

VISU ZEMJU PROLETĀRIEŠI, SAVIENOJĪETIES!

PAR

ZEMJU

LATVIJU

ČINĪJU ATMIŅAS

1918. - 1919.

I DAĻA

ATMIŅU VĀRSTĀVĪBĀS
1918.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

9(L)21/22

13

LATVIJAS KP CK PARTIJAS VĒSTURES INSTITŪTS —
PSKP CK MARKSISMA-LEŅINISMA INSTITŪTA FILIĀLE

PAR PADOMJU LATVIJU

CĪNĪTĀJU ATMIŅAS

1918.—1919.

I DAĻA

LATVIJAS VALSTS IZDEVNIECĪBA
RIGĀ 1958

Latv. PS Valsts Bibliotēka
Inv. 59-4.645

60.

LATVIJAS VALSTS BIBLIOTĒKA
RĪGA 1928

PRIEKŠVĀRDS

Rakstu krājumā «Par Padomju Latviju» ievietotas veco revolucionāru atmiņas, kas stāsta, kā Latvijas Komunistiskā partija un darbaļaudis tās vadībā 1918.—1919. gadā cīnījās par vācu imperiālistu okupācijas varas sagraušānu Latvijā, pret nacionālās buržuāzijas mēģinājumiem sagrābt varu savās rokās, — cīnījās par Padomju varas nodibināšanu Latvijā.

Masu varonības un apbrinojamas pašizliedzības apdvesmoti ir šie revolūcijas cīnītāju vienkāršie, patiesie stāstījumi.

Latvijas darbaļaužu cīņas par Padomju varas iekarošanu, nostiprināšanu un aizstāvēšanu norisinājās ārkārtīgi grūtos apstākļos. Mūsu mazā zemīte bija vārda tiešā nozīmē imperiālistu saplosīta un izlaupīta. Tās galvenais revolucionārais spēks — rūpniecības un lauku apzinīgais proletariāts — bija gandrīz pavisam iznīcināts, kara izkliedēts, okupācijas izmocīts, lielā bezdarba un bada dezorganizēts.

Imperiālisti, kas gatavoja Baltiju par placdarmu savai turpmākai agresijai uz Austrumiem — pret Padomju Krieviju, ļoti baidījās revolūcijas uzliesmojuma te, tāpēc ar visnecilvēcīgākajām represijām pūlējās apspiest ikkatru nemiera izpausmi. Noliegtas un likvidētas bija strādnieku arodbiedrības un visas citas progresīvākās organizācijas. Ārpus likuma atradās Latvijas Komunistiskā partija.

Baidīdamies no revolūcijas, okupanti visu laiku turēja Latviju sašķeltu vairākās daļās, kas bija viena no otras izolētas.

Kurzeme jau no 1915. gada jūlija atradās okupantu varā. Tās iedzīvotāji nebija pieredzējuši ne 1917. gada Februāra, ne Oktobra sociālistisko revolūciju. Te arī nepazina darbībā darbaļaužu varas organus — strādnieku un bezzemnieku deputātu padomes. Okupanti darīja visu, lai Kurzemē neiekļūtu patiesas ziņas par Krievijā notikušo sociālistisko revolūciju, kā arī par tur pastāvošo Padomju varu. Arī Kurzemes lielāko strādniecības centru Liepāju viņi bija izolējuši no pārējās Kurzemes.

Un tomēr šie spaidi nespēja noslāpēt Kurzemes darbaļaužu ilgās pēc brīvības un viņu gatavību aktīvi cīnīties par to, nevarēja noslēpt patiesību par Padomju Krieviju, kā arī nevarēja iznīcināt Komunistiskās partijas šūniņas. Par to stāsta J. Vitols, K. Saulītis, J. Reimanis, L. Smilga, E. Spēlmane un citi biedri, kas darbojušies Kurzemē vācu okupācijas laikā.

Rīga, kas krita vācu imperiālistu rokās 1917. gada augustā, bija pārdzīvojusi Februāra revolūciju. Te bija risinājušās vēsturainas cīņas par revolūcijas tālākvirzišanu. Te vairākus mēnešus atklāti bija darbojusies Komunistiskā partija un pelnīti ieguvusi masu visdziļāko uzticību. Te Komunistiskā partija bija izcīnījusi tādu vēsturisku uzvaru kā latviešu strēlnieku pulku nelokāmu nostāšanās sociālistiskās revolūcijas pusē. Te arī bija darbojusies Rīgas Strādnieku deputātu padome. Okupanti saprata, cik bīstama var būt Rīgas ietekme uz pārējās Latvijas darbaļaudīm, tāpēc stingri izolēja Rīgu. Tika meklēti un izolēti vai iznīcināti komunisti, kā arī Rīgas Strādnieku deputātu padomes locekļi, arodbiedrību un visu citu strādnieku organizāciju darbinieki.

Bet arī te okupantu «pūliņi» sašķīda pret vareno klienti — komunistu dzelzs gribu un izturību un Rīgas strādnieku uzticību revolūcijai. Par to stāsta K. Eglītis, J. Mirāms, K. Skranda u. c.

1918. gada februārī vācu okupācijas varā nokļuva visa Vidzeme un Latgale. Te darbaļaudis bija izcīnījusi sociālistisko revolūciju, te bija nodibinājusies un pastāvējusi Padomju vara. Te tauta jau bija baudījusi īstu brīvību, bija mācījusies pati lemt par savu dzīvi. Okupanti, latviešu buržuāzijas atbalstīti, centās to visu izdeldēt no ļaužu atmiņas, kā arī fiziski iznīcināt padomju darbiniekus un aktivistus.

Bet ne Komunistiskā partija, ne tauta nebija ne nobaidāma, ne iznīcināma. Drīz partijas lauku organizācijas atjaunoja savu ne-

legālo darbību, sākās nerimstoša cīņa. Par to stāsta E. Ozoliņš, J. Birkenfelds un H. Leimanis.

1918. gada rudenī lauku organizācijas veica lielu darbu, vācot ieročus un organizējot kaujas grupas, lai padzītu okupantus, neļautu nacionālajai buržuāzijai sagrābt varu. Tikai pateicoties partijas veiktajam lielajam audzināšanas un organizatoriskajam darbam un tās ciešajiem sakariem ar masām, vēl līdz sarkano strēlnieku ienākšanai Ziemeļvidzemē varēja noorganizēties un legāli darboties Valkas Strādnieku deputātu padome un iznākt legāls revolucionārs laikraksts «Sarkanais Karogs».

Par Rīgas strādnieku bruņoto sacelšanos 1919. gada janvārī stāsta O. Dzenis — viens no sacelšanās vadītājiem, F. Sneiders — kaujas darbības vadītājs Pārdaugavā, J. Krūmiņš-Pilāts — partijas Centrālās Komitejas loceklis. Šo biedru atmiņās lasītājs atradis konkrētas ziņas par Latvijas un Rīgas Kara revolucionārās komitejas darbību, par sacelšanās plānu un tā realizēšanu.

Par to, ar kādū entuziasmu un aprīnojamu enerģiju cilvēki iesaistījās padomju jaunrades darbā visās nozarēs, ar kādu dedzību un neatlaidību komunisti un vispirms partijas un padomju vadošie darbinieki veica politisko izskaidrošanas darbu masās, stāsta M. Krustiņšone, A. Mucenieks un citi biedri. Par lielo ekonomiskās un kultūras dzīves pārveidošanas darbu pastāsta E. Vārpiņa, A. Fekters un A. Samsons. Viss tas norisinājās ļoti sasprindzinātos piefrontes apstākļos kara un okupācijas galīgi izpostītā teritorijā.

1919. gada pavasarī starptautiskā imperiālisma spēki gan no rietumiem, gan no austrumiem mūcās virsū Padomju Krievijai, lai to nožņaugtu. Padomju Latvija bija gandrīz no visām pusēm ienaidnieka ielenkta.

V. I. Ļeņins raksturoja toreizējo Latvijas stāvokli šādi: «Tagad vācieši virzās uz Daugavpili, lai atgrieztu Rīgu. No ziemeļiem viņiem palīdz igauņu baltgvardi par naudu, ko sūta Anglija, ar brīvprātīgiem, kurus sūta zviedri un dāņi, kurus caur un cauri uzpirkuši Anglijas, Francijas un Amerikas miljardieri. Viņi rīkojas pēc mums pilnīgi skaidra, vienota plāna...» V. I. Ļeņins turpat piemetināja, ka Antantes valstis atzinušas momentu par pietiekoši izdevīgu, lai «no rietumiem pastiprinātu uzbrukumu saplosītajai un izmocītajai Latvijai un apdraudētu mūs»¹.

¹ V. I. Ļeņins, Raksti, 29. sēj., 223. un 224. lpp.

Lai cik varonīgi cīnījās Padomju Latvijas armija, strādnieki un visi citi darbaļaudis, nosargāt Latviju pret ienaidnieka milzīgo militāro pārspēku viņiem tomēr neizdevās.

Smagu, asiņojošu sirdi viņi atkāpās, bet atkāpās ar stipru pārliecību, ka agrāk vai vēlāk Latvija būs atkal Padomju republiku saimē.

*

No 32 krājumā ievietotajām atmiņām 21 uzrakstīta 1957. un 1958. gadā. 9 atmiņu rokraksti ņemti no LKP CK Partijas arhīva fondiem, 2 no agrākajiem preses izdevumiem, kas tagad vairs nav pieejami plašākām lasītāju aprindām.

LKP CK Partijas vēstures institūts ir nodomājis turpināt atmiņu izdošanu par 1918.—1919. gadu, tāpēc lūdz visus šā perioda cīņu dalībniekus iesniegt institūtam savas atmiņas. Tāpat lūdzam lasītājus iesniegt savas piezīmes, precizējumus vai papildinājumus šajā krājumā ievietotajām atmiņām.

Krājumā ievietoto atmiņu uzdevums nav atrisināt vēstures problēmas, izšķirt strīdīgus jautājumus, dot galīgus novērtējumus sasniegumiem un kļūdām toreizējā partijas un padomju darbā. Bet atmiņās dotais fakto materiāls un autoru izteiktās domas un slēdzieni var palīdzēt vēsturniekiem attiecīgu problēmu pētišanas un noskaidrošanas darbā.

Krājuma «Par Padomju Latviju» sastādīšanā un literārajā apdarē piedalījušies LKP CK Partijas vēstures institūta zinātniskie līdzstrādnieki L. Krēsliņa, A. Kurpnieks, S. Ziemeļis, ārpusštata darbinieces I. Kapeniece un P. Olmane.

**Latvijas KP CK Partijas vēstures institūts —
PSKP CK Marksisma-ļeņinisma institūta filiāle**

K. Eglītis (*Meteors*)

VĀCU OKUPĀCIJAS VARĀ

Vēl tikko pa Marijas¹ un Aleksandra² ielām bija aizripojuši beidzami strēlnieku divriči... Vēl uz bruģa šķindēja izdauzīto veikalu logu stikli un ap ielu stūriem, bailīgi vērodami aizmuguri, daži zagās ar salaupīto mantu saiņiem. Vēl nebija pat iestājies nogaidu stāvoklis, kad vecā vara aiziet un jaunā vēl nav stājusies tās vietā, — un pāri pontonu tiltam no Pārdaugavas puses jau ieradās vācu armijas priekšpulki.

Uz laukuma pretim Daugavpils dzelzceļa stacijai pirmos vācu kareivjus ar puķēm un kafijas kanniņām sagaidīja vācu sīkbirģeļu tantiņas un jaunkundzītes. «Wilkommen! Es lebe die deutsche Soldaten!» — noskanēja vairāki izsaučieni, kuri vispārējā kņadā palika nepamanīti.

Vācu kareivjiem nav laika «brāļoties» ar jūsmīgajām gaidītājām. Tos vairāk interesē, — vai aizgājuši un kurp aizgājuši krievu karapulki? Vai nav kur ierīkotās lamatas? — Tā viņi aizrikšoja pa Marijas ielu, garām stacijai uz Aleksandra vārtu pusi.

¹ Tagad Suvorova iela. *Red.*

² Tagad Ļeņina iela. *Red.*

Pa to laiku bija iebrakuši vācu vezumnieki. Tie apmetās uz laukuma, prelim bijuši policijas ēkai, kuru no 1917. gada Februāra revolūcijas dienām ieņēma Rīgas Strādnieku padomes Izpildu komiteja.

Vācu gaidītājas un gaidītāji tagad pulcējas ap vācu vezumniekiem. To vidū manāmi arī latviešu silķu bodnieķeļi, kas negrib palikt nomaļus. Vajag, lūk, iegūt jaunās varas labvēlību, kas zin, varbūt iepazīšanās ar vācu kareivīšiem var noderēt.

Milīgās apsveicināšanās un kafijas krūziņu tukšošanas laikā piepeši spalgi iedūcas propellers, un zemu pāri laukumīnam aizsaujas lie's «putns». Pirmajā mirklī, nezinādami, vai tā ir vācu vai krievu lidmašīna, — skatītāji sāk tai plaukšķināt. Bet, kad «putns» nomet pāris «olas», kuras ar apdullinošu troksni saplīst otrpus kanālam, tantiņas un meiliņas bēg prom klupdamas un kliegdamas. Pēc mirkļa laukumā tikai vācu vezumnieki, kuri raida lidmašīnai pakal retus šāvienus.

Līdz vakaram Rīga jau pilnīgi pārgāja vācu armijas rokās. Uz ielu stūriem jau bija izlīmēti pirmie «likumi»: jānodod ieroči, kara inventārs, fotoaparāti, dažādi metali, produkti utt. Par neizpildīšanu — nošaušana. Tādu pavēļu parādījās ar katru stundu arvien vairāk.

Visa dzīve tagad tika regulēta. Un kā vēl regulēta — ar likumiem uz ielas stūriem! Neliela iedzīvotāju daļa priecājās, ka nu reiz būšot kārtība, citi turpretim pie sevis sminēja: ka tikai tā kārtība nepaliek jums par sāju?

Pēc dažām dienām sākām pierast pie vācu okupācijas režīma. Pavēļu un noteikumu asie piedraudējumi nelikās arī vairs tik briesmīgi.

Meņševiku līderi — Kalniņi, Menders un citi mēģināja ar savu veco Rīgas draugu palīdzību pa pakalduvīm piekļūt okupācijas varas vīriem. Viņi esot īsti draugi vācu sociāldemokratiem — viena miesa un dvēsele. Meņševiki mēģināja dabūt oficiālu atļauju darboties legāli, tāpat kā tas atļauts Vācijas sociāldemokrātiem. Galvenais meņševiku trumpis bija — ja neatļaus darboties legāli, tad masas aizies pie boļševikiem, kas darbojas pagrīdē. Boļševikiem taču neļaušot legāli darboties, un to jau te arī neesot tikpat kā nemaz palicis, visi aizgājuši līdzī karaspēkam.

Lai kā meņševiki lieca muguru, nekādus lielos panākumus tie neguva. Vācu varas vīri viņiem pievērsa maz uzmanības un ticēt viņu pļāpāšanai arī neticēja.

Mūsu palikušie biedri atkal uzsāka pagrīdes darbu. Viņi iesaistīja pulciņos biedrus, sāka izdot uzsaukumus, noorganizēja savu «ausveisu»¹ biroju.

Diezgan bieži parādījās uzsaukumi un uzaicinājumi vācu kareivjiem rīkoties pēc krievu tautas piemēra. Uzsaukumi iznāca ar «Spartaka grupas» parakstu.

Arodbiedrības atjaunoja savu darbību, kas gan bija diezgan vāja, jo gandrīz visi arodbiedrību biedri bija bez darba.

Arodbiedrību Centrālajā birojā darbojās D. Beika, Kr. Eglītis un citi, bet gandrīz nekāda darbība īstenībā nebija iespējama, jo arodbiedrību biroja telpās pastāvīgi dežurēja kāds no vācu spiegiem.

Dažas reizes Centrālā biroja pārstāvji gāja pie Lešnika, kas bija tāds kā kom'sārs Rīgā un kas teicās esam Vācijas sociāldemokratiskās partijas biedrs. Viņam mēs prasījām, lai organizē sabiedriskus darbus, dod pabalstu bezdarbniekiem, atļauj izdot arodniecisku laikrakstu, lai atsvabina arodbiedrības no pastāvīgas policijas uzraudzības. «Genosse» Lešniks visu to mums apsolija. «Katrā ziņā jūs dabūsiēt visas tās brīvības, kādas ir pašā Vācijā,» viņš teica, «tikai vajag drusku pagaidīt, kamēr iekārtosimies, nodibināsim pilnīgu kārtību.» Un tūlīt pārgāja uz citu tematu: «Kas izlaiž tos nekaunīgos uzsaukumus? Iedomājieties tikai — aicināt vācu kareivjus darīt to pašu, ko krievi. Tā taču nedzirdēta nekaunība! Pasakiet, kas to dara? Tad arī mēs ko darīsim priekš jums.»

Atbildējām, ka esam bezpartejiski arodbiedrību darbinieki un ka mēs to nevaram zināt. Sarunās ar Lešniku neko nepānācām.

Bezdarbs arvien vairāk palielinājās. Produktus deva tikai uz kartītēm, un to pašu nepietika, lai varētu vilkt dzīvību. Mai-zei jauca klāt sapuvušus kartupeļus un koka miltus, — augstā valdība bija tā pavelējusi un stingri kontrolēja šās pavēles izpildīšanu.

Sakari ar Krieviju bija neregulāri, jo tos galvenokārt varēja uzturēt, pārejot fronti. Riskanti bija ne tikai pāriet vācu ierakumu līniju. Daudzreiz gadījās, ka biedri iekrita, pārejot krievu armijas ierakumu līniju, kad bija jau laimīgi izgājuši cauri vācu līnijai.

¹ «Ausveisi» — personas apliecības un atļaujas izbraukšanai, kuras izsniedza vācu okupanti. Red.

Noteiktas ziņas par Oktobra revolūciju un varas saņemšanu bolševiku rokās pienāca tikai ap novembra beigām. Šīs ziņas sacēla lielu sajūsmu biedru vidū un cēla pagrīdes darbības aktivitāti.

Ar uzsaukumiem bieži vien bija nolīmētas sētas un telefonu stabi. Tika noorganizētas sevišķas literatūras izplatītāju «triecienu brigādes» (šo nosaukumu toreiz vēl nelietoja), kurās bieži bija arī apbruņoti biedri, kas vajadzības gadījumā varētu dot bruņotu pretsparu uzbrucējiem. Dažādu rajonu literatūras izplatītāji sacentās savā starpā visvisādu paņēmieni izdomāšanā un pielietošanā, dažreiz parādīdami apbrīnojamu izveicību.

Daudzreiz gadījās, ka vācu policisti gāja pa ielu, kasīdami nost uz sētām uzlīmētos uzsaukumus, bet, atgriezdamies atpakaļ, atrada, ka sētas aplīmētas ar jauniem uzsaukumiem. Kaut ko tādu vācieši vēl nekad nebija piedzīvojuši.

Lai gan tas bija saistīts ar lielu risku, uzsaukumus izplatījām arī starp vācu kareivjiem. Ar vācu kareivjiem nodibinātie sakari nereti pārtrūka biežās karaspēka daļu maiņas dēļ. Domājams, ka vācu kara pārvalde arī zināja, ka kareivjiem «pielip» revolūcijas idejas.

Okupācijas vara palika aktīvāka. Sāka meklēt un arestēt aktīvākos revolūcijas laika darbiniekus. Pieņēma «darbā» cara režīma spieģus, kas labi pazina vietējos apstākļus un kas bija vairāk vingrinājušies pagrīdes darbinieku vajāšanā.

Mēs cietām vairākus zaudējumus. Biedreni Jūliju Dati nošāva par uzsaukumu izplatišanu. Arestētajam J. Mīrāmam arī piesprieda nāves sodu, bet viņš tomēr izkļuva sveikā. Arestēja D. Beiku, kas bija arodbiedrību Centrālā biroja priekšsēdētājs, kā arī daudzus citus biedrus. Daudzi biedri, kurus meklēja policija, bija spiesti pāriet uz nelegālu dzīvi. Revolucionāru ķērējiem tika dots arī pretspars, un vairāki aktīvākie spieģi tika nošauti.

Apmēram decembra vidū 1917. gadā nelegāli sasaucām arodbiedrību Centrālā biroja padomes sēdi. Padome apsprieda jautājumu par arodorganizāciju vajāšanu, darbinieku arestiem, kā arī citus jautājumus un nolēma iesniegt Rīgas kara gubernatoram princim Leopoldam arodbiedrību Centrālā biroja protestu.

Tanī pašā laikā Spartaka grupa izlaida uzsaukumu, kurā norādīja uz neciešamo vācu karaspēka okupācijas režīmu, kā arī uz to, ka vācieši draud uzbrukt Padomju Krievijai. Uzsaukums aicināja 6. janvārī visiem iziet uz ielām protesta demonstrācijā.

5. janvāra naktī vācu okupācijas un policijas iestādes sarī-

koja plašu «profilaksi», arestēdamas daudzus strādnieku organizāciju darbiniekus. Demonstrācija tomēr notika.

Arī 3. februārī uz protesta demonstrāciju Rīgas ielās pulcējās vairāki tūkstoši strādnieku. Okupanti ar bruņotu spēku apturēja demonstrantus, izšaudami uz tiem vairākas zāles. Vairākus ievainoja, bet biedres Z. Boitmani un Z. Zandersoni nošāva. Tas bija sāpīgs zaudējums. Daudzus biedrus arestēja.

Vācu okupācijas vara trakoja zvēriski. Strādnieku masas pārliecinājās, ka nav nekādas atšķirības starp krievu cara un vācu ķeizara valdību. Kā viena, tā otra strādnieku «nomierināšanai» lietoja durkļus, lodes un cietumu. No otras puses — arī vācu okupanti pārliecinājās, ka Rīgā viņi var sēdēt tikai uz durkļiem, lai cik neērti tas arī būtu. Velti Rīgas silķu bodnieķeļi lūdza princi Leopoldu palikt te par «hercogu» un nodibināt «Fāterlandes» koloniju. Pēc plašiem arestiem pirms demonstrācijas un demonstrācijas laikā Rīgas cietumi bija pārpildīti. Arī kara cietumā iemītnieku saradās vairāk, nekā tā cēlēji bija paredzējuši.

Drīz mani apcietināja. Sākumā režīms cietumā nebija visai bargs. No rītiem varējām satīkties, aprunāties, ļāva pienest grāmatas un rakstāmpiederumus. Sargkareivji nesa mums vācu laikrakstus. Noteiktās stundās varējām pat atvērt durvju lodziņus un apmainīties ar jaunākām ziņām. Reizēm, kad sargkareivis bija vācu strādnieks, sarīkojām īsus referātus un kora dziedāšanu.

Sakari ar biedriem ārpus cietuma bija gandrīz neaprobežoti. Ar sargu palīdzību, izmantojot iztukšotos ēdienu traukus, un arī citādā veidā varējām izsūtīt dažāda satūra zīmītes un pat korespondences nelegāliem izdevumiem.

Vēlāk iegādājāmies paši savu slēdzeni, ar kuru, izbāzuši roku pa durvju lodziņu, atslēdzām savas kameras durvis, un viesojāmies pie citiem biedriem, dažreiz kādā kamerā sarīkojām diskusijas utt.

Tā pienāca 1918. gada aprīlis. Pa to laiku daudzus, kuriem gadījās labs galvnieks no godīgo birģeļu vidus, atlaida brīvā. Citus aizdzina uz koncentrācijas nometnēm. Pret dažiem, ja bija kur «piekerties», gatavoja materiālus, lai nodotu tiesai.

Mani izsauca Lešņiks un izteica savu izbrīnu, ka es esot parakstījis tādu nekaunīgu princim adresētu protestu. Lešņiks centās iegalvot, ka viņš esot mani ļoti cienījis un nebūtu pielaidis manu arestu, ja nebūtu sūtīta «nekaunīgā» vēstule.

«Tā kā jūs sastāvat vācu sociāldemokratu partijā, tad taču zināt, ka jāizpilda biedru vairākuma vēlēšanās, tamdēļ es arī no tā nevarēju atteikties,» es atbildēju. Bet Lešniks to nevarēja saprast un palika pie pārliecības, ka «viņa augstībai» princim nevarot tādā tonī rakstīt. «Bet likt šaut uz neapbruņotiem strādniekiem var? Tādas lietas ir paredzētas jūsu sociāldemokratijas programā?» Nu Lešnikam vairs nebija laika turpināt «diskusiju», un viņš uzsauca, lai vedot arestēto atpakaļ uz cietumu.

Pienāca arī mūsu rinda izbraukt «zaļumos». «Vasarnīca» mums bija paredzēta koncentrācijas nometnē pie Krimūnu dzelzceļa pietātnes, kādas bijušās pienotavas telpās.

Mūsu grupā bija iedalīti šādi biedri: R. Endrups, R. Eihe, Fr. Linde, D. Lubušs, J. Jūrmalnieks, J. Vilks, J. Lencmanis, A. Melnalksnis, E. Aboltniš, A. Bērce un Kr. Eglītis.

Mēs jau bijām uzzinājuši, ka nometnē jāsatavojas uz pamatīgu badošanos, jo ēdiens tur esot visai nepietiekošs. Cietumā mūs pie tā jau bija mēģinājuši pieradināt, bet bieži varēja kaut ko pienest, tamdēļ badu tik asi nejutām. Nometnē uz tādiem atvieglinājumiem nebija ko cerēt. Bija jāsatavojas, un biedri pirmajam laikam, kamēr pieradišot, bija mums piegādājuši pamatīgas ceļa kules.

No cietuma šķirties žēl jau nu gan nebija. Domājām, ka daudz sliktāk nebūs. Cerējām, ka nometnē vismaz dabūsim vairāk kustēties un vairāk uzturēties svaigā gaisā. Bez tam cerējām, ka Vācijas strādnieki arī kaut ko uzsāks. Vai tiešām krievu strādnieku piemērs nebūs atstājis uz viņiem nekādu iespaidu? No Padomju Krievijas pienāca vēstis, ka Padomju vara Ļeņina vadībā nostiprinās. Kontrevolucionāru organizētās sacelšanās tiek satriektas. Zemnieku vairākums par Padomju varu.

«Te gan būtu rokām darbs,» mēs spriedām. Mūsu kolektīvā bija daudz biedru ar bagātīgu revolucionāru pieredzi, kuru varētu lietderīgi pielietot Padomju varas nostiprināšanā un jaunās strādnieku valsts celšanā. Bet te laiks aiziet bezdarbībā, gūstā. Lai tur vai kas, jātiek laukā no vācu gūsta, lai ietu palīgā krievu biedriem, — tāds bija mūsu grupas lēmums jau vagonā, ceļā uz nometni.

Nometnē mūs sagaidīja vācu feldfēbelis — nometnes pārzinis. Priekšā bija daži jau agrāk atsūtītie biedri.

Nometnes pārzinis nejaucās nometināto personīgajā dzīvē. Pa dienu varējām darīt, kas katram patik: gulēt, lasīt, staigāt pa pagalmu. Vakarā ārējās durvis tika noslēgtas, bet dažas telpas

iekšpusē neaizs'ēdza. Nebija arī stingri noteikts laiks, kad jāiet gulēt un kad jāceļas.

Nometne bija ierīkota divstāvu ķieģeļu mājā, pašā dzelzceļa līnijas malā. No dzelzceļa un vēl no divām pusēm nometnes teritorija bija nožogota ar apmēram 2,5 metri augstu dzeloņdrāšu žogu. Ceturtajā pusē bija dažādas saimniecības piebūves — šķūņi, klētis u. c. Uz piebūvju jumtiem arī bija uzlaisīts ap metru augsts dzeloņdrāšu aizžogojums. Sargkareivis staigāja tikai gar to sētas daļu, kas atradās dzelzceļa pusē. Citur sargkareivju nebija.

Nometnē rītos un vakaros deva brūnu, bezgaršīgu virumu, ko sauca par kafiju, pusdienā — zupu, vārītu no zirga gaļas un kaut kādām piedevām — kartupeļiem, kāļiem vai apmēram 10 putrainiem uz spaiņa ūdens. Katru dienu pie rīta «kafijas» deva ap 150—200 gramu maizes. Šis maizes gabaliņš tomēr vairāk līdzinājās maizei nekā tās «porcijas», kuras bijām dabūjuši Rīgas cietumā. Lai paēstu, tā visa bija par maz, bet, lai nomirtu badā, laikam tomēr drusku par daudz.

Ieradušies nometnē, vispirms noorganizējām komūnu. Visus līdzatvestos produktus un naudu nodevām komūnas rīcībā. Ievēlējām amatpersonas: Endrupu par komūnas priekšnieku, Eihi par produktu pārzini un Melngaili par tulku un komūnas «diplomātisko» pārstāvi sarunās ar nometnes priekšniecību.

Tā kā mūsu gūstniecības laiks bija nenoteikts, tad jau no paša sākuma stingri ekonomējām produktus un izsniedzām tikai nelielas porcijas kā piedevas nometnes uzturam. Retos gadījumos varējām nopirkt no feldfēbeļa dažus kukulišus maizes, kas bija sataupīta no mūsu porcijām.

Līdzatvestie produkti drīz vien izsīka, kaut gan Eihe stipri samazināja porcijas, un, tā kā mūsu grupas biedrus no nometnes nekur neizlaida, tad arī neko papildus no ēdamvielām dabūt neizdevās.

Vēstule rakstīšana nometnē bija tikpat kā noliegta, pasts nestrādāja. Paretam izdevās nosūtīt vēstuli ar kādu nometināto no citas grupas, jo tos dažkārt no nometnes izlaida.

Par apstākļiem Krievijā uzzinājām no vācu laikrakstiem. Protams, arī «Vorwärts» ne ar ko neatšķīrās no citiem oficiālajiem laikrakstiem, sevišķi kas attiecas uz ziņām par Padomju Krieviju. Bet mēs iemācījāmies lasīt slarp rindiņām; lasījām ne to, ko laikraksti ziņoja saviem lasītājiem, bet to, ko tie mēģināja slēpt. Sevišķi sāpīgi mēs pārdzīvojām vācu kara pulku «uzvaras» gājienu pa Vidzemi un Ukrainu.

No vāciešu ieņemtajiem Vidzemes apgabaliem mūsu nometnē ieplūda bijušie padomju darbinieki, kas visu laiku bija darbojušies otrpus fronteī. Daži no tiem bija arī Petrogradā un Maskavā aktīvi līdzdarbojušies Padomju varas organizēšanā. No viņiem dabūjām sikākas ziņas par notikumiem Krievijā, par Oktobra revolūciju, baltgvardu sacelšanos, padomju organizācijas formām utt.

No jauna apcietināto biedru vairākums bija lauku proletārieši. To vidū bija arī daži mzturīgi rentnieki un pusgraudnieki.

— Lielākā daļa apcietināto bija revolucionāri noskaņoti, bet tiem trūka pilsētas proletariāta solidaritātes, viņi maz ko zināja par šķiru cīņas vēsturi, vēl mazāk pazina partijas vēsturi. Te, nometnē, viņiem radās izdevība panākt nokavēto.

Galvenie lektori nometnē bija biedri Eihe, Endrups un Linde.

Vajadzēja ievērot arī zināmu konspirāciju, jo vācieši sūtīja šurp savus gūstekņus ne jau politābeci mācīties. Tamdēļ šā vai tā vajadzēja maskēt lekcijas, kurās piedalījās ap 20—30 biedru. Auditorija lekcijas klausījās ar lielu aizrautību. Nereti tās ar nelieliem pārtraukumiem ilga visu dienu un vakaru.

Tika sarīkoti arī jautājumu, diskusiju un revolucionāro dziesmu vakari. Nometnes priekšniecība tam lielu vērību neveltīja, lai gan, kā liekas, feldfēbelim tika ziņots, ka ieslodzītie nodarbojoties ar revolucionāru aģitāciju. Dažreiz «negaidot» viņš nāca mūs kontrolēt. Mums tādi apmeklējumi tomēr nebija negaidīti, un mēs maskējām sapulces ar kāršu spēli, dažādām sporta sacīkstēm un tamlīdzīgām nevainīgām lietām.

Tātad arī vācu cietumiem un koncentrācijas nometnēm bija tā pati netiešā loma, kāda agrāk Krievijas cara cietumiem, t. i., tie pārvērtās par šķiras apziņas modināšanas un revolucionāras propagandas iestādēm.

Veicot propagandas darbu, neaizmirsām galveno — tikt ārā no dzeloņdrāšu aizžogojuma.

Lenčmani atsvabināja pēc Padomju Krievijas pieprasījuma. No mūsu grupas aizbēguši jau bija četri biedri.

Līdz ar to labās attiecības ar feldfēbeli samaitājās. Nez kādēļ nometnes administrācija bija pārliecināta, ka bēgšana notiek caur aizžogojumu, kas atradās dzelzceļa līnijas pusē. Pēc biedru «aizlaišanās» dzeloņdrāšu sētu dzelzceļa pusē paaugstināja un pastiprināti apsargāja. Patiesībā mums bija ierīkots «caurums» bēgšanai taisni pretējā sētas pusē, bet izlietot to varējām tikai dienas laikā un, tā sakot, sargkareivim «zem deguna». Pēc tam

vajadzēja pāriet ap 200 metru klaju pļavas gabalu, kas bija ļoti
labi pārrudzams no nometnes mājas otrā stāva logiem.

Pēc ilgas gatavošanās mums izdevās izbēgt, bet netālu no
Rīgas mūs tomēr saķēra vācu žandarmu patruļa. Tagad nācās
dzīvot vēl smagākos apstākļos.

Tikai pēc gada, pavadīta vācu okupantu cietumos un koncent-
rācijas nometnēs, mēs izkļuvām brīvībā un stājāmies jaunās
Latvijas Padomju Republikas cēlāju rindās.

P. Allens

BOĻŠEVIKU NELEGĀLĀ DARBIBA RĪGĀ 1918. GADĀ

Latvijas Sociāldemokratijas Centrālā Komiteja 1917. gada augustā nolēma, ka Rīgas krišanas gadījumā strādnieku organizācijām jāpaliek uz vietas, tāpat Rīgas domes locekļiem. Astoņiem partijas Centrālās Komitejas locekļiem jāatkāpjas līdz armijai, pārējiem jāpaliek

Rīgā, lai vadītu revolucionāro darbu vācu armijas aizmugurē.

Daļa partijas biedru atstāja Rīgu, aizejot līdz armijai, daļa palika uz vietas. Dabūju norādījumu, ka man kā LSD Rīgas komitejas loceklim jāpaliek Rīgā.

Ar 1917. gada 21. augustu Rīgā iestājās smaga okupācijas nakts. Vācu imperiālisti ar varmācību gribēja izravēt visus Latvijas strādnieku šķiras iekarojumus. Tika aizliegta sociāldemokrātiskā partija, strādnieku prese, arodbiedrības un visas citas strādnieku masu organizācijas, kā arī sapulces. Tika likvidēta Rīgas Strādnieku deputātu padome. Vācu imperiālisti ar savu dzelzs papēdi gribēja samīt un iznīcināt visu progresīvo, visu revolucionāro.

Isi pirms okupācijas ievēlētā revolucionārā Rīgas pilsētas dome sanāca uz savu pirmo sēdi 21. augustā, Rīgas krišanas dienā, un steidzīgi ievēlēja savu izpildu organu, bet tā arī bija

šis domes pēdējā sēde. Jau otrā dienā okupanti paziņoja, ka pilsētas dome tiek padzīta.

Partija pārgāja pagrīdē, lai okupācijas apstākļos turpinātu organizēt masas cīņai par proletārisko revolūciju. No CK locekļiem Rīgā bija palikuši J. Lencmanis, Fr. Linde, R. Eihe, J. Šilfs, J. Daniševskis un R. Endrups, kas bija arī Rīgas Strādnieku deputātu padomes priekšsēdētāis.

Rīgu vācu okupanti uzskatīja par sevišķi bīstamu revolūcijas perēkli, tāpēc pārvērta to par lielu kara nometni un izolēja no pārējās Latvijas. Ap Rīgu apvilka dzelzceļstiepli aizžogojumu un laida pa stieplēm elektrisko strāvu. Okupanti izsludināja, ka iziet no Rīgas var tikai norādītās vietās, uzrādot vācu varas organu izdotas caurlaides.

Ārkārtīgi smags kļuva Rīgas strādnieku ekonomiskais stāvoklis. Daudzi uzņēmumi nestrādāja. Izejvielu krājumus okupanti aizveda uz Vāciju. Rīgā iestājās vēl neredzēts bezdarbs un bads. Uz ielām ļoti bieži varēja redzēt šādu skatu: pa ielu lēni iet no bada uzpampis cilvēks, piepeši tas krit un turpat nomirst. Gājēju pulciņš apstājas un skumji, drūmi noskatās. Dzird arī lāstus, raidītus pret okupantiem.

Tādos apstākļos nācās turpināt revolucionāro darbu Latvijas Sociāldemokrātijas Rīgas organizācijai. Nekādu legālu iespēju nebija. Arodbiedrības bija slēgtas, neilgu laiku vēl nelegāli darbojās šo biedrību sociāldemokrātu frakcijas.

Partijas organizācijas pārkārtošanas darbu vadīja Rīgā palikušie Latvijas Sociāldemokrātijas CK locekļi un Rīgas komiteja. Vispirms vajadzēja izveidot partijas nelegālās organizācijas un organizēt nelegālu tipografiju. Tas nebija tik viegli izdarāms un ieilga. Partijas biedri sāka protestēt pret CK un Rīgas komitejas gauso rīcību un prasīja no tām enerģisku darbību.

Rīgas organizācijas nelegālo aparātu izdevās izveidot gandrīz divu mēnešu laikā. Oktobrī notika partijas organizācijas rajonu konferences un pilsētas konference, tajās ievēlēja rajonu komitejas un jaunu Rīgas komiteju. Pēdējās sastāvā ievēlēja arī mani.

CK un Rīgas komiteja nolēma saukt Rīgas organizāciju par Latvijas Sociāldemokrātijas Spartaka grupu un saistīties ar Vācijas sociāldemokrātijas grupu «Spartaks», kuru vadīja K. Libknehts un Roza Luksemburga. Uzskatījām, ka vācu imperiālistu okupētajā Rīgā mums būs jāveic revolucionārā atbrīvošanās cīņa roku rokā ar Vācijas spartakiešiem pret vācu imperiālistiem, tādēļ arī pieņēmām šo nosaukumu.

Pirmo uzsaukumu Rīgas komiteja izlaida vācu valodā ar virsrakstu «Es lebe die Revolution!» («Lai dzīvo revolūcija!»). Kā jau minēju, vācu militārie varas organi cerēja galīgi nožņaupt revolūciju. Bet, lūk, kā pērkona dārdiens atskanēja Spartaka grupas sauciens — «Lai dzīvo revolūcija!». Biedri izplatīja uzsaukumu diezgan plaši, sevišķi tur, kur bija izvietotas vācu karaspēka daļas, uzlīmējot to uz kazarmju sienām, vārtiem un durvim. Okupācijas varas organi un karaspēka pavēlniecība par to bija ārkārtīgi satraukti.

Sākās represijas Arestēja un notiesāja uz 10 gadiem cietumā Mārtiņu Ješovski, partijas biedru no 1905. gada. Viņš bija izcietis katorgu, izbēdzis no noņemšanas Sibīrijā, emigrējis un tikai 1917. gada vasarā atgriezies Rīgā. Notiesāja viņu kā Rubuli, kas bija pieņemts vārds. Vācu varas organi pa visu Rīgu meklēja Augustu Pennesu (Onkuliti), kas partijā sastāvēja jau pirms 1905. gada un pēc 1905.—1907. gada revolūcijas bija izcietis katorgu; pēc tam viņš tika noņemts Sibīrijā, no kurienes emigrēja. Vācu policija nezina kāpēc uzskatīja biedru Pennesu par iepriekš minētā uzsaukuma autoru. Man kā Rīgas komitejas loceklim vajadzēja paslēpt A. Pennesu drošā vietā.

Rīgas komiteja gribēja uzņemt sakarus ar Berlīnes Spartaka grupu, bet tas neizdevās, jo Kārlis Libknehts tai laikā sēdēja cietumā. Vēlāk Rīgas komiteja kopā ar CK nosūtīja reihstāga deputātam sociāldemokratam Ledeburam ziņojumu par vācu imperiālistu neģēlīgo rīcību Latvijā. Arī to izdarīt nebija viegli. Dažiem biedriem uzdeva sameklēt vācu kareivju vidū tādu cilvēku, kam jābrauc uz Berlīni un kam varētu uzticēties. Citādā veidā materiālus nosūtīt mums nebija iespējams.

Nosūtīto ziņojumu Ledeburs bija saņēmis un izmantojis savā runā reihstāgā. To mēs uzzinājām no kāda Berlīnes laikraksta, kurā bija atreferēta Ledebura runa. Panākumu nekādu nebija, Ledebura runa vācu imperiālistus neietekmēja, tie savu plēsīgo iekarotāju un apspiedēju politiku turpināja vēl niknāk.

1917. gada decembrī Rīgas komiteja 50 tūkstošos eksemplāru izlaida uzsaukumu «Jūs topat pārdoti». Uzsaukumā atmaskojām latviešu melnsimtniekus un buržuāziskos nacionālistus, kuri nodarbojās ar Latvijas iztirgošanu Vācijas imperiālistiem.

Ar varu un viltu vācu imperiālisti gribēja pievienot visu Baltiju imperiālistiskajai Vācijai. Latviešu melnsimtnieki un buržuā-

r
ā
t
a
-
-
o
ā
z
n
i,
s
u
z
s
u
is
ka
ja
a
u
li.
li-
lā
rā
a,
a,
30
ru
m
o-
al-
ā-

ziskie nacionālisti 1917. gada 22. decembrī ar vācu okupācijas varas organu piekrišanu un aizgādniecību sapulcējās latviešu reakcionāru pērēklī «Māmuļa» un parakstīja lūgumrakstu, kurā visu Latvijas iedzīvotāju vārdā šie jūdasi lūdza pievienot Latviju Vācijai. Latviešu tautas nodevēji pārdeva Latviju un tās nākotni Vācijas imperiālistiem. Šī padevības adrese bija vajadzīga, lai miera sarunās ar Padomju Krieviju vācu imperiālisti varētu apgalvot, ka Latvijas tauta pati vēlas kļūt par imperiālistiskās Vācijas laupījumu. Savā uzsaukumā Rīgas komiteja brīdināja Latvijas darbaļaudis, ka tie tiek pārdoti par jūdasa 30 sudraba grašiem. Noskaņojums strādnieku masās bija ārkārtīgi naidīgs pret vācu okupantiem un tautas nodevējiem.

Rīgas komiteja nolēma organizēt masu protesta demonstrāciju. Demonstrācija bija paredzēta 1918. gada 6. janvārī (pēc j. st.) pulksten 10 no rīta. Sapulcēšanās vieta Aleksandra bulvārī.

Demonstrācijas priekšvakarā Rīgas komiteja izlaida uzsaukumu latviešu un vācu valodā: «Uz ielas, biedri, pilsoņi!» Uzsaukumā bija teikts, ka iekarojumu kārie Vācijas militāristi trauc atraut Latviju no brīvās Krievijas un pievienot to savam laupījumam. Tiem talkā iet vietējie vācu trani, kā arī latviešu tautiskie reakcionāri. Masas tika aicinātas tiem pretim stādīt savu vienotu spēku un gribu — pašām noteikt savu turpmāko likteni, droši un atklāti protestēt pret pārdošanu verdzībā. Pret darba tautas kopējo gribu un spēku sadrups visi varmācīgo iekarotāju plāni. Uzsaukuma beigās griezāmies ar aicinājumu pie vācu kareivjiem, lai tie nešauj uz demonstrantiem.

5. janvārī partijas Rīgas komiteja sīki apsprieda demonstrācijas plānu, katram Rīgas komitejas loceklim noteica konkrētu uzdevumu. Man uzdeva teikt īsu runu demonstrantiem Aleksandra bulvārī.

Norunāja, ka naktī no 5. uz 6. janvārī partijas aktivisti nepaliks mājās, jo var notikt aresti. Demonstrācijas dienā visiem būt norādītās vietās. Daudzi biedri tomēr bija palikuši savos dzīvokļos, naktī tos savāca vācu policija. Tika arestēts ap 100 cilvēku, to vidū visi pilsētas domes sociāldemokrātu frakcijas locekļi, jo viņu sarakstu un dzīvokļu adreses policija zināja.

Rīgas okupācijas varas organu priekšnieks ģenerālis grāfs Kirbahs izlaida draudošu brīdinājumu, ka demonstrācija tiksot

¹ Tagad daļa Leņina ielas, pretim Komunāru laukumam. Red.

ielu aizsprostojuši vācu kareivji, kas stāvēja pilnā kaujas gatavībā. Vācu virsnieki, piedraudot ar šaušanu, kļiedza, lai demonstranti griežas atpakaļ.

Demonstranti devās uz priekšu, rokās saķērušies, ar saucieniem: «Biedri, uz priekšu!» Vācu kareivji šāva zāles gaisā, demonstranti pārrāva kareivju ķēdi un devās tālāk. Matīsa (tagad Revolūcijas) ielā atradās otra kareivju ķēde, kuru pārraut neizdevās. Tur noturējām mītiņu, kurā es teicu runu. Vācu policisti, piebraukuši ar automašīnām, uzbruka mītiņam un gribēja notvert runātāju. Iesākās kaušanās starp demonstrantiem un policistiem. Daži demonstranti tika arestēti, man izdevās noslēpties. Daļa demonstrantu turpināja gājieni pa Rēveles ielu līdz Jaunajai Ģertrūdes baznīcai.

Vācu okupācijas varas organi nepārtraukti meklēja Spartaka grupas propagandistus un agitatorus. Bet grupa turpināja savu revolucionāro darbību ar vēl lielāku neatlaidību, pārvarot visas grūtības. Ģenerālis grāfs Kirbahs aiz niknuma kļiedza: «Priekš bolševiku bandām lodes par skādi, priekš tām tik striķis noderīgs!»

Sākās plaša strādnieku kustība Eiropas karošajās valstīs. Austroungārijas strādnieki uzsāka vispārēju streiku un prasīja mieru. Vācijas strādnieki pievienojās šai kustībai. 1918. gada 28. janvārī streikoja Berlīnē, Ķīlē, Leipcigā, streikoja fabrikas, raktuves, tipografijas un dzelzceļi. Vinē un Budapeštā bija ievēlētas strādnieku deputātu padomes.

Spartaka grupas Rīgas komiteja sarīkoja referātus partijas pulciņos par pašreizējo momentu. Vakaros, kad strādnieki beidza darbu, pie uzņēmumu vārtiem partijas biedri noturēja skrejošos mītiņus, kuros runāja par politisko stāvokli un aicināja strādniekus uz cīņu. Rīgas komiteja nolēma sarīkot 1918. gada 3. februārī demonstrāciju ar lozungu «Nost karu! Lai dzīvo revolūcija!». Pret šo demonstrāciju vācu okupācijas varas organi bija mobilizējuši lielus spēkus. Sākot no Matīsa ielas, visas ielas, kas ved uz pilsētas centru, bija aizsprostojuši kareivji un policisti. Uz neapbruņotiem demonstrantiem šāva vācu kareivju tērpos pārgērbusies vietējie vācieši no muižniecības un buržuāzijas aprindām. Krita partijas biedrene Ženija Boitmane (Priede). Jau no agras jaunības viņa bija iesaistījies strādnieku šķiras atbrīvošanās cīņās. Partijas Ventspils organizācijas biedre no 1910. gada, viņa 1913. gadā pārnāca uz Rīgu un darbojās Rīgas organizācijas 5. rajonā, tika apcietināta un tikai 1917. gada 3. martā iznāca no cietuma. 1918. gada 7. feb-

549.4.35

ruārī Ž. Boitmani apbedīja bez runām, bez dziesmām. Tās zārku ceļā uz kapsētu un kapsētā ielēca vācu policisti un spiegi. Demonstrācijas laikā bija kritusi arī partijas biedre Zelma Zandersone un vēl trešais biedrs, kura uzvārds man nav zināms.

Okupanti palika aizvien niknāki, represijas pastiprinājās, bet revolucionārā cīņa neatslāba. Rīgas cietumi kļuva par īstiem moku kambariem, kur agrākie carisma kalpi, kā Zeltiņš un citi, prūšu iekarotāju bendes Lešņiks un Leimanis spīdzināja arestētos revolucionārus tāpat kā carisma laikā.

1918. gada 19. martā guberņas cietumā nošāva uz nāvi notiesātos spartakiešus Jūliju Dati un Mārtiņu Veisu.

Jūliju Dati arestēja 2. februārī, t. i., demonstrācijas priekšvakarā. Pie viņas atrada uzsaukumus. Viņa bija partijas biedre jau pirms 1905. gada, pēc pirmās revolūcijas sakāves aizbrauca uz Iekškrīeviju, kur darbojās par mājskolotāju līdz 1913. gadam. 1918. gadā strādāja Rīgā par skolotāju. Vācu okupanti viņu no darba atlaida. Cietumā J. Date visu laiku tikusi mocīta un spīdzināta, lai viņa izdotu Spartaka tipografiju un darbiniekus. Jūlija Date izturējusi varonīgi, arī nāves spriedums to nesatricis. Uz muguras sasietām rokām, ar lepnī paceltu galvu tā sagaidījusi nāvējošās lodes.

Cietumā nomira partijas biedrs Ande. Policijas nagos iekrita Rīgas komitejas loceklis Jānis Mirāms, viņam piesprieda nāves sodu, cik atceros, pakarot. Vēlāk biedram Mirāmam nāves sodu apmainīja ar katorgu. Lasot Rīgas komitejā biedra Mirāma no cietuma slepeni izsūtītās vēstules, mēs sākām domāt par viņa atbrīvošanu no cietuma ar varu. Uzdevām dažiem biedriem iepazīties ar apstākļiem un padomāt par tādas operācijas veikšanu. Taču realizēt to nebija iespējams.

Rīgas organizācija morāliski ļoti smagi pārdzīvoja vācu armijas uzbrukumu Padomju Krievijai 1918. gada februārī pēc pamiera izbeigšanās. Rīga bija pilnīgi atgriezta no Padomju Krievijas, grūti bija spriest par stāvokli viņpus frontes. Smagu sirdi vērojām, kā vācieši gatavojās uzbrukumam, nemitīgi sūtot karaspēku uz fronti. Sāpīgi uzņēmām ziņas, ka vācu armija dažās dienās okupējusi visu Latviju un Igauniju.

8. martā sapulcējās tā saucamais Kurzemes landtāgs, kurā piedalījās arī latviešu «pelēkie baroni», un kronēja prūšu karali par Kurzemes hercogu. Sanāca arī tā saucamais Vidzemes landtāgs, kurš vispadevīgi nodeva Vidzemi Vācijas imperiālistu jūgā. Rīgas pilsētas melnā dome 20. martā nolika pie prūšu karaļa

55-4.645

«troņa pakāpieniem» vispadevīgo lūgumu pieņemt visas Baltijas troni.

Cietumi un koncentrācijas nometnes pildījās ar revolucionāriem, vairojās nāves sodi, bet Spartaka grupas biedri varonīgi turpināja cīņu.

Rīgas komiteja izlaida uzsaukumu, kurā atmaskoja Fr. Veinbergu, A. Krastkalnu un citus Latvijas nodevējus un aicināja Latvijas proletariātu turpināt cīņu par savu atbrīvošanos. Uzsaukumā bija teikts: «Mēs zvēram ne hercogiem un tirāniem, bet mūsu revolucionārajai cīņai par atsvabināšanu, par sociālismu. Jo skaļi atskanēs mūsu vecais cīņas lozungs: Atpakaļ proletāriskajā Krievijā! Par spīti visiem spaidiem un asiņainiem upuriem — uzvara būs mūsu.»

1918. gada februārī Spartaka grupa izlaida divus uzsaukumus arī vācu kareivjiem.

*

Šajā laikā Latvijas Sociāldemokratija vēl apvienoja kā boļševikus, tā arī meņševikus internacionālistus. Kaut cik nopietnas ietekmes Rīgas strādnieku masās meņševikiem nebija. Boļševisms bija kļuvis par Latvijas strādnieku šķiras ideoloģiju, taktiku un revolūcijas programmu. Strādnieku masas sekoja boļševiku revolucionārās cīņas lozungiem. Tā tas bija Rīgā pirms vācu okupācijas, tā tas bija vācu okupācijas laikā.

Okupācijas laikā, kad Rīgas organizācija bija spiesta noiet dzīlā pagrīdē, arī meņševiki palika pagrīdes organizācijā, piedalījās nelegālās Spartaka grupas darbībā. Taču okupācijas varas organi pret meņševikiem izturējās saudzīgi. Kad pirms 6. janvāra demonstrācijas Rīgā arestēja visus 1917. gadā ievēlētos Rīgas pilsētas domes sociāldemokrātu frakcijas locekļus, kuru vidū bija arī meņševiki, pēdējos drīz vien atbrīvoja.

Pārejot pagrīdē, meņševiki bija sagrupējušies Rīgas pilsētas organizācijas 1. rajona 6. apakšrajonā un attīstīja tur Spartaka grupai naidīgu darbību. Ar to nācās sadurties Rīgas komitejai un arī 1. rajona komitejai, kuras sastāvā okupācijas laikā biju arī es. Meņševiki centās sadarboties ar buržuāziju un pēc Oktobra sociālistiskās revolūcijas uzvaras Krievijā uzstājās par Latvijas atraušanu no Padomju Krievijas.

1917. gada rudenī, laikam oktobrī, vairākus vakarus notika nelielas partijas aktīvistu grupas apspriede, kurā piedalījās arī

meņševiki P. Kalniņš, Klara Kalniņa, Bruno Kalniņš, Fr. Menders un vēl daži. Diskutēja par Latvijas turpmāko likteni. Boļševiki konsekventi aizstāvēja savu līniju, meņševiki — savu. Bija skaidrs, ka meņševikiem nav vairs nekā kopēja ar partiju. Diskusija vienā vakarā nebeidzās, otrā vakarā atkal turpinājām diskutēt par to pašu. Notika asi strīdi. Pie istabas sienas stāvēdams, D. Beika ļoti asi uzbruka meņševikiem. Viens no klātesošiem meņševikiem, nostājies D. Beikas priekšā, plātidamies ar rokām, kaut ko kļiedza. Biedrs Beika teica: «Tu neskrāpē ar saviem nagiem man acis!», pēc tam paņēma meņševiku aiz pleciem un pagrieza no sevis projām. Tad uzlēca kājās Pauls Kalniņš un sāka kliegt, ka šajā sanāksmē viņš nevarot palikt tāpēc, ka te lietojot fizisku spēku, pakēra savu mēteli un metās pa durvīm ārā. Viņam uz pēdām sekoja citi meņševiki. Palikām tikai mēs, boļševiki, un nonācām pie secinājuma, ka citādi jau arī tāda sanāksme nevarēja beigties.

Meņševiki Rīgas Strādnieku deputātu padomes vārdā, slepus no partijas, bija nosūtījuši savu deklarāciju vācu labējam sociāldemokratam Seidemanim. Tā bija ne tikai rupja partijas disciplīnas pārkāpšana, bet nodevība. Boļševiki revolucionāri cīnījās pret vācu imperiālistiem par Padomju Latviju Krievijas Padomju republikas sastāvā, un par to viņi smaka cietumos, lēja savas asinis Rīgas ielās un atdeva savas dzīvības. Tai pašā laikā meņševiki kopā ar reakcionāro latviešu buržuāziju griezās ar peticijām pie Vācijas ķeizara Vilhelma dēla un pazemīgi lūdza piešķirt Latvijai autonomiju Vācijas protektorātā.

Kad Rīgas komitejai kļuva zināms, ka Fr. Menders un P. Kalniņš kopā ar buržuāzijas pārstāvjiem ir galvenie iniciatori kampaņai par Latvijas aneksiju, ka tie piedalās politiskās apspriedēs kopā ar latviešu buržuāziju un vācu reakcionāriem, tā nolēma viņus abus izslēgt no partijas un tūlīt pārtraukt ar tiem sakarus. 6. apakšrajons, kurā bija sagrupējušies meņševiki, nepakļāvās Rīgas komitejas lēmumam un uzskatīja Fr. Menderu un P. Kalniņu par saviem līderiem. Tas nāca atklātībā Rīgas pilsētas konferencē.

1918. gada martā notika Rīgas organizācijas — Spartaka grupas otrā nelegālā konference. Konferencē ieradās arī Fr. Menders. Par savu delegātu to bija ievēlējis 6. apakšrajons, lai gan zināja, ka Rīgas komiteja Menderu ir izslēgusi no partijas. Atklājot pilsētas konferenci, Rīgas komitejas uzdevumā tika paziņots, ka no 6. apakšrajona kā delegāts ieradies Fr. Menders, kurš

izslēgts no partijas pēc Rīgas komitejas lēmuma. Konference nolēma Fr. Menderu no konferences izraidīt un pa konferences laiku arestēt. Par laimi dzīvoklī, kurā notika konference, bija neaizņemta istaba. Nolēmām ievietot tajā arestēto.

Tiklīdz Menderu no konferences bijām izraidījuši, piecēlās vēl viens meņševiks, otrs 6. apakšrajona delegāts K. Kurševics un paziņoja, ka esot solidārs ar savu draugu Fr. Menderu un tādēļ atstājot konferenci. Pēc tāda paziņojuma konference nolēma pa sēdes laiku arestēt arī K. Kurševicu un ievietoja to tajā pašā istabā, kur atradās Menders.

Izraidījusi meņševikus, konference sāka apspriest dienas kārtībā paredzētos jautājumus. Apsprieda vairākus svarīgus politiskus un organizatoriskus jautājumus un pieņēma boļševistiskus lēmumus. Konference strādāja visu nakti, darbu nobeidza tikai agrā rītā. Kad konferences dalībnieki sāka izklist, tad arī atbrīvojām izolētos meņševikus.

Tālākā meņševiku uzturēšanās Spartaka organizācijā kļuva neciešama. Tie neatzina ne Rīgas komitejas, ne pilsētas konferences lēmumus, nepakļāvās partijas disciplīnai, sabotēja visus mūsu revolucionārās cīņas pasākumus. Meņševiku 6. apakšrajons pieņēma rezolūciju, kurā nostājās pret Oktobra sociālistisko revolūciju Krievijā, pret Padomju Valdību, prasīja atsacīties no revolūcijas turpināšanas un atgriezties pie buržuāziskās valsts satversmes.

Apskatot jautājumu par 6. apakšrajona darbību un tā pieņemto rezolūciju, nākamā pilsētas konference atzina, ka meņševikiem nav vietas revolucionārajā sociāldemokrātijā un ka tāpēc visi 6. apakšrajona rezolūcijas aizstāvētāji izslēdzami no partijas. Pilsētas konference pieprasīja, lai 6. apakšrajons vēlreiz apspriestu savu rezolūciju. Rīgas komiteja ierosināja 6. apakšrajona padomei sasaukt biedru sapulces, kurās noklausītos pilsētas konferences lēmumu par meņševikiem. Apakšrajona padome kategoriski atteicās to darīt, un Rīgas komiteja nolēma, ka ar 6. apakšrajonu tūlīt jāpārtrauc visi organizatoriskie sakari un uzaicināja visus tos 6. apakšrajona biedrus, kas atzīst šķiru cīņas revolucionāros principus un ir solidāri ar spartakiešiem, izstāties no 6. apakšrajona un pievienoties Latvijas revolucionārās Sociāldemokrātijas Rīgas organizācijai.

Tātad Spartaka grupas Rīgas organizācijas cīņa ar meņševikiem 1918. gadā beidzās ar meņševiku izslēgšanu no Latvijas Sociāldemokrātijas. Rīgas komitejas lēmumu par meņševiku

izslēgšanu apstiprināja Latvijas Sociāldemokratijas XVI konference, kura sanāca 1918. gada maija beigās.

Izslēgusi no savām rindām meņševikus, partijas Rīgas organizācija sekmīgāk varēja turpināt savu revolucionāro darbību, jo visos principiālos jautājumos tagad bija vienprātība.

1918. gada sākumā ar Rīgas komitejas atļauju aizbraucu uz Petrogradu un atgriezos Latvijā decembrī. Pa ceļam uz Rīgu kopā ar Simani Berģi vairākos pagastos noturējām mītiņus. Bērzaunes un Kalsnavas pagastos piedalījāmie vietējo padomju vēlēšanu sapulcēs. 1919. gada 1. janvārī runāju mītiņā Kalsnavas baznīcā un 4. janvārī biju jau atkal Rīgā, kas tagad bija Padomju Latvijas galvaspilsēta.

J. Mirāms

LSD RĪGAS KOMITEJAS TIPOGRAFIJA
«SPARTAKS»

Kad 1917. gada augustā vācu karaspēks okupēja Rīgu, ne LSD Centrālā Komiteja, ne Rīgas komiteja vēl nebija paspējušas sagatavoties darbam nelegālos apstākļos. Nekas nebija darīts pagrīdes tipografijas ierīkošanai. Rīgas ieņemšana notika negaidīti un ātri. Vairākums partijas Rīgas organizācijas biedru palika Rīgā, un partijas darba pārkārtošana lielas grūtības neradīja, jo biedri pazina cits citu jau no seniem laikiem. Bet tipografijas nebija ne Centrālajai Komitejai, ne Rīgas komitejai. Vācieši noliedza izdot pat legālu arodniecisku laikrakstu. Taču iespiests vārds bija nepieciešams.

Jaunievēlētā nelegālā partijas Rīgas komiteja tikai pēc trim mēnešiem ķērās pie uzsaukumu izdošanas.

Pirmo uzsaukumu iespieda legālā tipografiā, bet pēc tam tika arestēts M. Ješovskis un A. Penness (Onkulītis).

Pastāstīšu, kā radās un darbojās partijas Rīgas komitejas tipogrāfija «Spartaks».

Partijas Rīgas organizācijas 1. rajons (agrākais 4. — Aleksandra vārtu rajons) arī tagad bija visstiprākais un revolucionārākais. Es biju 1. rajona komitejas loceklis, mani tolaik pazina ar pieņemtu vārdu Zibens. Redzēdams grūto stāvokli, kad Rīgas komitejai nebija pat hektografa uzsaukumu novilkšanai, ierosināju

dažiem biedriem organizēt kādas tipografijas bruņotu aplaupīšanu. Sākām ievākt ziņas, kādā tipografijā to vieglāk izdarīt.

Nejauši satiku J. Paegli un sāku stāstīt viņam par savu plānu. Paegle bija pazīstams jau pirms kara kā Aleksandra vārtu rajona aktīvs darbinieks un labs konspirators. Uzklaušījis mani, viņš teica, ka plāns neesot slikts, bet ļoti riskants, jo vācieši pastiprināti patrulē pa Rīgas ielām. Paegle piedāvāja izmantot bijušo Aleksandra vārtu rajona tipografiju, kas esot gandrīz pilnīgā kārtībā. Protams, biju neizsakāmi priecīgs par tādu atradumu un tūlīt paziņoju rajona komitejas locekļiem un Rīgas komitejā Simanim Bergim.

Rīgas komiteja pieprasīja nodot tipografiju viņas rīcībā. Taču rajona komiteja negribēja atdot, baidīdamās, ka tipografija, kuras iegūšanā rajons bija tik daudz pūlējies, neiekrīt vai arī nenonāk meņševiku rokās. Beidzot panāca vienošanos ar šādiem noteikumiem: tipografija paliek rajona komitejas pārzināšanā, bet izpilda visus Rīgas komitejas iespieddarbus, zem kuriem atzīmēs, ka tie iespiesti Rīgas komitejas tipografijā; burtličus dos Rīgas komiteja, kas arī segs visus izdevumus.

Tipografijas piederumi bija sakrauti lielā dzelzs kastē un ierakti zemē, kur bija gulējuši gadus divus. Aleksandra vārtu rajona tipografijas galvenie darbinieki tika arestēti 1915. gadā, tajā pašā laikā, šķiet, bija ierakta arī tipografija. Protams, šis tas bija sarūsējis un sabojājies, to vajadzēja izlabot. Oficiāli šādu pasūtījumu darbnīcā nevarējām dot. Tāpēc vajadzēja atrast biedrus, kas to prot un kuriem var uzticēties. Pēc dažām dienām tādus biedrus arī atradām.

Otrs svarīgākais uzdevums bija — atrast dzīvokli, kur šo tipografiju izremontēt. Dzīvokļa saimniekam vajadzēja būt tādām, kam pilnīgi var uzticēties un kas partijas legālajā darbības laikā nav runājis sapulcēs un tādējādi nav pazīstams. Vēl bija nepieciešams, lai viņam būtu atsevišķs dzīvoklis, pie tam lielā mājā, kur daudz iedzīvotāju, un ne strādnieku rajonā. To visu prasīja konspirācija.

Prieks atcerēties, cik ideāli cēli bija biedri, cīnīdamies pret šausmīgo okupācijas varu. Tāds bija biedrs D.¹ Viņa dzīvoklī Marijas ielā ienesām sarūsējušo kasti un, ievērojot konspirāciju,

¹ Kā izdevies noskaudrot, tad biedrs D. ir Ansis Freimanis (Džeks), LSD Rīgas organizācijas Aleksandra vārtu rajona pulciņa «Kalējs» biedrs. Dzīvoklis atradies Marijas (tagad Suvorova) ielā Nr. 72/74, piektajā stāvā.

tieši guļamistabā. Tur bija glītas mēbeles. Mazgājot un tīrot tipografijas ierīci un burtus ar terpentīnu un petroleju, istabiņa pieplūda ar nelabu smaku. Lai gan biedri strādāja uzmanīgi, tomēr rūsa un šķidumi samaitāja grīdu un mēbeles. To mēs viņam nekādā veidā nevarējām atlīdzināt, lai arī kā gribētu. Bet šis biedrs necēla nekādus iebildumus un neizrādīja neapmierinātību. Viņam partijas intereses bija augstākas par visu. Viņš taču riskēja ar savu un savas sievas dzīvību, jo, ja policija uzietu dzīvokli tipografiju, dzīvokļa saimniekus nošautu.

Ar tipografijas iegūšanu vien vēl bija par maz. Bija jāatrod cilvēks, kam ir vismaz elementāra tipografijas darba prasme. Ne rajona, ne Rīgas komiteja tādus cilvēkus nevarēja atrast.

Palīdzēja laimīgs gadījums. Dzīvoju kopā ar Pesu ģimeni. Reiz nejauši uzzināju, ka Alma Pesa 1916. gadā Harkovā īsu laiciņu strādājusi pagrīdes tipografijā par burtlici. Tā nejauši bija atrasts tieši tāds cilvēks, kas atbilda visām prasībām, kādas nepieciešamas partijas tipografijas darbiniekam. Pesa bija stingra komuniste, laba konspiratore, enerģiska un bezbailīga.

Paziņoju par to S. Bergim, kas tolaik bija partijas Rīgas komitejas priekšsēdētājs. Viņš Almu Pesu pazina mazāk, tomēr izteicās atzinīgi par šo kandidatūru un vispār bija ļoti sajūsmīnāts par mūsu veiksmi ar tipografiju. Otrā dienā paziņoju Almai Pesai, ka viņai pēc partijas lēmuma jāstrādā nelegālajā tipografijā. Viņa, kā disciplinēts biedrs, uzņēmās šo darbu bez kādiem iebildumiem.

Strādājām tipografijā trīs: Alma Pesa, Vilis Janbergs un es. Izmēģinājumam pirmo iespiedām kādu Rīgas komitejas sēdes protokolu, kas izdevās apmierinoši. Protokola salikšana reizē bija praktiska apmācīšana burtliča amatā. Meistars bija Alma Pesa, kas no sākuma vēl lēni, bet diezgan pareizi salika. Turpretī mēs ar Janbergu salikām nepareizi, un Pesa laboja un norādīja, kā pareizi strādāt. Pēc nedēļām divām šis mūsu triju biedru kolektīvs jau tā bija iemanījies darbā, ka strādāja veikli un mūsu produkcija neatšķīrās no īstas tipografijas iespieduma.

Sajā pagrīdes tipografijā iespiedām ne tikai uzsaukumus, bet arī laikrakstu «Biedris», Rīgas komitejas izdevumu. Tā ar šīs tipografijas noorganizēšanu tika nokārtota aģitācija un propaganda ar iespiesta vārda palīdzību. Ar šo sasniegumu iera-

1919. gadā, Padomju varas laikā A. Freimanis bija Rīgas m.licijas 7. iecirkņa priekšnieks. Miris 1930. g. Vitebskā. Viņa sieva E. Freimane dzīvo Talsu rajonā, Stendē. *Red.*

dāmies uz partijas Rīgas organizācijas pirmo nelegālo konferenci, kas notika pēc okupācijas jūgā pavadītiem trim mēnešiem.

*

Konference lika pamatus tālākai partijas darba aktivizēšanai. Lai nostiprinātu tipografiju, konference atzina par vajadzīgu ievēlēt tipografijas «saimnieci». Šī biedra uzdevumi bija pārzināt un apgādāt tipografiju, uzturēt sakarus ar visiem Rīgas organizācijas rajonu un Centrālās Komitejas literatūras pārzinātājiem; noorganizēt pie katra rajona «skrejošo pulciņu» uzsaukumu izplatīšanai. Šim biedram vajadzēja kļūt par profesionālu revolucionāru, kas strādā tikai partijas darbu un ko algo partija, jo viņam neatliktu laika strādāt kādu citu darbu uztura pelnīšanai. Par «saimnieci»¹ konference ievēlēja mani.

Uzņemu darbam nepieciešamos sakarus visas Rīgas organizācijas mērōgā.

Apgādāt tipografiju ar papīru nebija viegli. Visus papīra krājumus bija pievākušas vācu iestādes. Rakstāmlietu veikalos papīru pārdeva tikai 2—3 loksnes vienam pircējam. Šis jautājums izrādījās ne mazāk sāpīgs kā sākumā pašas tipografijas iekārtošana. Sarunāju ar dažiem pazīstamiem biedriem, lai viņi nopērk man papīru it kā rajona komitejas vajadzībām. Bet tādā ceļā varēja savākt ļoti maz. Sūtīt vairākkārt tos pašus biedrus pēc papīra nozīmēja pašam tikt atklātam biedru acīs. Viņus varēja arī izsekot policija un līdz ar to atklāt tipografiju. Tā nedrīkstēja riskēt.

Kooperatīvo biedrību pārtikas veikalos tolaik strādāja diezgan daudz partijas biedru. Sāku ievākt ziņas par pārtikas veikalos lietojamo papīru. Izrādījās, ka produktu ieļīšanai izsniedza tikai makulatūru, tipografijai nederīgu papīru. Sāku jau gudrot par papīra bruņotu ekspropriāciju.

Tad vēl iedomājos aiziet uz Marijas ielu, kur atradās pārtikas biedrības «Produkts» maizes ceptuve un veikals. Veikala pārzinis bija K. Prātnieks, man ļabi pazīstams biedrs. Pulksten 8 no rīta satiku veikalā Prātnieku vienu pašu. Pateicu, ka mani sūta Rīgas komiteja, lai no viņa dabūtu organizācijas vajadzībām baltu papīru. Prātnieks it kā apmulsa, bet tad atbildēja, ka pāpīrs viņam noslēpts no vāciešiem mājas pagrabā. Tā bija desmit pudu smaga paka fabrikas iepakojumā. Prātnieks vēl piebilda,

¹ Par «saimnieci» partijas nelegālās darbības laikā sauca biedru vai biedreni, kura pārzināšanā atradās konspiratīvs dzīvoklis, nelegāla tipografija vai cita partijas tehnika. *Red.*

ka pašlaik esot izdevīgs moments paņemt visu paku. Nospriedām, ka ar ormani vest riskanti, jāved ar ragaviņām. Prātnieks iedeva arī veikala ragaviņas.

Tiešām vai apstulbu no laimes, ka atrasts papīrs, bet reizē biju nelaimīgs, ka jāriskē ar tik lielu daudzumu papīra, vedot to uz tipografiju. Vācieši taču bieži apturēja uz ielām strādniekus ar vienkāršām somiņām. Bet vilcināties nebija laika. Papīru varēja atrast vācieši un konfiscēt. Prātnieks palīdzēja man iznest no pagraba 10 pudu smago paku un uzlikt uz ragaviņām. Pārklāju to ar vecu mašas gabalu, iejūdzos ragaviņās un Prātnieku brīdināju: «Ja ar mani notiek nelaime, nepadodies provokācijai. Es tevi nepazīstu, tāpat kā tu mani. Par papīru nekā nezini. Sa-proti?» — Prātnieks pamāja ar galvu.

Māja, kurā bija nodomāts novietot tipografiju, bija sešstāvu. Tajā agrāk dzīvojuši tikai buržuji, bet tagad tā bija gandrīz tukša. Ar sētnieku, partijas biedru, tika norunāts, ka viņš izīrēs organizācijai vienu dzīvokli ar divām izejām un iekārtos speciālu noliktavu.

Vezums bija smags. Vienu mirkli apstājos, lai atvilktu elpu. Pаметis acis uz garāmejošo tramvaju, ieraudzīju tajā kādu vācu policijas virsnieku, kuru jau agrāk pazinu. Noliecos pie ragaviņām it kā pārsiet velkamo striķi. Tā bija mana laime, ka es pirmais ieraudzīju policistu. Tramvajs laimīgi aizbrauca garām.

Pēc stundas iebraucu sētā, kūpēdams kā sutas mašīna. Iznāca pārbijies sētnieks un sāka pārvest konspirācijas neievērošanu. Atbildēju, ka tagad par to runāt vēl, bet papīrs jānoglabā. Sētnieks kaut ko vēl nomurmināja un palīdzēja ienest paku kādā tukšā dzīvoklī. Vakarā paku novietojām pilnīgā drošībā. Abi mūsu burtliči bija priecīgi, ka nu vienreiz tipografija apgādāta ar papīru uz ilgāku laiku.

Ar tipografijas pārcelšanu jaunā dzīvoklī radās nepieciešamība kādam pierakstīties par dzīvokļa saimnieku. Nolēmām pierakstīties divi — es un Alma Pesa ar šim nolūkam iegādātām īpašām pasēm. Dzīvokli, protams, nedzīvojām, tikai strādājām. Ierodoties darbā, ar attiecīgām parolēm sazinājāmies ar sētnieku, ka viss kārtībā un nekas nedraud.

Tipografijas «Spartaks» darbiniekiem palika vēl viens neatrisināts jautājums — pārtika. Maizi nekur nevarēja pirkt, to izdeva uz kartītēm trīs ceturtdaļas mārčīnas dienā, bet nelegālisti pat to nevarēja iegūt. Te atkal palīdzēja biedri no kooperatīvu maizes ceptuvēm. Sevišķi izpalīdzīgs bija Martinsons (Viesulis).

Kā mēs strādājām tipografijā?

Salikšana neprasīja lielu piepūli un fizisku spēku, bet iespiešanai ar primitīvām ierīcēm vajadzēja spēka, pacietības un izturības.

Mūsu tipografijas iekārtojums bija: burti, liknis, kas satur salikumu, rāmītis, kurā aplauza un nostiprināja salikto tekstu, divi rulli — viens krāsu uzrullēšanai uz burtiem, otrs — papīra pierullēšanai burtiem. Iespiešanu izdarījām tā: viens ar krāsas rulli uzrullēja krāsu uz burtiem, otrs ar ādas rulli pierullēja uzlikto papīru, trešais noņēma gatavo produkciju un no jauna uzlika papīru.

Ar šo primitīvo ierīci varēja strādāt gandrīz tikpat ātri kā ar mazajām tipografijas mašīnām. Protams, tas prasīja spēku un veiklību. Varējām iespiest diennakti ap 20 tūkstošus proklamāciju.

Bija gadījumi, kad saliekot un iespiežot vajadzēja strādāt 40—50 stundas bez miega un atpūtas, jo iesāktais bija jāpabeidz vienā cēlienā. Aiz piepūles un uzmācīga miega dažreiz krāsu rullis izkrita no rokām, dažreiz netika noņemta gatavā produkcija vai arī pats biedrs uzkrita uz tipografijas rāmja. Tādās reizēs cits citu mēģinājām visādi uzjautrināt.

Kā izplatījām uzsaukumus?

Agrāk nelegālās darbības laikā proklamācijas izdalījām pa rajoniem, apakšrajoniem un beidzot pulciņiem — izplatīšanai. Tas bija garš ceļš, kamēr proklamācija nonāca no tipografijas vai centra līdz pulciņa biedriem, kas tās izplatīja. Pulciņu biedri proklamācijas saņēma dažādā laikā un dažādā laikā tās arī izplatīja. Tie, kas saņēma vēlāk vai arī nokavējās ar izplatīšanu, bieži krita policijas rokās, jo, ja proklamācijas jau bija parādījušās vienā vietā, tas darīja uzmanīgu visu policijas aparātu. Tāpēc proklamāciju izplatīšana parasti bija saistīta ar biedru arestiem. Dažreiz, kad bija sacelts kājās viss žandarmērijas un policijas aparāts, biedri bija spiesti proklamācijas iznīcināt vai noslēpt. Iznāca tā, ka daudz proklamāciju jau gāja bojā ceļā uz masām.

Pie tam ar tādu izplatīšanas kārtību proklamācijas nonāca masās tikai vairākas dienas pēc to izlaišanas un ne katrreiz organizācija spēja ietekmēt masas tieši aktuālajā momentā.

Tāds izplatīšanas veids bija neizdevīgs arī tādēļ, ka biedri no

dažādām organizācijām dzīvoja vienā ielā un pat vienā mājā. Vienā un tajā pašā ielā vai darba vietā vairākas reizes tika izplatītas vienas un tās pašas proklamācijas.

Vācu okupācijas laikā Rīgas organizācija sāka pielietot jaunus uzsaukumu izplatīšanas veidus. Katrā rajonā noorganizēja tā saukto «skrejošo grupu», no kurām dažā bija līdz 15 enerģisku biedru. Grupas pārstāvis saņēma uzsaukumus tieši no manis. Grupas pārstāvim tika norādīts, kādās vietās uzsaukumi jāizplata. Visos rajonos izplatīšana iesākās un nobeidzās vienā laikā un ilga ne vairāk par divām stundām. Tas zināmā mērā pasargāja izplatītājus no aresta un garantēja uzsaukumu izplatīšanu visā pilsētā.

Parasti biedri gāja pa diviem kopā: viens pa priekšu ar otu uztriepa līmi, otrs gāja 10—15 soļu nopakaļ un notrieptajā vietā uzlīmēja uzsaukumu. Lai darbs veiktos ātrāk, jau iepriekš uzsaukumi bija satīti rullīti.

1. rajona izplatītāju pulciņš sastāvēja gandrīz tikai no biedru Pesu ģimenes locekļiem: Augusta, Almas, Mildas, Emmas, Karlīnes u. c. Šie biedri ar sirdi un dvēseli veica proklamāciju izplatīšanas darbu un dažreiz bija pat pārāk pārdroši.

Reiz nolēmām kārtīgi satracināt Rīgas kungus un izkaisīt proklamācijas vācu teātrī. Bija sestdienas vakars. Paslēpu zem krekla 400 uzsaukumus un kopā ar pieciem biedriem aizgāju uz izrādi. Visi seši paņēmām biļetes balkonā. Lai netraucētu izrādi, nolēmām sviest proklamācijas no balkona zālē pēdējā cēliena beigās, kad aizvelk priekškaru, bet vēl nav ieslēgtā gaisma. Uzsaukumu sviešanas brīdī biedriem vajadzēja mani aizsegt. Bet mēs visi laikam bijām pārāk jautri un bezbēdīgi un pievērsām sev uzmanību. Pirms pēdējā cēliena balkonā ieradās daži spiegi. Biedri sāka mani pierunāt, lai atlieku uzsaukumu kaisīšanu, bet es tomēr nolēmu pamēģināt.

Uzkāpu galerijā, lai sviestu no turienes, bet ar balkona biļeti šeit negribēja laist iekšā. Jau noskanēja trešais zvans pirms beigu cēliena, un pēc lielas lūgšanās, teikdams, ka nepaspēju va'rs aiziet savā vietā, mani beidzot ielaida galerijā. Paliku stāvot pret izejas vīdu. Cēliena beigās, nolaižoties priekškaram, izsviedu zālē visas proklamācijas. Gaismai iedegoties, redzēju, cik skaisti lija proklamāciju lietus uz skatītājiem. Publika centās tās notvert, daži tūlīt noslēpa kabatā, daži lasīja, iedami ārā no zāles. Tūlīt arī bija klāt policija un spiegu bars un sāka raut uzsaukumus ārā no rokām tiem, kas tos lasīja. Es steidzīgi garderobē apģērbos

un devos mājās, negaidot biedrus. Viņi pārnākuši pastāstīja, ka policija arestējusi vairākus cilvēkus.

Vācu policija izsolīja naudas summas par katru uzrādītu proklamāciju izplatītāju un komunistu. Par proklamāciju izplatītāju solīja maksāt 75 rubļus zeltā, par Spartaka grupas biedru jau daudz vairāk, bet par organizācijas vadītājiem — līdz 500 rubļu. Tomēr uzrādītāju no strādnieku un citu darbaļaužu vidus neradās, kaut gan viņi būtu varējuši vairākkārt notvert pašus proklamāciju izplatītājus.

Par spīti proklamācijas līmējām arī uz policijas valdes durvīm un spiegu mājām. Netikdami klāt Spartaka organizācijai, vācieši sāka sodīt ar nāves sodu tos, pie kuriem atrada kaut vienu proklamāciju. Tā, piemēram, skolotāja Date tika nošauta par vienu pie viņas atrastu proklamāciju. Veisu notiesāja uz nāvi par to, ka viņš iedevis vienu proklamāciju vācu kareivim, sēdot ar to alus dzertuvē pie viena galdiņa.

Represijas neatturēja biedrus no revolucionārā darba. Sākām tikai vairāk domāt par savu drošību. Tā 1. rajona skrejošais pulciņš sāka izplatīt uzsaukumus bruņotas sardzes pavadībā. Sargs ar ieroci soļoja pa ielas pretējo pusi. Ja draudēja arests, uzsaukuma līmētājiem vajadzēja bēgt uz sarga pusi, bet, ja tas nebija iespējams, mierīgi iet līdz policijai. Tad sarga uzdevums bija izdevīgā brīdī nošaut policistus un atbrīvot arestēto. Strādājot sevišķi apdraudētās vietās, visi uzsaukumu izplatītāji bija apbruņoti. Šie skrejošie uzsaukumu izplatītāju pulciņi vēlāk pārvērtās par kaujas pulciņiem.

Visgrūtāk bija izplatīt uzsaukumus vācu kareivju vidū, jo viņi bija nošķirti kazarmās un atradās stingrā uzraudzībā. Ar kareivju palīdzību, kuriem bija sakari ar mūsu partiju, uzsaukumus varēja izplatīt ne visai plaši. Taču skrejošie pulciņi arī te atrada izeju. Vakaros tie uzmanīja armijas smagās mašīnas un sviēda tajās satītas proklamāciju paciņas. Tā proklamācijas nonāca kazarmās vai citur izvietotajās vācu karaspēka daļās. Proklamācijas tika sviestas arī pāri kazarmju sētām un visur tur, kur atradās vācu kareivji.

*

1918. gada 4. janvārī notika Rīgas organizācijas propagandistu kolēģijas sēde, kurā piedalījās J. Daniševskis, S. Bergis, F. Šneiders, J. Neimanis (Gora), Augusts Pess, J. Mirāms u. c.

Sēdē paziņoja, ka meņševiki kopā ar buržuāzijas pārstāvjiem parakstījuši petīciju vācu ķeizara dēlam Bavārijas princim Leopoldam ar vispazemīgu lūgumu piešķirt Latvijai autonomiju Vācijas virsvaldībā. 1918. g. 6. janvārī vācu okupācijas vara bija nodomājusi pasludināt, ka Vācijas valdība ir gatava izpildīt šo «visas latviešu tautas» lūgumu par Latvijas pievienošanu Vācijai.

Šajā kritiskajā momentā vajadzēja aicināt darbaļaudis uz protesta demonstrāciju. Bet, lai to izdarītu, bija jāizlaiž uzsaukumi, jāpaziņo tautai par buržuāzijas nodomiem un meņševiku nodevību. To vajadzēja noskaidrot arī vācu kareivjiem. Līdz demonstrācijai palika tikai kādas 36 stundas, bet vēl bija jāuzraksta, jāiespiež un jāizplata uzsaukumi Rīgas iedzīvotāju un vācu kareivju vidū. Uzsaukumu kareivjiem vajadzēja pārtulkot un iespiest labā vācu valodā. Šāds tulks Rīgas organizācijai bija tikai viens — Anna Jansone-Brauna. Kaut gan viņai bija divi mazi bērni, tomēr viņa neatteicās no šā riskantā darba, par kuru draudēja nāve.

Protesta demonstrāciju nolēma sarīkot 6. janvārī pulksten divos pēc pusdienas. Kad man jautāja, vai praktiski ir iespējams 24 stundu laikā iespiest un izplatīt uzsaukumus, atbildēju, ka ir iespējams. Tūlīt arī tika sastādīts uzsaukumu teksts Rīgas iedzīvotājiem un vācu kareivjiem. Uzsaukumu iedzīvotājiem tūlīt nodevu tipografijā Almai Pesai un Vilim Janbergam salikšanai, bet pats devos pie Jansones-Braunas. Bija ap vienpadsmitiem naktī, kad tur ieradās. Organizācijas vārdā lūdzu viņu nekavējoties pārtulkot uzsaukumu kareivjiem. Jansone-Brauna atbildēja, ka darbs prasot vairākas stundas, bet gaidīt viņas dzīvoklī, kamēr pārtulko, pie tam tik vēl naktī, nevarot, jo viņu uzraugot policija. Viņa teica, ka tulkojumu varēšu saņemt 5. janvārī pēc pusdienas. Centos viņu pārliecināt, ka līdz rītam gaidīt nevaru, taču Jansone-Brauna palika pie sava.

Devos uz tipografiju, lai palīdzētu veikt iespiešanu. Alma Pesa ar Vili Janbergu jau bija sākuši salikt. Pēc pusotras stundas novilkām dažas lapiņas korektūrai, pēc stundas izlabojam un, gaismai austot, jau bija iespiestas ap 2000 lapiņu.

Propagandistu kolēģijas sēdē Kārlis Austrīņš man bija pateicis, ka esot dabūjis nedaudz burtu un lai es nākamā dienā pēc pulksten diviem pēcpusdienā atnākot pie viņa dzīvoklī. Tad pateikšot, kur burtus saņemt. Biju laimīgs par šādu dāvanu, jo vajadzēja papildināt burtus, sevišķi tādēļ, ka sākām iespiest arī laikrakstu «Biedris».

5. janvārī norunātā laikā aizgāju pie Austriņa. Viņa nebija mājā, bet dzīves biedre teica, ka drīz pārnākšot, — esot līcis uzgaidīt. Piepeši atskanēja zvans, un dzīvoklī ienāca nevis Austriņš, bet policijas virsnieki Leimanis un Greners. Abi tie bija slaveni kā politisko spīdzinātāji pēc speciālajām vācu metodēm. Policisti prasīja pēc Austriņa kunga un arī mani godāja par kungu. Apskatīja dokumentus, tie bija kārtībā, bet vaļā tomēr nelaida, — pateica, ka tieku uz laiku aizturēts. Protestēju, bet policisti atbildēja, ka būšot jāiet uz Ķeizardārza ielu (tur atradās galvenais spiegu un provokatoru priekšnieks Lešniks) personas noskaidrošanai.

Un tas gadījās tieši tad, kad pēc 12 stundām vajadzēja būt iespīestam uzsaukumam vācu valodā, kad visi sakari ar rajona skrejošiem pulciņiem bija manās rokās. Varēja izjukt arī protesta demonstrācija.

Drīz pārnāca Austriņš un, omulīgi smaidīdams, jautāja, ko vēloties policistu kungi, ar ko viņam gods tiem pakalpot. Policisti atbildēja, ka godājamo Austriņa kungu viņi lūdzot nākt līdzī dažu jautājumu noskaidrošanai. Austriņš prasīja, vai policistu kungi nelautu viņam un viņa paziņam, tas ir — man, paēst pusdienas? Policisti to atļāva.

Pusdienojām virtuvē, policisti palika istabā, un mums ar Austriņu bija iespējams norunāt, ko atbildēt nopratināšanā. Nolēmām teikt, ka iepazīnāties nejauši pirms divām dienām, kad Austriņš pievakarē nācis mājās no darba meklēšanas ar šķerszāģi rokās. Es nācis pretim un lūdzis Austriņu pieņemt mani par palīgu pie malkas zāģēšanas. Austriņš piekritis un teicis, lai atnāku pie viņa uzzināt, vai darbs atrasts.

Policisti gaidīja istabā, līdz «kungi» būs paēduši. Bet tad viņi apķērās, ka pielaiduši kļūdu, atstādami mūs divatā. Virtuvē ienāca Leimanis, lika pārtraukt ēšanu un iet viņiem līdzī. Pateicāmie policistu kungiem par viņu laipnību, vilkām mugurā mēteļus un gājām uz Ķeizardārza ielu.

Pirmo nopratināja mani. Atbildēju, kā bija norunāts. Bet vilīgais spiegu virsaitis uzdeva jautājumu, ko nebijām paredzējuši: vai pa sarunas laiku ar Austriņu uz ielas mēs esot stāvējuši uz vietas vai staigājuši. Grūti bija atbildēt, jo nezināju, ko atbildēs Austriņš. Lai apdomātu atbildi, palūdzu tulkam jautājumu atkārtot, izliekoties, ka neesmu to sapratis. Pēc tam atbildēju, ka mēs sarunājāmie, staigājot pa ielu uz priekšu un atpakaļ.

Pēc tam iesauca Austriņu, bet mani atstāja turpat. Kad Aus-

nevarējām nociesties un arī piedalījāmies uzsaukumu izlīmēšanā. Līdz pulksten astoņiem visās Rīgas ielās un arī uz policijas iecirkņu namiem tie bija uzlīmēti.

Protesta demonstrācija izdevās. Tā notika Rīgā vairākās vietās. Tajā piedalījās ne tikai strādnieki, bet arī darba inteliģence un dažādi sīkburžuāzijas slāņi, kas cieta no okupantu varas un Latvijas lielburžuāzijas.

LSD Centrālās Komitejas un Rīgas komitejas četros mēnešos — no 1917. gada novembra līdz 1918. gada februārim — izdoto uzsaukumu eksemplāru skaits sasniedza pusmiljonu, neieskaitot laikrakstus «Ziņotājs» un «Biedris». Rīgas komiteja vien izdeva 3 vai 4 uzsaukumus mēnesī, katru 20—50 tūkstošos eksemplāru. Ieskaitot partijas CK izdotos, mēnesī iznāca 7 vai 8 uzsaukumi ar kopējo faktisko metienu 100—120 tūkstoši eksemplāru.

Tik plašai agitācijai ar iespiesta vārda palīdzību bija milzīga nozīmē masu revolucionizēšanā. Arī vācu okupācijas armija tika revolucionizēta un dezorganizēta. Daudzi mūsu saagitētie vācu kareivji strādāja Spartaka grupas kara organizācijā un daudz darīja, lai līdzētu Latvijas proletariātam cīnīties pret starptautisko kontrrevolūciju.

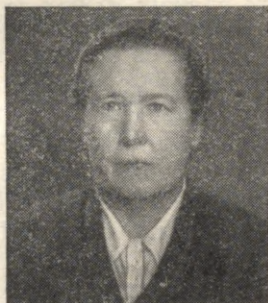

A. Pesa-Mirāma

REVOLŪCIJAS IERINDĀ PAGRĪDES DARBĀ

Bija 1917. gada augusta beigas. Viena pēc otras krievu karaspēka daļas atstāja Rīgu, gāja kājnieki, brauca vezumnieki... Pelēki noputējušajās, frontes vējos norūditajās kareivju sejās bija redzams apmulsums. Mulsināja augstākās karavadības pavēle atstāt Rīgu bez kaujām. Iedzīvotāji pavadīja kareivjus vaicājošiem, neizpratnes pilniem skatieniem.

Un jau 22. augusta pēcpusdienā, naglotiem zābakiem ierindas solī klauzot, revolucionārajā Rīgā iesoļoja vācu karaspēka zaļganpelēkās vienības.

Kopš šīs dienas vācu armijas pavēlniecība centās radīt Rīgā dzelzs stingru «kārtību». Presē ievietotajos un uz ielu stūriem izlimētajos paziņojumos biežāk par visu bija lasāms vārds «verboten» — aizliegts. Uz visstingrāko bija noliegta ikkura pretošanās vācu varas organu rīkojumiem. Šis «nedrīkst» attiecās uz visiem latviešu zemāko un vidējo slāņu iedzīvotājiem. Laucinieki nedrīkstēja bez speciālas atļaujas neko pārdot, pilsētnieki — izbraukt no pilsētas. Lai šie aizliegumi dziļāk iespiestos cilvēku apziņā, padarītu gurdu to pretošanos, okupācijas varas organi neskopojās ar soda mēru noteikšanu. Par mēģinājumu kaitēt vācu kārtībai draudēja nāves sods.

Ēst gan vācu varas organi nenoliedza, taču nebija ko ēst. Tuvojās ziema, bet nebija malkas apkurei. Isā laikā vācu karaspēks apēda pēdējos pārtikas krājumus Rīgā un piesavinājās kurināmo. Visur, arī laukos, kur vien bija gājis pāri vācu armijas naglotais zābaks, maz ko vairs varēja atrast no pārtikas.

Tam visam pievienojās bezdarbs. Daudzi strādnieki nevarēja nopelnīt pat tik daudz, lai izpirktu normā paredzētos 200 gramus koka miltu un citu surogātu sacepumu, ko sauca par maizi. Rudenī, kad uz laukiem kartupeļi bija jau noņemti, ļaudis no pilsētām pa aplinkus ceļiem devās ārā un rakāja jau tā krustām šķērsām izrakātos kartupeļu laukus un bija priecīgi, ja atrada kādu kartupeli. Nopļautajos labības laukos kustējās salikuši stāvi un uzlasīja pēdējo vārpiņu.

Bads spieda ēst visu, arī suņus un kaķus.

Tādu es atceros vācu okupācijas laiku. Tā laika bada un beztiesības rēgs neizdzēšami iespiedies atmiņā.

Nekad Rīgā tā nebija zēlusi spekulācija kā toreiz. Bija cilvēki, kas prata iedzīvoties uz vispārējā tautas posta rēķina. Tādi cilvēki atradās pilsētās, tādi bija arī laukos. Pusbadā panīkušie pilsētnieki stiepa uz laukiem visu, ko varēja pieciest, — drēbes, traukus un citas lietas, lai dabūtu kādu maizes kukuli, gaļas šķēli vai putraīmu riekšavu. Taču lielākā daļa zemnieku paši cieta trūkumu, jo bija jāmaksā viens nodoklis pēc otra, bet, ja kas tomēr palika pāri, vācieši ar varu atņēma arī to.

Vācieši laupīja, ko varēja. Ar katru turpmāko vācu okupācijas varas mēnesi acīm redzami saruka Latvijas meži. Tos cirta un izveda uz Vāciju. Vāciskā taupība tika ieviesta arī Latvijā. Lauciniekiem, kam ģimeņē bija 5 cilvēki, par obligātu pienākumu uzlika savākt un nodot 2 kg nātru sakņu, tāpat zināmu daudzumu kaulu. Pilsētniekiem bija jāvāc tukšās konservu bundžas, lupatas, veci dzelži un skārda gabali.

Vācu okupācijas jūgs nepanesami smagi gulās uz tautas pleciem. Pa kara gadiem jau bija pierasts pie dažādām materiālām grūtībām, bet tagad tām pievienojās arī morāli pazemojumi. Uz ielām ik dienas varēja dzirdēt ūsaino vācu apakšvirsnieku izsaukumus: «Ach, du lettische Schweine! Dumme Bauer!» (Ak latviešu cūkas! Dumjais zemnieks!) u. tml.

Bezdarbs, bads, beztiesība un dažādie morālie pazemojumi iededza stipru naidu iedzīvotāju masās pret okupantiem. Bet vienīgā, kas varēja ievirzīt šo naidu pareizā gultnē, kas varēja

uzmundrināt darbaļaudis un organizēt tos ciņai, bija Latvijas Sociāldemokratija, kura gadu gaitā un sevišķi pēc 1917. gada Februāra revolūcijas, kad tā īsu laiciņu darbojās atklāti, bija iemantojusi Latvijas darba tautas vislielāko uzticību.

Bet partija vācu okupācijas sākumā pārdzīvoja zināmas grūtības, no kā visvairāk cieta aģitācijas un propagandas darbs. Pēc vācu ienākšanas bija pagājuši jau pāris mēneši, bet tauta vēl nebija saņēmusi uzmundrinošo partijas vārdu nelegālo uzsaukumu un preses veidā. Tauta tos gaidīja.

Atmiņā iespiedusies kāda nejauši dzirdēta strādnieku saruna. Braucu uz Bolderāju. Laikus ierados kuģīša piestātnē un, nopirkusi biļeti, nosēdos nomaļus un atšķiru līdzpaņemto grāmatu. Bija pelēka, miglaina rudens diena. Tikpat nomākušās kā rudenīgās debesis bija arī to strādnieku sejas, kas iekāpa kuģīti un nosēdās netālu no manis. Arī viņu saruna bija pilna apatijas un bezcerības. Kā jau varēja sagaidīt, runāja par grūtajiem laikiem. Saruna mani ieinteresēja, sāku vērīgi tajā klausīties. Viens strādnieks, kalsnu, pelēku seju, stāstīja, ka jau ilgāku laiku nevarot atrast darbu, bet mājās aukstā istabā viņu gaidot sieva ar 5 izsalkušiem bērniem.

«Kaut vai pakaries!» izmisumā viņš nobeidza savu bēdu stāstu.

Otrais sarunu biedrs nopūzdamies piekrita, arī viņam neklājoties labāk. Trešais, gados jauns strādnieks, bija kareivīgāk noskaņots. «Ar kāršanos neko nepanāksim. Man tā vien gribētos ņemt rokā, kas pagadās, un zvelt tiem uzplečainajiem un visiem resnvēderiem tā, lai jūk uz visām pusēm!» ar īstu jauneklā degsmi viņš iesaucās.

«Ieliks tevi aiz restēm un viss,» atturīgi iebilda pirmais strādnieks.

«Un lai ieliek! Vismaz būšu nodrošināts ar gabalu maizes,» attrauca jaunais puisis.

«Arī tā nav izeja,» domīgi ierunājās kāds gados pavecāks strādnieks. «Viens neko nepadarīsi. Agrāk, kad es strādāju «Unionā», vienmēr guvām virsroku, ja uzstājāties visi un ja bija vadība. Kad vien iznāca strīdi ar fabrikantu, vienmēr droši varējām gaidīt uzsaukumus un tajos allaž bija rakstīts par to, kā strādniekiem rīkoties. Fabrikanti un meistari vai sprāga no dusmām, bet mēs, strādnieki, priecājāties. Zēl gan, ka neaizbraucu «Unionam» līdz uz Harkovu. Sēdi nu tagad bez darba un maizes,» pavisam skumīgi viņš nobeidza.

Vecā strādnieka vārdus uztvēra pārējie. Viens ar nožēlu teica: «Nu jā! Tas bija toreiz... Bet tagad nav ne fabriku, ne uzsaukumu. Arī lielinieki laikam visi aizbēguši uz Krieviju, nekā no tiem vairs nedzird.»

«Bet kā derētu tiem junkuriem uzdot piparus! Tad nestaigātu, degunus uzslējuši!» dedzīgi runāja jaunais strādnieks.

Atceļā visu laiku domāju par dzirdēto sarunu. Bet vakarā mājās atstāstīju to māsām, brālim Augustam un Jānim Mirāmam. Mēs visi dzīvojām vienā dzīvoklī. Izcelās debates. Krietna tiesa kritikas nobira arī pār partijas vadību. Galu galā visi bijām vienis prātis, ka tā nedrīkst turpināties, kaut kas jādara. Bet Mirāmam kaut kas jau bija padomā. Klausoties mūsu prātojumus, ko darīt, viņš ieteicās:

«Drīz jau ies vaļā!...» bet tūlīt arī aprāvās.

«Jā, bet kas tad?» ievaicājās māsa Alvīne. Taču atbildi tovar nesagaidījām.

Mēs abi ar Augustu gan jau agrāk bijām nojautuši, ka Jānim kaut kas padomā. Taču skaidri neko nezinājām. Drīz pēc tam kādā vakarā, kad stāstīju par savu nelegālo darbību Harkovā 1914.—1917. gados, ieminējos arī par to, ka tur neliela latviešu sociāldemokrātu grupa tomēr prata noorganizēt nelegālu tipografiju. Stāstīju, kā mums tur gāja ar uzsaukumu iespiešanu. Padzirdējis, ka esmu strādājusi tipografijā, Mirāms sāka mani sīki jo sīki izklaušināt. Lai gan viņa interese par manu darbu Harkovas tipografijā likās pārāk dedzīga, taču sevišķu vērību tam neveltīju, jo toreiz mums visiem degpunktā bija jautājums par uzsaukumu izlaišanu.

Izrādījās tomēr, ka Mirāms bija sadabūjis nepieciešamo tipografijas iekārtu, tikai nevarēja atrast cilvēku, kas prastu burtliča darbu, un pavisam nejauši to bija atradis manā personā.

Nākamajā vakarā pēc minētās sarunas Mirāms partijas vārdā uzaicināja mani strādāt tipografijā «Spartaks». Nu bija mana kārta priecāties. Nezināju, kur dēties no prieka, tā ka mājinieki nevarēja saprast, kas man lēcies. Konspirācija neļāva arī saviem tuviniekiem stāstīt par darbu tipografijā. Par to zināja vienīgi Jānis un Augusts. Pārējiem teicu, ka esju strādāt uz modes veikalu.

«Atradusi, par ko priecāties,» izbrīnījusies noteica māsa Alvīne.

Bet es visu nakti nevarēju aizmigt, domāju par savu nākamo

darbu. Gribējās tūlīt celties un sākt strādāt, lai «friči» jūt, lai redz darbaļaudis, ka komunisti nav nobaidījušies no represijām, ka cīņa turpinās.

*

Jau otrā ritā Mirāms veda mani uz jauno darba vietu. Gājām pa Marijas ielu. Viņš kā parasti soļoja nosvērts un mierīgs, tāpēc arī es centos noslēpt savu satraukumu. Beidzot bijām klāt. Iegājām glieti uzpostā dzīvoklī Marijas ielā. Saimnieki Freimaņi mūs saņēma ļoti laipni. Priekšā jau bija Viliš Janbergs. Arī tipografijas piederumi bija atgādāti šurp. Visi burti bija sajaukti, vienā maisīnā. Tos sakārtojām pēc alfabēta.

Pastāstišu, kā mums gāja pirmoreiz ar salikšanu. Uzsākām strādāt tajā pašā dienā, jo nevienam nebija pacietības ilgāk gaidīt. Es skaitījos «instruktore». Abi «skolnieki» — Mirāms un Janbergs bija ļoti cītīgi — ņēmās norasojušām pierēm. Nebiju vēl ar savu stangu tikusi līdz galam, kad klusumu pārtrauca priecīgs Viļa Janberga sauciens: «Man jau gatavs! Alma, ko tālāk darīt?»

Bet no tālākdarīšanas šoreiz vēl nekas neiznāca, jo viņš bija salicis ačgārni, ar robiņiem uz leju. Sleju vajadzēja izjaukt un sākt no jauna. Vēl tagad atceros Janberga apmulsušo, nelaimīgo izskatu. Toties vēlāk viņš kļuva labākais burtlicis un salika veiklāk par visiem.

Darba dalīšanas mums nebija. Visi likām tekstu, novilkām uzsaukumus, visi pēc tam burtus mazgājām un atlikām. Un tas bija labi, ka iepraktizējāmies visos darbos. Iekrišanas gadījumā darbs neapstātos. Strādāt iznāca bieži vien caurām naktīm.

Tipografiju drīz pārvietoja uz citām telpām, vispirms uz Marijas ielu tā nama bēniņos, kur atradās kooperatīva «Darbs» veikals un maizes ceptuve. Te bija no dēļiem izveidota telpa. Kā dienu, tā nakti vajadzēja strādāt pie elektriskās gaismas. No piepūles sūrstēja acis. Pastāvīgi bijām arī nosaluši, jo caur dēļu šķirbām pūta vējš. Ierikojām skārda krāsniņu, bet tā ļoti dūmoja, pastāvīgi klepojām, bet jau tā iekaisušās acis visu laiku asaroja. Bieži bijām arī izsalkuši, jo mums nebija pārtikas kartīšu un nesaņēmām pat tos dažus desmitus gramu maizes, kurus izsniedza iedzīvotājiem. Atceros, kādas gaviles izraisīja rupjmaizes kukulis, kuru mums uznesa biedrs Martinsons (Viesulis) no maizes ceptuves.

Drīz vien kļuva riskanti uzturēties arī šajās telpās un ap-

mēram pēc 3 nedēļām pārvietojāties uz jaunu vietu, arī Marijas ielā, kur mums bija pazīstams sētnieks. Šeit apstākļi bija ļoti labi, un darbs tūlīt sāka veikties labāk, sevišķi pēc tam, kad Jānis Mirāms atveda lielāku daudzumu papīra. Mums iznāca gluži labi noformēti uzsaukumi. Tas maldināja vāciešus. Kā uz zinājām, vācieši domājuši, ka uzsaukumi liekot drukāti kādā legālā tipografijā. Uzsaukumu labo izskatu panācām ar to, ka papīru nemērcējām, bet novilkām uz sausa. Tiesa, burtus vajadzēja biežāk mazgāt, bet lietas labā pūles nežēlojām.

Mirāmam vajadzēja arī sadalīt literatūru pa rajoniem. Uzsaukumu un cita veida literatūras bieži vien sanāca krietni daudz, jo to izdeva arī CK, bez tam ieveda arī no Padomju Krievijas.

Reiz sagadījās (neatceros, kas tā bija par kampaņu) literatūras tik daudz, ka katram rajonam iznāca pa veselam maisam. Radās jautājums, kā to visu nogādāt rajoniem, jo katru aizdomīgu gājēju vācieši izkratīja. Tādu literatūras daudzumu nevarēja noslēpt zem drēbēm, kā parasti to biedri darīja. Piesolījos Mirāmam palīgos. Viņš piekrita, jo vienam ar šo uzdevumu nebija iespējams tikt galā. Cik atceros, tad bija jāapgādā 6 rajoni. Nolēmām nest literatūru tieši maisos. Spriedām, ka «špikiem» necelsies aizdomas pret mums. Un tiešām, kas gan varēja iedomāties, ka dienas laikā kāds uzdrošināsies nest veselu maisu ar nelegālo literatūru! Un tā, nogaidījuši izdevīgu brīdi, izgājām uz ielas. Devāmies katrs uz savu pusi.

Man vajadzēja nogādāt literatūru diviem rajoniem — Pārdaugavai un Sarkandaugavai. Vispirms devos uz Sarkandaugavu. Biju apģērbusi vecu mēteli, apsējusi vienkāršu lakatiņu un izskatījos pēc strādnieces vai veļas mazgātājas. Droši ar visu maisu iekāpu tramvajā un iekārtojos priekšējā platformā. Jāatzīstas, viegli jau nebija rādīt vienaldzīgu seju. Ar maisu ierados pie L. Simanovičas. Man laimējās, — trepēs un arī mājas tuvumā nesatīku nevienu kaimiņu. Tieši šajā laikā Simanovičas dzīvoklī otrā istabā atradās biedrs Zukovskis. Kamēr Simanoviča rājās par tādu risku, viņš uzslavēja mani par drošsirdību, lai gan arī ieteica būt uzmanīgākai.

Kopš šīs reizes bieži vien palīdzēju Mirāmam iznēsāt literatūru. Citreiz, kad literatūras bija mazāk, lepnī sagērbos un ar modernu čemodāniņu (tajā bija uzsaukumi) rokā gāju pa pilsētu, kur vien vajadzēja. Neko darīt, bija jātēlo modes dāma, — uzkvējos gandrīz vai pie katra skatloga, pētot izliktos modeļus.

Dabūt lepno apģērbu nebija viegli. Mums trijiem — J. Mirāmam, V. Janbergam un man partija maksāja algu kā profesionāliem revolucionāriem. Taču alga bija maza un to pašu izmaksāja neregulāri, tā ka par drēbju pirkšanu nebija ko domāt. Bet izeju atradām. Vecākā māsa Karlīne dienēja pie desu fabrikanta, viņa «madāma» uzdāvināja mātai skaistu, pelēku vilnas drēbi. No šīs drēbes pašuvu lepnu kostīmu. Vēl sadabūjām platu melna zīda cepuri, un «štāte» bija gatava. Piecus gadus es biju nokalpojusi pie Rīgas vāciešiem par istabas meitu, tā ka man nenācās grūti atdarināt arī viņu manieres. Jaunajās drēbēs špiki droši vien noturēja mani par vācu «freileini» un lika pilnīgi mierā. Toties vienkārši ģērbtās sievietes viņi bieži vien apturēja un izkratīja. Tā, piemēram, arestēja Dati un citas biedrenes.

*

Lai gan mums, tipografijas darbiniekiem, ieteica nesaistīties citos darbos, tomēr nevarējām atteikties no tiem. Darbu bija daudz, bet cilvēku maz. Tāpēc arī es tiku ievēlēta partijas Rīgas organizācijas 1. rajona komitejā. Vēlāk biju arī «skrejošās grupas» pārstāve. Citus partijas pienākumus man uzlika arī tāpēc, ka konspirācijas dēļ biedri nezināja, ka strādāju tipografijā. Bet man pašai jau arī gribējās pēc iespējas vairāk darīt.

Rajona komiteja man uzdeva organizēt un vadīt rajona revolucionāro jaunatni. Nelegālos apstākļos tas nebija viegls uzdevums, sevišķi tādēļ, ka meņševiki pamatīgi aktivizējās un darīja visu, lai pievilinātu darba jauniešus. Daudzus godīgus darba jauniešus, kas ālka cīnīties, meņševiku līderi ar liekuļotām kreisām frazēm bija ievilinājuši savos tīklos. Meņševiki visiem līdzekļiem mēģināja nosargāt jaunatni no boļševiku ietekmes.

Mūsu rajonā bija kādi 20 uzticami, boļševistiski noskaņoti jaunieši, kas 1917. gadā legālās darbības laikā bija sastāvējuši sociāldemokratijas jaunatnes pulciņos. Aprunājos ar šiem jauniešiem un drīz vien noorganizēju viņu sanāksmes. Teorētiskās nodarbības notika mazākās grupās dzīvokļos, bet plašākas sapulces — ārpus pilsētas.

*

Tipografijas darbs saņēma smagu triecienu — arestēja Jāni Mirāmu. Viņu acīm redzot bija nodevis kāds provokators, iespējams, dzenoties pēc lielās atlīdzības, kādu bija izsolījuši vācu varas

organi par nelegālās tipografijas darbinieku uzrādīšanu. Arestēja viņu 1918. gada pavasarī. Mums bija aizdomas pret vienu «skrejošās grupas» pārstāvi.

Bija gatavi uzsaukumi. Divu grupu pārstāvji tos jau bija saņēmuši, bet trešais kavējās. Gaidījām kādu laiku, bet bija jau krietni vēls, un Mirāms nolēma uzsaukumus aiznest pats, jo tos vajadzēja izplatīt tajā pašā naktī. Kā Mirāms pats vēlāk stāstīja, viņš izgājis uz ielas, kā parasts, piesardzīgi, vispirms izlūkojot apkārtni, tad devies pie šā pārstāvja. Bet pēkšņi viņu ielenkuši vairāki virieši un pavēlējuši apstāties. Tas viss noticis ļoti ātri, tā ka Mirāms uzsaukumus nav paguvis aiznest. Viņu arestējuši, pie tam viens no špiķiem esot teicis: «Ak tad tu esi tas Zibens!» Tas bija Mirāma pagrīdes vārds, un to zināja daudzi, to vidū arī tas cilvēks, pie kura Mirāms gāja.

Mirāma stāvoklis bija bēdīgs, viņam draudēja nāves sods. Arī mums, brīvē palikušajiem, neklājās labi. Sētnieks vairākkārt atgādināja, lai meklējot telpas citur. Acīm redzot viņš pēc Mirāma iekrišanas bija nobijies. Arī bez dzīvokļa meklēšanas bija pietiekoši daudz raižu. Jānim vienīgajam bija sakari ar Annu Jansoni-Braunu, kura tulkoja uzsaukumus vācu valodā. Sakarus ar Jansoni-Braunu man beidzot izdevās dabūt, taču arī viņa bija kļuvusi piesardzīgāka un ar tās roku rakstītās tulkojuma lapas neļāva nest ārā. Šī piesardzība bija vietā, taču man, kamēr tekstu pārrakstīju, pagāja pāris stundas, bet laika jau tā bija tik maz. Viss darbs tipografijā — salikšana un novilkšana, burtu mazgāšana un atlikšana tagad gūlās tikai uz mums — Janbergu un mani.

Bija jārūpējās arī par Jāni. Kuru katru dienu viņu varēja nobendēt. Vajadzēja kaut ko darīt viņa labā. Bet ko? Tas bija sarežģīts jautājums.

Taču pēc kāda laika Mirāmu pārvietoja uz Daugavgrīvas cietoksni, kur režīms nebija tik stingrs un apstākļi bija daudz labāki. Šeit noteiktās dienās cietumniekiem ļāva pienest produktus, veļu, bet galvenais — briesmas Mirāma dzīvībai bija garām.

Sajā laikā partijas darbs man aizņēma gandrīz visu laiku, dažreiz pat miega tiesu. Mani ievēlēja arī Rīgas komitejā. Tipografijā bez Mirāma bija pavisam grūti tikt ar darbiem galā. Vienu laiku uz tipografiju atsūtīja Šimkusu, bet tas neprata burtliča darbu un palīdzēja tikai pie novilkšanas. Drīz vien viņš aizbrauca uz Padomju Krieviju, un mēs atkal palikām ar Vili

divatā. Pēc ilgās meklēšanas bijām dabūjuši dzīvokli Bruņinieku (tagad Sarkanarmijas) ielā. Šis divstābu dzīvoklis bija visai parocīgs. Tas atradās apakšējā stāvā un nama stūrī, tā ka kaimiņi neko nevarēja dzirdēt. Bez tam viens logs bija sētas pusē, no kurienes caur otru sētu varēja iziet uz citu ielu. Dzīvoklī varēja ieiet un no tā iziet uz divām pusēm.

Taču ilgi arī šajā dzīvoklī nedrīkstējām palikt. Šimkuss nebija pietiekoši uzmanīgs. Tūlīt pēc viņa aizbraukšanas pārcēlāmiešiem uz dzīvokli Antonijas (tagad L. Paegles) un Alberta (Fr. Gaiļa) ielas stūrī. Tas bija lepns dzīvoklis, arī apakšstāvā. Priekšistabu glīti uzkopām, bet tipografiju novietojām meitas istabiņā aiz virtuves. Es kļuvu par dzīvokļa «saimnieci». Darba tipografijā bija daudz, tāpēc palīgos pieņēmām manu māsu Emmu. Viņa bija apķērīga meitene un drīz vien apguva burtliča darbu. Mēs ar māsu staigājām caur parādes ieeju, bet V. Janbergs, kas bija ļoti noplisis un panīcis, caur virtuves durvīm, lai kaimiņi domātu, ka viņš nāk sagatavot mums malku un apdarīt citus tam-līdzīgus darbus.

V. Janbergs tiešām dzīvoja ļoti smagos apstākļos. Viņš visu laiku ziedoja partijas darbam un aizmirsta parūpēties par sevi. Dzīvoklis, kur viņš pavadīja tikai nakts melnumu, bija mūžīgi auksts, nekurināts. Reiz 1918. gada ziemā viņa dzīvoklī notikusi Rīgas komitejas sēde. Sprieduši, sprieduši, bet telpas bijušas tik aukstas, ka neviens nav varējis mierā nosēdēt. Beidzot Nikolajs Allens esot teicis, ka grūti nosēdēt, būšot jāiet uz ielas apsildīties. Mēs vēlāk par to Vili zobojām.

Darbs tipografijā trijātā veicās labi, tikai šad tad pietrūka papīra. To sagādāt nācās man. Tāpat kā iznēsāju

Nams Rīgā, Friča Gaiļa un Lona Paegles (toreiz Alberta un Antonijas) ielas stūrī, kur 1918. gadā atradās LSD Rīgas organizācijas nelegālā tipografija «Spartaks»

*Nams Rīgā, Avotu ielā 55, kur 1918. gadā atradās LSD Centrālās Komitejas nelegālā tipogrāfija
Uzņemts 1957. gadā*

uzsaukumus, tā arī balto papīru nesu uz Alberta ielu modernā čemodāniņā.

Bet tad V. Janbergs pārgāja strādāt uz Centrālās Komitejas tipogrāfiju. Viņa vietā pie mums atnāca Ķipītis-Purviņš, atkal bez jebkādas prasmes tipogrāfijas darbā. V. Janbergs, redzēdams, ka bez viņa mums iet pagrūtāk, ieteica mūsu un CK tipogrāfijas darbus apvienot, piemēram, salikšanu izdarīt CK tipogrāfijā, bet novilkšanu — mūsu. Taču mēs šo priekšlikumu noraidījām, jo aresta gadījumā ciestu abu tipogrāfiju darbs. Izrādījās, ka bijām rīkojušies pareizi. 1918. gada augustā, kad visā Rīgā notika plaši aresti, iekrita arī CK tipogrāfija. Vili Janbergu arestēja. Drīz vien arestēja

arī mūs, taču tipogrāfija palika neatklāta.

Mani apcietināja 3. augusta vakarā.

Dzīvoklī policisti neko neatrada, taču mūs arestēja. Vecāki dzīvoja atsevišķi, bet arī viņus izkratīja un arestēja. No mūsu ģimenes tagad bijām arestēti seši: māte, tēvs, brālis Augusts, māšas Karlīne, Alvīne un es. Emma un Milda šajā laikā bija izbraukušas. Kā vēlāk uzzinājām, tad mūsu apcietināšanā bija vainojams Beinfelds no Liepājas. Viņš ticis apcietināts ar nelegālas literatūras maisu un spīdzināšanā atzinies, ka literatūru saņēmis no manis. Pēc tam Beinfelds kļuva provokators. Vēlāk, kad viņš atkal iebrauca Rīgā, mūsu biedri viņu nošāva.

Sākās cietuma ikdiens. Bet arī tās vienmuļajā, pelēkajā ritējumā nezaudējām cīņas sparū. Cietumā mums neļāva ne rakstīt, ne lasīt, toties šūt un lāpīt drīkstēja. Vienreiz dienā mūs

izlaida aiziet nomazgāties. Taču sakari ar citām kamerām bija diezgan labi. Ēdienu iznēsāja kriminālie, kas par nelielu atlīdzību labprāt aiznesa zīmites no vienas kameras uz otru.

Kara gadi un sevišķi vācu okupācijas laiks bija pieradinājis mūs pie liela trūkuma, taču tikai cietumā īsti izjutām badu. Ritos dabūjām ap 50 g sēnalainas maizes, margarīna pičiņu uzpirkšteņa lielumā un krūzi melnas, rūgtas kafijas. Vakaros dabūjām visu to pašu, tikai kafijas vietā bija tēja. Pusdienās bija divējādas zupas: vienu dienu deva šķidru, samazgām līdzīgu zupu, vārītu no netīrītām zivtēlēm. So smirdošo virumu pat pusbadā bija grūti ēst. Otru dienu deva grūbu zupu, tā jau bija ciešamāka, jo tik nejauki nesmirdēja.

Noteiktās dienās no ārienes drikstēja iesūtīt produktus. Tā kā visa mūsu ģimene bija arestēta, tad biedri ar Sarkanā krusta palīdzību gribēja mums iesūtīt produktus. Taču sākumā visus, kas mēģināja mums nodot paciņas, arestēja. Tā notika ar biedreni, kuru pazinām ar vārdu Ziemele.

Dienās mūs uzmanīja kāda sieviete — slēdzēja, bet naktīs dežurēja vācu kareivji. Tie lielākoties bija bavārieši, zemnieku dēli, kas paši ar ilgošanos gaidīja kara beigas. Daži labprāt ar mums aprunājās, stāstīja par savām mājām. Ar šiem karavīriem mums nodibinājās tīri labas attiecības. Viņi labprāt izpalīdzēja, — aiznesa pēc uzrādītās adreses biedriem uz āru vēstules un atnesa atpakaļ atbildes, ienesa mums grāmatas un rakstāmlietas, arī ēdāmo. Citi to darīja pret atlīdzību, citi bez atlīdzības. Vācu karavīri atļāva mums sazināties arī ar citām kamerām. Sevišķi lādzīgs bija viens kareivis, kuru iesaucām par «draugu». Vakaros, kad dežurēja «draugs», ar auklā ievērtu āķu palīdzību atvērām kameru lodziņus, kas atradās gaitēņa pusē, un, izbāzušas galvas, aprunājāmies.

Tā mēs noorganizējām arī bada streiku. To pieteicām pret slēdzēju, kas vienmēr izturējās rupji un beidzot smagi piekāva Karlīni Pesu. Sazinājāmies ar vīriešiem, un visi kopīgi pieteicām bada streiku ar prasībām atlaist slēdzēju un uzlabot pārtiku. Cietuma priekšnieks izsauca mūs visus pie sevis, draudēja un kļiedza. Taču mēs nebūt nenobijāmies. Zinājām, ka arī Vācijā aug revolucionārā kustība un ka okupantu stāvoklis ir pavisam nēdrošs. Ar priekšnieku iznāca runāt galvenokārt man kā vācu valodas pratējai. Sadūšojos un pateicu, ka viņam nav nekādu tiesību ar mums tā apieties, jo atrodamies izmeklēšanā. Vēl teicu, ka vācu okupantus par viņu pārkāpumiem sodīs visa taisnību mīlošā

cilvēce utt. Biju iekarsusi un turpināju runāt arī tad, kad priekšnieks kļiedza: «Heraus!» Sargkareivis centās mani izvilkēt aiz rokām laukā no kabineta, bet es atspēros ar kājām durvīs un ātrāk neatlaidos, kamēr nebiju visu pateikusi. Priekšnieks nokļiedza, ka es par to dabūšot «ekstrā karceri».

Cik atceros, bada streiks ilga 7 dienas. Piektajā dienā pēc bada streika pieteikšanas kameras apstaigāja komisija ar cietuma ārstu priekšgalā. Viņi piedāvāja uz paplātes šķēlēs sagrieztu svaigu maizi. Atteicāmies to ņemt un atkārtojām savas prasības. Pēc nedēļas no āra saņēmām rīkojumu streiku izbeigt, lai saglabātu veselību. Neko nepanācām, tikai slēdzēja bija kļuvusi medaini laipna. Taču mēs viņu ignorējām.

Cietuma priekšnieks neaizmirsā savu solījumu par karceri. Bija pagājušas nedēļas divas pēc bada streika, kad viņš izsauca mani pie sevis. Slēdzēja pateica, ka man piespriešanas divas nedēļas karcerī par rupju izturēšanos pret priekšnieku, bet turpat iztāpīgi pačukstēja, ka vajagot tikai atvainoties un tad sodu atceļšot. Cietuma priekšnieks savā kabinetā sēdēja tīri vēlīgs, kad ieradās pie viņa kareivja pavadībā. Viņš nogaidoši klusēja un raudzījās mani, laikam gaidīdams, ka es atvainošos.

«Gaidi vien,» nodomāju un arī klusēju. Tad priekšnieks nokremšļojās un teica, ka mani ievietošot uz divām nedēļām karcerī sakarā ar dumpja celšanu un rupju izturēšanos pret priekšniecību. Kad viņš bija beidzis, pakņikseju un pieklājīgi pateicos: «Danke sehr! Nun bekomme ich mehr Brot! (Ļoti pateicos! Tagad dabūšu vairāk maizes!)» (Karcerniekiem deva vairāk maizes, toties zupu nemaz.) To skaļi atkārtāju vairākas reizes, arī ejot pa gaiteni, lai pārējie zinātu, kur es palieku.

Karceris maz atšķīrās no pārējām kamerām, tikai šeit sienas bija vēl mīrākas un netīrākas. Galvenais bija vientulība. Taču to bija viegli paciest, zinot un jūtot, ka visapkārt ir biedri un līdzjutēji. Pēdējie atradās arī starp vācu kareivjiem. Pirmajā naktī, kad jau taisījās iemigt, izdzirdēju vieglus klauvējienus ārpusē pie restēm. Pakāpos un palūkojos pa lodziņu. Izrādījās, ka klauvētājs ir vācu sargkareivis, kas teica, ka viņš ar saviem biedriem sūtīt man dāvanu, un pasniedza uz durkļa uzdurtu treknu silķi. Prieks bija ne jau tik daudz par silķi, kas arī toreiz bija milzīgs gardums, bet galvenokārt par to, ka vācu kareivji solidarizējas ar mums. Nākamajā vakarā sargkareivis, kas dežurēja pie karcerā durvīm, caur durvju lodziņu iesūtīja krietnu zupas porciju. Trešajā vakarā dežurējošais kareivis man iedeva vīstoklīti ar cūk-

gaļu. To sūtīja Paula Beika, kura todien bija saņēmusi pienesumu. Kamēr biju karcerī, biedri vai katru dienu atsūtīja ko ēdamu, dalīdamies pēdējā kumosā. Cietumā mums bija ieradums sūtīt karcerniekiem to labāko, kas bija.

Pēc diviem mēnešiem vecākus atbrīvoja, bet mūs pārējos tiesāja. Tiesa notika 1918. gada oktobrī. Revolucionārā situācija Vācijā nāca mums par labu. Bez tam nebija nekādu pierādījumu par mūsu revolucionāro darbību. Tiesā izturējāmie droši. Viens no biedriem jautāja, kāpēc mūs tiesā. Tiesas priekšsēdētājs atbildēja: «Tāpēc, ka jūs esat lielinieki.» Saucām, lai to pierāda. Tiesas ierēdņi bija pavisam apjukuši un veltīgi centās nodibināt zālē kārtību. Tiesa gan piesprieda mums katram 2 mēnešus ieslodzījuma, taču galu galā mūs atbrīvoja, jo bijām nosēdējuši 4 mēnešus. Pat Vili Janbergu, par kura nelegālo darbību bija tieši pierādījumi, palaida brīvībā.

Un bija arī pēdējais laiks. Partija pastiprināti gatavoja bruņoto sacelšanos, un no svara bija katrs uzticams biedrs.

Iznākuši no cietuma, uzmeklējām CK locekli J. Krūmiņu-Pilātu. Jau bija noorganizēti kaujas pulciņi. Vienā no tiem, kuru vadīja Mirāms, iesaistījos arī es un mana māsa Milda.

1918. gada decembris pagāja vienā steigā. Bruņotās sacelšanās gatavošana prasīja plašu, vispusīgu darbu. Vispirms bija jāgatavojas pašiem, jānācās apieties ar ieročiem. Bet ieroču tikpat kā nebija. Tie bija jādabū, un mēs arī dabūjām, galvenokārt no vācu kareivjiem gan par naudu, gan arī tāpat. Aģitācija vācu armijā bija viens no svarīgākajiem un riskantākajiem uzdevumiem. Vācu karavīri bija noguruši vairāk nekā 4 gadus ilgajā karā un vēlējās atgriezties mājās. Tāpēc arī mūsu uzsaukumi viņos atrada atsaucību. Par vienkāršo vācu kareivju simpatijām jau pārlicinājāties cietumā. Vācu kareivji strauji revolucionizējās, sevišķi pēc 1918. gada novembra. Daudzi atklāti simpatizēja mums. No tiem ieročus dabūjām par velti.

Un beidzot pienāca 1919. gada janvāra pirmās dienas, kad bruņotās cīņās Rīgā uzvarēja revolucionārie strādnieki. Naktī no 2. uz 3. janvāri Revolucionārā komiteja izdalīja kaujas pulciņiem ieročus. Šajā naktī revolucionārie strādnieki ieņēma svarīgākos punktus — galveno staciju, pastu, telegrafu. Es šajā naktī biju stacijā. Man vajadzēja uzturēt sakarus starp Revolucionāro komiteju un kaujas pulciņiem.

Kopā ar strēlnieku pulkiem Rīgā ieradās arī Latvijas Padomju Valdība ar Pēteri Stučku priekšgalā. Cilvēki uz ielām

Latviešu strēlnieku ienākšana Rīgā 1919. gada janvārī

apkampās, aizkustināti bija kā atbraucēji, tā sagaidītāji, dažam labam acis mirdzēja prieka asaras.

Iss bija jaunās valdības darbības laiks. bez tam strādāt vajadzēja izpostītā, izlaupītā zemē. Pārtikas krājumu Rīgā nebija, fabrikas tikpat kā nestrādāja, jo nebija izejvielu. Taču strādnieki maizi saņēma. Jaunā valdība rekvizēja lieltirgotāju noslēptos pārtikas krājumus. Istā laikā pienāca vairāki labības vagoni no Ukrainas. Starp daudziem citiem pasākumiem, kurus realizēja jaunā Padomju Latvijas valdība, bija baznīcas atdalīšana no valsts. Rīgā sāka darboties dzimtsarakstu nodaļa, kur arī mēs ar Jāni Mirāmu sareģistrējāmies.

1919. gada janvārī notika Latvijas padomju kongress. Arī es piedalījos tajā kā balsstiesīga delegāte. No Maskavas kā Viskrievijas Centrālās Izpildu Komitejas pārstāvis bija ieradies biedrs Sverdlovs. No viņa runas man dziļi atmiņā palicis sirsnīgais apsveikums latviešu darba tautai un atgādinājums vienmēr būt modriem par Padomju varu, neizlaist no rokām ieročus.

Es strādāju partijas Rīgas komitejā. Komitejas priekšsēdētājs bija Šimanis Bergis, locekļi — N. Allens, Jūrmalnieks, Zvejnieks, pārējos vairs neatceros. Manos pienākumos ietilpa — ienākošo un izejošo dokumentu reģistrācija, biedru karšu izizrakstīšana un citi, galvenokārt tehniski darbi.

Rītos, pirms darba sākšanās iestādēs un uzņēmumos, partijas biedri jau pāris stundas bija krietni nopūlējušies kara apmācībās. Bija skaidrs, ka interventi nav atteikušies no sava nodoma ieņemt visu Latviju un tās centru — revolucionāro Rīgu. Fronte dunēja pavisam netālu. Partijas Rīgas organizācija nolēma apmācīt visus biedrus, kas spēj nest ieročus, kaujām, kuras vēl stāvēja priekšā.

E. Ozoliņš

CĪŅĀ PAR PADOMJU VARAS ATJAUNOŠANU

Vācu armijai iebrūkot Vidzemē 1918. gada februārī un padomju iestādēm evakuējoties no Valmieras, nokļuva Maskavā. Strādāju Viskrievijas Ārkārtējā komisijā. 1918. gada maijā LSD Centrālās Komitejas uzdevumā aizbraucu uz Torošinu sakaru atjaunošanai starp CK Ārzemju biroju un komunistisko pagrīdi Latvijā. Bija nolemts izveidot īpašu partijas sakaru tīklu no Padomju Krievijas ar vācu okupēto Latviju. Sevišķi svarīgi bija nogādāt Latvijā partijas centrālorganu «Cīņa», ko pagaidām izdeva ārpus Latvijas.

Torošinas stacija atradās Padomju Krievijas teritorijā. Saskaņā ar Brestas miera līguma noteikumiem trīs četrus kilometrus no Torošinas uz Pleskavas pusi bija Padomju Krievijas robežlīnija. Pleskavu bija okupējis vācu karaspēks, vācu robežlīnija atradās kādus divus kilometrus no Pleskavas uz Padomju Krievijas pusi. Starp abām robežlīnijām atradās no 15 līdz 18 kilometru plata neitrālā josla.

Torošinā nodibinājām pirmo partijas sakaru punktu. Sākumā strādājām kopā ar J. Zirni, bet viņu drīz aizsauca citā darbā. Ievērojot uzdevuma konspiratīvo raksturu, darbojos Torošinā par latviešu skolu inspektoru, slēpjot savu īsto darbību pat no padomju robežsargiem.

Otrais partijas sakaru punkts atradās Pleskavā. To pārzināja P. Birzgalis, kas ierīkoja šeit savu fotografa darbnīcu. Viņam nelegālajā darbā palīdzēja J. Vintēns, LSD Vidienas komitejas loceklis. Šis punkts uzturēja tālākus sakarus ar Valku un Rīgu. Partijas sakarus un literatūras transportu Latvijā pārzināja J. Zukovskis (Teodors), kas dzīvoja Rīgā.

Sīki jo sīki bija jāizpēta ceļš pāri padomju robežlinijai, pāri neitrālajai joslai, kas mudžēja no vācu spiegiem, un okupantu robežlinijai. Pleskavas pilsētas ziemeļaustrumu daļu, sākot no Veļikajas upes, okupanti bija iežogojuši ar dzelzs stieplu žogu, caur kuru plūda elektriskā strāva. Pleskavā varēja ieiet un iziet tikai ar vācu kara komandantūras izdotām caurlaidēm un pa tajās uzrādītiem ceļiem. Okupantu posteņi pārbaudīja gan dokumentus, gan nesamo.

Lai iekļūtu Pleskavā, mūsu sakarniekiem bija jāapiet iežogojumi un posteņi, jāiet tālu apkārt pa mežiem un purviem. Šāds ceļš ar kravu bija ārkārtīgi grūts un pārāk nogurdinošs. Tāpēc noorganizējām vēl starppunktu neitrālajā joslā, ko pārzināja Jēkabs Zīle, partijas biedrs no 1911. gada. Nelielā mājiņā meža ielokā, kilometrus divpadsmit no Pleskavas, Zīle ierīkojās ar ģimeni un visu iedzīvi: zirgu, govī, mājuputniem, ko pārveda no Annas pagasta (Alūksnes apkārtnē). Mājiņu Zīle nopirka uz sava vārda no kādas pleskavietes. Zīle tolaik dzīvoja ar vācu iestāžu izdoto personas apliecību uz Rubeņa vārda.

Zīle labi prata konspirēt. Literatūru tagad galvenokārt pārvadāja viņš ar zirgu no Torošinas uz neitrālo joslu, no turienes uz Pleskavu. Ratos bija ierīkota divkārša apakšējā daļa kravas

Jēkabs Zīle

noslēpšanai, jo okupanti bieži izdarīja kratīšanas kā uz ceļiem, tā arī iebraucamajās vietās.

Ierodoties pie manis Torošīnā pēc literatūras, Zile izlikās, it kā viņš nodarbotos ar tirdzniecību, — tā bijām norunājuši. Lai novērstu aizdomas, viņš dažas reizes iesvēra mūsu mājas sievām pa kādai mārciņai miltu. Miltus viņš pārdeva lētāk nekā spekulanti, bet ne gluži par pašizmaksu, lai nerastos aizdomas.

Reiz Zile ieradās pie manis pirms norunātā laika, bet es biju aizgājis uz Torošīnas staciju. Nākot mājās, ieraudzīju, ka Vecais (tā mēs tolaik saucām Zili) savos ratos iesver miltus sieviņām, kas to apstājušas. Ieraudzījis mani sētā, Zile pa gabalu sveicināja. It kā negribot saņēmu sveicienu un pie mājas durvīm, kādai sieviņai dzirdot, iesaucos: «Atkal tas spekulants klāt!»

Mūsu Vecais bija ne tikvien labs konspirators un pašaieliedzīgs darbinieks, bet kritiskajos brīžos arī reti aukstasinīgs un apķērīgs. Kādreiz, kad viņš bija iebraucis Pleskavā ar «Cīņas» vedumu, P. Birzgalis to nebija varējis tūlīt pieņemt. Vecajam bija nācies ar visu vedamo pārņakšņot iebraucamajā vietā. No rīta izrādījies, ka divi citi iebraucēji pa nakti apzagti. Apzagtie sākuši šaubīgi skatīties arī uz Zili. Viens no tiem palicis iebraucamajā vietā, bet otrs aizgājis pēc policistiem.

Pirms policijas ierašanās Zile sācis izkravāt no pitā groza savas «katūna» pakas, skaitīdams un it kā tīrīdams no putekļiem un pie sevis runādams: «Jāpārbauda preces, vai arī man nav kas nozagts.» Toreiz «Cīņa» bija iesaiņota nelielās, iegarenās pakās tāpat kā audumi. Šo «preču» pārkravāšanu novērojis apzagtais. Ieradušies policisti, visus citus iebraucējus izkratījuši, bet mūsu Vecais ar savām mantām palicis neapskatīts, jo apzagtais par viņu jau bijis labās domās.

Zile ne vienreiz vien «apveda ap stūri» vācu robežsargus, kad tie viņu negribēja ielaist Pleskavā no neitrālās joslas. Kādreiz nofelojies, ka viņam drausmīgi sāp zobi un jāsteidzas pie ārsta, citreiz pie citiem caurlaides vārtiem uztraukumā stāstījis, ka viņam jābrauc uz pilsētu pēc vecmātes.

Uz rudens pusi okupanti noliedza ielaist Pleskavā neitrālās joslas iedzīvotājus vīriešus. «Cīņu» un citu sūtāmo tad veda uz Pleskavu Ziles sieva Anna gan malkas yezumos, gan kopā ar lauksaimniecības produktiem, izrādīdama lielu drosmi un atpātību.

Pateicoties sakarnieku konspirācijas prasmei un neatlaidīgajām pūlēm, no Torošinas caur Pleskavu uz Latviju tika nogādāti visi astoņi šajā laikā iznākušie «Cīņas» numuri un arī citi materiāli. Nebija neviena iekrišanas gadījuma.

Novembrī, kad Vācijā jau bija notikusi revolūcija un Latvijā tika gatavota strādnieku bruņota sacelšanās, uz Latviju pa šiem sakaru punktiem tika nogādāti vairāki biedri.

Kad Sarkanā Armija atbrīvoja Pleskavu, mans partijas sakarnieka darbs izbeidzās. No partijas un padomju darbiniekiem noorganizējām operatīvo grupu, kas devās līdzī Sarkanajai Armijai Pečoru—Veravas—Valkas virzienā un piedalījās kaujās, lai padzītu vācu okupantus.

Atceros vienu no sadursmēm Igaunijas teritorijā, Veravas apkārtnē. Kādā lielā muižā atradās ap 200 vācu kavalēristu. Bija nakts. Nāca sniegs ar lietu. Līdām uz vēdera pa laukiem, ielencām muižu un saņēmām kavalēristus guļošus gūstā. Ieguvām arī labus zirgus. Aplenkšanā piedalījās viens latviešu strēlnieku bataljons un operatīvās grupas darbinieki. Mūsu pusē nebija neviena kritušā. Kopā ar Sarkanās Armijas daļām operatīvā grupa nonāca Valkā 1918. gada 18. decembrī, kad Valka jau bija atbrīvota.

Partijas Centrālā Komiteja uzdeva Jānim Vintēnam, Jūlijam Olmanim un man tūlīt no Valkas doties uz Valmieru, kur vēl atradās vācu karaspēka daļas. Pēc aptuvenām ziņām, arī Strenčos vēl bija vācieši. Kā transporta līdzekli mums iedeva sirmu zirgu ar pajūgu. Mēs ar Olmani bijām labi apbruņoti un kā bijušie latviešu strēlnieki pratām arī labi rīkoties ar ieročiem. Vintēns kara mākslā nebija apmācīts.

Strenču tuvumā mēs ar Olmani izkāpām no ratiem un pieaicām Vintēnam, lai brauc lēni, bet, ja dzirdēs šāvienus, lai tūlīt griež zirgu atpakaļ. Paši devāmies uz pilsētu. Pretī nāca dažas sievietes, kas mums uzsauca: «Jaunie cilvēki, kur jūs ejat? Strenčos vēl vācieši, jūs pakārs!» Šie brīdinājumi lika būt uzmanīgiem. Gājām ļoti piesardzīgi gar pirmajām miestiņa mājām, bet to iedzīvotāji mums pastāstīja, ka vācieši tikko Strenčus atstājuši.

Pa nakti palikām Strenčos. Vakarā notika neliela partijas aktīva sanāksme. Palīdzējām noorganizēt Strenču pagaidu Izpildu komiteju. Vakarā Strenčos ieradās Vilis Zīle un vēl divi biedri, lai dotos tālāk uz Rīgu.

Otrā rītā izrādījās, ka mūsu zirgs klibs, tāpēc salīgām ormani. Strenču biedri teica, ka Valmierā vēl atrodies vācu karaspēks,

ap 200 kareivju un 20 ložmetēju. Pārbaudījām savus ieročus. Norunājām, ka, ja pa ceļam mūs mēģinās aizturēt vācu posteņi, tad «nolikvidēsim» tos. Izbraucām no Strenčiem vēl tumsā. Lai ormanis kaut ko nemanītu, pa ceļam nesarunājāmies.

Gaismai svīstot, tuvojāmies Valmieras krogam, kas atradās pie pašas pilsētas. Sāka snigt. Ieraudzījām, ka ceļmalā pie Valmieras kroga stāv sargkareivis, krogā varēja būt citi. Tomēr sagatavojāmies likvidēt posteņi. Sargkareivis mūs pamanīja tikai tad, kad bijām jau viņam ļoti tuvu. Viņš mūs vērīgi nopētīja, bet klāt nenāca un neaizturēja. Iebraucām pilsētā bez šķēršļiem.

Valmierā ieradāmies pie Annas Kalniņas (Kačas). Šeit bija ienākušas māsas Austriņas un citi biedri, kas darbojās pagrīdē. Visi viņi brīnījās, kā mēs varējuši atklāti iebraukt pilsētā. Dienu pirms tam, tirgus dienā, vācieši visiem iebraucējiem pārbaudījuši dokumentus un pārmeklējuši ratus.

Vēlāk es aizgāju uz veikalu pēc papirosiem. Pārdevējs mani vērīgi uzlūkoja un smīnēja. Dzīvokli pie Kalniņas pastāstīju biedriem, ka pārdevējs man pievērsis uzmanību, laikam pazinis no 1917. gada darbības. Bet kāds biedrs pateica: «Kā lai neievēro tevī un nesmīn: tev taču mugurā baltgvardu mētelis, bet baltie jau dienas divas kā nozuduši no Valmieras.» Tagad kļuva skaidrs, kāpēc mēs netikām izkrauti pie Valmieras kroga: vācieši mūs bija uzskatījuši par baltgvardiem. Šo pelēki dzelteno vatēto mēteli ar nātņu virsdrēbi, kas bija šūts pēc vecās krievu bajāru modes, es biju ieguvis Pleskavā. Tur Ārkārtējās komisijas telpās šādus baltgvardu mēteļus saveda kāds uzņēmējs, kam tos bija pasūtījuši baltgvardi. Mūsējie izdalīja mēteļus operatīvās grupas darbiniekiem, kam nebija siltu drēbju. Mētelis bija noderejis mums par caurlaidi un pasargājis no nevienlīdzīgās cīņas ar vāciešiem, kuru Valmieras krogā, kā vēlāk uzzinājām, bijusi vesela nodaļa.

Biedri mūs informēja par stāvokli Valmierā. Novembra beigās Valmierā bija noorganizēta pilsētas Strādnieku deputātu padome ar A. Mauriņu priekšgalā. Partijas Vidienas organizācija uzturēja sakarus ar dažiem spartakiešiem vācu karaspēka daļās. Spartakieši bija nodevuši Valmieras biedriem divas kastes ar gluži jaunām, vēl saeļlotām japāņu sistēmas kara šautenēm, pavisam 50 šautenju. Biedri glabāja tās Valmieras kapsētā. Vecs partijas biedrs Vilis Zelcers bija noorganizējis bruņotu kaujinieku grupu no bijušajiem latviešu strēlniekiem. Šī kaujinieku

grupa, ap 40 vīru, gatavojās piedalīties Valmieras atbrīvošanā. Bet pēdējās dienās valmieriešiem bija pārtrūkuši sakari ar latviešu strēlnieku daļām frontē.

Nolēām noorganizēt Valmierā Kara revolucionāro komiteju sacelšanās vadīšanai. Partijas aktīva sanāksme notika naktī bijušās policijas telpās, Bastiones ielā. Sanāksme vēl nebija beigusies, kad izdzirdām, ka uz ielas šauj ar ložmetējiem. Sēdi pārtraucām un devāmies ārā. Valmierā bija parādījušies sarkanie strēlnieki. Rīgas ielā, preti Bastiones ielai, viens uz otru šāva divi ložmetēji. Vācu ložmetējnieks drīz krita, bet arī Sarkanās Armijas ložmetējnieku ievainoja. Pa apšaudīšanās laiku vācu karaspēka daļas bija dēvušās no Latviešu biedrības nama uz Pārgauju. Kopā ar latviešu strēlniekiem, paņēmuši abus ložmetējus, devāmies lejā uz Gaujas tiltu. Pāri Gaujai arī notika apšaudīšanās. Vācieši pa zemes ceļu bēga uz Cēsīm. Valmieras stacijas rajonā latviešu strēlnieki saņēma gūstā 20—30 cilvēku lielu vācu kareivju grupu. Bēgot vācieši Cēsis nemaz neapstājās, bet ar zirgiem devās tieši uz Rīgu.

Valmieras atbrīvošana notika naktī uz 22. decembri. Tūlīt pēc pilsētas atbrīvošanas sasaucām Valmieras pilsētas Strādnieku deputātu padomes sēdi. Bija jāpieņem lēmums par Padomju varas proklamēšanu pilsētā. Strēlnieku pārstāvji gan teica: «Ko tur vairs lemt, kad vara jau ir mūsu rokās? Ko tur vairs balsot!» Padomes priekšsēdētājs A. Mauriņš satraukumā un steigā lasīja lēmuma projektu: «... Saņemt savās rokās visu politisko un administratīvo varu . . . pagriezt pulksteni divas stundas uz priekšu.» Lasot viņš bija izlaidis lēmuma projektā veseļu rindkopu. Visiem kļuva jautri. Par lēmumu balsoja visi klātesošie. Valmierā bija beidzies vācu okupācijas laiks. Pulksteni rādīja Padomju Krievijas laiku.

Mēs, vairāki agrākie Valmieras biedri, palikām te strādāt. 1918. gada 25. decembrī Valmierā notika partijas Vidienas komitejas sēde. Sēdē piedalījās komitejas locekļi J. Birkenfelds (Žanis), E. Plūme (Vētra) un D. Francmane (Moris). Nolēma legalizēt partijas organizāciju. Vidienas komitejas sastāvā kooptēja Vili Zelceru, Annu Kalniņu (Kaču) un E. Ozoliņu (Ati). Noklausījāmies ziņojumus par jaunu partijas rajonu nodibināšanos; nolēām sasaukt 1919. gada 8. janvārī Valmierā partijas Vidienas organizācijas konferenci; pieprasījām no Vidzemes koporganizācijas centra nodot Vidienas komitejas rīcībā biedrus J. Zirni un J. Vintēnu, kas bija darbojušies Valmierā agrāk.

Drīz vien cits pēc cita Valmierā ieradās J. Zirnis, Augusts un Kārlis Krieviņi, Jānis un Elmārs Ratnieki, Pēteris Bračka, no vācu gūsta atgriezās P. Ošlejs. Par Valmieras Izpildu komitejas pagaidu priekšsēdētāju ievēlēja biedru Bračku.

Sākās spraiga darba pilnas dienas. Ziemeļvidzemes pagastos legalizējās vai arī no jauna dibinājās partijas vietējās organizācijas, kuru vadībā tika vēlētas un darbojās pagastu padomes.

Partijas Vidienas organizācijas konferenci 1919. gada 8. janvārī atklāja E. Plūme (Vētra). Viņa visu okupācijas laiku bija strādājusi nelegāli, organizējot partijas pulciņus uz vietām, palīdzot tiem darbā, darbojoties tajos kā propagandiste. Bez Valmieras apriņķi ietilpstošo partijas vietējo organizāciju delegātiem konferencē piedalījās arī Cēsu, Raunas, Drustu-Gatartas, Valkas, Smiltenes, Strenču, Ēveles, Apes un citu rajonu delegāti. Partijas Centrālās Komitejas ziņojumu nolasīja A. Bērce-Arājs, Vidzemes koporganizācijas centra ziņojumu — J. Birkenfelds, Vidienas komitejas un Valkas rajona ziņojumu — E. Plūme (Vētra).

Tika izteiktas domas par Vidzemes koporganizācijas centra likvidēšanu un par Valkas-Rūjienas organizācijas atjaunošanu. Konference apsprieda jautājumus par aģitāciju un propagandu, par partijas darbību bezzemnieku padomēs, par jaunatnes organizācijas atjaunošanu, kā arī par partijas nosaukuma mainīšanu.

Partijas Vidienas komiteja par savu priekšsēdētāju ievēlēja A. Krieviņu, par sekretāru — E. Plūmi, par kasieri — J. Vintēnu. Komitejas sastāvā, cik atceros, vēl ievēlēja A. Viksni, Uztupu, Karlsonu, E. Ozoliņu u. c.

1918. gada 22. decembrī Vidzemes koporganizācijas centrs sasauca Vecgulbenē Malienas organizācijas konferenci, kas ievēlēja jaunu Malienas komiteju. LSD Vidzemes koporganizācijas centrs, kas darbojās okupācijas laikā, tika likvidēts. Uz LKP VI kongresu delegātus vēlēja tieši no rajoniem, nesasaucot Vidienas organizācijas konferenci.

Janvārī, tūlīt pēc partijas Vidienas organizācijas konferences, notika Valmieras apriņķa strādnieku, kareivju un bezzemnieku delegātu konference, kas ievēlēja apriņķa Strādnieku, kareivju un bezzemnieku padomes Izpildu komiteju.

Partijas Vidienas komiteja darbojās līdz 1919. gada marta vidum, kad saskaņā ar LKP VI kongresa lēmumu vajadzēja pārkārtot partijas organizāciju teritoriālās robežas pēc administratīva

iedalījuma apriņķos, atsakoties no līdzšinējā organizāciju iedalījuma pēc novadiem (Vidienas, Malienas u. c. novadu organizācijas). Bijušās Vidienas organizācijas teritorijā nodibinājās LKP Cēsu, Valmieras un Valkas apriņķu organizācijas ar savām apriņķu komitejām.

K. Skranda

CĪŅA TURPINĀS

Atkal pagrīdē

Diena jau virzījās uz vakara pusi, kad pa istabas logu ieraudzīju vācu kareivjus. Viņi nāca pa dzelzceļa līniju no Nordeķu stacijas puses. Nāca lēni, nesteigdamies, vērodami apkārtni.

Šie divdesmit kareivji droši vien bija izlūki, jo pēc brīža nāca jau vesela kaujas vienība, vairāki simti. Šautenēm plecos, pa diviem rindā, ar virsniekiem priekšgalā tie gāja pa šaursliežu dzelzceļa līniju uz Daugavgrīvas cietokšņa pusi. Bija skaidrs, ka Rīga jau vācu rokās.

Nākamajās dienās izgāju izpētīt stāvokli. Buļļu ielā ieraudzīju soļojam patruļu — divus vācu kareivjus. Viņu soļi kļaudzēja uz ielas bruģa. Šie smago apkalto zābaku kļaudzieni, sevišķi vakara klusumā, bija tālu dzirdami. Vēlāk, kad sākām nelegālo partijas darbu, smago soļu troksnis uz ielas akmeņiem mūs bieži vien izglāba no aresta. Daugavgrīvas ielā redzēju sagūstītos Krievijas armijas karavīrus, kuri rindām gāja vācu kareivju apsardzībā. Viņus dzina uz Malojarslavas pulka kazarmām, kuras atradās starp Slokas un Daugavgrīvas ielām. Pa trotuāru soļoja jauns vācu virsnieciņš — leitnants. Viņa apģērbs daudz neatšķīrās no kareivju apģērba, tikai uzpleči bija no spožām pītām aukliņām.

Āgenskalnā — citādas ainas.

Baložu ielā atradās vācu baronu mājas ar augstām sētām un nikniem suņiem. Daudzās mājās tagad bija izkārti Vācijas karogi. Vācu valodu te dzirdēja uz katra soļa. Vēlāk dabūju zināt, ka vakar, vācu kareivjiem ienākot, tie te tikuši apsveikti ar skaļām gavilēm. Puķes kaisītas pa logiem uz ienācēju galvām, skanējušas vācu dziesmas.

Uz ielām jau bija izlīmētas pavēles vācu, krievu un latviešu valodā. Vācu armijas vadība paziņoja, ka Rīgā izsludināts karastāvoklis, ka līdzšinējās pilsētas valdes iestādes atceltas, ka pilsētas dzīvi noteiks vācu militārās iestādes. Politiskās organizācijas, sapulces, drukātu darbu izdošana tiek aizliegta. So noteikumu pārkāpējiem draud smags cietuma sods.

Kādā no paziņojumiem tika pavēlēts septiņu dienu laikā atdot visas «salaupītās» mantas, tāpat visus ieročus; ieroču, spridzināmo vielu vai krievu armijas dezertieru slēpējiem piedraudēja ar nāves sodu.

Pavēles bija ar hauptmaņa Maķzenena un gubernatora ģenerālleitnanta fon Altena parakstiem. Pie pavēlēm pastāvīgi drūzmējās ļaužu grupiņas. Bet tās bija tikai pirmās, vissteidzīgākās, vēlāk pavēles fabricēja bezgala daudz. Visas sētas un mājas tika aplīmētas ar dažādu krāsu papīrišiem. Tajos lasījām par rakstāmmašīnu un telefonu aparātu pieteikšanu, par gumijas riepu, cigāru krājumu un cūku saru nodošanu, un par katru pārkāpumu draudēja nāves sods vai brīvības zaudēšana uz vairākiem gadiem.

Dažas dienas pēc vācu armijas ienākšanas parādījās pavēle, ka visiem vīriešiem, kuri bijuši pakļauti iesaukšanai Krievijas armijā, jāreģistrējas vācu kara iestādēs. Pārdaugavā šāda iestāde atradās Slokas un Kalnciema ielas stūrī. Te no agrā rīta līdz vēlam vakaram stāvēja garas cilvēku rindas. Pat visu nakti te stāvēja ļaudis. Tos vācu kareivju patruļas neaiztīka.

Te stāvēja ne tikai vīrieši, bet arī sievietes, kuras rūpējās par savu brāļu, vīru, dēlu likteni. Daudzas no viņām bija atnākušas, lai apklausītos, kādus dokumentus prasa, kādi reģistrācijas rezultāti utt., lai, pārnākot mājās, visu pastāstītu savas ģimenes vīriešiem, kuriem pašiem staigāt pa ielām nebija droši. Lielākā daļa no tiem, kas gāja reģistrēties, tika aizturēti. Bet visādā ziņā vajadzēja reģistrēties, jo citādi draudēja arests. Pa ielām aizvien biežāk kļaudzēja vācu patruļu smagie soļi, un bija dzirdami saucieni: «Halt! Ausweis!»

Ja nevarēja uzrādīt vācu izdoto «ausveisu» — apliecību, tad

grūti bija tikt vaļā. Tikai vācu valodas prašana dažreiz glāba no aresta.

Mani kādu laiku glāba kooperatīvās biedrības «Pamats» vācu valodā izdotā biedrības kalpotāja apliecība. Tomēr vajadzēja dabūt «ausveisu». Reģistrēties kā bijušajam politiskajam katorzniekam, protams, negribējās, jo droši vien tad būtu sagaidāma koncentrācijas nometne. Izdevās izgatavot «balto biļeti», — ka esmu atsvabināts no karaklausības. Ar šaubām par labu iznākumu vēru vācu militārās iestādes durvis Nikolaja¹ ielā.

Manus dokumentus paņēma kāds leitnants. Viņš jautāja, uz kāda panta pamata es ticis atsvabināts no kara dienesta un ar ko slimojis. Atbildēju nestomīdamies, jo biju visu iemācījis no galvas. Pēc trijām dienām izdeva «ausveisu». Nu dokumenti man bija kabatā.

*

Partijas darbs Pārdaugavas rajonā pārkārtojās. Rajona komitejas aktīvs bija saglabājies. Tagad vajadzēja no legālā laika partijas organizācijas radīt pagrīdes darbam piemērotu organizāciju.

Štāvoklis bija ļoti nopietns. Par piederību boļševiku partijai vācu okupācijas vara nevienu netaupīs, par to bijām pārliecināti. Tāpēc vajadzēja ievērot visstingrāko konspirāciju. Daudzi no legālā laika organizācijas biedriem netika iesaistīti nelegālajā partijas organizācijā. Pārdaugavas rajonā pārkārtošanas darbu uzdeva biedram J. Kadiķim (Studentam). Kaut gan legālā laikā viņš bija šā paša rajona komitejas loceklis, tomēr sava klusā, noslēgtā rakstura dēļ nebija plaši pazīstams. Praktiskais organizēšanas darbs viņa klusajai dabai bija kā radīts. Kadiķis sadalīja biedrus pa rajoniem un pulciņiem, organizēja literatūras saņemšanas vietas, gādāja dzīvokļus sēdēm un sapulcēm un veica vēl daudzus citus praktiskus darbus. Pateicoties Studentam, Pārdaugavas rajons pirmais partijas Rīgas organizācijā pabeidza pārkārtošanās darbu.

Vācu okupācijas laikā LSD Rīgas organizācija saucās par Latvijas Sociāldemokratijas Spartaka grupu. 1917. gada novembrī sanāca Spartaka grupas pirmā konference, kurā arī es piedalījos kā delegāts no Pārdaugavas — 2. rajona. Konferencē tika izteikti pārmetumi partijas vadošajām iestādēm — Centrālajai

¹ Tagad M. Gorkija iela. *Red.*

Komitejai un Rīgas komitejai, ka tās partijas pārkārtošanu darbam nelegālos apstākļos veikušas ļoti gausi. Lai gan masu nemiers pret okupācijas varu arvien pieauga, vēl nebija izlaists neviens uzsaukums.

Pilsētas konferencē piedalījās arī daži meņševiki. Asas debātes konferencē izraisīja meņševiku oportunistiskā uzstāšanās jautājumā par pašreizējo momentu. Viņi noteikti uzstājās pret Krievijas Padomju Valdību un bija saistījušies ar birģeliskajām partijām, izmantodami slavenās Latvijas Sociāldemokratijas vārdu saviem nodevīgajiem nolūkiem. Pilsētas konference nosodīja meņševiku rīcību un uzdeva Rīgas komitejai pret meņševikiem rīkoties stingrāk — līdz pat izslēgšanai no partijas. Izteikdami protestu par šo lēmumu, klātesošie meņševiki paziņoja, ka viņi atstāj pilsētas konferences sēdi. Bet viņiem neļāvām tūlīt aiziet no dzīvokļa, kur turpinājās konference. Nelīdzēja nekādi meņševiku protesti, viņi bija spiesti nosēdēt blakus istabā līdz sēdes beigām.

Konference ievēlēja Rīgas komiteju, kurai uzdeva vispirms gatavot masas atklātai cīņai, izdot uzsaukumus un citu literatūru.

*

Pēc Rīgas ieņemšanas vācu okupanti pielika visas pūles, lai izvestu uz Vāciju visu, ko tik varēja dabūt. Tā kā abi Daugavas tilti bija izpostīti un tas apgrūtināja satiksmi, viņi uzsāka tiltu atjaunošanu. Nepārtraukti, dienām un naktīm ritēja dzelzs tilta izlabošanas darbi. Pontonu tilta vietā vācieši taisīja pāļu tiltu. Tie bija gandrīz vienīgie darbi Rīgā, kur strādnieki varēja drusku nopelnīt. Tranšeju rakšanai un lauku darbiem vācieši ķēra uz ielām vīriešus. Atceros, ka vācu kareivji aizturēja divus Rīgas organizācijas 2. rajona biedrus Rozīti un Frizkovski un nosūtīja tos lauku darbos. Tikai pēc dažiem mēnešiem viņiem laimējās atbēgt atpakaļ uz Rīgu.

Strādnieku stāvoklis Rīgā bija šausmīgs. Nebija ne darba, ne maizes. Bija bada nāves gadījumi. Pa ielām klejoja novārguši, izdēdējuši cilvēki, velti meklēdami darbu un maizi. Lai kaut cik apmierinātu bezdarbniekus un parādītu, ka vācu jaunā pilsētas pārvalde rūpējas par iedzīvotājiem, tā atvēra Rīgā vairākas ļaužu virtuves, kur izsniedza «zupu». Pārdaugavā šādas virtuves bija Raņķa dambī — 1000 cilvēkiem un Hermaņa ielā — 1200 cilvēkiem. Ar mazu gaismiņu ļaudis stājās rindā, lai dabūtu savuniecīgo porciju un tā vilktu dzīvību.

Izsniedza pārtikas kartītes, bet produktu nebija. Nedēļā izsniedza dažas mārciņas maizes, ceptas no kartupeļu un koka miltu maisījuma. Reti deva nedaudz surogāta cukura. Ļoti reti, reizi pa vairākiem mēnešiem izdeva čūkas gaļu, bet ārkārtīgi mazu porciju. Produktu izsniegšanu vācu pilsētas valde uzdeva patērētāju biedrībām, kuras vienīgās no biedrībām vēl nebija aizliegtas. Ar šādu rīcību pilsētas valde vērsa iedzīvotāju nemieru pret patērētāju biedrībām, kuru darbiniekiem bija jādzird lamas par mazām porcijām, par slikto maizi utt.

Pirkt produktus privātā ceļā par ārkārtīgi augstām spekulatīvām cenām strādniekiem nebija iespējams. Izplatījās lipīgas slimības, kas apdraudēja arī vācu karaspēka daļas. Mirstība Rīgā bija ārkārtīgi liela.

*

Arodbiedrības bija aizliegtas. Vienīgā organizācija, kas aicināja, organizēja un vadīja cīņā Rīgas strādnieku masas, bija nelegālā Spartaka grupa. Pēc partijas organizācijas rindu pārgrupēšanās tā sāka aktīvi darboties. Izlaidām pirmās proklamācijas, kurās saucām strādniekus cīņā pret vācu imperiālistu bruņoto varu. Pirmās proklamācijas radīja strādnieku masās lielu sajūsmu.

1918. gada janvārī Spartaka grupa Rīgā organizēja protesta demonstrāciju pret okupācijas režīmu. Okupanti gribēja demonstrāciju izjaukt un tāpēc naktī uz 6. janvāri arestēja apmēram 100 cilvēkus, pa lielākai daļai 1917. gada legālā laika darbiniekus, to skaitā arī bijušās Rīgas pilsētas domes sociāldemokrātu frakcijas locekļus. To jau varēja gaidīt, un partija bija brīdinājusi, lai legālā laika pazīstamie darbinieki vairākas dienas neierodas mājās. Tomēr reti kāds šo norādījumu bija ievērojis.

Vācu okupācijas organi bija vilušies, cerēdami, ka ar šiem arestiem izjauks gatavoto demonstrāciju un satrieks partijas organizācijas. Lai gan Rīgas ielas bija pārpildītas ar uzticamākajiem vācu kareivju pulkiem un vietējiem vācu «šuceriem», demonstrācija tomēr notika. Demonstrantiem gan neizdevās nokļūt pilsētas centrā, taču visas ielas, kuras veda uz pilsētas centru, bija cilvēku pilnas. Šī pirmā atklātā demonstrācija atstāja lielu iespaidu uz visām darbaļaužu masām. Sākot no šīs dienas, Spartaka grupa kļuva par tautas masu vadoni cīņā pret vācu imperiālistiem.

Pārdaugavā demonstrācija iesākās no Āgenskalna tirgus laukuma. Gājiens ar sarkano karogu priekšgalā virzījās pa Lielo Lēģeru¹ ielu. Skanēja revolucionāras dziesmas, demonstrantu sejās bija lasāms cīņas spars. Partijas rajona organizācija bija pāspējusi saistīties ar plašām darbaļaužu masām. Aktīvā strādnieku piedalīšanās demonstrācijā pārspēja visas mūsu cerības.

Lielajā Lēģeru ielā demonstrācija noritēja bez kādiem traucējumiem. Policija droši vien te nebija to gaidījusi. Gājiena rindas ar katru brīdi pieauga un, nonākot pie Sētas ielas, demonstrantu skaits sniedzās līdz 500 cilvēku. Tikko gājiens iegriezās Sētas ielā, tam uzbruka policistu un spiegu bars no 11. policijas iecirkņa. Ar spiekiem un revolveriem viņi metās uz gājiena dalībniekiem, gribēdami tos izklīdināt un atņemt sarkano karogu. Lai izglābtu karognesēju, rajona propagandistu, karogu no viņa paņēma biedre M. Veidere (Krišus). Izcēlās nopietna kauja. Spiegi ar spiekiem sita tik nikni, ka spieķi salūza pret demonstrantu galvām. Demonstranti sīvi aizstāvējās, kaut arī bez ieročiem. Cīņas laikā vairākiem spiegiem atņēma spieķus un tos vērsa pret pašiem spiegiem. Policisti sāka šaut, ievainoja vairākus biedrus.

Pēc niknas cīņas policistiem beidzot izdevās izklīdināt demonstrāciju. Daļu gājiena dalībnieku, galvenokārt sievietes, apcietināja. Apcietināja karognesēju biedri Veideri (Krišu), kura bija stipri sadauzīta, un arī biedru F. Šneideru (Indriķi).

Policisti apkārtējās ielās ķēra arī cilvēkus, kas nebija piedalījušies gājienā. Arestētos aizveda uz policijas iecirkni. Vācu policisti sāka nopratināšanu tikai otrajā dienā, kad biedri jau bija labi apdomājuši, ko teikt. Uz jautājumu, kur arestēts, viņi nosauca nevis Sētas ielu, kur notika kautiņš, bet kādu no blakus ielām. Tā kā policisti savā centībā bija arestējuši arī dažas buržuju dāmiņas, kas tūlīt bija jāatbrīvo, tad pratinātājiem radās šaubas arī par citiem arestētajiem. Lielāko daļu arestēto demonstrācijas dalībnieku otrā dienā atsvabināja. Arī karognesēju M. Veideri policisti nebija pazinuši.

Laikam apķērušies, ka izdarījuši kļūdu, atsvabinādami gandrīz visus arestētos, policisti nākamajās naktīs atkal arestēja daļu viņu dzīvokļos. Pēc dažu mēnešu nosēdēšanas izmeklēšanā lielāko daļu arestēto tiesas atsvabināja, daļu notiesāja uz vairākiem gadiem cietumā. Attaisnoja arī biedri Veideri, bet kā karog-

¹ Tagad L. Nometņu iela. Red.

nesēju notiesāja kādu citu sievieti — Veinbergu, kuru policisti uzskatīja par vainīgo.

Plaša demonstrācija tika sarīkota arī 3. februārī. Vācu armijas virspavēlnieks okupētajā Latvijā grāfs Kirbahs šoreiz pārvērtā Rīgu par kara noimetni. Ielās karaspēka daļas kopā ar policiju, pielietojot ieročus, izklidināja demonstrantus. Vairākus biedrus nošāva. Atkal notika plaši aresti. Bet partijas organizācija turpināja darbību. Arestēto vietā stājās jauni biedri.

Vācu armijas kareivjiem Spartaka grupa izlaida īpašus uzsaukumus vācu valodā. Pārdaugavas rajona partijas organizācija jau bija saistījusies ar vācu kareivjiem, daži no tiem bija vācu Spartaka organizācijas biedri. Cik atceros, sakarus ar vācu kareivjiem uzturēja Purvaiņu ģimene. Ar biedres M. Zvirbules (Baigas) mātes vidutājību, kura prata vācu valodu, mums bija sakari ar vācu kareivjiem, kas patrulēja pa Bolderājas dzelzceļa līniju un, ejot gar Zvirbuļu mājeli, bieži vien iegriezās tur apsildīties un parunāties. Mēs viņus apgādājām ar uzsaukumiem un vēlāk, kad gatavojāmies uz sacelšanos, no viņiem dabūjām vati, pārsienamos un citus medicīniskos piederumus. Pārdaugavā vēl bija arī citi biedri, kas uzturēja sakarus ar vācu kareivjiem. Aģitācija karaspēkā prasīja daudzus upurus. Tā 1918. gada februārī kara lauka līesa Rīgā par aģitāciju karaspēkā notiesāja uz nāvi Jūliju Dati un uz 10 gadiem spaidu darbos — E. Dati. Tomēr aģitācija karaspēkā turpinājās, tikai ievērojot vēl lielāku konspirāciju.

1918. gada februārī vācu interventu nodevīgi lauza pamiera vienošanos ar Padomju Krieviju. Sākās vācu armijas uzbrukums. Sajās dienās partijas Rīgas organizācija aģitācijai vācu karaspēkā pievērsa sevišķi lielu uzmanību. Savos uzsaukumos un mutvārdu aģitācijā Spartaka grupa aicināja vācu kareivjus pārtraukt kara darbību, neiet cīņā pret sociālistisko Padomju Krieviju. Uzbrukums tomēr turpinājās, un nedaudzās dienās vācu karaspēks ieņēma visu Vidzemi un Pleskavu, apdraudot sociālistiskās valsts sirdi — Petrogradu.

Pēc Brestas miera līguma noslēgšanas Rīgā ieradās Padomju Krievijas pārstāvis Roze. Padomju pārstāvniecības nams Iekšrīgā pievilka daudzus Rīgas iedzīvotājus. Virs nama pastāvīgi plīvoja sarkanais karogs, kuru Rīgas iedzīvotāji vācu okupācijas laikā varēja skatīt tikai uz dažiem mirkliem demonstrācijās. Sarkanais karogs liecināja, ka aiz Latvijas robežām atrodas brīva darbaļaužu zeme. Cilvēki apstājās, kad ieraudzīja Rīgas

ielās automobili, pie kura plīvoja sarkans karodziņš. Policija darīja visu, lai mazinātu šo iespaidu. Pārstāvniecības nama tūlumā bija nolikti vairāki policistu posteņi. Te dežurēja arī spiegi, kuri uzmanīja katru, kas iegāja un izgāja no šī nama.

Par socialistiskās iekārtas nostiprināšanos Padomju Krievijā zinājām samērā maz. Zinājām, ka bijušie «sabiedrotie» ir sarniknoti par to, ka Padomju Krievija noslēgusi mieru ar Vāciju, un ka šie «sabiedrotie» organizē intervenciju; zinājām, ka dažādās Padomju Krievijas frontēs pret interventiem cīnās sarkangvardi un Sarkanā Armija, to vidū arī latviešu strēlnieki. Šīs ziņas izlobījām no vācu laikrakstiem. Tomēr par Padomju valsts iekšējo uzbūvi un darbību gandrīz neko nezinajām. «Rīgas Latviešu Avīze», kuras izdošanu no vācu militārās varas bija izkauļējuši Veinbergs un Benjāmiņš, centās nomelnot visus Padomju Krievijas pasākumus, rakstot par dzīvi jaunajā socialistiskajā valstī visādus melus. Pret Krievijas pārstāvniecības darbiniekiem vērstās avīzes agitācijas rezultātā Padomju Krievijas pārstāvi Rozi izraidīja no Rīgas, bet pārstāvniecības darbiniekus arestēja un izsūtīja uz Padomju Krieviju.

Lai gan policija bija modra, Pirmajā Maijā izplatījām daudz proklamāciju. 30. aprīļa vakarā staigājām pa ielām un izlīmējām uzsaukumus gan uz sētām, gan uz īpaši ierīkotām sludinājumu plāksnēm, pārklājot ar proklamācijām militārās varas visjaunākās pavēles. Daži pārdrošnieki bija uzlīmējuši proklamāciju pat uz 11. policijas iecirkņa durvīm.

Pirmā Maija rītā vairākās vietās plīvoja sarkanie karogi ar revolucionāriem uzrakstiem. Proklamācijas un karogi pierādīja, ka vācu militārās varas negantās represijas nav spējušas iznīcināt slaveno revolucionāro Latvijas Sociāldemokratiju.

Izdevām ne tikai proklamācijas. 1918. gada februārī sāka iznākt partijas Rīgas organizācijas laikraksti «Biedris» un «Ziņotājs» un Centrālās Komitejas laikraksts «Spartaks». Laikraksti palīdzēja biedriem noskaidrot starptautisko stāvokli, partijas uzdevumus un pašreizējos notikumus.

*

Partijas Pārdaugavas (2.) rajona organizācija sadalījās 3 apakšrajonos. Pirmais apakšrajons aptvēra Torņakalnu, otrs — Āgenskalnu, trešais — Ilģuciemu un Nordeķus. Visā rajonā bija 13 pulciņi ar apmēram 150 biedriem. Rajona komitejā aktīvi

darbojās teorētiskais pulciņš un arī propagandistu kolēģija, kuras locekļi lasīja referātus partijas pulciņu sapulcēs. Pulciņu sapulces tika sasauktas vairākas reizes mēnesī, jo politiskais stāvoklis izvirzīja daudzus jautājumus, par kuriem biedri centās tikt skaidrībā. Pulciņš «Grauzējs», kurā bija 9 vai 10 biedri un kurā arī es darbojos, sapulcējās gandrīz katru svētdienu. Sapulces notika kādā no pulciņa biedru dzīvokļiem. Nezinu gadījumu, kad rajonā būtu arestēta kāda pulciņa sapulce. Paretam notika arī apakšrajonu sapulces. Vasarā vairākas reizes sasaucām visa rajona biedru sapulces mežā. Pa visu vācu okupācijas laiku lielāku iekrišanu un arestu rajonā nebija, kaut gan Pārdaugavas rajons bija toreiz viens no darbīgākajiem Rīgas organizācijas rajoniem.

Lai gan rajona partijas organizācijā biedru skaits bija samērā neliels, tās ietekme bezpartejisko strādnieku masās bija liela. Katrs biedrs pulcināja ap sevi vairākus bezpartejiskos, kurus aicināja uz demonstrācijām, sapulcēm, piegādāja tiem uzskumus.

Latvijas Sociāldemokratijas Spartaka grupa darbojās noteikti bolševistiskā virzienā. Meņševiki uzstājās pret Spartaka grupas vadošo iestāžu lēmumiem un nodibināja Rīgas organizācijas 1. rajona 6. apakšrajonu, kurā pulcināja visus meņševikus. Šis apakšrajons nepakļāvās partijas lēmumiem. Apakšrajonas sapulcēs meņševiki nepielaida Rīgas un rajona komitejas locekļus un uzskatīja sevi par atsevišķu organizāciju.

Jau 1917. gada decembrī latviešu meņševiki bija griezušies pie Vācijas austrumu karaspēka virspavēlnieka Bavārijas prinča Leopolda ar lūgumu sasaukt okupēto apgabalu latviešu iedzīvotāju pārstāvju sapulci. Šo lūgumu meņševiki bija parakstījuši kopā ar buržuāzijas pārstāvjiem, bez partijas ziņas un atļaujas. Savus oportunistiskos uzskatus latviešu meņševiki nekaunējās paziņot ārzemju sociālistiem, uzdodami tos par visas Latvijas Sociāldemokratijas uzskatiem. Šāda viņu rīcība radīja milzīgu sašutumu partijas biedros. Tāds stāvoklis nebija vairs ciešams. Pulciņos un rajonu komitejās, apspriežot šo nenormālo stāvokli partijā, vienbalsīgi tika pieņemts lēmums par minētā 6. apakšrajonas izslēgšanu no Spartaka grupas. Arī partijas Rīgas organizācijas konference pieņēma lēmumu, ka meņševiki izslēdzami no partijas. Šo lēmumu apstiprināja Latvijas Sociāldemokratijas konference 1918. gada maijā, uzaicinādama visus 6. apakšrajonas biedrus, kuri nepiekrīt meņševikiem, izstāties no šī apakš-

rajona un pāriet citā 1. rajona apakšrajonā. Beidzot Latvijas Sociāldemokrātija galīgi izslēdza no savām rindām oportūnistus, strādnieku lietas nodevējus.

Meņševiki ieņēma vadošos posteņus visās Rīgas strādnieku patērētāju biedrībās. Sakarā ar viņu izslēgšanu no partijas mēs nākamajās biedrību valžu vēlēšanās organizējām bezpartejiskos strādniekus pret vecajām valdēm. Pārdaugavā darbojās divas patērētāju biedrības: «Pamats» un Bierīņu patērētāju biedrība. «Pamata» valdes locekļi bija tagad no partijas izslēgtie meņševiki, 6. apakšrajona biedri.

«Pamata» biedru sapulce notika L. Lēģeru ielā, Igaunju biedrības zālē. Sapulcē piedalījās policijas iecirkņa pristava palīgs, droši vien ieradies pēc vecās valdes uzaicinājuma, jo agrākajās biedru sapulcēs policijas pārstāvji nekad nebija piedalījušies. Jau sapulces prezidijā ievēlēja mūsu, spartakiēšu, izvirzītos kandidātus, kas nozīmēja, ka arī valdē meņševikus vairs neievēlēs. Tas meņševikus ārkārtīgi uztrauca, un viņi sāka rīkot sapulcē obstrukciju, lai policijas pārstāvim būtu izdevība slēgt sapulci. Vislielāko traci meņševiki sarīkoja jaunās valdes vēlēšanu laikā. Policisti tomēr neatrada iemeslu sapulci slēgt.

«Pamata» valdē ievēlēja: Fr. Šneideru, J. Kadiķi, V. Rozīti, Unguru un citus spartakiēšus. Uzvaru guvām arī Bierīņu patērētāju biedrībā. Arī pārējās Rīgas patērētāju biedrībās revolucionārā strādniecība ņēma vadību savās rokās.

*

Starptautiskajā stāvoklī notika lielas pārgrozības. Aizvien biežāk pienāca ziņas par nemieriem Vācijas armijā, līdz beidzot novembra sākumā notika lielais lūzums — vācu kareivji un matroži satrieca Vācijas ķeizara troni, Vācijā nodibinājās kareivju un strādnieku padomes. Novembra vidū Krievijas Padomju Valdība anulēja Brestas miera līgumu.

Arī Rīgā nodibinājās vācu Kareivju padome, kura tomēr bija paklausīgs ierocis armijas virspavēlnieka rokās. Ar vēl lielāku steigu uz Vāciju tika izvestas Latvijā salaupītās mantas, jo okupanti jūta, ka drīz viņiem būs jāatstāj Latvija. Latvijas buržuāzija bija kā spārnos: jānodibina sava, patstāvīga valsts. Ar buržuāziju kopā gāja meņševiki.

1918. gada 18. un 19. novembrī Rīgā notika Latvijas Sociāldemokrātijas XVII konference. Ziņas par Vācijas revolūciju bija

jau sasniegušas Rīgu. Konference lēma par bruņotas sacelšanās organizēšanu, lai nodibinātu Padomju varu Latvijā.

Partijas Centrālā Komiteja izlaida uzsaukumu, kurā atmasvoja latviešu buržuāzijas jaundibināto «Tautas padomi» un aicināja Latvijas darba tautu pašai lemt Latvijas likteni, iekarojot savas tiesības revolucionārā ceļā. Nodibinājās Latvijas, kā arī Rīgas bruņotas sacelšanās organi — kara revolucionārās komitejas un kaujas pulciņi. Pirmās šķiras pulciņos sastāvēja bijušie karavīri, otrās šķiras pulciņos — biedri, kurus vēl tikai apmācīja rīkoties ar ieročiem. Mūsu rīcībā bija maz ieroču, maz arī medicīnisko piederumu. Bija jāmeklē kā vieni, tā otri, gan pērkot tos no vācu kareivjiem, gan iegūstot citādā ceļā. Rīgu sadalījām trijos kaujas rajonos. Pārdaugavas rajonā darbojās 4 kaujas pulciņi ar apmēram 70 biedriem un 2 sanitārās grupas, kas sastāvēja galvenokārt no sievietēm. Kā kaujas, tā sanitārajos pulciņos piedalījās arī apzinīgākie bezpartejiskie strādnieki, ar kuriem jau ilgāku laiku uzturēja sakarus partijas biedri.

Kaujas pulciņu apmācības notika pa vakariem. Apmācīja instruktori — bijušie kareivji. Pārdaugavas kaujas pulciņu instruktori, cik atceros, bija V. Zīle (Imanta), A. Purvainis, K. Dalbiņš, vēlāk arī es. Instruktori ieradās apmācībās ar ieročiem, kurus tie saņēma no rajona ieroču pārziņa. Sanitāros pulciņus Pārdaugavā apmācīja divas medicīniskās māsas. Viena no viņām bija V. Dīriķe, otrās vārdu esmu aizmirsis.

Tumšos, vēlos rudens vakaros pa dubļainajām nomaļu ielām kaujinieki gāja uz nozīmētajām vietām. Apmācības notika šaurajos strādnieku dzīvokļos. Mazu degļu lampiņu gaismā iepazīnāmies ar šauteņu un revolveru daļām, klausījāmies instruktora paskaidrojumus. Izpētījām arī rokas granātas un uzmanīgi iegaumējām, kā ar tām jārikojas. Biedri, kas dzīvoja tālu un nevarēja līdz policijas stundai nokļūt savos dzīvokļos, palika turpat, lai no rīta dotos darbā. Tādā pašā veidā notika mācības arī sanitārajos pulciņos. Tā partijas organizācija apmācīja savus biedrus nākamajām ielu kaujām.

Vācijas revolūcija atsvabināja arī biedrus no koncentrācijas nometnēm. Daudzi gan vairs neatgriezās, viņu kapu vietas mums palika nezināmas. No koncentrācijas nometnes atgriezās vecais boļševiks R. Endrups, Rīgas Strādnieku deputātu padomes priekšsēdētājs 1917. gadā. Lai gan veselība bija sabendēta, viņš tūlīt ķērās pie revolucionārā darba. Puslegāli, vēlēt pa darba vietām, Rīgas strādnieki jau bija ievēlējuši savu Padomi.

Svētdien, 1918. gada 1. decembrī, bija paredzēta Strādnieku deputātu padomes pirmā sēde kādā namā Tērbatas¹ ielā. Partijas organizācija aicināja darbaļaudis apsveikt Padomi, demonstrējot šajā dienā Rīgas ielās. Demonstrāciju gribējām rīkot arī Pārdaugavā un gājienā doties uz pilsētu, bet policijas spēki bija tik stipri, ka demonstrāciju te sarīkot nevarējām, ja negribējām, lai mūs arestē. Tāpēc devāmies uz pilsētu pa vienam un tur pievienojāmies kopīgai demonstrācijai. Darbaļaudis bija klausījuši Latvijas Sociāldemokratijas uzaicinājumam. Ielas bija ļauzu pilnas. Demonstranti virzījās līdz Bruņinieku ielai bez kādām sadursmēm, bet te policisti metās uz demonstrantiem. Jātņieki kailliem zobeniem iejāja pūlī, kājņieki sita ar šautenų laidēm. Atskanēja šāvieni.

Piedzērušies policisti un vācu kareivji ielauzās Rīgas Strādnieku deputātu padomes telpās un sāka sist deputātus. Sēde tika pārtraukta un izklīdināta, bet Padomes priekšsēdētājs Endrups arestēts. Tomēr Padome savā sēdē bija paspējusi ievēlēt Izpildu komiteju, kura turpināja darboties. Tā kā Strādnieku deputātu padome turpmāk nevarēja sanākt atklāti, tā darbojās nelegāli. Padomes delegātus sadalīja pa rajoniem. Radās rajonu strādnieku deputātu padomes, kuras ievēlēja rajonu izpildu komitejas. Strādnieku masas pārliecinājās, ka vajadzīgs bruņots spēks, lai iekarotu savas tiesības. Rajonu izpildu komitejas kļuva par strādnieku kaujas orgāniem, kas apvienoja un gatavoja darbaļaudis nākamajām cīņām.

Nodibinājās arī Pārdaugavas rajona Strādnieku deputātu padome, kas ievēlēja savu Izpildu komiteju. Tajā tika ievēlēti: Fr. Šneiders, J. Kādiķis, J. Neimanis, Ungurs, K. Skranda, Lūsis, V. Rudzītis un vēl daži biedri. Notika vairākas rajona Izpildu komitejas sēdes. Lai gan rajona Padomes deputātu skaits bija diezgan liels — vairāk par 30 cilvēkiem, tomēr nelegālās Padomes sēdes noorganizējām ļoti konspiratīvi.

Tika atjaunotas arī Rīgas strādnieku arodbiedrības, kas vācu okupācijas laikā bija likvidētas vai arī darbojās nelegāli. 1917. gada strādnieku arodbiedrību darbinieki, kuru skaitā bija arī es, sasauca arodbiedrību sapulces, kas ievēlēja jaunas valdes. Arodbiedrību sapulcēs mēģināja runāt arī meņševiki — Tautas padomes aizstāvji, aģitējot strādniekus un kalpotājus par buržuāziski demokrātisku Latvijas valsti. Bet veltas bija viņu pūles.

¹ Tagad Pētera Stučkas iela. *Red.*

locekļi — Ungurs (Čangalietis), J. Kadiķis (Students), Lūsis (Pēteris), T. Zile (Jurka). Lai pārliecinātos, cik ātri tiek apziņoti kaujinieki, Kara revolucionārā komiteja sarīkoja trauksmes mēģinājumus. Vēlāk, kad stāvoklis kļuva sevišķi nopietns, kaujas un sanitārās grupas sapulcējās un palika pa nakti noteiktos dzīvokļos.

Ar katru dienu steidzīgāk atkāpās vācu karaspēka daļas. Pārdaugava līdzinājās kara noimetnei. Pa ielām virzījās artilērija, vezumu rindas, dažādām mantām piekrauti smagie automobiļi. Arī kājnieku daļas devās pa Jelgavas šoseju uz Kurzemes pusi. Acīm redzot Pārdaugavā vācieši nedomāja apstāties. 1919. gada 2. janvārī pēc pusdienas dabūjām zināt, ka pilsētā deg vācu teātris, kuru aizdedzinājušas vācu karaspēka daļas. Klīda baumas, ka vācu dzelzs divīzija kaujās ar Sarkano Armiju pie Inčukalna cietusi smagus zaudējumus. Tās pašas dienas vakarā saņēmām paziņojumu, ka visiem kaujas un sanitārajiem pulciņiem nekavējoties jāierodas jau agrāk noteiktajās vietās.

Steigšus devos uz kooperatīva «Pamats» veikala telpām Kalnciema ielā, kur bija jāsapulcējas mūsu 4. kaujas pulciņam. Veikala augšstāvā mazā istabē sapulcējāmies 15 kaujinieku. Mums izdalīja revolverus un šautenes. Tepat atradās arī biedres ar sanitārām somām. Kaujas pulciņa vadītājs paziņoja, ka pēc rajona Kara revolucionārās komitejas štāba rīkojuma visiem kaujas pulciņiem jābūt trauksmes stāvoklī līdz galīgai varas saņemšanai. Ja notiktu uzbrukums kaujas pulciņa telpām, mums sīvi jāpretojas.

Sētā divus biedrus nostādījām sardzē. Pārbaudījām un iztirījām ieročus. Vakarā izsūtījām divus biedrus izpētīt Kalnciema ielas apkārtni. Vācu karaspēks vēl turpināja atkāpties. No Komitejas vairākas reizes ieradās ziņnesis ar ziņojumiem par stāvokli Pārdaugavā un Rīgā. Dabūjām zināt, ka Rīgā nodibinājusies Apsardzības komiteja. To organizējusi buržuāziskā pilsētas valde, kas griezusies arī ar priekšlikumu pie arodbiedrību Centrālā biroja uzņemt pilsētas apsardzību pret laupītājiem. Strādniekiem izsniegtas šautenes un revolveri. Priecājāmies par šādu teicamu iznākumu. Uz rīta pusi mēs, daļa kaujinieku, ar ieročiem rokās izgājām uz ielas. Aizturējām vairākus vezumus ar dažādiem produktiem, kurus aizvedām uz veikala sētu, bet vedējus arestējām. Apstaigājām Kalnciema ielas apkārtni arī dienā.

3. janvāra vakarā saņēmām Pārdaugavas Kara revolucionārās komitejas rīkojumu, ka mūsu kaujas grupai jāierodas

Nams Rīgā, Pārdaugavā, L. Nometņu (L. Lēģeru) ielā 7, kur 1919. gada janvārī atradās Rīgas Kara revolucionārās komitejas Pārdaugavas rajona operatīvais štābs. Uzņemts 1957. gadā

štāba rīcībā. Operatīvais štābs atradās L. Lēģeru ielā Nr. 7, patērētāju biedrības «Pamats» valdes telpās. Tuvodamies štābam, jau pa gabalu redzējām pie durvīm izkārtu sarkanu karogu.

Sadursmes un apšaudīšanās ar vācu dzelzs divīzijas daļām vēl notika Slokas ielā, uz Jelgavas šosejas un pie Āgenskalna tirdziņa. Bija nošauti vairāki vācu virsnieki, viens saņemts gūstā. Pie vācu virsniekiem atradām kaujas pavēles, starp kurām arī pavēli — bez žēlastības izrēķināties ar boļševikiem Pārdaugavā, kuriem, pēc aģentūras ziņām, bruņoto spēku esot ļoti maz. Šo pavēli viņiem neizdevās izpildīt.

Kaujās Pārdaugavā Revolucionārā komiteja ieguva vairākus smagos un vieglos automobiļus ar kara materiāliem, un tos biedrs Muzikants izmantoja motorizētas grupas organizēšanai.

3. janvāra vakarā viens kaujas pulciņš uzbruka 11. policijas iecirknim. Notika sīva apšaudišanās, 4. janvāra rītā policijas iecirknis bija ieņemts. Ieņemām arī vācu dzelzs divīzijas štāba telpas Slokas un Mārtiņa ielas stūrī. Nākamajās dienās turpinājām ieroču atņemšanu policistiem un privātiem iedzīvotājiem. Pārdaugavas rajona Kara revolucionārā komiteja savu uzdevumu veica sekmīgi. Visās sadursmēs, cik atceros, bija ievainoti tikai daži biedri.

Sākās jauna, brīva dzīve.

Uzvaras mēneši

Latviju 16 mēnešus bija verdzinājuši un laupījuši Vācijas imperiālisti. Tagad Latvijas strādnieki, bezzemnieki un strēlnieki sīvās cīņās bija iekarojuši valsts varu.

Latviešu buržuāzijas Tautas padome ar Pagaidu valdību, baidīdamās no revolucionārās tautas, angļu kara kuģos aizbēga no Rīgas. Pār Latvijas Sociālistiskās Padomju Republikas galvaspilsētu leņņi un staļņi plīvoja sarkanais cīņās un uzvaras karogs.

5. janvāra vakarā Talsu ielā Nr. 7 notika Pārdaugavas rajona Strādnieku deputātu padomes Izpildu komitejas sēde. Ne vairs pustumšā strādnieku dzīvokli, bet glītā zālē, pie elektriskās gaismas pulcējās uz sēdi Izpildu komitejas locekļi. Rajona Kara revolucionārās komitejas priekšsēdētājs Fr. Sneiders sniedza komitejas darbības pārskatu, sevišķi pakavēdamies pie notikušajām kaujām ar vācu karaspēka daļām, un paziņoja, ka rajona Kara revolucionārā komiteja nodod iekaroto varu rajona Strādnieku deputātu padomei. Kaut gan visi bijām noguruši, jo šajās kauju dienās un naktīs neviens nevarēja pat domāt par gulēšanu, Izpildu komitejas sēde noritēja pacilāti. Bija jau pāri pusnaktij, kad ar «Internacionāli» beidzās Izpildu komitejas pirmā legālā sēde.

Sākās dzīva, rosīga rajona Izpildu komitejas darbība. Nāca ļaudis ar savām vajadzībām un sūdzībām. Nāca bezdarbnieki—strādnieki un kalpotāji, meklēja darbu. Ziņoja svarīgas lietas — par kontrrevolucionāriem, kas noslēpušies, ieroču paslēptuvēm utt. Darbā ļaudis palīdzēja savām jaundibinātajām varas iestādēm.

Nams Rīgā, Pārdaugavā, Talsu ielā Nr. 7, kur 1919. gadā, Padomju varas laikā, darbojās Pārdaugavas rajona Strādnieku deputātu padomes Izpildu komiteja. Uzņemts 1957. gadā

8. janvārī atklāti sanāca Pārdaugavas rajona Strādnieku deputātu padomes plēnums, lai lemtu par darbaļaužu vajadzībām. Darba bija bezgala daudz. Tikai kopējiem, vienotiem spēkiem varēja notīrīt vecās iekārtas gruveklus.

Vissāpīgākais, visgrūtākais bija pārtikas jautājums. Vajadzēja nekavējoties atjaunot virtuves un uzlabot tajās izsniedzamo ēdienu. Ievēlēja rajona komisiju ar biedri M. Zvirbuli (Baigu) priekšgalā. Ar visu savu jaunības sparū viņa ķērās pie šī darba, un pēc dažām dienām Pārdaugavā jau darbojās vairākas virtuves.

Uzsāka legālu darbību arī partijas rajona organizācija. Izsūdināja partijas biedru reģistrēšanu rajona komitejā. Reģistrēties ieradās daudzi 1917. gada legālās darbības perioda biedri. No jauna organizācijā ieplūda daudz strādnieku, kas jau vācu okupācijas laikā bija saistījušies ar partiju.

15. janvārī sasaucām pirmo legālo rajona organizācijas biedru sapulci. Nelegālās rajona komitejas loceklis biedrs Lūsis

(Pēteris) sniedza rajona komitejas pārskatu par darbību vācu okupācijas laikā. Sapulce atzina rajona komitejas darbību par apmierinošu un atzīmēja, ka uzvara vēl nav galīga, ka jāturpina apmācīt biedrus rīkoties ar ieročiem. Rajona konferences sastāvā sapulce ievēlēja biedrus: J. Neimani, J. Kadiķi, K. Skrandu, Sproģi (Koļu), Tiesnieku (Āķi), Neimani (Džeku), M. Zvirbuli (Baigu) un Fr. Zēbergu (Antiņu).

Rajona konference sanāca 21. janvārī un ievēlēja rajona komiteju, cik atceros, šādā sastāvā: J. Neimanis (Gora), J. Kadiķis (Students), K. Skranda (Vilis), Lūsis (Pēteris), M. Veidere (Krišus) u. c.

Partijas rajona komiteja strādāja vienkopus ar rajona Strādnieku deputātu padomes Izpildu komiteju, pie tam pēdējās sastāvā bija visi rajona komitejas locekļi. Partijas rajona komiteja lielu uzmanību pievērsa biedru iekārtošanai darbā. Ar partijas biedriem pastiprināja milicijas iecirkņus, Sarkanajā Armijā tūlīt mobilizējām 16 partijas biedrus.

Lai iepazīstinātu darbaļaudis ar stāvokli, sasaucām rajonā vairākus mitiņus, kuros runāja partijas Rīgas komitejas un Centrālās Komitejas locekļi.

Kaujās par Rīgas atbrīvošanu bija krituši vairāki biedri. Šo kritušo biedru komunāru apbedīšana notika 14. janvārī, piedaloties lielām cilvēku masām. Pārdaugavas kolona sāka savu gājienu no Agenskalna tirgus laukuma. Zem sēru plīvurī tītā rajona sarkanā karoga pulcējās rajona darbaļaudis. Kritušos komunārus glabāja Esplanādes¹ laukumā, pašā pilsētas centrā. Nepārredzama ļaužu jūra ar atsegtām galvām atvadījās no dārgajiem biedriem, kuru zārkus vienu pēc otra nolaida kopējā brāļu kapā.

Rīgas pilsētas saimniecisko dzīvi organizēja un vadīja Rīgas Strādnieku deputātu padome un tās Izpildu komiteja. Sākumā darbojās arī rajonu deputātu padomes, bet vēlāk tās likvidēja. Rīgas Strādnieku deputātu padome izsniedza produktu kartītes, organizēja pārtikas izsniegšanu iedzīvotājiem. Tomēr reti kad izdevās regulāri izsniegt produktus, jo pārtikas krājumu Latvijā nebija. Vēl grūtāks stāvoklis bija ar apaviem un apģērbu.

Rīgā slēpās daudzi kontrrevolucionāri, kas vai nu nebija spējuši aizbēgt ar vācu karaspēku, vai arī domāja nogaidīt notikumu gaitu. No pilsētas centra daudzi brauca slēpties uz

¹ Tagad Komunāru laukums. *Red.*

Pārdaugavu, cerēdami, ka šie viņus nemeklēs. Izdarot māju pārbaudi, Pārdaugavā tika apcietināti vairāki desmiti kontrrevolucionāru, kā arī atrasti ieroči.

Marta sākumā notika Latvijas Komunistiskās partijas VI kongress. Pirms kongresa partijas biedru sapulcēs apskatīja kongresa dienas kārtības punktus.

Partijas Pārdaugavas rajona organizācijā 1919. gada februāra beigās, kad notika delegātu vēlēšanas uz kongresu, bija pavisam 200 biedru. Biedru skaits divos mēnešos bija pavairojies par 50%, lai gan daudzi no rajona partijas biedriem, sākot strādāt vadošās iestādēs pilsētas centrā, bija pārgājuši uz Rīgas 1. rajonu. Uz kongresu ar lemjošām balsstiesībām tika ievēlēti: J. Neimanis, J. Kadiķis, K. Skrandā un, ja nemaldos, Lūsis.

Latvijas Komunistiskās partijas VI kongress sāka savu darbību 1. marta pievakarē. Kongresā bija ieradušies delegāti no visām Latvijas malām, pat no Liepājas, pāri fronteī. Viens no Liepājas organizācijas delegātiem bija J. Ozols (Ziedonis). Pēc ilgāka laika atkal tikāties ar Ziedoni, kas bija tas pats vecais, enerģiskais biedrs, kādu to pazinām agrāk, kad viņš darbojās Rīgas 2. rajonā. Viņu ievēlēja kongresa prezidijā un par Centrālās Komitejas locekļa kandidātu.

Kongresu CK vārdā atklāja Latvijas Komunistiskās partijas veterāns P. Stučka. Svinīgi skanēja «Internacionāle», kuru kongresa delegāti dziedāja orķestra pavadībā. Tika pieminēti un godināti kritušie biedri, — visi tie daudzie, kas bija krituši 1905. gada kaujās, nomocīti kontrrevolūcijas moku kambaros, katorgas mūros un tālajā trimdā. Pieminēja arī Vācijas proletariāta uzticamos vadītājus Kārli Libknehtu un Rozu Luksemburgu, kurus bija nobendējuši vācu imperiālisti.

Kongresa laikā netālu no Rīgas notika kaujas. Frontes tuvums ietekmēja visu Rīgas dzīvi. Arī kongresa sēdēs jutām frontes tuvumu. Sēdes sākot vai beidzot, bieži vien P. Stučka nolasīja jaunākās telegramas par frontes stāvokli Kurzemē un Vidzemē, kā arī par revolucionāro kustību ārzemēs.

Kongress ievēlēja LKP CK locekļus un kandidātus, kā arī delegātus uz Krievijas Komunistiskās partijas kongresu. Pēc tam Latvijas Komunistiskās partijas VI kongress ar spēcīgām «Internacionāles» skaņām nobeidza savu darbību. Biedri devās atkal uz saviem rajoniem, uz strēlnieku pulkiem, lai realizētu kongresā pieņemtos lēmumus, lai veiktū jaunās Padomju Sociālistiskās Republikas nostiprināšanas darbu.

Drīz stāvoklis Latvijas Padomju Republikas frontēs kļuva kritisks. Kонтрреволūcijas spēki, galvenokārt vācu baronu organizētais Baltijas landesvērs, sāka uzbrukumu. Rīga bija apdraudēta.

«Rīga briesmās!» — ar šādu saucienu Latvijas Komunistiskās partijas Centrālā Komiteja un Rīgas komiteja griezās pie Rīgas un visas Latvijas darbaļaudīm. Visi spēki jāmobilizē fronteī un jābūt modriem pret iekšējo kontrреволūciju, kas gaida izdevīgu momentu, lai uzbruktu no muguras.

Arod biedrības un partijas organizācijas mobilizēja savus biedrus uz fronti. Rīgas Strādnieku deputātu padome kopā ar partijas CK un Rīgas komiteju sarīkoja Rīgā vairākus mitiņus, lai iepazīstinātu iedzīvotājus ar pašreizējo stāvokli un organizētu masas cīņām.

Pārdaugavā mitiņi notika vairākās vietās. Pārdaugavas rajona partijas organizācija pasludināja trauksmes stāvokli. Visi partijas biedri tika iedalīti kaujas un sanitārajās grupās. Partijas rajona komitejas telpas Talsu ielā Nr. 7 pārvērtās par kaujas štābu. Par štāba priekšnieku un rajona bruņoto spēku vadītāju nozīmējām biedru Kadiķi. Naktīs kaujas pulciņi apstaigāja Pārdaugavas ielas, dienās rajona komitejā dežurēja tikai viens kaujas pulciņš, bet pārējie biedri gāja darbā.

Dienu no dienas turpinājās trauksmes stāvoklis. Nebija izņēmuma arī svētdienās, — tad notika biedru kara apmācības un kaujas pulciņu praktiskās nodarbības Lēģeru laukumā. Pēc trim četrām kara apmācības stundām gājām atpakaļ uz rajona komiteju. Ielās gājēji apstājās un ar izbrīnu noskatījās mūsu gājienā. Visvairāk viņi brīnījās par mūsu «plintniecēm». Mūsu kaujas grupā bija diezgan daudz sieviešu. Daža gan augumā pamaza, un tai bija jādod jātnieku karabīne, jo parastā šautene diusku par garu. Meičas tomēr bija enerģiskas un labas šāvējas. Lūk, mazā «plintniece» Balode, vēl gandrīz meitene. Karabīne uz mesta plecos kā vecam latvju streļķim. Laba šāvēja, viena no pirmajām visā kaujas grupā. Raug, arī «plintniece» Jumiķe, tāpat maza. Abas ar Balodi vienā augumā un vienos gados. Arī šaušanā abas sacenšas. Mēs viņas saucām par māšēlēm. Te arī strādniece Rozentāle, enerģiska, uzņēmīga, tāpat viena no labākajām šāvējām. Vēl veiklas šāvējas — mazā Līzīte, A. Ozolniece un citas.

Mūsu kaujas grupā bija arī lielāka auguma «plintniece». Viena no visslaidākajām, E. Štāle (Tautiete) — tekstilstrādniece,

partijas biedre no 1905. gada. Ar viņu agrākos gados kopā biju darbojies pagrīdē 2. rajonā. Sirsnīga, atsaucīga, sevi nesaudzēja. 1919. gadā, pēc Rīgas atstāšanas, viņu apcietināja baltie un nošāva.

Aizsardzības nolūkā Rīgas Strādnieku deputātu padome nolēma izsēdināt buržujus no viņu līdzšinējiem dzīvokļiem pilsētas centrā un pārcelt tos uz Zaķu un Kundziņu salu. Ar labu, protams, buržuji negribēja izpildīt šo lēmumu, tos nācās izsēdināt piespiedu kārtā. Pēc dažām dienām, kad atstāto dzīvokļu iekārtas uzskaitē bija pabeigta, tajos pārgāja dzīvot strādnieki no pagriabiem un juntu istabiņām.

Aprīlī stāvoklis frontē uzlabojās, tāpēc Rīgā atcēla trauksmes stāvokli. Rajona štābā naktīs dežurēja tikai viens kaujas pulciņš.

Aprīļa beigās Pārdaugavas rajons pārdzīvoja ļoti smagu zaudējumu. 25. aprīlī nomira J. Kadiķis (Students), kas bija saslīmīis ar plaušu karsoni. Vēl tikai pirms nedaudz dienām viņš bija vadījis rajona bruņotos spēkus, un tagad viņa vairs nebija... Tas bija sāpīgs, neatsverams zaudējums partijas Pārdaugavas rajona organizācijai. 27. aprīlī guldījām viņu Lācara meža kapos.

Tuvojās 1. Maijs. Padomju Latvijas pirmajā gadā gribējām to svinēt sevišķi lieliski. Tika ievēlēta 1. Maija svētku komisija, kuras sastāvā bija: Andrejs Upīts (priekšsēdētājs), A. Miežis, K. Osis, K. Skrandā un A. Pole. Arī rajonos ievēlēja 1. Maija komisijas. Uz svētkiem gatavojās ražotāju, patērētāju un citas strādnieku biedrības, kā arī skolas.

Pirmā Maija diena bija skaista un silta.

No agra rīta Āgenskalna tirgus laukumā pulcējās Pārdaugavas darbaļaudis. No Talsu ielas Lēģeru ielā iznāk partijas rajona organizācijas kolona. Biedri visi bruņoti, iet ciešās rindās, disciplinēti. Saulē mirdz šauteņu stobri.

Kolona stājas gājiena priekšgalā, atskan «Internacionāle». Vējš plivina sarkanos karogus. Bez pārtraukuma skan dziesmas. Gājiens dodas uz pilsētas centru. Rīgā pie Esplanādes laukuma mūsu gājiens saplūst ar visas pilsētas Maija svētku gājieni. Valda liela sajūsma, skan dziesmas, spēlē orķestris. Visas mājas izgreznotas ar sarkaniem karogiem un zaļumiem.

Vēl nebija izgājis spēcīgais 1. Maija svētku iespaids, kad Latvijas Komunistiskā partija un visa darba tauta zaudēja biedru Roziņu-Āzi, veco revolucionāru, vienu no Latvijas Komunistiskās partijas nodibinātājiem, Padomju Valdības zemkopības

1. Maija demonstrācija Rīgā 1919. gadā

komisāru. Šajā pašā laikā nomira arī otrs vecs partijas biedrs A. Penness (Onkulitis), kurš 1917. gadā pēc Februāra revolūcijas bija atgriezies Rīgā no Amerikas, uz kuriem bija emigrējis pēc izcietiem katorgas gadiem. Šo biedru pēkšņā nāve bija neatsverams zaudējums Latvijas Komunistiskajai partijai.

Stāvoklis frontē, likās, nevienu vairs neuztrauca, kaut gan pār pilsētu paretam lidoja ienaidnieka lidmašīnas. Ļaudis apstājās, noraudzījās uz tām un priecājās, ja ap tām sāka biežāk sprāgt mūsu lielgabalu lodes.

21. maija nakts. Dzirdami dobji lielgabalu grāvieni, kas šonakt ir sevišķi stipri un nemitīgi. Šis dobjās skaņas atgādina frontes tuvumu. Nemierā un baigā sajūtā gaidām rītausmu. Rīts tāds pats maigs un silts kā citi maija rīti. Lielgabalu dunoņa apklususi. Tikai augstu gaisā pāri pilsētai nemitīgi tarkšķ cepelīni, uz kuriem mūsu lielgabali raida šāvienus. Šorīt cepelīnu ir vairāk, un viņi liekas uzbāzīgāki kā citām dienām. Rodas nemiers un jautājums, vai nav kas svarīgs un ārkārtīgs noticis šajā naktī frontē.

1. Maija mitiņš Rīgā 1919. gadā

Es strādāju patērētāju biedrībā «Produkts» par valdes priekšsēdētāju. Pēc Padomju Valdības dekrēta visas strādnieku patērētāju biedrības Rīgā bija apvienotas patērētāju biedrībā «Produkts», kas tādējādi kļuva par vienīgo produktu izdalīšanas organu.

Ieradies 22. maija rītā darbā, piezvanīju uz partijas Rīgas komiteju. Mani nomierināja, apgalvojot, ka stāvoklis frontē labs. Bet runas un dažādas baumas par fronti neapklusā. No veikaliem ziņoja, ka novērojama diezgan steidzīga mūsu karaspēka atkāpšanās, klistot baumas, ka baltie pārvāuši fronti. Zvanīju atkal uz Rīgas komiteju, uz Rīgas Strādnieku deputātu padomi, bet neviens neko noteiktu nevarēja atbildēt. Notiekot nevis karaspēka atkāpšanās, bet kaujas daļu pārgrupēšanās. Lai neceļot paniku un neklausoties ļaužu tenkās.

Sādā satraukumā pagāja vairākas stundas. Darba bija daudz, jo bijām saņēmuši no pārtikas komitejas miltus. Ceptuvēs cepām maizi, kuru izsniedzām iedzīvotājiem. Reizē ar maizi

izsniedzām arī marmelādi. Vēl nekad Padomju Valdības pastāvēšanas laikā kooperatīvā nebija bijis tik daudz miltu, maizes un marmelādes kā taisni šajās maija dienās. Vēlāk baltie iebrucēji, to visu sagrābuši, lielījušies, ka tā esot viņu gādība.

Ap pulksten 1 dienā man paziņoja, ka visiem partijas biedriem steidzīgi jāierodas rajonu komitejās, ka Rīgā izsludināts trauksmes stāvoklis. Saņēmu arī rīkojumu, ka partijas biedriem, kas strādā veikalos un ceptuvēs, jāpaliek savās darba vietās un jāturpina izsniegt iedzīvotājiem produktus. Paziņoju šo rīkojumu pa telefonu «Produkta» valdes darbvedim un arī attālākajiem veikalniem. Jāatzīmē, ka rīkojums nepārtraukt produktu izsniegšanu tika izpildīts līdz pēdējai iespējamībai, un daudzi partijas biedri, kā arī bezpartejiskie veikalu kalpotāji, šo savu pienākumu pildot, zaudēja dzīvības. Daudzus negēļi iebrucēji nošāva turpat veikalos. Tā krita partijas biedrs Siliņš, veikala pārziņš L. Lēģeru ielā Nr. 7. Tā krita arī dažu citu veikalu kalpotāji, dažus nošāva ar visām ģimenēm.

Steidzos uz Āgenskalna kuģīti, lai brauktu uz Pārdaugavu. Pēc partijas Rīgas komitejas paziņojuma, ka Rīgai briesmas nedraud, mans garastāvoklis nebija vairs tik nospiests. Ar muziku un dziesmām, plandošiem karogiem pāri koka tiltam devās kāda Sarkanās Armijas daļa. Tas pārliecību par frontes stiprumu vēl pavairoja.

Pārdaugavā cita aina, citas runas. Tā vien dzird — vācieši nākot pa Kalnciema ielu uz Rīgu. Līdz savam dzīvoklim Baložu ielā nokļuvu bez kādiem traucējumiem. Steigā pakēru šauteni, portfeli ar dažādiem rajona komitejas dokumentiem un steidzos uz rajona komiteju. Ejot ārā pa vārtiem, pametu acis uz logu. Stāv māmiņa un žēli noraugās man pakaļ... Uz mirkli man galvā pazibēja smeldzoša doma, ka savu māmiņu redzu pēdējo reizi. Tiešām tā arī iznāca. Dažus gadus vēlāk dabūju zināt, ka māmiņu policija tramdījusi par viņas abiem dēliem — komunistiem, un viņa trūkumā un badā tajā pašā liktenīgajā 1919. gadā aizmīgusi uz mūžu.

Pārejot plašo Kalnciema ielu, paraudzijos uz dzelzceļa pusi. Tagad sapratu cilvēku uztraukumu un apjukumu. Divas vācu bruņu mašīnas viena pēc otras aizdrāzās virzienā uz Āgenskalna kuģīša piestātņi. Tātad stāvoklis ļoti kritisks...

Rajona komitejā ieradusies ap 30 biedru. Maz. Dienā grūti visiem paziņot. Atbraucis arī Fr. Sneiders, kuru Rīgas komiteja atsūtījusi, lai organizētu Pārdaugavas rajona bruņotos spēkus.

Lūsis pa telefonu vēl ziņo dažiem biedriem, lai tūlīt ierodas rajona komitejā. Mana sieva M. Zvirbule sāk gatavot sanitāros piederumus. Izsūtītie izlūki atgriežas un ziņo, ka stāvoklis ļoti nopietns, vācu karaspēks jau ieņēmis koka tiltu. Sneideris pa telefonu ziņo par to Rīgas komitejai. Tā apšaubā šo ziņu pareizību un saka, ka komitejas locekļi aizņemti, — pašlaik notiekot sēde. Dusmojamies par šo «kabineta politiku», kad jāorganizē masas kaujām. No paša rīta jau mūs saniknoja šī nenoteiktība un precīzu ziņu trūkums Rīgas komitejā.

Nolemjam, ka mums pašiem enerģiski jārikojas, jāorganizē un jāsavāc kopā atkāpjošās karaspēka daļas un jādod ienaidniekam pretspars. Vēl ticam, ka ienaidnieka ienākšana pilsētā ir nejaušība un ka tas nevar būt pārāk nopietni. Bet mūsu izlūki nes aizvien noteiktākas ziņas. Viņi jau ziņo par spēkiem, kas brūk iekšā Rīgā pa Kalnciema ielu. Arī no Jelgavas šosejas puses nākot ienaidnieks, un mūsu karaspēka daļas atkāpjoties.

Zvanām atkal uz Rīgas komiteju. Biedrs Soms negrib vēl ticēt mūsu ziņām. Arī nekādus norādījumus nedod, lai darot, ko paši atrodot par iespējamu. Apspriežamies. Kāds biedrs ierosina nostiprināties rajona komitejas telpās, bēniņos uzstādīt ložmetēju un apšaudīt vāciešus, ja viņi tuvotos. Šo priekšlikumu noraidām, jo mēs, 40 cilvēku, nevaram rajona komitejas telpās turēties pretim vācu lielgabaliem, ja mūsu karaspēka daļas atkāpjas, ja nav noteiktas kopējas vadības Rīgas aizsardzībā. Nolemjam, ka ilgāk rajona komitejā nevar palikt. Ja nav iespējams atkāpties kopā ar mūsu karaspēka daļām, jāmēģina pārcelties pāri Daugavai. Dažus biedrus aizsūtām sadabūt zirgus vai automobili. Savācam patronas, sanitāros piederumus. Es savācu rajona komitejas arhīvu. Par laimi biedriem drīz bija izdevies dabūt smago ormani. Kraujam tajā ložmetēju, patronu kastes, šautenes un citus piederumus. Paņemam katrs pa šautenei, uzmetam plecos un atstājam rajona komitejas telpas, kur bijām darbojušies piecus proletariāta diktatūras ciņas un jaunrades mēnešus. Jumtā paliek plivojot sarkanais karogs, — lai tas rāda baltgvardiem, ka ciņa turpināsies, ka — mēs atgriezīsimies.

Devāmies pa Mazo Lēģeru ielu uz Spartaka ielu, uz Spartaka dārza pusi. Pēc partijas Pārdaugavas rajona organizācijas priekšlikuma Rīgas Strādnieku deputātu padomē pēdējā sēdē bija pieņēmusi lēmumu pārdēvēt L. Lēģeru ielu par Ciņas ielu,

L. Altonavas ielu par Spartaka ielu, Arkādijas dārzu — par Spartaka dārzu. Kad nonācām pie Spartaka dārza, ap mums sāka svilpot lodes. Ar grūtībām nokļuvām dārzā. Bet arī dārzu apšaudīja ar šrapneliem, kā liekas, no tilta puses. Palaimējās izkļūt no dārza un pāriet Torņakalna dzelzceļa līnijas tiltu. Uz Jelgavas šosejas stāvēja mūsu atkāpjošās karaspēka daļas un bezdarbībā vairāki mūsu smagie lielgabali. Mēģinājām dabūt sakarus ar kaujas vienības komandējošo sastāvu, bet nevarējām atrast nevienu no komandieriem. Karaspēka daļas bija pilnīgi dezorganizētas.

Tālāk gājām pa Bauskas ceļu. Te patērētāju biedrības «Produkts» veikalā paņēmām dažus maizes kukuļus un marmelādi. Pie Katlakalna laiviņās cēlās pāri Daugavai sarkanarmieši. Arī mums izdevās atrast dažas laiviņas. Tā kā visus biedrus un kaujas piederumus nebija iespējams vienā reizē pārcelt, tad sākām pārcelties pa daļām. No laivas ieraudzījām, ka pa Daugavu uz pilsētas pusi brauc kāds velkonis. Saucām, lai apstājas, bet tas nelikās par mūsu saucieniem ne zinīs. Sākām šaut uz velkoņa pusi, — tad tas apstājās un visus mūs pārcēla pāri Daugavai.

Visu šo laiku Rīgā nerima šāvieni troksnis, kas liecināja, ka tur notiek kaujas. Tad šāvieni aplusa, tikai cepelīni turpināja lidot virs pilsētas. Mēs atradāmies uz Maskavas šosejas un nevarējām saprast, kas noticis: vai vācieši atsisti vai mūsējie atkāpušies. Daži biedri ar Lūsi priekšgalā aizgāja uz pilsētu ievākt ziņas. Pēc laiciņa viņi atgriezās un ziņoja, ka telefoni nevienā iestādē, izņemot slimnīcas, nedarbojoties, ka Rīga jāatstājot. Pēkšņi virs mūsu galvām ietarkšķējās cepelīns un ātri aizlidoja uz dzelzceļa stacijas pusi, no kuras tajā brīdī atgāja vilciens. Pēc acumirkļa bumbu sprādzieni satricināja gaisu. Tomēr vilciens laimīgi nozuda tālē.

Lai varētu aizvest savus ieročus, kurus laimīgi bijām pārcēlušī pāri Daugavai, meklējām pajūgu. Apturējām kādu zemnieku, kas brauca no pilsētas. Viņš stīvējās un negribēja izpalīdzēt. Bet mums citas izejas nebija. Krāvām pajūgā mantas, kaut arī zemnieks arvien vēl protestēja, un braucām pa Lubānas ceļu ārā no Rīgas.

Pa ceļu plūda vezumnieki, atsevišķas, izklaidētas karaspēka daļas, bet lielāko daļu kareivji pa vienam, pa pārim, gandrīz vai visi bez ieročiem. Galvas nodūruši, soļojām arī mēs, vēl tomēr cerēdami, ka Rīgu galīgi neatstājam, ka tas tikai

dažu dienu jautājums un Rīga būs atkal Sarkanās Latvijas metropole.

Uz mūsu pusi lidoja 3 lidmašīnas. Tad propeleru troksnis virs mūsu galvām sajaucās ar ložmetēju tarkšķēšanu. Uz ceļa izcēlās panika. Izbiedētie zirgi sāka skriet, saķērās ratu riteņi, lūza raži, un tad gan vezumi, gan zirgi sagāzās grāvī. Kliegšana, lamāšanās. Laimīgs tas, kam bija izdevies laikus nomukt no ceļa. Mēs skrējām uz tuvāko mežiņu. Bet arī te lidmašīnas nelika miera. Tās laidās virs koku galotnēm un šāva no ložmetējiem, tad visas trīs uzreiz, lidodamas viena otrai blakus, sāka mest bumbas. Lidmašīnas lidoja tik zemu virs priedišu galotnēm, ka varējām saredzēt lidoņu naidīgās sejas. Skrējām pa mežiņu izklaidus, lai pēc iespējas izvairītos no lidmašīnām.

Beidzot tās aizlidoja uz Vidzemes šosejas pusi. Salasījāmies atkal kopā. Bijām tikuši cauri tikai ar izbailēm, neviens nebija pat ievainots. Arī mūsu zemnieks ar savu zirdziņu sveiks un vesels, tikai galīgi pārbaidījies. Saulīte jau grima aiz apvāršņa. Bijām piekusuši, noiets jau daudz kilometru. Mūsu vidū daudz sieviešu, arī bērni. Izmeklējām ceļmalas mežiņā vietu, kur apmesties. Salasījām zarus un uzkūrām vairākus ugunskurus. Lai mūs nejauši nepārsteigtu baltie, izlikām sardzi. Par mūsu kaujas grupas vadītāju ievēlējām Fr. Šneideru, par visu mūsu bruņoto spēku priekšnieku — A. Purvaini.

Atausa saulains maija rīts, un mēs turpinājām ceļu. Nonācām Tinužu muižā, kuras darbinieki pēc ilgiem strīdiem nolēma braukt projām, aizvedot arī visus muižas lopus. Atlaidām savu zemnieku, jo muižā dabūjām zirgu. Organizēti devāmies tālāk. Pa priekšu gāja daļa bruņoto biedru, kas vēroja apkārtni, aiz viņiem pajūgi un lopi. Gājienu noslēdza otra apbruņotu biedru grupa, lai aizsargātu mūs no aizmugures.

Dienu vairākas reizes atpūtāmies. Gandrīz neviens nebijām paraduši mērot tik lielu ceļa gabalu, tāpēc drīz vien nogurām. Sevišķi grūti klājās sievietēm, kurām kājās bija kurpes ar augstiem papēžiem. Lauku ceļi izbraukti, nelīdzeni. Daža gan mēģināja iet basām kājām, bet drīz vien kājas sadūra vai saskrambāja. Pajūgos arī nevarējām sēdināt, jo tajos vedām bērnus, slimos, produktus, mantas. Arī lopi nebija pieraduši pie tik tāliem gājieniem. Tāpēc atpūtas rīkot iznāca bieži.

Ar katru dienu kļuva grūtāks mūsu stāvoklis pārtikas ziņā. Līdzpaņemto maizi drīz bijām apēduši. Mēģinājām dabūt maizi apkārtējās mājās, bet reti kad tas izdevās. Atbildēja, ka maizes

neesot, ka karaspēka daļas visu paņēmušas utt. Mums nebija arī naudas, jo par «sīmanišiem» — tā bija iesauktas Rīgas Strādnieku deputātu padomes izdotās naudas zīmes, ko bija parakstījis Padomes priekšsēdētājs Sīmanis Bergis — budži neko nepārdeva. Piena gan mums pietika, jo govīs slaucām kārtīgi. Bet mums, rīdziniekiem, nebija nekādu trauku. Pa ceļam palaimējās atrast kareivju katliņu, kas tad arī bija mūsu vienīgais dzeramais trauks. Gandrīz vienīgais mūsu uzturs bija auzu tūme. Par pavāru ievēlējām biedru Rozīti (Pabērzu), speciālistu ēdiena vārīšanā no cietuma laikiem, kad viņš cietuma virtuvē strādāja par pavāru. Tikai mūsu pavāram darba nebija daudz.

Cietām arī no dzestrajām, mitrajām naktīm. Mums nebija ne segu, ne mēteļu. Sevišķi grūti klājās sievietēm viņu vieglajās vasaras drēbēs. Tāpēc naktis pavadījām, snaudzami pie uguns kuriem. Vēl grūtākas bija tās naktis, kad bija jāsargā lopi. Dienā priecājāmies par siltajiem saules stariem, un, kad apstājāmies uz pāris stundām atpūsties, tūlīt iemīgām dziļā miegā. Lietus dienās izmirkām līdz kauliem. Un tomēr Pārdaugavas rajona biedru grupa vīrišķīgi turpināja ceļu, neviens pat nopietni nesaslima. Pagastu centros vairs neatradām pagastu izpildu komitejas, tās jau bija evakuējušās kopā ar pēdējām karaspēka daļām, paņemdamas līdzī arī telefonu aparātus. Tādēļ nevarējām sazināties un atrast pārējos Rīgas biedrus. Par frontes stāvokli arī ne pie kādas skaidrības netikām. Ceļā mums pievienojās vēl Suntažu, Liepkalnes un citu muižu darbinieki un kalpu ģimenes. Mēs tagad par savu uzdevumu uzskatījām arī palīdzēt evakuēties laukstrādniekiem līdz ar padomju saimniecību mantām un lopiem.

Budži un viņu rokas puīši sagaidīja un pavadīja mūs ar ļauniem smīniem. Viņi centās mums iestāstīt, lai lopus tālāk nedzenot, bet izdalot viņiem, jo lopus ceļā atņemšot «zaļie». Gribēdami mūs iebaidīt, viņi par «zaļajiem» sastāstīja briesmu lietas. Lai gan šiem stāstiem neticējām, tomēr atpūtas vietās lopu apsardzi pastiprinājām.

Liepkalnē mūs arī strādnieki brīdināja no «zaļajiem», jo tie jau vairākām bēgļu grupām esot atņēmuši lopus. Aiz Liepkalnes lielceļa abās pusēs stiepās diezgan biezs mežs. Gājām lēnām, vērodami apkārtni. Pēkšņi no abām pusēm atskanēja šāvieni.

«Biedri, ķēdē!» atskanēja Purvaiņa skaļā balss.

Sproģis (Koļa) pieklupa pie ložmetēja un laida to darbā. Gājām ķēdē, turēdami gatavībā šautenes. Bet viss atkal aplusa. Neviena cilvēka neredzējām. Visa diena pagāja bez kādiem tālākiem starpgadījumiem.

Kādā muižā, kuras nosaukumu jau esmu piemirsis, naktī izcēlās panika. Atskanēja šāvieni, ļaudis skrēja un kļiedza: «Zaļie, zaļie!» Sautenēm rokās, gatavi uz kauju, gaidījām tālākos notikumus. Sproģis ar ložmetēju arī bija gatavs cīņai.

Izrādījās, ka panika bija celta, lai mūs iebaidītu un radītu sajukumu. Tagad sapratām, cik labi, ka paspējām atkāpties no Rīgas bruņoti, ka mums ir šautenes un ložmetējs. Bez ieročiem lopus aizstāvēt nespētu un arī pašiem nezīn kā klātos. Pa ceļam mūs panāca vairākas biedrenes no Rīgas, kuras bija redzējušas balto iebrucēju asinsdarbus Rīgā. Iebrucēji ķerot cilvēkus, kam sastrādātas rokas, un uz vietas nošaujot. Liķi guļot uz ielām ar piespraustiem papīra gabaliņiem, uz kuriem uzrakstīts: lielinieks. Balto nezvēri ielaužoties dzīvokļos, netaupot ne sievietes, ne bērņus, ne sirmgalvjus. Asiņains ārprāts trakojojt Rīgas ielās, kura priekšā nobālot visas cara soda ekspedīcijas. Tūkstošiem nošauto guļot uz ielām, neviens viņus nenovācot. Nošauti daudzi Pārdaugavas rajona biedri un viņu piederīgie. Komunāru kapi Esplanādē nomīdīti... Tāds bija Rīgas bēgļu šausmu stāsts. Ar lielām mokām izdevies izkļūt no Rīgas.

Instinktīvi noņēmām galvas segas... «Ar kaujas saucieniem uz lūpām, ar karstām sirdīm kritāt jūs» — sēri skanēja kritušo piemiņas dziesma kādā Vidzemes lauku mežmalē...

Jūnija mēneša sākumā nokļuvām, liekas, Varakļānu miestīņā, kur padomju iestādes vēl darbojās. Te dabūjām zināt, ka Latvijas Padomju Valdības centrālās iestādes, partijas CK un Rīgas komiteja atrodas Rēzeknē, uz kuriem jādodas visiem, kas atkāpjas no Latvijas.

Nākamajā dienā turpinājām «ceļojumu» un pēc dažām dienām tuvojamies Rēzeknei. Lopu bars, ko gandrīz bez zaudējumiem novedām Rēzeknē, pa šoseju ejot, sacēla lielus putekļu mākoņus. Mēs paši no galvas līdz kājām bijām pārklāti ar putekļu kārtu. Bija nostaigāti vairāki simti kilometru.

Kad ieradāmies Rēzeknes stacijā, kur atradās partijas Rīgas komiteja, Centrālā Komiteja un Padomju Valdības iestādes, biedri ar izbrīnu raudzījās uz mums. «Lūk, pārdaugavieši...»

kā neticēdams pats savām acīm, sacīja Soms. Izrādījās, biedri uzskatījuši, ka mēs visi Rīgā esam krituši, jo saņēmuši ziņas, ka Pārdaugavas rajona darbinieki nav paspējuši atkāpties.

Tālu bijām no vecās revolucionārās metropoles, Padomju Latvijas galvaspilsētas Rīgas. Bet mēs zinājām, ka cīņa turpinās, ka agri vai vēl mēs atkal nokļūsim sarkanajā Rīgā, uz kuras vecajiem vaļņiem no jauna plīvos proletariāta sarkanais karogs.

F. Šneiders (Indriķis)

RĪGAS STRĀDNIĒKU BRUŅOTĀ SACELŠANĀS¹

Vācu karaspēkam iebrūkot Rīgā 1917. gada 21. augustā, Latvijas Sociāldemokratijas Centrālās Komitejas vairākums, kā arī daļa Rīgas komitejas locekļu un daudzi citi partijas Rīgas organizācijas biedri izbrauca no Rīgas. Par partijas legālu pastāvēšanu un darbošanos okupētajā Latvijas daļā nevarēja būt ne runas, jo okupanti atzina tikai tādas organizācijas, kas atbalstīja viņus.

LSD Rīgas organizācija pārkārtojās nelegālam darbam. Rīgā palikušie vecākie partijas biedri vāca kopā izklīdušos un bez sakariem palikušos biedrus, grupējot tos pa pulciņiem. Organizāciju formu paturēja veco — pulciņi, apakšrajoni (fabriku padomju jeb savienību nebija, jo pilsētā valdīja pilnīgs bezdarbs), rajoni un pilsētas organizācija. Tā kā biedru skaits bija mazs, tad visu Rīgas organizāciju sadalījām trijos rajonos: 1. — pilsētas, centrālais rajons, kas aptvēra Iekšrīgu, Petrogradas un Maskavas priekšpilsētas; 2. rajons aptvēra visu Pārdaugavu; 3. rajons — Sarkandaugavu un Mīlgrāvi ar apkārtni. Uz 1917. gada novembri organizēšanās jau bija veikta tiktāl, ka

¹ Atmiņas uzrakstītas 1920. gadā. Tekstā izdarīti saīsinājumi un stila labojumi. *Red.*

varējām sasaukt rajonu konferences, kuras ievēlēja rajonu komitejas un nosprauda turpmākās darbības līniju.

Es šai laikā biju 2. rajona biedrs un pulciņa «Stars» dibinātājs, tiku ievēlēts uz 2. rajona pirmo konferenci un rajona komitejā. Tādēļ arī par šī rajona darbību varu pastāstīt plašāk.

1917. gada novembra sākumā 2. rajonā bija pavisam 92 biedri, sagrupēti 8 pulciņos. Sākumā rajons bija iedalīts divos apakšrajonos, vēlāk — trijos. Katra apakšraiona priekšgalā atradās padome, kura sastāvēja no organizatora — sakaru uzturētāja, literatūras pārzinātāja un Sarkanā krusta pārstāvja. Rajona komiteja sastāvēja no 7 biedriem.

Novembra vidū sanāca Latvijas Sociāldemokratijas Rīgas organizācijas konference, kurā bija pārstāvēti: no 1. rajona — 120 biedri, no 2. — 92 biedri un no 3. — 74 biedri. Konference pieņēma lēmumu, ka Rīgas organizācija turpmāk sauksies par Latvijas Sociāldemokratijas Spartaka grupu un pieturēsies pie agrākās, boļševistiskās taktikas. Konference ievēlēja Rīgas komiteju. Līdz ar to Rīgas organizācija bija pārkārtojusi darbībai nelegālos apstākļos.

Decembra sākumā parādījās Rīgas komitejas pirmie uzsaukumi latviešu un vācu valodā. Notika arī pirmās strādnieku demonstrācijas sakarā ar bezdarbu un augošo dzīves dārdzību. Sāka iznākt nelegālais Rīgas komitejas laikraksts «Spartaks» un Rīgas komitejas organs «Ziņotājs». Šinī laikā partijā notika asa cīņa ar meņševiku līderiem, kas kopā ar buržuāziskajiem elementiem bija parakstījuši petīciju vācu kroņprincim Leopoldam par Latvijas nodošanu viņa protektorātā. Beidzot savam nodevības darbam meņševiku līderi uzlika kroni, publicēdami pazīstamo deklarāciju pret Padomju Krieviju un boļševiku taktiku un reizē ar to arī pret partijas Rīgas organizācijas konferences lēmumu. Ievērojot to, Rīgas organizācija pieņēma lēmumu par meņševiku un visu viņiem simpatizējošo elementu izslēgšanu no partijas. Sakari ar meņševikiem tika pārtraukti, un viņu grupu ar Menderu un Kalniņu priekšgalā izslēdza no LSD.

LSD Rīgas organizācijas darbība paplašinājās. 1918. gada sākumā notika masu demonstrācija, kurā piedalījās arī vācu karēivji. Pārdaugavā šī demonstrācija noritēja bez sadursmēm, turpretim pilsētā notika sadursmes, bija krituši un ievainoti. Arestētos biedrus steidzīgi aizsūtīja uz Ventpils koncentrācijas nometni. No šī brīža vācu policija uzsāka sistemātisku cīņu pret

Rīgas spartakiešiem. Notika daudzi aresti, sāka darboties kara tiesa. Tas zināmā mērā ietekmēja organizācijas darbību. 1918. gada maijā jau trūka biedru, kuriem bija pieredze partijas darbā un kurus varētu vēlē vadīt vadītāji — Rīgas un rajonu komitejās. Sevišķi bija cietis 1. rajons. 1918. gada vasaras mēnešos Rīgas komiteja sastāvēja gandrīz vai vieniņi no 2. rajona biedriem — no 7 Rīgas komitejas locekļiem 5 bija no 2. rajona.

Vasarā organizācijas darbība aktivizējās. Kārtīgi sāka darboties vadītāji, diezgan bieži notika biedru masu sapulces, 1. un 2. rajonā darbojās propagandistu kolēģijas, kas apkalpoja pulciņus. Šai laikā mēs «iekarojām» visas lielākās strādnieku patērētāju biedrības (kooperatīvus): «Produkts», «Pamats», «Darbs», «Bieriņi» u. c. Arī partijas biedru skaits pa vasaras mēnešiem stipri vien pieauga, piemēram, 2. rajonā no 92 līdz 134 biedriem.

1918. gada augusta sākumā LSD Rīgas pilsētas organizācijas konference konstatēja, ka, spriežot pēc visa, drīz vien var pienākt brīdis, kad Latvijā notiks bruņota sacelšanās, lai aiztriektu vācu okupantus un nodibinātu Padomju varu. Bruņots atbalsts no Padomju Krievijas puses šai ziņā bija tiklab kā nodrošināts, bet vajadzēja gatavot arī savus spēkus. Konference nolēma uzdot Rīgas komitejai un visām rajonu komitejām nekavējoties sākt bruņotas sacelšanās sagatavošanas darbus.

Rīgas Kara revolucionārās komitejas nodibināšana

Par Rīgas nelegālās Kara revolucionārās komitejas nodibināšanas dienu var uzskatīt 1918. gada 24. novembri, kad tā tika galīgi izveidota 5 biedru sastāvā.

Nākamajā dienā, 25. novembri, notika Kara revolucionārās komitejas pirmā sēde, kurā Komiteja konstruējās šādi: priekšsēdētājs un visu kaujas spējīgo biedru pārzinis — Indriķis (F. Šneiders); sakaru uzturētājs — Jānis (J. Mirāms); kasieris un Sarkanā krusta pārzinis — Čangalietis (Ungurs); tehnikas, ieroču un spridzināmo vielu pārzinis — Ješka; konspiratīvo dzīvokļu un citu telpu pārzinis — Jurka (T. Zīle).

Nolēma arī, ka Komitejas rīcībā pastāvīgi jābūt vairākiem konspiratīviem dzīvokļiem, kas jānoirē uz dažādiem fiktīviem vārdiem. Dzīvokļiem jāatrodas galvenajās ielās. Kara revolucionārās komitejas sēdēm jānotiek katreiz citā vietā, lai tās

neizsekotu policijas spiegi. Sēžu laikā to dalībniekiem jābūt bruņotiem, aresta gadījumā jāpretojas. Sēdes jānotur katru dienu.

Nākamajā sēdē Kara revolucionārā komiteja izstrādāja šādu savas darbības plānu: «dzīvais spēks», tas ir, visi kaujas spējīgie biedri, jāiedala kaujas pulciņos, bet kaujas nespējīgie — sanitāros pulciņos; jāuztur pastāvīgi sakari ar Latvijas Kara revolucionāro komiteju, ar Latvijas buržuāziskās Pagaidu valdības «aizsardzības rotām» un vācu karaspēka daļām; visā Rīgā jānoorganizē izlūku un novērotāju tīkls; jāuztur cieši sakari ar visām partijas organizācijām Rīgā; visos svarīgos varbūtēju kauju rajonos jāierīko konspiratīvi sanitārie punkti ar medikamentu krājumiem; jā sagatavo sanitārais personāls, visos varbūtējos kauju rajonos jāierīko slepenas ieroču noliktavas, pēc iespējas vairāk jāiegūst dažādu ieroču, stājoties sakaros ar vācu un Ulmaņa karaspēka daļām; jāievāc ziņas par ieročiem, kas atrodas atsevišķu biedru rīcībā, pēc iespējas visu svarīgāko sabiedrisko un stratēģisko punktu tuvumā jāierīko konspiratīvi dzīvokļi kā kaujas operāciju izejas punkti un kaujas grupu sadalīšanas vietas, jābūt arvien rezervē vairākiem slepeniem dzīvokļiem Kara revolucionārās komitejas vajadzībām, izraugoties telpas tādā vietā, no kurienes Komiteja sacelšanās brīdī vislabāk varētu vadīt kaujas operācijas.

Plānu pieņēma vienbalsīgi, tā detalizēšanu un realizēšanu uzdeva atsevišķiem Kara revolucionārās komitejas locekļiem. Sākās plāna pakāpeniska realizēšana, kas prasīja vislielāko konspirāciju un enerģiju.

Rīgas Kara revolucionārās komitejas darbība

Sarkanā Armija jau bija sākusi Latviju atbrīvot, ieņemdama vairākus svarīgus punktus. Vācu okupācijas karaspēka un baltgvardu bandas, steidzīgi atkāpdamās, savilka savus spēkus ap Rīgu. Vajadzēja pasteigties ar sacelšanās sagatavošanas darbiem, lai atvieglotu Sarkanās Armijas uzdevumu.

Visā Rīgas organizācijā tai laikā sastāvēja 400—450 partijas biedru, kas bija izkaisīti pa visu plašo pilsētas teritoriju — no Bišumuižas līdz Milgrāvim, no Juglas līdz Torņakalnam. Toreiz biedri bija organizēti pulciņos pēc dzīves vietām, pa 5—20 cilvēkiem pulciņā.

Lai biedrus apmācītu rīkoties ar ieročiem, vispirms vajadzēja atrast instruktorus, kas šo nopietno un riskanto darbu spētu pienācīgi veikt. Ar lielām pūlēm izdevās sameklēt 8 instruktorus. Katram no viņiem vajadzēja apmācīt 2 vai 3 kaujas pulciņus. Darbs ļoti riskants. Instruktoriem pašiem jāpārnēsā no glabātuves uz apmācīšanas vietām ieroči, kā revolveri, šautenes, rokas granātas un spridzināmās vielas. Ieroču bija ļoti maz, un, lai nekavētu biedru apmācību, tie tika pārnēsāti no vienas vietas uz otru. Ar ieročiem rīkoties apmācīja visus organizācijas biedrus — kā vīriešus, tā sievietes, kaut gan sieviešu lielākā daļa bija iedalīta sanitārajos pulciņos. Taču kaujas brīdī arī viņām jāprot rīkoties ar ieročiem.

Šis biedru apmācības bija ļoti interesantas. Kāda no tām atmiņā iespiedusies sevišķi spilgti. Pie manis ienāca kāds labi pazīstams biedrs — apmācību organizators un paziņoja: šovakar pulksten 6 jāierodas tādā un tādā vietā, tur staigās puisis, viņam būs tādas un tādas pazīmes. Viņam, garām ejot, jāpasaka parole, un viņš norādīs, uz kuriem jāiet tālāk. Jāiet ir katrā ziņā, tāds ir Kara revolucionārās komitejas rīkojums. (Biedrs nezin, ka es esmu Komitejas loceklis.) Noteiktajā laikā ieradās norādītajā vietā. Ar triju parolistu starpniecību beidzot nokļuva pavāji apgaismotā telpā, kur jau bija sanācis kāds ducis biedru — vīrieši un sievietes. Visi tie sastājušies ap kādu biedru, kam rokā vācu sistēmas karabīne. Šis biedrs sīki jo sīki stāsta un rāda, kā ar to jārikojas. Pēc tam karabīne ceļo no rokas rokā, visi atkārti instruktora parādītos paņēmienus. Pēc tam sāk apskatīt revolverus un rokas granātas. Visi klausās instruktorā ar vislielāko uzmanību. Piepeši ārā kāds stipri iekāsējās. Visi apklusā, saskatījās, — parolists signalizēja, ka tuvumā kaut kas aizdomīgs. Kāds biedrs izgāja pārliecināties, kas ārā notiek. No turienes dzirdamas skaļas sarunas vācu valodā.

Vēroju biedrus. Viņu sejas bija pilnīgi mierīgas, bez mazākā uztraukuma pazīmēm. Biedrs ienāca atpakaļ un mierīgi paziņoja: «Varam turpināt, tie bija vācu kareivji, taujāja pēc kādas mājas, kuru tumsā nevarot atrast.» Nomainīja sargu, un mācības turpinājās ar tādu pašu uzcītību. Pulksten 10 mācības beidzās, un biedri pamazām izklīda.

Tādos un tamlīdzīgos apstākļos mācījās rīkoties ar ieročiem gandrīz visi partijas biedri. Pēc pirmās iepazīšanās ar ieročiem notika visu kaujas spējīgo spēku pārgrupēšana. Sievietes iedalīja atsevišķās sanitāru grupās. Viņu uzdevums — sniegt pirmo

palīdzību ievainotiem biedriem sacelšanās brīdī tieši uz ielas, kā arī sanitārajos punktos. Sākumā nevarēs paļauties uz pilsētas slimnīcām. Sanitāro pulciņu apmācīšanu uzticēja diviem ārstiem un dažām māsām.

Nozīmēja sakarniekus, kurjerus un izlūkus. Visus tos nodeva Kara revolucionārās komitejas locekļa biedra Jāņa tiešā rīcībā. Viņu uzdevumi sevišķi svarīgi, te nepieciešama vislielākā apķērība un uzmanība, tādēļ arī nozīmēja vispārbaudītākos un izturētākos biedrus.

No 16 biedriem izveidoja pilnīgi patstāvīgu, tā saukto «skrejošo kaujas grupu». Tās uzdevums — dezorganizēt pretinieka spēkus, neļaut izvest no Latvijas salaupītās bagātības un kara materiālus. Par skrejošās kaujas grupas vadītāju nozīmējām biedru Imantu (V. Zīli). Grupa sāka darboties decembra pirmajā pusē. Par tās aktivitāti var spriest kaut no toreizējo buržuāzijas laikrakstu ziņojumiem. Vai katrā numurā tie rakstīja, ka lielinieku aģenti atkal uzspriecinājuši dzelzceļu, kādu dzelzceļa tiltu vai nolaiduši no sliedēm kādu kara ešelonu. Savā darbības laikā šī grupa uzspriecināja 5 vietās dzelzceļu un 3 tiltus. Sakarā ar šīs grupas enerģisko rīcību dzelzs divīzija vairs ir nedomāja par salaupīto mantu un kara materiālu aizvešanu, bet gan tikai par to, kā tikt projām pašiem ar veselu ādu.

Kaujas pulciņu noorganizēšana un apmācīšana bija veikta diezgan apmierinoši. Sliktāks bija stāvoklis ar ieročiem, šaujamo materiālu un medikamentiem. Ieroči, atsevišķu biedru īpašums, bija pa lielākai daļai veci, vairs nederīgi nopietnā cīņā. Bez tam daži biedri bija noslēpuši savus ieročus tādās vietās, no kurienes tos pašlaik nebija iespējams dabūt.

Sacelšanās brīdis tuvojās, bet ieroču bija maz. Bez ieročiem sacelšanās nebija iespējama. Bet iegūt ieročus varēja vai nu nopērkot tos par augstu maksu no pretinieka kareivjiem, vai arī varas ceļā, — uz īsu brīdi sagrabjot ieroču noliktavas; taču tas varētu izraisīt nevēlamas priekšlaicīgas sadursmes. Tādēļ Rīgas Kara revolucionārā komiteja izvēlējās pirmo līdzekli — ieroču pirkšanu.

Drīz vien uzņēmām sakarus ar visām četrām latviešu buržuāzijas «apsardzības» rotām, kas tajā brīdī atradās Rīgā. Sākumā bailīgi, bet vēlāk arvien drošāk kareivji sāka piegādāt mums ieročus un šaujamo materiālu un bija gatavi arī paši pāriet sacelšos strādnieku pusē. Sanitāros piederumus pirkām no vācu kareivjiem.

Rīgas Kara revolucionārās komitejas konspiratīvajos dzīvokļos īrniekus pierakstīja pa lielākai daļai ar neīstiem dokumentiem. Īrnieki uzdevās par dažādiem amatniekiem: drēbniekiem, kurpniekiem u. c. Maskēšanās dēļ dažreiz dzīvokļos bija amatniekiem nepieciešamie darba rīki. Visus dzīvokļus pārzināja Komitejas loceklis Jurka.

Kārtējām sēdēm vajadzēja notikt katru dienu pulksten 10 no rīta. Sēdēs piedalījās arī Latvijas Kara revolucionārās komitejas un partijas Rīgas komitejas pārstāvji. Parasti dienas kārtībā bija «Ziņojumi un turpmākā darbība». Vispirms noklausījāmie ziņojumus no sarkanās frontes un Padomju Krievijas, tad par stāvokli Latvijā. Pēdīgi katrs Kara revolucionārās komitejas loceklis ziņoja, cik tālu paveicis savus uzdevumus. Notika arī ārkārtējas sēdes, kas parasti sākās pulksten 10—11 vakarā un turpinājās visu nakti. Šīs sēdes notika kopā ar Latvijas Kara revolucionāro komiteju, dažreiz tajās piedalījās kara lietu speciālisti.

Mēģināšu atreferēt dažas Kara revolucionārās komitejas sēdes pēc atmiņas.

Kārtējā sēde decembra beigās konspiratīvā dzīvoklī Tērbatas ielā. Ziņo biedrs Teodors (J. Zukovskis) no Latvijas Kara revolucionārās komitejas par stāvokli frontē.

Sarkanā Armija ieņēmusi Valku, Vecgulbeni un Krustpili. Vācu dzelzs divīzija visur atkāpjas, sevišķi lielas kaujas nekur nenotiek. Ja Sarkanā Armija savu uzbrukumu turpinās tādā pašā gaitā, tad ap Jaungadu tā būs Rīgā. Sakari ar Sarkanā Armiju labi. Uz Valku un Krustpili ik dienas brauc mūsu kurjeri pa dzelzceļu, bet uz Vecgulbeni pa zemes ceļu. Šonakt Rīgā jāierodas divām partizāņu grupām, kas būs sacelšanās dalībnieces. Jārūpējas par partizāņu saņemšanu un novietošanu slepenos dzīvokļos. Sagaidāmi arī pāris vezumi ar ieročiem un spridzināmām vielām. Ir rikojums no Sarkanās Armijas pavēlniecības — aizkavēt ienaidnieka atkāpšanos, uzspridzinot vairākus tiltus un pēc iespējas vairāk demoralizējot aizmuguri. Viss tas jāņem vērā Rīgas Kara revolucionārajai komitejai.

Indriķis ziņo par kaujiniekiem. Kara apmācības tuvojas no-beigumam, visi kaujas spējīgie biedri sagrupēti lielākās kaujas vienībās, vienā kaujas grupā sastāv 12—20 cilvēku.

Biedrs Jānis ziņo, ka viņam ir sakari ar visām četrām «apsardzības» rotām, sevišķi labi tie ir ar 1. rotu. Sakari ir ne tikai ar atsevišķiem kareivjiem un dažiem virsniekiem, bet pat ar

veseliem vadiem. Tādēļ esam jau saņēmuši labu daļu šaujamā materiāla, 20 šautenes un revolverus, ir izredzes dabūt pat ložmetējus. Kareivji solās neiet uz fronti pret Sarkanā Armiju, bet gan ar visiem ieročiem pārnākt mūsu rīcībā. Vismaz pret mums viņi necīnīsies. Baltie noorganizējuši studentu un skolnieku bataljonu, kurā vairums vāciešu. Šis bataljons izsūtīts Ogres virzienā pret Sarkanā Armiju. Pēdējās dienās no Vidzemes saplūst Rīgā «zilie» un «pelēkie baroni»¹. Daudz «zilo» novietojušies vecās Ģertrūdes baznīcas pagrabos. Novērots, ka bagātākie Rīgas buržuji steidzīgi atstāj Rīgu, gan pa dzelzceļu, gan zemes ceļiem dodoties Jelgavas virzienā. Vācu kareivji steidzīgi evakuējas.

Tā saucamajās «valdības sfērās» garstāvoklis ārkārtīgi nervozs. Tiek izdarītas masu kratišanas.

Biedrs Ješka ziņo, ka konspiratīvas ieroču noliktavas ierīkotas trijās vietās: Pārdaugavā, Iekšpilsētā un Petrogradas priekšpilsētā. Ieroču vēl samērā maz: 66 šautenes, ap 30 revolveru, 2 kastes rokas granātu un dažādas spridzināmās vielas, viena mašinflinte un 2 ložmetēji.

Biedrs Jurka ziņo, ka Sarkanā krusta vajadzībām ierīkoti 2 dzīvokļi — viens Pārdaugavā, otrs pilsētā. Dzīvokļi — kazarmas ierīkoti 3 vietās, kur jau pastāvīgi dežurē mobilizētie biedri.

Biedrs Imants ziņo par «skrejošajām kaujas grupām». Daži pirmās grupas partizāni tikko atgriezušies no Rīgas-Valkas dzelzceļa. Uzdevumu grupa nav spējusi izpildīt, jo ceļu stingri apsargājot dzelzs divīzija. Par otro — Ogres grupu ziņu vēl nav. Trešā, Jelgavas grupa, 12. verstī no Rīgas uzspridzinājusi dzelzceļu un netraucēti atgriezusies Rīgā.

Biedrs Čangalietis ziņo par dažādiem maksājumiem un kases stāvokli.

Nolemj vakarā sasaukt Kara revolucionārās komitejas ārkārtēju sēdi.

Ārkārtēja sēde sākās pulksten 10 vakarā Aleksandra ielas dzīvoklī. Piedalās visi Rīgas un Latvijas Kara revolucionārās komitejas locekļi, kā arī partijas Rīgas komitejas pārstāvis Miška (A. Mieziš) un kara speciālists biedrs Rūķītis (O. Dzenis).

¹ «Zilie» baroni — dižciltīgie vācu baroni. «Pelēkie baroni» — bagātie latviešu zemnieki «budži». *Red.*

Vispirms apskata jautājumu par bruņotās sacelšanās sākšanu. Teodors (J. Zukovskis) aizrāda, ka sacelšanās jāiesāk tūlīt, tiklīdz pienāks ziņas, ka Sarkanā Armija ieņēmusi Valmieru un Skrīverus. Tādas ziņas cer saņemt vistuvākajās dienās.

Indriķis aizrāda, ka sākt Rīgā sacelšanos, kamēr Sarkanā Armija atrodas vēl vairāk nekā 100 verstu no Rīgas, būtu neprāts. Viņš nešauboties par to, ka pirmajā acumirkļi mums izdotos ieņemt dažus svarīgus punktus un uz brīdi sagrābt varu. Bet tas nav galvenais. Galvenais ir, vai sagrābto varu spēsim noturēt un cik ilgi. Daļa vācu okupācijas karaspēka un visa dzelzs divīzija patlaban atrodas Vidzemē. Viņiem ir tikai viens atkāšanās ceļš — caur Rīgu. Sacelšanās gadījumā šis karaspēks ar visu sparū metīsies uz Rīgas strādniekiem, un, iekams pienāks Sarkanā Armija, mēs tiksīm sakauti. Bez palīdzības no ārpuses, tikai ar saviem spēkiem vien mēs nenoturēsimies ilgāk par 3 dienām. Tāpēc ierosina sacelšanos sākt tikai tad, kad Sarkanā Armija būs jau Rīgas tuvumā — Inčukalnā un Ogrē. Pretējā gadījumā atsakās kaut vienu biedru aicināt uz ielas.

«Ja būs vajadzīgs — piespiedīsim,» atbild Teodors.

Izceļas karstas debates, kas saasinās tā, ka sēde uz laiciņu jāpārtrauc. Galu galā tiek pieņemts Indriķa priekšlikums par sacelšanās momentu.

Ir priekšlikums izdarīt sacelšanās mēģinājumu, lai pārliecinātos, kā strādā Rīgas Kara revolucionārās komitejas aparāts. Mēģinājums jānoorganizē tā, lai biedri nezinātu, ka tas ir tikai mēģinājums. Tas izdarāms sekoši: Rīgas Kara revolucionārā komiteja izdod pavēli, ka visām kaujas grupām un sanitārajiem pulciņiem kaujas gatavībā jāierodas noteiktā laikā un noteiktās vietās. Ieroči nav jāņem līdzī, tos izdalīs uz vietas. Pavēle izpildāma 8 stundu laikā, skaitot no tās izdošanas brīža. Sapulcēšanās vietās Rīgas Kara revolucionārās komitejas locekļiem personīgi jāpārliecinās, kā mēģinājums izdevies. Sīkaks plāns jāizstrādā Rīgas komitejai. Šāds mēģinājums notika.

Nākamās dienas sēdē visi Kara revolucionārās komitejas locekļi ziņoja par mēģinājuma rezultātiem. Iznākums vispār apmierinošs. Tikai 1. rajonā sapulcēšanās vietās ieradušies mazāk biedru, jo nav paspēts laikā izziņot. Drusku sliktāk mēģinājums noritējis ar sanitārajiem grupām, sevišķi 1. rajonā.

Pēc šī mēģinājuma sacelšanās sagatavošanas darbi turpinājās vēl intensīvāk.

Sarkanā Armija strauji virzījās uz priekšu, dzelzs divīzija steidzīgi atkāpās. Stāvoklis kļuva saspilēts. 27. decembra vakarā notika Rīgas un Latvijas Kara revolucionāro komiteju ārkārtēja sēde, lai izstrādātu galīgo sacelšanās plānu. Sēde notika Aleksandra ielā 56, pulksten 11 vakarā. Tajā piedalījās: Indriķis, Jānis, Ješka, Jurka, Imants, ČaŅgalietis, Jaunzems (J. Šilfs), Teodors, Rūķītis, Miška un vēl kāds tikko no frontes ieradies biedrs, kas sīkāk ziņoja par pēdējām kaujām pie Ogres, kur bija galīgi izklidināts studentu un skolnieku bataljons. Biedrs informēja arī par stāvokli pārējos frontes rajonos.

Nams Rīgā, Leņina ielā 84 (bij. Aleksandra ielā 54/56), kur 1919. gadā no 1. līdz 3. janvārim darbojās Latvijas un Rīgas Kara revolucionāro komiteju operatīvais štābs

Pēc tam sākām izstrādāt sacelšanās plānu.

Vispirms pilsētu iedalījām divās lielās daļās, kā pati daba ar Daugavu to sadalījusi. Tālāk katru daļu sadalījām kaujas joslās.

Pirmā kaujas josla — visas priekšpilsētas, sākot ar Kuzņecova fabriku un beidzot ar Ķīšezeru. Šī josla lielāko daļu strādnieku apdzīvota, stratēģiski svarīgu objektu te nav, tādēļ sevišķi lielas sadursmes šai joslā nav gaidāmas, varbūt tikai sadursmes

ar policistiem un atsevišķiem dzelzs divīzijas kareivjiem un tad arī tikai galvenajās ielās. Tādēļ šeit nekādi lieli mūsu spēki nebūtu koncentrējami.

Otrā un galvenā kaujas darbības josla pati pilsēta — no Elizabetes¹ ielas līdz Daugavai. Te atrodas svarīgas iestādes un

¹ Tagad Kirova iela. *Red.*

stratēģiski punkti, kā pasts, telegrafs, telefona centrāle, radiostacija, dzelzceļa stacija, ieroču arsenāli utt. Šeit arī tilti pār Daugavu. Te ienaidnieks izrādīs visvairāk pretestības. Arī mums svarīgi vispirms ieņemt šo pilsētas daļu ar visām minētajām iestādēm. Sevišķi svarīgi ir dabūt savās rokās sakarus, satiksmes līdzekļus un ieroču krājumus. Tādēļ šai joslai jāpievērš sevišķa uzmanība.

Trešā kaujas josla — viss Daugavas kreisais krasts — Pārdaugava. Daži biedri izteica domas, ka šim rajonam maza nozīme, jo, tiklīdz būšot ieņemta pati pilsēta un galvenās iestādes, Pārdaugavā pretinieks ilgi noturēties nespēsot.

Citi turpretim aizrādīja, ka Pārdaugavai veltījama tāda pati vērība kā pašai pilsētai, jo Pārdaugavā atrodas dzelzs divīzijas štābs. Pēc atkāpšanās no pilsētas ienaidnieks var koncentrēt te spēkus. Jāievēro vēl tas, ka Pārdaugava ir cieši saistīta ar Daugavgrīvas cietoksni. Apspriede nāca pie slēdziena, ka Pārdaugavai jābūt pilnīgi patstāvīgam kaujas rajonam.

Daugavas labajā krastā jeb pilsētā ir 9 kaujas grupas: apmēram 145—150 partijas biedru un 50—60 bezpartejisko, no «apsardzības» rotām dezertējušu kareivju, kas visi pietiekoši labi apbruņoti un uz kuriem var paļauties. Tad vēl ap 30 cilvēku Sarkanās Armijas partizāņu, kas arī ir pilnīgi mūsu rīcībā, un 2 prāvas grupas sanitāru — ap 50—60 cilvēku. Šis ap 300 cilvēku lielais grupējums būtu pirmais avangards, kas sāktu atklātu ielu cīņu. Tam sekotu pirmā «apsardzības» rota. (Šajā rotā kareivju noskaņojums esot tāds, ka, ja mēs vēl vilcināšoties, viņi mūs negaidīšot, bet iesākšot sacelšanos uz savu roku.) Pirmajai rotai sekos pārējās rotas un strādnieku masas.

Konstatējām, ka ar kaujas spēku šai rajonā esam nodrošināti.

Nolemj, ka sacelšanās jāsāk vai nu agrā rītā, vai vakarā, katrā ziņā tumsā, jo tumsa dod uzbrucējiem daudz priekšrocību. Pirmā kaujas grupa 15 cilvēku sastāvā jāapbruņo ar revolveriem, karabinēm un rokas granātām un jāizvieto ap centrālo telefona staciju Vēveru¹ ielā, kur ieeju ārpusē apsargā viens vācu kareivis. Pati centrāle atrodas otrajā stāvā. Augšā, kāpņu galā, stāv otrs kareivis. Iekšpusē, centrāles telpās, dežurē 3 vai 4 kareivji, kuriem ir viens ložmetējs. Privātpersonas bez sevišķas atļaujas centrālē neielaiž. Jāuzbrūk no Vēveru ielas. Vispirms 3 vai 4 mūsu kaujiniekiem bez trokšņa jāatbruņo un jānogādā pie

¹ Tagad Audēju iela. Red.

malas sargs, kas stāv pie āra durvīm. Tajā pašā acumirkļī pārējiem grupas dalībniekiem jādodas augšā pa kāpnēm, jāatbruņo otrs sargs, jāielaužas telpās un jāarestē un jāatbruņo visi tur esošie cilvēki.

Otrā kaujas grupa — 12—15 biedru jānovieto radiostacijas tuvumā. Trešā grupa, 20 cilvēku liela, ieņem pastu un telegrafu. Ceturtajai grupai jāmeģina ieņemt galvenais policijas nams, piektajai kopā ar dzelzceļniekiem jāieņem stacija Rīga I. Vēl trim citām grupām jāieņem ieroču arsenāls. Viena grupa jāatstāj rezervē. Katrai kaujas grupai jāpiesaista attiecīgs skaits sanitāru.

Sacelšanās jāsāk piepeši un visur uz reizi, lai pretinieks nespētu atjēgties un nezinātu, no kurienes nāk galvenais trieciens. «Apsardzības» rotām palīgā jānorīko daži mūsu biedri, kam jāvada un jānorīko sacēlušies kareivji.

Pārdaugavas kaujas rajonā darbosies 4 kaujas grupas, kurās iesaistīti 72 biedri, un 2 sanitāru grupas (40—50 cilvēku), bez tam ap 30 bijušo kareivju un vēl strādnieki. Tātad sacelšanās pirmajā brīdī te būs ap 150 cilvēku liels pilnīgi drošs bruņots spēks. Šeit galvenā uzmanība pievēršama ceļiem, pa kuriem varētu notikt ienaidnieka atkāpšanās, kā Jelgavas šoseja un dzelzceļš, Kalnciema un Slokas iela. Mūsu spēki grupējami šo galveno ceļu tuvumā. Kaujas grupu uzdevums — dezorganizēt atkāpjošos pretinieku.

Tālāk sēde apsprieda jautājumu par sacelšanās vadību. Visai Kara revolucionārajai komitejai vadīt sacelšanos nav vēlams, tas jādara šaurāka sastāva organam. Tūlīt jārada Revolucionārais operatīvais štābs. Operatīvajā štābā nozīmēja trīs biedrus: Rūķīti, Jaunzemu un Teodoru. Ievērojot to, ka Pārdaugavu sacelšanās brīdī var uz laiku pilnīgi atgriezt no pārējās pilsētas, nolemj kaujas darbības vadīšanu Pārdaugavā uzdot biedram Indriķim, kas pats izvēlas sev vajadzīgos palīgus. Operatīvajam štābam jāsāk darboties sacelšanās brīdī.

Ar to arī šī sēde tika slēgta.

*

Sarkanā Armija jau Rīgas vārtu priekšā, kaujas notiek starp Siguldu un Inčukalnu un pie Ogres.

Notiek Kara revolucionārās komitejas sēde. Biedrs Jānis ziņo, ka baltie uz fronti pret sarkanajiem strēlniekiem pārsvieduši pēdējos spēkus. Pavēlēts arī 1. un 2. «apsardzības» rotai iet uz fronti, bet abas rotas atteikušās Rīgu atstāt.

Pēc tam izsauktas visas Rīgā atrodošās vācu karaspēka daļas un viss kazarmju rajons pilnīgi ielenkts. Šorit, pulksten 8, angļu kreiseri uz kazarmām atklājuši artilērijas uguni, pēc tam rotas padevušās un arestētas. Ir ziņas, ka biedram Mūrniekam no 1. rotas līdz ar kādiem 13 kareivjiem laimējies izbēgt, tie nogādāti drošā vietā Pārdaugavā. Jāpiezīmē, ka Mūrnieks bija partijas biedrs un «apsardzības» rotā iestājās ar nolūku.

Iekams nav tuvāku ziņu par fronti, Kara revolucionārā komiteja nevar neko iesākt. Šim biedra Jāņa domām piekrit arī pārējie Komitejas locekļi.

1. janvāra sēdē biedrs Jānis ziņoja, ka 1. rotas kareivji arestēti un guberņas cietumā šausmīgi spīdzināti. Sevišķi meklējot Mūrnieku un viņa brāli. 10 arestēto kareivju nošauti cietuma sētā bez tiesas un sprieduma. Pārējiem draudot tas pats, ja neizdošot iniciatorus.

Par ārējo stāvokli ziņoja biedrs Teodors. Sacelšanās jāiesākot jau rīt, 2. janvārī, jo Sarkanās Armijas priekšpulki esot pie Ropažiem.

Kara revolucionārā komiteja nolēma neizklīst līdz sacelšanās sākumam.

Tai pašā dienā no 2. «apsardzības» rotas saņēmām paziņojumu, ka tā kopā ar visu komandējošo sastāvu jebkuru brīdī gatava pārnākt mūsu rīcībā un gaida Komitejas pavēles. Tūlīt nosūtījām atbildi, ka Kara revolucionārā komiteja pieņem rotas piedāvājumu un ierosina ievēlēt rotas pārstāvi, kas uzturētu ar Komiteju tiešus sakarus.

4. rota ziņoja, ka tai pavēlēts iet pret lieliniekiem. Ko darīt? Visai rotai kā tādai sacelties neesot iespējams sava vājā sastāva dēļ, bet pēc Komitejas rīkojuma kareivji varētu izklīst pa pilsētu, atsevišķas grupas un cilvēki pievienoties kaujas grupām. Devām 4. rotai norādījumu: ja to tiešām sūtītu uz fronti, lai kareivji pēdējā brīdī dezertē un pēc iespējas ar ieročiem. Dažiem mūsu cilvēkiem tomēr jāpaliek kazarmās, lai novērotu, ko baltie nodomājuši darīt tālāk.

Tās pašas dienas vakarā 2. rota atsūtīja savu sakarnieku — vada komandieri Stīgu. Stīga paziņoja, ka rota ar virsnieku Krūmiņu priekšgalā ir pilnīgā kaujas gatavībā un gaida Kara revolucionārās komitejas pavēles, kuras viņš ir pilnvarots saņemt. Pēc īsas apspriešanās 2. rotai tika dota pavēle sacelšanās brīdī ieņemt Daugavas tiltus un nosargāt no uzspīdzināšanas.

Bruņotās sacelšanās norise

Naktī no 1. uz 2. janvāri notika kopīga Rīgas un Latvijas Kara revolucionārās komitejas sēde, kurā nolēma, ka jāsāk darboties operatīvajiem štābiem. Pulksten 1 naktī saņemām ziņas, ka dzelzs divīzijas daļas ar visu artilēriju un vezumiem sākušas steidzīgi atkāpties. Aleksandra iela pārpildīta ar vezumiem, artilēriju un kareivjiem, kas dodoties uz Daugavas pusi. Rīgā nodibinājusies kāda «pilsētas apsardzības komiteja» no dažādu Rīgas buržuāzijas grupu pārstāvjiem. «Apsardzības komiteja» izdalot pilsoņiem ieročus un atļaujas to nēsāšanai, kā arī nakts caurlaides. Ieročus un atļaujas dodot visiem tiem arodbiedrību biedriem, par kuriem šo biedrību valde galvojot, ka tie esot godīgi pilsoņi. Pēc šīm ziņām operatīvais štābs nolēma, ka nekavējoties jāstājas sakaros ar visām arodbiedrību valdēm un ar viņu vidutājību jāapbruņo visi partijas kaujas pulciņi. No 4. rotas ieguvām veselu paku drukātu nakts caurlaižu. Tās izdalījām mūsu sakarņiekam, izlūkiem un dažiem kaujiniekiem.

Rīgas operatīvais štābs nolēma, ka sacelšanās jāiesāk tūlīt, tiklīdz kaujas grupu dalībnieki un arodbiedrību biedri būs apbruņoti. Visiem kaujas grupu dalībniekiem jāiestājas «apsardzības» pulciņos, lai varētu brīvi rīkoties un vadīt arī strādnieku masas. Indriķim, tas ir, man, pavēlēja nekavējoties doties uz Pārdaugavu un noorganizēt Pārdaugavas operatīvo štābu. Rīgas operatīvais štābs atradās Aleksandra ielā Nr. 54/56. Abiem štābiem bija jāuztur cieši savstarpēji sakari.

Devos uz Pārdaugavu. Te 2. janvāra rītā bija pavisam cits stāvoklis nekā Rīgā. Rīgā uz ielām šur tur bija redzami apbruņotu strādnieku pulciņi un rindām privāti un kara mantu vezumi, kas devās uz Daugavas pusi. Bija jūtama Ulmaņa «tautiskās» valdības un vācu okupācijas varas nedrošā un nenoteiktā rīcība. Pārdaugava turpretim līdzinājās kara nomietnei. Visas ielas pārpildītas ar Daugavai pāri pārkluvušajām vācu karaspēka daļām, vezumiem, automobiļiem, artilēriju utt., kas te jutās drošāk, it kā kaut ko vēl gaidīja, uz kaut ko vēl cerēja.

Tādos apstākļos 2. janvārī sāka darboties Pārdaugavas operatīvais štābs. Pārdaugavas operatīvā štāba locekļi bija: Indriķis (F. Šneiders), Birojs (E. Šmits), Pēteris (Lūsis), Students (Kadiķis) un Jurka (T. Zīle). Štābs atradās Lielajā Lēģeru ielā Nr. 7. Devām pavēli visām četrām šā rajona kaujas grupām ierasties jau

iepriekš noteiktajās vietās pilnā kaujas gatavībā. Kaujas grupas vadīja biedri: Velns, Džeks, Nātre un Lielais.

Ap pusdienas laiku visas 4 kaujas grupas paziņoja, ka viņas ieņēmušas norādītās vietas un gaida turpmākos rīkojumus. Pienāca pirmais ziņojums no galvenā štāba par vispārējo stāvokli pilsētā. Starp citu, ziņojumā bija teikts, ka angļu kreiseri atstāj Rīgas ostu, ka stacija Rīga I pa daļai ir jau bruņotu strādnieku rokās. Visur ielās bruņoti strādnieku pulciņi. Pretinieks pasīvs, atklātas sadursmes vēl nav notikušas. Baltgvardu pulciņi grupējas ap policijas iecirkņiem. Nodomāts ieņemt policijas iecirkņus, iestājoties naktij. Tā'āk ziņojumā bija norādīts, kā Pārdaugavā, Augļu ielā, ja nemaldos, Nr. 13 slēpjas vienpadsmit no 1. «apsardzības» rotas aizbēgušie kareivji ar biedru Mūrnieku priekšgalā, kuri tūlīt jāņem mūsu rīcībā. Nosūtījām galvenajam štābam ziņojumu par stāvokli Pārdaugavā.

Pienāca ziņas, ka vācu karaspēks sāk steidzīgi atstāt arī Pārdaugavu un dodas Jelgavas virzienā.

Nav vairs ko gaidīt — jāsāk! Pulksten 4 pēc pusdienas devām rīkojumu otrajai kaujas grupai atstāt paslēptuvi un atklāti ierasties štābā. Ja vācu kareivji mēģinās grupu atbruņot, iesākt atklātu cīņu...

Sis mazais spartakiešu pulciņš pirmais Pārdaugavā parādījās atklāti uz ielas pilnā kaujas gatavībā. Pulciņš gāja pa ielas vidu, ieročiem rokās, stingrās rindās ar savu komandieri biedru Nātri priekšgalā. Pretī nākošie pilsoņi un vācu kareivji, kā arī apkārt klīstošie policisti un spiegi apstājās un apjukumā brīnījās par šiem pārdrošniekiem, bet neviens neuzdrošinājās stāties tiem ceļā. Tai pašā laikā štābā ieradās arī biedrs Mūrnieks ar savu grupu, bet bez ieročiem. Arī štābā lieku ieroču nebija, izņemot pāris vecu šauteņu. Mūrnieks teica: «Dodiet man kaut 6 šauteņus, un es galvoju, ka pēc vienas stundas visa mana grupa būs apbruņota un būs arī vēl lieki ieroči. Kā es tos iegūšu — tā mana darīšana.»

Tumsai iestājoties, devām pavēli kaujas grupām sākt ienaidnieka dezorganizēšanu un atsevišķu kareivju atbruņošanu, lai iegūtu ieročus.

Ap pusnakti saņēmām galvenā štāba ziņojumu, ka baltgvardi atkāpdamies aizdedzinājuši Vācu¹ teātra ēku. Pulksten 10 vakarā dažas dzelzs divīzijas daļas mēģinājušas no stacijas Rīga I

1 Tagad LPSR Akadēmiskais operas un baleta teātris. *Red.*

doties pret Sarkano Armiju ar bruņotām platformām. Mūsu kaujas grupas tās aizturējušas, un izcēlušies nopietna cīņa. Darbā laistas rokas granātas un ložmetēji. Gala iznākums — stacija un bruņotais vilciens mūsu rokās. Arī daži policijas iecirkņi jau ieņemti. Ir kritušie un ievainotie.

3. janvāra rītā saņēmām galvenā štāba ziņojumu: cīņas notiek pie Muitas dārza, ieroču arsenāla un elevatora. Dzelzs divīzija uzbrūk stacijai, lai to atgūtu. Cīņas turpinās.

Pēc tam uz laiku sakari ar galveno štābu pārtrūka. Izsūtītie sakarnieki atgriezās un ziņoja, ka kaujas notiekot pie Daugavas tiltiem. Tiltus ieņēmušas kādas kareivju daļas un nevienu nelaižot tuvumā.

3. janvārī ap pulksten 5 vakarā sākās cīņas arī Pārdaugavā un uzreiz visā frontē — no Jelgavas šosejas līdz Slokas ielai. Cīņas iniciatori bija dzelzs divīzijas karavīri, kas centās atbruņot mūsu kaujas grupas. Cīņas sākās vispirms L. Lēģeru ielā pie Āgenskalna tirgus. Ap pulksten 6 vakarā biedrs, kas stāvēja postenī pie mūsu štāba mītnes ārējām durvīm, ziņoja, ka ieradusies 2 jātnieki kareivju apģērbā un vēloties runāt ar štāba priekšnieku Indriķi. Izgājis ārā, ieraudzīju, ka uz skaista, melna zirga sēž biedrs Mūrnieks un uz otra, tumšbrūna, kāds no viņa grupas kareivjiem.

Biedrs Mūrnieks, turēdams roku pie cepures, pēc visiem kareivju noteikumiem isi ziņoja par cīņas gaitu. Pie Āgenskalna tirgus notikusi atklāta sadursme. Pretinieka pusē krituši 3 virsnieki, daži kareivji un 1 privāta persona. Viens virsnieks sagūstīts, — ko darīt ar to? Pēc sava ziņojuma biedrs Mūrnieks pasniedz man pirmās trofejas: ļoti skaistu parabeluma sistēmas revolveri, pavisam jaunu brauniņu, 2 virsnienu somiņas un dažas citas lietas. Arī abi zirgi ir kritušo virsnienu īpašums. Mūrnieks lūdza viņam vēl atstāt zirgus, ko es, protams, ar lielāko prieku atļāvu.

Tai pašā laikā pienāca ziņas par Pārdaugavas kauju grupu darbību. Pirmā grupa uz Jelgavas šosejas ieguvusi 2 smagos automobiļus un citas mazākas trofejas. Trešā grupa uzbrukusi pie Torņakalna stacijas stāvošajam ešelonam un pēc cīņas ieguvusi vairākas kastes patronu, rokas granātas, 2 mašinfliņas un vairākas vācu šautenes. Ceturtā grupa Kalnciema ielā ieguvusi vairākus vārumus ar kara materiāliem un produktiem. Ziņojām par to galvenajam štābam. Apskatot kritušo pretinieka virsnienu dokumentus, konstatējām, ka kritis ir barons Laudons, dzelzs

divīzijas štāba priekšnieks, un divi tās pašas divīzijas štāba virsnieki. Atradām arī pēdējās kaujas pavēles dzelzs divīzijai, kurās teikts, ka pēc pilsētas atstāšanas ciņa jāturpina Pārdaugavā un ar vietējiem lieliniekiem jāizrēķinās bez žēlastības. Spēku te lieliniekiem neesot daudz, tādēļ ciņa nebūšot visai grūta.

Ap pulksten 8 vakarā devām pavēli ieņemt policijas iecirkni, jo pēc saņemtajām ziņām tas sākot pārvērsties par baltgvardu bazi. Šo pavēli izpildīt uzņēmās daļa pirmās kaujas grupas biedru ar 3 štāba locekļiem — Biroju, Pēteri un Jurku priekšgalā. Iši pēc šīs grupas aiziešanas uz ielas sacēlās elļišķīgs troksnis: šāva no vienas vietas, lodes svilpa gar štāba logiem, bija dzirdami kliedzieni un lāsti. Troksnis arvien tuvojās un pieņēmās. Likās, baltgvardi pārnākuši uzbrukumā. Sāku baidīties, ka baltie kuru katru acumirkli iebruks štābā. Tai brīdī štābā bijām tikai 3 cilvēki, es un 2 ziņneši sievietes. Pēc kādas pusstundas troksnis sāka maz pamazām norimt, šāvieni attālināties.

Drīz sāka ierasties viens otrs ciņas dalībnieks un pastāstīja sekojošo.

Grupa, kurai bija uzdots ieņemt policijas iecirkni, sadūrusies ar lielāku dzelzs divīzijas nodaļu Meža un L. Lēgeru ielas stūrī un tūlīt iesākusi ciņu. Biedrs Mūrnieks ar savu grupu tai laikā stāvējis pie Āgenskalna tirgus, bet, izdzirdis štāba pusē stipru šaušanu, nodomājis, ka baltie uzbrūk štābam, tādēļ ar daļu savu kareivju steidzies tam palīgā. Baložu un L. Lēgeru ielas stūrī sadūries ar otru dzelzs divīzijas nodaļu un tūlīt atklājis uz to uguni. Acīm redzot baltie bija uzzinājuši, kur atrodas mūsu štāba mītne un gribējuši to ielenkt. Mūsējie atklājuši spēcīgu uguni, un baltie atkāpušies.

Pēc neilga laika šaušana sākās no jauna. Atskrēja kāds biedrs un ziņoja, ka baltie, apmēram vads, pie Āgenskalna tirgus ielenkuši mūsu grupu 9 cilvēku sastāvā. Mūsējie nostiprinājušies tirgus mājā, bet baltie nometušies ap māju ķēdē. Tūlīt devām rīkojumu Mūrniekam ar 20 kaujiniekiem steigties mūsējiem palīgā. Mūrnieks uzdevumu izpildīja lieliski, negaidīti uzbrukdams baltajiem no mugurpuses.

Saņēmām ziņojumu, ka Stāra naglu fabrikā atrodoties trīs četrcollu lielgabali, ko apsargā 30 vācu jātnieki, un ka Zasuļauka stacijā lielā steigā pielādējot kādu ešelonu, kas gatavojoties aizbraukt. Štābs deva pavēli Mūrniekam kopā ar Nātri un 30 kaujiniekiem iegūt lielgabalus un ceturtajai kaujas grupai iegūt ešelonu, vajadzības gadījumā uzspridzinot dzelzceļu.

Biedriem Pēterim un Birojam ar 10 kaujiniekiem vēlreiz mēģināt ieņemt policijas iecirkni.

4. janvārī ap pulksten 2 naktī pavēles bija izpildītas. Lielgali bija mūsu rokās, policijas iecirknis, šis Pārdaugavas balto midzenis, ieņemts, pie tam iegūti ieroči. Tikai ceturtā kaujas grupa dažādu iemeslu dēļ nepaspēja aizkavēt ešelona aizbraukšanu.

Stāvoklis vēl bija ļoti nopietns. Lielākas dzelzs divīzijas daļas no jauna grupējās ap savu štābu Slokas ielā Nr. 13a, kas atrodas 8—10 minūšu gājienā no mūsu štāba. Bez šaubām, dzelzsdivīzijnieki mēģinās ieņemt sarkano štābu, kura rīcībā esošie kaujinieki bija galīgi novārguši, neatpūtušies un neēduši jau ilgāku laiku. Nebija noteiktu ziņu par stāvokli pilsētā. Ievērojot visu to, Pārdaugavas operatīvais štābs nolēma pārcelties no L. Lēģeru ielas Nr. 7 uz to pašu ielu Nr. 58. Bija jārūpējās par kaujinieku paēdināšanu, jāsastāda ziņojums par stāvokli Pārdaugavā, jāmēģina atjaunot sakarus ar galveno štābu. 4. janvārī pulksten 3 no rīta Pārdaugavas štābs pārcēlās uz jaunām telpām.

No galvenā štāba ieradās divi ziņneši ar mutvārdu ziņojumu par stāvokli pilsētā: ciņas ap staciju Rīga I un citās vietās 3. janvārī ieilgušas līdz pusdienai, kad piepeši pa Aleksandra ielu pilnos aulekšos pilsētā iejājuši daži Sarkanās Armijas jātnieki izlūki. Tos pamanījuši, baltie metušies bēgt. Šo apstākli izmantojuši mūsu kaujinieki, pārgājuši uzbrukumā un ieņēmuši svarīgus stratēģiskus punktus. arī tiltus pār Daugavu. Dzelzs divīzijai atņemtais bruņu vilciens savests kārtībā un nosūtīts Sarkanajai Armijai. Galvenais operatīvais štābs pārgājis no līdzšinējām telpām (ja nemaldos, Aleksandra ielā Nr. 54/56, dzīvoklis 3) uz aizbēgušās Ulmaņa valdības pārtikas ministrijas telpām, tai pašā ielā Nr. 37. Turpat pārvietojušās arī Rīgas un Latvijas Kara revolucionārās komitejas, kas izsludinājušas sevi pagaidām par augstāko varu Rīgā un visā Latvijā. Rīgā ienākušas Sarkanās Armijas daļas.

4. janvārī pulksten 7 no rīta Pārdaugavas operatīvais štābs atgriezās savās iepriekšējās telpās un legalizējās. Virs štāba mājas uzvilcām sarkano karogu. Tūlīt arī aizsūtījām biedrus Mūrnieku un Nātri (Laukmani) ar savām grupām ieņemt dzelzs divīzijas štābu. Ap pulksten 9 grupa atgriezās ar vairākiem vzeumiem dažādažādu ieroču: ložmetējiem, mašīnflintēm, šautenēm, zobeniem, rokas granātām, patronām un citiem kara materiāliem.

Kritis bija pēdējais baltgvardu atbalsta punkts — vācu dzelzs divīzijas štābs.

4. un 5. janvārī turpinājās atsevišķu baltgvardu atbrūošana un arestēšana. Štābā ieradās arī labprātīgi ļoti daudzi bijušie vācu kareivji un pat pāris leitnantu, kas visu cīņas laiku bija slēpušies, negribēdami cīņās ņemt dalību ne vienā, ne otrā pusē. Tagad tie nodeva ieročus un arī paši pārnāca revolucionāro iestāžu rīcībā. Daži lūdza, lai izdodam viņiem atļauju iet kājām uz Vāciju. Tās arī izdevām.

5. janvāra rītā, austot gaismai, vēlreiz divi vācu bruņoti automobiļi mēģināja tuvoties Rīgai pa Jelgavas šoseju. Tie atbrauca līdz Žagaru krogam, bet mūsu dežurējošā grupa automobiļus sagaidīja ar ložmetēju uguni, un tie aizbrauca atpakaļ Jelgavas virzienā un vairs nerādījās. Tajā pašā dienā Pārdaugavā ieradās pirmās Sarkanās Armijas nodaļas.

Pa sacelšanās laiku Pārdaugavā nebija kritis neviens mūsu kaujinieks, ievainoti bija divi. Krišu baltgvardu un dzelzsdivīzijnieku turpretī bija ap 20 cilvēku, neskaitot tos, kurus baltie bija paspējuši novākt.

5. janvāra vakarā sasaucām nelegāli ievēlētās Pārdaugavas Strādnieku deputātu padomes sēdi. Rīgas Revolucionārās kara komitejas un operatīvā štāba vārdā pasludināju, ka Rīgas strādnieki un Sarkanā Armija ir uzvarējuši. Vara ir iekarota. Pārdaugavas operatīvais štābs savu darbību izbeidz, visa vara Pārdaugavā pāriet Strādnieku deputātu padomes rokās.

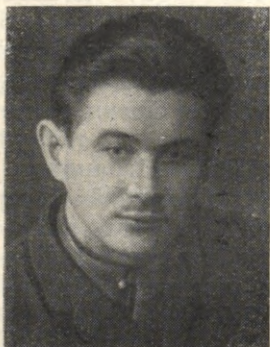

O. Dzenis (Rūķītis)

1919. GADA 3. JANVĀRIS¹

Atmiņas par Rīgas sacelšanos

Proletariāta šķiras cīņu vēsturē ir tādi īsi visaugstākā spraiguma brīži, kas nozīmē vairāk nekā daudzi gadu desmiti. Šie cīņas brīži ir kā robežstabi starp garajiem spēku uzkrāšanas un kaldināšanas posmiem. Tos pēta vēsturnieki visos sīkumos. Gaiši, dārgām atmiņām saistīti, viņi uzglabājas proletariāta vecākās paaudzes atmiņā; kā priekšzīmīgi cīņas paraugi, no kuriem jāmacās, tie pāriet uz jauno paaudzi.

Latvijas darbaļaužu atbrīvošanās cīņas vēsturē vienu no šādām izcilus vietām neapšaubāmi ieņem Rīgas proletariāta sacelšanās dienas 1919. gada janvārī.

Mans uzdevums šoreiz nav analizēt visus tos sociāli ekonomiskos apstākļus, kādos izauga un norisinājās Latvijas proletariāta cīņa pret vācu okupantiem un nacionālo buržuāziju 1918. gada beigās un 1919. gada sākumā. Mans uzdevums vienkāršāks: mēģināt atjaunot atmiņā, mazliet sistematizējot, pašu cīņas

¹ Atmiņas pirmo reizi publicētas 1929. gadā. Tekstā izdarīti daži stila labojumi un saīsinājumi. *Red.*

gaitu. Un tomēr arī šis uzdevums ir grūts. Dokumentāru materiālu par šo laiku ir ārkārtīgi maz, arhīvu nekādu. Pat laikrakstu komplekti no tā laika ir ārkārtējs retums, pie tam tie paši nevar dot cik necik apmierinošus materiālus, jo toreiz mums nebija preses, kas būtu varējusi brīvi apgaismot cīņas gaitu. Pašiem cīņu dalībniekiem tad nebija laika rakstīt piezīmes vai dienasgrāmatas, — bija jācinās ik dienas, ik stundas. Jāsaka, ka viss galvenais materiāls, kas ir saglabājies par 1919. g. 3. janvāra Rīgas sacelšanos, meklējams vai vienīgi dzīvo cīņas dalībnieku atmiņās. Katrs aiztecējis gads samazina šo dzīvo dalībnieku skaitu. Katrs jauns gads arī dzēš atmiņā atsevišķus cīņas momentus. Par nožēlošanu, līdz šim mēs esam maz darījuši, lai apgaismotu literatūrā šo vienu no spilgtākajiem Latvijas proletariāta cīņas momentiem. Un tomēr tas jādara. Ja tagad, pēc 10 gadiem, atceroties Rīgas 3. janvāra sacelšanos, grūti atminēties cīņas trausmaino gaitu sīkumos, tad pēc ilgāka laika būs daudz grūtāk. Tāpēc jāmēģina tas darīt, kaut arī atsevišķu cīņas momentu spilgtums atmiņā jau zudis.

1918. g. novembra sākumā pār Vāciju pārvēlās revolūcijas vilnis, aizskalojot ķeizara troni un iezīmējot šķiru cīņas uzplūdus. Latvijas buržuāzija, izlīgusi ar revolūcijas nobiedēto Vācijas kara virsvadību, 18. novembrī proklamēja Latvijas «nacionālo» valdību. Padomju Republikā atrodošos latvju strēlniekus un kara izklaidētos latvju strādniekus aizrāva griba palīdzēt Latvijai atsvabināties no okupācijas varas un nacionālās buržuāzijas un nodibināt Padomju Latviju. Visi bija pārliecināti, ka revolūcijas vilnis Vācijā sitīs vēl augstāk un tas nevarēs neskart arī Latviju.

Novembra beigās mēs, vairāki latvju boļševiki, jau atradāmies ceļā uz Rīgu, no kuras bijām aizklīduši pa kara gadiem. Pie robežas nokārtojām savas «dvēseļu» lietas, tas ir, izgatavojām dokumentus—«ausveļsus», un devāmies pāri robežai. Vācu karaspēks jau pamazām vilkās atpakaļ. Sarkanās Armijas daļas virzījās tam pa pēdām. Visā Latvijā, kā pilsētās, tā uz laukiem, norisinājās dziļš sociāli naidīgu spēku rūgums. Dibinājās strādnieku un bezzemnieku padomes — vietumis legālas, bet pa lielākai daļai puslegālas vai pat gluži nelegālas. Ne vācu okupācijas vara, ne jaunā «nacionālā» valdība nespēja pretoties plašajai masu kustībai. Sevišķi brīvi rikojās Valkas Strādnieku deputātu padome, kas, vēl vācu okupācijas karaspēka daļām atrodoties Valkā, jau pārņēma pilsētu savās rokās.

Rīgas Strādnieku deputātu padome

Rīgas Strādnieku deputātu padomes pirmā sēde notika 1918. gada 1. decembrī Tērbatas ielā 57/61, Daiļkrāsotāju palīdzības biedrības telpās. Uzņēmumos puslegāli ievēlētie deputāti bija pa lielākai daļai komunisti un viņiem līdzjūtoši strādnieki. Vācu kareivji, «nacionālās» Ulmaņa valdības uzskūdi, ielenca šo Padomes sēdi un izklīdēja to. Tomēr Padome paspēja ievēlēt savu Izpildu komiteju. Neskatoties uz visiem spaidiem, Padome nepārtrauca darbību. Tā bija svarīgs revolucionārs orgāns, kas kalpoja plašu strādnieku masu cīņai par Padomju Latviju.

Ievēlētā Izpildu komiteja darbojās nelegāli, organizējot strādniecību ap Padomi. Vajadzēja uzturēt ciešus sakarus ar masām, kā arī ar strādnieku deputātiem. Visas pilsētas Strādnieku deputātu padomes plēnumu sasaukt toreizējos apstākļos vairs nebija iespējams. Tāpēc nolēmām sadalīt deputātus pa rajoniem atkarīgi no darba vietām, un sasaukt katru rajona deputātus atsevišķi. Tā Rīgā noorganizējās rajonu padomes. Rajonu padomju plēnumi tika sasaukti decembra mēnesī vietumis vienu, vietumis divas reizes. To dienas kārtībā parasti bija ziņojumi no vietām par strādnieku noskaņojumu un bruņotās sacelšanās organizēšanu.

Ačeros vienu, sevišķi rosīgu 2. Pārdaugavas rajona Strādnieku deputātu padomes sēdi, kas notika Āgenskalnā. Mazā koka mājēlē pie vājas degļa gaismīgas bija sapulcējušies pāri par 30 deputātu. Mājiņas apkārtnē bija norikoti mūsu biedri apsargāt Padomes sēdi. Deputātus satika vispirms noteiktā vietā ar paroli un tad tikai veda uz Padomi. Sēdi vadīja rajona Padomes priekšsēdētājs E. Šmits (Birojs). No deputātu ziņojumiem un domu apmaiņas dvesa dziļa pārliecība par drošu uzvaru.

Rajonu strādnieku deputātu padomes bija ārkārtīgi svarīgs masu organizēšanas aparāts. Tanī pašā laikā vispārējā vadība palika Rīgas Padomes Izpildu komitejas rokās. Rajonu padomes sevišķi attaisnoja sevi vēlāk — tieši sacelšanās dienās. Saistījušās ar masām uzņēmumos jau pirms sacelšanās, tās vadīja rajonos strādnieku apbruņošanu, mobilizēja strādniekus varas saņemšanai un nostiprināšanai, cīnījās ar kontrrevolucionāriem elementiem, uzturēja rajonā kārtību, rūpējās par pārtikas jautājumu, kam bija ārkārtīgi liela nozīme toreizējos bada apstākļos. Ja pilsētas centrā cīņu vadīja pa lielākai daļai tieši Kara revolucionārā komiteja, tad nomaļākos rajonos, piemēram, Pārdau-

Latvijas Kara revolucionārā komiteja. No kreisās pirmajā rindā: J. Silfs, J. Zirnis, J. Zukovskis, J. Mirāms. Otrajā rindā: O. Dzenis, A. Miezis un V. Zile

gavā, Sarkandaugavā un citur, ciņu vadīja rajonu strādnieku deputātu padomes.

Rīgas sacelšanās pieredze liecina, ka strādnieku vietējo varas organu pastāvēšana pirms sacelšanās, kaut vai nelegālu nelielu šūniņu veidā, ir nepieciešams sekmīgas cīņas noteikums.

Kara revolucionārās komitejas

Praktiskai kaujas darbības vadīšanai partijas Centralā Komiteja decembra sākumā nozīmēja Latvijas Kara revolucionāro komiteju, kuras sastāvā bija: J. Zukovskis, O. Dzenis, J. Zariņš, J. Mirāms un J. Silfs. Sacelšanās dienās tajā darbojās vēl partijas CK pārstāvis un A. Miezis-Miška — partijas Rīgas komitejas pārstāvis.

Latvijas Kara revolucionārā komiteja savukārt nodibināja Rīgas Kara revolucionāro komiteju. Tajā bija divi biedri no Latvijas Kara revolucionārās komitejas — Zukovskis un Dzenis, no pārējiem biedriem atceros Šneideru un Unguru. Rīgas Kara revolucionārās komitejas uzdevums bija Rīgas strādnieku kaujas organizācijas nodibināšana, apbruņošana un apmācīšana kaujas darbībai. Viens Rīgas komitejas loceklis pārzināja konspiratīvos dzīvokļus un ieroču glabāšanu, otrs biedrs pārzināja kaujas organizācijas apmācību un uzturēja sakarus ar vietējām karaspēka daļām. Komiteju sēdes notika pa lielākai daļai atsevišķi, bet dažreiz arī kopā. Sacelšanās dienās, kad visiem bija viens vienīgs uzdevums — vadīt ielu cīņas un saņemt varu strādnieku rokās, vadību pilnīgi pārņēma savās rokās Latvijas Kara revolucionārā komiteja, un visi Rīgas Komitejas darbinieki pārgāja tās rīcībā. Tādā kārtā Rīgas Kara revolucionārās komitejas galvenais uzdevums bija vadīt cīņas sagatavošanu pirms sacelšanās.

Latvijas Komitejas uzdevums bija noorganizēt kara revolucionāro komiteju arī otrā lielākajā Latvijas centrā — Liepājā. Par tās vadītāju nozīmēja Robertu Kārkliņu, bijušo virsnieku, bet īsi pirms izbraukšanas uz Liepāju viņu arestēja uz ielas un noturēja apcietinājumā līdz pat sacelšanās sākumam. Latvijas Kara revolucionārās komitejas rīcībā bija vairākas kaujas grupas. Rīgas rajonā darbojās divas tādas grupas, kuru uzdevums bija traucēt vācu dzelzsdīvīziju kustību pa dzelzceļiem. Valkas apkārtnē sekmīgi darbojās kaujas grupa V. Zīles (Imanta) vadībā. Jāatzīmē, ka V. Zīle bija viens no aukstasinīgākajiem un droširdīgākajiem partijas kaujiniekiem. Viņš krita 1919. g. 22. maijā Rīgā ielu kaujā.

Partijas kaujas organizācija

Līdz ar Latvijas Kara revolucionārās komitejas noorganizēšanu Rīgā sākās plašas kaujas organizācijas rādīšana. Partijas Rīgas organizācijā tolaik, 1918. gada decembra sākumā, bija 300 biedru, decembra beigās — 330. No tiem vajadzēja izraudzīt visus, kas bija spējīgi piedalīties kaujas pulciņos. Pavisam noorganizējās 18 kaujas pulciņi: 10 pirmās šķiras, 8 — otrās. Kopā pulciņi aptvēra 180 kaujiniekus. Bija vēl 2 sanitārie pulciņi. Pir-

mās šķiras kaujas pulciņos sastāvēja bijušie kareivji un citi, kas labi prata rīkoties ar ieročiem. Otrās šķiras pulciņos iedalīja kaujas darbībai mazāk spējīgos biedrus.

Visu decembra mēnesī mums izdevās cik necik regulāri izdarīt pulciņu kara apmācības. Par pulciņu instruktoriem nozīmējām vai nu bijušos kareivjus, vai pat apakšvirsniekus. Rīgas Kara revolucionārās komitejas ieroču pārzinis apgādāja pulciņus ar šautenēm un metamām bumbām, ar tām rīkoties tad arī mācījās kaujas pulciņu biedri. Sanitārā pulciņa vadībai izdevās sameklēt kādu bezpartejisku vācieti, pieredzējušu žēlsirdīgo māsu, kas ar lielu rūpību mācīja mūsu biedrenes, kā jāsniedz pirmā palīdzība ievainotiem.

Atceros vienu no sanitārā pulciņa apmācībām Kalnciema ielā. Kāda koka nameļa palielā istabā bija sapulcējušās ap 30 biedreņu. Apmācības iesākās pavēlu, pēc darba beigšanas uzņēmumos. Pustumšā telpā jaunas meičas un padzīvojušas sievas ar vislielāko uzmanību vingrinājās pārsiešanas mākslā. Latvijas buržuāziskā valdība savā laikā izbazūnēja par nacionālu varoni kādu buržuāzijas studentu, kura Bermonta aplenkuma laikā bija nesusi uz ielas kūkas kareivjiem un kritusi no nejausās šrapneļa šķembas. Iedomājieties citu ainu, istas varonības piļņu: strādnieces novārgušām sejām, sastrādātām rokām, pēc 11—12 stundu ilga un smaga darba, vislabākā gadījumā pusdienā iestrēbušas udeņaino kara zupu, slēpdamās no policijas un spiegiem, pustumsā gatavojas nākamajām ielu cīņām. Tā kā kustība uz ielas bija noliegta no pulksten 11 vakarā, tad lielākai daļai sieviešu nācās pārgulēt turpat sanitārā pulciņa telpās līdz rītam un tieši no turienes doties uz jaunu, 12 stundu ilgu darbu. Tikai nedaudzas, kas dzīvoja tuvāk, varēja uzņemties risku nakts vidū, slapstoties gar mājām, nokļūt līdz savam miteklim.

Kaujas pulciņi sanāca uz apmācībām mazākā skaitā. Risks bija ļoti liels, jo sevišķi nogādājot apmācības vietā ieročus un aizvācot tos uz glabātavu. Neskatoties uz visām šīm grūtībām, apmācības noritēja puslīdz sekmīgi. Decembra beigās Ilguciemā notika pulciņu vadītāju apspriede, kas noklausījās ziņojumus no vietām un nokārtoja galvenos organizatoriskos jautājumus. Visgrūtāk bija ar trauksmes noorganizēšanu. Lai vajadzības gadījumā sasauktu kaujas pulciņu biedrus vienā vietā, vajadzētu vairākas stundas laika, pie tam naktī šī iespējamība bija pat izslēgta, jo kustība naktī bez speciālas atļaujas bija noliegta. Tomēr arī šo grūto uzdevumu izdevās atrisināt.

Ulmaņa «armijas» formēšana

Latvijas buržuāziskā valdība mēģināja dibināt nacionālas karaspēka daļas, vervēdama brīvprātīgos. Lielā posta, bezdarba un bada dēļ, kāds toreiz valdīja Latvijā, sevišķi Rīgā, tai izdevās savervēt «brīvprātīgos» 3 rotām.

Šīs rotas tomēr nebija uzticams atbalsts valdībai. Tāpēc tā noslēdza līgumu ar vāciešiem par dzelzs divīzijas formēšanu no okupācijas armijas kareivjiem un virsniekiem. Kā atlīdzību Ulmaņa valdība apsolīja dzelzsdivīzijniekiem zemi Latvijā. Bet «nacionālā» armija valdībai bija vajadzīga, lai varētu kaut vai ar niecīgu respektu runāt ar vāciešiem. Tādēļ īsi pirms ziemsvētkiem viņa izsludināja Rīgā visu bijušo virsnieku un apakšvirsnieku mobilizāciju. Neskatoties uz bargajiem draudiem, no apmēram vairāk nekā 700 mobilizējamajiem ieradās tikai ap 200. Tas spilgti liecināja, ka Latvijas buržuāziskā «valdība» nebauda nekādu uzticību arī sīkburžuāziskajās aprindās.

Ulmaņa valdība gribēja nodibināt latviešu rotas arī Cēsīs un Limbažos. Uz Limbažiem no Rīgas izbrauca formēt brīvprātīgo rotu četri virsnieki ar leitnantu, vēlāko kapteini Ķīseli priekšgalā. Prombraukdams gadījuma sarunā Ķīselis izplāpāja mums savu uzdevumu un darbības plānu. Tā kā Limbažos jau darbojās Strādnieku deputātu padome un arī pilsētas dome bija strādnieku rokās, mēs paziņojām Limbažu biedriem par valdības nodomu un devām norādījumus, ka tā realizēšana jāaizkavē. Biedri savu uzdevumu bija veikuši spīdoši, veicot plašu aģitāciju pret mobilizāciju. Pilsētas dome nebija devusi pat telpas Ulmaņa armijas organizatoriem. Limbažnieki vēl stāstīja, ka iesaukšanas punktā esot ieradies tikai viens brīvprātīgais un tas pats, ieraudzījis, ka viņš ir tikai viens, aizlaidies prom. Tik bēdīgi izbeidzās Ulmaņa armijas vervētāju mēģinājums Limbažos.

Vēlāk Latvijas buržuāzijas varas «ziedu» laikā augšminētais kapteinis Ķīselis mēģināja sacerēt par sevi veselu varoņa nostāstu, liecinādams izmeklēšanas tiesnesim, ka Latvijas Kara revolucionārā komiteja 1918. gadā Limbažos organizējusi viņam uzbrukumu, lai viņu nogalinātu. Sai pasacīgai nenoticēja pat buržuāziskā tiesa. Latvijas mietpilsoņi centās tēlot «lielas briesmas» un savu «ārkārtējo nacionālo varonību» tur, kur patiesībā bija tikai sīkburžuāzijas kā šķiras nespēks un mietpilsoniska glēvulība. To mietpilsonis dara sevišķi tad, kad pagātņi viltot ir izdevīgi personīgas labklājības labā. Latvijas Kara revolucionārā

komiteja bija noteikti pret individuālu teroru kā gluži nevajadzīgu un nelietderīgu soli. Mēs atteicāmies lietot individuālu teroru pat pret Ulmaņa valdības locekļiem, ne tikai pret atsevišķiem ierēdņiem vai virsniekiem. Kara revolucionārās komitejas uzdevums bija organizēt darbaļaužu masas atklātai cīņai, un šo uzdevumu tā sekmīgi veica.

Latvijas Padomju Valdības manifests

Decembra vidū nodibinājās Latvijas Padomju Valdība, kuras viena daļa atradās Rīgā, otra — jau atsvabinātajā Latvijas ziemeļu un austrumu daļā. Nekavējoties vajadzēja darīt zināmu plašām masām Padomju Valdības 17. decembrī izsludināto manifestu. Pavisam to lielā skaitā ar mūsu nelegālo tehniku nebija iespējams. Kavēties arī nevarējām. Nolemām spert pārdrošu soli: īsi pirms policijas stundas, tas ir, — īsi pirms pulksten 11 naktī, ar bruņotu spēku ieņemt uz vienu nakti kādu lielāku tipografiju, kurā tad līdz ritam nodrukātu manifestu vairākos tūkstošos eksemplāru. Izraudzījām avīzes «Lidums» tipografiju. Izpētījām tipografijas ieņemšanas un izolēšanas iespējamības, paredzējām jau dienu. Te no Valkas Rīgā pienāca liels daudzums nodrukāta manifesta. Tas bija īsi pirms ziemsvētkiem, 22. vai 23. decembra vakarā. Atkrita tipografijas «okupācija». Atlika tikai parūpēties par manifesta izlīmēšanu pilsētā.

Manifesta izplatīšanai mobilizējām daļu partijas Rīgas organizācijas biedru. Visveiklāk manifestu izplatīja jaunatne. Vispār Rīgas komjaunieši ar lielu prasmi un veiklību izplatīja partijas uzdevumus. Nevar neatzīmēt vienu no visveiklākajiem uzsaukumu izplatītājiem biedru Kliņģerīti-Mandelbergu (viņu nošāva baltie pāris dienas pirms Rīgas sacelšanās). Kliņģerītis, bijušais avižu zēns, ar retu veiklību izdarīja daudz pārdrošību. Ar proklamāciju paku rokās viņš skrēja pa ielu, saukdams: «Ekstrā telegrama!» — un lika pretimnācejiem proklamācijas tieši rokās. Viņš ielēca ejošā tramvajā un, izdalījis pasažieriem proklamācijas, veikli atkal izlēca un devās tālāk. Ar lielu sajūsmu un drosmi jaunatne izplatīja arī manifestu. Sadalījušies grupiņās pa trim, jaunieši nozīmēja sev noteiktus maršrutus un devās ceļā. Pirmais turēja zem mēteļa līmes kārbu un otiņu un nosmērēja pielīmēšanai izdevīgu vietu uz sienas vai sētas. Otrs garāmiedams, gandrīz vai neapstādamies, uzlika uz nosmērētās vietas manifestu. Trešais,

iedams lielāku gabaliņu nopakaļus, manifestu nogludināja, it kā to lasīdams, un... viss kārtībā.

Otrā rītā visā pilsētā, izņemot tikai centra ielas, manifests bija izlīmēts ļoti lielā skaitā. Satrauktie iedzīvotāji bariem pulcējās ap manifestu. Brīnījāties, kāpēc policija neplēš to nost. Vēlāk noskaidrojās, ka noticis liels pārpratums. Vācu šucmaņi, redzot manifesta lielo formātu, kurš nekādi nevarēja atgādināt nelegālu izdevumu, bija nodomājuši, ka tas ir kāds Latvijas «nacionālās» valdības oficiāls paziņojums. Vietumis šucmaņi bija pat apsargājuši manifestu no atsevišķiem birģeļiem, kas grībējuši manifestu noplēst. Tikai ap pulksten 12 dienā šucmaņiem bija izziņots par manifesta «noziedzīgo» saturu, un tad iesākās tā noplēšana. Tomēr iedzīvotāji jau bija izlasījuši manifestu, un tas bija galvenais. Daudzās vietās manifests palika arī neaizskarts līdz pat sacelšanās dienai.

Revolucionārais darbs «nacionālajās» rotās un to sacelšanās

Visās Ulmaņa valdības savervētajās rotās, izņemot virsnieku rotu, mūsu aģitācijas darbs veicās sekmīgi. Rotās nodibinājās LSD kara organizācijas pulciņi, kuros sastāvēja strādnieki, kas bada dēļ bija iekļuvuši «nacionālajā armijā», bet nebija zaudējuši savu šķiras apziņu. Šis kara organizācijas aktīvs darbojās ļoti enerģiski un ietekmēja rotas. Decembra otrajā pusē valdība bija spiesta pat vienu no rotām atbruņot. Kara organizācijas aktivisti, juzdami rotās savu iespaidu, kļuva nepacietīgi. Viņi prasīja, lai partija dodot direktīvu sacelties, būdami pārliecībā, ka viņi uzvarēs. Fronte vēl atradās samērā tālu — pie Cēsīm un Skrīveriem. Ostā stāvēja angļu kara kuģi. Pilsētā atradās «Ziemeļfrontes» krievu baltgvardu un vācu dzelzs divīzijas daļas. Bija skaidrs, ka priekšlaikus sacelšanās prasis ne tikai asiņainas cīņas, bet arī sagraus mūsu spēkus. Noturēt varu savās rokās, ja drīzumā neienāks Rīgā sarkano strēlnieku daļas, nebūs iespējams. Priekšlaicīga sacelšanās neizbēgami būtu novedusi pie partijas un kaujas organizācijas sagraušanas. Tāpēc mēģinājām pārliecināt Ulmaņa rotu kareivjus — kara organizācijas dalībniekus — panākt, lai rotas nogaida brīdi, kad partija atzīs sacelšanos par iespējamu. Tomēr nepacietība kareivjos bija tik liela, ka kara skolas telpās novietotās divas rotas sacēlās 30. decembra rītā.

Nakti no 29. uz 30. decembri notika Latvijas Kara revolucio-

nārās komitejas sēde. Sapulcējāties īsi pirms pulksten 11, tā saucamās policijas stundas, un visu nakti apspriedām sacelšanās sagatavošanas darbus. Uz rīta pusi nolikāmies gulēt turpat dzīvoklī.

Biedri, kas pirmie no rīta izgāja uz ielas, atgriezās ar ziņu, ka visu rajonu uz kara skolas pusi ir ielenkuši vācu dzelzsdīvīzijasnieki. Mums situācija nebija skaidra. Pilsētā bieži ielenca veselus iecirkņus, meklējot boļševikus. Kad piepeši atskanēja lielgabalu šāvieni, kļuva skaidrs, ka sacēlušās nepacietīgās rotas un tagad tiek «nomierinātas». Vācu dzelzsdīvīzijasnieki un angļu kara kuģi ostā bija tas reālais spēks, uz kura balstījās Ulmaņa valdība cīņā pret latviešu rotām. «Nacionālā» valdība bargi izrēķinājās ar kareivjiem, kas bija sacēlušies. Visus arestēja, ap 70 kareivju notiesāja uz nāvi. Tikai rēķinādamās ar aso politisko atmosfēru, valdība neuzdrošinājās izdarīt tādu masu slepkavību Nāves sodu izpildīja 10 karavīriem, ap 70—80 ieslodzīja cietumā, pārējos atlaida atpakaļ rotās.

Rotu sacelšanās lieku reizi liecināja, ka buržuāziskā valdība nevar paļauties uz savu «armiju». Pat daļa rotu virsnieku, redzēdama, ka, izņemot angļu un vācu karaspēku, valdībai nekāda cita atbalsta nav, izteica savas simpatijas Latvijas Padomju Valdībai. Dažas dienas vēlāk rotas pārgāja Latvijas Kara revolūcionārās komitejas rīcībā.

Rīgas strādnieku sacelšanās priekšvakarā

Sākās buržuāzijas bēgšana no Rīgas. Daļa centās doties pa dzelzceļu uz Liepāju, daļa — ar kuģiem uz ārzemēm. Sevišķā uztraukumā evakuējās vācu «dižcillīgās» ģimenes, paslepus posās ceļā arī «labāko aprindu» latvieši, pirmām kārtām tie, kas bija saistījušies ar Ulmaņa valdību. Mūsu kaujiniekiem radās projekts, ko mazliet labvēlīgākos apstākļos arī varētu realizēt. Ja mūsu rīcībā būtu bijuši vairāki labi jūrnieki vai loči un vairāk laika organizatoriskajam darbam, mēs būtu noslēguši Rīgas ostu, neizlaižot no tās pat angļu kara kuģus. Padomā bija nogremdēt Daugavas grīvā pāris lielāku kuģu, kas pilnīgi noslēgtu izeju no Daugavas jūrā. Šis projekts tika ļoti rosīgi apspriests, bet to realizēt mums nepietika spēku un līdzekļu.

Tuvojoties izšķirošajam brīdim, vajadzēja celt strādnieku cīņas sparus. Izmantojot okupācijas režīma atslābumu un Ulmaņa

valdības vājumu, partijas Rīgas organizācija sarīkoja vairākas masu sapulces. Pirmā notika svētku priekšvakarā Ilģuciema Baltajā muižīnā. Otrā — Ķīsezera ielā. Ziemsvētku otrajā dienā Grīziņkalna rajonā notika jaunatnes vakars ar samērā lielu dalībnieku skaitu. Jaungada dienā masu sapulci noturējām Mīlgrāvī. Visām šīm sapulcēm bija diezgan liela nozīme spēku apkopošanā.

LSD Centrālā Komiteja un Latvijas Kara revolucionārā komiteja mēģināja paredzēt notikumu attīstības gaitu un nozīmēt sacelšanās dienu. Frontes līnija atradās starp Siguldu un Inčukalnu un starp Rembatī un Ogrī. Uz īsu laiku frontē bija iestāties it kā līdzsvara stāvoklis, pretinieki stāvēja uz vietas. Daļa biedru domāja, ka izšķirošā cīņa par Rīgu sāksies 10. vai 11. janvārī, citi — ka notikumi norisināsies ātrāk un sacelšanās jāiesāk 5. vai 6. janvārī. Faktiski notikumi norisinājās daudz straujāk gaitā.

Rīgas strādnieki, redzēdami, ka buržuāziju pārņem panika, kļuva aktīvāki jeb, kā buržuji teica, «nekaunīgāki». Ulmaņa valdības rīkojumus strādnieki uzņēma ar zobošanos un nedomāja tos pildīt. Ar katru dienu un pat stundu politiskā atmosfēra sabiezēja.

Sacelšanās

2. janvārī ap pusdienu vācieši atkāpjoties tišām aizdedzināja Rīgā vācu teātri. Tanī pašā dienā Latvijas Kara revolucionārā komiteja izziņoja trauksmi; visiem kaujas pulciņiem bija jāierodas kaujas gatavībā norādītajās vietās. Pati Komiteja pārgāja uz pastāvīgu štāba mitni Aleksandra ielā un sāka dot operatīvus rīkojumus. Tā 2. rajona kaujas pulciņiem, ar kuriem cīņas laikā sakari varēja pārtrūkt, devām rīkojumu ieņemt zemes ceļus, kas ved no Rīgas uz Kurzemi, aizturēt visus bēgošos, ieņemt rajonā atrodošās iestādes, bet rajona Padomei saņemt visu varu savās rokās.

Pilsētas valde, redzējama, ka «nacionālā» valdība nespēj uzturēt pilsētā kārtību, 2. janvāra rītā griezās pie Rīgas arod biedrību Centrālā Biroja ar priekšlikumu uzņemties kārtības uzturēšanu pilsētā, galvenais — pārtikas noliktavu apsardzību. Saziņā ar partiju arod biedrības apņēmas organizēt pilsētas apsardzību, bet tikai ar noteikumu, ja apbruņo strādniekus. Pilsētas

valde, baidīdamās no iespējamām nekārtībām, apņēmas izdot ieročus zināmam daudzumam arodnieku. Ieroču izdalīšana pār-
gāja arodnieku rokās, un ieroči tika izdoti visiem strādniekiem —
arodbiedrību biedriem, kas ieradās ieroču dalīšanas vietā. Ieroču
noliktava pārgāja pilnīgi strādnieku ziņā.

Jau ilgāku laiku pirms sacelšanās Latvijas Kara revolucio-
nārās komitejas rīcībā atradās nelieli ieroču krājumi — katrā
glabātavā vairāki desmiti šauteņu un pāris ložmetēju. Protams,
šo krājumu nebūtu pieticis pat partijas kaujas organizācijas ap-
bruņošanai. Līdz ar ieroču izdalīšanu arodniekiem jautājums
par Rīgas strādnieku apbruņošanu bija izšķirts. Kaut ar lielām
grūtībām, bet lielāko daļu Rīgas pārtikas noliktavu izdevās nosar-
gāt no izlaupišanas vai nodedzināšanas. Vācu okupācijas kara-
spēka pārtikas noliktavas Daugavmalā, ko apsargāja dzelzs-
divīzijasnieki, tomēr tika pa daļai izpostītas, daļa produktu sagāzta
Daugavā.

Latvijas Kara revolucionārā komiteja izstrādāja Iekšrīgas
un Daugavas tiltu ieņemšanas plānu. Bija skaidrs, ka dzelzs-
divīzijasnieki mēģinās nostiprināties iekšpilsētā, lai tilti palīktu
tiem aizmugurē, kā arī meklēs angļu kara kuģu atbalstu.

2. janvāra pēcpusdienā mēs jau norīkojām dežūras rajonu
strādnieku deputātu padomēs. Mūsu biedri arī pēc policijas stun-
das apbruņoti izgāja ielās. Pilsētā sākām saimniekot mēs, kaut
gan vēl visur bija dzelzsdīvīzijasnieki. Mūsu drosme auga ar katru
stundu. Kad naktī no 2. uz 3. janvāri angļu kara kuģi izgāja no
Rīgas ostas, mēs pārgājām vispārējā uzbrukumā. Sākām arestēt
atkāpjošos krievu baltgvardus, dzelzs divīzijas virsniekus utt.
Mūsu štābs Aleksandra ielā kļuva par centru, kas uzturēja visus
sakarus, kurp plūda visas ziņas, kurp mūsu kaujinieki veda are-
stētos. Bijušo «nacionālo» rotu kareivji un virsnieki nāca šurp pēc
norādījumiem; kaujas pulciņu pārstāvji, paveikuši vienu uz-
devumu, steidzās šurp pēc jaunām pavēlēm.

Ieņēmām policijas iecirkņus, pastu un telegrafu, dzelzceļa
staciju. Pēcpusdienā pa Aleksandra ielu iejāja pilsētā kava-
lērīstu pulciņš. Izrādījās, ka tā bija sarkano strēlnieku izlūku
nodaļa, kaut gan karaspēka daļas vēl atradās pie Inčukalna—
Ropažiem. Jūsmīgi sasveicinājušies, steidzām izmantot ienākušos
izlūkus ielu cīņās. Uzdevām viņiem kopā ar apbruņotiem strād-
niekiem ieņemt dzelzs tiltu un par katru cenu nosargāt to no uz-
spridzināšanas. Pie stacijas Rīga I norisinājās asa cīņa. Mūsu
kaujas pulciņi apšaudīja dzelzsdīvīzijasnieku vilcienu. Pie krievu

teātra¹ atšaudījās dzelzs divīzijas bruņotais automobilis. Visa Iekšrīga vēl atradās dzelzs divīzijas rokās.

Mūsu štāba telpas — viens dzīvoklis — kļuva par mazām. Sakrāvām automobili, kuru arī jau bijām dabūjuši, štāba «mantas» un devāmies uz jaunu, plašāku mitekli — Aleksandra un Stabu² ielas stūrī, kur atradās Ulmaņa valdības partikas ministrija. Ministrijas kalpotāji atsūtīja pie mums delegāciju, kas izteica ierēdņu gatavību kalpot Latvijas Padomju Valdībai. Devām bijušās ministrijas darbiniekiem rīkojumu pielikt visas pūles, lai iedzīvotāju apgādāšana ar pārtiku norisinātos bez traucējumiem. Nozīmējām savus pārstāvjus partikas lietu organizācijas darbā.

Kara revolucionārās komitejas aparāts sāka plesties plašumā. Biedrs J. Zariņš noorganizēja kanceleju. Kara revolucionārā komiteja sāka dot oficiālas rakstveida direktīvas. Nāca iedzīvotāji sūdzēties par dzelzsdivīziju negēlībām, ziņoja par baltgvardiem, kas mēģināja paslēpties pilsētā. Daži Komitejas locekļi mazā automobili apbraukāja rajonus, kur vēl norisinājās cīņas. Apbruņotie arodnieki izturējās ļoti disciplinēti un varonīgi. Bez maiņas, negulējuši un gandrīz neēduši, viņi stāvēja posteņos ap Iekšrīgu, kas vēl atradās dzelzsdivīziju rokās. Steidzīgā kārtā noorganizējām izmeklēšanas komisiju un revolucionāro tribunālu. Robertu Kārkliņu, kas tikko bija atbrīvots no cietuma, iecēlām par pilsētas komandantu, uzdodot viņam gādāt par buržuāzijas tūlītēju atbrūošanu, par mītnēm padomju karaspēka daļām un par kārtības uzturēšanu pilsētā.

Vēlā vakarā Rīgā ieradās pirmās sarkano strēlnieku daļas — daļa no 6. latviešu strēlnieku pulka.

¹ Tagad LPSR Valsts Akadēmiskais dramatisks teātris *Red.*

² Tagad Fr. Engelsa iela. *Red.*

J. Krūmiņš-Pilāts

JANVĀRA DIENAS RĪGĀ¹

1919. gada janvāra pirmās dienas Rīgā bija lielu gaidu un masu varonības dienas, kas mūžiem mirdzēs Latvijas revolucionārajā vēsturē.

Naktī no 2. uz 3. janvāri pēc Komunistiskās partijas (toreiz vēl Latvijas Sociāldemokratijas) aicinājuma kā viens vīrs sacēlās visi Rīgas strādnieki, lai izsviestu no Rīgas pēdējās vācu okupācijas varas atliekas un tautiskos dižvīrus. Kad latvju sarkanie strēlnieki deva pēdējos triecienus Ulmaņa un vācu bandām pie Inčukalna, Rīgā jau pacēlās sarkanais karogs, vēstīdams, ka Latvijas metropole atrodas strādnieku rokās.

Naktī no 2. uz 3. janvāri, kad vācu dzelzsdivīzijnieki mēģināja izvest no Rīgas vilcienu sastāvus, bruņojušies dzelzceļa strādnieki un partijas kaujinieki atklāja uz viņiem uguni. Pirmajā brīdī pārsvars bija it kā junkuru pusē, jo strādnieki, zaudējuši vairākus biedrus, tika izsisti no Rīgas stacijas telpām. Bet arī vācieši tur noturējās tikai dažas stundas. Sadursmes turpinājās pie Rīgas dzelzs tilta, kuru vācieši par katru cenu gribēja uzspriecināt.

¹ Atmiņas uzrakstītas 1920. gadā. Tekstā izdarīti daži precizējumi un stila labojumi. *Red.*

Lai neļautu okupantiem izvest salaupīto tautas mantu, mūsu kaujinieki pretinieka aizmugurē postīja dzelzceļa linijas. Pie sliežu spridzināšanas vācu junkuri sagūstīja drosmīgos Darba jaunatnes biedrus Mārtiņu Zaķi (Dadzi) un Mandelbergu (Kliņģerīti). Junkuri tos sakropļoja visnecilvēcīgākā kārtā un pēc tam nogalināja.

Jau 2. janvāra pievakarē Latvijas Kara revolucionārā komiteja, kā arī partijas Centrālā Komiteja un Rīgas komiteja pārcēlās uz dzīvokli Aleksandra ielā. Darbs ritēja drudžainā uztraukumā. Viens pēc otra nāca un gāja vēstneši no kaujas pulciņiem, izlūki un apbruņoti strādnieki. Galveno uzdevumu — dezorganizēt dzelzs divīzijas daļas un aizkavēt tās postīšanas darbus — kaujas pulciņi pildīja sekmīgi. Vienīgi pateicoties pulciņu kaujas darbībai, palika neuzspridzināts Rīgas dzelzceļa tilts un neizvests milzīgs daudzums kara materiālu.

Naktī no 2. uz 3. janvāri Latvijas Kara revolucionārā komiteja darbojās vēl nelegāli, bet 3. janvārī tā sāka darboties atklāti un pārgāja uz bijušās Ulmaņa valdības pārtikas ministrijas telpām. Tanī pašā laikā pilsētas rajonos atklāti uzsāka darbu rajonu strādnieku deputātu padomes: centrā (Dzirnavu ielā), Pārdaugavā, Sarkandaugavā un Maskavas priekšpilsētā. Arī šo padomju galvenais uzdevums bija padzīt beidzamās okupantu atliekas un aizkavēt postīšanu. Simtiem strādnieku tika apbruņoti rajonu padomēs un Rīgas arodbiedrību Centrālajā birojā. Rīgas apsardzība pārgāja bruņotās darba tautas rokās. Un tas notika apstākļos, kad Rīgas apkārtnē vēl stāvēja bruņotas dzelzs divīzijas daļas, gatavas katru brīdi ielauzties pilsētā, kad vairākas dzelzs divīzijas daļas klaiņoja vēl pa pilsētu.

3. janvāra pievakarē, kad Rīgas ielās vēl notika atsevišķas sadursmes un vācu dzelzsdīvīzijas kaujinieki izdarīja pēdējo uzbrukumu mūsu kaujas pulciņiem pie dzelzs tilta, pa Aleksandra ielu strauji iealekšoja Rīgā pirmie strēlnieku izlūki. Grūti aprakstīt to prieku un sajūsmu, kas sacēlās rīdziniekos, ieraugot šos pirmos Sarkanās Armijas pārstāvjus. Cilvēki steigās pretī strēlniekiem no visām ielām, apsveikumu saucieni saplūda vienā gaviļu šalkoņā. Kontrrevolucionāri zaudēja pēdējās cerības un cits par citu steigās bēgt prom uz Jelgavas pusi. Panikā drāzās prom arī pazīstamie meņševiku līderi — Menders, Kaļiņi u. c., apstiprinādami ar to savu naidu pret uzvarējušo proletariātu un Padomju varu.

3. janvāra pievakarē uz ielu stūriem parādījās īsi paziņojumi

par buržuāziskās varas gāšanu un visas varas pāriešanu Latvijas Kara revolucionārās komitejas rokās. Nakts no 3. uz 4. janvāri pagāja Rīgā jau samērā mierīgi.

4. janvāri ap pulksten 3 no rīta Rīgas Kara revolucionārās komitejas telpās ieradās biedri Stučka, Daniševskis un citi LSD Centrālās Komitejas un Latvijas Padomju Valdības locekļi. Notika Centrālās Komitejas sēde, kas lēma par Padomju Valdības konstrukciju, Latvijas padomju kongresa sasaukšanu un nozīmēja galveno komisariātu vadītājus.

No šīs dienas Latvijā iesākās sparīgs Padomju varas iestāžu organizēšanas un to jaunrades darbs, kas cieši savijās ar cīņām frontē pret interventiem un baltajiem.

J. Birkenfelds

PARTIJAS DARBS 1918. GADĀ VIDZEMĒ

1918. gada februāris. Jaunā Padomju Krievija nikni cīnās pret iekšējiem kontrrevolūcijas spēkiem. Mantīgās šķiras vēl nedomā padoties. Tās organizē sabotāžu, diversijas un visiem līdzekļiem cenšas palielināt ekonomisko sabrukumu. Neokupētajā Latvijas daļā

Zemnieku savienības barveži aicina zemniekus nemaksāt nodokļus jaunajai, Padomju varai un visādi sabotēt Iskolata un vietējo padomju rīkojumus.

Vecā Krievijas armija nav kaujas spējīga, tā demobilizējas. Brestļitovskā notiek miera sarunas ar Vāciju. Ģenerālis Hofmanis, ar dūri pa galdu daudzīdams, diktē Padomju Republikai laupītāju miera noteikumus, veselus apgabalus grib atraut no Krievijas.

Ģeniālais revolūcijas stratēģis V. I. Ļeņins un daļa boļševiku partijas Centrālās Komitejas locekļu saprata, ka tādos apstākļos Padomju Republika karu turpināt nevar, ka proletariāta valsts glābšanas interesēs miers ir jāslēdz, lai cik dārgi tas arī maksātu. Bet to saprata ne visi partijas Centrālās Komitejas locekļi. Padomju Krievijas delegācija ar Trocki priekšgalā atteicās parakstīt Vācijas diktētos miera noteikumus. Trockis izvirzīja skanīgo, bet bezsaturīgo frazi: «Ne mieru, ne karu.» To tūlīt izmantoja vācu imperiālisti un atjaunoja kara darbību.

Notika tas, ko Ļeņins bija paredzējis. Vecā armija ar kontr-revolucionāro komandējošo sastāvu nespēja aizturēt vācu uzbrukumu un atkāpās. Strādniecības un zemniecības bruņotie spēki — Sarkanā gvarde un atsevišķas revolūcijai uzticīgās armijas daļas bija par niecīgām, lai aizturētu labi bruņotos un organizētos, kaut arī jau paplucinātos Hindenburga kara pulkus. Kā asiņains vilnis tie vēlās pār Ukrainas, Latvijas un Igaunijas laukiem. Tikai aiz Pleskavas un Narvas, gandrīz jau Petrogradas pievārtē, pateicoties strādnieku sarkangvardu un tikko noorganizēto jaunās Sarkanās Armijas daļu pašai izdzīvībai un drošībai, izdevās apturēt iebrucējus. Kaujā, kas notika 23. februārī un kurā aktīvi piedalījās latviešu strēlnieki, plēsoņām tika dots spēcīgs trieciens.

Miera sarunas atjaunojās, un Padomju delegācija jaunā sastāvā drīzumā parakstīja Brestas miera līgumu, kas deva atelpu Padomju Krievijai. Bet zem okupantu dzelzs papēža palika visa Latvija.

1918. gada sākumā strādāju Mazsalacas draudzes skolā par skolotāju. Dažas dienas pirms vācu iebrukuma biju aizbraucis uz Valku, kur tolaik atradās Padomju Latvijas vadošās iestādes — Iskolats un daļa partijas Centrālās Komitejas. Tikko kā bija pārtrauktas miera sarunas ar Vāciju. Vietējām partijām un padomju organizācijām vajadzēja dabūt skaidrus norādījumus, ko darīt. LSD 1917. gada decembra konference pasvītroja, ka okupācijas gadījumā partijai jāturpina revolucionārā cīņa pret Vācijas buržuāziju tiem pašiem līdzekļiem, kādiem tā bija cīnījusies pret Krievijas carismu un buržuāziju, proti: ar masu streikiem, atsacīšanos paklausīt un ar bruņotu sacelšanos. Valkā nekādu jaunu noteiktu atbildi nesaņēmu. Iskolata un CK loceklis R. Bauze tikai pateica, ka man personīgi laikam vajadzēšot palikt darboties vācu aizmugurē.

Iskolata skolu nodaļā saņēmu uzdevumu nokārtot dažus jaūtājumus Idus skolā, kur arī aizkavējos vienu dienu. Kad tuvojos Mazsalacai, sastapu vairākus pajūgus ar miličiem un sarkangvardiem, kas veda arestētos kontrrevolucionārus. Miliči stāstīja, ka visas padomju iestādes evakuējoties, jo vācieši tuvojoties Valmierai un Mazsalacai. Pašā Mazsalacā nesastapu vairs neviena partijas biedra. Atgriezos skolā. Tur vēl atradās otrs skolotājs —

E. Ģenderts, partijas biedrs. Viņš par evakuāciju nekā nezināja. Otrā rītā Mazsalacā iesoļoja vācieši.

Abi ar Ģendertu bijām viņā, ko iesākt. Atlaidām skolēnus mājās un nolēmām, ka es došos uz Valmieru, lai noskaidrotu stāvokli un dabūtu partijas iestāžu norādījumus, bet Ģenderts mēģinās uzzināt, kas no partijas biedriem palikuši Mazsalacā un apkārtnē.

Pa ceļam uz Valmieru redzēju ceļmalā divus nošautu strādnieku liķus. Valmierā pie baznīcas rēgojās karātavas ar pakārtiem cilvēkiem. Netālu no tiem staigāja bruņota vācu patruļa. Nolēmu vispirms iegriezties pie vecā valmierieša J. Brengmaņa vecākiem, kas dzīvoja pilsētas nomalē. Mani ieraugot, vecie Brengmaņi satraucās. Viņi pastāstīja, ka visi partijas un padomju darbinieki aizgājuši kopā ar armiju. Ja kāds varbūt esot palicis Valmierā, tad, bez šaubām, esot paslēpies vai izbraucis uz laukiem. Vācieši arestējot visus, kam vien bijis kaut kāds sakars ar padomju iestādēm. Pietiekot vismazākās aizdomas vai denunciācijas, lai ne tikvien arestētu, bet pat nošautu vai pakārtu. Pakārtie esot Arturs Dille un Siksnas — tēvs ar diviem dēliem.

Biedru Dilli es ļoti labi pazinu no 1915. gada, kad kopā darbojāties nelegālajā Vidienas organizācijā. Viņš bija jautrs, dzīvespriecīgs, bezbēdīgs, drosmīgs un pašaižliedzīgs jauniešs. Tolaik viņš strādāja kādā vietējā fotodarbnīcā.

No apkārtējiem pagastiem Valmierā bija savesti daudzi arestētie. Daļu no tiem vācieši dzina kājām Rīgas virzienā. Neuzņēmis nekādus sakarus, atgriezās Vecates pagastā, kur dzīvoja mani vecāki. Šeit uzzināju, ka kopā ar vācu karaspēku atgriezušies arī agrāk aizbēgušie Valtenberģu muižas barons un muižkungs, kā arī citu apkārtējo muižu īpašnieki. Par pagasta galvu vācieši iecēluši bijušo cara laika pagasta vecāko. Visā Mazsalacas apkārtnē notika plaši aresti. Bija jau arestēti skolotāji partijas biedri K. Strazdiņš, brāļi A. un E. Ģenderti un citi. Tā kā katra kustība pa dzelzceļu un lielceļiem bija noliegta, devos kājām pa meža ceļiem uz Valku, kur tomēr cerēju atrast kādu no partijas vadošajiem darbiniekiem.

Valkā vācieši bija rīkojušies tikpat nežēlīgi kā Valmierā. Apkārtnē un uz dzelzceļa bija nošauti vairāki cilvēki. Pilsētas centrā bija pakārti divi. Tomēr, kā varēju spriest pēc nostāstiem, no Valkas partijas biedriem nevienš nebija kritis okupantu nagos. Uz meklēju biedreni Šķenderi (Grietu), kas dzīvoja Sēru ielā, netālu no Lugažu laukuma, un bija palikusī Valkā. Viņa pastāstīja, ka

pilsētā atrodoties vēl daži partijas biedri, to vidū arī J. Krūmiņš-Pilāts. Krūmiņš bija LSD Centrālās Komitejas loceklis, tātad varēju cerēt saņemt no viņa noteiktus norādījumus.

Otrā dienā tikos ar Krūmiņu. Vācu uzbrukumam sākoties, viņš bija atradies Malienā, bet, atgriezies Valkā, vairs nebija atradis neviena no partijas un Iskolata vadošajiem darbiniekiem. Krūmiņš bija ļoti sašutis par to, ka vadošie darbinieki evakuējušies, nenoorganizējot iepriekš nelegālu partijas aparātu un neatstājot nekādus sakarus. Viss, ko viņš saņēmis, bijusi partijas kase un Centrālās Komitejas zīmogs.

Krūmiņš uzsvēra, ka tūlīt enerģiski jāsāk partijas organizāciju atjaunošana, un uzaicināja mani palikt par partijas profesionāli. Kaut gan vairākus mēnešus vairs nedzīvoju Valkā, tomēr mans vārds šeit bija pietiekami pazīstams no 1917. gada vasaras un rudens. Vajadzēja uzsākt nelegālu dzīvi un darbu.

Bet no kā sākt darbu? Ne partijas Vidienas, ne Valkas-Rūjienas, ne Malienas komitejas vairs nepastāvēja. No Rīgas bijām pilnīgi nogriezti, satiksmes nekādas nebija. Visi partijas biedri, bez šaubām, nebija aizbraukuši, bet daudzus no palikušajiem arestēja. Pārējie slēpās vai arī pārgāja dzīvot uz citiem rajoniem, kur tos bija grūti atrast.

Pirmais uzdevums — atrast Vidzemē palikušos biedrus, sasaistīt tos no jauna pulciņos, grupās, radīt partijas šūniņas. Pēc tam vajadzēja atjaunot partijas organizācijas. Bet galvenais — vajadzēja nekavējoties radīt organizējošu un vadošu centru.

Pēc Krūmiņa ierosinājuma tika izveidots LSD Vidzemes pagaidu centrs, kura sastāvā bija J. Krūmiņš-Pilāts (Asns), D. Francmane (Moris) un J. Birkenfelds (Žanis). Pagaidu centra uzdevums bija atjaunot sakarus ar rajoniem un atsevišķiem biedriem un visdrīzākā laikā sasaukt partijas konferenci. Vienlaikus vajadzēja saistīties ar LSD Centrālās Komitejas locekļiem, kas atradās Krievijā, un ar KSDS(b)P Centrālo Komiteju. Pēdējo uzdevumu uzņēmās veikt J. Krūmiņš. Viņam izdevās pāriet demarkācijas līniju un drīzumā no jauna atgriezties Valkā.

Līdz marta beigām pagaidu centrs atjaunoja vairākus rajonus un nodibināja ar tiem regulārus sakarus. Tika noorganizētas Vidienas un Malienas organizāciju pagaidu komitejas. Tūlīt pēc Krūmiņa atgriešanās sasaucām LSD Vidzemes organizāciju konferenci.

Konference notika 1918. gada 7. aprīlī Vecgulbenes apkārtņē

kādā nomaļā siena šķūnī. Piedalījās 14 delegāti no 7 rajoniem: Valkas, Valmieras, Rūjienas, Vecgulbenes, Jaungulbenes un vēl diviem Malienas organizācijas rajoniem, Vidienas un Malienas pagaidu komiteju un pagaidu centra pārstāvji, kā arī CK loceklis J. Krūmiņš.

Novērtējot apstākļus, kādos notikusi Padomju varas krišana Ziemeļlatvijā un tās okupēšana, konference secināja, ka Latvijas okupēšana, cik smags zaudējums tas arī nebūtu sociālistiskajai Krievijai, ir bijusi objektīvi nenovēršama, pastāvot esošajiem starptautiskajiem un Krievijas iekšējiem apstākļiem, kas neļāva Krievijai vest aizsargāšanās karu pret rijīgajiem imperiālistiem. Bet šī Latvijas okupācija un zvēriskā junkuru patvaļa nevar ne novērst, ne izbeigt proletariāta masu cīņu Latvijā. Revolucionāra masu cīņa ir dienas kārtībā.

Tā bija vienlaikus skaidra un noteikta atbilde meņševikiem un latviešu buržuāziskajiem nacionālistiem, kas liekulīgi un demagoģiski klaigāja, it kā boļševiki esot Latviju pārdevuši Vācijai.

Jautājumā par Latvijas nākotni konference atzina, ka nevar būt runas par kādu tur «patstāvīgu» Latvijas valsti Vācijas vai kāda prinča protektorātā, ka Latvijas darbaļaudīm ir tikai viens revolucionārās cīņas mērķis: par Latvijas atpakaļ pievienošanu sociālistiskajai Padomju Krievijai.

Sai konferencei bija liela un ļoti svarīga nozīme. Tā parādīja, ka Ziemeļlatvijā LSD nav iznīcināta, ka tā no jauna ieņem cīņas pozīcijas un uzsāk smago, pašizliedzīgo, varonīgo revolūcijas darbu, organizējot strādnieku, bezzemnieku un visu citu darbaļaužu masas jaunai kaujai. Konference nosprauda cīņas taktiku un darbības programmu. Latvijas atpakaļpievienošana sociālistiskajai Padomju Krievijai! — lūk, kaujas sauciens, kas pārskaņēja meņševiku un buržuāzijas spriedelēšanu par «neatkarīgu», ārzemju imperiālistu verdzībā atdodamo Latviju.

Un jau uz 1. Maiju daudzās vietās Vidzemē, arī pašā Valkā, no jauna plīvoja sarkanie karogi un tika izplatītas proklamācijas. Proklamācijas gan vēl bija tikai hektografētas, tipografiju noorganizēt vēlāk, vasarā, bet tās vēstīja darbaļaudīm, ka arī Vidzemē, tāpat kā Rīgā un Kurzemē, Latvijas Sociāldemokratija nav nožņaugta, ka tā no jauna stāv revolucionārās cīņas priekšgalā. Lai gan okupācijas vara bija izdevusi visstingrāko pavēli — atrast karogu izkāršanas un proklamāciju izplatīšanas vaininiekus, tādi netika atrasti, un generālim Gejneciusam vajadzēja apmierināties

tikai ar naudas soda uzlikšanu «vainīgajiem» pagastiem un pilsētām.

Par galveno organizatorisko uzdevumu pēc konferences izvirzījās nepieciešamība saistīties ar Rīgas un Kurzemes organizācijām, lai atjaunotu vienotu LSD. Rīga bija un palika cīņas centrs. Tur darbojās LSD Spartaka grupa, tur atradās tā Centrālās Komitejas daļa, kas 1917. gada augustā bija palikusi vācu aizmugurē. Spartaka grupai jau bija plaša pieredze revolucionārajā cīņā vācu okupācijas varas apstākļos. Tāpēc viens no pirmajiem uzdevumiem bija atjaunot sakarus ar Rīgu. Tas nebija viegli izdarāms. Katra iedzīvotāju pārvietošanās bez okupācijas varas atļaujas bija aizliegta. Tika kontrolēti ne tikvien vilcieni, bet arī šosejas un lielceļi. Armijas patruļas, žandarmi un lauku policija pārbaudīja gājējus un braucējus. Pat lauciniekiem, izejot tālāk lauku darbos, bija vajadzīgas atļaujas. Tomēr sakari ar Rīgu drīz vien tika atjaunoti. Nelīdzēja okupācijas varai arī dzeloņdrāšu un elektriskās strāvas vadu iežogojumi ap Rīgu.

1918. gada maijā Rīgā notika visas Latvijas Sociāldemokrātijas XVI konference, kurā piedalījās arī Vidzemes koporganizācijas delegāti.

Lūk, kā nelegālais laikraksts «Spartaks» aprakstīja šo apvienojošo konferenci: tajā piedalās pārstāvji no Kurzemes, «kura nav ne acumirkli elpojusi revolūcijas dzīvinošā atmosfērā. Un tomēr apzinīgā strādniecība šeit nav pagurusi, nav atmetusi ar roku revolucionārajiem centieniem, bet neredzēti grūtos apstākļos neatlaidīgi vedusi un ved cīņu par savas organizācijas pastāvēšanu. Kā dzīvs pretstats Kurzemei izceļas Daugavas otrais krasts ar asinīs pārplūdināto Vidzemi, kur revolūcija ir gājusi vistālāk un kur tagad visnežēlīgāk trako mantīgo šķiru kontrerevolūcija. Iebrokušo slepkavu zolves un karātavas šeit nespēja iebiedēt proletariāta priekšpulku — sociāldemokratiju. Ciedzama gan lielus zaudējumus, tā nekavējoties atgāja un nostiprinājās nelegālās partijas pozīcijās, nemitīgi aicinādama uz apvienošanos jaunām cīņām izkļiedētās un sakautās proletariāta masas. Un beigās visu vienojošā, sarkanā, revolucionārā Rīga, kur proletariāts ir pārdzīvojis visgrūtākos un asiņainākos cīņu momentus, nezaudējot ne uz mirkli savu revolucionāro apņēmību un cīņas sparus... Lūk — ir tās trīs saplosītās Latvijas daļas, no kurām organizētais Latvijas proletariāts, pārvarēdams visas grūtības, bija sūtījis savus priekšstāvjus uz Latvijas Sociāldemokrātijas XVI konferenci, lai salietos

atkal vienotā, idejiski un organizatoriski spēcīgā proletāriskā partijā».

Konference apstiprināja apgabalu organizācijas un to centrus un galīgi norobežojās no meņševikiem, pārtraukdama sakarus ar Rīgas organizācijas 1. rajona 6. (meņševistisko) apakšrajonu un izslēgdama no partijas meņševiku ideologus Frici Menderu un Paulu Kalniņu.

Par kongresa ievēlētiem LSD CK locekļiem, kas atradās Krievijā, konference pieņēma lēmumu, ka tie izveido LSD Centrālās Komitejas Krievijas Biroju. Krievijas Biroja pienākums, starp citu, bija «Cīņas» un citas marksistiski-ļeņiniskās literatūras izdošana un piegādāšana Latvijai.

Ar vasaras iestāšanos bija vieglāk nokļūt rajonos un palīdzēt tur organizēt darbu. Varēja kājām vai ar riteni veikt lielākus attālumus, kā arī pārvietoties pa naktīm. Sapulces varēja noturēt mežā un lauku šķūņos. Ik mēnesi notika rajonu organizāciju komiteju sēdes. Nodibinājās jauni rajoni.

Jau 1918. gada 5. maijā sanāca Malienas organizācijas konference, kurā piedalījās 11 delegāti no deviņiem rajoniem, pārstāvēdami 200 biedrus. Jūnijā sanāca otrā Malienas konference. Tā apsprieda LSD XVI konferences lēmumus un pievienojās tiem. Pārvēlēja Malienas komiteju, jo maijā ievēlētā komiteja nebija darba spējīga. Organizācijas priekšgalā izvirzījās J. Spons (Uldis), partijas biedrs no 1905. gada, kas līdz tam bija darbojies Vidienas organizācijā. Cik atceros, Malienas komitejā vēl tika ievēlēti J. Bormanis (Kurmis), M. Grīse (Mincīte), Mauriņš un Toms. Pēdējo divu biedru īstos vārdus neatceros.

23. jūnijā notika partijas Vidienas organizācijas konference. Konferencē piedalījās pārstāvji no 8 rajoniem ar sekošu biedru skaitu: Valkas (Dienas) — 12 biedri, Valmieras (Rīta) — 9 biedri, Cēsu (Gaujmaliešu) — 8 biedri, Rūjienas (Liepēniešu) — 16 biedri, Raunas (Upes) — 10 biedri, Mazsalacas (Eglāju) — 14 biedru, Rencēnu (Liesmas) — 9 biedri un Burtnieku (Ezera) — 6 biedri. Vidienas pagaidu komitejas vietā konference ievēlēja jaunu Vidienas organizācijas komiteju šādā sastāvā: E. Plūme (Vētra), D. Francmane (Moris), J. Vintēns (Atoms), J. Birkenfelds (Žanis) un Robis (īsto vārdu neatceros). Kopējais partijas biedru skaits Vidienā — ap 95 biedri, gan bija mazāks nekā Malienā, bet pati organizācija bija aktīvāka par Malienas organizāciju.

Veco aktīvo biedru no Padomju varas laika Vidienā bija

palicis ļoti maz. Visi viņi bija vai nu evakuējušies, vai arestēti. Bet radās jauni cīnītāji, galvenokārt no jaunatnes vidus, kuru tēvi un brāļi bija aktīvi abu 1917. gada revolūciju dalībnieki. Bez tam darbaļaužu naidis pret okupantiem un to rokaspuišiem bija tik liels un vispārējs, it īpaši uz laukiem, ka mēs visur radām atbalstu. Vācu imperiālistiskās armijas un latviešu buržuāzijas neģelīgā rīcība bija vislabākā aģitācija par boļševikiem un sociālistisko Krieviju. Mums vajadzēja tikai šo naidu ievadīt pareizās sliedēs, pareizi apgaismot un norādīt cīņas ceļus un mērķus. Līdzās mutvārdu aģitācijai un propagandai šim uzdevumam kalpoja partijas uzsaukumi un proklamācijas.

Jūnija beigās notika LSD Vidzemes koporganizācijas konference. Tā noklausījās ziņojumu par LSD XVI konferences darbu un pievienojās tās lēmumiem. Vidzemes pagaidu centra vietā tā ievēlēja LSD Vidzemes koporganizācijas centru. Tajā ievēlēja: A. Bērci-Arāju, D. Francmani (Mori), E. Plūmi (Vētru), H. Leimani (Ergu) un J. Birkenfeldu (Žani). Šādā sastāvā Vidzemes koporganizācijas centrs darbojās un vadīja revolucionāro cīņu Vidzemē līdz 1918. gada beigām, kad Latvijā nodibinājās Padomju vara. J. Krūmiņš pēc LSD XVI konferences palika darboties Rīgā. Par Centrālās Komitejas pārstāvi uz Valku atbrauca A. Bērce-Arājs, kas šeit dzīvoja ar Veldres vārdu.

Vidzemes koporganizācijas centrs noorganizēja savu nelegālu tipografiju Valkā. Tomēr tā bija stipri primitīva, un tajā iespiestie uzsaukumi tehniskā ziņā bija neapmierinoši. Nostiprinoties sakariem ar Rīgu, kļuva iespējams saņemt arī Rīgā iespiesto literatūru. Tāpēc galveno uzmanību pievērsām Centrālās Komitejas un Spartaka grupas izdoto uzsaukumu izplatīšanai. Uzlabojoties literatūras piegādei no Krievijas, organizācijām plašākos apmēros tika piegādāta «Cīņa» un cita Krievijā iespiestā nelegālā literatūra.

Realizējot XVI konferences lēmumu par aģitāciju un propagandu vācu kareivju vidū, tika izplatīti Spartaka grupas izdotie uzsaukumi vācu valodā. Biedriem, kas kaut cik prata vācu valodu, uzlika par pienākumu nodarboties ar mutvārdu aģitāciju kareivju vidū.

Satiksmei ar tālākajiem rajoniem arvien biežāk izmantojām dzelzceļus, kaut gan noteikumi par braukšanas atļaujām bija ārkārtīgi stingri. Uz Vecgulbenes dzelzceļa līnijas kalpoja konduktors, kas par nelielu atlīdzību pārvadāja mūsu cilvēkus,

paslēpjot tos no kontroles. Valkas dzelzceļa kasē strādāja kasieris, ko pazinu no 1917. gada un kas mums šad tad pārdeva biļetes bez «ausveisu» (atļauju) uzrādīšanas.

Noorganizējām arī «dokumentu biroju» un sākām paši izgatavot «ausveisus». Veidlapas apgādāja biedrs, kas strādāja Cēsīs tipografijā. Mazgājām arī jau lietotās. Zīmogus gatavoja H. Leimanis un Milda Medene (Mazais). Viens no pirmajiem pašu darinātajiem zīmogiem bija Rīgas lauku žandarmērijas zīmogs, ko pagatavojām pēc nospieduma uz «ausveisa» par manis un Leimaņa atbrīvošanu no apcietinājuma un atļauju izbraukt uz pastāvīgo dzīves vietu. Ar šo zīmogu apzīmogatām apliecībām mēs braukājām uz Valmieru, Cēsīm, Rūjienu, un visas kontroles tās acīm redzot atzina par īstām, jo nebija gadījuma, kad kādu aizturētu.

Maijā un jūnijā paplašinājām sakaru līnijas ar Padomju Krieviju. Sākumā literatūru no turienes piegādāja caur Opočku ar zirgu uz Malienu. No turienes to saņēma Vidzemes centrs un nogādāja tālāk uz Rīgu vai sadalīja pa rajoniem. Tāds ceļš bija ļoti garš, ilgs un nekārtīgs. Tāpēc maija beigās P. Birzgalim (Antiņam), vecam partijas biedram no Mazsalacas, tika uzdots iekārtot Pleskavā zem fotografa darbnīcas izkārtnes sakaru punktu. Otru sakaru punktu aiz demarkācijas joslas Torošīnā pārzināja E. Ozoliņš (Atis). Pasta piegādāšana no Pleskavas uz Valku un Rīgu bija Vidienas komitejas locekļa J. Vintēna (Atoma) pienākums.

Ja 1918. gada pavasarī un vasarā partijas galvenais uzdevums Vidzemē bija partijas organizāciju atjaunošana un nostiprināšana, aģitācija un propaganda, tad uz rudens pusi arvien vairāk izvirzījās jautājums par revolucionārās masu cīņas un tās noslēdzošā posma — bruņotas sacelšanās organizēšanu. Sākām vākt ieročus un organizēt kaujinieku grupas.

1918. gada februārī, Krievijas armijai atkāpjoties, Latvijā bija palicis diezgan daudz ieroču. Lielāko daļu to sagrāba okupācijas karaspēks, bet daļu iedzīvotāji paspēja paslēpt. Tagad tos vajadzēja atrast un savest kārtībā. Otrkārt, vajadzēja iegūt ieročus no vācu armijas. Šos uzdevumus nevarēja uzticēt kara lietās nepieredzējušiem partijas biedriem. Tāpēc izraudzījām bijušos kareivjus, kas prata rīkoties ar ieročiem. Malienas organizācijā šo darbu vadīja J. Spons (Uldis), Vidienā tas bija uzdots J. Olmanim (Enkuram).

Augusta beigās un septembrī Centrālās Komitejas uzdevumā

aizbraucu uz Maskavu. Vajadzēja informēt LSD Krievijas Biroju par stāvokli Latvijā, nokārtot jautājumu par nelegālās literatūras izdošanas paplašināšanu un piegādi, kā arī noskaidrot iespējamību saņemt ieročus un sprāgstvielas pāri demarkācijas līnijai.

Krievijas Biroja sēdēs iepazīnos ar Pēteri Stučku. Līdz tam viņu pazinu tikai kā LSD teorētiķi pēc viņa rakstiem. Spilgti atmiņā palikusi tā siltā sirsnība un biedriskums, ar kādu Stučka izturējās pret mani kā biedru, kas ieradies no nelegālās cīņas frontes. Nebiju gaidījis arī tādu rūpību un gādību, kādu Stučka veltīja visiem mūsu izvirzītajiem jautājumiem. Šo Stučkas sirsnību, biedriskumu un rūpību man bija iespēja novērot arī vēlāk, gan Latvijas Padomju Valdības nodibināšanas dienās, gan divdesmitajos gados Maskavā.

Padomju Krievijā pavadīju nedēļas divas. Pa šo laiku iepazīnos ar republikas dzīvi un tās iestāžu darbu. Bija trauksmainas dienas: tikai dažas nedēļas pirms tam bija apspiests kreiso eseru dumpis, atklāta sabiedroto imperiālistu sūtniecību sazvērestība pret Padomju Krieviju, Petrogradā eseri bija nošāvuši tautas komisāru Uricki. Tikko kā bija noticis atentāts pret Ļeņinu. Vairākas reizes iegriezās Viskrievijas Ārkārtējā komisijā, kas bija organizēta cīņai pret kontrrevolūciju. Šeit strādāja daudz latviešu, to vidū liels skaits vidieniešu. VĀK kolēģijas loceklis un viens no tuvākajiem priekšsēdētāja F. Dzeržinska palīgiem bija LSD Centrālās Komitejas loceklis J. Peterss. Ārkārtējās komisijas darbinieki strādāja dienām un naktīm. Vārēju pārliecināties, kāda disciplīna un revolucionāra taisnības apziņa valdīja komisijas darbā un cik nepamatoti, ļaunprātīgi izdomāti bija buržuāzijas šausmu stāsti par «Čekas» briesmu darbiem. Ar dzelzs stingrību, bet bez mazākiem cietsirdības vai atriebības motīviem tā cīnījās pret kontrrevolucionāriem.

Piedalījos kā viesis arī vienā Viskrievijas Centrālās Izpildu Komitejas (VCIK) sēdē. Sēdi vadīja J. M. Sverdlovs. Viņam līdzās sēdēja VCIK Prezidija loceklis Fr. Roziņš (Āzis). Šajā sēdē apsprieda arī jautājumu par Sarkanā Karoga ordeņa nodibināšanu. Tas bija pirmais ordenis Padomju Republikā. VCIK apstiprināja ordeņa statūtus. Pirmo ar Sarkanā Karoga ordeni apbalvoja V. K. Bliheru par varonīgām un veiksmīgām cīņām Urālu frontē.

Apmeklēju 9. latviešu strēlnieku pulku Kremli. Šeit kalpoja mans brālis un daudzi biedri un paziņas no Vidienas un Valkas,

kas, vāciešiem okupējot Vidzemi, bija evakuējušies. Gandrīz viss 9. latviešu strēlnieku pulks sastāvēja no Latvijas sarkangvardiem un padomju darbiniekiem. Strēlnieki bija ļoti sašutuši un naida pilni pret eseriem un citiem kontrrevolucionāriem, sevišķi par viņu izdarīto atentātu pret Ļeņinu. «To mēs viņiem atmaksāsim! Izbeigt miermīlību pret ienaidniekiem! Sarkano masu teroru pret kontrrevolucionāriem teroristiem!» — Tādus un tam līdzīgus izteicienus dzirdēju no visām pusēm. Strēlnieki bija pārliecināti par starptautiskās revolūcijas neizbēgamību, par vācu okupācijas varas drīzu krišanu un savu atgriešanos Latvijā. «Bet vispirms jānostiprina Padomju vara Krievijā!» — bija visu domas.

Strēlnieki ļoti interesējās par dzīvi Latvijā. Bija jāinformē par visu. Katrs gribēja uzzināt sīkāk par savu pagastu, par tur palikušajām ģimenēm. No strēlniekiem saņēmu arī vairākus vērtīgus norādījumus par Latvijā palikušajiem viņiem pazīstamiem cilvēkiem, kam varētu uzticēties nelegālajā darbā. Daži pastāstīja, kur noslēpti ieroči un pie kā palikusi pagasta izpildu komitejas kase. Pēc atgriešanās Latvijā šos norādījumus izmantoju. Jāsaka, ka visas naudas summas, kas bija palikušas Latvijā, tika nodotas partijas organizācijām.

Rudens sākumā arvien vairāk bija manāmas Vācijas sabrukuma un tuvojošās revolūcijas pazīmes. Krievijas revolūcijas atbalss sekmēja darbaļaužu cīņu kā Latvijā, tā citos okupētajos apgabalos, un šī cīņa arvien vairāk ietekmēja vācu kareivjus. Mūsu uzsaukumi, mutvārdu aģitācija, tautas pretestība ik uz soļa lēni, bet nemitīgi grāva okupācijas varu un līdz ar to muižniecības un latviešu mantīgo šķiru pamatus. Partijas ietekme masās arvien pieauga.

Malienā jau darbojās 13 partijas rajonu organizācijas. Vidienā vēl atjaunojās Rankas (Asnu), Ipiķu un Strenču rajoni, biedru grupas organizējās Piebalgā un Smiltēnē. Biedru skaits rajonos nebija liels, 10—15 cilvēku, bet tie bija disciplinēti, pārliecināti un pārbaudīti cīņtāji. To vidū bija daudz jauniešu. Kādu drosmi un pašreizēdību prasīja partijas darbs, rāda kaut vai tas, ka pat tikai par proklamāciju izplatīšanu draudēja nāves sods vai ilgi gadi katorgas. Un, kaut gan žandarmērija un lauku policija turpināja arestus visu vasaru, Vidzemē pa šo laiku partijas biedri cieta samērā maz. Valkas rajonā, piemēram, martā bija tikai 7 vācu aizmugurē palikušie biedri, bet pa vasaru biedru skaits pieauga līdz 17, to vidū bija 3 dzelzceļa darb-

nīcu strādnieki. Drīzumā pēc vāciešu ienākšanas Valkā tika arestēti un nosūtīti uz koncentrācijas nometni divi partijas biedri. Vasarā arestēja vēl divus biedrus, bet vairāk iekrišanu nebija. Novembra beigās vai decembra sākumā par agitāciju vācu kareivju vidū arestēja Stepanovu un vēl divas biedrenes, bet, pateicoties Valkas Strādnieku padomes enerģiskajam protestam, tās pēc dažām dienām atbrivoja.

Oktobra beigās Valkā sanāca partijas Vidzemes koporganizācijas 3. konference. Tā ievēlēja delegātus uz LSD XVII konferenci, ko bija paredzēts sasaukt novembrī. Konference apsprieda bruņotās sacelšanās gatavošanu, jo arvien redzamāka kļuva revolūcijas tuvošanās Vācijā.

Bet notikumi risinājās vēl ātrāk, nekā bijām gaidījuši. 9. novembrī Vācijā nogāza ķeizaru.

Tiklīdz saņēmām ziņu par revolūciju Vācijā, Vidzemes koporganizācijas centrs nolēma organizēt Valkā legālu revolucionārās cīņas centru — Strādnieku padomi. Jau otrā dienā pēc Vi. he! ma II nogāšanas Valkā nodibinājās vācu Kareivju padome (Soldatenrat), kas 11. novembrī noturēja plašu kareivju mītiņu. Mītiņā runāja arī A. Bērce-Arājs. Valkas strādnieku vārdā viņš apsveica vācu kareivjus ar revolūcijas uzvaru un aicināja tos uz kopīgu cīņu līdz darba! aužu galīgai uzvarai. Apsveikumu vācu kareivji uzņēma ar aplausiem. Latviešu buržuāzijas un meņševiku pārstāvjos Bērces-Arāja runa izraisīja liekulīgu sašutumu: kā latvietis varot apsveikt vāciešus un aicināt kopīgi darboties! Cik liekulīgs bija šis «sašutums», rādīja vēlāko notikumu gaita, kad latviešu buržuāzija visciešākā vienotībā ar vācu algotņiem un muižnieku landesvēru centās sakaut latviešu strādniecību.

Vācu Kareivju padome ne! ika šķēršļus strādnieku padomes organizēšanai. 13. novembrī Valkas Saviesīgās biedrības zālē, Maskavas ielā 10, sasaucām strādnieku sapulci. Sapulcē ievēlēja strādnieku padomes organizācijas komiteju ar Bērci-Arāju priekšgalā. No 11 komitejas locekļiem 8 bija partijas biedri. Organizācijas komiteja nekavējoties izvirzīja Valkas vācu Kareivju padomei prasības: visu politisko apcietināto atbrīvošanu, okupācijas varas iecelto iestāžu likvidēšanu, ne! aujot ieņemt to vietu buržuāzijas organizētajai Nacionālajai padomei un dažādām tā sauktām «sabiedrisko organizāciju» komitejām. Prasījām arī Valkas pilsētas priekšnieka funkciju nodošanu strādnieku padomei un vecās policijas tūlītēju atbrūošanu.

Strādnieku padomes vēlēšanas notika tuvākajās dienās pa ardiem. Padomē sākumā ievēlēja ap 40 deputātu, to vidū visus partijas Valkas rajona biedrus. Bet tika ievēlēti arī daži meņševiki un citi sīkburžuāzijas pārstāvji. Atskaitot šos, cik atceros, 6 cilvēkus, visi pārējie Padomes locekļi visos jautājumos un pasākumos atbalstīja mūs, boļševīku grupu. Strādnieku padome ievēlēja Izpildu komiteju, kuras prezidijā bija priekšsēdētājs A. Bērce-Arājs, priekšsēdētāja vietnieks T. Līventāls, kas tikko bija atgriezies no koncentrācijas nometnes un tolaik vēl darbojās kopā ar mums, sekretārs J. Birkenfelds un kasiere — skolotāja Saulīte.

18. novembrī notika Valkas Strādnieku padomes un vācu Kareivju padomes kopēja sēde. Mēs atkārtojām savas prasības. Vairāki Kareivju padomes locekļi tās atbalstīja un pasvītvoja, ka revolucionārajā cīņā jāiet kopā. Tomēr Kareivju padomes vairākums izturējās atturīgi un, kaut gan vispārējos vārdos it kā apsolīja savu atbalstu, skaidras atbildes mums nedeva, izņemot jautājumu par politisko arestēto atbrīvošanu. Izrādījās, ka mūsu cerības uz Kareivju padomes atbalstu ir veltas. Jau 21. novembrī, 3 dienas pēc kopējās sēdes, Kareivju padomes vārdā mums tika paziņots: «Neviena pārvaldīšana nevar jums agrāk tikt nodota kā tikai tad, kad mēs ar Eiropas lielvalstu un Amerikas līdzzināšanu un uz viņu vēlēšanos jūs atstāsim. Ikkatru pretimdarišanu šiem likumiem mēs apspiedīsim ar varu.»

Nosūtījām savu delegāciju uz Kareivju padomi un pieprasījām paskaidrojumus. Mums atbildēja, ka tāds esot Vācijas valdības un Rīgas Kareivju padomes rīkojums. Kareivju padomes avīze «Soldatenrat» gan rakstīja, ka Padome esot pārraidījusi uz Berlīni ziņojumu par vācu kareivju atteikšanos liet savas asinis Baltijas muižniecības un vietējās buržuāzijas labā, bet patiesībā Valkas Kareivju padome, tāpat kā citas vācu kareivju padomes Latvijā, bremzēja revolucionāro cīņu un atbalstīja mantīgās šķiras. Nedaudzie revolucionārie karavīri — padomes locekļi pamazām tika aizkomandēti, un vēlāk šeit palika tikai šeidemanieši.

Reizē ar lēmumu par strādnieku padomes organizēšanu Vidzemes koporganizācijas centrs nolēma nekavējoties organizēt arī legāla revolucionāra laikraksta izdošanu. Tā radās avīze «Sarkanais Karogs» kā Valkas Strādnieku padomes organs. Laikraksta redakciju uzdeva vadīt A. Bērce-Arājam, A. Zeibotam un J. Birkenfeldam. Avīzi nosaucām «Sarkanais Karogs», lai

pat vistālākajos Kurzemes stūros. Būdams vienīgais legālais revolucionārās preses organs Latvijā, «Sarkanais Karogs» plaši izplatījās, lai gan pasta sakari bija nekārtīgi un (vēl stingri ierobežoti. Laikraksta izplatīšanā daudz palīdzēja dzelzceļnieki. Vēlāk, 1919. gadā, kad strādāju Liepājā, turienes biedri man stāstīja, cik liela aģitācijas un propagandas nozīme «Sarkanajam Karogam» bijusi viņu ciņā ar meņševikiem.

18. un 19. novembrī Rīgā darbojās LSD XVII konference, kurā piedalījās delegāti no visas Latvijas, tajā skaitā 5 Vidzemes koporganizācijas centra delegāti. Konference izstrādāja direktīvas turpmākajai ciņai. Galvenās politiskās prasības, ko konference izvirzīja, bija vācu karaspēka izvešana no Latvijas, strādnieku un bezzemnieku padomju atjaunošana un organizēšana, policijas, žandarmērijas un baltgvardu atbrūošana un izformēšana, strādnieku šķiras apbrūošana, kontrevolucionāro centru — Tautas padomes un citu — visnesaudzīgākā apkaurošana.

Sevišķu vērību konference veltīja jautājumam par bruņotas sacelšanās organizēšanu. Tā uzdeva visām partijas organizācijām gatavot kaujas grupas un tās apmācīt, veikt izlūkošanu, lai noskaidrotu pretinieku spēkus un to izvietojumu, kā arī ieroču noliktavu atrašanās vietas. Konference uzdeva organizēt uzņēmumu un muižu aizsargāšanu no izlaupišanas. Tiešai bruņotās sacelšanās vadīšanai konference nolēma organizēt kara revolucionārās komitejas uz vietām. Latvijas Kara revolucionāro komiteju nozīmēja partijas Centrālā Komiteja.

Cik atceros, Valkā mēs tomēr atsevišķu kara revolucionāro komiteju nenodibinājām. Tās uzdevumus pa daļai jau veica Vidzemes koporganizācijas centrs un vēlāk Strādnieku padome.

Izpildot XVII konferences un Vidzemes koporganizācijas lēmumus, sasaucām strādnieku sapulces citās Vidzemes pilsētās un bezzemnieku sapulces pagastos. 18. novembrī notika strādnieku sapulce Vecgulbenē, kura ievēlēja vietējo Strādnieku padomi. 24. novembrī Rūjienas strādnieku sapulce apsveica Valkas Strādnieku padomi un ievēlēja organizācijas komiteju strādnieku padomes vēlēšanām. Jāpiezīmē, ka pēc XVII konferences strādnieku vai bezzemnieku sapulcēs tika vēlētas organizācijas komitejas, kuras organizēja pilntiesīgu strādnieku vai bezzemnieku padomju vēlēšanas. 26. novembrī notika masu mitiņš Valmierā, kurā piedalījās ap 1300 cilvēku. Mitiņš ievēlēja organizācijas komiteju, kurā vairākums bija Valmieras rajona partijas biedru

un viņu piekritēju. Tajā pašā dienā Cēsis darbaļaužu sapulce ievēlēja organizācijas komiteju; arī šeit boļševiki bija vairākumā. Ja mantīgās šķiras sasauca masu sapulces, lai atbalstītu Tautas padomi un buržuāzisko Pagaidu valdību, tajās ieradās partijas biedri, un šīs sapulces parasti pārvērtās par revolucionārām demonstrācijām pret buržuāziju, par Padomju varas organizēšanu. Sākusies ar «Dievs, svēti Latviju», sapulce beidzās ar «Internacionāli» un «Ar kaujas saucieniem». Ja pirms sapulces plīvoja sarkanbaltsarkanais karogs, pēc sapulces tā vietā pacēlās sarkanais karogs. Tā tas bija Cēsis, Valmierā, Mazsalacā, Rencēnos, Vecgulbenē un daudzās citās vietās.

Bet mantīgās šķiras nedomāja nolikt ieročus. Vācu muižniecība un latviešu lielburžuāzija ar vācu armijas palīdzību organizēja un apbruņoja baltgvardus — landesvēru. Safabricētā buržuāziskā Pagaidu valdība kā nu prazdama centās spēlēt Latvijas valdības lomu, vervēja savā «armijā» bijušos virsniekus un saimniekdēlus, sūtīja uz rajoniem savus pilnvarotos. Zemnieku savienība un meņševiki centās nepieļaut strādnieku un bezzemnieku padomju organizēšanu uz vietām vai arī mēģināja dabūt tās savā ietekmē, kā tas viņiem sākumā bija izdevies Liepājā. Bet Rīgas un Vidzemes darbaļaudis nebija pievilāmi. Pat divas no buržuāzijas savervētajām Latvijas «armijas» rotām atteicās atbalstīt Pagaidu valdību un sacēlās pret to. Plašā strādnieku masu sapulcē Valkā 26. novembrī meņševiki mēģināja uzstāties par Tautas padomes atbalstītānu, bet viņus izsvīpa. LSD varonīgais nelegālais darbs nebija veltīgs un deva bagātus augļus.

Novembra beigās vācu kara noliktavas Valkā bija izsniegušas ieročus landesvēriem. Bez tam vācu pavēlniecība gatavojās sūtīt bruņu vilcienu no Valkas Pleskavas virzienā krievu baltgvardu rīcībā. Stāvoklis saasinājās ar katru dienu. Pēc Valkas Strādnieku padomes kategoriska protesta Kareivju padome bruņu vilcienu aizturēja Valkā, bet landesvēristi tomēr palika apbruņoti. Redzējām, ka vācu armijas aizsardzībā aug bruņots spēks, ar kuru, ja tas nostiprināsies, mums būs grūti cīnīties. Briesmas draudēja arī no citas puses: Baltijas jūrā parādījās angļu flote. Viņu mīnu kuģi ieradās Liepājas ostā. Mūsu rīcībā vēl bija ļoti maz ieroču, mūsu kaujas grupas necīgas un nepietiekami apmācītas. Tāpēc Valkas Strādnieku padome griezās pie sociālistiskās Krievijas Padomju Valdības ar lūgumu sniegt mums materiālu un morālu palīdzību.

Sarkanā Armija pa to laiku bija sakāvusi krievu baltgvardu bandas un ieņēmusi Pleskavu. Latviešu strēlnieki atradās pie Latvijas robežām. 2. decembrī Valkas Strādnieku padome pieņēma lēmumu, ka Latvijā visai varai jāpāriet strādnieku, kareivju un bezzemnieku deputātu padomju rokās. Pret rezolūciju balsoja 6 meņševiku deputāti. «Sarkanais Karogs» apsveica latviešu strēlniekus un uzaicināja Latvijas darbaļaudis roku rokā un plecu pie pleca ar strēlniekiem iet cīņā par Padomju Latviju.

9. decembrī Valkas Strādnieku padome saņēma ziņas, ka Valkā aizturētajam bruņu vilcienam dots rikojums būt gatavam doties pret Sarkano Armiju, ka vācu kara iestādes pastiprināti izved pārtiku, dzelzceļa sliedes un citu Latvijas īpašumu, ka Kareivju padome Valkā devusi rikojumu uzspridzināt tiltu, lai apgrūtinātu Sarkanās Armijas ienākšanu. Pieprasījām vācu Kareivju padomei oficiālu paskaidrojumu: vai tā uzskata sevi kara stāvoklī ar Padomju Krieviju un Latviju? Valkas Strādnieku padome steidzīgi izlaida uzsaukumu vācu kareivjiem, norādīdama, ka tie no jauna tiek ievilkti karā un ir atbildīgi par Latvijas izlaupīšanu. Dzelzceļa strādniekiem uzdeva aizturēt vilcienus ar pārtikas produktiem. Šim nolūkam nodibinājās dzelzceļnieku komisija, kurā par savu pārstāvi Strādnieku padome deleģēja mani. Otrā dienā vācu Kareivju padome mums atbildēja, ka viņa neatrodies kara stāvoklī ne ar Krieviju, ne ar Latviju un tiltus nespridzināšot.

Pieaugot masu aktivitātei, sākām kaujas grupās uzņemt arī bezpartejiskos strādniekus. LSD CK Krievijas Birojs līdz ar vairākiem vecākiem partijas biedriem atsūtīja uz Latviju arī dažus strēlniekus ar bagātu kaujas pieredzi, kurus varējām izmantot kaujas grupu apmācīšanai. Slikti bija ar apbruņojumu. Šur tur uz laukiem bija vecie krievu armijas ieroči, bet tie bija vajadzīgi uz vietas. Un bieži, ja atradās šautenes, tad nebija patronu, un otrādi. Tāpēc partijas komiteju svarīgs uzdevums bija iegūt ieročus no vāciešiem.

Valmieras biedriem ar dažu vācu kareivju spartakiešu palīdzību izdevās iegūt divas kastes jaunu šauteņu un patronas. Ieroču izvešanu no vācu kazarmām organizēja biedri A. Mauriņš, Karitons (Bruto) un A. Kalniņa (Kača). Pēdējā, sēdēdama uz maskētā ieroču veltuma, aizveda tos cauri pilsētai uz tuvējo kapsētu, kur tos noglabāja.

Valkā no bruņu vilciena iznesām 2 ložmetējus, lauku telefona aparātu un dažas kastes ar patronām. Tas notika tā: bied-

renes Moris un Mazais pārgērbās par zemniecēm, sadabūja speķi, olas, sviestu un ar kurvjiem rokās agrā rītā ieradās pie bruņu vilciena lokomotīves. Pēc brīža gandrīz visa vilciena sardze salasījās pie gardumu tirgotājām. Mēs, četri biedri, pa to laiku iekļuvām vilcienā un paspējām iznest ieročus. Divi veci landšturmisti tomēr nebija aizrāvušies ar iepirkšanos, pamanīja mūs un atklāja uguni. Paspējām iekraut ratos visu iznesto un bez zaudējumiem pazust, bet otrreiz atgriezties uz bruņu vilcieni, kā tas bija mūsu plānā, vairs nevarējām. Pa apšaudīšanās laiku paspēja pazust arī «zemnieces».

Vecās vācu karaspēka daļas pamazām evakuējās no Valkas, bet viņu vietā ieradās dzelzs divīzijas daļas. Tās izturējās naidīgi pret Strādnieku padomi, ieņēma patvarīgi Izpildu komitejas telpas, izlaupīja inventāru Lugažu muižā, kuras īpašnieks bija jau aizbēdzis un inventārs atradās bezzemnieku padomes pārziņā. Sakarā ar šiem incidentiem mūsu attiecības ar Kareivju padomi atkal saasinājās. 12. decembrī Valkas Strādnieku padomes Izpildu komiteja izsludināja vispārēju 3 dienu protesta streiku. Panācām, ka vācieši atbrīvoja Strādnieku padomes telpas un atdeva Valkas Padomes inventāru.

No Rēveles (Tallinas) Valkā ieradās Igaunijas buržuāziskās valdības pilnvarotais ieroču saņemšanai no vāciešiem. Pēc Valkas Strādnieku padomes enerģiska protesta Kareivju padome baltigauņiem ieročus nedeva, bet nedeva tos arī Strādnieku padomes organizētās milicijas apbruņošanai.

Uz laukiem sākās aktīva cīņa starp jaunievēlētām bezzemnieku padomēm un pelēkajiem baroniem. Tā, piemēram, Vecates vācu laika pagasta priekšnieks, bagāts budzis, izsauca vācu karēivjus, lai arestētu Bezzemnieku padomes locekļus. Līdzīgi gadījumi bija vairākos pagastos. Daudzās vietās sākās baronu bēgšana (Ziemeros, Apē, Laicenē, Gaujenē u. c.), pie tam tie centās izvest pēc iespējas vairāk mantu, galvenokārt produktus. Pastiprināti produktus uz laukiem iepirka arī buržuāziskās Pagaidu valdības aģenti. Lauksaimniecības biedrība «Konsums» iepirktos produktus ar vilcieniem sūtīja uz Rīgu. Valkas Strādnieku padome noliedza produktu izvešanu no Valkas apriņķa. «Konsuma» iepirktie produkti tika konfiscēti un sadalīti strādniekiem.

Avīzes «Sarkanais Karogs» izplatīšana pa visu Latviju sevišķi uztrauca buržuāzisko Pagaidu valdību. Jaunizceptais

iekšlietu ministrs M. Valters 11. decembrī Tautas padomes sēdē ierosināja aizliegt «Sarkano Karogu» un arestēt tā izdevējus. Un 15. decembrī Valkas Strādnieku padome saņēma telegramu: «Tālākā avīzes izdošana aizliegta. Nepaklausības gadījumā cietuma sods no 6 mēnešiem līdz 1 gadam. Iekšlietu ministrs Dr. Valters.» Tajā pašā dienā pienāca otra Valtera telegrama, ka J. Birkenfelds par nelikumīgu pārtikas produktu aizturēšanu sodīts ar 30 dienām cietuma.

Pagaidu valdība gan «aizliedza» un «sodīja», bet Valkā un visā Vidzemē tai nebija tādas varas, kas šos lēmumus spētu realizēt. Ulmaņa aģents Saltups ar saujiņu savervēto baltgvardu muka, cik vien ātri varēja, Rīgas virzienā, nemaz nemēģinādam izpildīt Valtera rīkojumus. No Veravas (Veru) Valkai tuvojās latviešu strēlnieki.

Naktī uz 16. decembri vācu Kareivju padome evakuējās no Valkas, bet dzelzs divīzijas daļas palika. Iepriekšējā dienā Kareivju padome bija apsolijsi pirms aizbraukšanas mums izsniegt ieročus. Naktī, kad mēs ar Bērci-Arāju ieradāmies pie priekšsēdētāja, viņš mūs sūtīja pie pilsētas komandanta, kam esot dots rīkojums izsniegt mums ieročus. Tomēr mēs tos tā arī nesaņēmām. Otrā rītā apbruņojām ievēlētos miličus ar mūsu pašu uzkrātiem ieročiem. Miličus kopā ar kaujas grupām sadalījām pa rajoniem pilsētas aizsardzībai. Lai aizkavētu mantu izvešanu no noliktavām, kaujinieki bija sabojājuši Valkas depo lokomotīves un uzspridzinājuši dažās vietās dzelzceļu. Vācieši, nevarēdami izvest atlikušos pārtikas un municijas krājumus, gatavojās uzspridzināt noliktavas. Mūsu spēki bija par vājiem, lai uzsāktu atklātu cīņu ar karaspēku. Bez tam partijas direktīva bija — neaizkavēt vāciešu evakuēšanos, bet tikai neļaut tiem postīt. Tāpēc kaujas grupām bija dota pavēle izvairīties no lielākām sadursmēm ar vāciešiem, tajā pašā laikā aizkavējot spridzināšanu. Vācieši, redzēdami bruņotas strādnieku grupas, sāka baidīties, ka tās viņiem neatgriež atkāpšanos, un pasteidzās evakuēties. Mēģinājumi aplaupīt vai uzspridzināt noliktavas tika likvidēti.

17. decembra rītā Valkas Strādnieku padome paziņoja iedzīvotājiem par visas politiskās, saimnieciskās un tiesas varas pārņemšanu savās rokās. Padomes Izpildu komiteja pārgāja uz bijušās apriņķa valdes telpām Rīgas ielā 9. Par Valkas pilsētas komandantu Izpildu komiteja iecēla H. Leimani. Vācu dzelzs divīzijas daļas tomēr palika pilsētā vēl vienu dienu. Pašā pil-

sētā sadursmes nenotika, bet apkārtņē uz ceļiem Rīgas virzienā skanēja šauteņu troksnis un reizēm tarkšķēja ložmetējs. Mūsu kaujinieki «atsveicinājās» ar pēdējām dzelzs divīzijas vienībām, steidzināja tās «nach Vaterland» un nelāva postīt dzelzceļu un sakaru līnijas.

Man bija uzdots saistīties ar strēlniekiem. 17. decembrī pulksten 7 vakarā no Valkas dzelzceļa stacijas dabūju tiešu savienojumu ar 6. latviešu strēlnieku pulka štābu, kas atradās Sangastes stacijā. Paziņoju štābam, ka Valkā vara pieder Strādnieku padomei.

Naktī no 17. uz 18. decembrī pilsētā ielavījās atpalikusi igauņu-latviešu baltgvardu banda un uzbruka Izpildu komitejas telpām, cerēdama pārsteigt un iznīcināt Izpildu komitejas locekļus. Baltgvardu plāns neizdevās, uzbrukums tika atsists. Tomēr sadursmē no mūsu biedriem krita Augusts Ermansons un Valdemars Skurstenis. Valkas apkārtņē baltgvardi nogalināja vairākus strādniekus un bezzemniekus, iepriekš tos nežēlīgi spīdzinot un sakropļojot. Arī vācieši bija nošāvuši vairākus dzelzceļniekus.

18. decembrī Valkā ienāca strēlnieki un citas Sarkanās Armijas vienības.

Jau LSD XVII konference 1918. g. novembrī bija ierosinājusi jautājumu par Latvijas Padomju Valdības organizēšanu, kura apvienotu un vadītu darbaļaužu cīņu pašā Latvijā. Tas bija nepieciešams arī tālab, ka tautiskā Ulmaņa viltus valdība sevi reklamēja par vienīgo visas latviešu tautas un valsts pārstāvi. Tā kā izcilākie LSD darbinieki atradās Padomju Krievijā, partijas Centrālā Komiteja kopā ar LSD Krievijas Biroju izvirzīja kandidātus valdības sastāvam. Rīgas un Valkas Strādnieku padomju atbalstīta, LSD Centrālā Komiteja 4. decembrī pieņēma lēmumu par Latvijas Strādnieku, kareivju un bezzemnieku pagaidu Padomju Valdības nodibināšanu. Par tās priekšsēdētāju nozīmēja Pēteri Stučku, par viņa vietniekiem — J. Daniševski un R. Endrupu — Rīgas Strādnieku padomes priekšsēdētāju. Par valdības locekļiem izvirzīja J. Lencmani, K. Pētersonu, J. Silfu-Jaunzemu, A. Bērci-Arāju — Valkas Strādnieku padomes priekšsēdētāju u. c.

Drīz Valkā ieradās Latvijas pagaidu Padomju Valdības locekļi P. Stučka, J. Daniševskis, J. Lencmanis, R. Eihe un publicēja Latvijas pagaidu Padomju Valdības 17. decembra manifestu.

Rīgas, Valkas un Liepājas Strādnieku padomes griezās ar uzsaukumu pie Krievijas un starptautiskā proletariāta un lūdza atbalstīt Latvijas pagaidu Padomju Valdību un proletariātu cīņā par darbaļaužu pilnīgu atbrīvošanu Latvijā. Uzsaukumu parakstīja Rīgas Strādnieku padomes vārdā R. Endrups un J. Krūmiņš-Pilāts, Valkas Strādnieku padomes vārdā A. Bērce-Arājs un J. Birkenfelds un Liepājas Strādnieku padomes vārdā J. Ozols-Ziedonis. 22. decembrī Valkā notika plaši iedzīvotāju mitiņi, kuros runāja valdības locekļi.

Strēlnieki Valkā neuzkavējās, bet turpināja gājienu caur Valmieru un Cēsīm uz Rīgu. Citas Sarkanās Armijas daļas, kas nāca caur Latgali, tuvojās Rīgai gar Daugavas krastiem. Decembra beigās visa Vidzeme bija atbrīvota.

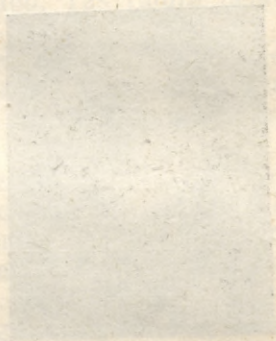
Kā Valkas Strādnieku deputātu padomes delegāts piedalījās Latvijas Strādnieku, kareivju un bezzemnieku padomju I kongresā Rīgā, kur mani ievēlēja Latvijas Centrālajā Izpildu Komitejā. 1919. g. janvāra beigās partijas Centrālā Komiteja mani nosūtīja uz Liepāju, kur atsāku partijas darbu nelegālos apstākļos.

*

Rakstīt atmiņas par vienu no tumšākajiem un smagākajiem periodiem Latvijas darbaļaužu revolucionārās cīņas vēsturē — 1918. gadu ir grūts uzdevums. Cīņa noritēja visdziļākajā pagrīdē, ievērojot vislielāko konspirāciju. Tāpēc arī gandrīz nekādi dokumenti nav saglabājušies. Un tie, kas saglabājušies, grūti atšifrējami. Ne tikvien daudzu biedru vārdi, bet arī daudzu cīņas momentu norise ir izgaisusi no atmiņas.

No šā perioda aktīvākajiem cīnītājiem dzīvi vairs ir tikai nedaudzi. Vairums no viņiem krituši vēlākajās cīņās vai nu Latvijā, vai citās mūsu plašās sociālistiskās Dzimtenes frontēs. Daudzi jo daudzi tika noslepkavoti buržuāziskās Latvijas laikā. Daudzi gājuši bojā 1937.—1939. gadā no tautas nodevēja Berija rokas. Neizteicamās sērās noliecas galva, atceroties kritušos Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas locekļus J. Šilfu-Jaunzemu, J. Krūmiņu-Pilātu, A. Bērci-Arāju, J. Zukovski (Teodoru), Vidzemes lauku organizāciju nenogurstošos cīnītājus E. Plūmi (Vētru), D. Francmani (Mori), H. Leimani (Ergu), Mildu Medeni (Mazo), J. Vintēnu (Atomu) un viņa māsu Elviru Vintēni, Paulīnu Vārpiņu, J. Sponu (Uldi), J. Ol-

mani (Enkuru), aprīnojami darbīgo, drošo un pašaieliedzīgo partijas organizāciju atjaunotāju Kurzemē J. Ozolu-Ziedoni un daudzus daudzus citus biedrus, kuru vārdi ir izzuduši no atmiņas, bet kuru gaišie tēli cieši ieslēgti sirdī. Ar dziļu sirsniņu un mīlestību atceros visus biedrus, ar kuriem kopā plecu pie pleca cīnījāties drausmīgajā 1918. gadā.

H. Leimanis (Ergs)

ZIEMEĻVIDZEME VĀCU OKUPĀCIJAS LAIKĀ 1918. GADĀ

Kad 1918. gada februārī vācu armija uzsāka uzbrukumu Rietumu frontē, Krievijas vecā demoralizētā armija vairs nebija kaujas spējīga. Armijas demoralizāciju sekmēja komandieru nodevība un to naidīgā nostāja pret revolūciju. Komandieri ienīda strādnieku, zemnieku un ka-

reivju deputātu padomes un centās kaitēt to darbībai. Jaunie, revolucionārie komandieri vēl nespēja saņemt savās rokās armijas vadību. Kareivji atstāja fronti, nometa ieročus, grupām un veseliem pulkiem devās mājup. Sakarā ar to tika galīgi dezorganizēts transports, un tas neļāva dzimstošajai revolucionārajai armijai — Sarkanajai gvardei organizēt sekmīgu aizstāvēšanos pret uzbrūkošo ienaidnieku.

Turklāt pirmie Sarkanās gvardes pulki bija vāji apbruņoti, nebija pietiekami apmācīti. Tiem nebija pa spēkam atsist vācu regulārās armijas uzbrukumu. Vācu imperiālisti, bez šaubām, to gluži labi zināja jau pirms uzbrukuma uzsākšanas. Vācu armija okupēja ne tikai Latvijas ziemeļu apriņķus, bet arī Igauniju un Ukrainu.

Padomju Krieviju nespēja aizsargāt armijas ieroči, bet to glāba V. I. Ļeņina ģeniālā politika. Padomju Krievija parakstīja Brestas miera līgumu ar Vāciju. Šā miera līguma noteikumi Pa-

domju Krievijai bija ļoti smagi, bet ar to bija iegūta nepieciešamā atelpa.

Okupētajos apgabalos vācu imperiālisti centās iegūt jaunas materiālās bagātības — izejvielas un pārtiku, lai varētu turpināt karu. Vienlaikus viņi uzņēmas ar uguni un zobenu iznīcināt Oktobra revolūcijā iekarotās darbaļaužu tiesības un brīvības. Bolševikus kāra un šāva bez žēlastības. Pret darbaļaudīm vērsa visšausmīgākās represijas.

Okupētajā Latvijā iedzīvotājiem bija stingri aizliegts pārvietoties. Izbraukt uz citu pilsētu vai pagastu varēja vienīgi ar vietējo vācu komandantu rakstveida atļauju. Lai to dabūtu, vajadzēja pierādīt izbraukšanas nepieciešamību. Tas radīja lielas grūtības partijas nelegālajā darbā.

Tomēr ar atsevišķu biedru, kā J. Krūmiņa-Pilāta, un vietējo organizāciju iniciatīvu partijas darbība Ziemeļvidzemē drīz tika atjaunota. Noorganizējās partijas šūniņas un atjaunojās sakari starp organizācijām, nodibinājās pagaidu centrs.

Jau 1918. gada 7. aprīlī Ziemeļvidzemē sanāca partijas konference. Konferencē bija ieradusies Vidienas, Malienas un Valkas-Rūjienas organizāciju atjaunoto rajonu pārstāvji, kas pārstāvēja apmēram 200 biedru. Piedalījās arī pagaidu centra un Vidienas un Malienas komiteju pārstāvji.

Konference konstatēja, ka partijas organizācijas rosīgi darbojas, un atzīmēja, ka tautiskie «pelēči» kopā ar vācu junkuriem pieliek visas pūles, lai iznīcinātu partijas organizācijas, bet nespēj to izdarīt, jo visa Latvijas darba tauta atbalsta bolševiku partiju. Konference ievēlēja Vidzemes koporganizācijas Centru, kas izpildīja pagaidu Centrālās Komitejas uzdevumus. Ar Rīgu, kur atradās CK, šajā laikā sakaru vēl nebija, tādēļ ka Rīgā nevarēja nokļūt, jo tā bija iežogota ar dzeloņdrātīm un katru gājēju stingri kontrolēja. Iekļūt Rīgā varēja tikai ar speciālu caurlaidi.

Caurlaides kontrolēja vācu kareivji ar vāciešiem piemītošo pedantismu, bet formāli. Mūsu biedri, ievērojuši šo vācu kareivju īpatnību, sāka to izmantot. Tā Vidienas organizācijas biedres Emma Plūme (Vētra) un Dora Francmane (Moris) iekļuva Rīgā 1918. gada maijā uz LSD XVI konferenci ar vienu un to pašu caurlaidi, kas bija izdota uz sveša vārda. Čiekurkalna stacijā ar šo «atļauju» vispirms izgāja viena, tad to pašu caurlaidi izmantoja otra.

1918. gada jūlijā Vidzemes koporganizācijas Centrs šo rindīņu rakstītājam uzdeva organizēt pārvietošanās atļauju un pagaidu personas apliecību izgatavošanu. Šo darbu izdevās veikt diezgan ātri. Kā paraugus savācām atļauju un personas apliecību oriģinālus, ko bija izdevušas Vidzemes pilsētu un miestu komandantūras un uz kuriem bija zīmogu nospiedumi. Dokumentu blankas izgatavoja kāds partijas biedrs (uzvārdu neatceros), kas strādāja tipografijā Cēsis. Zīmogus gatavoju es, iegriežot tos linolejā. Ar šādā veidā izgatavotiem dokumentiem mūsu biedri braukāja un kārtoja partijas lietas Vidzemē. Liekas, šīs atļaujas izmantoja arī Rīgā.

Vajadzēja nokārtot arī sakarus ar biedriem Padomju Krievijā. Pirmais no okupētās Latvijas Padomju Krievijā ieradās J. Krūmiņš-Pilāts. Viņš nelegāli pārgāja demarkācijas līniju, 1918. gada aprīlī ieradās Maskavā un nodibināja vajadzīgos sakarus. Tolaik, pavasarī, satiksme pār demarkācijas līniju vēl nebija noorganizēta. Katrs gāja uz labu laimi.

Maija pirmajās dienās arī man nācās iet pār neitrālo joslu no Torošinas uz Pleskavu. J. Krūmiņš-Pilāts man bija iedevis divas adreses, vienu Torošinā, 6. latviešu strēlnieku pulka komandiera R. Kirhenšteina adresi, otru Pleskavā, Novgorodas ielā, kur dzīvoja kāds kurpnieks. Kādu dienu no Torošinas uz Pleskavu brauca lokomotīve. Biedrs Kirhenšteins ieteica man braukt ar to. Pie Pleskavas stacijas, pārbrauktuvē, nokāpu no lokomotīves un bez kavēkļiem nokļuvu norādītajā dzīvoklī Novgorodas ielā. Vajadzīgo cilvēku sastapu mājās, bet, kad lūdzu viņu nogādāt mani tālāk uz Latviju, viņš bija ļoti pārsteigts un paskaidroja, ka šajā lietā neko nevarot darīt.

Man nebija nekādu dokumentu. Tas nozīmēja, ka, ja nokļūšu vāciešu rokās, tad neizbēgams cietums vai koncentrācijas nometne. Man līdzī bija prāvs sainis nelegālās literatūras. Lūdzu dzīvokļa īpašnieku noglabāt to, bet arī šo pakalpojumu izdarīt viņš atteicās. Atgriezos Pleskavas stacijā. Par laimi lokomotīve vēl nebija aizbraukusi, un es ar to atgriezos Torošinā.

Drīz partijas Centrālā Komiteja noorganizēja Pleskavā un demarkācijas līnijā satiksmes punktus. Pleskavas punktu pārzināja kāds biedrs no Rūjienas¹. Demarkācijas līnijā satiksmes punktu pārzināja J. Zile. Satiksme starp Latviju un Padomju

¹ Pleskavas satiksmes punktu pārzināja P. Birzgalis, partijas biedrs no 1906. gada. Miris 1957. gadā. *Red.*

Krieviju bija labi nokārtota. Pa visu vācu okupācijas laiku nebija neviena iekrišanas gadījuma.

Kā jau minēju, maijā nokārtojās sakari ar Rīgu. 1918. gada maija beigās Rīgā sanāca LSD XVI konference. Piedalījās 25 delegāti. Bija pārstāvētas Rīgas, Malienas, Vidienas un Kurzemes organizācijas.

Konference izslēdza no LSD meņševikus-internacionālistus, kas pēc Rīgas okupācijas 1917. gadā bija pārgājuši revolūcijas nodevēju rindās. Visos apspriestos jautājumos konference pieņēma boļševistiskus lēmumus.

Konference izteica pārmetumu tai LSD Centrālās Komitejas daļai, kas bija darbojusies Vidzemē un, vāciešiem iebrūkot, nebija atstājusi Latvijā nelegālas partijas atjaunošanai vajadzīgos spēkus, sakarus, līdzekļus un tehniku.

Konferences lēmumi tika iztīrāti partijas pulciņos un guva vienprātīgu piekrišanu.

Partijas CK komandēja uz Valku savu locekli A. Bērci-Arāju, kas bija arī Vidzemes koporganizācijas Centra loceklis. Centrs atradās Valkā, un tā sastāvā bija J. Krūmiņš-Pilāts (Asns), J. Birkenfelds (Žanis), E. Plūme (Vētra), D. Francmane (Moris) un H. Leimanis (Ergs). Praktiskos darbus, kā literatūras transportu, satiksmes organizēšanu u. c. veica CK pārstāvis J. Zuvkovskis (Teodors).

Vidzemes koporganizācijas Centrs noorganizēja savu nelegālu tipografiju. Šajā darbā izpalīdzēja kāds burtlicis no Cēsīm, kas tipografijai piegādāja burtus. Tipografijas organizēšanā aktīvi piedalījās E. Plūme un D. Francmane.

Vācu okupantu varai sabrūkot, tipografiju nodevām partijas Valkas organizācijas rīcībā. 1919. gada pavasarī no Valkas atkāpjoties, Plūme bija pāslēpusi tipografiju Valkā kādas mājas bēniņos. Pēc Padomju varas krišanas Latvijā 1919. gada maijā Plūme palika turpat partijas darbā. Vai viņa šo tipografiju izlietoja, man nav zināms.

Vidzemes koporganizācijas konference sanāca 1918. gada oktobrī pie Valkas, kādā siena šķūnī Gaujas malā. Konferences galvenais jautājums bija par bruņotu sacelšanos.

Realizējot konferences lēmumus, iesākās spraisgs ieroču vākšanas un bruņotas sacelšanās gatavošanas darbs.

Valkā krustojās vairāki dzelzceļi: uz Pleskavu, Rīgu, Tērbatu, Pērnavu un Vecgulbeni. Sacelšanās gadījumā šim centram

varēja būt ievērojama stratēģiska nozīme, tādēļ partija tolaik pievērsa Valkai sevišķu uzmanību. Nolēmām koncentrēt Valkā kaujas spēkus no visiem apkārtnējiem rajoniem.

Ieroču partijas organizācijām nebija, bet bija zināms, ka daudzi partijas biedri un citi iedzīvotāji ieročus paslēpuši. Lie-lākā daļa šo ieroču bija ierakti zemē. Tos vajadzēja izrakt, sa-vest kārtībā un nogādāt drošā vietā. Vajadzēja iegādāties arī sprāgstvielas, apmācīt partijas biedrus rīkoles ar ieročiem. Viss tas prasīja daudz pūļu un sevišķi stingru konspirāciju.

Kara mākslas prateju mūsu biedru vidū nebija. Kādu dienu A. Bērce, J. Birkenfelds un šo rindiņu rakstītājs nogājām netālu aiz Valkas mežā uz Pedelas upītes krasta, paņēmām līdzī piroksilīna un dinamīta stienīšus. Salikām abus kopā zem egles sak-nēm. Ielikām kapsulu, garu degli un aizdedzinājām. Paši noslē-pāmies. Izrādījās, ka deglis bijis par garu, -- sprādziens notika, tikai pēc kādas minūtes. Tomēr zināma māka nu bija rokā.

No Rūjienas biedri atveda veselu vezumu patronu un rokas granātu, ko savā laikā bija paslēpis Vilis Miķelsons. No citām vietām arī veda ieročus. Sākumā ieročus slēpām Valkas apkārtnē-jos mežos, bet vēlāk palikām tik droši, ka tos glabājām dzi-vokļos.

Neraugoties uz visām pūlēm, ieroču un sevišķu sprāgstvielu izdevās savākt maz. Tādēļ nolēmām sūtīt pārstāvi uz Padomju Krieviju pie LSD Ārzemju biroja pēc palīdzības. Jābrauc bija man.

Pleskavā ierados 8. novembrī. Bet te nebija nokārtota sa-tiksmē. Blankas caurlaidēm caur demarkācijas līniju gan bija, bet mūsu satiksmes punkta rīcībā nebija Pleskavas komandan-tūras zīmoga un komandanta paraksta. Ar kabatas nazi linolejā izgriezu zīmogu un parakstu, kas izdevās pietiekami labi. Otrā dienā ar šiem paša izgatavotiem dokumentiem pārgāju demar-kācijas līniju.

9. novembrī Pleskavā jau klīda baumas par revolūciju Vācijā, bet tām vēl īsti neticējām, jo vācu karaspēkā, kas atradās Ples-kavā, nekādas pārmaiņas nebija manāmas.

Neitrālajā joslā, pusceļā starp Pleskavu un Torošinu, atra-dās konspiratīvs satiksmes punkts, ko vadīja J. Zīle. Viņš bija izmeklējis ļoti izdevīgu vietu: atsevišķu mājiņu sīku priežu pu-durā, tāpēc bija iespējams pirms ieiešanas mājiņā to rūpīgi no-vērot. Biedrs Zīle tolaik nēsāja garu, brūnu bārdu un izskatījās pēc īsta krievu zemnieka. Lai neradītu aizdomas, viņš turēja

zirgu un nodarbojās ar zemkopību. Savu pienākumu sakaru uzturēšanā, literatūras un ieroču transportēšanā biedrs Zīle veica ar lielu prasmi un pašizliedzību.

Paveicis savu uzdevumu Maskavā, 16. novembrī atgriezās Pleskavā. Vācijā notikusi revolūcija jau bija paspējusi ietekmēt vācu kareivjus. Kareivji gan atradās savos posteņos, tomēr no senās disciplīnas nebija ne vēsts. Piemēram, kareivji izlaida mūs, četrus cilvēkus, caur drāšu aizžogojumu par 5 rubļiem Krievijas cara laika naudā.

Vācu okupācijas karaspēka daļās sāka vēlēt kareivju padomes, bet tās savā vairākumā atradās šeidemaniēšu ietekmē un attiecībā pret Latvijas strādniecību piekopa kontrrevolucionāru politiku. Katra strādnieku revolucionāra uzstāšanās tika cietsirdīgi apspiesta. Jautājumus kareivju padomes izlēma bez kareivju piedalīšanās, jo padomēs bija ievēlēti nevis kareivji, bet dažādu rangu komandieri, kas bez iebildumiem realizēja visus augstākās priekšniecības norādījumus un pavēles. Kareivji savā vairākumā bija pilsētu un lauku strādnieki. Ilgais un briesmīgais karš tos bija galīgi nogurdinājis, tie vairāk domāja par savām ģimenēm un atgriešanos pie tām nekā par pavēļu izpildīšanu.

Latvijas bolševiki sāka rosīgi dibināt strādnieku un bezzemnieku deputātu padomes Ziemeļvidzemē. Padomes vispirms radās lielākajos centros, kā Valkā, Valmierā, Rūjienā. Kur nebija partijas pulciņu vai arī tie bija vāji, tika sūtīti partijas pārstāvji vēlēšanu noorganizēšanai.

Aktivizējās arī kontrrevolucionārie pelēkie baroni, cenzdames sagrābt padomes savās rokās, iedabūjot tur savus cilvēkus. Šajā pašā laikā sāka darboties Latvijas buržuāziskā valdība, kas pa visu Latviju izsūtīja savus emisārus dibināt bruņotas bandas cīņai pret revolūciju.

Strādnieku un bezzemnieku padomes sākumā centās uzturēt sakarus un saskaņot savu darbību ar vācu kareivju padomēm, bet no tā nekas neiznāca. Vācu Kareivju padome Valkā pasludināja Valkas Strādnieku padomi par nelikumīgu, un tās locekļi varēja sagaidīt arestu. Par vienīgām likumīgām iestādēm vācu kareivju padomes atzina tikai sevi. Nevar būt šaubu, ka strādnieku un bezzemnieku padomes tiktu padzītas, ja revolucionārie notikumi nebūtu risinājušies tik strauji. Tas sekmēja strādnieku un bezzemnieku spēku pieaugumu.

LSD Vidzemes koporganizācijas Centrs sāka izdot avīzi «Sarkanais Karogs». Avīzi izdevām kā Valkas Strādnieku padomes

organu, tās nosaukumu patapinājām no vācu spartakiešu avīzes «Die Rote Fahne» nolūkā paust solidaritāti ar Vācijas spartakiešiem. «Sarkanā Karoga» pirmais numurs iznāca 22. novembrī. Pirmajā laikā darbinieku trūkuma dēļ avīze iznāca neregulāri, bet jau ar 1. decembri to izlaidām divas reizes nedēļā. Sākot ar 20. decembri, tā kļuva par dienas avīzi. Avīzei «Sarkanais Karogs» bija noteikti boļševistisks raksturs, un tā veica lielu strādnieku un bezzemnieku masu audzināšanas darbu.

Avīzes boļševistiskais virziens pievērsa vācu Kareivju padomes uzmanību, un tā pavēlēja Valkas Strādnieku padomei pārtraukt avīzes izdošanu, kas traucējot sabiedrības mieru un kārtību.

A. Bērcem bija uzdots uzturēt sakarus starp Valkas Strādnieku padomi un vācu Kareivju padomi. Viņš vācu Kareivju padomes līderiem paziņoja, ka Strādnieku padome kategoriski atsakās pārtraukt laikraksta izdošanu.

Mūsu biedri enerģiski nodarbojās ar revolucionāru aģitāciju vācu kareivju masās. Par šādu aģitāciju okupanti Valkā arestēja divas partijas biedres. Viena no tām bija A. Stepanova. Valkas Strādnieku padome pieprasīja vācu Kareivju padomei viņas atbrīvot. Sarunas ilga vairākas dienas, līdz beidzot arestētās atbrīvoja.

Vācu kareivji zināja par notikušo revolūciju Vācijā, gaidīja pārmaiņas, bet tās nenotika. Redzēdami, ka kareivju padomes nekā no revolūcijas ieguvumiem viņiem nevar dot un nedos, vācu kareivji sāka dezertēt. Slavenā vācu armijas disciplīna sāka sabrukt.

Komandieri un kareivju padomes nespēja aizkavēt okupācijas armijas sabrukumu. Vācu kareivji posās uz Vāciju, un nekāds spēks tos nevarēja atturēt. Pa ceļam tie pārdeva ieročus un spridzināmos materiālus, ko mūsu biedri par lētu naudu pirka strādnieku apbruņošanai.

1918. gadā no 18. līdz 19. novembrim Rīgā notika LSD XVII konference, kas, ņemot vērā Latvijā radušos stāvokli sakarā ar revolūciju Vācijā, nolēma organizēt strādnieku bruņoto sacelšanos. Pēc konferences lēmuma partijas Centrālā Komiteja nodibināja Kara revolucionāro komiteju, kuras uzdevums bija organizēt un vadīt Latvijas strādnieku un bezzemnieku sacelšanos.

Vidzemes koporganizācijas Centrs arī nodibināja Kara revolucionāro komiteju.

Kad vācu okupācijas armija jau bija demoralizēta, vācu junkuri pēc latviešu buržuāzijas lūguma no okupācijas armijas atliekām un citām armijas daļām noorganizēja tā saukto dzelzs divīziju, kas ieņēma Ziemeļvidzemi. Tā kā novembra beigās Sarkanā Armija sakāva krievu baltgvardu Ziemeļarmiju un virzījās uz Latviju, dzelzs divīzija tika sūtīta preti latviešu strēlniekiem. Dzelzs divīzija bija labi apbruņota. Tās sastāvs rekrutējās no sevišķi izmeklētiem un uzticamiem kareivjiem. Dzelzs divīzija pret vietējiem iedzīvotājiem pielietoja represijas, nežēlīgi apspieda katru revolucionāru pasākumu.

Tomēr šī divīzija bija par niecīgu, lai uzturētu savu varu Vidzemē un vienlaikus cīnītos pret latviešu strēlniekiem. Viņa nespēja nostiprināt sev aizmuguri un aizkavēt bruņotas sacelšanās gatavošanu Ziemeļvidzemē.

Ziemeļvidzemes Kara revolucionārā komiteja izstrādāja šādu rīcības plānu: izvairīties no konfliktiem ar vācu karaspēka daļām, kas evakuējās uz Vāciju, nelikt to aizbraukšanai nekādus šķēršļus; izvairīties no konfliktiem un kaujām ar dzelzs divīzijas daļām; organizēt izlūku darbību, vākt ziņas par dzelzs divīzijas sastāvu, kaujas spējām, morālo stāvokli, apbruņojumu, bet ievāktās ziņas steidzīgi sūtīt sarkano strēlnieku priekšniecībai; izmantot visas iespējas ieroču un sprāgstvielu iegādei, vācot tās no vietējiem iedzīvotājiem un uzpērkot no vācu kareivjiem; koncentrēt mūsu bruņotos spēkus stratēģiskos punktos; organizēt strādnieku un bezzemnieku masas tā, lai attiecīgā momentā varētu sākt sacelšanos; apsargāt objektus, kam stratēģiska nozīme, kā dzelzceļu tiltus, ūdensvadus, dzelzceļu darbnīcas u. c., lai dzelzs divīzija atkāpjoties tos nesabojātu; visiem līdzekļiem ārdīt ienaidnieka aizmuguri, postot dzelzceļu, telegrafu un citādi traucējot ienaidnieku un mazinot viņa kaujas spējas.

Kara revolucionārās komitejas uzdevums bija apsargāt arī iedzīvotājus un uzturēt kārtību Ziemeļvidzemē. Sevišķu uzmanību Komiteja pievērsa Valkai. Pēc mūsu domām, Valka bija tas stratēģiskais punkts, kura ieņemšana izšķirtu ienaidnieka stāvokli.

Kara revolucionārā komiteja noorganizēja izlūkošanu un savāktās ziņas regulāri ar kurjeriem sūtīja sarkano strēlnieku priekšniecībai. Šajā darbā pašai izlēdzīgi strādāja E. Plūme. Kad latviešu strēlnieki ieņēma fronti aiz Ancēnu stacijas, satiksme ar Valku pa dzelzceļu bija pārtraukta. Vajadzēja nosūtīt strēlniekiem svarīgas ziņas. Šo grūto uzdevumu uzņēmās biedre

Plūme. Viņa kājām nogāja turp un atpakaļ ap 120 kilometru. Uzdevums bija veikts.

Ienaidnieka aizmugurē pārgrieza telegrafa un telefona vadus, spridzināja dzelzceļa sliedes, maitāja lokomotīves un bruņu vilcienus, ieberot buksēs smiltis.

Novembra pēdējās dienās Valkas apsardzību bija pārņēmusi Strādnieku padome. Vietējo partijas biedru, ap trīsdesmit cilvēku, bija par maz, lai apsargātu visu pilsētu. Sasaucām Valkas dzelzceļa darbnīcu strādnieku mītiņu, noskaidrojām viņiem stāvokli un uzaicinājām tos piedalīties pilsētas apsardzībā, ņemot līdzi ieročus, kam tādi būtu. Mūsu «armija» uzreiz papildinājās līdz 200 cilvēkiem.

Tā kā jaunos sargus partijas organizācija labi nepazīna, sadalījām tos nelielās grupās pa 3 vai 4 cilvēkiem partijas biedra komandā un uzraudzībā, lai zem apsardzes maskas nenotiktu laupīšanas un citi varas darbi, kas diskreditētu partiju un Padomi. Grupas sadalījām pa atsevišķiem pilsētas rajoniem un svarīgākajiem objektiem. Tādējādi jau novembra beigās Valka faktiski atradās mūsu rokās.

Pa to laiku Rīgā noorganizējusies Latvijas buržuāziskā valdība ar Ulmani priekšgalā bija iedomājusies, ka tā tiešām ir visas Latvijas valdība, tādēļ sūtīja savus emisārus uz visām pilsētām, miestiem un pagastiem savas varas stiprināšanai. Arī uz Valku sūtīja tādu emisāru piecdesmit zemes sargu pavadībā. Pa ceļam Valmierā viņš bija saklausījies nostāstus, ka Valku sagrābuši savās rokās sarkanie, un atgriezies Rīgā.

Notikumi risinājās strauji. Okupācijas armija izklīda, kareivji brauca uz Vāciju. Decembra pirmajās dienās izbeidza savu darbību vācu Kareivju padome Valkā. Visu varu pilsētā pārņēma Valkas Strādnieku padome, pareizāk — Ziemeļvidzemes Kara revolucionārā komiteja; tās sargu grupas dienu un nakti apsargāja pilsētu.

Valkas stacijā atradās ienaidnieka bruņu vilciens, kuru mēs bijām samaitājuši. Kādu vakaru A. Bērce kopā ar dažiem biedriem noņēma no bruņu vilciena divus ložmetējus, vairākas šautenes un patronas. Ar to mūsu apbruņojums kļuva bagātāks. Tomēr mūsu spēki nebija tik stipri, lai varētu ielaisties atklātā kaujā, pie tam mums nebija neviena, kas prastu vadīt kaujas. Tāpēc bijām spiesti joprojām izturēties pasīvi, izvairoties no sadursmēm ar vācu armijas daļām.

Dzelzs divīzija, sadursmēs ar sarkanajiem strēlniekiem da-

būjusi stipru triecienu, steidzīgi atkāpās. Nelielas dzelzs divīzijas grupas atkāpās caur Valku, bet nekādus incidentus neizraisīja, un arī mēs nebijām ieinteresēti tos radīt.

17. decembrī agrā rītā Valkai uzbruka igauņu baltgvardi. Uzbrukumu atsitām. Krita divi mūsu biedri, kas apsargāja Valkas Strādnieku padomi. Bet jau tās pašas dienas vakarā Valkā ienāca sarkano strēlnieku izlūku nodaļa.

18. decembrī Valkā ienāca vairākas sarkano strēlnieku daļas. Tās devās tālāk uz Valmieru un ieņēma to 22. decembrī.

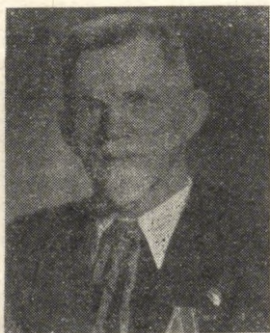
Ziemeļvidzemē sākās spraigs Padomju varas organizēšanas un nostiprināšanas darbs.

A. Samsons

PADOMJU VARA 1919. GADĀ ALŪKSNES APRINĀKI

1918. gada februārī partijas Valkas apriņķa komitejas uzdevumā braucu uz Liepnas un Balvu pagastu, lai masu sapulcēs tur noskaidrotu kārtējos padomju uzdevumus. Pēc sapulces Liepnas pagastā posos uz Balviem. Transporta līdzekļu nekādu nebija, devos kājām. Sapulcei Balvos vajadzēja notikt svētdien. Bija sestdienas pēcpusdiena. Pa ceļam neviena braucēja, ne pretimnācēja nesatiku. Balvos ieradās jau vakara krēslā. Kā par brīnumu arī šeit viss bija klusu, neredzēju neviena cilvēka. Tā kā pazinu Balvu pagasta padomju darbiniekus Hugo un Jūliju Egli, tad nolēmu iegriezties pie viņiem.

Egļu mājiņā valdīja liels uztraukums, un mana ierašanās uztraukumu vēl pastiprināja. Izrādījās, ka padomju un partijas iestādes no Balviem evakuējušās. Vācu armija bija pārgājusi uzbrukumā, mūsu armijas daļas atkāpušās. Man pastāstīja, ka pagastā varu sagrābuši vietējie pretpadomju elementi, Egļu tēvs un vecākais dēls Oto arestēti. Es pie viņiem nedrīkstot palikt, jo arī mani varot arestēt.

Tikko biju iznācis no Egļu mājiņas, mani ielenca. Izrādījās, mājiņu uzraudzīja. Mani arestēja, atņēma ieroci, portfeli, naudu

un ievietoja kādās telpās, kur jau atradās vairāki arestētie Padomju varas piekritēji.

Otrā dienā ap pusdienas laiku dažus arestētos atbrīvoja. Tad aresta telpās ienāca vietējais meņševiks Pilmanis un pateica, ka par mani «nedarbiem» apkārtņē vācot ziņas un mani droši vien nošausot. Es viņam asi atbildēju (mēs bijām pazīstami), ka to viņš var izdarīt, bet lai iegaumē, ka arī viņu pēc tam ķers lode.

Pēc kāda laiciņa atnāca atbrīvotais Egļu tēvs un pastāstīja, ka Pilmanis solījis mani atbrīvot, ja es viņam atstāšot visu savu naudu, ap 600 rubļu, un revolveri. Pateicu, ka esmu ar mieru, un Pilmanis mani atbrīvoja, teikdams: «Vari iet, kur gribi. Visur ir vācieši. Māļupē tevi tik un tā nošaus.»

Ticis vaļā, devos uz Māļupes pagastu. Pie Māļupes pagasta robežām ieraudzīju pretim braucot vairākus pajūgus. Tie bija Māļupes sarkangvardi, kas devās uz Balviem, lai mani atbrīvotu.

Māļupē nebija saņemti nekādi norādījumi par evakuēšanos. Visi darbinieki atradās turpat. Sakarus ar vadošajām iestādēm Valkā mums vairs neizdevās dabūt. Arī Alūksnē jau bija vācieši. Atcerējos, kādā partijas sanāksmē Valkā Fr. Roziņš bija norādījis, ka gadījumā, ja vācieši pārietu uzbrukumā, ļoti vēlams, lai padomju darbinieki paliktu savās vietās, jo arī Vācijā gaidāma revolūcija.

Apmetos uz dzīvi Māļupes pagasta Alodzenes mājās pie biedra Spuģa un sāku palīdzēt saimniecības darbos. Bet drīz vietējie budži Ozoli bija iesnieguši vāciešiem ziņojumu, ka es noturot sapulces un aģitējot pret vāciešiem. Mani arestēja un ievietoja Alūksnes cietumā.

Pēc vadāšanas pa Daugavpils un Viļņas cietumiem mani ievietoja Kauņas cietumā, kas okupētajos apgabalos bija viens no sliktākajiem. Cietuma režīms bija briesmīgs. Uzturs — tik niecīgs, ka ieslodzītie no bada mīra. Pie manas kameras durvīm piestiprināja uzrakstu, ka esmu notiesāts kā boļševiks par aizliegtu sapulču rīkošanu un aģitāciju pret vācu armiju. Daži vācu sargkareivji centās uzsākt sarunas, rādīja savas sociāldemokrātu biedru kartes, piezīmēdami, ka viņi esot no Šeidemaņa grupas, bet ka Libknehts arī neesot slikts. Tajā pašā laikā viņi šad un tad piekāva mani, tāpat kā citus ieslodzītos, bez mazākās vainas, vēl uzblāujot: «Ak tu boļševiks, nolādēts blēdis!»

No bērņības gadiem atcerējos, ka mans tēvs un kāds mūsu kaimiņš, šad tad pieminot vācu muižnieku nodarītās pārestības

latviešu zemniekiem, uzdziedāja «Es vēciētim to darītu, ko vēciētis man darija». Tagad es nīdu šos vācu sociāldemokratus — šeidemaniešus.

Man izdevās tuvāk iepazīties ar cietuma feldšeru lietuvieti Balčukinas un ar viņa palīdzību sazināties ar dažiem Lietuvas boļševikiem. Tie tad nokārtoja maizes un cita ēdamā iedošanu, kad sardze mani veda uz darbu.

Pēc vairāku mēnešu nosēdēšanas cietumā arī es sāku just bada sekas — sāpampa kājas. Ieslodzītie biedri sāka domāt par sacelšanās organizēšanu. Sazinājāties ar blakus atrodošos kara gūstekņu cietumu, sastādījām sacelšanās plānu. No cietuma izklūt laukā likās samērā viegli, taču tālākais palika nenoteikts. Tomēr visi bijām tajās domās, ka labāk krist cīņā nekā bada nāvē. Sacelšanās bija paredzēta ziemsvētku naktī.

Bet tad pienāca diena, kad Vācijā nogāza ķeizaru. Nodibinājās vācu kareivju padomes. Kādu dienu cietumā ieradās četri strādnieki, mani Lietuvas biedri, kopā ar vācu Kareivju padomes trim pārstāvjiem un atbrīvoja mani no cietuma. Nometu svītraiņās katordznieka drēbes un uzvilku atkal savas. Posos atceļā uz dzimto novadu. Kopā ar mani atbrīvoja arī jaunekli Oskaru Kaparu. Jau Alūksnes cietumā partijas biedre M. Grinberga man bija iesūtījusi siltu veļu, puskažociņu un ziemas cepuri. Pēc mūsu norunas Grinberga drēbēs bija iešuvusi dažus piecu zelta rubļu gabalus. Tie bija savās vietās un tagad mums labi noderēja pārtikas iegādei ceļā.

Visur vēl valdīja vācu okupanti. Gājām uz Vidzemes Malienu, uz mājām. Sajutām neizsakāmu nogurumu un nespēku, bet dzīvotgriba bija lielāka. Bailes no jauna krist vācu rokās deva spēku turpināt ceļu. Bieži man nācās ņemt Kaparu pie rokas, uzmundrināt. Ar lielām pūlēm virzījāties uz priekšu.

Zvārtavas pagastā satīku pazīstamus biedrus, kas palīdzēja nokļūt līdz Alsvīķu pagastam. No šejienes otrā dienā aizbraucu uz Alūksni.

Bija jau 1918. gada decembra beigās. Alūksnē jau bija nodibināta Strādnieku padome. Vajadzēja atjaunot un nostiprināt Padomju varu arī apkārtējos pagastos. Partijas Malienas komiteja man uzticēja propagandista darbu.

Mūsu novads bija tuvu Igaunijai, kur atradās diezgan spēcīgas baltgvardu daļas, kas pastāvīgi mūs apdraudēja. No sākuma mūsu novadā nepalīka neviena Sarkanās Armijas vienība, jo galvenā uzmanība tika pievērsta Rīgas fronteī. Alūksnes

un apkārtnes darbinieki pēc dienas darba pa naktīm brauca izlūkot frontes apstākļus uz Igaunijas robežas.

1919. gada 13. janvārī Rīgā bija paredzēts sasaukt Latvijas padomju kongresu. Man uzdeva organizēt delegātu vēlēšanas pagastos. Pildot šo uzdevumu, biju Māilupes, Annasmuižas, Lāzbergu, Alsviķu, Zeltiņu, Ziemeru un citos pagastos. Māilupes bezzemnieki, atklāti balsojot, par delegātu uz kongresu ievēlēja arī mani. Cik atceros, Annasmuižas pagastā par delegātu ievēlēja Jēkabu Zili.

Brauciens uz kongresu neizsakāmi priecīgi saviļņoja visus delegātus. Visur bija dzirdamas runas, ka tagad atkal darbaļaudim ir iespējas izteikt savu gribu un realizēt savus nodomus. Vajag tikai uzņēmības. Cits citu mudinājām neapstāties, nepagurt. Runāja, ka Latvijas padomju kongresā ieradīsoties V. I. Ļeņins. Domās nolēmu, ka Ļeņins man ne tikai jāredz, bet arī jāsatiek, jāaprunājas ar viņu kā kādreiz Tulonā (Francijā), kad, būdams kara jūrnieks, sastapos ar Ļeņinu. Daudziem biedriem, arī man, nebija skaidrības, kā rīkoties agrārā jautājuma izšķiršanā uz vietām. Ar lielu interesi un sajūsmu ieradāties kongresā.

Kongresu atklāja tagadējā LPSR Operas un baleta teātri. Ļeņina vietā pie prezidija galda ieraudzīju Jakovu Sverdlovu, ar ko biju ticis Petrogradā, Februāra revolūcijas dienās. Un vēl šodien, rakstot šīs rindiņas, Sverdlova tēls man stāv acu priekšā kā dzīvs. Kongresa darbība ritēja spraigi, lielā sajūsmā un pacilātībā. Kaut ar zināmām grūtībām, man tomēr izdevās satīties un dažus mirkļus parunāties ar biedru Sverdlovu. Viņš teica, ka Iljičs esot tā aizņemts, ka neesot varējis ierasties. Sverdlovs, noņēmis brilles, tās slaucīdams, paskatījās mani, pasmaidīja un teica: «Tātad jūs labāk vēlētos redzēt šeit Iljiču nekā mani?» Laikam mazliet piesarku un atbildēju, ka priecājos viņu šeit sastapt, atgādināju mūsu sarunu avīzes «Pravda» redakcijā, bet piebildu, ka dzīvāka man atmiņā kādreizējā saruna ar Iljiču. Sverdlovs, kaut kur steigdamies, pateica: «Tā arī vajag būt. Tas ir ļoti labi.»

Kongress pieņēma daudzus svarīgus lēmumus un deva norādījumus tālākajam padomju darbam Latvijā. Jūtāties kā īsti savas zemes saimnieki, vēlējam cits citam laimes un mudinājam neželot spēkus, darbojoties katram savā apriņķī. Nolēma nodibināt jaunus — Stukmaņu, Malienas un Alūksnes apriņķus, kuru teritoriju izveidoja daļa no Valkas un Cēsu apriņķiem. Pēc

kongresa pacilāti atstājām Rīgu un steidzāties uz savām darba vietām.

Par Latvijas padomju kongresa darbību ziņoju darbaļaužu mītiņos Alūksnē, Vecgulbenē, kur runājām abi ar E. Efertu, un Tīrzā. Tīrzā pēc mītiņa notika gājiens uz 1905. gadā kritušo revolucionāru kapiem.

Notiecām Alūksnes apriņķa padomju konferences sasaukšanas dienu. Apriņķī bija 15 pagastu. Vajadzēja organizēt delegātu vēlēšanas. Bet mums visu laiku kā sūrstoša vāts nedeļa miera kara notikumi gan Igaunijā pie Veravas, gan pie Valkas. Kādā naktī no Veravas puses mūsu novadam uzbruka kāda baltgvardu karaspēka daļa. Sarkangvardiem bija par maz spēku, lai to aizturētu. Tanī pašā laikā Kolbergu muižā ieradās daži Igaunijas Padomju Valdības locekļi. Tas nozīmēja, ka Igaunijā baltie gūst pārsvaru, kas mūs arī satrauca. Vēl vairāk mūs uztrauca stāvoklis Pleskavas virzienā, kur sāka parādīties Bulaka-Balahoviča jātnieku bandas.

Saņēmām frontes štāba rīkojumu, ka ne tikai padomju konferenci nevar sasaukt paredzētajā dienā, bet partijas un padomju iestādēm tūlīt Alūksne jāatstāj, jo balto bandas tai gatavojot uzbrukumu kā no Pleskavas, tā Veravas puses. Sarkangvardiem un tautas miličiem jāpaliek savās vietās un pēc karaspēka vadības norādījumiem jāpiedalās balto uzbrukuma atvairīšanā. Mans uzdevums bija aizvest no Alūksnes uz Mālpili padomju un partijas dokumentus, kas vēl nebija sevišķi daudz sakrājušies.

Kad atgriezās Alūksnē, miestīņš bija kā izmiris. Dežurēja tikai miliču grupa Laura Krēsliņa vadībā un sarkangvardu vienība Jāņa Auguļa vadībā. Bulaka-Balahoviča bandas, kas nāca no Pleskavas—Pečoru puses, bija atsistas. Igaņu un krievu baltgvardu grupa tikusi pamanīta aiz Lāzbergu pagasta Lanemicas virzienā. Viens ievainots mūsu sarkangvardis kritis viņu gūstā. Pēc kāda laika ar sakarnieka palīdzību saņēmām mūsu frontes štāba norādījumu, ka pašlaik Alūksni nekas neapdraud. Lielā steigā visas evakuētās iestādes atgriezās Alūksnē.

Februārī notika apriņķa padomju konference. Frontes apstākļu dēļ neieradās tikai Jaunlaicenes, Veclaicenes, Ziemeru un vēl dažu pagastu delegāti.

Frontē likās viss klusu. Konference notika Alūksnes pilī. Visi konferences izskatīšanai paredzētie jautājumi tika apspriesti un

izlemti. Konference ievēlēja pirmo Alūksnes apriņķa Izpildu komiteju. Par Izpildu komitejas priekšsēdētāju ievēlēja Arvīdu Drīzuli, par sekretāru — Jāni Bērzu, kas reizē veica arī partijas Alūksnes komitejas sekretāra pienākumus. Partijas komitejas priekšsēdētājs visu laiku bija Jēkabs Zīle. Par Izpildu komitejas nodaļu vadītājiem ievēlēja: administratīvās — Briedi, izglītības — J. Egli, agrārās — Dipānu, tirdzniecības — Oto Krustiņu, rūpniecības — Akermani, finanšu — Āzi, pārtikas — Baltiņu, veselības aizsardzības — Līcīti, aģitācijas un propagandas — Olgu Bērzu. Par kara komisāru ievēlēja Alfredu Ziediņu, par tautas tiesnesi — Rozi, par milicijas priekšnieku — A. Bukānu, par spiestuves pārzini — V. Grinbergu.

Alūksnes apriņķa Izpildu komiteja un partijas Alūksnes komiteja ar visām savām nodaļām novietojās Alūksnes pilī. Vakaros un klusajās ziemas naktīs bija dzirdami ložmetēju un šauteņu šāvieni, bet bijām jau pieraduši strādāt piefrontes apstākļos.

19. februārī, kad Izpildu komitejas priekšsēdētājs A. Drīzulis bija izbraucis, bet administratīvās nodaļas vadītājs Briedis slimoja un es strādāju viņa vietā, no Annasmuižas pagasta Bezzemnieku padomes Izpildu komitejas pa telefonu ziņoja, ka balto karaspēks tuvojoties viņu pagastam un Izpildu komiteja aizbraucot. Telefona saruna pārtrūka. Zvaniņu uz Kalnamuižas un Ilzenes pagastiem — atbildes nebija. Sasaucām visus partijas un padomju darbiniekus, kas bija uz vietas, lai apspriestu radušos stāvokli. Zvanījām pa telefonu frontes štābam, no turienes atbildēja, ka par frontes pārraušanu štābam nekādu ziņu neesot, ka mēs esot saklausījušies tenkas.

Tomēr noorganizējām 12 cilvēku lielu grupu izlūkošanas braucienam uz Umernieku staciju. Atceros, grupā bija Roze, Dipāns, Bukāns, Līcītis, vecākais milicis Pilskalns, A. Samsons u. c. Bruņojušies ar šautenēm un vienu ložmetēju, ieradāmies Alūksnes stacijā, kur jau gatavs braukšanai Apes—Koikules virzienā stāvēja mūsu «bruņņu» vilciens — preču vagoni, kam gar sienām iekšpusē bija nolikti smilšu maisi, atstājot tikai lūkas šaušanai.

Bet šoreiz bija jābrauc uz otru pusi. Tuvojoties Umernieku stacijas pārbrauktuvei, uz dzelzceļa saskatījām melnu plankumu. Parasti tur bija stāvējis Annasmuižas pagasta dežurējošais sarkanguards. Tagad ieraudzījām, ka bruņotu kareivju grupa sakārtojās ķēdē kaujai. Pretinieks pirmais atklāja uz mums uguni no automātiem. Lodes kapāja mūsu vagonu, sevišķi augšējo daļu,

bet mūs aizsargāja smilšu maisi. Lodes urbās arī lokomotīvē. No lokomotīves ziņoja komandierim, ka stāvoklis kļūst kritisks. Tani pašā brīdī pamanīju, ka man blakus sēdošais tautas tiesnesis Roze izlaiž šauteni no rokām un saņemst. Prasīju, vai viņš ievainots, atbildes nebija. Komandieris deva rīkojumu atkāpties.

Alūksnes stacijā ārsts, kas tur katram gadījumam bija norīkots, konstatēja biedra Rozes nāvi. Rozes liķi aizvedām uz Izpildu komitejas telpām.

Vēlāk noskaidrojās, ka pār frontes līniju pārnākusi balto karaspēka daļa bijusi kāda somu-dāņu studentu brīvprātīgo rota. Pēc aculiecinieku nostāstiem, somu-dāņu rota pārgājusi nepamanīta pāri fronteī Ilzenes tuvumā un devusies Annasmuižas pagasta virzienā. Rotai par pavadoņi bijis vietējais lielsaimnieks Auns no Lietupes mājām. Tas bija uzrādījis pie Umernieku stacijas postenī stāvošo mūsu sarkangvardu Oto Kazaini, partijas biedru. Baltgvardi bija ievainojuši viņu ar šāvienu, pēc tam iedūruši durkli vēderā un visādi apgānījuši liķi. Kazaina liķis gulēja vairākas dienas nenovākts. Asinīm krāsotais sniegs tajā vietā vēl ilgi pauda par notikušo.

Pēc atkārtotas informācijas, ko mēs sniedzām, frontes štābs sāka pievērst uzmanību pārrautajam frontes iecirknim un ieteica visām iestādēm evakuēties no Alūksnes uz aizmuguri. Partijas komitejas un Izpildu komitejas slēgtā sēdē nolēmām pārcelties uz Liepnas pagastu, apmēram 35 kilometrus no Alūksnes.

Man uzdeva izvest slimos biedrus Olgu Bēzu un Briedi. Viņiem abiem bija plaušu karsonis ar augstu temperatūru. Palīgos man norīkoja E. Krievāni un M. Grinbergu. Dīvos pajūgos nakti atstājām Alūksni. Mārupes biedri ieteica būt uzmanīgiem ceļā, jo daži Mārupes budži esot lielījušies, ka atvedīšot uz ceļa baltos. Zinādami visus mežu un purvu ceļus, braucām ar līkumiem un laimīgi sasniedzām Liepnas pagasta namu, kur novietojām slimniekus.

Pa to laiku Mārupes pagasta sarkangvardu pulciņš pagasta Izpildu komitejas priekšsēdētāja Reiņa Mālkalna vadībā bija devies aizstāvēt Alūksni. Ceļā viņi bija atraduši lielgabalu, ko bija pametusi kāda Sarkanās Armijas rota, saveduši to kārtībā un uzstādījuši Alūksnes stacijas virzienā. Pēc izlūku signāla uz ienaidnieka atrašanās vietu trīs reizes izšāvuši. Tas radījis satraukumu baltgvardu rindās un aizkavējis to uzbrukumu Alūksnei. Tā kā vairāk trīscollīgo lādiņu nav bijis, Mālkalam vajadzējis sabojāt lielgabalu un atkāpties līdz ar kareivju grupām

uz Mālu pi. No pusielenkuma pēdējie atkāpās 6. latviešu strēlnieku pulka kareivji, uz kuriem no dažām Alūksnes miesta mājām raidītas lodes. 21. februārī Sarkanā Armija ar kauju Alūksni bija atstājusi.

Sarkanā Armija ieņēma jaunu frontes līniju un gatavojās tālākajām kaujām.

Alūksnes partijas organizācija mani bija ievēlējusi par delegātu uz Latvijas Komunistiskās partijas VI kongresu, kas notika 1919. gadā no 1. līdz 6. martam Rīgā. Aktīvi piedalījās kongresa darbā. Atceros J. Daniševska ziņojumu par partijas darbu, Fr. Roziņa kritisko runu, arī J. Bērziņa-Ziemeļa runu, bet cits viss no atmiņas izzudis. Laikam tāpēc, ka tolaik biju ļoti sastraukts sakarā ar notikumiem frontē. P. Stučka ārpus kongresa darba kārtības sniedza jaunāko informāciju no frontes: «Ieņemta Alūksne, ieņemts arī dzelzceļš starp Alūksni un Karvu, un mūsu pulki dzen panikā bēgošo ienaidnieku.» Daniševskis ierosināja nosūtīt strēlniekiem apsveikumu un pateikt, ka tiks darīts viss, lai strēlnieku rindas papildinātu. Roziņš ierosināja dot dubultas balsstiesības tiem 20 strēlniekiem, kas ieradušies kongresā no frontes 40 delegātu vietā. Šo priekšlikumu kongress pieņēma.

Domas man traucās uz Alūksni. Pēc kongresa atgriezies Alūksnē, uzzināju par tiem šausmu darbiem, ko baltie tur bija pastrādājuši. Somijas un Dānijas bagātnieku dēli bija sarīkojuši Alūksnē īstas asinsdzīres. Bija noslepkavoti 6. latviešu strēlnieku pulka komisārs Šlukas brālis, Jēkaba Zīles sievas māsa Karlīne Rubene un daudzi citi komunistu ģimeņu piederīgie. Izslavināto kulturālo zemju buržuāzijas atvases nebija kautrējušās visneģēlīgākajā veidā noslepkavot nevainīgus cilvēkus, ar ko iemantoja mūsu darbaļaužu vislielāko naidu un nicināšanu.

Visu noslepkavoto liķi tika savākti. No Liepnas atveda Rozes liķi, no Annasmuižas sarkangvarda Kazaiņa liķi. Visus nogalinātos guldījām Alūksnes pils priekšā kopējā komunāru kapā. Zārkus nolikām rindā un pārklājām ar sarkanu drānu — cīņas un brīvības simbolu. Atvadīties no mocekļiem ieradās tūkstoši apriņķa darbaļaužu. Alūksne nekad nebija redzējusi tādus cilvēku plūdus. Liecās sarkanie karogi, skanēja sēru muzika, plūda asaras, un visu pārskanēja vārdi: «Lāsts slepkavām! Mūžīga piemiņa jums, dārgie draugi!» Uz sēru lentas bija uzraksts:

«Kur gājāt jūs, kur palikāt,
Kas brīvei ceļu pašķīrāt?»

*Somu un dāņu baltgvardu noslepkavoto revolucionāru bēres Alūksnē
1919. gada martā*

Pie kapa runāja J. Zile, A. Drīzulis, J. Egle, A. Samsons, A. Ziediņš, R. Mālkalns un citi.

Metās jau vakara krēsla, bet ļaudis arvien vēl stāvēja aizbērtā kapa priekšā un čukstus sarunājās par pārdzīvoto. Visi jūta līdzīgu nobendēto biedru piederīgo sāpēm un ciešanām. Pie šī brāļu kapa Komunāru laukumā Alūksnes pils priekšā arī vēlāk vienmēr pulcējās gan Alūksnes iedzīvotāji, gan iebraucēji no pagastiem. Kailām galvām, saliktām rokām viņi ilgi stāvēja nekustīgi, it kā baidītos traucēt mocekļus viņu mūža miegā. Šī vieta iedezzināja vēl dziļāku naidu pret darbaļaužu apspiedējiem, vēl neatlaidīgāk sauca cīnīties par Padomju varu.

Visu šo manis pastāstīto lieliski ir attēlojis rakstnieks E. Eferts-Klusais stāstā «Pierobežas apriņķis», lietodams tikai citus vietu nosaukumus. Ješkas tēlā ir parādīts Jēkabs Zile, Puķītes tēlā Roze, citas reālas personas mākslinieciski pārveidotas, tipizētas.

Ar darbaļaužu palīdzību mums izdevās atklāt un sodīt pēc nopelniem vairākus Alūksnes apkārtnes aktīvos kontrrevolucionārus, kas bija palīdzējuši baltgvardiem slepkavībās. Starp no-

devējiem izrādījās arī Pumpītis, kas bija iestājies padomju darbā par sagādes agentu. Tautas dāvāto uzticību nebija attaisnojis arī Izpildu komitejas pārtikas nodaļas vadītājs Baltiņš, kuru par nedisciplinētību nācās izslēgt no partijas. Baltiņš pēc tam bez atļaujas pameta savu darbu un aizbrauca no Alūksnes, tā parādīdams savu īsto seju.

Pamazām darbs Alūksnē atkal ievirzījās savā gultnē, kaut gan tuvumā vēl arvien norisinājās sadursmes ar ienaidnieku. Sarkanās Armijas daļām pienāca papildu spēki un artilērija. Tas veicināja mundro noskaņojumu gan iedzīvotāju, gan partijas un padomju darbinieku vidū. Pienāca pavasaris. Bija jāorganizē muižu apsaimniekošana. Saskaņā ar direktīvām par padomju saimniecību organizēšanu es apbraukāju vairākas muižas. Māļupes un Annasmuižas kalpi bija labvēlīgi noskaņoti kopsaimniecību, t. i., valsts saimniecību ierīkošanai, tikai dažas sievietes nepiekrita personīgo lopu apvienošanai. Lāzberģu pusmuižas kalpi noteikti bija pret personīgo lopu apvienošanu. Vēl kādā citā muižā daži sapulces dalībnieki bija tā saniknoti, ka gandrīz vai gribēja mani piekaut, kad runāju par lopu apvienošanu. Jāatzīstas, ka īstas skaidribas par padomju saimniecību raksturu mums, propagandistiem, toreiz nebija. Muižu strādnieku personīgos lopus tā arī neapvienoja. Zemi apara, daļēji paguva jau apsēt. Muižu strādniekiem talkās gāja arī pagasta bezzemnieki ar apkārtējo saimnieku zirgiem.

Maija beigās saņēmām satriecošo vēsti: vācieši ieņēmuši Rīgu. Sākumā tas pat likās neticami. Vairākkārt pa telefonu zvanījām uz frontes štābu, kas deva norādījumu evakuēties. No Rīgas atgriezās daži mūsu darbinieki un stāstīja, ka viņiem vēl izdevies izbraukt, bet daudzi partijas un padomju darbinieki palikuši Rīgā, jo vācieši uzbrukuši pēkšņi.

J. Zilem bija izdevies sazināties ar partijas Centrālo Komiteju. Viņš bija saņēmis norādījumu evakuēties Rēzeknes virzienā, arī ieteikumu partijas biedriem pēc iespējas palikt nelegālā darbā Latvijā. Vecāko partijas biedru sanāksmē nolēmām, ka paliks J. Zīle, A. Samsons un M. Grinberga.

Alūksni atstājām ar smagu, nospiedošu sajūtu. Iedzīvotāji mūs pavadīja saucieniem: «Drīzu atgriešanos! Uz redzēšanos!» Dažiem palicējiem bija asaru pilnas acis. Mēs ar Zīli pavadījām aizbraucējus līdz Balviem, tad burzmā noklidām un atgriezāmies atpakaļ. Jāatzīmē, ka evakuēšanās laikā uz mūsu darbiniekiem netika raidīts neviens šāviens, kā tas notika dažās citās vietās.

Tas liecināja, ka mēs Alūksnē jau ziemā bijām paralizējuši aktīvākos kontrrevolucionārus, bet tauta bija par Padomju varu.

Es mitinājos Mārupes, bet Zīle Annasmuižas pagastā. Bezzemnieki mums visādi palīdzēja, gan slēpdami, gan piegādādami ziņas un palīdzēdami uzturēt sakarus. Sākās dzīve un darbs pagrīdē. Latgalē vēl pastāvēja Padomju vara, vēl bija cerības uz Padomju Latvijas atjaunošanu.

Uz rudens pusi mani uzaicināja ierasties partijas Centrālajā Komitejā. Rēzeknē satiku Centrālās Komitejas biroja sekretāru biedru K. Kauliņu, kas pateica, ka padomēm laikam Latvijas teritorija būšot jāatstāj. Mani uzaicināja palikt pagrīdes darbā Ludzas apriņķī. Šeit turpināju partijas nelegālā darba gaitas.

A. Fekters

1919. GADS STUKMAŅU APRINĶI

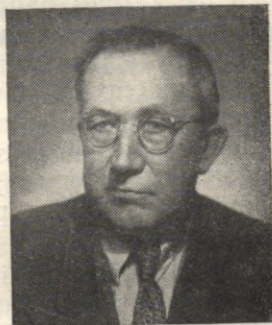
Ceļā uz Rīgu

Par Latvijas Padomju Valdības nodibināšanu ar P. Stučku priekšgalā uzzināju 1919. gada janvāra pirmajās dienās Tulā, iznācis no slimnīcas, kur vairākus mēnešus nogulēju sākumā ar izsitumu, vēlāk ar vēdera tīfu. Arī mana sieva M. Fektere bija tikko iznākusi no slimnīcas, izslimojusi ar tiem pašiem tīfiem. Kopā ar vairākiem citiem Tulā dzīvojošiem partijas biedriem latviešiem sākām gatavoties braukšanai uz Latviju. Partijas Tulas komiteja daudz palīdzēja, nododot mūsu rīcībā vienu vagonu — «teplušku», apgādājot ar pārtikas produktiem utt.

Aizbraucām ap 30 latviešu, to skaitā daži bezpartejiskie. No Tulas līdz Maskavai, ap 200 kilometru, braucām gandrīz divas dienas. Maskavā mūsu vagonu piekabināja vilcienam, kas gāja uz Rīgas pusi, un pēc dažām dienām ieraudzījām sen gaidīto Rīgu.

Grūti aprakstīt pirmos priekus, kādus pārdzīvojām, iebraukuši Latvijā pēc vairāku gadu prombūtnes. Visi mēs bijām evakuējušies vai izsūtīti no Latvijas imperiālistiskā kara sākumā.

Mēs, partijas biedri, nekavējoties ieradāmies Latvijas Komunistiskās partijas Centrālajā Komitejā. Jēkabs Purens saņēma

komandējumu uz Malienas organizāciju, kurā viņš bija agrāk darbojies. Es kā kuldīdznieks izteicu vēlēšanos braukt uz Kuldīgu, kur pirms kara bija sācies mans partijas darbs. Tur gan vēl bija baltgvardu un vācu armijas daļas, bet, būdams pārliecināts, ka Kuldīgu drīz atbrīvos, braucu uz to pusi, uz Saldu.

Saldū mani apstiprināja par vietējās Izpildu komitejas politiskās apakšnodaļas vadītāju. Strādāt te iznāca neilgi. Saldū visi partijas biedri būtībā atradās mobilizācijas stāvoklī, jo fronte bija tuvu. Bija jābūt modriem. Cīnījāmies pret ienaidnieka aģentiem un kontrrevolucionāriem elementiem. Veicām arī plašu revolucionārās aģitācijas darbu masās, izbraucot uz mītiņiem un sapulcēm pagastos.

Kādu svētdienu mēs kopā ar kādu Ventspils biedru aizbraucām uz Vārmes pagastu, kur noturējām mītiņu. Pārnakšņojuši Vārmē, nākamās dienas rītā devāmies uz Saldu. Netālu no Saldus iegriezāmies Lutriņu pagasta Padomes telpās. Tās bija atvērtas un tukšas. Nesatikuši neviena cilvēka, braucām tālāk. Sastapām nelielu grupu zemnieku, tie pastāstīja, ka ienaidnieks Saldus frontē pārgājis uzbrukumā, ka no Saldus un apkārtējiem pagastiem padomes jau evakuējoties un ka Lutriņu pagasta namā pirms kādas pusstundas bijuši vācu izlūki kavalēristi.

Steidzāmies uz Saldu. Padome jau bija aizbraukusi. Saldū nebija ne mūsu, ne ienaidnieka armijas daļu. Notika abpusēja apšaudīšanās. Ieskrēju savā dzīvoklī pārbaudīt, vai sieva nav palikusi. Nē, viss kārtībā — sieva arī aizgājusi. Atkāpos no Saldus reizē ar pēdējām mūsu armijas daļām, kas sargāja pieeju pie Saldus no ienaidnieka.

Atgriezos Rīgā. Iekšlietu komisariāts aizsūtīja mani uz tikko nodibināto Stukmaņu apriņķi par komisariāta instruktoru šini apriņķi.

Kad ierados Stukmaņos (Pļaviņās), apriņķa vadošie darbinieki ieteica man uzņemties apriņķa Izpildu komitejas sekretāra pienākumus, jo K. Mastiņš, kas pēc 9. martā notikušās apriņķa padomju pirmās konferences bija ievēlēts par Izpildu komitejas sekretāru, reizē bija sociālās apgādes nodaļas vadītājs, sociālās apgādes un izglītības padomes priekšsēdētājs, partijas apriņķa komitejas loceklis un revolucionārā tribunāla loceklis. Protams, ka ar tādu slodzi viņam bija grūti veikt Izpildu komitejas sekretāra darbu. Tā es ar Iekšlietu komisāra J. Lenčmaņa piekrišanu kļuva par Stukmaņu apriņķa Izpildu komitejas sekretāru.

Kā izveidojās Stukmaņu apriņķis

1918. gada beigās, līdz ar Sarkanās Armijas ierašanos Stukmaņos, nodibinājās Stukmaņu pagasta pagaidu Revolucionārā komiteja, kas uzņēmās organizēt Padomju varu arī apkārtejos pagastos. Revolucionārās komitejas priekšsēdētājs bija K. Kaufmanis-Soms, sekretārs — M. Kasparsons.

No Stukmaņiem uz citiem pagastiem komandētie biedri organizēja pagastos strādnieku un bezzemnieku padomju vēlēšanu sapulces. Stukmaņu apkārtnes 15 pagastos jau decembra beigās tika ievēlētas padomes, kas pārņēma varu. Vairākās pagastu padomēs ievēlēja biedrus, kas 1917. un 1918. gadā, līdz vācu armijas iebrukumam Vidzemē, bija darbojušies bezzemnieku padomēs.

Stukmaņu Revolucionārā komiteja savos pirmajos rīkojumos pagasta izpildu komitejām norādīja, ka tām nesaudzīgi jācinās pret zādībām, laupīšanām, pret kontrevolucionāriem, jānodrošina mežu un citu sabiedrisko īpašumu apsargāšana; tās nedrīkst pieļaut labības izšķērdēšanu reibinošu dzērienu izgatavošanai; tām jāuzskaita aizbēgušo muižnieku un saimnieku īpašumi; jāreģistrē bezdarbnieki un jāiesaista tie darbos; jāapgādā darba nespējīgie utt.

Stukmaņu Revolucionārā komiteja ieteica muižu strādniekiem ievēlēt no sava vidus muižu komitejas. To pirmais uzdevums — inventarizēt muižu mantu, neļaujot to izlaupīt vai patvaļīgi sadalīt, kā arī gādāt par saimniecības vadīšanu bijušajās muižās.

1919. gada janvāra sākumā tādas muižu komitejas bija jau nodibinātas. Tika uzskaitīta labība, saimniecības inventārs un citas mantas, saimniecības sāka rūpīgi gatavoties pavasara sējai.

Decembra beigās ievēlēja Stukmaņu pagasta Izpildu komiteju, kurai Revolucionārā komiteja nodeva lietas, izbeidzot savu darbību ar 22. janvāri. Stukmaņu pagasta Izpildu komiteja turpināja padomju organizēšanu tuvākajos pagastos. Revolucionārās komitejas nodibinātais Stukmaņu milicijas iecirknis aptvēra Stukmaņus un vairākus apkārtejos pagastus.

Stukmaņu un citi šā rajona pagasti līdz 1919. gada februāra beigām ietilpa Cēsu apriņķī. Organizēt un vadīt padomju darbu no viena centra tik plašā teritorijā, kāds bija Cēsu apriņķis, bija ļoti grūti. Tādēļ Iekšlietu komisariāts 1919. gada februāra beigās nolēma Madonas un Stukmaņu apkārtnes pagastus no Cēsu

apriņķa atdalīt, nodibinot jaunu — Stukmaņu apriņķi. Tajā sākumā ietilpa 30 pagasti, bet vēlāk tika pievienoti vēl 5 pagasti.

Madonā 1918. gada decembrī pēc partijas Malienas organizācijas ierosinājuma nodibinājās Madonas Revolucionārā komiteja. Tās priekšsēdētājs bija vecs partijas biedrs K. Mastiņš. Arī Madonas Revolucionārā komiteja uzsāka padomju organizēšanas darbu apkārtējos pagastos. Komiteja darbojās līdz 1919. gada 9. martam, kad rajona teritorija tika pievienota Stukmaņu apriņķim. Madonas Revolucionārā komiteja bija veikusi svarīgu darbu, organizējot padomju vēlēšanas apkārtējos pagastos un citus administratīvus un saimnieciskus pasākumus. Pirmā Stukmaņu apriņķa padomju konference tās darbību atzina par pareizu.

LKP Stukmaņu apriņķa organizācija

Jaunnodibinātajā Stukmaņu apriņķī februārī bija 331 partijas biedrs, darbojās 11 partijas rajonu organizācijas, kas apvienoja partijas pagastu pirmorganizācijas.

1919. gada 25. februārī Stukmaņu apriņķī notika pirmā partijas konference, kas apriņķa komitejā ievēlēja J. Avotiņu, K. Mastiņu, A. Kalniņu, J. Pētersonu un Vītoļu. Par priekšsēdētāju ievēlēja J. Avotiņu, par sekretāru — J. Pētersonu.

1919. gada 30. martā notika partijas apriņķa organizācijas otrā konference, tajā piedalījās 23 balsstiesīgi delegāti un 13 viesi. Konferences delegāti reprezentēja jau 378 biedrus no 13 rajoniem. Konference noklausījās A. Kalniņa ziņojumu par Latvijas Komunistiskās partijas VI kongresa darbu un partijas apriņķa komitejas priekšsēdētāja J. Avotiņa pārskata ziņojumu par apriņķa organizācijas darbību. Par pašreizējo momentu referēja J. Purens. Bez tam konference noklausījās ziņojumus par jaunatnes organizēšanu, par strādnieku klubiem, par apriņķa Izpildu komitejas darbību, ražošanas noorganizēšanu u. c.

Konference atzina kā partijas apriņķa komitejas, tā arī apriņķa Izpildu komitejas darbību par pareizu. Nolēma, ka visdrīzākajā laikā katrā partijas pirmorganizācijā jānodibina jaunatnes pulciņš. Lielu uzmanību konference pievērsa jautājumam par ražošanas noorganizēšanu apriņķī, norādot, ka padomēm nekavējoties jānokārto visu nacionalizēto ražošanas līdzekļu pilnīga izmantošana un to apvienošana pēc kopējā apriņķa ražošanas

plāna; it visur jāorganizē ražotāju organizācijas (arodbiedrības), jāievieš stingra darba disciplīna, jāmobilizē speciālisti utt.

Konference noklausījās arī partijas rajonu komiteju priekšsēdētāju ziņojumus. Saikavas un Vietalvas rajonu pārstāvji ziņoja, ka pagastos plaši tiek apmeklētas masu sapulces. Meņģeles, Bebru, Vestienas, Ļaudonas, Mārcienas un Stukmaņu rajonu pārstāvji ziņoja, ka šo rajonu centros jau noorganizēti un darbojoties strādnieku klubi, dažos rajonos noorganizēti dramatiskie pulciņi, atvērtas bibliotēkas, tiek lasītas lekcijas. Ļaudonas, Sarkanās un Stukmaņu rajonos nodibināti jaunatnes pulciņi.

Konference arī aizrādīja uz nopietniem trūkumiem dažu rajonu organizāciju darbībā. Tā Kalsnavas rajonā vēl vāja komunistu ietekme vietējā dzīvē. Arī Bērzaunes rajona komunistu darbs vājš, netiek sasauktas masu sapulces.

Konference ievēlēja partijas apriņķa komitejā J. Avotiņu, K. Mastiņu, A. Kalniņu, J. Purenu un citus. Par apriņķa komitejas priekšsēdētāju no jauna ievēlēja J. Avotiņu.

Pēc marta konferences ievērojami aktivizējās partijas organizācijas darbs. Regulāri, dažos rajonos ik nedēļas, sanāca biedru kopsapulces un rajonu komiteju sēdes. Uzlabojās disciplīna, pieauga partijas biedru skaits. Vairākos rajonos un pagastos nodibinājās jaunatnes pulciņi. Stukmaņu, Saikavas un dažos citos rajonos noorganizējās teorētiskie pulciņi.

Stukmaņu rajona propagandisti bieži izbrauca uz citiem rajoniem un pagastiem lasīt referātus. Stukmaņos savukārt ieradās partijas Centrālās Komitejas propagandisti. Piemēram, maijā Stukmaņu strādnieku klubā Centrālās Komitejas propagandists Evalds Ekšteins nolasīja referātu par tematu «Revolūcija un intelligēnce», koreferātus nolasīja apriņķa komitejas propagandisti J. Mežs un A. Fekters.

18. maijā sanāca partijas apriņķa organizācijas trešā konference, kurā piedalījās 33 balsstiesīgi delegāti no 15 rajoniem, reprezentējot 534 partijas biedrus. No partijas Centrālās Komitejas konferencē piedalījās K. Kaufmanis-Soms, kas sniedza ziņojumu par Centrālās Komitejas darbību un nolasīja referātu par pašreizējo momentu.

Konference ievēlēja jaunu partijas apriņķa komiteju šādā sastāvā: A. Kalniņš, J. Purens, J. Pētersons, K. Mastiņš, J. Avotiņš un Bojārs; kandidāti — A. Fekters, J. Jūrmalnieks un Preiss. Par priekšsēdētāju ievēlēja J. Avotiņu, par sekretāru — J. Pētersonu.

Maija beigās aprīņa organizācijā bija jau 16 rajoni un 550 biedri. No 35 pagastiem tikai piecos vēl nebija partijas biedru un arī pirmorganizāciju (Jumurdas, Ogres, Katrinas, Ērgļu un Mēdzulas pagastos). Viskuplākais biedru skaits bija Stukmaņu rajona organizācijā — 127 cilvēki.

Padomju iestāžu darbība

Kā jau atzīmēju, Stukmaņu aprīņi nodibināja 1919. gada februāra beigās.

1919. gada 9. martā sanāca pirmā Stukmaņu aprīņa padomju konference, kurā piedalījās 40 delegāti, no tiem 26 komunisti. Piedalījās arī Iekšlietu komisariāta pārstāvis Lācis un Cēsu aprīņa Izpildu komitejas pārstāvis Ozols.

No pagastu delegātu ziņojumiem izrietēja, ka pagastu izpildu komitejās vairākumā ievēlēti komunisti un partijas līdzjutēji. Tas liecināja par Komunistiskās partijas autoritāti lauku darbaļaužu masās. Bet dažu pagastu padomēs (Kokneses, Kalsnavas) sākumā iekļuvuši saimnieki vai viņu dēli.

Pagastu delegāti savos ziņojumos pastāstīja par pasākumiem saimnieciskajā un kultūras celtniecībā, par cīņu pret spekulāciju. Vairāku pagastu delegāti ziņoja par lielām grūtībām ar pārtiku. Dažos pagastos sakarā ar frontes tuvošanos sākuši arī aktivizēties kontrrevolucionārie elementi.

Visumā pagastu izpildu komitejas divu mēnešu laikā bija veikušas lielu darbu Padomju varas nostiprināšanā.

Aizklāti balsojot, aprīņa Izpildu komitejā ievēlēja R. Eglīti, K. Mastiņu, J. Stoķi, J. Purenu, A. Kalniņu, J. Avotiņu, J. Jansonu, A. Priedīti un Pļaviņu. Par Izpildu komitejas locekļu kandidātiem ievēlēja J. Apini, J. Avotiņu un Vītoļu. (Jāpiemetina, ka Stukmaņu aprīņa Izpildu komitejā strādāja pavisam četri Jāņi Avotiņi.)

Aprīņa Izpildu komitejas pirmajā sēdē 10. martā par Izpildu komitejas priekšsēdētāju ievēlēja Rudolfu Eglīti un par priekšsēdētāja vietnieku Aleksandru Kalniņu.

Aprīņa Izpildu komitejā nodibinājās trīs padomes, kas apvienoja un vadīja attiecīgu nodaļu darbību: 1. Tautas saimniecības padome — priekšsēdētājs R. Eglītis; 2. Revolucionārās cīņas padome — priekšsēdētājs Aleksandrs Kalniņš; 3. Sociālās apgādes un izglītības padome — priekšsēdētājs Kārlis Mastiņš.

Apriņķis atradās piefrontes rajonā. Stukmaņu pilsētiņa kara laikā bija stipri izpostīta, daudzas mājas sagrautas. Daudzos pagastos trūka pārtikas, no kā visvairāk cieta strādnieki, bezzemnieki, pagastu skolotāji, kalpotāji. Budži slēpa labību, kontrrevolucionārie elementi izplatīja dažādas baumas, baidīdami iedzīvotājus, mežos klaiņoja «zaļās» bandas, kas terorizēja komunistus un padomju darbiniekus, tāpat politiski aktīvākos bezzemniekus un strādniekus. 30. martā Stukmaņos apbedījām divus sarkanarmiešus, kas bija krituši no «zaļo» rokas Kraukļu pagastā.

Kad Stukmaņi kļuva par apriņķa centru, izpostītās mājas sāka steidzīgi remontēt. Atjaunoja darbus apavu, drēbju, galdnieku un citās darbnīcās.

16. martā Stukmaņos tika sasaukta apriņķa pagastu agrāro nodaļu vadītāju sanāksme, lai iepazīstinātu pagasta darbiniekus ar Latvijas valdības agrāro politiku un apspriestu, kā to labāk realizēt. Pārrunāja arī uzdevumus lopkopībā, piensaimniecībā, mežu kopšanā un apsargāšanā.

Apriņķī bija 21 muiža, tajās sāka izveidoties padomju saimniecības. Sanāksmē apsprieda saimniecību stāvokli, to budžetu, saimniecību vadīšanas jautājumus, tāpat arī jautājumu par laukstrādnieku algām un strādnieku arodbiedrību dibināšanu.

Šī apspriede palīdzēja pagastu un muižu komiteju darbiņiem sekmīgāk veikt savus uzdevumus, gatavojoties pavasara sējas darbiem.

Apriņķī, salīdzinot ar pirmskara gadiem, krasi bija samazinājies lopu un zirgu skaits. Lai veicinātu zirgu audzēšanu, pēc Latvijas zemkopības komisariāta ierosinājuma apriņķa Izpildu komiteja nolēma organizēt Ļaudonas muižā valsts zirgu audzēšanas saimniecību.

Runājot par padomju pasākumiem Stukmaņu apriņķa lauksaimniecībā, jāatzīmē Jāņa Ozoliņa pašreizējais darbs šajā nozarē. J. Ozoliņš, partijas biedrs no 1904. gada, 1905. gada revolūcijas aktīvs dalībnieks, pēc izglītības agronomis, sākumā strādāja apriņķa agrārajā nodaļā par agronomu, bet vēlāk par nodaļas vadītāju. Ozoliņš bija principiāls, konsekvents bolševiks, labs organizators un veltīja visas savas spējas un zināšanas lauksaimniecības attīstīšanai. J. Ozoliņš miris 1925. gada janvārī Tulā, kur viņš strādāja par partijas guberņas kontroles komisijas prezidija locekli.

Gribas atzīmēt Izglītības nodaļas darbību, kuru vadīja

J. Apinis. Man bieži nācās saskarties ar Izglītības nodaļas darbiniekiem.

Tika sasauktas vairākas skolotāju un izglītības darbinieku sanāksmes. 23. martā sanāca Stukmaņu rajona tuvāko pagastu skolotāji un izglītības darbinieki, lai apspriestos par savas arod biedrības organizēšanu. Noskaņojums nebija visai labvēlīgs. Vairāki runātāji izteicās pret skolas režīma pārkārtošanu, pret skolēnu pašpārvaldi. Vairums sanāksmes dalībnieku interesējās tikai par savu materiālo stāvokli. Piemēram, aprīņa izglītības nodaļai prasīja, lai tā sameklētu un atdotu skolotājiem vācu armijas iebrukuma laikā tiem nolaupītās mēbeles un drēbes, lai kaut pusi algas skolotājiem izmaksātu cara laika naudas zīmēs.

Citāds noskaņojums jau bija šo darbinieku sanāksmē, kas notika aprīlī. Te jau lietišķi un konkrēti apsprieda jautājumus par skolu režīma un mācību radikālu pārkārtošanu. Sanāksmē piedalījās 135 skolotāji un izglītības darbinieki no 29 pagastiem. Vienbalsīgi pieņemtajā rezolūcijā bija teikts, ka izglītības darbinieki nedrīkst palikt nomaļus cīņā par padomju iekārtu un tiem aktīvi jāpiedalās jaunās skolas veidošanas darbā.

Izglītības darbinieki ar partijas organizāciju aktīvu atbalstu īsā laikā guva nopietnus panākumus kultūras nozarē. Jau marta mēnesī sāka darboties klubi Sausnējas, Vestienas, Vietalvas-Odzienas un dažos citos pagastos. Dažos pagastos sagatavoja teātra izrādes. Piemēram, Vietalvas-Odzienas pagasta dramatiskais pulciņš aprīlī noorganizēja sarīkojumus, kuros izrādīja A. Upīša lugas «Saule un tvaiks» un «Mīļotāji», dziedāja koris. Stukmaņos darbojās koris, dramatiskais pulciņš, aprīlī noorganizējās dažādi kursi un pulciņi.

Kultūras dzīvē rosīgu līdzdalību ņēma rakstnieks Jānis Jaunsudrabiņš, kas jau 1918. gada decembrī sāka piedalīties Stukmaņu pagasta Izpildu komitejas darbā. Pēc aprīņa izveidošanas J. Jaunsudrabiņš vadīja aprīņa izglītības nodaļas mākslas apakšnodaļu, aktīvi piedalījās vispārizglītojošu vakara kursu organizēšanā, bija kursu vadītājs, palīdzēja noorganizēt klubus un nokārtot to darbu.

Svinīgi Stukmaņos un pagastos noritēja 1. Maija svētki. 1. Maijā Stukmaņos jau no agra rīta bija svētku rosība. Gājienam pulcējās strādnieki, padomju iestāžu darbinieki, skolu jaunatne, strēlnieki. Plīvoja vairāki sarkanie karogi ar lozungiem latviešu, krievu un ebreju valodās, spēlēja ragu orķestris.

Demonstranti plūda uz sapulcēšanās vietu — tirgus laukumu. Tribīne bija izgreznota ar zaļām vītņēm un glietiem zīmējumiem. Demonstrācijas dalībniekus uzrunāja aprīņa vadošie darbinieki. Tad 12 gadus vecs zēns skolēns apsveica sapulcējušos un deva solījumu, ka skolu jaunatne ies to cīņas ceļu, kuru gājuši tēvi un brāļi cīņā par tautas brīvību un laimi. Tūkstoši sapulcējušos nodziedāja «Internacionāli».

Vairāki biedri aizbrauca uz pagastiem, lai tur piedalītos 1. Maija svētku demonstrāciju organizēšanā. Piemēram, uz Vietalvas pagastu izbrauca K. Mastiņš un Cielavs, Vietalvā-Odzienā uz kopīgu mītiņu ieradās demonstranti no 4 pagastiem. A. Kalniņš un J. Pētersons piedalījās kopīgā Vestienas, Vējavas un Lubejas 1. Maija mītiņā.

Lai labāk saistītos ar pagastiem, informētu tos par aprīņa iestāžu darbu un pasākumiem, apmainītos darba pieredzē, Stukmaņu aprīņa Izpildu komiteja 1919. gada aprīlī sāka izdot savu avīzi «Ziņotājs». Avīzē ievietoja Izpildu komitejas apkārt rakstus, obligātos noteikumus, instrukcijas, pārskatus par Izpildu komitejas un tās nodaļu darbību, kā arī korespondences no pagastiem. Šo rindiņu autoram bija uzdots palīdzēt avīzes redakcijai vākt attiecīgos materiālus. Pirmais numurs iznāca 1919. gada 1. maijā. Pavisam iznāca divi numuri. Bija sagatavots iespēšanai arī trešais numurs, bet ienaidnieka uzbrukums izjauca «Ziņotāja» tālāku izlaišanu. Līdz šim laikam «Ziņotāja» otrais numurs nav atrasts.

Maija otrajā pusē ienaidnieka armijas pārgāja uzbrukumā, pārtraucot Komunistiskās partijas un padomju radošo darbu Vidzemē. Sākās evakuācija.

1919. gada 1. Maija mītiņa tribīne
Laudonā

Dzīvu, semju proletareešhi saveenojatees!

Stukmanu Aprinka Strahdneeku Padomes

Libertātas
konterle

1. Maija.

Ziņotājs

L V B
Nr. 280268

№ 1.

Matko par
liudzinājumem:

Namurs 3 20 kop

1919. gada.

Pirmais Maijs!

Strahdneeki, strahdneeces, kareivji, semneeki, visi darba laudis —
komunisti jūbs ufaizina kysinat sekojās proletariāta jibnas un solidaritātes
pirma maija sveiklus ar peedafiskanos!

Pirmais maijs!

Dzīvu, semju proletareešhi saveenojatees!

«Ziņotājs», Stukmanu aprinķa Strādnieku padomes avīze

Evakuācijas gaita

Pēc Rīgas krišanas partijas aprinķa komiteja un aprinķa Izpildu komiteja steidzoši izstrādāja konkrētu evakuācijas plānu. Tika sastādīti 3 evakuācijas maršruti. Katra maršruta vadīšanai nozīmēja 2 vai 3 aprinķa darbiniekus, kā arī bruņotus padavodus, jo pēc Rīgas krišanas sevišķi aktivizējās «zaļo» bandas.

Pirmā maršruta vadīšanai nozīmēja Zvejnieku, Cielavu un šo rindiņu autoru. No Latvijas Zemkopības komisariāta piedalījās Krūmiņš. 28. maijā ieradāmies Madonā un 29. maija agrā rītā devāmies uz pagastiem organizēt evakuāciju. Aprinķa Izpildu komitejai bija izdevies apgādāt Madonas rajonu ar vagoniem evakuācijai.

Mans uzdevums bija organizēt padomju un partijas darbinieku ģimeņu, kā arī valsts mantas evakuāciju no Oļu-Oputumes, Liezeres un Praulienas pagastiem. Vispirms sākām izvest padomju saimniecību labību un lopus. Daļu labības un lopu atstājām tiem saimniecību strādniekiem, kas palika. Eva-

kuācija notika organizēti, bez panikas, bez sarežģījumiem. Sliktāk bija Prāulienas un Ergļu pagastos. Daži šo pagastu izpildu komiteju darbinieki, tuvojoties frontei, bija dezertējuši, un šiem pagastiem izdevās evakuēt tikai nedaudz labības un lopu.

Mūsu maršrutam pievienojās Saikavas pagasta darbinieki ar šā pagasta evakuētajām valsts mantām un lopiem. Devāmiem uz norādīto gala punktu — Rēzekni, kur gandrīz vienā dienā ieradās visas trīs Stukmaņu apriņķa evakuācijas grupas («maršruti»).

No Rēzeknes pagasta aktivisti un strādnieki ar evakuētajām mantām un lopiem brauca tālāk, lielākā daļa uz Veļikije Lukiem.

Jāatzīmē, ka pagastu padomju darbinieku lielum lielais vairākums aktīvi piedalījās evakuācijas darbā. Piemēram, Saikavas pagasta komunisti paši sekmīgi organizēja evakuāciju. Grūtības radīja «zaļās» bandas, kas uz visiem ceļiem apšaudīja evakuācijas grupas. Arī mūs vairākas reizes apšaudīja «zaļie».

Apriņķa darbinieku ģimenes un daļu valsts mantas savlaicīgi evakuēja uz Rēzekni. No turienes lielākā daļa ģimeņu aizbrauca uz Voronežu. Bet drīz arī Voronežu apdraudēja balto karaspēks. Tādēļ Mastiņu un mani komandēja uz Voronežu palīdzēt ģimenēm evakuēties uz drošāku rajonu. Tas arī tika izdarīts.

Partijas Stukmaņu apriņķa komitejas un Izpildu komitejas vadošie darbinieki bija izbraukuši no Stukmaņiem burtiski pēdējās minūtēs, kad bija paveikts viss evakuācijas darbs.

*

Atskatoties uz padomju varas pastāvēšanas mēnešiem 1919. gadā Stukmaņu apriņķī, jāsaka, ka visās sabiedriskās, kultūras un saimnieciskās dzīves nozarēs norisinājās pašreizējais jaunrades darbs. Arī tā laika vēsturiskie notikumi starptautiskajā dzīvē, proti, revolūcijas uzplūdi Eiropā, padomju varas nodibināšanās Ungārijā un Bavārijā, plašie strādnieku mītiņi un demonstrācijas Eiropas lielākajās pilsētās, Anglijas strādnieku nodibinātās komitejas ar lozungiem «Rokas nost no Krievijas!» — viss tas bija neatsverams atbalsts Krievijas darbaļaudīm viņu cīņā pret intervenciju un iekšējo kontrrevolūciju.

Partijas Stukmaņu apriņķa organizācijā darbojās vairāki veci partijas biedri, kam bija liela revolucionārās cīņas pieredze. Tie bija: Jānis Avotiņš — LKP Stukmaņu apriņķa komitejas sekretārs; Rudolfs Eglītis — apriņķa Izpildu komitejas priekšsēdētājs; Aleksandrs Kalniņš — partijas apriņķa komitejas un apriņķa Izpildu komitejas loceklis, pirms revolūcijas

vairākus gadus bijis LSD Malienas komitejas loceklis; Jēkabs Purens — arī partijas Stukmaņu apriņķa komitejas un Izpildu komitejas loceklis, ievērojams organizators pirmsrevolūcijas gados partijas Malienas organizācijā, viens no pirmajiem «Trubadūru» organizācijas biedriem; Kārlis Mastiņš — partijas Stukmaņu apriņķa komitejas un apriņķa Izpildu komitejas loceklis, Malienas organizācijas biedrs no 1905. gada.

Visi šie biedri bija principiāli, konsekventi komunisti un pašreizējā cīņā, neatlaidīgi partijas un padomju uzdevumu izpildīšanā, nesaudzīgi pret laiskumu un nolaidībām. Viņu attieksmes pret citiem biedriem bija sirsnīgas, draudzīgas, vienkāršas. Katrs varēja saņemt no viņiem ne tikai lietišķus norādījumus darbā, bet arī draudzīgus padomus un palīdzību personīgā dzīvē. Viņiem bija pelnīta autoritāte un tika dāvāta vislielākā uzticība.

Pēc Padomju varas krišanas Latvijā šie biedri ieņēma atbildīgus amatus citās padomju republikās.

Šo biedru vairs nav starp mums. Viņi visi ir miruši.

Dažus vārdus vēl gribētos pateikt par Latvijas iekšlietu komisāru J. Lencmani un viņa vietnieku Pāvulu Bērziņu. Man bieži nācās būt pie viņiem — reizes divas mēnesi, lai ziņotu par stāvokli Stukmaņu apriņķī. J. Lencmanis un P. Bērziņš katru reizi uzmanīgi noklausījās ziņojumu, uzdeva jautājumus un deva savus norādījumus. Sarunas notika lietišķā un tanī pašā laikā draudzīgā garā, tādā pašā, kā tas bija pirms revolūcijas, kad, darbojoties partijas Aleksandra vārtu rajonā, es ne vienu vien reizi biju ticis ar abiem šiem biedriem Rīgā. J. Lencmanis bieži vien personīgi izskatīja komisariāta instruktoru ziņojumus un ar sarkanu zīmuli pasvītēja visu to, par ko vajadzēja dot rīkojumus komisariāta kādai nodaļai, ziņot citiem komisariātiem vai partijas Centrālajai Komitejai. Nebija gadījuma, kad komisariāta sekretāre būtu teikusi kādam no apriņķa iebraukušam darbiniekam, ka komisārs vai viņa vietnieks «pieņemt nevar», «aizņemts» vai «atnāciet citreiz».

Arī J. Lencmaņa un P. Bērziņa nav vairs starp mums. Bet viņu gaišie tēli būs vienmēr dārgi Latvijas darbaļaudim. Viņi bija vieni no Padomju varas pamatu licējiem Latvijā.

E. Vārpiņa

VALMIERAS STRĀDNIĒKU PADOMĒ

1917. gada vasarā darbojos Valmieras pagastā, biju ievēlēta pagasta Bezzemnieku padomē par priekšsēdētāju. Rudenī aizbraucu uz Maskavu. Strādāju rūpnīcā un klausījos lekcijas Saņavska universitātē.

Atgriezos Valmierā 1918. gada novembra sākumā. Tūlīt saistījos ar partijas biedriem, kas darbojās pagrīdē. Viņu bija ap desmit, to vidū vairākas vidusskolas skolnieces, legālā laika jaunatnes organizācijas biedrenes, arī mana māsa Paulīna Vārpiņa. Lai gan biedru skaits nebija liels, partijas Valmieras rajons darbojās rosīgi. Tam bija cieši sakari ar LSD Vidienas komiteju, īpaši ar tās locekli Emmu Plūmi (Vētru). Biedri tika apgādāti ar nelegālo literatūru un labi orientējās politiskajos notikumos.

Pēc revolūcijas Vācijā, kad latviešu strēlnieki uzsāka Latvijas atbrīvošanas gājienu, Valmieras darbaļaudis nojauta, ka smagais, drūmais vācu okupācijas laiks tuvojas beigām, ka atkal var pulcēties un stāties pie Padomju varas organizēšanas. Valmieras darbaļaužu organizēšanās sākumu iezīmēja plaša strādnieku sapulce 1918. gada 26. novembrī, ko sasauca LSD Vidienas komiteja.

Sapulce notika pilsētas parkā. To atklājot, pieminēja kritušos biedrus un nodziedāja «Ar kaujas saucieniem uz lūpām...». Sapulcē runāja atbraukušie biedri Augusts Miezišs un Jānis Zakis (Dzelonis). Pēc tam sapulcējušies pieņēma rezolūciju, kurā izteica protestu pret buržuāzijas nodibināto Tautas padomi kā mantīgo šķiru diktatūras ieroci, un pieprasīja nodibināt strādnieku diktatūras organus — padomes. Sapulce apsveica revolucionāros latviešu strēlniekus kā starptautiskās revolūcijas pirmos cīnītājus un kā savus vēlamos bruņotos sargus. Apsveica arī revolucionāro Sociāldemokratiju, izteica protestu pret tās vajāšanu un darbības ierobežošanu. Sapulce nolēma tūlīt ievēlēt Organizācijas komiteju Valmieras pilsētas strādnieku deputātu padomes vēlēšanu sagatavošanai. Kāds sapulces dalībnieks uzaiicināja sociāldemokratu boļševikus izvirzīt savus kandidātus. Kaut gan partija vēl nebija legalizējusies, tika nosaukti partijas biedri: Augusts Mauriņš, Anna Kalniņa, Jānis Brūmels, Emma Vārpiņa, Kristīna Austriņa un Alberts Karitons.

Organizācijas komitejā ievēlēja 10 locekļus, to skaitā visus nosauktos partijas biedrus. Komitejai uzdeva izstrādāt vēlēšanu noteikumus un visdrīzākā laikā organizēt strādnieku sapulces pa ardiem deputātu vēlēšanai. Strādnieki vēl itin labi atcerējās 1917. gada Valmieras Padomi, tās boļševistisko sastāvu un darbību.

Starp mums, sapulces organizētājiem, un tās dalībniekiem bija radies sirsniņš tuvums. Izklīstot nodziedājam «Ienaida ne-gaisi pāri mums klājas...».

Tajā pašā vakarā Organizācijas komitejas locekļi sadalīja savā starpā pienākumus, iekārtojās pastāvīgajās telpās Rīgas ielā 32 un noteica komitejas locekļu dežūras. Nolēmām iespiest vietējā tipografijā uzsaukumu strādniekiem un tajā paziņot vēlēšanu noteikumus.

Organizācijas komitejas telpās vakaros pastāvīgi drūzmējās strādnieki. Viņi ieradās, lai nopirktu laikrakstu «Sarkanais Karogs», ko šeit pārdeva, lai noskaidrotu dažādus jautājumus un uzzinātu, kas dzirdams par latviešu strēlnieku tuvošanos. Mēs visi tik ļoti gaidījām strēlnieku ierašanos Valmierā.

Decembra pirmajās dienās notika vēlēšanu sapulces, ko vadīja Organizācijas komitejas locekļi. Apvienojot vairākus arodus, pavisam sasaucām 12 strādnieku un kalpotāju sapulces. Valmieras Strādnieku padomē ievēlēja 51 deputātu no 2325 vēlē-

tājiem. Dažās sapulcēs bija ieradušies arī uzņēmēji, bet tos ar balsu vairākumu no sapulcēm izraidīja. Tā tas bija metaldarbnīcu, ādas un drēbnieku darbnīcu strādnieku sapulcēs. Paši strādnieki bija ļoti aktīvi.

Valmieras Strādnieku padomes pirmā sēde notika 1918. gada 7. decembrī. Sākumā ievēlēja pagaidu prezidiju, bet jau 13. decembrī — Izpildu komiteju 11 locekļu sastāvā, no kuriem seši bija boļševiku partijas biedri. Par Izpildu komitejas priekšsēdētāju ievēlēja Augustu Mauriņu, partijas biedru no 1909. gada, par sekretāriem — Emmu Vārpiņu un Kristīni Austrīņu, par kasieri — Annu Kalniņu.

Izpildu komiteja savas darbības sākumā galveno uzmanību koncentrēja uz to, lai nepieļautu vācu karaspēkam un vietējiem Baltgvardiem izdarīt postīšanas un izvest pārtiku.

Ar Valmieras dzelzceļa strādnieku palīdzību aizkavēja kara materiālu izvešanu. Kokmuižā pārtrauca liellopu izpārdošanu. Valmieras muižā nodibinājām muižas strādnieku komiteju, kas kontrolēja saimniecību un neļāva izpārdot muižas lopus un labību. Uz Valmieras muižu nosūtījām Izpildu komitejas locekli Albertu Karitonu. Viņš noorganizēja muižas mantu nosargāšanu. Iespiedām uzsaukumu vācu valodā un izplatījām to vācu kareivju vidū. Uzsaukumā Valmieras Strādnieku padome norādīja kareivjiem, ka postīšanas darbi, ko pastrādā vācu karaspēks, ir vērsti pret Latvijas darbaļaudīm.

Arī Valmierā nodibinājās vācu Kareivju padome, bet tās vadība bija šeidemaniešu rokās. Vācu kareivju vidū darbojās revolucionāra Spartaka grupa. Mauriņš, kas labi prata vācu valodu, uzturēja pastāvīgus sakarus ar šīs grupas pārstāvi. Ar spartakiešu palīdzību mums izdevās dabūt no Valmieras kazarmju noliktavas šautenes. Izvešanu organizēja Mauriņš, Karitons un Anna Kalniņa. Palīgā nāca smagais ormanis no Vitiņu mājas, kas bija boļševiku piekritējs, viņa uzvārdu neatceros. Šautenes izveda un noslēpa Kokmuižas kapsētā. Pēc tam tās izdalīja strādniekiem.

Līdz Valmieras atbrīvošanai isā laikā notika četras Padomes un divas Izpildu komitejas sēdes. Padome darbojās apdraudētos apstākļos, jo pilsētā vēl bija vācu karaspēks un okupācijas varas organi. Gatavojāmies varbūtējām bruņotām sadursmēm.

Mēģinājām organizēt Valmierā arī Kara revolucionāro komiteju, bet tai neiznāca darboties. Naktī uz 22. decembrī Valmierā ienāca latviešu strēlnieki, un pēc nelielām sadursmēm vācu

karaspēka daļas atstāja pilsētu. Tā bija saviļņojoša diena. Darbā laudis ar dziļu sirsniību apsveica savus atbrīvotājus.

Tajā pašā dienā notika Strādnieku padomes sēde. Tā nebija jāizziņo, jo visi deputāti paši pulcējās Padomes telpās, lai pasludinātu Padomju varu. Padome piešķīra Izpildu komitejai tiesības kooptēt savā sastāvā agrākās Valmieras Padomes darbiniekus, kas tagad atgriezās no Padomju Krievijas. Valmierā ieradās daudzi biedri ar lielu pieredzi padomju un partijas darbā. Steidzami gandrīz visos apriņķa pagastos noorganizējām bezzemnieku padomes.

9. janvārī apriņķa strādnieku, kareivju un bezzemnieku konferencē ieradās delegāti no 52 pagastiem. Tikai 4 pagasti vēl nebija atbrīvoti. Konferencē 73 delegāti pārstāvēja 63 tūkstošus apriņķa strādnieku un bezzemnieku. 29 delegāti bija LSD biedri. Konferencē piedalījās arī LSD CK loceklis A. Bērce-Arājs un kā referents K. Pečaks. Konference apsprieda aktuālus jautājumus, piemēram, pārtikas, apsardzības, finansu, agrāro, skolu u. c. Ievēlēja Valmieras apriņķa Izpildu komiteju, kuras pārziņā bija arī Valmieras pilsēta.

Padomju celtniecības darbu sākām ļoti grūtos apstākļos. Saimniecība pilsētā un apriņķī bija sagrauta un izpostīta, visapkārt trūkums, bads un bezdarbs. Vissmagāk to izjuta strādnieki. Steidzīgi bija jālikvidē bezdarbs, jānodrošina Sarkanās Armijas daļas un iedzīvotāji ar pārtiku, jānokārto produktu sadale un valsts tirdzniecība.

Ap Ainažiem, Rūjienu un Mazsalacu vēl klīda baltgvardu bandas. Padomju darbiniekiem nācās veidot jauno dzīvi, neizlaižot no rokām šauteni.

Jaunievēlētā apriņķa Izpildu komiteja lielu vērību veltīja tam, lai darbus sadalītu pēc katra darbinieka spējām un pieredzes. No šī lietderības principa vadījās, sadalot pienākumus Izpildu komitejas locekļiem, ieceļot nodaļu vadītājus un arī iesaistot darbā speciālistus un tehniskos spēkus. Izpildu komitejas prezidijā ievēlēja 5 locekļus: par priekšsēdētāju Eduardu Ozoliņu, par viņa biedru Jāni Ratnieku, par sekretāru Jāni Zirni, bez tam vēl Elmāru Ratnieku, kas vadīja agrāro nodaļu, un Augustu Krieviņu, kas tolaik bija partijas Vidienas komitejas priekšsēdētājs.

Mans uzdevums bija rakstīt Izpildu komitejas un prezidija sēžu protokolus un kontrolēt lēmumu izpildi, tāpēc katra darbinieka pienākumus labi atceros.

Izpildu komitejas locekļi un nodaļu vadītāji galvenokārt bija vecie valmierieši, kas jau bija labi pazīstami no 1917. gada. To lielākā daļa bija veci partijas biedri ar lielu partijas un arī zināmu padomju darba pieredzi. Kā tādus varu minēt: Jāni Zirni, partijas biedru no 1911. gada, apgādes nodaļas vadītāju Kārli Krieviņu, partijas biedru no 1906. gada, darba nodaļas vadītāju Augustu Krieviņu, partijas biedru no 1907. gada (vēlāk viņš bija Ražotāju biedrības priekšsēdētājs), juridiskās nodaļas vadītāju un revolucionārā tribunāla priekšsēdētāju Pēteri Ošleju, partijas biedru no 1907. gada, finansu nodaļas vadītāju Rudolfu Piebalgu, partijas biedru no 1903. gada. Tehniskā izglītība bija Augustam Mauriņam, tāpēc tam uzdeva vadīt rūpniecības un satiksmes nodaļas.

Izpildu komitejas locekļiem un nodaļu vadītājiem bija darba pilnas rokas, kamēr nokārtoja darbu. Tāpēc, lai neatrautu nodaļu vadītājus no viņu tiešā darba, uz Latvijas padomju kongresu 1919. gada janvārī no Valmieras ievēlēja Eduardu Ozoliņu, Emmu Vārpiņu, Jāni Vintēnu, Annu Kalniņu. Ievēlēja arī Jāni Lietiņu, bet viņš nevarēja izbraukt, un viņa vietā brauca K. Zamariters. Visi delegāti bijām gados jauni. Kad ieradāties Valmieras stacijā, kāds vecāks strādnieks, kas mums ieradīja vagonā vietas, teica: «Tad nu ir gan ievēlējuši delegāciju! Neviens bārdains vīrs, tikai matainīši!» Ši piezīme visvairāk attiecās uz mums ar Vintēnu, jo iespaids laikam bija tāds, ka mēs tikko kā nākuši no skolas sola.

Lai gan bija ļoti lielas grūtības, Valmieras apriņķa Izpildu komiteja veica lielu darbu visās nozarēs. Lai atjaunotu izpostīto rūpniecību, tika nacionalizēti lielākie uzņēmumi: čuguna lietuve un linu vērptuve Valmierā, papīra fabrika Staicelē, vilnas fabrika Mazsalacā. Čuguna lietuvē noorganizēja lauksaimniecības mašīnu remontu. Arī Valmieras elektrostaciju Izpildu komiteja pārņēma savā pārziņā. Elektrostaciju izremontēja, un tā sāka darboties. Atjaunoja arī mazākus uzņēmumus un darbnīcas. Izpildu komiteja uzsāka arī plašus būvdarbus. Jau aprīļa beigās bija pilnīgi likvidēts ne tikai bezdarbs, bet jau trūka namdaru, mūrnieku, galdnieku un it īpaši krāsotāju, kā arī dienas strādnieku.

Lielu uzmanību Izpildu komiteja pievērsa aizsardzības organizēšanai. Strādnieki pēc aicinājumiem brīvprātīgi iestājās Sarkanaajā Armijā. Taču ienaidnieka spēki bija lieli, tāpēc vēlāk tika izsludināta mobilizācija. Izpildu komiteja neatlaidīgi organizēja

palīdzību Sarkanajai Armijai, apgādājot to ar veļu, apaviem, apģērbu. Daudz pūļu prasīja šķūts zirgu sagādāšana armijas vajadzībām. Vidēji katru dienu tika doti 120—130 šķūts pajūgi.

Lai aprīņķi saskaņoti veiktu visu saimniecisko darbu, jau janvārī noorganizēja Tautas saimniecības padomi. Tautas saimniecības padomē ietilpa aprīņķa Izpildu komitejas rūpniecības, agrārā, darba un apgādes nodaļas. Šo nodaļu vadītāji izveidoja Tautas saimniecības padomes kolēģiju.

Valmieras aprīņķī bija 56 pagasti. Organizēt un vadīt padomju darbu tik plašā teritorijā, pie tam piefrontes apstākļos, nebija viegli. Par pārvaldes nodaļas instruktoru strādāja Jānis Vintēns. Viņš no dienas dienā braukāja pa pagastiem pārbaudīt bezzemnieku padomju darbu, sasaucot pagastu iedzīvotāju mītiņus, bezzemnieku sapulces, kur noskaidroja dažādus jautājumus, izskatīja sūdzības. Tajā pašā laikā viņš organizēja pagastos komunistiskās darba jaunatnes pulciņus. Savā pelēkajā kareivjā šinelī viņš bija kā īsts bezzemnieku padomju sargs.

Izpildu komitejas locekļi un nodaļu darbinieki parasti svētdienās devās uz pagastiem, kur bezzemnieku sapulcēs pastāstīja par starptautisko stāvokli un padomju kārtējiem uzdevumiem. Arī Valmierā bieži notika strādnieku sapulces un plašāki mītiņi. Tā 21. janvārī Valmieras luterāņu baznīcā notika mītiņš sakarā ar K. Libknehta un R. Luksemburgas noslepukavošanu. Mītiņā runāja Augusts Miežis, J. Zirnis u. c. Arī Pirmajā Maijā baznīcā notika plašs mītiņš-koncerts.

Valmierā nebija aizmirsts arī jaunatnes audzināšanas darbs. Vecie partijas biedri, neraugoties uz lielo darba slodzi un trauksmaino darba steigu Izpildu komitejā, atrada laiku, lai piedalītos svarīgākajās jaunatnes sanāksmēs un sēdēs. Viens no tādiem biedriem bija Izpildu komitejas sekretārs Jānis Zirnis. Viņš, pēc savas dabas rosīgs un atsaucīgs, veltīja jaunatnes darbam daudz uzmanības un laika. Ja Izpildu komitejas darbinieki komunisti brauca uz pagastiem, vienlaikus viņiem vajadzēja iepazīties arī ar partijas un jaunatnes darbu pagastā un organizēt darba jaunatnes pulciņus tur, kur tādu vēl nebija.

Izpildu komiteja izdeva savu laikrakstu «Valmieras Strādnieku Padomes Biļetens». Pirmais «Biļetena» numurs iznāca 1919. gada 16. janvārī. Pavisam tika izdoti 27 numuri. «Biļetena» uzdevums bija plaši informēt aprīņķa strādniekus un bezzemniekus par Latvijas Padomju Valdības, atsevišķu komisaariātu, bet it īpaši par aprīņķa Izpildu komitejas lēmumiem un

darba skolu, iedalot to pirmās un otrās pakāpes skolā. Galvenās rūpes bija, lai visi skolas vecuma bērni varētu apmeklēt skolu. Šajā nolūkā trūcīgo vecāku bērnus apgādāja ar apģērbu, apaviem un mācību līdzekļiem, kā arī ierīkoja skolās bezmaksas ēdināšanu.

Valmieras apriņķī visām skolām sagādāja arī telpas, pārvietojot lauku skolas, kurām nebija atbilstošu telpu, uz muižu pilīm. Skolās noorganizēja darbnīcas, kurās skolēni varēja iepazīties ar dažādiem amatniecības veidiem un darba principiem. Jau tolaik domāja par skolu politehnizāciju.

Visu šo pasākumu rezultātā Valmieras apriņķa skolās bija liels skolēnu pieplūdums. Valmieras pilsētā darbojās 10 pamatskolas jeb pirmās pakāpes skolas un 3 vidusskolas jeb otrās pakāpes skolas. Skolēnu skaits pamatskolās sasniedza 1290, vidusskolās — 640. Apriņķī visās skolās palielināja skolotāju skaitu, nevienā nebija mazāk par diviem skolotājiem, līdz ar to nevienam skolotājam vairs nebija vienlaikus jāstrādā ar vairākām klasēm.

Valmieras strādnieku jauniešiem vidusskolas vecumā, kas vēlējās mācīties un kām agrāk nebija iespējas apmeklēt skolu, noorganizēja bezmaksas vakara kursus. Kursos lielu vietu ierādīja sabiedriskajām zinātnēm, mācīja latviešu un krievu literatūras vēsturi, sabiedrisko kustību vēsturi, politisko ekonomiju, mākslas vēsturi, matemātiku, grāmatvedību, zīmēšanu, dabaszinātnes, kā arī latviešu, krievu un vācu valodu.

Kursi uzsāka darbu 1919. gada 2. februārī. Martā kursantu skaits jau bija pāri par 400 jauniešu. Par pasniedzējiemursos strādāja vidusskolu labākie skolotāji un sabiedriskie darbinieki. Latviešu literatūras vēsturi mācīja Linards Laicēns, krievu literatūras vēsturi — Kārlis Kārklīņš.

Izglītības nodaļas darbs bija daudzpusīgs. Par izglītības nodaļas vadītāju strādāja Vilis Pauge, partijas biedrs, skolotājs. Izglītības nodaļā bija skolu apakšnodaļa, ko pārzināja kāds skolotājs, un ārpuskolas apakšnodaļa, ko pārzināja Jānis Kalniņš, partijas biedrs no 1914. gada, žurnālists. Kalniņš arī rediģēja Valmieras Strādnieku padomes «Biļetenu». Vēlāk viņš pazīstams kā literatūras kritiķis ar vārdu Kencis Šabraks.

Ārpuskolas apakšnodaļas ziņā bija teātri, klubi, bibliotēkas un citas kultūras iestādes. Sevišķi daudz pūlu veltīja Valmieras Strādnieku teātrim, ko vēlāk nosauca par Padomes teātri. Latviešu biedrības zālē pārbūvēja skatuvi. No Rīgas atbrauca ak-

tieri Arveds Mihelsons un Anna Plūme. Dekorācijas gatavoja mākslinieks E. Brencēns. Jānis Zariņš, kas strādāja par izglītības nodaļas sekretāru, bija reizē teātra režisors un aktieris. Pie teātra darbojās divi kori — teātra un koncertu koris.

Viens no labākajiem uzvedumiem bija F. Sillera luga «Lau-pītāji», ko izrādīja 4 reizes pēc kārtas. Izrādes notika sestdienu un svētdienu vakaros. Teātris deva arī tā sauktās «tautas izrādes», tas ir — izrādes par pazeminātu maksu. Padomes teātris noorganizēja lekcijas un koncertus. Tā E. Brencēns lasīja lekciju par tematu «Skaistuma sajēga glezniecībā». 8. martā notika Rainim veltīts vakars. Linards Laicēns nolasīja referātu par Raiņa daiļradi, aktieri deklamēja Raiņa dzejas un izrādīja Raiņa viencēliena lugu «Ģirts Vilks».

Aprīlī Valmierā atklāja arī strādnieku klubu. Tam vajadzēja būt lielam palīgam strādnieku apziņas izkopšanā un socialistiskās kultūras veidošanā. Gatavojās atvērt arī īpašu skolēnu klubu, bija ievēlēta komisija, kas enerģiski veica priekšdarbus.

Pavasārī pilsētas parka paviljonā atvēra publisku biblioteku un lasītavu ar laikrakstu galdu. Bibliotēkas grāmatu krājumu pakāpeniski papildināja. Pilsētas bibliotēkā iekārtoja pedagoģisko nodaļu ar mācību līdzekļiem, kas bija pieejami visiem skolotājiem. Cik lielu vērību tolaik veltīja visplašāko masu izglītošanai, par to liecina tas, ka Izpildu komiteja jau gada sākumā piešķīra pedagoģiskās bibliotēkas ierīkošanai 50 tūkstošus rubļu, lai gan finansiālais stāvoklis bija ārkārtīgi slikts.

Nav iespējams pat uzskaitīt visu to darbu, ko Izpildu komiteja paveica visās nozarēs samērā īsā laikā. Kad pieņēma kādus lēmumus, sēdēs vienmēr piedalījās tie Izpildu komitejas un Padomes locekļi vai arī citas pieaicinātas personas, kam lēmumi bija jārealizē. Katrs atzīmēja, kas viņam uzdots, un centās izpildīt. Man bija uzdots kontrolēt lēmumu izpildi. Bet tolaik nebija tāda lēmuma, kas nebūtu izpildīts. Arī revīzijas komisija, kas bija ievēlēta aprīņa padomju konferencē, stingri kontrolēja Izpildu komitejas darbību. Atceros, reiz revīzijas komisijas priekšsēdētājs P. Ošlejs man pārmeta, ka neesmu atzīmējusi lēmumu izpildi. Es atbildēju: «Vai tad var būt tāds lēmums, ko var arī neizpildīt?» Patiešām, tāda doma mums visiem bija sveša.

Protams, mums bija arī daudz plānu un projektu nākotnei, kas netika realizēti. Tā, piemēram, projektējām ierīkot aprīņa skolēniem vasaras kolonijas Lāņu, Vecates un Bauņu muižās, Valmierā atvērt skolas internātu, vasarā sasaukt skolu darbi-

nteku kursus utt. Šiem plāniem, tāpat kā daudziem labiem pasākumiem citās darba nozarēs, nebija iespējas piepildīties. Bet tas nebija atkarīgs no mūsu pūlēm.

Ienaidnieka militārā pārākuma dēļ 1919. gada 22. maijā krita Rīga. 26. maijā arī mēs bijām spiesti atstāt Valmieru.

Atstājusi Latviju, Valmieras apriņķa Izpildu komiteja uz īsu laiku apstājās Veļikije Lukos. Izpildu komitejas likvidācijas komisija rūpējās par darbinieku izvietošanu. Mūs, četrus Valmieras darbiniekus — J. Ratnieku, N. Grinbergu, Mildu Puzuli un E. Vārpiņu, nosūtīja uz Maskavu mācīties padomju un partijas darba Centrālajā skolā, ko tajā pašā gadā pārdēvēja par J. M. Sverdlova komunistisko universitāti. Mācības sākās jūnijā, un mēs nekavējoties devāmies uz Maskavu. Mācību ilgums bija paredzēts trīs mēneši, jo plosījās visniknākais pilsoņu karš, kad trūka darbinieku. Lekcijas mums lasīja daudzi ievērojami partijas un padomju valsts darbinieki, to vidū G. M. Kržižanovskis un N. K. Krupskaja. Viņa lasīja lekcijas par tautas izglītības jautājumiem.

1919. gada 11. jūlijā V. I. Ļeņins lasīja mums pirmo lekciju par valsti. Dzīvi palikusi atmiņā V. I. Ļeņina ātrā ienākšana lielajā zālē un sasprindzinātais klusums, kādā atskanēja viņa vārdi. Zāle bija pilna, jo lekciju noklausīties bija sanākuši studenti un mācību spēki arī no citām augstākajām mācību iestādēm. Ļeņins runāja mierīgi, ne visai ātri un, likās, ļoti vienkārši, jo viss bija saprotams.

Pēc šās lekcijas es jo skaidrāk apzinājos, ka visi tie lieli un mazie darbi, ko veicām 1919. gadā Latvijā, nozīmēja jaunas, vēsturē vēl nebijušas strādnieku valsts celšanu. Radās skaidra izpratne un gaiša pārliecība, ka vēstures attīstībā tāda strādnieku valsts ir nenovēršama un ka mēs to arī Latvijā agrāk vai vēlāk uzcelsim.

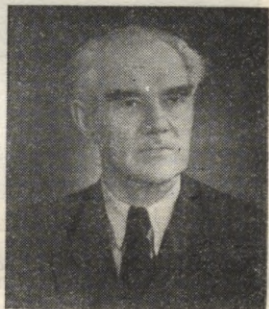

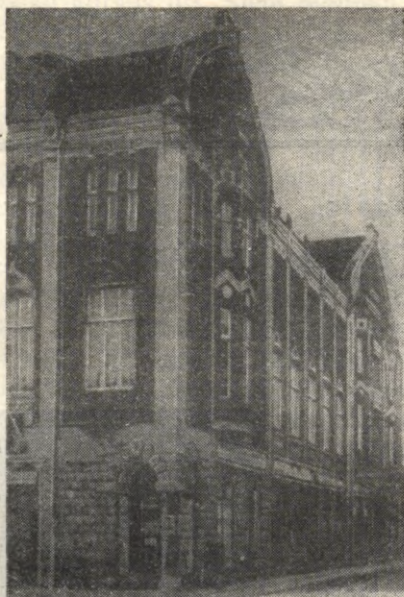
L. Eihmanis

VĒSTURISKO CIŅU DIENAS JELGAVĀ

Pēc 1918. gada novembra revolūcijas Vācijā Latvijas baroni sevišķi rosīgi nodarbojās ar tā sauktā «landesvēra» formēšanu. Sāka rosīties arī latviešu «pelēkie baroni», kas pēc buržuāziskās Latvijas proklamēšanas izveidoja kopīgu fronti ar muižnieku landesvēru pret darbaļaužu Padomju varu.

Landesvēristi, ko Jelgavā komandēja bijušais cara armijas pulkvedis barons Štrombergs, centās izpalīdzēt buržuāziskās Latvijas «armijai», kas sastāvēja no trim rotām, ar ieročiem un transportu. Šis pats barons decembra otrajā pusē Jelgavā Zemnieku savienības telpās sarīkoja landesvēristu un latviešu bijušo virsnieku sanāksmi. Šajā sanāksmē Štrombergs atklāti pateica, ka landesvēristiem esot vairāk virsnieku, bet mazāk kareivju, tātad viņiem jāuzņemoties komandēšana, bet latviešiem vajagot dot kareivjus. Uz šo sanāksmi nelegālā Jelgavas Kara revolucionārā komiteja informācijas nolūkā aizsūtīja tai uzticamu virsnieku — kapteini Bergmani, kas, atbildot barona priekšlikumam, norādīja, ka baroni septiņus gadsimtus kalpinājuši latviešu tautu, bet tagad latviešu strēlnieki labāk zināšot, pret ko vērst ieročus. Šāda runa radīja tādu stāvokli, ka sanāksme pašā sākumā izjuka.

Latviešu biedrības nams Jelgavā, kur 1918. gada 29. decembrī sanāca pirmais Kurzemes strādnieku un bezzemnieku padomju kongress

Jelgavas revolucionāro spēku apvienotāja šai laikā bija Jelgavas un Kurzemes Kara revolucionārā komiteja, kuras slepenā mītne atradās Jelgavas dzirnavās. Komitejā darbojās bolševiki E. Viksniņš (Vainovskis), brāļi Jānis un Jēkabs Pečori, K. Saulītis, A. Linde, Šmits (Vilks), J. Rācenis, F. Markuss, Ž. Kriņģelis, R. Autrups, J. Grasmanis, L. Eihmanis, Krancis un citi. Minētie biedri dzīvoja dažādos konspiratīvos dzīvokļos, veica agitācijas darbu, vāca ieročus — gatavojās cīņai.

29. decembrī Jelgavas Latviešu biedrības nama zālē sanāca pirmais Kurzemes strādnieku un bezzemnieku padomju kongress. Tā organizētāji bija meņševiki, kas atbalstīja bur-

žuāzisko Pagaidu valdību. Taču kongresa noteicošais vairākums apvienojās ap bolševikiem. Prezidijā ievēlēja piecus kongresa delegātus, kas visi bija bolševiki. Par priekšsēdētāju ievēlēja E. Viksniņu (Vainovski). Paziņojumu par Sarkanās Armijas tuvošanos Rīgai kongress uzņēma ar aplausiem un saucieniem «Nost Pagaidu valdību!». Kongress apsveica Latvijas Padomju Valdības 17. decembra manifestu un pieņēma bolševistisku rezolūciju, kas aicināja visiem spēkiem aizstāvēt Padomju varu.

Ap sešiem vakarā, kad sāka tumst, kongresa dalībnieki beidza darbu, nodziedot revolucionāro dziesmu «Ienaida negaisi». Pēkšņi ieradās Kara revolucionārās komitejas sakarnieki un ziņoja, ka bijušās Pētera ģimnāzijas sētā tiekot pulcināti kaskās tērpti, līdz zobiem apbruņoti landesvēristi, lai ielenktu sapulcējušos Latviešu biedrības namā. Sapulces dalībnieki nebija uzbrukumam sagatavoti. Viņi nolēma nekavējoties izklist

un brīdināt arī meņševikus, kas, negribēdami pakļauties kongresa vairākuma lēmumiem, blakus zālē F. Vesmaņa vadībā bija sasaukuši savu atsevišķu sapulci.

Kad kā pēdējie atstājām lielo zāli, redzējām, ka uz Latviešu biedrību pa bijušo Katrīnes un Katoļu ielu steigā drāzās landesvēristi un ielēca vēl daļu palikušo meņševiku līdz ar F. Vesmani, kas bija nosaucis mūsu brīdinājumu par boļševiku provokāciju un aicinājis neizklist. F. Vesmani un citus ieleiktos landesvēristi sagūstīja, ieslodzīja Pētera ģimnāzijas telpās un atbrīvoja tikai ap Jaungadu.

30. decembra vakarā landesvēristi mēģināja uzbrukt Jelgavas Strādnieku deputātu padomes sēdei nolūkā apcietināt tur ieradušos Kara revolucionārās komitejas locekļus, bet arī šoreiz sēdes dalībnieki tika laikā brīdināti un landesvēristu uzbrukums neizdevās.

Jelgavā šai laikā bija ieradies pulkvedis Peniķis, kas buržuāziskās Latvijas «valdības» vārdā kā «Kurzemes kara iecirkņa priekšnieks» sāka vervēt kareivjus no bezdarbā un bezizejas stāvoklī nokļuvušajiem strādniekiem.

Vajadzēja steidzīgi rīkoties, lai trūkumā un postā nonākusī Latvijas strādniecība neuzķertos uz nacionālās buržuāzijas āķa. To panāca, pateicoties Kara revolucionārās komitejas biedru nenogurstošajai propagandai un aģitācijai, kuras iespaidā Peniķa «armijai» savervētie kareivji ar visiem ieročiem palika Kara revolucionārās komitejas rīcībā, bet vēlāk pārgāja tautas milicijā.

7. janvārī no Jelgavas Liepājas virzienā izmaršēja tā dēvētais Kalpaka bataljons, kas, atkāpdamies no Rīgas, bija dažas dienas uzturējies Jelgavā bijušās krievu biedrības «Kružok» telpās.

Pēc buržuāziskās Latvijas «bruņoto spēku» aiziešanas pameta savus posteņus arī landesvēra ieceltie policisti. Kara revolucionārā komiteja tirgūs laukumā pie kanāla sāka izdalīt ieročus, lai izsūtītu posteņus svarīgāko objektu apsargāšanai. Īsi pirms pulksten divpadsmitiem posteņi bija nostādīti.

Jelgavā šai dienā bija tirgus. Pēkšņi tirgus nomalē atskanēja sieviešu kļiedzieni pēc palīdzības. Noskaidrojās, ka virzienā no Rīgas vēl atkāpjas aizķērušies vācu kareivji un divi jātnieki aplaupa tirdziniekus. Kad piesteidzāmies un sākām laupītājus atbrūņot, viens padevās, bet otrs sāka pretoties. Tanī pašā laikā no Lielās ielas laupītājiem bija atsteidzies palīgā kāds vads

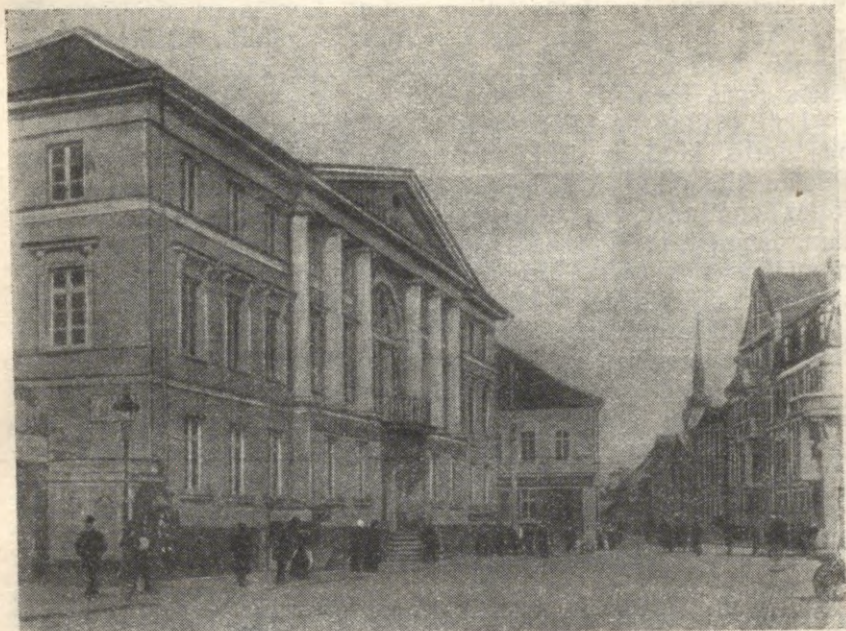
Jelgavas revolucionāri pēc bruņotās sacelšanās Jelgavā 1919. gada janvārī. Mašīnā no kreisās trešais — Revolucionārās komitejas loceklis A. Linde, piektais — J. Pečors

vācu kājnieku, kas, nometušies ceļos, atklāja uz mums uguni. Protams, mēs darījām to pašu, bet mūsu kaujinieki pa lielākai daļai bija jaunieši, kas vāji prata rīkoties ar ieročiem un, saņemot pirmās uguns kristības, izklīda pa bijušo «krāmu tirgu». Pēc dažām minūtēm kaujiniekus izdevās no jauna apvienot. Sadursme beidzās ar mūsu uzvaru, pie tam astoņus ienaidnieka kareivjus saņēmām gūstā.

Gar Ventspils dzelzceļu uz Jelgavu steidzās savējiem palīgā landesvēristu grupa, bet tika atsista.

Kara revolucionārā komiteja atstāja pagrīdes mītni pilsētas dzirnavās un pārcēlās uz bijušo Cēra viesnīcu tirgus laukumā.

8. janvārī atklāti sāka darboties LSD Jelgavas pilsētas komiteja, kuras sastāvā bija E. Hermanis, E. Klidziņš, T. Nete un citi. Nodibināja pilsētas pagaidu Izpildu komiteju un miliciju. Izpildu komitejas priekšsēdētājs bija K. Saulītis, iekšlietu nodaļas vadītājs — E. Hermanis, administratīvi juridiskās — J. Rācenis, drošības — Ž. Kriņģelis, izglītības — A. Linde, veselības

Bij. Cēra viesnīca Jelgavā, kur 1919. gadā, pēc Padomju varas nodibināšanās, strādāja Kurzemes un Jelgavas Kara revolucionārā komiteja. Uz laukuma nama priekšā 1919. gada 10. janvārī notika svinīga Sarkanās Armijas sagaidīšana un mītiņš par godu Jelgavas atbrīvotājiem

aizsardzības — ārste Vecrumba, sociālās nodrošināšanas — D. Birkmanis-Baldone, rūpniecības — Jānis Pečors, kara — T. Namnieks, pārtikas — Dicmanis, Taulas banku pārzināja Jēkabs Pečors, darba biržu — J. Grasmanis.

8. janvāra pēcpusdienā jātnieku nodaļa manā vadībā izgāja pretim latviešu strēlniekiem, kuri Jelgavai tuvojās no Iecavas puses. Pie Teteles muižas uzņēmām sakarus ar strēlnieku pirmajām ķēdēm, kas virzījās uz priekšu kaujas gatavībā, jo pēc izlūku ziņām no rīta apkārtne bijušas vācu dzelzs divīzijas daļas. Saņēmuši informāciju par stāvokli Jelgavā, strēlnieki nolēma nakti pavadīt Teteļē.

Dienu vēlāk Jelgavā ienāca pirmās Sarkanās Armijas daļas. 10. janvārī ap pusdienas laiku Jelgavas tirgus laukumā pie Kara

revolucionārās komitejas notika mītiņš, kur savus aizstāvjus ar gavilēm un «Internacionāles» skaņām sagaidīja pilsētas strādniecība. Pēc īsas atpūtas un sakārtošanās strēlnieki devās tālākās cīņās Liepājas virzienā.

Ļoti grūtos apstākļos pilsētā sākās sociālistiskās celtniecības darbs, kurā ar lielu entuziasmu iekļāvās visa strādniecība. Pilsētu bija galīgi iztukšojušas vācu armijas bandas, kas atkāpjoties laupīja, postīja tiltus un aizvāca transporta līdzekļus. Bez tam, izejot no Jelgavas, bēgošie okupanti bija uzspridzinājuši munīcijas noliktavu, līdz ar to sagraujot lopkautuves rajonā visas ēkas. Triju četru kilometru attālumā nebija nevienas mājas, kur nebūtu izbiruši logi un sabojāti jumti. Stipri sapostīts bija elektrības tīkls un ūdensvads.

Lielas grūtības sagādāja transporta un pārtikas trūkums. Zirgus un citus mājlopus, kas vēl bija palikuši pēc vācu okupantu rekvizīcijām, bija nolauņējušas atkāpjošās bandas. Šādos apstākļos Jelgavas apriņķī vajadzēja atrast pārtiku ne tikai vietējo vajadzību apmierināšanai, bet arī Sarkanās Armijas un Rīgas apgādei.

Jau 9. janvāra vakarā kopā ar Fr. Markusu un Teodoru Neti ieradāmies bijušajā Stefenhāgena grāmatu spiestuvē tagadējās A. Upīša un Raiņa ielas stūrī un noorganizējām Jelgavas Strādnieku deputātu padomes «Ziņotāja» izdošanu. Laikraksta pirmais numurs iznāca 10. janvāra rītā ar 9. janvāra datumu. Laikrakstā tika ievietota sīka informācija par svarīgākajiem notikumiem Jelgavas apriņķī, kā arī visā Padomju Latvijā un ārpus tās. Te ievietojām rakstus par tuvākās un tālākās nākotnes uzdevumiem, kā arī Padomju Valdības rīkojumus. Laikraksts kļuva par svarīgu ieroci darbaļaužu masu politiskajā audzināšanā.

Mūsu bruņotā kaujinieku grupa tika pārveidota par tautas miliciju.

Par Jelgavas milicijas priekšnieku iecēla kapteini Edmundu Steinhardu. Pavisam Jelgavā bija piecas milicijas nodaļas. Man uzdeva vadīt 4. milicijas nodaļu, kas atradās Zaļās un Pāvila (tagadējās Raiņa un Slimnīcas) ielas stūrī, bijušā barona Drahenfelsa namā. Frontes tuvuma dēļ galvenās rūpes milicijai bija par šķūtnieku sagādi armijas vajadzībām: visā pilsētā ar grūtībām varēja sameklēt ne vairāk kā 10—12 zirdzinieku. Izpildu komitejā bija arī ceļu un transporta nodaļa, bet tā šķūtnieku sagādē bez milicijas palīdzības bija bezspēcīga.

Milicijai daudz nācās nodarboties ar bezdokumentniekiem.

Mūsu tautas priekšrocība, mērķaizdevums!

Zinotājs.

Jelgavas Strādnieku Deputātu Padomes
Izpildu Komitejas
un
Kurzemes Bezzemnieku Izpildu Komitejas
izdevums.

N 4
Tirdzniec. 15. jūniest.
1919.

Atbilst. (Kurzemes).

Spēsimies mūca!

Beedri, Strādneeki!

Stabjatecs nelawefojopi pee Stradnecetu Deputatu Padomes pahriweleibonam!

Atbilst. (Jelgava).

«Zinotājs», Jelgavas Strādnieku deputātu padomes un Kurzemes Bezzemnieku Izpildu komitejas izdevums

Daļa iedzīvotāju aizbildinājās, ka dokumenti esot gājuši zudumā, kad tika uzspridzinātas municijas noliktavas. Pēdīgi noskaidrojās, ka vairums bezdokumentnieku ir simulanti, jo slēpa savus dokumentus, lai to vietā iegūtu pagaidu apliecības, bet pēc tām saņemtu otru pārtikas devu. Pēc Padomju varas nodibināšanās pāris nedēļas Jelgavas milicijai bija liela cīņa ar pārtikas spekulantiem, kas no Rīgas pa aplinku ceļiem brauca uz Lietuvu. Cīņu ar spekulantiem nācās iznest uz saviem pleciem manis vadītajai 4. milicijas nodaļai un 5. nodaļai, kuras priekšnieks bija A. Apšenieks, jo šīs abas milicijas nodaļas pārzināja Jelgavas daļu, kuru šķērsoja ceļi no Lietuvas.

Februāra mēneša sākumā Jelgavā parādījās laupītāju bandas, kas, izrādījās, bija noorganizējušās no dažādiem tumšiem elementiem. Tās milicija drīz vien likvideja.

Kad pēc klusuma Kurzemes frontē 3. martā Golca karaspēks sāka strauji uzbrukt visā garajā frontē no Ventpils līdz Lietuvas robežai, sarkanie strēlnieki nevarēja atturēt vairākkārtīgo pār-

spēku un bija spiesti atkāpties: 10. martā atstāja Saldu, bet 15. martā Tukumu. Līdz ar to Jelgavai bija jāuzņem liels bēgļu pieplūdums un atkāpjošās armijas daļas, kas vēl vairāk saasināja jau tā grūto Jelgavas apgādi, bet notikumi frontē pilnīgi pārtrauca celtniecību.

18. marta novakarē ienaidnieks iebruka Jelgavā, un tūlīt pilsetā uzliesmoja neiedomājami drausmīgs balto terors. Atriebības un asins kārie vācu baroni — hāni, drahenfelsi, štollī, štrombergi un citi izdzimtenī sarīkoja īstu asins pirti. Sāva un kāra katru, kam strādnieka izskats. Tā saucamajā Stalplača sētā bija kaudzēm samesti nošauti un līdz nepazīšanai sakropļoti cilvēki. Nošauto vidū bija atrasta Jelgavā pazīstamā ārste Vecrumba, kuru pēc drausmīgas spīdzināšanas nošāva par to, ka viņa sniegusi palīdzību ievainotajiem.¹ Nebija trūcis vācu baroniem palīdzīgu roku arī no latviešu buržuāzisko nacionālistu vidus. Tā kāds izbijis dzelzceļa mašīnists Brikovskis atāķēja lokomotīvi no Jelgavas stacijā evakuācijai sastādītā vilciena, lai nodotu landesvēristu bēdēm ap 200 smagi ievainotu sarkanarmiešu, kurus šie negēļi turpat vagonos ar durkļiem un rokas granātām viszvēriskākā kārtā nobeidza.

18. marta vakarā no Jelgavas evakuējās pēdējās padomju iestādes, un 19. martā Jelgavu pilnīgi ieņēma ienaidnieks. Tur rīkojās vismelnākais reakcionārs un bende — landesvēra komandieris Flečers kopā ar jau minētajiem vietējiem baroniem. Cietums bija pārpildīts ar apcietinātiem strādniekiem. Lai atbrīvotu vietas jaunsagūstītiem, pa grupām cilvēkus izveda, nostādīja gar sienām un sētām, kur tos piedzirdīti bendes pīrgādāmieš apšāva. Jelgavā tika nošauti un nomocīti ap 600 cilvēku.

Zvērībās no vācu «kolēģiem» neatpalika arī latviešu buržuāziskie nacionālisti. Pirms tam, kad buržuāziskās Latvijas «armijas» virspavēlnieks Balodis, sekojot Flečeram, ieradās Rīgā, viņš bija paspējis Kurzemes centros noorganizēt revolucionāru ķeršanai komandantūras, iecerot par komandantiem vislielākos rīklurāvējus. Tā maija beigās Džūkstes komandanta kapteiņa Malcenieka rokās bija nokļuvuši 16 padomju aktivisti — jaunieši un jaunieši, kuri bija sagūstīti pēc Rīgas krišanas un nosūtīti uz agrāko dzīves vietu Džūksti. Pie apcietinātiem nekas cits nebija atrasts kā vienīgi padomju naudas zīmes. Tas

¹ Ārste Vecrumba vēlāk paglabāta Rīgā, Torņakalna kapsētā. *Red.*

arī bija par pamatu, lai pēc triju dienu spīdzināšanas visus 16 jauniešus Džūkstes centra tuvumā upītes malā nošautu. Viens no sašautajiem jauniešiem bija nācis pie samaņas un no rīta pierāpies pie upītes, lai remdētu slāpes. Kāds no komandantūras viņu pamanījis un ziņojis Malceniekam, kas savu mocekli pašrocīgi nobeidzis, iešaujot lodi galvā. Nošautie par biedinājumu citiem upes krastā turēti vairākas dienas. Pats šis buržuāziskās Latvijas «patriots» ar šo savu «varoņdarbu» ļoti lepojies un visiem caur Džūksti ejošiem baltgvardiem rādījis savus upurus. Malcenieks 1919. gadā nošāvis arī Džūkstes pasta priekšnieku Smēli un citus vietējos progresīvos cilvēkus.

Otrs tāds pats asinssuns bija Saldus komandants Mateuss. Caur viņa rokām golgātas ceļu izgāja tukumietis Jānis Ūdris, ko Mateuss pēc necilvēcīgas spīdzināšanas nosūtīja pēc piederības uz Tukumu. J. Ūdri nošāva vācu landesvēristi netālu no Tukuma 1919. g. jūnijā.

Abiem šiem buržuāzijas «nacionālajiem varoņiem» Malceniekam un Mateusam darba tauta pēc diviem gadu desmitiem piesprieda taisnīgu sodu.

Vēsturiskās cīņas pirms četrdesmit gadiem prasīja Latvijas strādniecībai daudz upuru un ciešanu, bet tās nebija veltīgas. Tās parādīja Latvijas darbaļaudīm, kas ir viņu īstie draugi, kas ienaidnieki. Šo cīņu pieredze palīdzēja Latvijas darbaļaudīm izcīnīt galīgu uzvaru un laimīgu dzīvi padomju republiku saimē.

J. Vitols (Pakalnitis)

REVOLUCIONĀRĀ KUSTĪBA LIEPĀJĀ 1918. UN 1919. GADĀ¹

Gandrīz visa Kurzeme jau 1915. gadā nokļuva vācu okupācijas varā. Krievijas karaspēkam atkāpjoties, tika evakuētas lielākās fabrikas. Liela daļa strādnieku aizbrauca līdz evakuētajām fabrikām uz dažādām Krievijas pilsētām. Vācieši pēc ienākšanas Kurzemē daļu fabriku iekārtu evakuēja uz Vāciju. Atlikušās fabrikas vācu okupācijas vara ekspluatēja par tik, par cik tas bija nepieciešams kara vajadzībām. Daļa rūpniecības strādnieku, darba trūkuma spiesti, bija aizgājuši mežu ciršanas un lauku darbos. Rūpniecības dzīve okupētajos apgabalos pavisam pamira. Pirms kara Liepājā bija ap 20 000 strādnieku, tagad te strādāja vairs tikai daži tūkstoši. Liepājas drāšu fabrikā pirms kara strādāja ap trīs tūkstoši strādnieku, bet 1918. g. rudenī — tikai ap astoņi simti. Vēl darbojās Liepājas elektriskā stacija, sērskociņu, Pluto un dažas citas nelielas fabrikas. Daži simti strādnieku bija nodarbināti Liepājas ostā.

Vācu militārā okupācijas vara bija novedusi strādniekus neciešamā stāvoklī. Pārtikas normēšana, aizliegums ievest pār-

¹ Atmiņas uzrakstītas trīsdesmitajos gados. *Red.*

tiku no laukiem, augstas spekulatīvās cenas, zemās algas, pie tam pārliecīgi smagais darbs zem vācu kareivju durkļu draudiem — viss tas padarīja strādnieku dzīvi galīgi nepanesamu. Kareivji bieži vien strādniekiem izdauzīja zobus bez jebkāda iemesla. Atlika tikai cerība, ka karš tādā vai citādā ceļā beigsies un tad būs gals neapprakstāmajām mocībām. Klīda arī baumas par revolūciju Krievijā, un strādnieki sāka lolot cerības uz to.

Protams, vācu okupācijas dzelzs žņaugos nevarēja būt ruņa par strādnieku organizāciju pastāvēšanu, tās visas bija iznīcinātas. Nebija ne arodbiedrību, ne strādnieku klubu, ne kooperatīvu. Vācu okupācijas vara par šo organizāciju iznīcināšanu rūpējās vēl vairāk, nekā to bija darījusi cara žandarmērija. Jo sevišķi vācu militārā vara pūlējās, lai strādnieki neuzzinātu par Krievijā notikušo Oktobra revolūciju un tās sociālistisko raksturu.

Bet, lai arī kā pūlējās vācu militāristi slēpt patiesību par Oktobra sociālistisko revolūciju, strādnieku un vispār nabadzīgo iedzīvotāju masās šī vēsts neatvairāmi izplatījās. Vārds «lielinieks» jau 1918. gada vasarā kļuva ļoti populārs, kaut gan vairākumam nebija skaidrs, kas tie lielinieki tādi ir un ko viņi tieši grib sasniegt, jo iespējas popularizēt boļševisma idejas bija ārkārtīgi ierobežotas.

Vācu okupācijas laikā Liepājā bija noorganizējusies neliela nelegāla sociāldemokratu grupa, skaitā ap 16 cilvēku. Grupa darbojās ļoti konspiratīvi; tās biedru vidū bija kā boļševiki, tā arī meņševiki. Noteiktas platformas grupai nebija. Atceros sarunu ar biedru Pitkevicu (Zilo), kas bija minētās nelegālās grupas dalībnieks. Viņš man teica, ka grupā bieži bijušas domstarpības un viena daļa biedru, pie kuras piederējis arī viņš, spriežot par revolūciju Krievijā un lieliniekiem, esot nākuši pie slēdziena, ka viņi paši jau esot tie lielinieki.

1917. gada 21. augustā vācu armija okupēja Rīgu. Revolucionārā Rīga nevarēja neiespaidot jau agrāk okupēto Kurzemi. Latvijas Komunistiskā partija, kas tad vēl saucās par Latvijas Sociāldemokratiju, atjaunoja savu darbību okupētajā Rīgā nelegāli un uzņēma sakarus arī ar Liepājas organizāciju. Nelegālā «Cīņa» palīdzēja noskaidrot jautājumu par Krievijas Oktobra proletārisku revolūciju un boļševikiem.

Liela nozīme bija arī bēgļu reevakuācijai no Padomju Krievijas uz Latviju, kas iesākās jau 1918. gada pavasarī. Uz Latviju atgriezās daudzi strādnieki, kam bija bagāta pieredze cīņā par

Krievijas sociālistisko revolūciju un Padomju varu. Bēgļu vidū bija arī daži boļševiku partijas biedri.

Revolucionārā darba organizēšanai Liepājā no Padomju Krievijas un arī no Rīgas tika atsūtīti vairāki labi sagatavoti partijas darbinieki. Tie stājās sakaros ar vietējo nelegālo biedru grupu, noskaidroja jautājumu par boļševismu un meņševismu un lika pamatu patstāvīgai boļševistiskai partijas organizācijai Liepājā.

Vācijas revolūcija 1918. gada novembrī ārkārtīgi dzīvi atbalsojās Liepājas iedzīvotāju masās. Likās, ka nu Vācijas militārās diktatūras periods ir pārdzīvots. Strādnieku masās strauji atdzīvojās revolucionārais gars, tieksme organizēties un gatavoties uz atklātu cīņu. Strādnieki gaidīja, ka latviešu revolucionārie strēlnieki atgriezīsies Latvijā, palīdzēs padzīt vācu okupantus un gāzt vācu muižniecības varu.

Vācijas revolūcija atstāja graužošu iespaidu uz okupācijas armijas kādreizējo dzelzs disciplīnu. Kareivji sāka vēlēt savas padomes, nepakļāvās virsniekiem, sāka pārdot ieročus un citus kara materiālus vietējiem iedzīvotājiem, neievērojot stingros noliegumus. Daudzi kareivji tādā veidā iespekulēja naudu un patvarīgi aizbrauca uz Vāciju.

1918. g. septembrī ierados Liepājā no Padomju Krievijas. Iesāku strādāt Liepājas drāšu fabrikā par naglu kalēju. Tanī laikā Liepājā aktīvi darbojās boļševiki J. Ozols (Ziedonis), K. Kauliņš (Krauklītis), F. Kļava (Akmens) un citi. Nedaudz vēlāk ieradās Jūrmalnieks (Ēriks) un Ķemers-Jeņķis, tad Birkenfelds (Tropiņš) un Jurgis (Rīts), Pērle (Rasma), Vērgots (Tērauds) u. c. No vietējiem strādniekiem aktīvi partijas darbinieki bija Tomsons, Pitkevics (Zilais), Grīslis (Zaļais), Kālējs un vēl citi.

Sakarā ar okupācijas varas sagrūšanu nelielā Liepājas boļševiku organizācija legalizējās. Ja atmiņa nevil, novembra beigās sanāca pirmā legālā sapulce, kurā piedalījās jau 51 partijas biedrs. Sapulce ievēlēja LSD Liepājas organizācijas vadošo centru — Liepājas komiteju. Komitejā tika ievēlēti J. Ozols (Ziedonis), F. Kļava (Akmens), J. Vītols (Pakalnītis), Grīslis (Zaļais), Pitkevics (Zilais) u. c. Nākamajā sapulcē jau piedalījās ap 100 biedru, tā notika decembra sākumā, un ar to arī nobeidzās neilgais LSD Liepājas organizācijas legālās darbības periods.

10. decembrī Lietuviešu biedrības telpās vācu junkuri uz-

bruka strādnieku sapulcei, vairākus sapulces dalībniekus nošāva, daudzus ievainoja, daļu arestēja. Pēc šī grautiņa vairs nevarēja būt runas par partijas organizācijas legālu darbību, un Liepājas komiteja deva rīkojumu par organizācijas pāriešanu pagrīdē.

Pārorganizēšanās notika šādi. Vienā no savām nelegālajām sēdēm Liepājas komiteja pārbaudīja partijas biedru sarakstu, izsvītroja tos, ko pietiekami labi nepazīna, pārējos sadalīja pa pulciņiem, ap 10 biedru katrā pulciņā, nozīmēja pilnvarotos, kuriem jāsasauc pirmā nelegālā pulciņa organizēšanās sapulce. Sākumā noorganizējās ap 10 nelegālu partijas pulciņu. Biedru skaits pulciņos auga, un, tā kā nelegālos apstākļos pulciņiem grūti bija darboties plašā sastāvā, piemēram, vairāk par 10 biedriem, tad no vecajiem pulciņiem atdalījās aizvien jauni pulciņi, kas drīz aptvēra visas Liepājas fabrikas. Tā pulciņš «Laimas dēli», kurā es strādāju, augot dalījās trīs reizes.

Liepājas organizācija skaitliski gan nebija liela, tomēr tā bija saistīta ar visplašākajām strādnieku masām. Sāvus ziedu laikus tā sasniedza 1919. gada beigās un 1920. gada sākumā. Ap to laiku Liepājā darbojās 17 nelegāli pulciņi, kuru biedru skaits sniedzās pāri par divi simti. Nodibinājās pulciņi arī citās Lejaskurzemes pilsētās un uz laukiem. Tā partijas pulciņi pastāvēja Aizputē, Kuldīgā, Saldū, Ventspilī, Priekulē, Asītē, Nodegu pagastā u. c.

Pastāvēja arī partijas Lejaskurzemes Centrs, bet tā darbību nevar atzīt par visai aktīvu. Tika izlaisti vairāki uzsaukumi ar Lejaskurzemes Centra parakstu. Atceros divas Lejaskurzemes apgabala konferences. Viena no tām notika 1919. g. janvāra sākumā Kuldīgā tieši tajā brīdī, kad sarkanie latviešu strēlnieki nāca uz Jelgavu un Rīgu. Otrā, kuru atceros, notika 1919. g. vasarā Liepājā.

Konferencē, kas notika Kuldīgā, no Liepājas organizācijas piedalījās delegāti — Kauliņš, Valters (Lielais), Vītols (Pakalnītis) un Pitkevics. Konferencē bija reprezentētas gandrīz visas Lejaskurzemes pilsētu organizācijas. Pavisam konferencē piedalījās ap 25 delegāti. Konference darbojās divas dienas un ļoti neērtos apstākļos. Nelielā istabā notika konferences sēdes, turpat delegāti ēda un gulēja. Konspirācijas dēļ pa visu konferences laiku gandrīz neviens delegāts negāja uz pilsētu. Delegāti strādāja no agra rīta līdz naktij. Turpat bija ierīkots hektografs, uz kura pavairojām protokolus un citus konferences dokumentus.

Konference apsprieda organizatoriskus jautājumus un izstrādāja norādījumus, kas darāms uz vietām, Sarkanajai Armijai tuvojoties. Tika pasvītots, ka visur uz vietām jāorganizē bruņota sacelšanās, tādēļ jau laikus jādibina kara revolucionārās komitejas, kuru uzdevums — organizēt kaujas pulciņus, iegādāties ieročus, nokārtot ieroču noliktavas un, nākot tuvāk Sarkanajai Armijai, organizēt svarīgu punktu ieņemšanu un apsargāšanu, lai okupantu karaspēks nevarētu postīt.

*

Runājot par partijas Liepājas organizācijas darbību šajā laikā, jāsaka, ka tā bija ļoti rosīga. Mēs plaši izskaidrojām Liepājas strādniecībai patiesību par Krievijas Lielo proletārisko revolūciju, par boļševiku mērķiem un centieniem un gatavojām strādniekus bruņotai cīņai. Pēc Liepājas komitejas ierosinājuma noorganizējās strādnieku arodbiedrības, Liepājas strādnieku klubs «III Internacionāle», strādnieku kooperatīvs «Cīņa»; tika ievēlēta Liepājas Strādnieku deputātu padome un nelegāla Kara revolucionārā komiteja. Pēdējās uzdevums bija uzturēt sakarus ar fronti un Sarkano Armiju, organizēt kaujas pulciņus, ieroču noliktavas, apgādāt kaujas pulciņus ar ieročiem, gatavot spēkus stratēģisko punktu ieņemšanai. Kara revolucionārās komitejas pirmais priekšsēdētājs bija K. Kauliņš, pēc tam no 1919. gada marta par priekšsēdētāju bija J. Birkenfelds. Tās locekļi bija Vitols, Petrevics (Vilnis), Šteins un Jurgis.

Partijas Liepājas komiteja Kara revolucionārās komitejas darbībai pievērsa sevišķu uzmanību. Revolucionārās komitejas sastāvā bija arī daži Liepājas komitejas locekļi. Kādā no Liepājas komitejas sēdēm apstiprināja speciālu instrukciju par Kara revolucionārās komitejas uzdevumiem. Tajā bija teikts, ka sacelšanos vada Kara revolucionārā komiteja un ka līdz padomju noorganizēšanai un nostiprināšanai tai pieder visa vara.

Pēc partijas Liepājas komitejas norādījumiem tika rīkotas masu sapulces, mītiņi, demonstrācijas ne vien pilsētā, bet arī uz laukiem. Šajās sapulcēs ieradās Liepājas komitejas propagandistu kolēģijas locekļi — visi tā laika teorētiski spējīgākie partijas darbinieki: Ozols, Jurgis, Kauliņš, Birkenfelds, Pērle, Sakne, Vitols, Grīslis, Vērgots, Kļava. Uz neilgu laiku ieradās un masu sapulcēs runāja arī biedri Jūrmalnieks un Jeņķis.

Liepājas strādniecība, okupācijas varas izverdzināta, kāri uz-

tvēra katru revolucionāru vārdu. Masu sapulces, ko partija organizēja kluba «III Internacionāle» vai arī arodbiedrību vārdā, tika apmeklētas ārkārtīgi plaši. 1918. gada novembrī un decembrī Liepājas komiteja sasauca Liepājā desmit mītiņus.

Viens no tādiem mītiņiem notika Lietuviešu biedrības telpās 1918. g. 10. decembrī. Zāle bija pārpildīta, daudzi strādnieki stāvēja priekštelpās. Vispār mītiņš noritēja lielā pacilātībā.

Bet šoreiz vācu junkuru un baronu asinssuņi bija nolēmuši izrēķināties ar strādniekiem. Lai gan sapulce bija oficiāli atļauta, bruņota banda, ap 250 cilvēku, tērpušies kareivju drēbēs, ielenca sapulces telpas un bez kāda brīdinājuma sāka šaut pa durvīm un logiem. Sapulces dalībnieki bēga uz visām pusēm, un tikai nejaušībai jāpateicas, ka nošauto skaits nebija liels — 3 cilvēki. Ievainoto gan bija daudz, minēja ap 50, bet, cik tieši, grūti pateikt, jo katrs, kura ievainojums nebija bīstams, slēpa to, lai netiktu arestēts. Arestēja ap 150 cilvēku.

Tās bija pirmās asinskristības, ar kurām mežonīgie vācu junkuri domāja iebiedēt strādniekus un piespiest tos atteikties no revolucionāras cīņas.

Dažas dienas pirms 10. decembra asiņainā notikuma 1918. g. 6. decembrī Liepājas Strādnieku deputātu padome organizēja plašu demonstrāciju ar revolucionāriem lozungiem un prasību okupantiem izvākties no Latvijas. Demonstrācijā piedalījās visi Liepājas darbaļaudis, kopskaitā ap 15—20 tūkstoši cilvēku. Strādnieku deputātu padomes vārdā demonstrāciju apsveica Padomes priekšsēdētāja vietnieks F. Kļava. Runas teica boļševiki J. Ozols, J. Jūrmalnieks, J. Vītols u. c. Runāja arī meņševiki, bet strādnieku simpātijas nedalīti bija mūsu — boļševiku runātāju pusē. Tā vien dzirdēja strādniekus sakām: «Jāiet tur, kur lielnieks runā.» Vai atkal: «Tas lielnieks gan teica vienu «riktīgu» vārdu.»

Demonstranti izgāja cauri Vecliepājai un arī Jaunliepājai bez sevišķiem traucējumiem. Vācu karaspēks sagaidīja demonstrantus Kurhauza prospektā. Kareivji bija nostādīti rindā ar šautenēm un durkļiem kaujas gatavībā. Runāja, ka bijuši nostādīti arī lielgabali un ložmetēji. Demonstrācijai tuvojoties, kareivji tomēr pašķirās uz abām pusēm un izlaida demonstrantus. Gājieni noslēdzās ar plašu mītiņu Jaunliepājas paviljona parkā. Acīm redzot okupanti neuzdrošinājās raidīt kareivjus uzbrukumā pret demonstrāciju. 10. decembra asinsdarbu pastrādāja speciāli savervēta banda.

Plašs masu mītiņš 1918. g. rudenī notika arī Aizputē. Uz mītiņu aizbraucu kopā ar F. Kļavu un E. Valteru (Lielo). Vietējie biedri bija nolēmuši noturēt to telpās. Telpa bija jau pieblīveta, bet cilvēki turpināja nākt bez gala. Nolēmām mītiņu noturēt Aizputes tirgus laukumā zem klajas debess. Tur bija iespējams piedalīties visiem sanākušajiem.

Mītiņa dalībnieki mūsu runas uzņēma ārkārtīgi sirsnīgi. Tas liecināja, ka Latvijas strādniekos un kalpos 1905. gada revolucionārās tradīcijas nebija iznīcinātas.

Partijas Liepājas komitejas masu darbā liela nozīme bija nelegālajai literatūrai. 1919. gada janvārī noorganizējām nelegālu tipografiju. Tipografijas organizators bija biedrs K. Kauliņš, kas 1914. un 1915. gadā bija vadījis Rīgā LSD Centrālās Komitejas tipografiju. Viņam šinī darbā bija liela prakse. Vēlāk, pēc K. Kauliņa aizbraukšanas, tipografiju vadīja J. Birkenfelds. Bez uzsaukumiem, kas tika izlaisti sakarā ar katru kaut cik svarīgāku politisku notikumu, tipografijā iespiedām nelielu mēneša laikrakstu «Komunists», kurā noskaidrojām masām un partijas biedriem dažus teorētiskus jautājumus. Latvijas buržuāziskās valdības spiegi nemitīgi rikšoja, lai izokškerētu tipografiju. Tomēr viņiem ilgi neizdevās tikt tai uz pēdām.

*

Atgriezīšos pie Liepājas Strādnieku deputātu padomes organizēšanas.

Tiklīdz 1918. gada 14. novembrī okupanti atcēla noliegumu par sapulču sasaukšanu, mēs sākām organizēt Liepājas Strādnieku deputātu padomi. Padomes organizēšanas ideju bija «atveduši» no Krievijas iebraukušie biedri un strādnieki. Deputātus vēlēja strādnieki un kalpotāji pa uzņēmumiem. Pavisam Liepājas Padomē ievēlēja ap 100 strādnieku un kalpotāju pārstāvju.

Liepājas Padomes organizēšanā ņēma dalību arī meņševiki. Tā kā viņiem bija savs legāls preses orgāns «Strādnieku Avīze», tad vēlēšanu kampaņā meņševikiem bija lielākas priekšrocības. Strādnieku masai tajā momentā partiju platformu atšķirības bija vāji zināmas, bieži vien tie balsoja par to kandidātu, kas veiklāk runāja. Tāpēc Liepājas Padomes deputātu sastāvs politiskā ziņā bija raibs un nenosvērts. Sākumā Padomē daudzus jautājumus vairākumu dabūja meņševiki.

Tomēr šāds stāvoklis neturpinājās ilgi. Boļševiku frakcija atstīja enerģisku aģitāciju deputātu vidū un panāca, ka deputātu

vairākums pieslēgās boļševikiem. Šāds lūzums notika, apspriežot jautājumu par 6. decembra protesta demonstrācijas sarīkošanu pret vācu okupācijas varu. Meņševiki bija pret demonstrācijas sarīkošanu tādēļ, ka tā varot novest pie bruņotas varas iejaukšanās, jo vācieši, pēc meņševiku domām, necietīšot šādu soli. Mēs, boļševiki, bijām par šādas protesta demonstrācijas nepieciešamību, jo uzskatījām, ka tā būs liels solis uz priekšu masu revolucionizēšanā.

Pēc ilgām debatēm par šo jautājumu balsoja. Ar lielu balsu vairākumu Padome pieņēma boļševiku priekšlikumu. Izmantojot šo deputātu noskaņojumu, mēs ierosinājām pārvēlēt Padomes priekšsēdētāju. Arī to pieņēma, un par priekšsēdētāju ievēlēja J. Ozolu (Ziedoni). Viņš palika par Padomes priekšsēdētāju līdz Padomes slēgšanai.

Liepājas Strādnieku padomes slēgšana notika šādi. Kad deputāti bija sanākuši uz kārtējo Padomes sēdi Kurhauza zālē, ieradās kāds subjekts un parādīja dokumentu, ka, pēc valdības lēmuma, sēde netiek atļauta un Padome tiek slēgta. Nekādi paskaidrojumi par slēgšanas iemesliem netika doti. Jau bija sagatavota Padomes ielenkšana un deputātu arestēšana.

Runājot par Liepājas Padomi, jāsaka, ka tās praktiskā darba panākumi nebija lieli. Padome interesējās par bezdarbnieku apgādāšanu ar darbu, par pārtikas un citiem jautājumiem, kā arī cīnījās, lai Liepāju neizlaupītu vācu okupanti, kas steidza izvest visu vērtīgo.

Liepājas Strādnieku padomes preses organs «Padomes Ziņotājs» sākumā atradās pilnīgi meņševiku rokās, bet ar Padomes vadības pāriešanu boļševiku rokās mainījās arī «Padomes Ziņotāja» virziens. Tagad «Padomes Ziņotāja» redakcijas sastāvā bija boļševiki: J. Ozols, K. Kauliņš un Jurgis. Avīze atklāti veica boļševistisku aģitāciju, atmaskoja meņševiku izligšanas politiku ar vācu okupācijas varu un Ulmaņa noorganizēto latviešu buržuāzijas valdību, kas toreiz atradās Liepājā angļu apsardzībā uz kuģa «Saratov».

Lielu uzmanību partija pievērsa Liepājas strādnieku arodbiedrību organizēšanai un darbībai. Pirmo — Liepājas metalistu arodbiedrību noorganizēja Liepājas drāšu fabrikas strādnieki. Kādu dienu pēc darba sasaucām strādnieku sapulci, kurā Tomsons, Vītols un citi runātāji norādīja, ka strādniekiem nepieciešams organizēties arodbiedrībā. Tani pašā sapulcē ievēlēja Organizācijas komiteju (Tomsons, Vītols, Ausbergs, Kronbergs u. c.).

Organizācijas komiteja sāka reģistrēt biedrus un, kad to skaits jau bija pāri par simtu, sasauca Liepājas metalstrādnieku arodbiedrības biedru sapulci, kas ievēlēja biedrības valdi un pieņēma lēmumus galvenajos organizatoriskajos jautājumos. Valdes sastāvā ievēlēja iepriekš minētos Organizācijas komitejas locekļus un vēl dažus citus. Valdes locekļi vairākumā bija boļševiku partijas biedri. Liepājas metalstrādnieku arodbiedrība darbojās boļševistiskās partijas vadībā. Gandrīz visi Liepājas metalisti bija organizēti biedrībā.

Metalstrādnieku arodbiedrība bija pirmā Liepājā, tās valde palīdzēja noorganizēt citas Liepājas arodbiedrības, kā būvstrādnieku, ostas strādnieku, pārtikas ražotāju, dzelzceļu un tramvaju kalpotāju, skolotāju un kantorstrādnieku — pavisam 13 arodbiedrības.

Kad visās galvenajās rūpniecības nozarēs arodbiedrības bija jau nodibinātas, radās jautājums par Liepājas arodbiedrību vadošo centru. Mums, tā laika arodbiedrību aktīvākajiem organizatoriem un darbiniekiem, arodbiedrību organizatoriskie principi nebija visai skaidri. Prakses arī nebija. Biedrs Tomsons bija darbojies angļu tredjūnijās un mēģināja ieviest tredjūniju garu mūsu arodbiedrībās. Sākumā biedru Tomsonu ievēlēja par metalistu arodbiedrības valdes un arī par Liepājas arodbiedrību Centrālā biroja priekšsēdētāju. Bet drīz pēc partijas Liepājas komitejas lēmuma viņu atsauca un abās šajās organizācijās par priekšsēdētāju ievēlēja J. Vitolu.

1918. gada decembrī kādā no metalstrādnieku arodbiedrības valdes sēdēm, apspriežot organizatoriskos jautājumus, nonācām strupceļā. Tad valde nolēma mani komandēt uz Rīgu, lai es iepazītos ar Rīgas arodbiedrību darbību un organizatoriskajiem principiem. Rīgā man izdevās uzzināt kāda arodbiedrības centra adresi. Kad ieradās tur, satiku Bruno Kalniņu. Uzzinājis, kādā nolūkā esmu ieradies, viņš teica: «Jūs laikam gan būsi sociāldemokrats. Ļoti labi, ka ienācāt pie mums, jo Rīgā pastāv vēl otrs — lielniecisks arodbiedrību centrs, kas grauj arodbiedrību vienību.»

Teicu, ka esmu «bezpartejisks» un gribu uzņemt sakarus ar Rīgas arodbiedrībām. No Kalniņa man tomēr izdevās uzzināt otrā arodbiedrību centra adresi, kur satiku biedru Zvaigzni. Viņš informēja mani par stāvokli Rīgā, iedeva drukātus arodbiedrības statūtus un vairākus žurnāla «Arodnieks» numurus. Norunājām par saskaņotu darbību un sakaru uzturēšanu. Bet jau 1919. g. 3. janvārī Rīgu ieņēma sacēlušies strādnieki un sarkanie strēl-

nieki. Mēs palikām Liepājā atgriezti no sarkanās Rīgas. Manam braucienam uz Rīgu bija tā praktiskā nozīme, ka dabūju arodbiedrību statūtus, kas atvieglāja mums organizatorisko jautājumu izšķiršanu.

Drīz pēc manas atgriešanās Liepājā sanāca Liepājas arodbiedrību konference, kas ievēlēja Liepājas arodbiedrību Centrālo biroju. Ar to bija pabeigts arodbiedrību organizēšanās periods.

Arī Centrālais birojs bija boļševistisks, jo ievēlēto biedru vairākums bija mūsu partijas biedri. Centrālā biroja nedēļas laikrakstam «Liepājas Arodnieks» bija noteikti boļševistisks virziens. Tāpēc arī viņu ne vienu vien reizi slēdza Latvijas buržuāziskā valdība. Redaktoru aresti daudz netraucēja darbu, jo tie bija ne faktiskie, bet «sēžu» redaktori. Strādnieku, kas bija ar mieru par «Liepājas Arodnieka» «grēkiem» sēdēt cietumā, mums bija pietiekoši. Tādi «sēžu» redaktori bija Bumbiere, Silis un citi. Faktisko avīzes rediģēšanu vadīja partijas Liepājas komitejas apstiprināta redakcijas kolēģija: biedri Jurgis (Rīts), Pērle un Vītols.

Laikrakstam «Liepājas Arodnieks» ilgi tomēr neizdevās noturēties. 18. novembrī nodibinājusies Latvijas «valdība» prata vēl labāk cīnīties pret strādnieku organizācijām nekā okupanti, pielietodama cara žandarmērijas paņēmienus.

Sī «valdība», kā zināms, tūlī noslēdza līgumu ar Vāciju par Baltijas «zemes sargu» armijas dibināšanu no latviešiem, vāciešiem un krieviem, kuru apbruņošanai visu nepieciešamo deva Vācija. Tādā ceļā Ulmaņa—Valtera valdība guva cik necik pamatu zem kājām un nekavējoties sāka terorizēt strādnieku organizācijas un presi, nodibinot iepriekšēju preses cenzūru, noliedzot sapulces, sūtot uz sapulcēm savus spieģus utt. Neviens arodbiedrības valdes sēde nevarēja notikt, iepriekš par to nepaziņojot iekšlietu ministrijas departamentam. Uz valdes sēdēm ministrija sūtīja savus spieģus, kas visu, par ko tika spriests un runāts, paziņoja iekšlietu ministram M. Valteram.

Kad M. Valters otrreiz slēdza Liepājas arodbiedrību Centrālā biroja organu «Liepājas Arodnieks», partijas Liepājas komiteja deva man norādījumu organizēt arodbiedrību valžu protestu un pieprasījumu ministrijai atcelt rīkojumu par laikraksta slēgšanu. Kā metalstrādnieku arodbiedrības valdes priekšsēdētājs vispirms izvirzīju šo jautājumu biedrības valdes ārkārtējā sēdē. Pēc dzīvas domu apmaiņas, kur man nācās vairākkārt ņemt vārdu un pierādīt protesta politisko nozīmi, valde vienbalsīgi pieņēma lēmumu par protesta iesniegšanu.

Otrā dienā mēs ar Tomsonu gājām pie Valtera runāt par «Liepājas Arodnieka» atjaunošanu. Valters neprasiņa, kā mūs sauc, lai gan mani viņš redzēja pirmo reizi. Mēs centāmies pierādīt, ka laikraksta slēgšana nav ne ar ko pamatota. Tad Valters parādīja mums laikraksta pēdējo, konfiscēto numuru, kas bija viscaur ar sarkanu zīmuli sasvītrots, un teica: «Jūsu laikraksts nav arodniecisks, bet gan politisks. Latvijā arodbiedrības nedrīkst nodarboties ar politiku, tām jābūt tīri saimnieciskām. Tādas arodbiedrības, kuras nodarbojas ar politiku, mēs nepieļausim.» Mans aizrādījums, ka politika nav nošķirama no ekonomikas, viņu galīgi satrauca.

Lai pierādītu, ka mūsu arodbiedrības tiešām nodarbojas ar politiku, Valters teica: «Nu ņemsim, piemēram, tādu faktu. Vakar vakarā metalistu arodbiedrības valdes sēdē kāds Vītols ierosinājis izteikt valdībai protestu par «Liepājas Arodnieka» slēgšanu, un šis priekšlikums arī pieņemts. Nu, vai tādas ir arodbiedrības, kas nodarbojas ar saviem tiešajiem uzdevumiem?»

Izrādījās, ka policijas aģents jau pirms mūsu ierašanās bija paspējis Valteru informēt par mūsu arodbiedrības valdes sēdi. Mums aizejot, Valters jautāja, kā mani sauc. Atbildēju, ka esmu tas Vītols, par kuru viņš nupat runāja. Tad Valters izsauca: «Ak tad jūs esat tas pats Vītols! Nu, ko tad man tagad darīt, likt jūs arestēt, vai?» — Es mierīgi atbildēju, ka to jau nu gan viņš var darīt, bet es šaubos, vai tas nāks viņam par labu.

Latvijas «18. novembra valdība» vēl nejutās pietiekoši stipra, lai atklāti izrēķinātos ar strādnieku organizācijām un viņu pārstāvjiem.

Visas lielāko arodbiedrību valdes atradās vienā mājā Vakzāles ielā Nr. 8, kur Liepājas arodbiedrību Centrālais birojs un strādnieku klubs «III Internacionāle» bija noirējuši divus augstākus. Šī māja bija centrs ne vien legālajai darbībai, bet arī sakaru uzturēšanai nelegālajā darbā. Isi sakot, šī māja bija Liepājas strādnieku revolucionārais centrs. To zināja ļoti labi arī Latvijas iekšlietu ministrija ar viņas policijas un spiegu departamentu. Tomēr ķerties pie šī centra likvidācijas, kamēr Rīgā pastāvēja Padomju vara, viņi neiedrošinājās.

Toreizējās Ulmaņa—Valtera valdības nespēku raksturo šāds fakts. Sai valdībai Vācijas pārstāvis Vinnigs bija atļāvis organizēt no brīvprātīgajiem 18 latviešu rotas un 3 baterijas, bet izdevās noorganizēt tikai trīs rotas, tanī skaitā — studentu rotu. Tātad Ulmaņa—Valtera valdība balstījās vienīgi uz vācu landesvēra

bruņoto spēku. Darbaļaužu masās tai nebija ne autoritātes, ne atbalsta.

Pēc Rīgas sacelšanās Ulmaņa—Valtera valdība pārcēlās uz Liepāju un izsludināja Liepājā un apkārtnē mobilizāciju. Uz to boļševiku Liepājas komiteja atbildēja ar uzsaukumu pret mobilizāciju. Uzsaukumā gan netika dota skaidra direktīva boikotēt mobilizāciju. Mēs pilnīgi nenoliedzām iet armijā, bet aicinājām, lai katrs, kam vien ir iespējams, no mobilizācijas izvairās. Ja arī kāds tiek piespiests iet armijā, tad lai viņš zina, ka tiek mobilizēts cīņai pret sarkanajiem strēlniekiem, pret Padomju varu. Armijā iestājies, lai mēģina organizēt kareivju pāriešanu Sarkanās Armijas pusē. Šo uzsaukumu mūsu biedri izplatīja mobilizācijas dienā iesaukšanas punktā, kā arī jau iepriekš izlīmēja pilsētā un izsūtīja uz laukiem. Rezultāti bija tādi, ka mobilizācijas punktā ieradās tikai pāris simtu iesaucamo un arī tie visi, izņemot 3 cilvēkus, aizbēga uz mājām. Latvijas buržuāziskā valdība kopā ar meņševiku līderi Menderu lūdza Vācijas valdību glābt viņu no sarkanajiem, kas faktiski nozīmēja Latvijas nodošanu Vācijas imperiālistiem.

Liepājas arodbiedrību organizēšanos bija pilnīgi nogulējusi Latvijas meņševiku partija. Tā atgādās tikai tad, kad Ulmaņa valdība sāka pārnest, ka meņševikiem nemaz neesot sakaru ar masām. Tad viņi sāka atklāti savā preses organā «Strādnieku Avīze» denuncēt arodbiedrības, saucot tās par boļševiku organizācijām, kā arī nosaucot par boļševikiem arodbiedrību atsevišķus darbiniekus, tā darīdami uzmanīgus spieģus un policijas departamentu. Tomēr tas meņševikiem maz ko līdzēja. Kad pēc kāda arodbiedrību darbinieka vai veselas valdes aresta meņševiki mēģināja jaunās vēlēšanās izvirzīt savus kandidātus, strādnieki atbildēja: «Par jūsu kandidātiem mēs nebalsosim. Mums ir savi bezpartejiskie biedri, kuriem mēs uzticamies, bet ne jums.»

Dažu Liepājas arodbiedrību valdēs jau 1919. gada otrajā pusē bija arestēti visi mūsu partijas biedri. Bet arī jaunievelētie bezpartejiskie strādnieki bija revolucionāri un biedrības visumā revolucionāras. Tādas bija arī Liepājas strādnieku masas.

Arodbiedrību organizētās Friča Kļavas (Akmeņa) bēres 1919. gada vasarā izvērtās par Liepājas strādnieku grandiozu manifestāciju. Tobrīd Liepājā burtliči streikoja, tomēr viņi nodrukāja uzsaukumu visiem strādniekiem ar aicinājumu piedalīties F. Kļavas bēru gājienā. Un tiešām visa apzinīgā strādniecība sanāca pavadīt savu nelokāmo cīnītāju — Liepājas Strādnieku deputātu

padomes, arodbiedrību un Komunistiskās partijas pašreizējā darbinieku.

Gājiena priekšgalā tika nesti vairāki sarkanie karogi. Visas arodbiedrības un klubs «III Internacionāle» uz vecā, cietumā nomocītā revolucionāra kapa nolika vainagus. Pie kapa runāja Latvijas Komunistiskās partijas Liepājas komitejas pārstāvis J. Birkenfelds, vairāku arodbiedrību un strādnieku kluba pārstāvji. Es runāju kā Liepājas arodbiedrību Centrālā biroja priekšsēdētājs. Tā bija viena no manām pēdējām runām Liepājā, jo pēc F. Kļavas bērēm vajāšanas kļuva tik draudošas, ka pēc partijas Liepājas komitejas lēmuma es atstāju Liepāju.

Kā jau minēju, 1918. g. beigās un 1919. g. sākumā Liepājā nodibinājās strādnieku klubs «III Internacionāle», kas pastāvēja līdz 1920. g. sākumam. Klubā par biedriem iestājās visi Komunistiskās partijas biedri, komjaunieši un daudzi Liepājas strādnieki. Klubā noorganizējās dramatiskais pulciņš jeb Liepājas strādnieku teātris, koris, politiskais pulciņš. Dramatiskais pulciņš regulāri rīkoja teātra izrādes, uzvezdams revolucionāras lugas. Koris iemācījās daudz revolucionāru dziesmu un ar tām uzstājās kluba sarīkojumu vakaros. Bez citām revolucionārām dziesmām dziedāja arī strādnieku revolucionāro himnu «Internacionāli».

Kad Ulmaņa—Valtera valdība ķērās pie strādnieku organizāciju graušanas, vienu no pirmajām tā iznīcināja Liepājas strādnieku klubu «III Internacionāle». Kluba biedrus arestēja, ieslodzīja cietumā vai arī administratīvā kārtā izsūtīja uz Padomju Krieviju, dažus pie robežas «bēgot» nošāva.

Visu 1919. gada janvāri turpinājās vācu okupācijas karaspēka atkāpšanās no Kurzemes un Sarkanās Armijas virzīšanās uz priekšu. Februāra sākumā Sarkanā Armija bija ieņēmusi visu Latvijas teritoriju, izņemot Liepāju, Grobiņas apriņķi un daļu Aizputes apriņķa.

Liepājas Kara revolucionārajai komitejai izvirzījās jautājums par sacelšanos Liepājā vistuvākajā laikā. Bet informācijas trūkuma dēļ mēs nebijām pareizi novērtējuši armijas stratēģisko stāvokli, ko sarežģīja tas, ka tai bija jācīnās divās frontēs — Ziemeļvidzemē un Lejaskurzemē. Gaidījām Sarkanās Armijas virzīšanos uz Liepāju. Kara revolucionārā komiteja pirka ieročus, galvenokārt no vācu kareivjiem, noorganizēja Liepājas strādnieku kaujas grupas, apmācīja strādniekus rīkoties ar ieročiem utt. Organizētu kaujinieku mums gan nebija daudz, bet,

pēc mūsu domām, to bija pietiekoši, lai izšķirošā brīdī sagrābtu Liepājas arsenālu, izdalītu ieročus strādniekiem un saceltos, tā atvieglot Sarkanajai Armijai Liepājas ieņemšanu.

Liepājas ostā bija pielādēti pēdējie kuģi ar Latvijas bagātībām, gatavi kuru katru brīdī aizbraukt uz Vāciju. Par Latvijas bagātību izvešanu sevišķi gādāja vācu baroni, kas atstāja savas muižas un pilis un devās uz Liepāju. Nevaru aizmirst kādu skatu. Agrā rītā mani uzmodināja ratu rīboņa uz šosejas. Tur brauca simtiem pajūgu ar piekrautiem vezumiem, kurus pavadīja viņu īpašnieki baroni, nosēdušies blakus saviem kučieriem, «štuce-rus» iespieduši starp ceļgaliem.

Ja Sarkanā Armija būtu varējusi bez kavēšanās nākt uz Liepāju, nezin vai vācu kuģi būtu paspējuši aizbraukt. Arī mūsu Kara revolucionārā komiteja veica dažus pasākumus, lai to aizkavētu. Bija nolemts attiecīgajā brīdī nogremdēt vislielāko peldošo ceļamo krānu Liepājas ostas izejā. Šis krāns bija pietiekoši liels, lai aizsprostotu kuģu izeju. To izdarīt nebūtu grūti, jo krānu vadīja mūsu partijas biedrs Grīslis (Zaļais), kas pats iesniedza šo priekšlikumu un uzņēmās peldošā krāna nogremdēšanu.

Sacelšanās plāns bija pietiekoši reāls. Liepājas strādniekiem palīgā bija gatavi doties arī laukstrādnieki no tuvākajiem pagastiem. Jāpiezīmē, ka pēc Ulmaņa—Valtera mobilizācijas mēģinājuma mežos slēpās daudz cilvēku. Vienā pašā Nicas mežā slēpās un dzīvoja ap 300 cilvēku, ar kuriem mūsu Kara revolucionārajai komitejai bija sakari. Liepājas sacelšanās plānu neizdevās realizēt. Sarkanā Armija uz priekšu nevirzījās, un vieniem pašiem mums nebija pietiekami spēka, lai iekarotu un noturētu varu. Par sacelšanos nebija arī direktīvas no Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas.

Kad Sarkanā Armija sāka atkāpties, kad krita Jelgava, Rīga un vēlāk visa Vidzeme, Latvijas kontrrevolucionārā valdība ar vislielāko nekautrību ķērās pie Liepājas strādnieku organizāciju sagraušanas un viņu darbinieku arestēšanas. Strādnieki izrādīja stingru pretestību, arestēto vietā izvirzot jaunus un atkal jaunus darbiniekus. Tomēr arestī bija tik bieži un strādnieku organizācijām dotie sītiņi tik sāpīgi, ka Liepājas strādnieki nevarēja vairs atjaunot savas legālās organizācijas un nogāja pilnīgi pagrīdē.

J. Jūrmalnieks

PARTIJAS UN PADOMJU DARBĀ KURZEMĒ¹

Pēc 1918. gada novembra revolūcijas Vācijā Latvijas Komunistiskās partijas Centrālā Komiteja izsūtīja pa Latviju vairākus savus pārstāvjus ar uzdevumu saistīties ar partijas organizācijām vai atsevišķiem biedriem uz vietām, palīdzēt mobilizēt revolucionāros spēkus, organizēt revolucionārās komitejas vai padomes, izveidot bruņoto spēku — strādnieku un bezzemnieku Sarkanos gvardi.

Vairākus Centrālās Komitejas pārstāvjus nosūtīja uz Kurzemi, jo te vietējie biedri kara un okupācijas apstākļu dēļ maz ko zināja par socialistisko revolūciju Krievijā un Padomju varu. Vietējie biedri vēl pienācīgi neizprata Padomju varas organizatoriskos principus un padomju kā valsts varas organu uzdevumus. Ja arī biedri izprata bruņotas cīņas neizbēgamību un organizēja strādnieku un bezzemnieku Sarkanos gvardi, tad tomēr nebija skaidrs, kad sākt atklātu bruņotu cīņu. Nogaidīja Sarkanās Armijas ierašanos.

Arī mēs, Centrālās Komitejas atsūtītie pārstāvji, ieradušies Kurzemē, tikām atrauti no Rīgas, no partijas vadošā centra, tāpēc te mums nācās rīkoties pēc saviem ieskatiem, apsverot vietējos apstākļus.

¹ Atmiņas uzrakstītas 1936. gadā. *Red.*

1918. gada novembra beigās Latvijas Komunistiskās partijas Centrālā Komiteja nosūtīja mani uz Liepāju partijas darbā. Liepājā jau bija nodibināta Strādnieku deputātu padome, kuras Izpildu komitejas locekļi ar Rudevicu un Buševicu priekšgalā visi bija meņševiki.

Liepājas boļševiku organizācijā tanī laikā sastāvēja ap 30—40 biedru. Aktīvākie partijas darbinieki bija: Kļava, Stepena; Pitkevics. Tūlīt pēc manas ierašanās sasaucām partijas biedru kopsapulci. Galvenais jautājums — kā labāk organizēt strādnieku masas. Apspriedām arī rezolūciju, ko vajadzēja iesniegt strādnieku sapulcei. Sapulci organizēja meņševiki slepus no mums.

Tās pašas dienas vakarā visi partijas biedri gāja uz meņševiku sasaukto strādnieku sapulci, lai neļautu tiem mulžot masas. Cilvēku bija ļoti daudz. Sapulci atklāja A. Buševics un iesniedza priekšlikumu ievēlēt sapulces prezidiju. Pavisam negaidot, pret meņševiku gribu sapulce ievēlēja prezidijā visus boļševikus un neviena meņševika. Buševics, redzēdams, ka sapulce jau pašā sākumā pieņem meņševikiem nevēlamu virzienu, paziņoja, ka nozīmētais runātājs neesot ieradies, tāpēc viņš sapulci slēdzo. Patiesībā meņševiku runātājs bija ieradies. Neatceros, kurš no mūsu biedriem iesniedza priekšlikumu: ja sapulces rīkotāju runātājs neesot ieradies, lai dodot vārdu biedram Ērikam — tas ir — man.

Sapulce pieņēma šo priekšlikumu, un es runāju par pašreizējo momentu. Pēc mana ziņojuma runāja vairāki strādnieki. Meņševiki nenocietās un izbidīja savu oratoru. Tas kritizēja boļševiku politiku un aizstāvēja ieskatu, ka Latvijai savā politikā vajagot orientēties uz Angliju.

Kad es savā gāla vārdā sāku kritizēt Anglijas imperiālistisko politiku, Buševics uznāca uz skatuves, pārtrauca mani un nolasīja apmēram šāda satura telegramu: Anglijas eskadra 14 bruņu kuģu sastāvā iebraukusi Liepājas reidā. Pēc telegramas nolasīšanas daļa sapulces dalībnieku nervozi piecēlās un atstāja zāli. Anģļu eskadra tiešām bija iebraukusi Liepājas reidā, un mēs, boļševiki, bijām tajās domās, ka meņševiki stājušies sakaros ar anģļiem.

Turpinājām sapulci. Par pašreizējo momentu tika iesniegtas divas rezolūcijas — boļševiku un meņševiku. Ar balsu vairākumu pieņēma boļševiku rezolūciju. Pret to balsoja pieci meņševiki, kas nodeva balsis par savu rezolūciju. Sapulci slēdzo, strādnieki ar lielu sajūsmu nodziedāja «Internacionāli».

Otrreiz sastapties ar meņševikiem man iznāca pēc divām

trim dienām Liepājas Strādnieku deputātu padomes sēdē, kur bija ieradies Meierovics. Meierovics arī aģitēja par orientāciju uz Angliju. Liepājas Strādnieku padomes sastāvs bija politiski nenoteikts, jo Padome bija vēlēta nevis proporcionāli strādnieku skaitam, bet katrs uzņēmums ievēlēja vienādu deputātu skaitu. Tādējādi maza darbnīca bija sūtījusi tikpat daudz deputātu, cik liela fabrika. Pēc mūsu, boļševiku, uzstāšanās Padomē pret Meierovicu kāds meņševiks ierosināja mani no Padomes sēdes izraidīt, jo man nebija deputāta pilnvaras. Balsojot tomēr ar nelielu, vienas vai divu balsu vairākumu, nolēma mani atstāt Padomes sēdē.

Pēc šīm divām «kaujām» mums bija skaidrs, ka Liepājas strādnieku masas ir revolucionāras, bet Strādnieku deputātu padome savā tagadējā sastāvā nepauž strādnieku domas un vēlēšanās, ka Padomes vadību ir sagrābuši meņševiki, kas realizē kontrrevolucionāru politiku. Nākamajā partijas sapulcē nolēmām, ka biedriem jāiet uz fabrikām, jānoskaidro strādniekiem politiskais stāvoklis, jāatklāj meņševiku nodevība un jāaģitē par prasību pārvēlēt Liepājas Strādnieku padomi.

Pēc partijas Liepājas komitejas ierosinājuma strādnieki savā sapulcē nolēma sarīkot demonstrāciju ar prasībām: «Izvest no Latvijas vācu okupācijas karaspēku! Visu varu Padomēm! Konfiscēt muižnieku zemi!»

6. decembrī notika varena demonstrācija. Kad demonstrācija tuvojās vācu štābam, kareivji aizsprostoja ielu. Viņu rīcībā bija ložmetēji. Demonstranti apstājās un aizsūtīja savus pārstāvjus pie vāciešiem. Pēc tam kareivji ar ložmetējiem ielu atbrīvoja. Demonstrācija turpināja virzīties uz priekšu, okupanti neuzdrošinājās pielietot bruņotu spēku.

Pēc šīs demonstrācijas meņševiki strādnieku sapulcēs vairs atklāti neizvirzīja savus lozungus. Strādnieki sāka pārvēlēt Liepājas Padomes deputātus. Boļševiki palīdzēja atjaunot strādnieku arodbiedrības, kas okupācijas laikā bija slēgtas, organizēja jaunatni, kura dedzīgi iekļāvās revolucionārajā darbā.

10. decembra vakarā, kad Lietuviešu biedrības zālē notika strādnieku sapulce, tur ielauzās vācu junkuri un sāka šaut. Dažus sapulces dalībniekus nošāva, citus ievainoja. Vairākus desmitus arestēja, to vidū biedru F. Kļavu. Man ar strādnieku palīdzību no ielenktās sapulces izdevās izbēgt.

Pēc šī slaktiņa meņševiki atkal aktivizējās. Pirmkārt, viņi palīdzēja vācu policijai meklēt boļševikus. Otrkārt — izlūda

atļauju noturēt atklāti meņševiku sasauktās sapulces. Tas vēl lieku reizi pierādīja, ka meņševiki ir ar mieru noslēgt līgumu ar pašu velnu, lai tikai nospiestu revolūciju.

Lietuviešu biedrības namā nošauto strādnieku apglabāšana notika stingrā policijas uzraudzībā. Boļševiku Liepājas organizācija bija spiesta no jauna noiet pagrīdē.

Ar partijas ziņu es devos uz Kuldīgu.

Partijas Liepājas organizācija jau decembra sākumā bija ierosinājusi jautājumu par LSD Kurzemes organizāciju konferences sasaukšanu. Sākumā paredzēja konferenci sasaukt decembra beigās Liepājā. Bet pēc 10. decembra asiņainā notikuma Lietuviešu biedrības namā un kontrrevolūcijas sevišķas aktīvi-zēšanās pēc tam konferences sasaukšanu atlikām uz janvāra sākumu, par tās sanākšanas vietu nozīmējām Kuldīgu.

Konferences organizēšanas darbus veicām mēs ar biedru Jenķi. Centrālā Komiteja par savu pārstāvi uz konferenci atsūtīja biedru Kārli Kauliņu.

Dažus vārdus par Kuldīgu. Kad mēs ar biedru Jenķi ieradāmies Kuldīgā, tur jau bija ievēlēta jauna pilsētas valde. Vietējā partijas organizācijā sastāvēja 7—10 biedri. Pastāvēja arī daži partijas pulciņi uz laukiem. Pagastos jau bija ievēlētas padomes. Lielākā daļa Kuldīgas iedzīvotāju gaidīja Sarkanās Armijas ierašanos.

26. decembrī pilsētā notika plaša masu sapulce, kur man bija jārunā par dažiem pašreizējā stāvokļa jautājumiem, cik nu tas bija iespējams toreizējos apstākļos, ievērojot vēl to, ka mums Kuldīgā vajadzēja noorganizēt nelegālu partijas konferenci. Sapulce noritēja labi, bez kādiem incidentiem. Apbraukājot pagastus, mēs, konferences organizētāji, rīkojām arī iedzīvotāju mītiņus un runājām tajos.

Ierosinājām Kuldīgas biedriem izdot savu avīzi ar pilsētas valdes «firmu». Tā radās avīze «Kuldīgas Ziņotājs». Nav iespējams aprakstīt to sajūsmu, ar kādu darbaļaudis lasīja «Kuldīgas Ziņotāja» pirmo numuru. Tajā bija rakstīts ne tikai par Kuldīgu vien, bet arī par visu Latviju, Padomju Krieviju, Vācijas revolūciju u. tml. Pēc dažām dienām sākām gatavot avīzes otro numuru. Kad lasīju tā korektūru, tipografijā ienāca vācu leitnants, aizliedza avīzi iespiest un uzaicināja mani iet viņam līdzī.

Paskaidroju, ka neesmu avīzes redaktors, ka man uzdots tikai pārskatīt korektūru, un leitnants atstāja mani mierā. «Kuldīgas Ziņotāja» otrais numurs, cik atceros, iznāca dienā, kad notika partijas Kurzemes organizācijas konference.

Konference sanāca janvāra sākumā. Stāvoklis pilsētā bija diezgan nopietns. Ar avīzes otrā numura izdošanu bijām sacēlušī kājās vācu dzelzsdivīzijas, jo nebija izpildīta viņu pavēle. Tādēļ nolēmām konferenci pabeigt vienā dienā. Apspriedusi jautājumu par pašreizējo momentu, konference pieņēma lēmumu, kura galvenie punkti bija: visās Kurzemes pilsētās dibināt strādnieku deputātu padomes, pagastos — strādnieku un bezzemnieku padomes; organizēt revolucionārus kaujas pulciņus; plašos apmēros vākt ieročus; partijas organizācijām un partijas biedriem pagaidām darboties nelegāli; sastādīt to zemnieku lielsaimniecību sarakstus, kurās ir lielāki maizes krājumi, lai varētu tos konfiscēt tūlīt pēc Sarkanās Armijas ienākšanas; sastādīt vietējo kontrrevolucionāru sarakstus; darīt visu iespējamo vācu okupantu izdzīšanai.

Pēc lēmuma pieņemšanas konferences dalībnieki aizbrauca un turpināja iesākto darbu.

Konferencē apsprieda arī jautājumu par revolucionāro spēku mobilizēšanu Tukumā un Ventspilī. Tika izteikta vēlēšanās, lai tur būtu CK pārstāvji. Norunājām, kā Kauliņš ies uz Liepāju, Jeņķis — uz Ventspilī, es — uz Tukumu. Jeņķis bija aizkavējies Kuldīgā, un viņu nošāva baltgvardi.

Sai LSD Kurzemes organizāciju konferencei un tās lēmumiem bija liela nozīme partijas un padomju turpmākajā darbībā Kurzēmē.

*

Pēc 13 gadiem, kas bija aizritējuši kopš Tukuma bruņotās sacelšanās pret cara patvaldību, vēl svaigas bija vietējo iedzīvotāju atmiņas par strādnieku un zemnieku varonīgo cīņu pret cara karaspēku un mežonīgajiem vācu baroniem, kuru vadībā apriņķī ilgi bija plosījušās soda ekspedīcijas. Tāpēc arī Tukuma darbaļaudis 1919. gadā, pēc varas saņemšanas savās rokās, vispirms vērsa represijas pret baroniem un to rokaspuīšiem. Īsā laikā tika arestēti visi baroni, kas nebija paspējuši līdz ar okupantiem aizvākties no savām muižām.

Kara un okupācijas gados saimnieciskā dzīve Tukumā bija galīgi pamirusi. Padomju iestādēm nodibinoties, vajadzēja sniegt

materiālu palīdzību Tukuma strādniekiem, kas vairākus gadus bija cietuši no bezdarba. Arī laukstrādnieku stāvoklis nebija labāks, jo apriņķis bija atradies frontes joslā un lauksaimniecība ļoti cietusi. Daudzas mājas bija nopostītas vai tukšas, lieli zemes gabali neapstrādāti.

Ar pārmērīgām nodevām un nodokļiem okupanti bija galīgi izsūkuši zemnieku masas. Tāpēc okupantu padzišanā aktīvi piedalīties kopā ar strādniekiem vēlējās arī trūcīgie un vidējie zemnieki.

1919. gada janvārī Tukumā darbojās neliela LSD biedru grupa, 4 vai 5 cilvēki. Tā aģitēja Ulmaņa ielikteņu savervēto kareivju vidū, lai tie pieprasa savai priekšniecībai uzstādīt okupācijas karaspēka daļām ultimātu — atstāt Tukumu. Pa to laiku, kamēr vācieši gatavojās aiziešanai, partijas biedri nodibināja Tukuma Kara revolucionāro komiteju, kas mobilizēja ap sevi revolucionāro strādniecību.

1919. gada 4. janvārī Tukuma Kara revolucionārā komiteja atklāti pasludināja sevi par vienīgo varas organu Tukumā. Ulmaņa valdības ieceltais Tukuma apriņķa priekšnieka palīgs J. Ūdris pārgāja Kara revolucionārās komitejas pusē un tika nozīmēts par kara nodaļas vadītāju. Tas radīja lielu apjukumu ulmaniešu vidū. Apriņķa priekšnieks Donis veda sarunas ar Ulmaņa valdību, bet nekādu noteiktu direktīvu nesaņēma.

Baltlatviešu saformētās vietējās karaspēka daļas pārgāja mūsu rīcībā. To komandieri Bullītis, Bļodnieks u. c. sākumā pret Kara revolucionāro komiteju izturējās lojāli. Mēs gan šai viņu lojalitātei neticējām. 6. vai 7. janvārī sasaucām kareivju sapulci, lai pēc 1917. gada parauga apspriestu katra komandiera piemērotību un, ja vajadzīgs, to vai citu atceltu. Kareivji ar cieņību atsaucās par saviem komandieriem. Tāpēc Kara revolucionārā komiteja tos nenomainīja.

Partijas organizācija nolēma sarīkot 9. janvārī Tukumā demonstrāciju un gājienu uz 1905. gadā kritušo revolucionāru kapiem. Tajā piedalījās arī vietējais karaspēks. Demonstrācija bija ļoti plaša. Pie kapiem tika turētas runas, kareivji izšāva vairākas šauteņu zalves par godu kritušajiem. Neilgi pēc demonstrācijas un karaspēka atgriešanās pilsētā izdzirdām šauteņu un ložmetēju šāviņu troksni tirgus laukumā un pie cietuma. Pilsētā bija iebrukusi barona Manteifeļa vadīta banda, lai atbrīvotu cietumā sēdošos baronus. Pret uzbrucējiem cīnījās tikai sarkanģvardi, kareivji dalību neņēma. Bandai izdevās ieņemt cietumu

un aizvest baronus, paņemot līdz arī dažus sagūstītos sarkan-
gvardus, kurus pēc tam nobendēja.

Izrādījās, ka daži vietējo karaspēka daļu komandieri bija stā-
jušies sakaros ar Manteifeļa bandu un kopīgi noorganizējuši tās
ienākšanu Tukumā. Kad vietējās karaspēka daļas pēc demonstrā-
cijas bija izklīdušas, Manteifeļa bandai pretim bija izgājis Bul-
lītis un ievēdis to Tukumā.

Pēc šā notikuma Ulmaņa karaspēka daļas tika izformētas.
Noorganizējām Tukuma garnizonu no pilsētas un lauku strād-
niekiem.

10. janvārī Tukumā ieradās pirmie sarkanarmiešu izlūki. Šie
nedaudzie karavīri vareni pacēla vietējo darbaļaužu garastāvokli,
kas tagad ar vēl lielāku sajūsmu ķērās pie Padomju varas no-
stiprināšanas. Biedrs Simanovs, kas atbrauca no Rīgas, tika ap-
stiprināts par kara nodaļas vadītāju. Ar viņa enerģisko rīcību ne-
daudzās dienās noorganizēja ap 80—100 cilvēku lielu vietējo
garnizonu.

24. janvārī Tukumā ienāca mūsu armijas 3. atsevišķais kava-
lērijas divizions, kura komandieris bija K. Urbanovičs, komi-
sārs — F. Bernovskis. Tukuma strādnieki šo karaspēka daļu
saņēma ar sevišķu viesmilibu un visu laiku interesējās par di-
viziona gaitām.

Apriņķa pagastos revolucionārā kustība ar katru dienu gāja
plašumā. Manifestu par Latvijas Padomju Valdības nodibināša-
nos visur apsveica. Pagastos, kuros nebija vācu regulārā kara-
spēka, tika organizētas pagastu padomes un kaujas pulciņi.
Dažiem pagastiem nosūtījām ieročus. Politiskā stāvokļa noskaid-
rošanai pagastu iedzīvotāju sapulcēs referātus nolasīja apriņķa
vadošie biedri. Ar visiem pagastiem nodibinājās sakari, un
16. janvārī sanāca Tukuma apriņķa Padome, kas ievēlēja ap-
riņķa Izpildu komiteju.

Pāris vārdu par Tukuma apriņķa Padomes darbību. Pa-
dome sanāca dienā, kad pienāca ziņa par Kārļa Libknehta un
Rozas Luksemburgas noslepkavošanu. Vācijas revolūcijas
vadoņu noslepkavošana rādīja, ka Vācijā nostiprinās reak-
cija, sakarā ar ko aktivizēsies vācu dzelzs divīzijas daļas
Kurzemē. Tādēļ Padome sevišķu vērību veltīja jautājumam par
mūsu bruņoto spēku pastiprināšanu. Cik atceros, tika pieņemts
lēmums, ka katrā pagastā jāorganizē kaujas pulciņi un jāpastip-
rina Tukuma garnizons. Padome nolēma confiscēt muižnieku
zemi un muižu saimniecības nodot pagastu izpildu komiteju

Atlikums 1 964 490 rbļ., kas evakuējoties nodots Rīgā Padomju Valdības kasē.

Lielākā daļa rūpniecības uzņēmumu sāka darboties jau februārī. Darbību atjaunoja Ilzuma koku zāģētava, tvaika galdniecība, ādas rūpniecība, mehāniskā darbnīca. Izremontēja elektrisko staciju un tvaika dzirnavas. Iesāka darbu vairāki ķieģeļu ceplī. Neilgajā Padomju varas laikā tika izstrādāti plaši plāni par rūpniecības tālāku paplašināšanu un jaunu uzņēmumu atvēršanu. Tika uzsākti plaši būvniecības darbi. Sāka celt jaunu dzelzceļa staciju, jaunas mājas, remontēja skolas utt.

Zemkopības nodaļa nodarbojās ar muižu zemes un inventāra konfiscēšanu un padomju saimniecību organizēšanu konfiscētajās muižās, izstrādāja noteikumus par darba laiku un darba algu laukstrādniekiem un kontrolēja, kā tiek pildīti starp laukstrādniekiem un lauksaimniekiem noslēgtie līgumi. Sevišķu uzmanību zemkopības nodaļa pievērsa tam, lai pavasarī varētu apsēt visus laukus. Līdz 10. martam padomju pārziņā bija pārņemtas 22 muižas un tajās nodibinātas muižu strādnieku komitejas. Tika izsniegti naudas līdzekļi lopu pirkšanai no muižu strādniekiem. Izpildu komiteja deva norādījumu lopus atpirkt tikai tādos gadījumos, ja strādnieks ir ar mieru tos pārdot saimniecībai. Ja strādnieki grib paši turēt savus lopus, viņiem to neliegt. Muižās, kas tuvu fronteī, nekādu lopu atpirkšanu nepieļaut. Bija gadījumi, kad pagastu padomes pat piespieda strādniekus pret viņu gribu pārdot lopus, bet šie atsevišķie kļūdainas rīcības gadījumi tika izlaboti.

Sāka arī gādāt par lopkopības attīstīšanu.

Sevišķi lielu postu okupanti bija nodarījuši mežkopībā, nežēlīgi izceļurdami mežus, lai kokmateriālus izvestu uz Vāciju. Meži vēl bija pilni ar nozāģētiem kokiem, kas jau sāka bojāties. Īsā laikā padomes noskaidroja, kādos mežos kādi kokmateriāli un malka atrodas.

Padomju enerģiskie pasākumi lauksaimniecībā un darbaļaužu atsaucīgā iztūrešanās pret tiem radīja stipru pārliecību, ka pavasarī apsēs visus laukus un rudenī ēdisim savu maizi un varēsim palīdzēt Padomju Valdībai pilsētu un armijas prasību apmierināšanā ar maizi.

Neizsakāmi grūto kara un okupācijas apstākļu dēļ daudzi slimoja, pat veselām ģimenēm. Ne vācu okupanti, ne Latvijas buržuāziskā Pagaidu valdība šiem cilvēkiem, kas atradās bezizejas stāvoklī, nekādu palīdzību netika sniegusi.

Tagad tas bija Izpildu komitejas veselības aizsardzības nodaļas uzdevums. Līdz 10. martam bezmaksas medicīniskā palīdzība bija sniegta 500 slimniekiem. Izniedza arī papildu pārtikas produktus pēc ārstu receptēm. Atvērām otru pilsētas slimnīcu ar 25 gultām.

Sociālās apgādības nodaļa izsniedza pabalstu nespējnieku nama uzturēšanai, tāpat 149 nespējniekiem ārpus nespējnieku nama; 210 personas dabūja bezmaksas maizi. Atvēra divas virtuves, kas mēnesī izsniedza 336 000 porcijas, daudziem par brīvu.

Izglītības nodaļai vajadzēja izskatīt skolotāju sastāvu. Piemēram, Grenču pagasta skolas skolotājam Stūrainim, kas cara laikā bija mežonīgi sitis bērnus, aizliedza ieņemt skolotāja vietu.

Tukuma apriņķa Izpildu komitejas, kā arī pagastu padomju darbību stipri traucēja nenoteiktais stāvoklis Kurzemes frontē. Kad Sarkanā Armija ieņēma Ventspili, noskaņojums stipri uzlabojās. Bet, kad Ventspili pēc neilga laika atkal ieņēma baltgvardi, kas sāka apdraudēt arī Talsus, sapratām, ka cīņa būs daudz grūtāka, nekā likās sākumā. Martā stāvoklis frontē arvien pasliktinājās.

10. martā Tukumā notika plaša strādnieku sapulce, kurā tika sniegts pārskats par Izpildu komitejas darbību. Sanāca tik daudz cilvēku, ka sapulci vajadzēja noturēt baznīcā. Ziņoju par padomju paveikto darbu un turpmākajiem plāniem. Norādīju, ka tuvākajās dienās varam sagaidīt baltgvardu uzbrukumu.

10. marta sapulce bija pēdējā, kurā Padome sniedza pārskatu par savu darbību saviem vēlētājiem.

15. martā stāvoklis Tukumā bija sevišķi trauksmīgs. Izsūtījām izlūkus pa Kandavas ceļu. Pēc dažām stundām trīs izlūki atgriezās un ziņoja, ka baltie esot netālu no Tukuma. Tūlīt aizsūtījām uz Tukuma kalnu daļu vietējā garnizona. Pēc neilga laika parādījās vācu automobilis. Mūsējie uz to atklāja uguni un apturēja. Baltie sāka aplenkt Tukumu. Kad noskaidrojās, ka aizstāvēt Tukumu pret ienaidnieka lielo pārspēku nav iespējams, Izpildu komitejas prezidijs pieņēma lēmumu evakuēties. No Tukuma izgājām organizēti uz Ķemeru pusī.

Tā krita padomju Tukums.

K. Saulītis

PARTIJAS DARBĀ LIEPĀJĀ¹

Okupējuši Rīgu 1917. gada augustā, vācieši pielika visas pūles, lai apspiestu Rīgas strādnieku revolucionāro kustību un lai agrāk okupētās Kurzemes iedzīvotāji būtu izolēti no Rīgas. Daudzus Latvijas Sociāldemokratijas biedrus un bezpartejiskus sabiedriskus darbiniekus arestēja — nobendēja vai turēja cietumos, daudzus ieslodzīja kara gūstekņu nometnēs.

Visiem iesaukuma gados esošiem vīriešiem obligāti bija jāreģistrējas. Reģistrācija notika kādā Iekšrīgas namā, bet nama sētā bija jau sagatavots drātīm aizžogots laukums arestētajiem.

Reģistrācija norisinājās šādi: garā rindā lēnām uz priekšu virzās reģistrējamie. Kāds vācu leitnants vienkārši pēc «acu-mēra» nodod savu spriedumu par katru, kas viņam tuvojas. «Rechts, links, links, rechts...» nemitīgi atkārtoto leitnants, un atkarībā no tā reģistrējamam vajag iet vai nu uz labo, vai uz kreiso pusi.

«Links» tiek uzsaukts visiem tiem, kas pēc leitnanta ieskata tūliņ jāapcietina. Viņu ceļš iet tieši uz drāšu aizžogojumu pagalmā. «Rechts» nozīmē, ka jāiesniedz savi dokumenti pārreģistrēšanai.

Iestājos rindā kopā ar Frici Kļavu, bet, kad nonācām pie leitnanta, tikām izšķirti. Kļavam uzsauca «links», bet man — «rechts». Ar galvas mājieni atvadījāmies, jo uz drīzu tikšanos

¹ Atmiņas uzrakstītas trīsdesmitajos gados. *Red.*

nebija cerību. Sajūta bija smaga, drūma. Bet pārdomām neatlika laika, vajadzēja kārtot dokumentus reģistrēšanai. Katram dokumentam reģistrētājs uzspieda zīmogu ar vācu ģerboni.

Apskatījis manus dokumentus, kā arī pasi, reģistrētājs leitnants apjautājās par manu dzimšanas gadu un darba vietu. Kad pateicu, ka esmu Rīgas Strādnieku deputātu padomes darbā, leitnants atsveda man dokumentus atpakaļ un stiprā balsī uzsauca «links!». Sargkareivja pavadībā tūliņ nokļuvu drāšu aizžogojumā.

Tur satiku F. Kļavu. Pēc dažām stundām mēs jau zinājām, ka arestēto vidū ir vairāki partijas biedri: Kravecs, Blankenšteins un citi. Nebija šaubu, mēs tikām turēti aizdomās, ka esam krievu kareivji, kas mēģina izvairīties no gūstniecības. Patiesībā vairums no mums arī bija kareivji, ko partija bija atsaukusi no karaspēka daļām partijas darba stiprināšanai Rīgā un uz vietām. Jau otrā dienā liellaivā, stiprā apsardzībā, pa Lielupi mūs noveda uz Jelgavu, kur ievietoja kara gūstekņu nometnē.

Gūstekņus turēja šausmīgos apstākļos.

«Jelgavā uz ielām privātas personas redz maz. Vairāk redz gūstekņus, kuru izskats ir ļoti slikts. Gūstekņi tiek ļoti slikti ēdināti. Ar lielāko apeli ti viņi ēd zaļus kartupeļus un grauz kāpostu galviņas. Ļoti daudzi mirst no tīfa un dizentērijas...» Tā rakstīja latviešu buržuāziskā avīze «Laika Vēstis» 1917. g. 30. novembrī. Patiesībā gūstekņu stāvoklis bija daudz grūtāks, jo viņiem nedeļa ne kartupeļu, ne kāpostu. Aiz lielā izsalkuma tie ēda kartupeļu mizas un citus atkritumus. Mira ne tik no tīfa vien, bet vēl vairāk tieši no bada.

Gūstekņu nometnes bija ārkārtīgi pārpildītas. Barakās visiem pa naktīm trūka vietas. Daudzi aukstumā un lietū nakti pavādīja zem klajas debess.

Minētie apstākļi neatliekami spieda domāt, kā tikt ārā no drāšu «maisa». Nejaušs gadījums palīdzēja mums jautājumu atrisināt. Vācieši izsludināja otrreizēju dokumentu pārbaudi un speciālistu amatnieku reģistrēšanu. F. Kļava, kas no mums vislabāk prata vāciski, noskaidroja, ka, pieteicoties uz otru reģistrāciju, var tikt ārā no nometnes.

Daži partijas biedri bijām tajās domās, ka vajag izmantot šo iespēju, daži biedri cēla iebildumus, it kā tas būšot politiski nepareizi. Jautājumu apspriedām kopīgi partijas biedru vidū, bet pie vienota slēdziena nenācām. Vairākuma domas tomēr bija par to, ka jāpūlas tikt ārā no «maisa».

Ļoti daudzi apcietinātie pieteicās uz pārreģistrēšanos, uzdomāties par civiliedzīvotājiem. Es un vēl divi biedri uzdevāmies par civilpersonām, kas vēlas braukt «mājās» uz Liepāju, kaut gan īsts liepājnieks bija tikai F. Kļava.

Pēc dažām dienām tiešām tikām atsvabināti no kara gūstekņu nometnes un pārdēvēti no «Kriegsgefangenen» par «Zivilgefangenen», bet uz atļauju iebraukt Liepājā vēl vajadzēja gaidīt.

Nostrādājuši kādu laiku meža ciršanas darbos Jelgavas apkārtnē, beidzot dabūjām «ausveisu» (caurlaidi) uz Liepāju, kur arī iebraucām 1917. gada rudenī.

Pirms kara Liepāja bija viens no dzīvākajiem Latvijas rūpniecības un tirdzniecības centriem. Pa okupācijas gadiem dzīve pilsētā bija pilnīgi pamirosi. Viena daļa fabriku gan strādāja, bet galvenokārt vācu kara vajadzībām. Tās bija militarizētas, un tās pārvaldīja vācu kara administrācija. Fabrikās strādāja ļoti daudz vācu kareivju gan par meistariem un uzraugiem, gan par kvalificētiem strādniekiem. Vispār tādu darbu, kur varēja labāk nopelnīt, izpildīja vācieši vai arī tādi, kas bija ieguvuši vāciešu acīs sevišķu uzticību.

Vācu kareivji strādnieki bija ļoti šovinistiski noskaņoti. Darbam militarizētajās fabrikās viņi bija speciāli izraudzīti no pārējās kareivju masas. Daļa no tiem bija par naudu pirkuši no vācu ierēdņiem atļauju strādāt fabrikā, lai izvairītos no šausmīgajiem frontes apstākļiem, no sakropļojumiem un varbūt arī nāves. Viņiem vajadzēja kungu priekšā izkalpoties, parādīt savu uzticību un padevību. Sakarā ar to līšana un spiegošana bija attīstīta uz visplašāko.

Vienkāršo vietējo strādnieku darba apstākļi bija pārāk smagi, pat necilvēcīgi, atalgojums niecīgs. Katrs cieta, zobus sakodis, lai tikai nebūtu jāzaudē tas pats plānais maizes kumoss. Lielākā daļa strādnieku dzīvoja pusbadā.

«Strādnieku algas bija ļoti zemas. Pārdošanā nekā nebija, izņemot to, ko deva uz kartītēm — pusmārciņu maizes dienā un pāris mārciņu putraimu mēnesī. Strādnieks bija spiests, nedēļu nostrādājis, atpūtas dienā ņemt maisiņu padusē un iet desmitiem kilometru ārā no pilsētas pie «pelēkā barona» lūgties. Lūgties par savu naudu. Nauda toreiz bija dažāda. Par «pilsētas naudu», kuru izmaksāja strādniekiem, «pelēkie» nekā nepārdeva. Strādnieks bija spiests atdot pēdējo labāko apģērba gabalu par kukuli maizes vai mēriņu kartupeļu.» — tā strādnieku stāvokli raksturo biedre Kummermane, kas tolaik dzīvoja Liepājā.

Par jaunu apģērbu un apavu iegādāšanu nebija ko domāt. Vajadzēja iztikt ar veco. Laimīgi bija tie, kam izdevās par dārgu naudu no «fričiem» (vāciešiem) iegādāties naglotus zābakus vai kādu apģērba gabalu. Bet tādu laimīgo bija ļoti maz, un arī tiem draudēja bargs sods par kara mantu pirkšanu.

Visbēdīgāk bija ar apaviem. Lielākā daļa strādnieku staigāja pašu taisītās koka tupelēs. Rītos, strādniekiem darbā ejot, visā pilsētā klauudzēja koka zoles.

Ostā gan bieži piebrauca preču kuģi, bet tie visi bija kara transporti, kas apgādāja vācu karaspēku un okupācijas varas ierēdņus. Iedzīvotājiem vajadzīgās preces tikpat kā nemaz netika ievestas. Caur Liepājas ostu plašos apmēros izveda Latvijas bagātības, visvairāk kokmateriālus un arī produktus — kartupeļus, maizi, gaļu u. c. Kurzemes bagātos mežus izcirta bez žēlastības. Kokmateriālu izvešanai vācieši taisīja pat speciālus šaursliežu dzelzceļus, piemēram, Aizputes—Kuldīgas virzienā. Cirsti tika labākie un dārgākie koki, sevišķi simtgadīgie ozoli. Mežu ciršanas darbos, kā arī pie kuģu lādēšanas pa lielāki daļai strādāja kara gūstekņi stingrā uzraudzībā.

Mums, no Rīgas iebraukušajiem, darbu atrast bija grūti. Beidzot tomēr ierīkojāmies: F. Kļava dabūja darbu kādā noliktavā, Kravecs — kara ostas elektrotehniskajā darbnīcā, es — drāšu fabrikā.

Pirms stājāmies tuvākos sakaros ar vietējiem strādniekiem, uzmanīgi pētījām apkārtni, darba apstākļus un tuvākos darba biedrus. Rīgā pirms okupācijas sabiedriskā dzīve bija ritējusi strauji. Revolucionārās kustības priekšgalā gāja bolševistiskā Sociāldemokratija, kas kopoja spēkus cīņai par proletariāta diktatūru un padomju iekārtu. Bija skaidrs, ka mūs, iebraukušos, vācieši stingri uzrauga un tādēļ jābūt uzmanīgiem. Katrā fabrikā bija plaši organizēta spiegošana un apmelošana, tādēļ katrs strādnieks uz savu mazāk pazīstamu darba biedru lūkojās ar neuzticību. Tas, protams, ļoti apgrūtināja domu apmaiņu un revolucionāro darbu, bet nevarēja tos pavisam noslāpēt. Cik ļoti strādnieki vēlējās uzzināt kaut ko par Padomju Krieviju no pilnīgi drošiem avotiem, liecināja, piemēram, tas, ka tanīs darba vietās, kur mēs sākām strādāt, ziņa, ka ieradies «kāds rīdnieks», strādnieku vidū izplatījās ļoti ātri.

Pie pirmās izdevības vietējie strādnieki centās iztaujāt mūs par visu, kas satrauca viņu prātu. Sarunas norisinājās individuāli vai nelielās grupās pusdienas pārtraukumos un no darba

mājā ejot. Radās paziņas, ar kuriem varējām jautājumus atklātāk pārrunāt un tā iepazīties tuvāk ar vietējiem apstākļiem. Pamazām radās iespēja sākt strādnieku vidū revolucionāro partijas darbu.

Pārrunājot jautājumu par šā darba uzsākšanu, mēs, iebrukušie biedri, vienprātīgi nolēmām: nekavējoties uzsākt partijas propagandas, aģitācijas un organizēšanas darbu kā pilsētā, tā uz laukiem. Mūsu pulciņš konstituējās kā LSD boļševiku Liepājas organizācijas centrs. Nolēmām organizēt nelegālus partijas pulciņus pilsētā un pēc iespējas arī uz laukiem. Domājām arī par to, kā visdrīzākā laikā iegādāties tehniku uzsaukumu izlaišanai.

Vajadzēja ievērot vislielāko konspirāciju. Darbu iedalījām tā: biedram Kļavam, kā vecam liepājniekam, uzdevām sakaru uzturēšanu ar revolucionāri noskaņotiem strādniekiem un sakaru organizēšanu uz laukiem. Šis uzdevums nebija viegls, jo Liepāja arī bija iežogota un stipri apsargāta. Bez vācu komandanta «ausveisa» nevienu nelaida ne pilsētā, ne no pilsētas ārā.

Aģitācijas un propagandas darbu un sakaru nodibināšanu ar partijas Centrālo Komiteju Rīgā uzdeva šo rindiņu autoram. Pārējiem biedriem uzdevām dažādus citus svarīgus pienākumus.

Man nācās pārvarēt lielas grūtības, līdz izdevās sazināties ar CK, jo no Liepājas izbraukt uz Rīgu tikpat kā nemaz neatļāva. Izdevās nosūtīt vēstuli uz Rīgu, kurā informējām Centrālo Komiteju par mūsu pasākumiem un lūdzām palīdzēt mums iegādāties kaut visvienkāršāko tehniku. Ar neaizmirstamā biedra Šilfa-Jaunzema gādību mēs saņēmām no Rīgas šapirografa lentu un dažus norādījumus tālākam darbam.

Tas nu bija liels pabalsts. Tagad nu bija iespējams atsaukties uz tiem jautājumiem, par kuriem interesējās strādnieku masas, izdot partijas organizācijas vārdā uzsaukumus. Šis iespējas centāmies plaši izmantot.

Nodibināt regulārus sakarus ar Rīgu mums neizdevās.

Liepājas strādniekus, kas visilgāk bija smakuši vācu okupācijas žņaugos, sevišķi interesēja jautājums par Kurzemes tālāko likteni. Izlaidām uzsaukumu, kurā atmaskojām vācu imperiālistu un latviešu buržuāzijas tieksmes — panākt Kurzemes un Vidzemes atraušānu no Pādomju Krievijas. Uzsaukumā bija teikts, ka Liepājas strādnieki līdz ar visiem citiem Latvijas darbaļaudīm ir tiklab pret vācu imperiālistiem, kā arī pret tautiskajiem rebiniekiem; ka Latvijas darbaļaudis ir solidāri ar visas Krie-

vijas revolucionāro proletariātu un cīnīsies par sociālistisko revolūciju, jo tikai tā spēs nodrošināt brīvību arī Latvijas darbaļaudīm. Partija aicināja masas kopot spēkus nākamajām cīņām.

Pēc vairākiem gadiem šis bija pirmais partijas uzsaukums Liepājā. Kaut arī apstākļi bija ļoti grūti, tas tika plaši izplatīts kā pilsētā, tā arī uz laukiem. Strādnieku masas uzņēma uzsaukumu ar lielu atzinību un ne tik lasīja to, bet arī pārrunāja tajā skartos jautājumus. Vācu okupanti un latviešu buržuāzija saskatīja tajā sarkano sociālistiskās revolūcijas rēgu, no kā visvairāk baidījās.

Boļševiku darbība vietējās strādniecības masās rada auglīgu zemi. To redzēja un saprata arī vietējie sociāldemokrāti meņševiki. Ar viena mūsu biedra vidutājību meņševiki iesniedza mums priekšlikumu sasaukt ar viņiem kopēju apspriedi, lai diskusijas kārtībā apskatītu pašreizējos svarīgos politiskos jautājumus — par Krievijas revolūcijas gaitu, par proletariāta diktatūru un demokrātisku republiku.

Pārrunājot minēto meņševiku priekšlikumu, vietējais boļševiku centrs nāca pie slēdziena: kopēju apspriedi ar meņševikiem nesasaukt, jo tas nesaietos ar mūsu darbības principiem un konspirācijas noteikumiem; esam ar mieru un apsolām dot savu referentu, ja meņševiki sasauktu savu biedru sapulci augšminēto jautājumu apskatīšanai.

Mūsu nolūks bija: nolasot meņševiku sapulcē referātu, sakaujot viņu oponentus, iesniegt boļševistisku rezolūciju un pāņākt meņševiku organizācijas sašķelšanu.

Stāvoklis bija novērtēts pareizi. Meņševiku sapulcē piedalījās ap 15 cilvēku, vairums strādnieku. Mūsu referents diezgan labi veica savus uzdevumus. Sapulces beigās mūsu rezolūcija dabūja balsu vairākumu, — par to balsoja visi strādnieki. Daži no tiem pēc šīs sapulces aizgāja no meņševikiem un uzņēma sakarus ar boļševiku pulciņiem. Meņševiku līderi bija bankrotējuši. Ar viņiem mēs vairs nekādos sakaros nestājāties.

1917. gada beigās Liepājā darbojās 3 boļševiku pulciņi. Pulciņos referātus lasīja mūsu centrālās grupas biedri. Pulciņu sanāksmes notika reizi nedēļā un pat biežāk. Bez tam tika organizēti arī masu vakari, kuros uzaicināja piedalīties uzticamākos jauniešus. Šinīs vakaros lasīja referātus, deklamēja, dažreiz pat dziedāja revolucionāras dziesmas. Tie bija tā saucamie agitācijas vakari.

Centāmies uzņemt sakarus arī ar vācu kareivjiem. Liels

šķērslis bija tas, ka mūsu biedri neprata vācu valodu. Vācu valodu labi pārzināja F. Kļava. Izmantojot to, ka, grūto dzīves apstākļu spiesta, Kļavas vecā māte mazgāja vācu kareivjiem veļu, mēs centāmies ar tiem saistīties. Pēc kāda laika mums izdevās izraudzīt 6 vai 7 vācu kareivjus, ar kuriem varēja pārrunāt pašreizējos politiskos jautājumus. Sinī darbā vajadzēja ievērot vislielāko uzmanību. Sarunas uzsākām par pirmskara laikiem, noskaidrojot, kur katrs ir bijis, ar ko nodarbojies, ko lasījis utt.

Sie kareivji bija strādnieki, kas agrāk, pēc viņu vārdiem, bija diezgan aktīvi piedalījušies sabiedriskajā dzīvē. Viņi dēvējās par sociāldemokrātiem. Bija pat tādi, kas ar lielām simpatijām atcerējās Kārļa Libknehta uzstāšanos pret karu un kara asīgnējumiem. Viņi interesējās par notikumiem Krievijā un želojās, ka vācu prese, pat «Vorwärts» un «Leipziger Volkszeitung», Krievijas revolucionāros notikumus nepavisam neapgaismojot. Sarunās centāmies viņus vēl vairāk ieinteresēt par Krievijas revolūciju un izskaidrot politiskos jautājumus no boļševiku redzes viedokļa.

Nolēmām noorganizēt patstāvīgu vācu kareivju pulciņu. Ar Kļavas mātes palīdzību iekārtojām tā, ka revolucionāri noskaņotie kareivji visi vienā laikā nāca pēc savas mazgāšanā nodotās veļas, un te viņiem it kā gluži neviļus iznāca kādu laiku uzgaidīt.

Šo laiku izmantojām, lai kareivjus savstarpēji iepazīstinātu, lai sarunās viņi sajustu, ka ir domu biedri, ka ir jautājumi, kas viņus visus vienādi interesē un ka šos jautājumus var kopēji noskaidrot. Bet par lielu pārsteigumu kopējā sanāksmē mūsu paziņu agrākā revolucionārā noskaņa it nemaz neizpauzās. Lai gan mēs centāmies ievirzīt runas par jautājumiem, kuri šo grupu apvienotu, parādītu kareivju kopējo noskaņojumu un intereses, tas mums neizdevās. Sarunas atkal un atkal pieņēma «urā patriotisku» toni. Mēs runājām par to, ka tagad Liepājas strādniekiem nav pat maizes, ko ēst, sviestu un taukvielas esam galīgi aizmirsuši. Jautājām kareivjiem, ko viņiem raksta no mājām, kā dzīvo Vācijā. Saņēmām diezgan vienprātīgu atbildi, ka svaigā marmelāde, ko kara laikā izdodot sviesta vietā, esot pilnīgi apmierinoša šinīs grūtajos laikos. Tā esot pat labāka par sviestu. Centāmies ievirzīt sarunas par to, ka mūsu un arī Vācijas strādnieku interesēs ir, lai nekavējoties tiktu noslēgts demokratisks miers — bez aneksijām un kontribūcijām. Uz to saņēmām atbildi: «Drīz būs ieņemta Pēterburga, un tad būs karam beigas.»

Nokārtot sistemātisku darbu kareivju vidū neļāva tas apstākļi, ka kara priekšniecība viņus bieži pārvietoja no vienas frontes uz otru, no vienas pilsētas uz otru. Arī mūsu paziņas drīz vien nosūtīja uz Rietumu fronti, un tā mūsu pasākums beidzās bez sevišķa rezultāta.

No 1917. gada oktobra līdz 1918. gada februārim partijas Liepājas komiteja izlaida 4 vai 5 uzsaukumus. Sakari bija nodibināti gandrīz ar visām Liepājas fabrikām, kara ostas darbnīcām, lopkautuvi, kara gūstekņiem, kā arī ar laukiem. Partijas pulciņos bija organizēti ap 40 biedru. Pulciņu biedri savukārt veica aģitāciju masās un katrs ap sevi pulcēja vismaz 5—10 cilvēkus no aktīvāko, labāko un drošāko paziņu vidus. Partijas uzsaukumi gāja no rokas rokā un tika lasīti ar lielu interesi. Boļševiku organizācijas darbu jūta tiklab vācu okupanti, kā arī latviešu buržuāzija.

Pieaugot mūsu organizācijai, pieauga arī bažas par atsevišķu biedru iespējamo iekrišanu. Okupantiem bija noorganizēts plašs spiego un nodevēju tīkls.

Iekrišanas draudus palielināja arī tas, ka, neskatoties uz visiem brīdinājumiem biedriem ievērot visstingrāko konspirāciju, daļa jauno biedru konspirāciju tomēr pietiekami neievēroja. Daži biedri ne tikai izplatīja lapiņas, bet centās tās arī lasīt strādniekiem. Citi sāka izplatīt proklamācijas diezgan atklāti sabiedriskās vietās, piemēram, izrīkojumos. 1918. gada janvāra beigās kādā izrīkojumā arestēja vienu strādnieku ar lapiņu, kuru viņam bija iedevis kāds paziņa.

Sis bija pirmais arests, pirmais sitiens mūsu darbam. Tam drīz vien sekoja citi. Marta beigās jau bija arestēta lielākā daļa no organizācijas aktīva, arī divi aktīvākie biedri no organizācijas centra — Kļava un Kravecs. Ar to organizācijas darbība tika paralizēta, sakari pārtraukti. Brīvībā palikušie biedri bija spiesti mainīt dzīves un darba vietas. Daži pārcēlās uz laukiem, daži aizgāja uz Padomju Krieviju.

Arestētos apsūdzēja par piederību pie slepenas organizācijas, par proklamāciju izgatavošanu un izplatīšanu un aģitāciju kara gūstekņu vidū. Faktisku materiālu un pierādījumu, izņemot dažas maznozīmīgas vēstules, vācu izmeklēšanas tiesnešu rīcībā nebija. Tomēr apcietinātos turēja stingrā izolācijā, mērdēja badā un visādi spīdzināja. Tikai dažus mēnešus pēc Brestas miera līguma parakstīšanas daļu arestēto atbrīvoja. Viņi iznāca no

cietuma līdz pēdējam izmocīti, novārguši, tomēr ar nesalauztu cīņas sparū, gatavi turpināt revolucionāro darbu.

Seit īpaši jāmin Liepājas boļševiku organizācijas komitejas aktīvākais un partijas darbā pieredzējušākais loceklis Fricis Kļava Tūlit pēc atsvabināšanas no cietuma viņš no jauna iesaistījās partijas nelegālajā darbā.

Otrreizējais arests, šausmīgie, antisanitārie cietuma apstākļi un bads iedzina F. Kļavu pārāgrā nāvē.

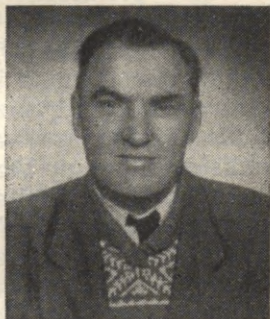

J. Peterss

NO SENO DIENU ATCERĒM

Okupētajā Kurzemē

Pēc Vācijas novembra revolūcijas vācu okupācijas karaspēka daļās Latvijas teritorijā organizējās kareivju padomes, un, kaut gan tās visu laiku atrodās izlīdzēju rokās, tomēr jau pats šis fakts — padomju pastāvēšana — bija revolucionizējošs un solis uz demokrātiju.

No pagrides iznāca un atklāti sāka darboties strādnieku organizācijas okupētajā Liepājā un citās vietās. Sāka organizēties strādnieku deputātu padomes. Arī Nīgrandē mēs, partijas biedri, vairs neslēpāmies. Jau nākamajā svētdienā, pēc tam kad bijām saņēmuši ziņas par revolūciju Vācijā, sasaucām mītiņu biedrības namā, uzaicinādami arī biedrus no Liepājas komitejas. Atbraucams jau pazīstamais biedrs Ozols un vēl otrs biedrs. Mītiņš sanāca ļoti plašs. Ieradās ļaudis ne tikai no Nīgrandes, bet arī no apkārtējiem pagastiem un ne tikai mūsu piekritēji, bet arī liel-saimnieki un muižu pārvaldnieki. Biedrības nama telpās visiem pat nepietika vietas, daudziem vajadzēja palikt ārpusē. Vispirms sapulcējušies noklausījās biedra Ozola referātu par starptautisko stāvokli un Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas nozīmi, pēc tam manu referātu par zemes nacionalizāciju. Vētraiņus piekrišanas aplausus izraisīja mūsu aicinājumi sekot Krievijas

proletariātam un izdarīt tādu pašu revolūciju arī Latvijā. Neviens no mūsu pretiniekiem neuzdrošinājās teikt ko pretī. Mitiņā tika ierosināts jautājums par strādnieku un bezzemnieku deputātu padomes organizēšanu.

Šim mītiņam bija liela politiska nozīme vietējā dzīvē: tas parādīja, ka masu noskaņojums ir stipri revolucionārs. Tanī laikā, kad uz austrumiem no okupācijas loka jau bija notikušas divas revolūcijas, Latvijā darbaļaudis vēl joprojām bija apspiesti un ierobežoti. Taču arī viņi vēlējās būt brīvi un stipri.

Jau pēc nedēļas, novembra beigās, sasaucām pagasta strādnieku un bezzemnieku sapulci. Apspriedām jautājumu par strādnieku un bezzemnieku deputātu padomes organizēšanu un zemes nacionalizāciju. Sapulce noritēja lietišķi. Ievēlēja Padomi. Par Padomes priekšsēdētāju ievēlēja mani, par sekretāru — Jāni Rozenbahu.

Bet aktivizējās arī kontrrevolūcija. 1918. gada 18. novembrī nodibinājās Ulmaņa Pagaidu valdība Rīgā. Pēc tās rīkojuma un parauga tika organizētas «komitejas» visos pagastos. Formāli šādās «komitejās» varēja būt pārstāvji no visām šķirām, bet faktiski kalpu un bezzemnieku īpatsvars tanīs bija ļoti niecīgs un tur pilnīgi valdīja lielsaimnieki. Tāda «komiteja» noorganizējās arī Nigrandē. Mūsu Padome un šī «budžu komiteja», kā mēs to saucām, novietojās vienā ēkā — bijušajā Dziru pagasta mājā.

Jau no pirmās dienas starp abām šīm organizācijām sākās cīņa par tiesībām. Ulmanieši gribēja ierobežot mūsu Padomes darbību, atļaujot tai izšķirt tikai sīkus strādnieku un bezzemnieku dzīves jautājumus. Mēs turpretim pieprasījām visu varu uz vietas nodot Strādnieku un bezzemnieku padomei.

Ar katru dienu stāvoklis kļuva asāks. Vācu okupanti atbalstīja «ulmaniešu komitejas». Tā kā kareivju padomes atradās izlīdzēju rokās, kareivji varēja tikt izmantoti pret mums. Nodibinājās vienota fronte starp ulmaniešiem un vācu junkuriem. Sākās atklāti uzbrukumi boļševikiem un strādnieku organizācijām.

Tanī pašā laikā meņševiku organizācijas darbojās netraucēti. Latvijas buržuāzija un vācu junkuri labi saprata, ka meņševiki kalpo viņiem, krāpdami un mānīdami darbaļaudis, tādēļ tiem arī atļāva atklāti darboties. Un meņševiki centās attaisnot viņiem dāvāto uzticību. Viņi jo sevišķi centās iegūt noteicošo lomu padomēs, kuras neatvairāmi organizējās uz vietām.

Pirmais Kurzemes strādnieku un bezzemnieku kongress

1918. gada decembra beigās Jelgavā notika Kurzemes strādnieku un bezzemnieku delegātu kongress. Arī es biju tā delegāts. Meņševiki bija izstrādājuši tādu kongresa darba kārtību, lai kongress ilgtu vairākas dienas. Pirms kongresa atklāšanas bolševiki noturēja savu frakcijas sēdi. Izrādījās, ka delegātu lielākā daļa ir bolševiki vai to piekritēji. Izstrādājām jaunu darba kārtību, nozīmējām referentus no sava vidus, sastādījām prezidiju tikai no bolševikiem un bezpartejiskiem. Nolēmām beigt kongresu vienā dienā aiz šādiem iemesliem: latviešu strēlnieki jau tuvojās Rīgai, tādēļ bija vajadzīgs darbs uz vietām, lai atvieglotu strēlnieku virzīšanos uz priekšu; ja kongress ieilgtu, tā delegāti varētu tikt apcietināti, jo Jelgavas garnizona kareivju padomē valdīja stipri reakcionārs gars un garnizons varēja tikt izmantots pret mums.

Rīcības plāns, kuru pieņēmām frakcijas sēdē, izdevās pilnīgi. Meņševiku protesti nogrima delegātu smieklos un svilpienos. Meņševiku runas un debates nedeva tiem nekādus panākumus. Pret mums uzstājās arī sociālisti revolucionāri, kuru kongresā gan bija ļoti maz. Atceros dzejnieku Apsesdēlu, druknu vīru ar lielu bārdi, kuram delegāti neļāva pat pabeigt runu. Turpretim bolševikus delegāti uzklusēja ar lielu uzmanību. No mūsu runātājiem man sevišķi atmiņā palikuši A. Linde un J. Pečors. Kongress beidzās tās pašas dienas vakarā. Galvenais lēmums bija tas, ka visa vara jāpārņem padomju rokās. Garnizona kareivju padome, kuru uzaicinājām piedalīties kongresā, «nepagodināja» mūs ar savu ierašanos, bet kongresa beigās mēs dabūjām zināt, ka pie mums gribot sūtīt kareivjus ar šautenēm. Tas lika būt piesardzīgiem.

Kongresā piedalījās ap 70 delegātu no 50 Kurzemes pagastiem. Savā lēmumā kongress aicināja darbaļaudis aktīvi atbalstīt Padomju varu un visiem līdzekļiem cīnīties pret buržuāzisko valdību un vācu okupācijas varas orgāniem. Kongress pasludināja sevi par augstāko varas orgānu Kurzēmē un ievēlēja savu izpildorgānu 15 cilvēku sastāvā, kuru skaitā biju arī es. Par Izpildu komitejas priekšsēdētāju ievēlēja biedru J. Pečoru. Izpildu komitejas pirmo sēdi noturējām nelegāli. Šai sēdē mēs par savu galveno uzdevumu izvirzījām bruņotas sacelšanās organizēšanu Jelgavā un varas pārņemšanu padomju rokās.

Tika noteikts triju dienu laiks, kurā mums, kas strādājām ārpus Jelgavas, vajadzēja nokārtot savas lietas un ierasties Jelgavā.

Pēc Izpildu komitejas sēdes tanī pašā vakarā mēs, vairāki cilvēki, devāmies uz staciju. Tur dzelzceļnieki bija iedzinuši strupceļā patālāk no stacijas kādu vagonu ar šautenēm un patronām, šo vagonu neviens neapsargāja. Vēl kādi desmit cilvēki ieradās mums palīgā, mēs klusi attaisījām vagona durvis un pēc iespējas klusu un neuzkrītoši aiznesām ieroču un patronu kastes krūmos pāri ceļam. Drīz vien uz ceļa parādījās smagais važonis, pēc tam otrs. Stundas laikā kastes bija nogādātas mūsu noliktavā. Tas bija mūsu pirmais ieroču krājums.

Vēlu naktī ar vilcienu aizbraucu uz Nīgrandi. Informēju biedrus par kongresa norisi un par to, kas praktiski jādara saskaņā ar tā lēmumiem. Bija jau zināms, ka sarkanie strēlnieki atrodas pie Rīgas, bet Ulmaņa Pagaidu valdība kļīst kaut kur starp Rīgu un Liepāju. Garastāvoklis visiem bija pacilāts. Strādnieki, kalpi un sikzemnieki — iedzīvotāju lielum lielā daļa gaidīja sarkanos strēlniekus un bija gatavi triekt ratā Ulmaņa «komitejas».

Tāds stāvoklis bija Nīgrandē, kad pēc trim dienām sēdos vilcienā, lai dotos uz Jelgavu.

Bruņotā sacelšanās Jelgavā

Jelgavā bija izdots rīkojums par kongresā ievēlēto Izpildu komitejas locekļu apcielināšanu. Tādēļ komitejas locekļi un arī partijas biedri dzīvoja nelegāli. Vācu armijas daļas evakuējās. Pa pilsētu klīda pa vienam un grupās bruņoti landesvēristi, kuri bija organizējušies no vietējiem vācu muižniekiem un dažādiem salašņām — gan pavisam jauniem puikām, gan tumšās lietās rūdītiem tēviņiem. Tas bija Ulmaņa valdības bruņotais spēks.

Ar lielām pūlēm sameklēju vienu no komitejas locekļiem — biedru A. Lindi. No viņa dabūju zināt, ka straujā gaitā tiek gatavota bruņota sacelšanās, tiek organizētas Sarkanās gvardes daļas, ir komandējošais sastāvs, bet trūkst ieroču. Tādēļ galvenais uzdevums — dabūt ieročus. Mēģinājumi šai nolūkā saistīties ar vācu armiju nebija devuši vēlamos rezultātus.

Atradām citu ceļu. Pilsētas milīcijai bija diezgan lieli ieroču un patronu krājumi, un prefektūrā strādāja cilvēki, kas mums simpatizēja.

Stāvoklis ar ieročiem krasi uzlabojās. Visā drīzumā mums vajadzēja laist tos darbā. Nevarējām gaidīt, kamēr «mierīgi» aizies vācu armija un balto bandas, uzspridzinot tiltus, noliktavas, dzelzceļus, izlaupot pilsētu un nošaujot mūsu biedrus. Vajadzēja rīkoties, vajadzēja uzbrukt ienaidniekam pēkšņi, negaidot, piespiest tos atkāpties steigā, bēgot...

Vācām ieročus, organizējām kaujiniekus, reizē gatavojām uzsaukumus. Visu nakti pirms sacelšanās rakstījām avīzei rakstus. No rīta viss bija gatavs.

Bija nodibināta arī Kara revolucionārā komiteja ar biedru J. Pečoru priekšgalā. Tika izraudzīta vieta štābam.

Izrādījās, ka vācu armijas arjergarda daļas, aiziedamas no pilsētas, spridzina pulvera pagrabus. Sprādzieni nāca pavisam negaidīti, bez brīdinājuma, tie sagādāja pilsētai ne tikai lielus materiālus zaudējumus, bet prasīja arī cilvēku upurus.

Pēdējās vācu armijas daļas devās uz staciju, kur tām bija sagatavoti vagoni aizbraukšanai.

Kara revolucionārā komiteja enerģiski ķērās pie darba. Vajadzēja nodrošināt revolucionāro kārtību pilsētā un apkārtnē. Regulārās Sarkanās Armijas daļas — latviešu strēlnieki — vēl nebija ieradušies. Jelgavas apkārtnē klīda dažādas balto bandas un vācu kareivju grupas. Tās traucēja satiksmi, laupīja un slegkavoja. Varēja sagaidīt arī uzbrukumu pilsētai. Tādēļ papildinājām mūsu Sarkanos gvardi ar cilvēkiem un ieročiem, lai sekmiņāk iztīrītu pilsētas apkārtni no bandītiem. Kara revolucionārā komiteja izdeva rīkojumu iedzīvotājiem nodot visus ieročus, kuru nēsāšana nebija atļauta. Mani iecēla par pilsētas komandanta vietnieku. Man vajadzēja organizēt un kontrolēt ieroču nodošanu un pieņemšanu. Bez medību šautenēm un pistolēm saņēmām diezgan daudz armijas šauteņu, rokas granātu un pat dažus ložmetējus.

Tālāk svarīgākā problēma, kuru nācās atrisināt Revolucionārajai komitejai, bija pilsētas apgādāšana ar pārtiku. Bijām atgriezti no pārējām Latvijas daļām, un mums nebija nekādu sarkaru ar ārpusauli. Reģistrējām visus produktu krājumus pilsētā un organizējām šo produktu pareizu sadali, pirmām kārtām apgādājot tos, kas strādāja un apsargāja pilsētu. Tika atvērti arī tirgi, kur apkārtējie zemnieki varēja pārdot savus ražojumus. Ar šiem pasākumiem izdevās novērst badu.

Partijas propagandista darbā

Latviešu strēlnieki Jelgavā neuzkavējās ilgi. Jau otrā dienā viņi aizgāja tālāk, sekodami pa pēdām ienaidniekam. Mums vajadzēja sākt organizēt visu saimniecisko un sabiedrisko dzīvi, nodibināt sakarus ar laukiem, saistīties ar Rīgu un iekļauties vispārējā padomju dzīvē. Jelgava kļuva par apriņķa centru. Pārgāju strādāt partijas apriņķa komitejā — sākumā par propagandistu, vēlāk par sekretāru. Partijas komitejas priekšsēdētājs bija K. Saulītis. Man bieži nācās izbraukt uz laukiem, kur baronu muižās vai baznīcās tika sasauktas sapulces. Uz tādām sapulcēm parasti ieradās tik daudz apmeklētāju, ka visiem trūka vietas telpās un daudziem bija jāpaliek ārpusē. Jāšaubās, vai kādreiz baznīcas tēvi ar saviem sprediķiem spēja sapulcināt tik daudz cilvēku baznīcās, cik sanāca tagad. Cilvēki nāca ar sprindzinātu ziņkārību, nepacietību, uzdeva jautājumus, prasīja izsmeltošas atbildes, uztraucās un asi kritizēja to, kas likās nepareizs.

Bija viens jautājums, kas vienādi satrauca visus, proti — kā rīkoties ar zemi? Ko darīt ar muižām un lielajām budžu mājām? Un šajā jautājumā 1919. gadā mums nebija skaidribas. Mēs tanī laikā likām priekšā kalpiem un bezzemniekiem apvienoties un no muižām izveidot komūnas. Taču apvienoties komūnās ne laukstrādnieki, ne bezzemnieki negribēja. Sevišķi tam pretojās sievietes. Viņas kategoriski pasacīja, — ja arī vīri gribētu iet komūnās, viņas neiešot. Sapulcēs bieži vien ielga strīdi, un tās beidzās bez praktiska lēmuma. Parastais priekšlikums, kuru izvirzīja lielākais mūsu oponentu vairums, bija — pārvērst muižas un lielās budžu mājas par valsts saimniecībām. Šis priekšlikums tika izvirzīts visur, kur vien man nācās piedalīties sapulcēs: gan Jelgavas apriņķī, gan Saldus apkārtnē, gan Ezerē, gan Aucē.

Ierosinājumu sadalīt zemi starp bezzemniekiem un kalpiem bija maz. Tas nebūt nenozīmē, ka kalpi un bezzemnieki zemi negribēja. Nē, iegūt zemi bija viņu karstākā vēlēšanās. Un, ja šī vēlēšanās netika tik kategoriski izteikta, kā to varēja gaidīt, tad tādēļ, ka mēs nācām ar priekšlikumu organizēt komūnas.

Sarkanie strēlnieki, ātri virzīdamies uz priekšu, tuvojās Liepājai. Bija drošas ziņas, ka Liepājas strādnieki veic pasākumus, lai vajadzīgā brīdī sāktu bruņotu sacelšanos. Pēc partijas rīkojuma mēs, daži partijas biedri, devāmies uz Liepāju. Līdz Saldum

braucām kopā, tad izšķīrāties, lai nepamanīti varētu pāriet frontes līniju. Mans ceļš gāja cauri Ezerei.

Tanī laikā jau sākās grūtības mūsu karaspēkam frontē. Baltie raidīja pret mums jaunus dzelzs divīzijas formējumus. Ienaidnieka spēki guva pārsvaru. Mūsu virzīšanās uz priekšu apstājās. Ezeres muižā bija novietojies 3. latviešu strēlnieku pulka štābs. Pulka rotas ieņēma pozīcijas uz Ventas pussi apmēram 20 km garā līnijā. Rotas bija pārāk izretinātas. Pretim tām atradās vācu dzelzs divīzijas daļas, kuras katru dienu nāca uzbrukumā. Mums vajadzēja papildu spēku, lai sekmīgi virzītos uz priekšu, bet rezervju nebija. Arī Padomju Krievija tās nevarēja dot, jo tanī laikā interventi un iekšējā kontrevolūcija nikni uzbruka jaunajai Padomju valstij visās frontēs.

Ezerē iepazinās ar 3. pulka komandieri Stucku un pulka komisāru. Viņi man palīdzēja sazināties ar Jelgavu pa telefonu. No Jelgavas saņēmu rīkojumu palikt uz vietas, lai darbotos piefrontes joslā. Vajadzēja nodibināt sakarus ar partijas Saldus komiteju. Pirms aizbraukšanas no Ezeres satiku Nīgrandes partijas organizācijas biedru Jāni Rozenbahu. Viņš pastāstīja, ka ienaidnieka aizmugurē plosoties nikns baltais terors. Vācieši un baltlatvieši arestējot ne vien partijas biedrus, bet visus, ko turot aizdomās par simpatizēšanu sarkanajiem. Rozenbahs visu laiku bija dzīvojis nelegāli, bet arī tas bija kļuvis neiespējams. Viņš bija pārnācis pāri fronteī mūsu pusē. Ezerē šķīrāties. Rozenbahs devās uz Rīgu, es — uz Saldu.

Saldū iebraucām dienā, kad te bija sanākusi partijas Kuldiģas apriņķa konference. Man deva iespēju piedalīties konferencē ar padomdevēja balsstiesībām. Partijas Saldus organizācija nebija liela. Konferencē piedalījās cilvēku divdesmit, ne vairāk, — partijas biedri F. Likums, F. Dancigers, divi brāļi Bērziņi u. c. Jaunajā partijas komitejā ievēlēja arī mani. Par komitejas priekšsēdētāju ievēlēja F. Likumu. Dancigers bija Kara revolucionārās komitejas priekšsēdētājs. Sāku strādāt politiskajā nodaļā.

Saldus atradās tuvu fronteī. Mēs visi bijām apbruņoti šautenēm. Lielākā daļa no mums dzīvoja vienā mājā — komūnā, ģimenes cilvēki atsevišķās istabās, neprecētie kopmītnēs. Ēdamistaba un virtuve bija kopējas, bija arī kopēja istaba lasīšanai un citām kulturālām nodarbībām. Dzīvojam sirsniģi, draudzīgi, kā labi saliedēta ģimene. Bieži naktis mūs modināja trauksmes signāls, tad ātri cēlāties augšā, sakārtojāties vados un

devāmies uz norādītajām vietām. Vajadzēja ne tikai dažreiz palīdzēt strēlniekiem pret fon der Golca bandām, kuras kļuva arvien aktīvākas, bet arī savaldīt vietējo budžu bandītismu.

Lielākā laukstrādnieku daļa bija noteikti Padomju varas pusē. Daudzi no viņiem nāca mums līdzī, kad atkāpāmies, un vēlāk aktīvi cīnījās Sarkanajā Armijā.

Sarkano strēlnieku autoritāte bija liela. Viņiem ienākot Latvijā, tos neliekuļoti apsveica kā atbrīvotājus. Lauku vienkāršie ļaudis vienmēr centās tiem izrādīt savu laipnību un cieņu vai nu ar kādu cimdu pāri, krāšņi noadītu šalli, vai siltām zeķēm. Jāsaka, ka arī strēlnieki prata godam sargāt savu labo slavu, neaptraipdami to ar rupju, necienīgu uzvešanos pret mierīgajiem iedzīvotājiem. Katrs pārkāpums šinī ziņā tika bargi sodīts. Disciplīnas pārkāpumi bija reta parādība.

Neskatoties uz mūsu strēlnieku varonību, izturību un cīņas spējām, kā arī visu vietējo resursu mobilizāciju frontes vajadzībām, stāvoklis frontē ar katru dienu kļuva ļaunāks. Pārāk izretinātas bija mūsu strēlnieku vienības. Vienai mūsu divīzijai faktiski vajadzēja noturēt visu fronti. Un kas tikai viņai nemācās virsū: te bija pirmklasīgi apbruņotas vācu dzelzs divīzijas daļas, baltie latvieši, igauņi un viņiem palīgā par naudu savervētie somi, zviedri un dāņi.

Sarkanajā Armijā

Martā mūsu karaspēka daļas sāka atkāpties. Mēs, Saldus padomju un partijas darbinieki, iesaiņojām dokumentus, salikām tos vezumā un caur Jelgavu devāmies uz Rīgu. Jau pa ceļam nolēmām visi kolektīvi iestāties Sarkanajā Armijā. Tie darbinieki, kas bija piekomandēti mums no armijas, tūlīt atgriezās savās vienībās. Rīgā nodevām dokumentus, naudu un visi, ieskaitot arī sievietes, ieradāmies Padomju Latvijas kara komisariātā pie biedra Pētersona. Arī biedrs F. Likums, kas jau tanī laikā bija stipri slim, nebija nekādi pierunājams nenākt mums līdzī, bet palikt aizmugures darbā.

Bijām ap 200 cilvēku, no tiem vairāk nekā puse partijas biedru. Mūs tūlīt noformēja rotā, izdeva karavīru tērpus un no- vietoja turpat pie Kara komisariāta. Mēs laikam bijām vienīgā Padomju Latvijas armijas rezerves daļa. No sava vidus ievēlējām virsniekus. Tā par rotas komandieri ievēlējām Smilģi, bi-

jušo praporščiku, partijas biedru. Tāpat paši izraudzījām vadu un nodaļu komandierus, saimniecības pārzini un pavāru. Tūlīt nodibinājām arī savu partijas organizāciju, rotas komiteju un sākām armijas dzīvi. Katru dienu, gaismiņai austot, sākās apmācības, jo daudzi no mums, kaut arī prata rīkoties ar šauteni, visos sīkumos to nepārzināja. Steidzīgi gatavojāmies cīņām frontē. Ilgi mums nebija lemts apgūt kara zinības. Apmēram pēc nedēļas, kādā nejaukā naktī, kad stipri plosījās sniegunis, mums paziņoja, ka tūlīt jādodas uz fronti, kuru pārrāvis ienaidnieks kaut kur starp Jelgavu un Rīgu. Steidzīgi sakāpām automašīnās un devāmies ceļā.

Kad atausa gaisma, atradāmies jau 16. latviešu strēlnieku pulkā. Pulks ieņēma pozīcijas netālu no Slokas, kurā bija dzelzs divīzijas daļas. Mūs pievienoja pulkam kā 6. rotu. Pulka formēšana, kas bija sākta pēc Rīgas ieņemšanas, vēl nebija pabeigta. Pulka sastāvs kā politiskā, tā kaujinieciskā ziņā bija daudz sliktāks nekā vecajos latviešu strēlnieku pulkos. Ierindas kareivji pa lielākai daļai bija zemnieki, starp tiem ne mazums turīgu saimnieku dēļ ar pretpadomju noskaņojumu. Militārā ziņā pulks bija nepietiekoši apmācīts.

Virsnieku kadri politiskās un tehniskās sagatavotības ziņā bija diezgan raibi: bija daži rotas komandieri, kas labi pārzināja savu lietu, godīgi un krietni pildīja savus pienākumus; bija arī kādreizējie dezertieri, kas 1917. gadā bija aizgājuši no strēlnieku rindām politisko nesaskaņu dēļ un kuriem vēl tagad grūti nācās slēpt savu vīzdegunīgo izturēšanos pret Padomju iekārtu; bija arī savos amatos vēl jauni un militāri maz sagatavoti, lai gan politiski uzticami komandieri. Pulka adjutants Ķinis, bijušais štāba kapteinis, bija divkosīgs un viltīgs cilvēks. Viņa iespaidā atradās pulka komandieris Krastiņš, vāja rakstura cilvēks. Partijas biedru pulkā, izņemot pulka komisāru, bija cilvēki 4 vai 5.

Tāds bija stāvoklis pulkā, kad mūsu rota tam pievienojās. Nevarēja gaidīt, lai tādām pulkam būtu labas kaujas spējas. Un tā tas arī bija. Jau vairākās kaujās pulks bija cietis neveiksmes un tieši pirms mūsu ierašanās bija pirmais atstājis kaujas lauku cīņā ar dzelzsdivīzijniekiem. Mūsu ierašanos pulkā uzņēma vienaldzīgi, sak, gan jau arī jums klāsies tāpat kā mums. Protams, daudzi no mums vēl nebija bijuši nevienā smagākā kaujā, bet garastāvoklis mums visiem bija kaujiniecisks. Apzinājāmies, ka mums jāuzvar, jāiztriec no Latvijas baltie kopā ar vācu interventiem. Mēs gribējām cīnīties.

Nebija arī ilgi jāgaida. Nākamajā dienā mūsu pulks saņēma pavēli ieņemt Sloku. Mūsu rotai bija jāvirzās pa atklātu lauku. Pa kreisi no mums karaspēka vienību nebija, mēs bijām galējie. Pa labi no mums slējās mežs, pa kuru gāja uzbrukumā citas rotas. Vācieši, mūs ieraudzījuši, atklāja stipru uguni. Lauku, pa kuru gājām, ienaidnieks bija labi piešaudījis. Sākumā mūs apšaudīja ar ložmetējiem, bet, kad nogulāmiešiem vecajās tranšejās, sāka strādāt artilērija un mīnmetēji, ļoti precīzi tēmēdami pa tranšejām. Mūsu rīcībā bija tikai šautenes un trīs «maksīši». Nevarējām ienaidniekam pienācīgi atbildēt un cietām zaudējumus.

Mūsu rotas komandieris jau gribēja pavēlēt doties skriešus uzbrukumā pret ienaidnieku, kad saņēma rīkojumu palikt uz vietas, jo mūsu kaimiņus pa labi vācieši bija sākuši apiet. Mūsu rotas stāvoklis prasīja no mums daudz izturības. Sevišķi smags pārbaudījums tas bija tiem, kas pirmo reizi atradās tādā ugunī. Lai cik augsta arī būtu cilvēka morāliskā apziņa, viņš tādās reizēs nevar apslāpēt sevī bailes, viņam ir ārkārtīgi grūti turēt sevi rokās. Pilnīga pašsavaldīšanās smagos cīņās apstākļos nāk tikai ar laiku. Te ārkārtīgi no svara ir labi piemēri. Un mums tādi piemēri bija. Sevišķi neatsverams paraugs bija mūsu rotas komandieris Smiļģis. Būdams vēl jauns puisis, viņš jau kā vecās armijas virsnieks bija piedalījies vairākās lielās kaujās pie Rīgas. Palikdams nosvērts un mierīgs pašos grūtākajos kaujas brīžos, viņš vienkārši un pārliecinoši prata runāt ar tiem, kas padevās bailēm. Soreiz viņš visā savā garajā augumā staigāja pa tranšejām, apstājās pie strēlniekiem, uzrunāja tos, deva padomus, kā izvairīties no artilērijas un mīnām, un viņa tuvumā katrs jaunkareivis jutās drošāks.

Apšaudīšanās ilga līdz vakaram un tikai tad, kad sāka atkāpties mūsu labais spārns, piecēlāmies arī mēs un nesteigdamies, pilnā kaujas kārtībā, atstājām tranšejas. Tā beidzās pirmā kaujas diena mūsu rotai. Kaut gan nebijām ieņēmuši Sloku, tomēr jutām, ka esam spējīgi cīnīties.

Nākamās dienas prasīja no mums vēl vairāk sasprindzinājuma. Kaujas par Sloku turpinājās. Kad pēc dažām dienām pilsētiņu ieņēmām, mūsu rindas bija kļuvušas retākas par vienu otru uzticamu biedru. Taču bijām arī saliedējušies un kļuvuši stiprāki. Mūsu rota pakāpeniski izvirzījās pirmajā vietā pulkā. Sadalījām savus partijas biedrus arī pa citām rotām un komandām. Nodibinājām pulka boļševiku frakciju un ievēlējām

tās biroju. Par biroja priekšsēdētāju ievēlēja mani. Tanī laikā biju vada komandieris. Partijas organizācijas iespaids ātri auga un aptvēra visu pulku. Auga arī mūsu pienākumi. Arvien vairāk saņēmām dažādus svarīgus uzdevumus.

Frontes līnija nostabilizējās. Mūsu pulks ieņēma pozīcijas no Baltijas jūras krasta uz dienvidiem kilometrus desmit garā frontē. Nostiprinājās arī ienaidnieks. Sākās pozīciju karš. Kaut gan ienaidnieks skaitliskā un tehniskā ziņā bija pārāks, tomēr tas uzbrukumā doties neuzdrošinājās. Arī mēs vēl nejutāmies tik stipri, lai izsistu viņu no pozīcijām. Izlūki darbojās ļoti rosiģi, un sadursmes atsevišķās vietās notika bieži.

Pienāca pavasaris. Aprīlī mūs pārveda īsai atpūtai uz Rīgu, bet pēc tam uz fronti pie Iecavas. Kad pulks vēl atradās Rīgā, mani nozīmēja par 16. pulka komisāru. Tagad man nācās cieši saskarties ar pulka komandieri Krastiņu un viņa adjutantu Ķīni. Tuvāka iepazīšanās ar viņiem tikai pastiprināja manu pirmo iespaidu. Pulka komandierim nebija vajadzīgās autoritātes. Viņš stāvēja sāpis no strēlnieku masām, — vai nu nemācēja vai arī baidījās tuvoties tām. Pulka komandieri strēlnieki uzskatīja par svešu cilvēku. Tas bija ārkārtīgi nevēlami. Lai pulks būtu pilnīgi kaujas spējīgs, viņam bija jātic savam komandierim un uz to jāpaļaujas. Tas bija jāpanāk vai arī jāmaina komandieris. Ne vienu, ne otru izdarīt nebija viegli.

Pulks bija tieši pakļauts 3. brigādes štābam. Brigādes komisārs bija biedrs K. Janelis. Aprunājos ar viņu, apmainījos domām arī ar pulka frakcijas biroju. Nolēmām mēģināt pulka komandieri tuvināt strēlnieku masām. Vajadzēja dabūt viņu ārā no štāba, lai viņš biežāk atrastos starp strēlniekiem, piedalītos sapulcēs, atbildētu uz jautājumiem, runātu pats. Tieši tādas komandierus prasīja pilsoņu karš.

Priekšā stāvēja svarīgi operatīvi uzdevumi. Mēs ieņēmām pozīcijas tādā vietā, kur pļavas mainījās ar krūmājiem un mežiem. Pieklūt mūsu pozīcijām ienaidniekam nebija grūti. Mums vajadzēja būt vienmēr modriem. Drīz pēc pozīciju ieņemšanas lūdzu pulka komandieri kopā ar mani izjāt un pamatīgi pārbaudīt aizsardzības līniju. Viņš negribēdams piekrita. Izjājam no rīta. Satiekot strēlniekus un virsniekus, Krastiņš gribēja tikai ar pirkstu pielikšanu pie cepures atņemt sveicienu un jāt tālāk, bet es tiši apstājos, uzrunāju strēlniekus, uzdevu viņiem jautājumus, griezos ar jautājumiem arī pie pulka komandiera. Redzēju, ka komandierim neērti, ka viņš kautrējas un skaišas, bet

tas mani neatturēja. Mūsu ceļojums ieilga. Nobeidzām to pret vakaru un nebijām vēl aizjājuši no pozīciju līnijas, kad vācieši sāka uzbrukumu. Pēc neilgas kanonādes parādījās ienaidnieka zaļpelēkās figūras.

Mūsu pulks tagad bija pietiekoši liels. Tanī bija trīs bataljoni un katrā bataljonā trīs rotas. Bez deviņām strēlnieku rotām bija arī ložmetēju komanda, jātnieku un kājnieku izlūku komandas un sakarnieku komanda. Pulku varēja uzskatīt par nokomplektētu. Šautenes, kā jau visos latviešu strēlnieku pulkos, bija japāņu. Tās bija vieglas un ērtas kā kaujās, tā arī maršā. Bet pārējā kaujas tehnika bija ļoti trūcīga. Ložmetēji bija visdažādāko sistēmu: maksimi, luisi, vikersi un citi. No artilērijas pulkam pašlaik bija divi vieglie lielgabali un viena haubice. Tie bija visi mūsu ieroči. Ar tādu apbruņojumu vajadzēja sagaidīt ienaidnieku.

Pulka komandieris it kā nevarēja izšķirties, kādu rīkojumu dot. Norībēja daži šāvienī. Bataljona komandieris Smilktnieks tūlīt pavēlēja pārtraukt šaušanu. Viņam pievienojās arī pulka komandieris un deva pavēli neatklāt uguni, kamēr vācieši nebūs pavisam tuvu. Iestājās klusums. Mūsu priekšā bija līdzena pļava un aiz tās sīki krūmāji. Vācieši, vēl nesusnieguši pļavas malu, apstājās, nogūlās un sāka mūs apšaudīt. Nu arī mēs atbildējām. Ar vācu lielgabaliem sacentās mūsu haubice un vieglie lielgabali, taustīdami ienaidnieka pozīcijas. Taču haubice paspēja izšaut tikai divus šāvienus, kad, atskanot nākošajam sprādzienam, atdalījās tās stobrs kopā ar lādiņu un ar šņācošu troksni pārlidoja pie ienaidnieka. Mūsu pusē palika tikai riteņi. Tas strēlniekos izraisīja jautras un dzelīgas piezīmes, taču pulks lielgabalu bija zaudējis. Mūsu ložmetēji strādāja diezgan spraigi un kopā ar strēlnieku zalvē m spieda visu laiku ienaidnieku pie zemes. Tumsai iestājoties, pretinieks lēni aizvilkās atpakaļ. Tā beidzās mūsu pirmā kaujas diena jaunajās pozīcijās.

Sinīs pozīcijās mēs «iesalām». Veltīgi vācieši vairākkārt izmēģinājās dabūt mūs ārā. Uzbrukumi sekoja cits pēc cita. Bez artilērijas ienaidniekam nāca palīgā arī mīnmetēji, taču iznākums bija viens un tas pats, — vācu ķēdes cieta zaudējumus un tika atsviestas atpakaļ. Arī mēs vairākkārt pārgājām uzbrukumā, bet galu galā bijām spiesti atkal atkāpties savās vecajās pozīcijās.

Pa šo laiku partijas biedri veica neatlaidīgu propagandas un aģitācijas darbu. Katru dienu ierakumos pulcējās strēlnieki uz

politiskām pārrunām un kopēju avīžu lasīšanu. Tika apspriesti visdažādākie jautājumi. Visvairāk tika spriests un runāts par zemi. Mūsu aģitācija par lauksaimniecības komūnām tika arvien noraidīta. Beidzot vienojāmies, ka zemes jautājums tiks atrisināts tikai uz brīvprātības pamatiem un ka ar laiku radīsies arī vajadzīgie lēmumi.

Ar avīzēm apgādāja mūs pietiekoši. «Cīņu» un «Latvijas Komūnas Strēlnieku» saņēmām regulāri. Strēlnieki cītīgi lasīja avīzes gan individuāli, gan kopā. Gāja laiks, auga pārlicība, ka mūsu pulks kļūst arvien saliedētāks un stiprāks. Tomēr pārbaude parādīja, ka mēs vēl pietiekoši nepazīstam savu pulku.

Maija sākumā armijas virspavēlniecība bija nodomājusi sākt uzbrukumu ienaidniekam diezgan plašā frontē. Saņēmām pavēli pulkam pāriet uzbrukumā, izsist ienaidnieku no ierakumiem un pavisināties kilometrus desmit uz priekšu pretinieka ieņemtajā teritorijā. Pulka štābs tūlīt izstrādāja savu pavēli un nodeva to bataljoniem un rotām. Nākamajā rītā jau pirms gaismas biju pozīcijās. Pulka komandieris palika štābā. Viņam vajadzēja sekot mums, tikko pulks pāries uzbrukumā.

Pulka daļu komandieri arī bija savās vietās. Apjautājos, vai uzdevums ir skaidrs un kāds garastāvoklis strēlniekiem. Otrā bataljona komandieris teica, ka 4. rotā daži strēlnieki negribot iet uzbrukumā. Tūlīt devos turp. Pa ceļam satiku 4. rotas komandieri ar trim vadu komandieriem. Rotas komandieris agrāk bija strādājis par skolotāju, bija kulturāls cilvēks, uzticams, bet nepietiekoši uzstājīgs. «Ko dara rota?» jautāju viņam. Samulsis viņš sāka nesakarīgi stāstīt, ka daži strēlnieki negribot izpildīt pavēli. «Bet ko esat darījuši jūs, lai rota pavēli izpildītu?» jautāju. Komandieris klusēja... Bija skaidrs, ka te jārikojas ātri. Devāmies uz rotu. Atcerējos, ka tieši 4. rotā ir visvairāk saimniekdēlu, kuri pie mums bija ieradušies apmēram pirms mēneša. Bijām atstājuši viņus kopā vienā rotā. Tā, bez šaubām, bija kļūda. Turklāt komunistu 4. rotā bija vismazāk.

Pirmā vada ierakumos daži strēlnieki mierīgi gulēja un uz komandiera pavēli — celties — pat galvu nepagriezīja. Paprasiņu no komandiera guļošo kareivju sarakstu, tad izsauca tos visus pēc vārda un liku tūlīt celties. Negribēdami viņi sāka rausties augšā no salmiem un sūdzēties, ka neesot saņēmuši tabaku, ziepes, ka esot slimi utt. Ataicināju pulka ārstu. Izrādījās, ka slima nav neviena. Tad paziņojām, ka par kaujas pavēles neizpildīšanu visi vainīgie tiek arestēti un nodoti kara tribunālam. Rotas

komandieris nozīmēja konvoju arestēto pavadīšanai. Tas atstāja stipru iespaidu. Puiši sāka lūgties, lai pirmo reizi piedodot, viņi neesot sapratuši pavēli un neesot gribējuši atteikties doties uzbrukumā. Tomēr uzbrukumā mēs viņus līdz neņēmām. Pārējie rotas strēlnieki gāja kaujā bez iebildumiem un savus pienākumus pildīja labi. Tas pats jāsaka par visām pārējām rotām.

Piespiedām ienaidnieku atdot pozīcijas. Kauja ilga visu dienu, un vakarā izrādījās, ka esam pavirzījušies uz priekšu dažus kilometrus. Sākumam varēja ar to apmierināties. Tomēr nākamajās dienās nekādus jaunus panākumus neguvām. Vācieši dabūja svaigus spēkus un papildu tehniku. Viņu uguns kļuva stiprāka. Mums vajadzēja atkal ierakties.

Izmaiņām 4. rotas sastāvu un ievērojami pastiprinājām to ar partijas biedriem. Izdarījām arī dažus pārgrupējumus citās rotās. Tagad bijām pietiekoši stipri, lai atsistu pretinieka uzbrukumu.

Par Rīgas krišanu 22. maijā uzzinājām vēlā vakarā tai pašā dienā. Uz brigādes štābu vairs nebija iespējams piezvanīt. Bijām atgriezti. Cits nekā neatlika kā atkāpties. Atiešanu sākām naktī, un tā noritēja kārtīgi. Nekādu ienaidnieka uzbrukumu nebija. Kad pēc divām dienām izdevās atjaunot sakarus ar brigādes štābu, atradāmies kreisajā Daugavas krastā pie Jaunjelgavas. Mūsu pulks viss bija kopā. Atkāpšanās laikā bijām pazaudējuši tikai 1. bataljona komandieri, bijušo cara armijas virsnieku, Rīgas namsaimnieka dēlu. Viņš bija vienīgais dezertieris. No strēlniekiem neviens pulku neapkaunoja, lai gan atkāpāmies arī naktīs un caur mežiem. Vispār jāsaka, ka nodevēji starp mums bija sastopami ļoti reti un tie parasti nāca no bagātāko aprindu ģimenēm. Tā, piemēram, kad atkāpšanās jau bija pabeigta un mēs stabili nostiprinājāmies pozīcijās, ienaidnieka pusē pārgāja 1. pulka komandieris — lielu māju saimnieks. Un kaut gan šis dzimtenes nodevējs bija pulka komandieris, sev līdzī viņš bija varējis savervēt tikai vienu ziņnesi. Viss 1. pulks palika savā vietā un teicami pildīja savus pienākumus. Šie pāris piemēri gaiši liecina par to augsto politisko un morālo apziņu, kāda valdīja strēlnieku vienībās.

1919. gada jūlijā 2. latviešu strēlnieku divīziju izformēja. Visu personālo sastāvu un materiālo daļu sadalīja pa pirmās divīzijas vienībām. Izveidojās stipra, labi apbruņota strēlnieku divīzija ap 35 tūkstoši cilvēku lielā sastāvā. Mani nozīmēja par 2. latviešu strēlnieku pulka komisāru. Pulka komandieris bija Rieksts, ener-

ģisks un droširdīgs cilvēks ar augstu pienākuma apziņu un lielu kaujas pieredzi. Pulkam bija savas slavenas kaujas tradīcijas. Pirmās brigādes komandieris bija Vaiņāns, bet komisārs Ozols. Abi viņi bija cilvēki, kurus cienīja visa mūsu brigāde: operatīvi, nosvērti un priekšzīmīgi pašos grūtākajos kaujas brīžos.

Jūlijā frontes līnija jau bija pilnīgi nostabilizējusies. Bieži izdarījām pēkšņus uzbrukumus baltajiem un atgriezāmies savās pozīcijās ar gūstekņiem un kara trofejām. Pirmo cīņu periods Latvijā bija beidzies.

J. Reimanis

REVOLUCIONĀRIE NOTIKUMI VENTSPILI

Vācu okupācijas jūgā

1918. gads. Ventspils vēl arvien atradās vācu okupācijas jūgā. Dzīvojam pilnīgi noslēgti no ārpusaules. Radio toreiz vēl nebija, vēstules no citurienes nesaņēmām, tāpēc arī neko nezinājām, kas notiek ārpus okupācijas loka. Skaidri nezinājām pat to, ka Krievijā notikusi revolūcija.

Dzīve zem svešo iebrucēju varas bija smaga. Pārtiku iedzīvotājiem izsniedza nelielās devās un tikai uz kartītēm. Brīvā tirgus nebija, tāpat pārdošanā nebija ne drēbju, ne apavu. Vācieši nodarbināja iedzīvotājus dažādos darbos: ogļu izkraušanā (tās ar kuģiem iveda vācu karaspēka vajadzībām), kokmateriālu sagatavošanā un vēl citos darbos. Okupanti ļoti plašos apmēros izcirta Ventspils apkārtnes mežus un visus kokmateriālus izveda uz Vāciju.

Mežmateriālu sagatavošanā vācieši nodarbināja arī krievu un angļu karagūstekņus, pret kuriem izturējās sevišķi nežēlīgi — sita tos un mērdēja badā. Iedzīvotāji no sirds jūta līdzīgu gūstekņiem un centās dalīties ar tiem savā nabadzīgajā maizes devā. Bet to izdarīt bija ļoti grūti, jo vācieši stingri noliedza kaut jel ko dot gūstekņiem un cieši uzmanīja, lai šis aizliegums netiktu pārkāpts.

Pilsētā darbojās divas kokzāģētavas, kurās daļu koku pirms

nosūtišanas uz Vāciju sazāgēja dēļos un plankās. Es tajā laikā strādāju gan ostā, gan zāģētavā.

Politiskajā dzīvē okupācijas laikā valdīja pilnīgs klusums. Ne politiskas, ne sabiedriskas organizācijas nebija atļautas. Par visiem jautājumiem, kas toreiz nodarbināja mūsu prātus, varējām klusībā dalīties domām tikai ar saviem draugiem vai tuvākajiem darba biedriem.

Dziļš bija iedzīvotāju naidis pret iebrucējiem, un, neskatoties uz bargo režīmu, tas dažreiz izlauzās uz āru gan sabotāžas veidā, gan arī atklātā nepaklausībā vāciešiem.

Tā 1917. gada rudenī vajadzēja pielādēt kārtējo vācu kuģi ar kokmateriāliem aizvešanai uz Vāciju. Pie iekraušanas strādāja gūstekņi, bet kokmateriālus pie kuģa pieveda vietējie iedzīvotāji ar saviem zirgiem. Darba apmaksa bija ļoti niecīga, tādēļ vedēji — ap 30 cilvēku, to skaitā arī mans tēvs, atteicās strādāt. Iznāca kaut kas līdzīgs streikam. Vācieši sākumā mēģināja braucējus pierunāt, bet tie nepiekāpās un devās mājās. Otrā dienā vācieši ar policijas palīdzību piespieda vedējus strādāt. Manu tēvu un vēl sešus aktīvākos strādniekus par nepaklausību sodīja ar 10 dienām cietumā.

Kokzāģētavu strādnieki, sevišķi nakts maiņās, bieži vien tīši rīkoja dažādas avārijas. Tā, piemēram, baļķos slepeni iedzina vīles un naglas, uz kurām lūza zāģu zobu, lēja ūdeni un bēra smiltis uz dzensiksnām, lai tās pārtrūktu. Ļoti veikli prata sarīkot avārijas strādnieki, kas strādāja pie kračiem, t. i., iericēm, ar kuru palīdzību baļķi no ūdens tiek padoti pie gateriem. To darīja tā: ķēdē iestiprināja vairākus resnus baļķus un, kad smagā krava bija uzvilktā līdz pusei, uz mirkli apturēja motoru, bet pēc tam strauji to ieslēdza. No spēcīgā rāviena tad salūza zobrati. Šādas un citādas tīši rīkotas avārijas daudzreiz apturēja darbu zāģētavās uz vairākām stundām. Tā izpaudās strādnieku naidis pret okupantiem. Vācieši vai plisa aiz niknuma, bet vainīgos nokert tiem neizdevās.

1918. gada rudenī, septembra beigās un oktobra sākumā, Ventspilī atgriezās daži bēgļi no Krievijas, kuri bija dzīvojuši teritorijā, ko vēlāk okupēja vācieši. No šiem bēgļiem arī ieguvām noteiktas ziņas par Krievijas revolūciju. Šīs ziņas ārkārtīgi saīlņoja cilvēku prātus. Sāka grupēties revolucionāri noskaņotie strādnieki, lai pārrunātu dažādus politiskus jautājumus. Sapul-

cēties mēdza bijušā valsts «monopola» telpās — Platajā ielā Nr. 10. Nekādas programmas nebija, visām pārrunām bija neoficiāls raksturs. Tika izteiktas visdažādākās domas un minējumi par to, kā Krievijas revolūcija ietekmēs citas valstis, kas notiks ar Latviju, utt. Visi bija pārliecināti, ka karam tagad drīz jābeidzas. Sociāldemokrāti meņševiki sapņoja par buržuāziski demokrātisku Latviju. Komunistiski domājošie strādnieki grupējās atsevišķi un sāka darboties pagrīdē, lai cīnītos par Padomju varu. Tā radās pirmie nelegālie pulciņi.

Es toreiz vēl nesastāvēju pagrīdes organizācijā, bet man bija sakari ar vairākiem pagrīdniekiem — Žani Perkevicu, Krišu Leiti, Martu Ķiršteini, Frici Freibergu, Edvardu un Margrietu Zvirgzdiņiem un vēl dažiem. Šos biedrus es personīgi pazinu, un tie neslēpa no manis, ka strādā pagrīdē, jo es dziļi simpatizēju viņu darbam un, cik pratu, palīdzēju, ievākdams dažādas tiem vajadzīgas ziņas utt.

Vācijā notikusī revolūcija drīz vien atbalsojās arī okupācijas karaspēka daļās Ventspilī.

1918. gada 28. un 29. novembrī Latviešu biedrības telpās (tagad jūrnieku klubs) notika vācu kareivju sapulces. Tika vēlētas kareivju komitejas. Virsniekus vairs neklausīja. Ievēloto komiteju uzdevums bija visīsākā laikā vācu kareivjus nogādāt uz dzimteni. Kareivji bija sajūsmā. Viņi sāka sleidzīgi izpārdot iedzīvotājiem zirgus, ratus un citas kara mantas. Aizbraukšana notika ļoti straujos tempos. Kareivji negaidīja, kamēr noorganizēs ešelonus, bet, kas vien tika vilcienā, brauca tūlīt prom; daži no Ventspils izbrauca pat ar zirgiem.

Tajā pašā laikā no vietējiem vāciešiem, Baltijas baroniem, daļēji arī no bijušajiem vācu armijas virsniekiem un citiem brīvprātīgajiem Ventspilī noorganizējās 120 cilvēku liela dzelzs divīzijas nodaļa, kuras štābs atradās Pils ielā Nr. 25 (tagad J. Fabriciusa iela). Pēc vācu regulārā karaspēka aiziešanas faktiskais saimnieks pilsētā bija šis dzelzs divīzions. Lai dabūtu atļauju sapulču noturēšanai un sarīkojumiem, bija jāgriežas pie dzelzs divīziona priekšnieka.

Pēc vācu karaspēka aiziešanas no Ventspils iedzīvotājus pārņēma priecīgs satraukums. Notika plaša demonstrācija, kurā piedalījās visi Ventspils darbaļaudis. Gājiens ar sarkaniem karogiem devās uz Priežgala kāpām, kur apglabāti 1905. gadā noslepka-votie revolucionāri: Fernests, Kārklīšs un Bērmanis. Pie kapiem notika mītiņš. Dzelzs divīziona priekšnieks šo demonstrāciju at-

lāva un neiejaucās tās norisē, jo dzelzsdīvīzijas paši vēl nebija necik stipri un baidījās no nemiera.

Sociāldemokrātu partijas organizācija sāka darboties atklāti.

Komunisti turpināja strādāt pagrīdē un intensīvi gatavoja bruņotu sacelšanos.

Sacelšanās plāns bija šāds: no Talsiem vajadzēja ienākt Ventspilī sarkangvardiem un kopā ar vietējiem pagrīdniekiem padzīt vācu junkurus. Grupa sarkangvaru jau bija atnākusi līdz tā sauktajam Grīžu krogam, kas atradās Popes ceļa malā, ap 16 kilometru no Ventspils. To uzzināja vācieši un tūlīt devās uz turieni. Sarkangvardi nocietinājās krogā un nepadevās. Tad vācieši aizdedzināja ēkas un visus, kas, no liesmām glābdamies, krita viņu rokās, zvēriski mocīja un nogalināja. Kroga saimniekam Tilam izdūra acis, pēc tam viņu sadedzināja. Dzīva palika tikai Tila sieva.

Pēc šīs asiņainās izrēķināšanās vācieši izlīmēja Ventspils ielās paziņojumus, ka pilsētā noliegtas jebkādas sapulces un sanāksmes. Ar tiem, kas šim rīkojumam nepaklausīs, draudēja izrēķināties tāpat kā ar sarkangvardiem Grīžu krogā.

Ar zvērisku teroru un draudiem junkuri gribēja iebiedēt iedzīvotājus, bet paši, baidīdamies no tautas, pieprasīja palīgspēkus no Liepājas.

Dzīve kļuva arvien trauksmaināka. Lai izvairītos no aresta, pagrīdnieki naktīs negulēja mājās. Pienāca 30. janvāris — diena, kad bija paredzēta bruņotā sacelšanās. No rīta mazā gaismiņā uz Ventspilī atsteidzās latviešu sarkanie strēlnieki. Viņi jāja no Kuldīgas puses. Pārjājuši pāri Sarkanajam tiltam, tie atstāja putās sadzītos zirgus un, izvēršusies kaujas gatavībā, ienāca pilsētā. Pie Sarkanā tilta strēlniekus sagaidīja pagrīdnieki Leitis, Ķiršteins un Karpovics, kuri tanī naktī, nedrīkstēdami uzturēties mājās, bija pārnakšpojuši pie biedra Gulbja.

Kad strēlnieki nāca pa Kuldīgas (tagad Padomju) ielu, no nama Nr. 24 bēniņiem sāka uz tiem šaut. Strēlnieki devās namā un notvēra šāvējus nozieguma vietā. To bija trīs — šī nama īpašnieks, vietējais bagātnieks Simsons ar savu dēlu un vietējā vācieša Tēbeļa dēls. Pēc tam strēlnieki devās tālāk. Pie viņiem piesteidzās gadus 15 vecais Valdmanis un, apsveicis strēlniekus, pieteicās parādīt, kur atrodas vācu štābs.

Dzelzsdīvīzijas bija nocietinājušies savā štābā un no turienes atklāja uguni uz strēlniekiem. Viena lode ķēra Valdmani, un viņš saņima bez dzīvības. Vēlāk viņu ar militāru godu apglabāja

Pilskalnā. Strēlnieki ieņēma štābu, vācu junkuri bija spiesti padoties. Sarkangvardi no Talsiem ieņāca pilsētā tās pašas dienas pēcpusdienā, kad kaujas jau bija beigušās.

Kamēr strēlnieki cīnījās pie štāba, vietējie pagrīdnieki izvietojās kaujas pozīcijās ostas rajonā, lai neizlaistu jūrā vācu kuģi, kas bija pielādēti ar dažādām mantām. Ventas krastā aiz ogļu kaudzēm mūsējie uzstādīja ložmetēju. Kad kuģis tomēr mēģināja atstāt ostu, no ložmetēja atklāja uguni uz kuģa komandtiltiņu un ievainoja kapteini. Apkalpe padevās. Tad revolucionāri piebrauca pie kuģa ar velkonī un atvilka to krastā.

Sacelšanās dienas priekšvakarā no Liepājas bija pienācis kuģis «Windau». Uz tā atradās palīgspēki dzelzs divizionam, bet, tā kā bija jau krēsla, pie tam vēl migla, kuģis vakarā nevarēja iebraukt ostā un izmeta enkuru priekšostā, dienvidmola tuvumā, lai tur sagaidītu rītu.

Iestājoties naktij, grupa pagrīdnieku ar Frici Freibergu priekšgalā aizlīda pa mola apakšu līdz tā galam un noslēpās, lai novērotu kuģi un aizkavētu desanta izcelšanu. Uz rīta pusi no kuģa nolaida laivu ar izlūkiem. Kad laiva tuvojās molam, pagrīdnieki atklāja uz to šauteņu uguni. Laiva steidzīgi aizbrauca atpakaļ, apmēram puskilometru atstatumā no dienvidus mola. Kuģis tur nostāvēja līdz 1. februāra rītam, pēc tam devās atpakaļ uz Liepāju. Acīm redzot «palīgi» bija sapratuši, ka šoreiz noka vējušies un cits nekas neatliek kā aizbraukt.

Pēc dzelzs divizona sakaušanas strēlnieki tās pašas dienas vakarā atstāja Ventspili un aizjāja atpakaļ Kuldīgas virzienā.

Ventspili nodibinājās Padomju vara.

Padomju varas periods

Grūti aprakstīt sajūsmu, kāda valdīja pilsētā pēc Padomju varas nodibināšanās. Darba bija pilnas rokas. Vispirms vajadzēja domāt par jaunās varas nosargāšanu, tāpēc tūlīt no brīvprātīgajiem sāka organizēties Sarkanā gvarde. Pavisam noorganizējās trīs rotas. Vienas rotas komandieris bija Fricsons. Daudzi agrākie pagrīdnieki tagad strādāja padomju aparātā: Karpovics bija Izpildu komitejas priekšsēdētājs, Preisis — viņa vietnieks, Strautiņš — Izpildu komitejas sekretārs, Freibergs — apgādes nodaļas vadītājs, Perkevics — politnodaļas priekšnieks, Zeiberga — sociālās nodrošināšanas nodaļas vadītāja, Liepiņš —

aicināja darbaļaudis atbrīvot Latviju no baltgvardu bandām, lai pēc tam varētu netraucēti veidot labāku dzīvi. Kongresa protokolu iespieda avīzes «Ventspils Komunisti» pirmajā numurā 1919. g. 23. februārī. Šīs avīzes redakcija un ekspedīcija atradās Dārza ielā Nr. 1.

Bija pagājušas tikai dažas nedēļas kopš Padomju varas nodibināšanās, bet paveikts jau daudz. Jaunās, brīvās dzīves celšanai Ventspils darbaļaudis netaupīja spēkus.

Tad 24. februārī pilsētā iebruka landesvēristu bandas un Padomju varu noslīcināja asinīs.

23. februārī ap pulksten 9 vakarā balto bandas, nākot pa Kuldiņas ceļu uz Ventspili, vispirms uzbruka Zūru skolai, kurā atradās vietējās Padomes Izpildu komiteja. Komitejas telpās pēc notikušās apspriedes vēl bija palikuši 13 cilvēki: 6 Pošmaņu ģimenes locekļi, kas turpat dzīvoja, daži Izpildu komitejas locekļi, viens skolotājs un milicis. Mājas logi, izņemot Pošmaņa dzīvokli, bija aizslēgti. Vispirms pa neaizslēgotajiem logiem bandīti iesvieda vairākas granātas un ievainoja Pošmaņa sievu — vecāko telefonisti. Pēc tam tie ielauza durvis un iebruka telpās. Visus tur esošos cilvēkus bandīti nostādīja pie sienas un tā noturēja līdz pulksten 12 naktī. Pa šo laiku baltie ar kauju ieņēma Zūru muižu, kurā atradās sarkangvardi. Bandītiem bija liels pārspēks. Sajā kaujā vienpadsmit sarkangvardi krita, pārējie bija spiesti atkāpties. Kad muiža bija ieņemta, Zūru Izpildu komitejas telpās sagūstītos cilvēkus baltie veda pa diviem sētā un turpat nošāva, pavisam 12 cilvēkus. Starp nošautajiem bija trīs sievietes. Izglābās vienīgi Jānis Pošmanis. Kad to veda ārā, viņš pasīta vienu bandītu gar zemi un, izmantodams nakts tumsu, metās bēgt. Viņam raidīja pakaļ vairākus šāvienus. Viena lode to ievainoja kreisajos sānos, tomēr Pošmanim izdevās izbēgt.

Pabeiguši slepkavošanu Zūrās, landesvēristi devās uz Ventspili un sasniedza to agri no rīta. Apmēram 3 kilometrus no Ventspils pie Tīsiņu mājām tie nostājās ķēdē un, aizņemot teritoriju no jūras līdz Ventas krastam, virzījās uz pilsētu. Pieņākuši pie Sarkanā tilta, tie izšāva zaļu signālraketi, pēc kuras tūlīt ostā ienāca tas pats kuģis «Windau», uz kura atradās landesvēristu desanta daļas. Daļa bandītu pārgāja pa ledu pāri Ventai pie dzelzs tilta, lai nogrieztu sarkangvardiem atkāpšanos pa Popes šoseju. Pēc tam Ventā ienāca vācu ledlauzis un uzlauza ledu, lai sarkangvardi netiktu pāri Ventai, bet vācu artilērija apšaudīja staciju, lai neļautu aiziet vilcieniem.

Sākās smaga, nevienāda cīņa. Landesvēristu pārspēka dēļ Sarkanā gvarde bija spiesta ar kauju atkāpties. Atkāpšanās bija ļoti grūta, jo tikt pāri Ventai varēja tikai pa izlauzītiem ledus gabaliem. Šinī kaujā krita daudz sarkangvardu.

Pēc Padomju varas sagraušanas Ventspilī sākās drausmīgs terors. Jau iebrukuma dienā landesvēristi arestēja un apšāva daudzus strādniekus. Otrā dienā tie izdeva pavēli, ka visiem 16 līdz 60 gadu veciem vīriešiem jāierodas baznīcas laukumā. Kad bijām tur ieradušies, landesvēristi noslēdza ielas un sapulcējušos nostādīja rindās. Vietējie spiegi kopā ar landesvēristiem apstaigāja rindas. Spiegi uzrādīja visus, kas bija strādājuši milicijā vai kādā citā padomju iestādē, kā arī tos, kuri tiem likās aizdomīgi. Uzrādītos landesvēristi izrāva no rindām, aizdzina uz nošaušanu vai ieslodzīja pagrabos. Pārējiem iespieda pasēs zīmogu un atlaida mājās. Vienlaicīgi landesvēristu daļas, vietējo spiegu pavadītas, pārbaudīja visas mājas, vai kāds vīrietis nav izvairījies no ierašanās laukumā. Tādu atradās diezgan daudz. Visus tos arestēja.

Namā pretim baznīcas laukumam, kur tagad atrodas pilsētas biblioteka, darbojās lauka kara tiesa. Stāvēdami laukumā, redzējām, kā no turienes vairākkārt izved cilvēkus, sasēdina orēs un aizved uz Ventmalu. No turienes visu laiku skanēja šāvieni. Arī daļu laukumā arestēto dzina uz Ventmalu pie tā saucamā Sarkanā spīķera. Šā spīķera galā jau gulēja daudzi nošautie. Jaunatvestos nostādīja turpat rindā un nošāva. Šāva ar sprāgstošām lodēm, tēmējot galvā. Kad pirmā rinda nokrita, nākamajiem lika kāpt uz nošautajiem un šāva atkal. Tā tas turpinājās, kamēr izveidojās vesels liķu kalns. Bija ap simts piecdesmit liķu. Tā viņi tur gulēja apmēram nedēļu. Landesvēristi neļāva tos apglabāt, lai būtu citiem par biedinājumu. Skats tiešām bija drausmīgs. Laukums un spīķera siena bija notašķīti cilvēku asinīm un smadzenēm. Tie, kas šo skatu redzējuši, nespēj to aizmirst. Bet bendes maldījās, — ne bailes, bet naidu, kvēlošu naidu viņu zvērības iededzināja darbaļaužu sirdīs.

Milicijas darbiniekus nošāva atsevišķi pie bijušās ģimnāzijas nama. Naktīs nošauto mātes un sievas mēģināja pievākt savu piederīgo liķus, lai tos apglabātu.

Apmēram pēc nedēļas landesvēristi pavēlēja tiem, kam bija savi zirgi, tajā skaitā arī manam tēvam, braukt un novākt nošautos. Tēva vietā braucu es, lai uzzinātu, kas no biedriem

nošauti. Nošautos izveda mežmalā un noguldīja rindās. Tagad atļāva tos apglabāt. Kam nebija piederīgo, tos apraka Meža kapos kopējā kapā.

Bet ar to bendēm vēl nebija gana. Terors turpinājās. Nepārtraukti arestēja un šāva aktīvākos strādniekus. Vairāki tika nošauti pie Meža kapiem tā saucamajā Asinsgrāvī. Atceros, ka 1919. g. martā tur nošāva četrus cilvēkus.

Aprīlī vai maijā no Piltenes atveda trīs vīriešus un divas sievietes, kurus apsūdzēja partizāņu pabalstīšanā. Arī viņus nošāva Asinsgrāvī.

Viena no sarkano partizāņu grupām bija apmetusies mežā aiz Piltenes. Tajā, kā to vēlāk uzzināju, bija vienpadsmit cilvēku, starp tiem mans draugs Fricis Ābolnieks. Šo grupu baltie izsekoja un ielenca. Izcēlās apšāude. Ābolnieku ievainoja kājā un sāgūstīja. Tas bija ap jūnija vidu. Ievainoto partizāni atveda uz Ventspili un ievietoja slimnīcā. Viņam piesprieda nāves sodu. Notiesātā mātei un divām pazīstamām meitenēm vācieši atļāva pavadīt slimnīcā pie notiesātā pēdējo nakti pirms nošaušanas. Kas gan var aprakstīt sāpes, ko izjuta šī māte, sēžot pēdējo nakti pie sava 19 gadus vecā ievainotā dēla gultas, zinot, ka rīt to noslepkavos. Tas bija pāri cilvēka spēkiem, bet tomēr bija jāiztur. Viņi runājuši visu nakti, tikai uz rīta pusi Fricis noguris un viegli iesnaudies. Īsi pirms saules lēkta mātei un meitenēm pavēlēts aiziet. Viņas no tālienes redzējušas, kā jaunais cīnītājs, kas ievainotās kājas dēļ nevarējis pāriet, pajūgā aizvests uz kapiem un nošauts. Pēc nošaušanas bendes savu upuri turpat atstāja. Piederīgie apglabāja Frici Ābolnieku blakus tā vecākajam brālim Augustam, ko landesvēristi bija nošāvuši Sarkanā spēķera galā 25. februārī.

Apmēram tanī pašā laikā nošāva vēl dažus cilvēkus — Treilibu, Būcenu, Langmani, Roni, Jansonu un Ašnevicu. Tie bija pēdējie landesvēristu upuri. Ostā jau atradās angļu mīnu kuģis, landesvēristi atkāpās. Ventspilī nodibinājās buržuāziskā vara. Par apriņķa priekšnieku iecēla Veckalnu, kas speciāli tādēļ bija atkomandēts no Rīgas, par pilsētas komandantu — kapteini Vītoļiņu. Vītoļiņš gribēja noorganizēt Ventspilī latviešu nacionālo rotu no brīvprātīgajiem, bet no tā nekas neiznāca, jo pie-teicās tikai daži cilvēki. Tad no Rīgas atsūtīja regulārās armijas kareivju rotu.

Zem nacionālās buržuāzijas papēža

Tagad mums bija, tā sakot, «pašiem savi kungi», kā to sa-
jūsmināti skandināja buržuāzija. Tai līdzī jūsmoja arī sociāl-
demokratu meņševiku līderi, bet strādniekiem dzīve tāpēc labāka
nekluva. Atrauta no Padomju Krievijas izejvielu avotiem un
tirgiem, buržuāziskā Latvija kļuva par imperiālistisko lielvalstu
agrāro piedēkli. Strādnieku stāvoklis arvien pasliktinājās. Lat-
vijas Komunistiskā partija, darbodamās pagrīdē, atmaskoja
Antantes imperiālistu plānus un tautai naidīgo Latvijas buržuā-
ziskās valdības politiku un cīnījās par Padomju varas atjauno-
šanu Latvijā.

Komunistiskās partijas darbs Ventspilī uz laiku bija pār-
traukts. Bija pārtrūkuši visi sakari ar centru. Daļa bijušo pagrīd-
nieku, to skaitā arī es, iestājāties sociāldemokratu partijā, kur
sāka nogrupēties kreisi noskaņolo frakcija. Sociāldemokratu
partijas priekšsēdētājs Ventspilī toreiz bija Ozoliņš, sekretārs —
Griezeris, frakcijas locekļi — Bādērs, es un vēl trīs, kuru vārdus
neatceros. Kāds toreiz bija biedru skaits — neatceros, bet tas
nebija liels, un to ietekme masās bija niecīga.

Drīz no Liepājas atsūtīja nelegālistu Goldbergu (partijas
iesauka — Muļķa Jānis) atjaunot sakarus ar bijušajiem pa-
grīdniekiem. Sāka atkal darboties nelegālās komunistiskās
partijas šūniņas. Es no līdzjutēja un atbalstītāja kļuva par Ko-
munistiskās partijas biedru. Pati dzīve norādīja ceļu, kuru iet.
Darbojos šūniņā, kurā sastāvēja Smilškalns un vēl viens biedrs.
Tas bija 1919. g. vasarā. Mūsu šūniņu vadīja nelegālists Gold-
bergs. Sēdes noturējām dažādās vietās, dažreiz arī pie biedres
Poļakas.

Partijas darbā man iznāca saskarties arī ar pagrīdniekiem
Kolkšteini, Zvirgzdiņiem, Grantiņu, Neilandu, Šteinbergu un
tā sievu, Strazdiņu un Rasu. Visi viņi nāca no strādnieku vidus.
Tie bija sirsnīgi biedri un bezbailīgi cīnītāji. Sevišķi siltā at-
miņā man palikusī biedre Šteinberga. Šī gados jau pavecā sie-
viete bija nenogurstoša cīnītāja. Viņa izpildīja sakarnieces
pienākumus, glabāja nelegālo literatūru, slēpa pie sevis nele-
gālistus un rūpējās par tiem kā māte. Ļoti dzīvi atmiņā sagla-
bājies arī nelegālista Goldberga tēls. Tas bija gadus 23 vecs,
ļoti spējīgs organizators un bezbailīgs cīnītājs. 1920. gada sā-
kumā politpārvalde tam nāca uz pēdām, tāpēc partija pārcēla
viņu darbā uz Rīgu. Viņš dzīvoja Jelgavas šosejā pie

pagrīdnieces Kolkšteines, kura jau agrāk bija pārcēlusies no Ventspils uz Rīgu. Rīgā Goldbergs nostrādāja tikai dažus mēnešus. Politpārvaldei izdevās arī tur viņu izsekot, un 1920. gada vasarā viņu arestēja. Dažas dienas pēc aresta biedru Goldbergu noslep-kavoja Viļakā. Tā izbeidzās šī dedzīgā cīnītāja īsā, trauksmainā dzīve.

Gadījās arī ēnas uz mūsu cīņas ceļā. Daži, uz īsu brīdi revo-lucionāru ideju aizrauti, nenosvērti, gadījuma rakstura cilvēki jau pie pirmā aresta nobijās un, savu ādu glābdami, kļuva par nodevējiem. Tādi manā laikā bija Smilškalns, Krēbs un vēl daži. Tas bija nepatīkami, sāpīgi, bet darīt tur vairs neko nevarēja. Turpmāk vajadzēja būt modrākiem un uzmanīgākiem, uzņemt jaunus biedrus.

Mūsu pagrīdes organizācija auga un attīstīja spraigu darbu. Nemitīgi domājām par drīzu atbrīvošanos un pievienošanos lielajai Padomju zemei. 1919. gadā uz Oktobra revolūcijas svēt-kiem Zvirgzdiņš kopā ar kādu biedru uzvilka sarkano karogu Pārventā, Priežgala kapos ļoti augstā priedē. Pēc karoga uz-vilkšanas viņi nozāgēja priedei apakšējos zarus, lai apgrūtinātu karoga noņemšanu. Policija toreiz ilgi nomocījās ap priedi un tikai pie vakara dabūja karogu zemē. Sarkanie karogī tika uz-vilkti diezgan bieži un dažādās vietās.

Nelegālo literatūru saņēmām no Rīgas, dažreiz uzsaukumus izgatavojām arī uz vietas, novelkot tos uz šapirografa. Viens no mūsu pagrīdniekiem — Neilands strādāja Antmaņa tipografijā un reizēm ar dažu burtliču palīdzību slepeni iespieda arī nele-gālos uzsaukumus.

1919. gada decembrī abās brāļu Kānu kokzāgētavās izcēlās streiks. Streikoja ap 200 strādnieku, prasīdami algas paaugsti-nāšanu. Arī es tajā laikā strādāju vienā no šīm zāgētavām. Lai gan šis streiks bija it kā sociāldemokrātu rīkots, faktiski to or-ganizēja un vadīja pagrīdes organizācija. Strādnieki mani ievē-lēja streika komitejā. Es vienlaicīgi biju nelegālās Komunis-tiskās partijas biedrs un sociāldemokrātu partijas kreisās frakcijas loceklis. Tajā laikā vēl nebija strādnieku legālās orga-nizācijas — arodbiedrības. Arī nekādas legālas preses, izņemot buržuāzisko laikrakstu «Ventas Balss», Ventspilī nebija. No-lēmām pamēģināt šai laikrakstā ievietot aicinājumu kokzāgētavu strādniekiem neatkāpties no savām prasībām un nepielaist darbā streiklaužus. Pret labu samaksu «Ventas Balss» to arī iespieda, bet tad iejaucās apriņķa priekšnieks Smitmanis un šo avīzes

numuru konfiscēja. Tas bija pirmais un arī vienīgais gadījums, kad vietējā vara bija spiesta konfiscēt pati savu avīzi.

Streiks ilga gandrīz nedēļu. Streika komiteja veda sarunas ar Meža pārvaldi. Sākumā tā nepiekrita algas paaugstināšanai, aizbildinoties ar grūtiem laikiem, tomēr galīgi strādnieku prasības arī nenoraidīja. No darba devēju izturēšanās varēja secināt, ka ir izredzes panākt strādnieku prasību apmierināšanu. Sasaucām strādnieku sapulci un informējām par sarunu rezultātiem. Aicinājām streiku turpināt. Tad divi vecākie gateru strādnieki Smilškalns un Rode sāka agitēt par streika izbeigšanu, jo mēs tik un tā neko nepadziņāsim. Sapulcējušies tomēr nolēma streiku turpināt. Otrā dienā abi minētie strādnieki bija dabūjuši savā pusē vēl dažus un divi gateri iesāka strādāt. Līdz ar to streiks bija dezorganizēts un pēc dažām dienām izbeidzās. Tā dažu strādnieku neapzinīguma dēļ streiku zaudējām. Es un vēl daži darbā neatgriezāmies.

1920. gadā mani iesauca kara dienestā. Dienēju Ventspils komandantūras komandā. Tur noorganizējām partijas šūniņu. Mūsu, karavīru, pagrīdes šūnā bez manis darbojās vēl Zvirgzdiņš, Irbe, Pošmanis, brāļi Boihmaņi, Akmeņkalns un Pūce. Pēdējie četri bija uģālieši. Man bija sakari ar Komunistiskās partijas Ventspils pilsētas komiteju. Komitejā sākumā bija Goldbergs, Ķiršteins un Neilands. Sakarā ar arestiem un dažu biedru dzīves vietas mainīšanu komitejas sastāvs bieži mainījās. Pēc Goldberga aizbraukšanas viņa vietā strādāja nelegāliste Dobris (Čigāniete).

Mūsu dienests komandantūrā noderēja partijai, — mēs vienmēr dienu iepriekš zinājām, ka pilsētā būs kratīšanas. Zinājām to tādēļ, ka politpārvaldes priekšnieks bijušais barons Beimuts tādās reizēs pieprasīja no komandantūras kareivjus, kuriem bija jābūt klāt pie kratīšanām. Tādējādi varējām laikus brīdināt biedrus. Mums bija jāpāravadā arī apcietinātie. Šos braucienus izmantojām, lai pārvestu Komunistiskās partijas nelegālo literatūru. Organizējām arī ieslodzīto biedru apgādi. Ar Komunistiskās partijas rīkojumu es turpināju palikt sociāldemokrātu partijā.

Tanī pašā 1920. gadā uz Ventspili tika atsūtīta kāda meiča, saukta «Vāvere», organizēt komjaunatnes šūniņu. Viņa to arī noorganizēja. Mani piestiprināja šai šūniņai no partijas organizācijas. Bet šūniņa izjuka, nepaspējusi sākt darboties. Atsūtītā organizatore izrādījās vieglprātīga, savas neuzmanības dēļ

iekrita un pie pratināšanas nodeva visus, ko vien zināja, arī mani. Notika plaši aresti.

Tajā laikā biju aizkomandēts uz Rīgu pēc virsnieku formas tērpiem. Partijas uzdevums bija izmantot šo braucienu, lai pārvestu no Rīgas nelegālo literatūru un naudu. Rīgā uzkāvējos trīs dienas. Sakarā ar arestiem Ventspilī biedri mani brīdināja, lai neko nevedu Ventspils organizācijai, jo mani gaidot arests. Literatūra un nauda bija jānodod aizvešanai biedram Rautenbergam.

Ventspilī mani turpat vilcienā arestēja, bet, tā kā neko neatrada, tad drīz atbrīvoja. Pēc nedēļas arestēja otrreiz. 1920. gada 18. novembrī mani tiesāja kara tiesa, pierādījumu trūkuma dēļ attaisnoja, bet no cietuna tomēr neatbrīvoja. 1921. gadā apmaiņas kārtā tiku nosūtīts uz Padomju Savienību. Ar to izbeidzās mans pagrīdes darbs buržuāziskajā Latvijā.

E. Karpovics

PADOMJU VARA VENTSPILS APRIŅĶI

Pēc Vācijas 1918. gada novembra revolūcijas, kas deva iespēju Padomju Krievijai anulēt tai uzspiesto netaisnīgo Brestas miera līgumu, Latvijas darbaļaudis uzsāka atklātu cīņu par Padomju varas nodibināšanu visā Latvijā. Nodibinājās Padomju Latvijas Valdība ar Pēteri Stučku priekšgalā. Uz Latviju steidzās sarkanie strēlnieki. Rīgā un citās pilsētās strādnieki gatavoja bruņotu sacelšanos, lai galīgi padzītu okupantus un latviešu buržuāzijas radīto Pagaidu valdību. Kā pilsētās, tā uz laukiem pagastos legāli vai nelegāli dibinājās jaunie varas organi — padomes.

Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas birojs Maskavā organizēja partijas un padomju darbinieku atgriešanos no Padomju Krievijas darbam Latvijā. Arī es dabūju norādījumu braukt uz Latviju. Grupa biedru devāmies vispirms uz Pleskavu, kas jau bija atbrīvota no okupantiem. Lai nekavētos Pleskavā, mēs paši izgatavojām sev dokumentus iebraukšanai Latvijā — vācu okupantu «ausveisus». Iznāca diezgan rupjš atdarinājums, bet par to daudz nedomājām. Visas mūsu domas un enerģija koncentrējās uz to, kā ātrāk nokļūt palīgā biedriem vēl neatbrīvotajā Latvijā.

No Pleskavas nelielām grupām devāmieš kājām uz Valku, jo vilcieni negāja. Pa ceļam Igaunijas teritorijā palīdzējām igauņu zemniekiem konfiscēt muižas un noorganizēt padomes. Valkā, kur jau bija nodibinājusies Strādnieku padome, bez lielām grūtībām tikām vilcienā un braucām uz Rīgu.

Rīgā piesardzīgi devāmieš uz vēl Maskavā mums norādīto ierašanās vietu. Te mūs sadalīja pa atsevišķiem konspiratīviem dzīvokļiem. Es ar kādu biedru, kura uzvārdu vairs neatminos, tiku novietots pie biedrenes Ilzītes (Annas Bērces). Rīgā nodziwoju 2 vai 3 dienas, gaidot tālākos norādījumus.

Kādu rītu agri, kad vēl gulējām, dzīvoklī ieradās okupācijas policija izdarīt dokumentu kontroli. Mūsu dokumenti bija kārtībā.

Dabūju partijas Centrālās Komitejas norādījumu braukt uz Ventspili par Latvijas Padomju Valdības emisāru un LKP CK pilnvaroto. Biedrene Ilzīte-Bērce informēja mani par stāvokli Ventspils apriņķī un pilsētā. Ventspilī vēl neesot atjaunota partijas organizācija, bet esot kāds biedrs — A. Ķiršteins, kas nesen bijis Rīgā un uzņēmis sakarus ar partijas centrālajām iestādēm. Mans uzdevums — palīdzēt A. Ķiršteinam atjaunot partijas organizāciju Ventspils apriņķī. Dundagā pastāvēt partijas organizācija, kas tur darbojusies vācu okupācijas laikā. Dundagas organizācijas pārstāvis esot Kārlis Sustriņš. Tālākais mans uzdevums — noorganizēt Ventspilī Kara revolucionāro komiteju, kas sagatavotu un vadītu bruņoto sacelšanos Ventspilī. Sacelšanos sākt tad, kad pilsētai tuvosies Sarkanā Armija. Biedrene Ilzīte-Bērce man atnesa arī vajadzīgo okupācijas varas organu atļauju iebraukt un uzturēties Ventspilī.

Vispirms devos uz Dundagu, kur vecie partijas organizācijas biedri man bija labi pazīstami, jo pirms pirmā pasaules kara pats darbojos Dundagā. Talsos un Dundagā vairs nebija okupācijas karaspēka, tāpēc te vietējie biedri un iedzīvotāji pēc savas iniciatīvas jau bija noorganizējuši padomes. Talsos bija noorganizējušies arī skaitā diezgan liela tautas milicija, kas uzturēja revolucionāro kārtību.

Dundagā tiešām visu okupācijas laiku bija darbojusies nelegāla Komunistiskās partijas organizācija. Aktīvākais partijas darbinieks te bija Kārlis Sustriņš, vidēja zemnieka dēls, partijas biedrs jau no reakcijas gadiem, stingrs, principiāls un disciplinēts. Vēlāk, pēc Padomju varas krišanas, viņš darbojās Latvijā nelegāli ar pieņemtu vārdu Liepiņš, tika arestēts, pēc tam aiz-

sūtīts uz Padomju Savienību apmaiņā pret kontrrevolucionāriem. Maskavā Sustriņš mācījās Rietumtautu Komunistiskajā universitātē, pēc tam darbojās Arhangeļskā. Par Dundagas Izpildu komitejas priekšsēdētāju bija ievēlēts biedrs Slēgeris, arī aktīvs vietējās partijas organizācijas darbinieks. Vēlāk Slēgeris strādāja Vitebskas apgabalā kādā padomju saimniecībā.

No citiem Dundagas darbiniekiem atceros Annu Bālmani. Viņas tēvu, partijas biedru, soda ekspedīcija 1906. gadā bija zvēriski spīdzinājusi, sašāvusi un pusdzīvu iedzinusi purvā, kur dūnās viņš nosmacis.

Dundagā paliku divas dienas, palīdzēju organizēt Padomes darbu un pēc tam devos uz Ventspili. No K. Sustriņa dabūju A. Ķiršteina un citu agrāko Ventspils biedru adreses. Vispirms saistījos ar A. Ķiršteinu un pie viņa, zvejnieku mājiņā, arī dzīvoju līdz Padomju varas nodibināšanai.

Ventspilī atradās 80 cilvēku liela dzelzs divīzijas daļa, tāpēc revolucionāru darbu varēja veikt tikai nelegāli.

Mans pirmais pasākums šeit bija atjaunot partijas organizāciju. Kopā ar A. Ķiršteinu apstaigājām kādreizējos partijas biedrus un revolucionāri noskaņotos strādniekus. Pēc dažām dienām noorganizējām pirmo pulciņu Ventspilī un mazliet vēlāk arī otru pulciņu — Pārventā, Čikstiņciemā.

Noorganizējām nelegālu Kara revolucionāro komiteju, kuras uzdevums bija sagatavot bruņoto sacelšanos. Tai arī vajadzēja palikt par pagaidu varas organu pēc dzelzsdivīzijnieku padzišanas līdz apriņķa padomju konferences sasaukšanai. Kara revolucionārās komitejas priekšsēdētājs bija E. Karpovics, locekļi — A. Ķiršteins, Poprovskis, Strautiņš u. c.

Centāmies organizēt tipografiju. Izdevās atrast kādu bezpartejisku burtlici Kalkšteinu, kam piederēja neliela spiestuve. Vēl pirms dzelzsdivīzijnieku padzišanas salikām Kara revolucionārās komitejas rīkojumu tekstus un avīzes «Sarkanā Venta» pirmo numuru, lai to tūlīt pēc Padomju varas nodibināšanās izlaistu. Neatceros, vai pirms Padomju varas nodibināšanas tika izlaisti kādi uzsaukumi.

1918. gada decembra beigās nelegāli sasaucām pirmo partijas Ventspils apriņķa konferenci. Konference ievēlēja partijas apriņķa komiteju un apsprieda Padomju varas organizēšanas jautājumus. No Rīgas, no partijas Centrālās Komitejas konferencē piedalījās biedrs Janbergs. Saskaņā ar toreiz pieņemto kārtību partijas apriņķa komitejas un padomes Izpildu komitejas per-

sonālajam sastāvam pamatos vajadzēja būt vienam un tam pašam. Partijas aprinķa komitejā ievēlēja E. Karpovicu (priekšsēdētājs), A. Ķiršteinu, K. Sustriņu u. c.

Vācu dzelzs divīzijas kareivjiem, kas atradās Ventspilī, bija ļoti maz pieredzes ciņā pret nelegālām organizācijām, tāpēc mūsu darbībai nebija lielu šķēršļu. Teiktā raksturošanai varu pastāstīt šādu gadījumu. 1919. g. janvārī kāds dzelzceļnieks atveda mums no Rīgas avīzi «Cīņa», partijas komitejas un aprinķa Izpildu komitejas zīmogus u. c. konspiratīvas lietas. Vēlu vakarā mēs ar A. Ķiršteinu nesām sūtījumu no stacijas uz mājām. Tumsā uz tirgus laukuma nejauši sastapāmies ar vācu patruļu. Tā kā bija jau vēla stunda, kad slaiģāt pa pilsētu bez atļaujas nedrīkstēja, patruļa mūs apturēja. Parādījām mūsu Rīgā dabūtos, diezgan rupji izgatavotos dokumentus un lūdzām atvainot par aizlieguma nezināšanu, teikdami, ka esam tikko atbraukuši un nākam no stacijas. Patruļa vēlreiz piekodināja, ka bez atļaujas vakaros pa ielām staigāt nedrīkstot, parādīja, kur atrodas komandantūra, un noteica, ka iebraucējiem otrā dienā jāreģistrējas komandantūrā. Pateicāmies un turpinājām savu ceļu.

1919. gadā kādā janvāra dienā mēs, daži aprinķa nelegālās Kara revolucionārās komitejas locekļi, izbraucām uz Popi, Ugāli, Anci un Dundagu, kur padomes jau darbojās legāli. Ceļā netālu no Popes satikām vairākus pajūgus ar vācu kareivjiem. Viņi veda sev līdz dažus Dundagas biedrus. Sapratām, ka noticis kas ļauns. Steidzāmies uz Dundagu, lai uzzinātu, kas par lietu. Izrādījās, ka Dundagā iebrukusi dzelzsdīvīzijas nodaļa, arestējusi pagasta Izpildu komitejas locekļus un aizvedusi uz Ventspilī.

Janvāra beigās saņēmām ziņu, ka Sarkanā Armija uzsāks uzbrukumu Ventspilij no Kuldīgas puses 30. janvārī. Sarkanā Armija nāks no Kuldīgas puses, bet Talsu miliči — no Pārventas puses.

Kauja par Ventspilī 1919. gada 30. janvārī bija sīva, bet ilga tikai dažas stundas.

Līdz ar Ventspils atbrīvošanu sākās spraigs Padomju varas organizēšanas darbs Ventspilī un aprinķī. No Rīgas ieradās vēl daži biedri — Preisis-Balodis, Steinbergs u. c. Pašā sākumā aprinķa izpildu komitejas funkcijas izpildīja Kara revolucionārā komiteja, bet pēc dažām dienām noorganizējās aprinķa pagaidu Izpildu komiteja, kurā E. Karpovics bija priekšsēdētājs, Preisis — tā vietnieks, Strautiņš — sekretārs. Locekļi bija Perkevics, Freibergs, Poprovskis, Grantiņš, Zeiberga un A. Ķiršteins. Jau

«Ventspils Komunists», Ventspils apriņķa Strādnieku deputātu padomes un LSD Ventspils komitejas izdevums

otrā dienā pēc Ventspils atbrīvošanas, t. i., 31. janvārī, iznāca avīzes «Sarkanā Venta» pirmais numurs. Vēlāk šī avīze saucās «Ventspils Komunists».

Darba bija daudz, darbinieku maz. Vietējiem biedriem trūka pieredzes padomju darbā. Bijām tā aizņemti ar organizatorisko darbu, ka nespējām pat sameklēt dzīvokļus, un mēs, iebrucēji, mitinājāmie naktīs turpat Izpildu komitejas telpās. Nevalas dēļ nespējām pietiekami saistīties ar masām. Gan rīkojām mītiņus un noorganizējām strādnieku klubu «Gaisma», taču ar to vien vēl nevarēja aptvert masas un iekļaut jaunrades darbā. Kluba biedru skaitu stipri ierobežoja noteikums, ka klubā par biedriem varēja iestāties tikai ar divu partijas biedru rekomendāciju. Tas varbūt bija vajadzīgs, lai nedotu iespēju naidīgiem elementiem iekļūt strādnieku organizācijā, bet līdz ar to tika kavēta plašu darbaļaužu masu organizēšana un iesaistīšana politiski sabiedriskajā dzīvē.

Darbinieku trūkums spieda katru no mums uzņemties vairākus pienākumus. Tā sākumā es biju arī izglītības nodaļas un

Tautas saimniecības padomes vadītājs, F. Strautiņš — padomes sekretārs un agrārās nodaļas vadītājs utt. Cīņai ar kontrrevolūciju un dažādiem pārkāpumiem tika nodibināts revolucionārais tribunāls.

Sākās muižu zemes konfiskācija un padomju saimniecību dibināšana Ventspils apriņķī. Tika konfiscēti aizbēgušo kontrrevolucionāru īpašumi. Lai cīnītos pret spekulāciju, jau otrā dienā pēc Padomju varas uzvaras Ventspilī tika izdota pavēle, ka pārtikas produktu cenas nedrīkst būt augstākas par tām, kādas pastāvēja 30. janvārī. Vēlāk tika noteiktas stingras cenas. Noliegām reibinošu dzērienu izgatavošanu un pārdošanu. Šāds aizliegums toreiz pastāvēja visā Krievijā. Dzīvokļu nodaļai vajadzēja rūpēties par strādnieku apgādāšanu ar labākiem dzīvokļiem.

2. februārī legalizējās partijas organizācija. Ventspils komiteja nodibināja propagandistu kolēģiju. Partijas sapulces notika divas reizes nedēļā — trešdienās un sestdienās. Vietējā avīzē rakstījām par starptautisko stāvokli, par Padomju varas uzdevumiem, par Padomju Latvijas konstitūciju, par nepieciešamību nostiprināt Sarkanā Armiju, par ciešu sadarbību ar visām Padomju Krievijas tautām, par starptautiskās revolūcijas veicināšanu utt.

Darbaļaudis ar lielu uzticību un palāvību izturējās pret padomēm un Komunistisko partiju. To liecina, piemēram, strādnieka Jēkaba Rūdes vēstule, kas iespiesta «Ventspils Komunistu» 1. numurā. Rūde raksta, ka viņš, ieradies uz padomes vēlēšanām, nezinājis, par ko balsot, un gribējis jau iet mājā. Bet, kad ticis nolasīts partijas izvirzītais kandidātu saraksts, viņš ar prieku balsojis, jo tie esot Ventspils labākie cilvēki.

1919. g. 14. februārī Ventspilī sanāca partijas apriņķa organizācijas otrā konference, kas apsprieda pašreizējo momentu, organizatoriskos jautājumus, vietējo padomju stāvokli un darbību un ievēlēja savus delegātus uz Latvijas Komunistiskās partijas VI kongresu. Konference apsprieda apriņķa padomju konferences darba kārtību un izvirzīja Izpildu komitejas locekļu kandidātus.

Ventspils apriņķa pirmā padomju konference sanāca 16. februārī. Kā partijas, tā arī padomju konferencē no Rīgas bija ieradies strēlnieku avīzes redaktors T. Draudiņš un Iekšlietu tautas komisariāta pārstāvis A. Dižbite.

Padomju konference ievēlēja apriņķa Izpildu komiteju 15 cil-

vēku sastāvā. Mani ievēlēja par priekšsēdētāju. Nodibinājām Izpildu komitejas nodaļas: kara, politisko, finansu, darba, būvju, sociālās apgādes, pārtikas, izglītības u. c.

Izpildu komitejai nācās daudz pūļu veltīt dažādu negatīvu parādību novēršanai. Piemēram, finansu nodaļai vajadzēja cīnīties ar tiem, kas atteicās pieņemt «kerenkas» 20 un 40 rubļu gabalos. Vajadzēja ierobežot pagastu padomju tieskmes patvaļīgi uzlikt kontribūcijas, t. i., lielus naudas sodus budžu saimniecībām vai arī konfiscēt šīs saimniecības. Bija jāizskaidro padomēm, ka kontribūciju var uzlikt tikai pēc revolucionārā tribunāla lēmuma, bet zemi un saimniecības var konfiscēt tikai aizbēgušajiem saimniekiem.

Ventspils apriņķī padomes darbojās ļoti smagos apstākļos. Fronte apstājās starp Kuldīgu un Liepāju. Tās tuvums veicināja baumas un radīja dažādas grūtības. Kontrrevolucionāri, kas bija noslēpušies, atjaunoja savu nodevīgo darbību. Srādnieki bieži ziņoja par signalizēšanu ienaidniekam. Dažreiz vakaros jūrmalā bija noliktas degošas laternas. Reizēm naktis kāds kuģis braukāja pa jūru netālu no Ventspils. Kādu vakaru šis kuģis izšāva pār Ventspili 4 lielgabala lādiņus. Citreiz tas parādījās Ventspils tuvumā un, izšāvis dažus šāviņus, mēģināja izcelt desantu, bet tas tomēr neizdevās.

Lai gan Izpildu komiteja darīja visu, lai atjaunotu darbu fabrikās un darbnīcās, tomēr to neizdevās paspēt. Tāpēc arī netika noorganizētas strādnieku arodbiedrības. Tas negatīvi ietekmēja Ventspils aizsardzības organizēšanu.

Padomju vara Ventspilī pastāvēja tikai apmēram mēnesi. Ventspils krišana nāca negaidīti. Vēl iepriekšējā vakarā viss bija mierīgi. Es izbraucu uz Dundagu, lai no turienes pēc pāris dienām dotos uz Rīgu, uz partijas VI kongresu, par kura delegātu biju ievēlēts. No rīta Dundagas Izpildu komitejas priekšsēdētājs Šlēgeris man pateica, ka ienākušas ziņas, it kā Ventspili ieņēmuši baltgvardi. Tam nespēdams ticēt, steidzos pie telefona. Ventspili izsaukt neizdevās, beidzot dabūju savienojumu ar šaursliežu dzelzceļa Ventspils staciju. Pateicis, kas runā, jautāju, kas notiek Ventspilī. Kāds stacijas darbinieks atbildēja, ka Ventspili vācieši, viņam blakus stāvot vācu kareivis un tāpēc viņš nekā vairāk nevarot pateikt.

Drīz Dundagā ieradās Ventspils Izpildu komiteja un novietojās Dundagas pilī. Es izbraucu uz Rīgu, uz partijas kongresu. Pēc kongresa atgriezies Dundagā, lai turpinātu darbu. Tomēr

ilgi te nevarējām palikt. Marta vidū no Rīgas saņēmām rīkojumu atstāt Dundagu. Caur Talsiem un Tukumu devāmies uz Rīgu.

Biedri, kas bija evakuējušies no Ventspils un Dundagas, iesaistījās Rīgas komunistiskajā garnizonā. Vēlāk mani norīkoja strādāt Rīgas Padomes politnodaļā par izmeklēšanas tiesnesi.

Interventu bruņotā pārspēka dēļ Sarkanā Armija bija spiesta atkāpties. Bet cīņa turpinājās. Latvijas padomju un partijas darbinieku vairums kopā ar latvju strēlniekiem varonīgi cīnījās par pirmo sociālisma zemi visatbildīgākajās pilsoņu kara frontēs.

Tagad Padomju Latvijas tauta roku rokā ar visām citām lielās Padomju Savienības tautām ceļ komunismu. Mūsu lielajos panākumos un uzvarās savu ieguldījumu ir devuši arī tie, kas cīnījās par proletariāta diktatūru smagajā 1918. un 1919. gadā. Daudzi no viņiem vēl tagad atrodas aktīvo komunisma cēlāju rindās.

G. Irbiņš

REVOLUCIONĀRĀ DUNDAGA

Dundagas pagasts bija viens no lielākajiem pagastiem Kurzemē. Pirms 1905. gada revolūcijas te bija 230 zemnieku lielsaimniecības, bet baronam Ostensakenam vienam pašam piederēja pagastā 11 muižas un lieli Dundagas meži. Muižnieku varmācības 1863. gadā izraisīja Dundagas zemnieku sacelšanos, bet 1905. gadā Dundagas pagastā uzliesmoja revolūcija. Notika neredzēti plašas tautas sapulces, noorganizējās rīcības komiteja. Dundagas muižas kalpi labības plaušanas laikā streikoja un kopā ar zemniekiem, naida izpausmē pret baronu, nodedzināja Dundagas pili.

Revolucionārus, kuriem neizdevās noslēpties Dundagas mežos vai aizbēgt uz citurieni, nežēlīgi vajāja baronu vadītās soda ekspedīcijas. Daudzi tika nobendēti, daudzi ieslodzīti cietumā. Neskatoties uz mežonīgajām represijām, dzīvi palikušie biedri un jaunatne atkal organizējās cīņai. Uz kritušo varoņu kapiem allaž tika uzlikti sarkani ziedi. 1. maijā un 9. janvārī gan vienā, gan otrā kokā plandījās sarkanais karogs ar kaujinieciskiem aicinājumiem.

No 1915. līdz pat 1918. gada beigām Dundagu spieda smagā vācu okupācija. Blakus visām citām mocībām un ierobežojumiem okupanti ikkatru darba cilvēku piekala savai dzīves vietai,

noliedzot pāriet sava pagasta robežas. Vācieši un vietējie latviešu budži uzraudzīja, lai šī pavēle tiktu stingri izpildīta. Tās pārkāpšana tika iztulkota par nodarbošanos ar spiegošanu.

Baroni, viņu rokaižas — dažādi «kārķļu vācieši» un arī daļa latviešu lielsaimnieku tīkoja pievienot Kurzemi Vācijai. Pret jauno Krievijas strādnieku un zemnieku valdību latviešu buržuāzijas avīzes uzsāka visnetīrāko melu propagandu.

Daudzi sīkzemnieki un inteliģenti, melu ziņu ietekmēti, arī šaubījās par padomju iekārtas taisnīgumu. Bet viņus baidīja arī vācu junkuru patvaļa un, cerībās izglābties no tās, viņi, kaut arī vēl svārstīdamies, pieslējās idejai par «patstāvīgas», t. i., buržuāziskas Latvijas valsts dibināšanu.

Bet bija cilvēki, un to pagastā bija vairākums, kas nepaļāvās ne uz Vācijas kroņprinčiem, ne Latvijas buržuāziju un meklēja ceļus, kā atbrīvoties no tiem. Un bargajā okupācijas laikā Dundagā atjaunojās komunistiskās partijas šūniņas.

Mans tēvs, kas par aktīvu līdzdalību pirmajā Krievijas revolūcijā bija ticis pērtis un 3 gadus nosēdējis cietumā, tagad, 70 gadu vecumā, aicināja mūs, jauniešus, turpināt cīņu līdz uzvarai. Un mēs, kas augām 1905. gada revolūcijas atskaņās un tās cīnītāju ģimenēs, kas jau bērnībā bijām izbaudījuši necilvēcīgo izkalpināšanu pie baroniem, dziļi izpratām vecā revolucionāra vārdus, ka mūsu pienākums izcīnīt to, par ko mūsu tēvi lējuši savas asinis.

Pēc tēva ierosinājuma sākām biežāk aicināt uz mūsu māju dažus pagasta jauniešus, kā Kārli Sustriņu, vidējā saimnieka dēlu no Pļavsargu mājām, Annu Bālmani un tās brāli Teodoru, kuri toreiz dzīvoja pie bagāta saimnieka Diždeida. Šo abu jauniešu tēvu 1906. gadā policija bija šausmīgi mocījusi un beidzot sadauzītu, ar strutojošām vātīm aizvedusi no cietuma uz purvu un dzīvu iemīdījusi mūklājā. Vēlāk biedri un piederīgie viņa līķi uzmeklēja un slepeni apglabāja meža uzkalniņā. Par Sustriņu vēlāk uzzinājām, ka, mācīdamies Ventspils reālskolā, viņš bija sastāvējis nelegālā strādnieku pulciņā.

Drīz noorganizējām pirmo nelegālo pulciņu Dundagas pagastā. Pulciņa pirmā sanāksme notika 1917. gada novembrī, kad jau bija saorganizēti 6 biedri: Kārlis Sustriņš (Dadzis), Anna Bālmane (Kurmis), Teodors Bālmanis (Ezis), Voldemars Irbiņš (Lācis), Gustavs Irbiņš (Cinis) un Teodors Slēgers (Strauts).

Pulciņu nosaucām Kārļa Libknehta vārdā. Par vadītāju ievē-

lējām Kārli Sustrīņu, par sekretāri — Annu Bālmani. Norunājām regulāri ik svētdienas sapulcēties pie mums. Mūsu mājas saucās Mazkaņķumi, bet mēs paši tās iesaucām par Purmaļiem, jo mājām apkārt bija purvs un mežs. Tās atradās 3 kilometrus no Dundagas. Sanāksmes notika tēva galdniekdarbnīcā, kurai bija atsevišķa ieeja no sētas.

Sakaru ar citām nelegālām organizācijām mums nebija. Nolēmām lasīt un studēt to partijas literatūru, ko mūsu tēvs bija saglabājis — «Komunistu manifestu», «Sociālisma katķismu», «Erfurtes programmu» u. c. Biedrs Sustrīņš zināja pastāstīt mums par jaunākajiem notikumiem ārpus Latvijas. Viņš uzturēja sakarus ar vācu kareivjiem un pa reizei dabūja no tiem vācu sociāldemokratu laikrakstu «Vorwärts».

1918. gada vasarā Sustrīņš aizbrauca uz Rīgu, kur uzņēma sakarus ar Spartaka grupu, dabūja nelegālo partijas literatūru un šapirografu. Braucot mājās, ievērojis, ka viņam seko spiegs, tādēļ manijies izkāpt Stendes stacijā un drošības pēc savu sainīti atstājis kādā mājā pie uzticama cilvēka. Pēc pāris dienām Alma Smildzere aizbrauca uz Stendi un sainīti laimīgi atveda.

Mums bija liels prieks, kad ieraudzījām uz smalka zīd papīra nodrukātus avīzes «Cīņa» 4 eksemplārus un partijas uzsaukuma 3 eksemplārus. Ar lielu interesi un aizrautību uztvērām katru vārdu no avīzes un uzsaukuma lappusēm. Nu uzzinājām patiesību, kas notiek Latvijā un Padomju Krievijā.

Sustrīņš ķērās pie darba un ar šapirografu pavairoja Spartaka grupas uzsaukumu. Pirmos 10 novilkumus biedri steigza pielīmēt pie telefona stabiem, pārējos 10 eksemplārus nodevām lasīšanai un izplatīšanai Klāras Cečkinas vārdā nosauktā nelegālā pulciņa biedriem. So pulciņu bija noorganizējis K. Sustrīņš drīz pēc mūsu pulciņa nodibināšanās.

1918. gada rudenī, kad sāka šķobīties vācu okupācijas vara, tika vēlēta Dundagas pagasta pagaidu valde. Mums nebija skaidrības, kā izturēties pret tādām vēlēšanām. Mēs, partijas biedri, negribējām, ka mūs ievēl pagasta valdē. Bet pret mūsu gribu četrus — K. Sustrīņu, A. Smildzeri, V. Irbiņu un mani — ievēlēja, jo vēlēšanas bija vispārējas un mūsu kandidatūras izvirzīja muižas kalpi un sīkzemnieki.

Mums nebija nekādu norādījumu, kā darboties pagasta valdē,

tādēļ partijas pulciņa sanāksmē nolēma sūtīt mani uz Rīgu pēc norādījumiem. Toreiz vilcieni negāja, zirgu no saimnieka arī nevarēju prasīt, jo uzdevums bija jātur slepenībā. Pa trim dienām aizgāju uz Rīgu. Pēc norādītās adreses sastapu biedru pusmūža gados, kurš mani laipni uzņēma un uzklausa, tad deva norādījumus, kā mums, ievēlētajiem, rīkoties. Viņš ieteica aktīvi piedalīties pagasta valdes sēdēs un iedzīvotāju sapulcēs, visur censties paskaidrot un parādīt darbaaudim, ka buržuāzijas nodibinātā Latvijas Pagaidu valdība un tās organi uz vietām neaizstāvēs darbaļaužu intereses. Biedrs iedeva vēl līdzī nelegālu literatūru. Atceļā no Rīgas uz Dundāgu gāju atkal kājām.

Sustrīnš sasauca partijas biedru sapulci. Pastāstīju, kādi mūsu uzdevumi pagasta valdē un kāda stāja jāieņem pret Pagaidu valdību.

Atmiņā saglabājies viens otrs moments no tā laika darbības pagasta valdē. Reiz pagasta valdes sēdē izcēlās strīds par skolas apgādi ar malku. Valdes priekšsēdētājs budzis pateica, ka saimnieki no sava meža skolai malku nedošot, tāpēc jālūdzot barons Ostensakens, lai tas pārdotu skolai malku no sava meža. Es pastāvēju uz to, ka skola ir visas tautas lieta un arī barona mežs ir tautas īpašums, tāpēc nekāda lūgšanās nav vajadzīga. Ja saimnieki atsakās skolu apgādāt ar malku, tad tā jāņem no muižas meža. Valde izvirzīja delegāciju, kurai bija jāiet pie barona. Mēs, partijas biedri, jau iepriekš paredzējām barona atbildi, un tāda tā arī bija. Barons strupi teicis: «Es to jūs valdīb neatzīst, un tā pagast vald nevar to baron rīkot.» Mēs norādījām, ka šādi pagasta valdes lūgumi baronam ir tīrais izsmiekls visiem pagasta iedzīvotājiem.

Atceros kādu vētrainu pagasta kopsapulci. Bija ieradies pārstāvis no Rīgas, kur tobrīd vēl atradās Latvijas buržuāziskā Pagaidu valdība, un aicināja lauku jauniešus iestāties brīvprātīgo «aizsardzības» vienībās. Viņš stāstīja, ka no Krievijas uz Rīgu virzoties «krievu un ķīniešu bandas», kas dedzinot, šaujot, laupot, spīdzinot mazus bērnus un vispār apdraudot Latvijas brīvību. Pret šo kundziņu uzstājās mūsu biedri. Sevišķi iespaidīga bija Annas Bālmanes runa. Viņa pateica, ka uz Latviju nāk sarkanie latviešu strēlnieki, mūsu dēli un brāļi, un nes Latvijas darbaaudim patiesu brīvi, ka tikai latvju tautas nodevēji var aicināt iet pret strēlniekiem ar ieročiem. No sapulces atskanēja saucieni, kas attiecās uz rīdzinieku: «Nost nodevēju! Nost vācu

rokaspuiši!» Sapulce viņam vairs neļāva runāt un piespieda to atstāt zāli. Buržuāziskā Pagaidu valdība no Dundagas nedabūja savai «aizsardzībai» neviena brīvprātīgā.

1918. gada beigās Dundagā no Rīgas ieradās vecs partijas biedrs Ernests Karpovics ar uzdevumu — organizēt Ventspils apriņķa nelegālu revolucionāru komiteju. Partijas biedri sapulcējās mana tēva meža mājiņā. Karpovics informēja par stāvokli Rīgā un visā Latvijā. Šai sapulcē apspriedām un pieņēmām Padomju varas organizēšanas plānu Dundagā.

Jaundundagā pie Krastiņu Zelmas ar E. Karpovica palīdzību tika uzrakstīts un uz šapirografa novilkts uzsaukums vietējiem iedzīvotājiem.

Teodora Šlēgera vadībā noorganizējās nelegāla tautas milicija, kas sastāvēja no 20 jauniešiem. Milicijas vecākais bija biedrs Petrops. Jaunā milicija apcietināja baronu Ostensakenu ar ģimeni, mācītāju Moltreju, Ģibzdes muižas baronesi Martu Ostensakeni un drošības dēļ aizveda tos uz Talsiem. Barona dēlam Uldriham Ostensakenam izdevās izbēgt. Vēlāk viņš noorganizēja balto bandas un uzbruka padomēm un to darbiniekiem.

Janvāra sākumā sasaucām mītiņu pie Dundagas baznīcas. Mītiņā runāja P. Bergis no Rīgas un Anna Bālmane. Bergis paziņoja, ka Rīgā jau noticis apvērsums, uzsākusi darboties Latvijas Padomju Valdība un arī Dundagā atklāti jāorganizē Padomju vara. Šo paziņojumu sapulcējušies uzņēma ar lielu sajūsmu. Noteica Dundagas pagasta strādnieku un bezzemnieku deputātu padomes vēlēšanu dienu.

Vēlēšanu sapulce sanāca Jaundundagas pagasta namā. Aizklāti balsojot, Padomē ievēlēja visus partijas pulciņa izvirzītos kandidātus. Par Izpildu komitejas priekšsēdētāju ievēlēja Gustavu Irbiņu, par viņa vietnieku un zemes daļas vadītāju — Valdemaru Irbiņu. Annu Bālmani un Kārli Sustriņu aizsauca Ventspils apriņķa Kara revolucionārās komitejas rīcībā.

Padomju varas laiks Dundagā bija ļoti īss — tikai divi mēneši.

Padome darbojās smagos un sarežģītos apstākļos. Jaunā barona savervētās bandas stipri traucēja darbu, terorizējot padomju darbiniekus. Tā bandīti bija gatavojuši uzbrukumu pie Vecmuižas tilta Annai un Teodoram Bālmaņiem. Bet, tā kā Vecmuižas kalpi viņus bija brīdinājuši, nelaime nenotika. Dundagas Padomes darbinieki, kam bija jāiet uz mājām caur mežu vai

krūmājiem, vakaros mājās negāja, palika pārgulēt pagasta namā uz galdiem. Naktīs pēc kārtas stāvējām sardzē.

Tomēr Padome veica diezgan lielu darbu. Atjaunojām skolās mācības un apgādājām skolas ar malku. No skolu programmas izmetām ticības mācību. Devām bezzemniekiem un zvejniekiem maizi, cik tas nu bija iespējams toreizējos apstākļos.

Mūsu uzskats zemes jautājumā bija, ka bijušā baronu muižu zeme nav jāsadala, bet uz tās jādibina valsts lielsaimniecības, tāpēc jāsaglabā muižu kustamais un nekustamais inventārs. Padome nolēma, ka katrā muižā jārada saimnieciska organizācija — kalpu komiteja, kas atbildētu par muižas mantu un izriktotu kārtējos darbus. Cik atceros, kalpu komitejā ievēlēja trīs cilvēkus. Tādas komitejas ievēlēja visās Dundagas pagasta muižās.

Kārtējie darbi muižās ritēja normāli. Strādnieki bija priecīgi, ka tikuši vaļā no baronā, un cerēja uz labāku dzīvi vistuvākajā nākotnē.

Vajadzēja sagādāt labību Sarkanajai Armijai un radīt labības fondu vietējām vajadzībām. Sarkanajai Armijai sagatavojām četrus šaursliežu dzelzceļa vagonus ar graudiem un aizsūtījām tos uz Talsiem. Cik sagatavojām vietējam fondam — neatminos. Katram saimniekam uzdeva nodot noteiktu labības daudzumu. Saimnieki dažkārt atteicās to darīt. Piemēram, Mesteru māju saimnieks Kazaks atteicās labību dot, viņam labība esot tikai sēklai un pašu iztikai. Bet, pārmeklējot māju, ar Kazaka kalpu palīdzību atradām noslēptu lielāku daudzumu graudu.

Februāra pēdējās dienās baltie ieņēma Ventspili. Vadošie apriņķa darbinieki pārcēlās uz Dundagu. Bet jau 8. martā pulksten 3 naktī saņēmām no Talsiem centra rīkojumu, ka pulksten 5, tas ir, pēc 2 stundām, padomēm jāatstāj Dundaga. Mūs brīdināja, ka, ja laikā neaizbrauksim, baltie nogriezīs mums ceļu.

Vajadzēja mobilizēt 150 pajūgus Dundagas muižas labības krājumu izvešanai, lai tie nepalīktu ienaidniekam. Divu stundu laikā mobilizēt 150 pajūgus — grūts uzdevums. Uz visām pusēm izsūtījām aktivistus, uzdodot katram divu stundu laikā sameklēt noteiktu skaitu šķūtnieku. Lielu palīdzību ar savu aktīvo un noteikto rīcību mums šajā momentā sniedza E. Karpovics. Galvenokārtņēmām pajūgus no Dundagas un citām tuvākajām muižām.

Ar muižas strādnieku palīdzību bērām graudus maisos, kāvām muižas saimniecības cūkas un tāpat neapstrādātas krāvām vezumos. Spraigā, uztraukuma pilnā darbā bija aizritējušas divu

stundu vietā piecas. Bijām piekrāvuši 70 divzirgu un 5 vienzirga oves. Ilgāk kavēties nedrīkstējām. No Dundagas izbraucām pulksten 8 no rīta.

Diena bija skaista, saulaina. Vēl pametu skatu uz Dundagas ciemu, uz meža pusi, kur atradās tēva mājiņa un kur palika vecāki. Sirds iesmeldzās iedomājoties, vai tos vēl kādreiz redzēšu.

Taču drīz žēlā noskaņa izgaiss, tās vietā atkal radās pārliecība par drīzu atgriešanos brīvā dzimtenē.

Netālu aiz Tukuma uz Rīgas pusi mums uzbruka kāda balto banda. Pamanījām to laikā un ar šauteņu uguni piespiedām atkāpties.

Nokļuvuši Rīgā un nodevuši evakuēto pārtiku, partijas biedri un bezpartejiskie aktīvistu tūliņ iestājāties Rīgas aizsardzības grupā.

Vairākus strādniekus un bezzemniekus, Dundagas Padomes deputātus, nebijām varējuši pierunāt evakuēties līdz ar mums. Tie bija padzīvojuši cilvēki un palika kopā ar savām ģimenēm. Tā bija viņu nelaime, jo pēc mūsu aizbraukšanas Ostensakena vadītā banda viņus nobendēja. Nošāva deputātus K. Siliņu, K. Purlidumu, F. Zemiņu, T. Mauriņu, Petrupu un Feldlibu. Bertu Kārkliņu nošāva tikai par to, ka viņa 9. janvārī, kritušo piemiņas vakarā, bija deklamējusi Raiņa dzejoli.

Lai gan 1919. gadā Padomju vara Dundagā pastāvēja tikai divus mēnešus un maz ko paspēja veikt, tomēr šai īsajā laikā Dundagas darbaļaudis redzēja un pārliecinājās, ka Padomju vara ir tiešām pašu darbaļaužu vara, un cauri gadu desmitiem saglabāja visgaišākās atmiņas par to. 1919. gada atskaidrās auga jauna paaudze, kas gāja jaunās cīņās par savas dzimtenes atbrīvošanu.

L. Smilga

CĪŅA PAR PADOMJU VARU UN KONTRREVOLUCIONĀRAIS TERORS KULDĪGĀ

Kuldīga Ventas krastā ir viena no visvecākajām pilsētām Latvijā. 1914. gadā Kuldīgā bija 11 700 iedzīvotāju un samērā attīstīta rūpniecība ar lielu strādnieku skaitu. Kuldīgas Hiršmaņa sērskociņu fabrikā «Vulkāns» strādāja ap 1000 strādnieku. Vairāk nekā 100 strādnieku bija arī abās adatu fabrikās, Vinklera vilnas fabrikā un ziepju fabrikā, vairāk nekā pussimts strādnieku bija Zaka alus brūzi un ķieģeļu ceplī. Bez tam Kuldīgā bija galdnieku, kurpnieku, drēbnieku un citas darbnīcas ar diviem līdz desmit strādniekiem.

Darba apstākļi Kuldīgas fabrikās bija ļoti smagi. Hiršmaņa sērskociņu fabrikā, kurā es strādāju, darba laiks bija 12 stundas ne tikai pieaugušiem, bet arī 11—14 gadus veciem bērniem. 15 gadus vecus strādniekus tolaik jau uzskatīja par pieaugušiem. Mācekļi bērni mūsu cehā nesa gatavās sērskociņu kastītes uz žāvētavu, turot tās uz galvas speciālās kastēs.

Strādniekus sodīja ne tikai par darbā pielaistu visniecīgāko brāķi, bet arī tad, ja tie aizkavējās atējā mazliet ilgāk nekā tas, pēc meistara domām, vajadzīgs, sarunājās ar darba biedru darba laikā vai mēģināja attaisnoties, ja meistars nepelnīti lamāja. Par

katru šādu «noziegumu» atvilka no algas 25 kapeikas. Strādāju ļoti uzmanīgi, tomēr bija gadījumi, kad soda nauda sanāca mēnesī līdz 2 rubļiem, ko ļoti sajutu, jo mēnesī izpelnīju 5 vai 6 rubļus.

Vēl daudz smagāka dzīve un garāks darba laiks nekā fabrikā bija sīkajās darbnīcās.

Grūtie darba apstākļi un meistaruru rupjība radīja strādniekos naidu pret pastāvošo kārtību. Katru reakcijas gados nesalauzto darba biedru izteikto brīvo vārdu par citu labāku dzīvi, ko var izcīnīt organizējoties, uzņēmām ar lielu interesi. Radās griba stāties pašiem brīvās, laimīgās dzīves cīņtāju rindās. Boļševiku aģitācija atrada lielu atsaucību Kuldīgas strādnieku vidū, un pirmā pasaules kara priekšvakarā partijas biedru skaits krasi pieauga.

Kuldīgā bija samērā daudz mācību iestāžu. Te atradās vienīgais Kurzemes skolotāju seminārs, divas ģimnāzijas, reālskola, tirdzniecības un pilsētas skola.

Boļševistiskajā LSD Kuldīgas organizācijā plecu pie pleca darbojās strādnieki, skolēni un inteligēntie darbinieki.

Skolotāju semināra studentu un vecāko klašu skolēnu vidū bija daudz kreisi noskaņotu jauniešu. Skolās darbojās vairāki pašizglītības pulciņi, kuru labākie aktivisti nereti iestājās partijā.

Biju partijas biedre kopš 1913. gada. Partijai mani sagatavoja strādniece Anna Veisa, dzimusi Putniņa. Ābi vecie Putniņi bija partijas biedri; arī savus piecus bērnus — Annu, Mariju, Lizeti, Vili un Kārli viņi bija izaudzinājuši par krietniem partijas cīņtājiem.

Mani partijas uzdevumi bija veikt aģitācijas darbu strādnieku vidū, aktīvākos no viņiem iesaistot partijā, izplatīt partijas izdotās lapiņas ne tikai fabrikā, bet arī pilsētā, svētku dienās piedalīties karogu izgatavošanā un uzvilksnā. Vēlāk biju arī sakarniece. Svētdienās kājām gāju uz Aizputi un atpakaļ ar «pastu». Turp nogādāju paciņas ar korespondenci, bet no Aizputes bieži nesu lapiņu saini, ko saņēmu konspiratīvā dzīvoklī (adresi neatminos). No Kuldīgas līdz Aizputei ir 35 kilometri, autobusu satiksmes toreiz nebija.

Proklamāciju izplatīšana pilsētā mums veicās labi. Līmējām tās gan uz sienām, gan metām pasta kastītēs, ne vienreiz vien uzlīmējām pat uz policijas iecirkņa durvīm.

Piektdienas Kuldīgā bija tirgus dienas. Sabrauca daudz apkārtējo laucinieku. Lapiņu izplatīšana veicās sekmīgi. Kad

vietējais policists Švāns sāka meklēt vainīgos, piespraudām tam ar makšķeres āķi uz muguras lapiņu. Apkārt sapulcējušies tirdznieki smējās pilnā balsī un zobgalīgi sauca, ka šis citus ķerot, bet pašam tam uz muguras vesela «grāmata». Švāns, apmulsis un smieklu pavadīts, aizskrēja no tirgus.

Vienmēr veiksmīgi izdevās arī sarkano cīņas karogu uzvilšana. Karogu uzvilcēju grupā bez manis bija Marija Žagata, Anna Krepliņa un citi. Zinājām, ka priekšsvētku naktis dežurē pastiprinātas policistu patruļas. Mēs, meitenes, tad koķeti uzlūdzām «policijas jaunkungus» mūs pavadīt un pastaigāties. Policists tādās reizēs, neko nenojauzdams, bēdājās, ka attiecīgais vakars tam jāpavada tādās un tādās ielās vai priedājā: jādežurē, lai netiktu uzvilkti sarkanie karogi. Mēs ne tikai uz tām ielām pašas negājām, bet brīdinājām arī citas grupas.

1914. gadā naktī uz 1. Maiju mēs uzvilcām lielu karogu Kalnmuīžas meža visaugstākajā priedē. Mājās nākot, tumsā iekritām dziļā grāvī dubļos. Iet pār tiltu Maija svētku priekšvakarā tādā izskatā nedrīkstējām. Bridām pār Ventu. Aukstajā un straujajā ūdenī tikko nenoslīkām. Bet 1. Maija rītā vai visa Kuldīga redzēja mūsu pacelto sarkano karogu lepni plīvojam.

Sevišķi atmiņā iespiedusies 1914. gada maijā organizētā sapulce mežā. Vieta bija izmeklēta visai rūpīgi, biedru sagaidīšana labi noorganizēta. Gājām ar paroli no posteņa uz posteni, līdz nokļuvām sapulces vietā. Sanāca vairāk nekā simts cilvēku. Noklausījāmies no Liepājas atbraukušā propagandista referātu. Runāja arī daži vietējie biedri, pēc tam dziedājām revolucionāras dziesmas.

Pirmais pasaules karš un tam sekojošā vācu okupācija ienesa lielas pārmaiņas Kuldīgas dzīvē. Daudz strādnieku mobilizēja armijā. Adatu fabrikas evakuējās uz Smoļensku, un tām līdzī aizbrauca daudzi strādnieki. Pārtrauca darbu arī Hiršmaņa sērkoņņu fabrika, likvidējās daudzas darbnīcas.

1915. gada vasarā Kuldīgai cauri plūda bēgļu bari. Laucinieki brauca ar piekrautiem velturēm, dzina pa ceļu lopu barus. Pa lielceļu gāja gan veci, gan jauni. Daži vilka rokas ratiņus un bērnu ratiņus, piekrautus ar visādām mantām, uz kurām sēdēja bērni. Cits nesa mantu sainīšus rokā, cits — uz muguras.

Kuldīgā bēgļiem pievienojās arī vietējie iedzīvotāji.

Mūsu ģimene izira. Trīs brāļi bija iesaukti karā. Māte bija aizbraukusi uz Liepāju pie māsas, un par viņu vairs neko nezi-

Trūkuma cietēji pilsētnieki Kurzemes laukos. Uzņemts 1918. gadā

nājām. Tēvs, 11 gadus vecais brālis un es ar mantu pauniņām uz pleciem devāmies bēgļiem līdzī, projām no Kuldīgas. Vācieši nāca pa pēdām. Visi steidzās. Ceļā noguruši, cilvēki atstāja mantu saiņus, ko vairs nespēja nest. Pa nepļautām druvām klīda pamesti lopi. Ceļmalā sēdēja un raudāja nogurušie veciši, sievietes un bērni. Kurp veda ceļš, — neviens to nezināja.

Ļaužu drūzmā pazaudējām brāli un vairs neatradām, jo mūs apturēja un visus atgriezta atpakaļ vācu izlūku daļas, kas pa citiem ceļiem bija aizsteigušās priekšā. Abi ar tēvu atgriezāmies Kuldīgā.

Vācu okupanti Kuldīgā un uz laukiem laupīja un veda uz Vāciju visu, ko vien varēja aizvest. Strādnieki, kas vēl bija palikuši Kuldīgā, klīda pa tuvējo apkārtni, meklēdami darbu un maizi. Kuldīgas iedzīvotāju skaits samazinājās vairāk par pusi.

Strādāja tikai sīkās darbnīcas. Tēvam palaimējās dabūt sētnieka vietu. Es iestājos par mācekli šuvēju darbnīcā.

Partijas organizācijas darbība bija uz laiku pārtraukta. Tomēr Kuldīgā palikušie biedri sāka atkal organizēties pulciņos. Visaktīvākie bija E. Šams, L. Kēniņa, E. Freimane, M. Ulpe un citi. Pulciņā, kurā es darbojos, bija septiņi biedri, pulciņu vadīja E. Šams.

Sakarū ar organizācijām ārpus Kuldīgas nebija. Pulciņos apspriedām ziņas, ko izlasījām vācu laikrakstos. No avīzēm un sarunām ar vācu kareivjiem uzzinājām arī par Februāra revolūciju Krievijā.

Tikai 1917. gada beigās nodibinājām sakarus ar atsevišķiem partijas biedriem Liepājā.

Pēc Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas uzvaras vērojām disciplīnas iršanu un sabrukumu vācu armijas daļās. Vācu kareivji negribēja karot pret Padomju Krieviju. Vācu regulārās armijas daļa, kas atradās Kuldīgā, vairs nepievērsa mums, vietējiem iedzīvotājiem, agrāko vērību. Mēs, partijas biedri, šo stāvokli izmantojām un aktivizējām savu aģitācijas darbu darbaļaužu masās. Pirmais plašākais LSD Kuldīgas organizācijas aģitācijas darbs masās bija saistīts ar gatavošanos uz 1918. gada Maija svētkiem. Atkal šuvām sarkanos karogus, kurus uzvilcām gan pašā Kuldīgā, gan arī meža priedēs. Kuldīgā un apkārtnē izplatījām Pirmajam Maijam veltīlus uzsaukumus.

Tai laikā es atkal uzņēmos uzturēt partijas organizācijas sakarus ar Liepāju caur Aizputi. 1918. gada vidū arvien biežāk dabūjām partijas literatūru, rudenī jau saņēmām to pavisam regulāri.

1918. gada rudenī no Liepājas atbrauca un sāka Kuldīgā strādāt J. Jūrmalnieks. Notika ne tikai pulciņu sapulces, bet arī plašas kopējas biedru sapulces tuvējos mežos. Sapulcēs atbraukušie propagandisti nolasīja referātus par Oktobra revolūciju Krievijā. Daudz runājām par to, ko darīt mūsu partijas organizācijai, lai ātrāk aiztriektu okupantus un pievienotos Padomju Krievijai.

Partijas biedru skaits strauji auga, mums bija liela autoritāte Kuldīgas iedzīvotāju vidū. Tādēļ, neskatoties uz to, ka Kuldīgā šai laikā bija palikuši tikai ap 5 tūkstoši iedzīvotāju un vai visi iedzīvotāji viens otru pazina, partijas vadošās iestādes bija nolēmušas, ka LSD Kurzemes organizācijas otro konferenci visizdevīgāk sasaukt Kuldīgā.

Rūpīgi tika izmeklētas konferences telpas un delegātu uzturēšanās vietas. Mans uzdevums bija sagaidīt delegātus un pavadīt tos uz konferences vietu. Konference notika 1919. g. janvāra sākumā. Pati nebiju delegāte, bet zinu, ka no Liepājas bija ieradusies K. Kauliņš, J. Vītols (Pakalniņis), Pitkevičs (Zilais) un Jurgis (Rīts). Pēc konferences mums pulciņos referēja par tās darbību un pieņemtajiem lēmumiem. Atmīnu, daudz runāja par to, ka jābruņojas un jāorganizē sacelšanās pret okupantu varu. Runāja arī par Kuldīgas Revolucionārās komitejas organizēšanu.

Vācu armijas atliekas atkāpās, tās aizgāja arī no Kuldīgas. Mēs staigājām ar lepni paceltām galvām un strādājām atklāti, gluži vai legāli. Visi gaidījām atbrīvošanas dienu. Mītiņi, sapulces, kara apmācības, kaut arī ar vecām berdankām un nedaudzām no vācu kareivjiem iegūtām šautenēm, aizņēma visu brīvo laiku. Sāka runāt, ka iespējams atsevišķu kontrrevolucionāru bandu uzbrukums un izrēķināšanās ar progresīvi noskaņotajiem iedzīvotājiem apkārtējos pagastos. Mūsu komiteja organizēja naktis uz ceļiem ap Kuldīgu bruņotus posteņus.

1919. gada janvārī uz Aizputes šosejas bandīti vācu landesvēristi ar Bērzu muižas baronu priekšgalā pārsteidza un noslepavoja četrus biedrus — Gaili, Prūsi, Ķemeru (Jeņķi) un Ergutu (Ziedoni), kuri pēc partijas uzdevuma izpildīšanas bija atceļā uz Kuldīgu. Viņu bēres izvērtās par darbaļaužu demonstrāciju. Tik plašu demonstrāciju Kuldīga nekad agrāk nebija piedzīvojusi. Biedri nesa ar sarkanu drēbi apvilktos zārkus uz pleciem no luterāņu baznīcas cauri visai Kuldīgai līdz kapiem. Plīvoja sarkanie karogi. Lai gan bija auksts, vīrieši gāja kailām galvām. No tūkstoš mutēm skanēja revolucionārais sēru marš «Par upuri kritāt...». Dziedāja arī citas revolucionāras dziesmas. Runātāji pie kapa aicināja atriebt par biedru izlietām asinīm un sauca uz jaunu cīņu līdz uzvarai. Cilvēki pēc sēru mītiņa ilgi neizklīda.

Drīz uzzinājām, ka Sarkanā Armija jau tuvu. Visi gatavojāmies to sagaidīt. Uz Ventas tilta cēlām godavārtus. Darbnīcā atklāti šuva sarkanos karogus. Ar gaviļēm sagaidījām Sarkanās Armijas kavalērijas nodaļu, kas 27. janvārī ienāca Kuldīgā. Atkal mītiņi, runas... Armijas daļas drīz atstāja Kuldīgu un devās tālāk Ventspils virzienā.

Kādu vakaru Kuldīgas Kara revolucionārās komitejas štābā (tagadējās tautas tiesas telpās) sasauca partijas biedru sapulci. Sapulcē apsprieda jautājumu par pašreizējo stāvokli un nolēma

Nams Kuldīgā Rīgas (agrāk Kalna) ielā 25. 1919. gadā te atradās Kuldīgas Kara revolucionārā komiteja

aizsargāt Kuldīgu ieročiem rokās, ja tai uzbruks kontrrevolucionāru bandas. Nolēma, ka visiem partijas biedriem jābūt kaujas gatavībā un turpmāk vēl vairāk jāapgūst militārās zināšanas, ka štābā vienmēr jādežurē apbruņotiem komunistiem.

Sapulce beidzās pēc pusnakts. Vīrieši likās gulēt turpat štābā, mēs izklidām pa dzīvokļiem.

13. februārī rīta krēslā mani uzmodināja šāvieni troksnis. Piesteidzos pie loga. Mana istaba atradās otrā stāvā, un no tās pavērās plašs skats uz Jāņkalnu un apkārtni. Redzēju, ka vācu kareivju ķēdes nāk viena pēc otras un ir jau pie pašas Kuldīgas. Uz ielas troksnis, šāvieni, izsaučieni — vācieši šauj komunistus! Kuldīgā sākās drausmīga cilvēku iznīcināšana. Pilsētas štāba telpās pārsteigtos biedrus visus zvēriski nogalināja. Bandītu priekšgalā bija vietējie vācu un latviešu buržuji — fabrikanti,

*Nams Kuldīgā, Padomju (agrāk Baznīcas) ielā, kur 1919. gada 13. februārī
landesvērīstī noslepkavoja ap 70 revolucionāru*

veikalnieki un viņu dēli. Daži no tiem šāva, citi uzrādīja komunistu dzīvokļus. Ko atrada mājās, tos veda uz Gotlība sētu toreizējā Baznīcas ielā netālu no vecā tirgus laukuma un nošāva. Šaušana notika arī krievu baznīcas sētā. Nogalināja ne tikai komunistus. Katru, kas minētajiem kungiem likās «aizdomīga» persona, arestēja, mocīja un nošāva. Tās bija neaprakstāmas briesmu dienas Kuldīgā. Gotlība sētā bija vairāk nekā 300 nošautu cilvēku, vairāki desmiti noslepkavoto gulēja uz ielām. Smilšu un Ventspils ielas stūrī gulēja K. Teteris, bijušais kuldīdznieks, kas partijas uzdevumā bija atsūtīts no Ventspils uz Kuldīgu. Veselu nedēļu viņus neapbedīja. Nezinājām paši, kas dzīvs, kas nošauts. Visi sakari ar biedriem bija pārtraukti.

Pēc nedēļas vācieši mobilizēja šķūtniekus, krāva liķus kau dzēs ragavās, veda uz kapsētu un lika tur rindā. Tad izziņoja iedzīvotājiem, ka varot iet sameklēt piederīgo liķus. Izrādījās, ka paziņojums ir lamatas. Tos, kas pazina nogalināto vidū savējos, vēlāk mājās arestēja un nošāva.

Kopā ar Loti Kēniņu aizgāju uz kapsētu. Tas bija šausmīgs, mūžam neaizmirstams skats. Rindās gulēja izkropļoti liķi, kurus pazīt varēja tikai pēc drēbēm. Arī mēs pēc drēbēm pazinām E. Šamu, vienu no vecākajiem un pašaieliedzīgākajiem partijas biedriem Kuldīgā. No man pazīstamiem biedriem bija noslepka-voti Kārlis Cīrulis, Hermanis Kurmis, Jānis Slamiņš, Zanis Mūrnieks, Jumiķis, Kežbers un citi.

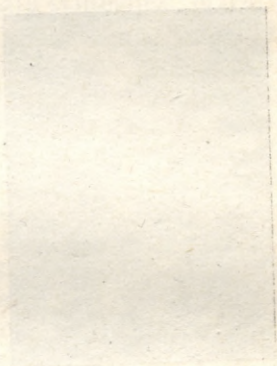
No kapiem pārnākusi, saslimu ar nervu drudzi. Ārsts teica, ka mani nekavējoties jāievieto slimnīcā. Tur atkal biju aculieciniece slepkavu briesmu darbiem. Slimnīcā iebruka piedzērušies bendes. Ievainotiem, gūstā kritušajiem sarkanarmiešiem, kas gulēja slimnīcā, plēsa nost no sakaltušām brūcēm kreklus un apsējumus. Citu slimnieku acu priekšā tos sīta, mocīja, sadauzītu vilka ārā no gultām, aizveda un nošāva. Uz slimnīcas grīdas, pa kuru vilka ārā ievainotos, palika asiņu peļķes.

Kuldīgā nebija strādnieku ģimenes, kurā nebūtu noslepka-vots kāds ģimenes loceklis. Sētās un ielās skanēja vaimanas. Savu roku šajā slaktiņā bija pielikuši arī Kuldīgas meņševiki. Par to liecina arī šāds gadījums. Svarca sētā, siena šķūnī, no bendēm bēgot, bija noslēpušies pieci biedri. Atceros no tiem divus — Jēkabu Kārkliņu un Jāni Slamiņu. To bija uzzinājis sētas saimnieks Švarcs. Tas izbailēs, nezinādams, ko iesākt, aizskrējis pie paziņas — meņševika pēc padoma. Meņševiks nomierinājis Švarcu un apsolijs lietu nokārtot. Drīz sētā pie siena šķūņa ieradušies bendes ar slaktera Korecka vecāko dēlu priekšgalā, noslēpušos biedrus izvilkuši no siena, līdz nemaņai sasītuši, tad aizveduši un nošāvuši Gotlība sētā.

Tikai nedaudziem aktīviem partijas biedriem bija izdevies izvairīties no bendēm. Starp tiem mināmi J. Rallis un J. Zernevics. Pēdējie bija aizbēguši pie Matildes Ulpes, kas viņus noslēpusi pirts katlā. Pēc tam trīs nedēļas viņi bija slēpušies kādā pagrabā, līdz radusies iespēja no Kuldīgas aiziet.

Isi pēc iznākšanas no slimnīcas mani arestēja. Mani bija no-devis policists Getheims. Policija parādīja manu ģimetni un teica, ka man esot bijuši sakari ar komunistiem, jo mana ģimetne at-rasta kāda nošautā kabatā. Atbildēju, ka ar komunistiem man sakaru nav, ka nošautos gāju skatīties līdz ar citiem, bet ģimetni no albuma izņēmis droši vien pats Getheims. Mani paturēja ap-cietinājumā kādu nedēļu, bet tad izlaida, paturot policijas uz-raudzībā. Biju slima, nebiju droša, ka mani nearestē no jauna, un tā 1919. gada marta mēneša beigās aizbraucu uz Liepāju.

Manā dzīvē un revolucionārajā darbā sākās jauns posms. Saistijos ar Latvijas Komunistiskās partijas Liepājas organizāciju, no kuras saņēmu jaunus uzdevumus. Iekļāvos cīņā pret buržuāzijas kundzību. Un, kad vēlāk man nācās Latviju atstāt, aizbraucu ar noteiktu ticību, ka algriezišos, jo zināju, ka dzimtenē palikušie biedri sarkano cīņas karogu no rokām neizlaidīs un turpinās cīņu līdz uzvarai.

A. Blumfelds

PARTIJAS UN PADOMJU DARBĀ DOBELES RAJONĀ

Atceroties 1918.—1919. gada vēsturiskos notikumus, gribas pastāstīt, kā Dobēles rajona darbaļaudis Komunistiskās partijas vadībā cīnījās par Padomju varu un veica pirmos sociālisma celtniecības pasākumus. Atsaukt atmiņā varonīgo cīņu un darba dienas, no kurām mūs šķir jau četri gadu desmiti, palīdzēja gan tā laika dokumenti un laikraksti, gan arī sarunas ar vēl dzīvajiem atmiņās aprakstīto notikumu dalībniekiem Annu Beiku, Lūciju Blumfeldi, Kārli Verneru un citiem.

Pasaules kara un vācu okupācijas gados

Revolucionārās kustības uzplūdu gados pirmā pasaules kara priekšvakarā Latvijas Sociāldemokratijas Jelgavas organizācija ievērojami pieauga skaitliskā ziņā, kā arī norūdījās asajā šķirū cīņā, kļūstot par kaujiniecisku boļševistisku organizāciju. Toreiz es strādāju LSD Jelgavas organizācijas Dzirksteles rajona partijas pulciņā «Atvase». «Atvases» biedru pulciņš, kurā veicu pulciņa pārstāvja uzdevumus, sastāvēja apmēram no 15—20 cilvē-

kiem; aktīvākie no tiem bija Augusts Konrāds, Riekstiņš, Edvards Blumfelds, Anete Liepiņa, Jūlija Jēkabsons, Otto Trautmanis un citi. Cieši bijām saistīti arī ar citiem partijas pulciņiem Dobeles apkārtnē.

Mūsu pulciņš darbojās Dobelē, kā arī apkārtējos pagastos: Lielbēzēs, Bērzbeķēs, Annenieku, Rumbumuižas, Džūkstes, Pienavas, Sipeles, Šķibes un citos.

Mūsu galvenais darbs bija revolucionāro ideju izplatīšana mīnēto pagastu laukstrādnieku vidū gan ar revolucionārās literatūras palīdzību, gan sasaucot nelegālas un legālas sapulces, gan izmantojot individuālo agitāciju. Partijas biedru teorētiskā pulciņa nodarbībās apspriedām K. Marksa un F. Engelsa «Komunistiskās partijas manifestu», F. Engelsa grāmatu «Ģimenes, privātīpašuma un valsts izcelšanās», «Erfurtes programmu» un citus mums pieejamos marksistiskos darbus. Revolucionāro ideju izplatīšanā daudz darīja Dobeles Saviesīgā un Annenieku Izglītības biedrība, kurās strādāja mūsu partijas biedri.

Kad iesākās imperiālistiskais pasaules karš, daži mūsu pulciņa biedri tika mobilizēti armijā. Atradās arī jaunieši no vidējās zemniecības vidus, kas, patriotisma viļņa aizrauti, pieteicās armijā brīvprātīgi. Šādos apstākļos 1914. g. septembra mēnesī saaucām partijas pulciņa biedru sapulci, kas notika Annasmuižas mežā. Sapulcē apspriedām jautājumu par kara būtību un nostāju, kāda būtu jāieņem mūsu partijas pulciņam. Vienbalsīgi nolēmām, ka nepieciešams agitēt lauku iedzīvotāju un sevišķi jauniešu vidū pret imperiālistisko karu. Te mums daudz palīdzēja nelegālā revolucionārā literatūra, kuru lielā daudzumā saņēmām no LSD Centrālās Komitejas.

Pienāca 1915. gada aprīlis. Kara negaiss jau tuvojās Kurzemei. Kaut kur tālu uz dienvidrietumiem bija dzirdama vēl klusa, bet draudoša lielgabalu dunoņa. Asiņainā kara trakojošās vētras tuvošanos izjuta visi iedzīvotāji. Kara pirmo dienu patriotiskā sajūsma bija izgaususi kā dūmi. Viens otrs jau saņēma ziņas par dēla vai brāļa nāvi Austrumprūsijā, un tagad briesmīgā nāves elpa bija sajūtama jau Lejaskurzemes un Zemgales laukos. Šādos apstākļos mūsu pulciņa biedri gatavojās sagaidīt proletariāta starptautiskās solidaritātes dienu — Pirmo Maiju.

Man un Augustam Konrādam uzdeva nakti uz Pirmo Maiju izkārt sarkano karogu. Jau marta mēnesī bijām iegādājušies sarkano drēbi karogam, kuru ar rūpīgām rokām pagatavoja mūsu partijas pulciņa biedrenes Līna Pērkone un Faniņa Simansone.

Kopā ar Augustu Konrādu uzrakstījām uz sarkanā karoga lozungu: «Nost imperiālistisko karu!», bet uz karoga otrās puses — «Lai dzīvo Pirmais Maijs — proletariāta starptautiskās solidaritātes diena!». Kārtij piestiprināto karogu uznesu smuidrā priedē Dobeles—Tukuma lielceļa malā pie bijušās latviešu mācītāja muižas, no kurienes to varēja tālu redzēt. Sirdi izjutām lielu prieku: lai redz pasaule, ka sarkanais kaujas un brīvības karogs, pacelts augstu pār priežu galotnēm, aicina darbaļaudis cīņā pret imperiālistisko karu, cīņā pret važām un verdzību. Citi biedri šai nakti Dobeles apkārtnē bija izkaisījuši daudz skrejlapīņu.

Pienāca 1915. gada jūlija dienas, kad imperiālistiskās Vācijas karapulki tuvojās Dobelei. Kurzemes bēgļu masas pārplūdināja visus ceļus. Tā kā vācieši strauji virzījās uz priekšu, daudzi bēgļi, lai nekristu iebrucēju rokās, atbrīvoja savus smagos vezumus no mantām. Ceļa grāvjos mētājās piekrautas kastes un maisi ar drēbēm, militiem, labību...

Pēc vācu ienākšanas Kurzemes novados bija palicis maz iedzīvotāju. Aizbēgušo saimnieku lauki palika nenoplauti un nenovākti. Likās, ka pār Kurzemi bija pārskrējusi briesmīga negaisa vētra. Palikušie iedzīvotāji bija nemierīgi, satraukti, jaunākie vīrieši slēpās mežos, jo klīda baumas, ka vācieši visus karospējīgos vīriešus mobilizējot savā armijā. Speciālas vācu karaspēka daļas klīda pa mājām, rekvizējot lopus un aplaupot iedzīvotājus.

Ieņēmuši Jelgavu, vācieši tūlīt nodibināja Kurzemes vācu valdi. Visos ieņemtajos apriņķos nodibinājās vācu apriņķu valdes ar vietējiem vācu baroniem priekšgalā. Jelgavā iznāca Kurzemes vācu valdes «Noteikumu lapa» latviešu valodā, kurā tika ievietoti visi vācu okupācijas režīma organu izdotie rīkojumi.

1915. g. 28. jūlijā parādījās sludinājums par biedrību un sapulču aizliegšanu. Aizlieguma neievērošanas gadījumos draudēja sods līdz 10 000 markām vai ieslodzīšana cietumā līdz 1 gadam. Bija ierobežota satiksmes brīvība. Neviens no vietējiem iedzīvotājiem nedrīkstēja bez vācu policijas speciālas apliecības pāriet sava pagasta robežas, nerunājot nēmaz par nakts satiksmi, kas bija pilnīgi aizliegta. Tumsai metoties, neviens vietējais iedzīvotājs nedrīkstēja parādīties ārpus mājas. Ar nodokļiem bija aplikti visi iedzīvotāji — kā strādnieki, tā arī lauku māju un pilsētu gruntsgabalu īpašnieki. Bija arī suņu nodoklis. Aizliedza jebkuru tirgošanos ar lauksaimniecības produktiem. Tirgotāju preču krājumus apķīlāja. Par vācu kareivju un to piederīgo aizskaršanu, par pretošanos vācu okupantu valdēm un to noteikumiem, par

kareivju mudināšanu neklausīt priekšniecībai draudēja nāves sods. Latviešu skolas slēdza, un latviešu bērniem nācās apmeklēt vācu skolas ar obligātu vācu valodu, pie tam latviešu skolotājus nomainīja ar vietējiem vāciešiem. Ar vārdu sakot, visā okupētajā Kurzemē valdīja vācu okupācijas varas neaprobežota patvaļa un varmācība.

Tas viss radīja tautā milzīgu, kaut arī pagaidām vēl slēptu naidu pret vācu okupantiem un to roklaižiem.

Šādos apstākļos mums nācās turpināt partijas pagrīdes darbu, kuru vēl vairāk apgrūtināja tas, ka ar LSD Centrālo Komiteju vairs nebija nekādu sakaru. Mūsu partijas pulciņā bez manis šai laikā vēl darbojās Augusts Konrāds, Edvards Blumfelds, Anele Liepiņa, Jūlija Jēkabsons, Riekstiņš un citi.

1915. g. decembrī pulciņa sapulcē apspriedām jautājumu par tālāko pulciņa darbību. Nolēmām turpināt aģitāciju pret imperiālistisko karu, kā arī gatavoties cīņai pret vācu okupācijas režīmu, izmantojot katru iedzīvotāju sašutuma un neapmierinātības izpausmi. 1916. gada janvārī mēs sākām izdot ar hektografu pavairotu žurnālu «Taurētājs» (atbildīgais redaktors A. Konrāds), kurā ievietojām rakstus par imperiālistiskā kara postošajām sekām, par vācu okupācijas zvērisko režīmu, par nodokļiem un citiem jautājumiem. Pavisam mēs izdevām divus numurus, kurus nācās izplatīt ar lielu uzmanību. Abus žurnālus saglabāju līdz otrajam pasaules karam. 1941. g. jūlijā, evakuējoties no Rīgas, tie palika dzīvoklī un vācu fašistu okupācijas laikā līdz ar manām grāmatām gāja zudumā.

Daudzi vācu kareivji siroja pa lauku mājām, iepirkdami no vietējiem iedzīvotājiem sviestu, olas un speķi. Dzīvodams uz laukiem Dobeles apkārtnē, starp citu, uzsāku sarunu ar kādu vācu kareivi Johanu no Berlīnes, kas bija Vācijas Sociāldemokrātiskās partijas biedrs. Sarunājoties ar Johanu, centos viņam izskaidrot, kāpēc vietējie iedzīvotāji izturas pret vāciešiem ar tādu naidu. Uzzināju, ka vācu kareivju vidū ir daudzi imperiālistiskās Vācijas agresīvās politikas un kara pretinieki.

Sarunas par politiskiem jautājumiem notika bieži un ne tikai ar Johanu, bet arī ar Hāzi no Braunšveigas un citiem vācu kareivjiem, no kuriem dažus vēlāk pēc novembra revolūcijas Vācijā ievēlēja Dobeles Kareivju padomē.

Lai raksturotu vācu kareivju noskaņojumu un mūsu pārrunu rezultātus, minēšu kādu spilgtu gadījumu.

Dažus kilometrus aiz Dobeles, Naudītes pagasta robežās,

atradās vācu artilērijas šaujamaiss laukums (poligons), kur notika kareivju apmācības. 1917. g. martā kādā saulainā pēcpusdienā poligonā norībēja viens pēc otra divi lielgabala šāvieni, kam sekoja dobjs lādiņu sprādziens kaut kur ap Lielbērzi. Uzreiz izplatījās ziņas, ka vācu artilēristi apšaudot Lielbērzes un Bērzbekes muižas. Devos ceļā, lai pārbaudītu šo ziņu pareizību. Tiešām, Lielbērzes muižā barona pils priekšā bija sprādzis lielgabala lādiņš, kas bija izrāvis lielu bedri un sašķaidījis ābeli. Bērzbekes muižā, kura piederēja baronam fon Villonam, lādiņš bija izsitis muižas kalēja cūkkūts ķieģeļu sienu. Lādiņš nebija eksplodējis, bet, izraujot mūri, iekritis cūkas silē blakus sivēnam, kas mierīgi aplūkoja negaidīto viesi.

Izskaidrojām notikušo ar vācu armijā vērojamo kareivju nemieru pret ieilgušo karu; arī mūsu aģitācija nebija palikusi bez sekmēm. Par Februāra revolūciju Krievijā, kas stipri revolucionizēja vācu kareivjus, mēs tad vēl neko nezinājām.

Marta beigās saņēmām pirmās ziņas par Februāra revolūciju Krievijā. Šīs ziņas ļoti iepriecināja un sajūsmināja visus mūsu pulciņa biedrus. Cerējām, ka drīz izbeigsies karš, kas atnesis tik daudz posta un ciešanu. Skaidras un patiesas informācijas par stāvokli Krievijā mums tomēr nebija. Atrauti no Krievijas, bijām neziņā par tālāko darbības veidu, jo sakaru ar partijas Centrālo Komiteju joprojām nebija. Dzīve izvirzīja arvien jaunas problēmas, kuru atrisināšanai mums trūka pietiekamu zināšanu un pašreizējā stāvokļa izpratnes.

Augustā iesākās vācu karaspēka uzbrukums Rīgas frontē. Sakarā ar ģenerāļa Korņilova nodevību vācu okupantiem 21. augustā izdevās ieņemt Rīgu. Septembra beigās no Rīgas Dobelē ieradās LSD biedri Olga Viksne, Fricis Bernovskis un Žanis Vitte. Viņi ienesa mūsu darbā jaunu spirdzinošu vēsmu. Dabūjām noteiktākas un pareizākas ziņas par Februāra revolūciju Krievijā, par mūsu partijas nostāju imperiālistiskā kara un revolūcijas jautājumos laikā pirms Rīgas krišanas.

Novembra beigās sanāca Dobeles un apkārtnes partijas biedru sapulce, lai nospraustu tuvākās darbības plānu un atjaunotu sakarus ar partijas Centrālo Komiteju. Sapulce ievēlēja partijas komiteju triju cilvēku sastāvā (F. Bernovskis, Ž. Vitte, A. Blumfelds). F. Bernovskim uzdevām uzņemt sakarus ar Rīgu un pieprasīt referentu par starptautisko stāvokli. Nolēmām sasaukt ziemsvētkos masu sapulci. Aprunājušies ar dažiem biedriem, nolēmām sapulci sasaukt Annasmuižas virsmežziņa mājās. Virs-

mežziņa dēls Edvards Fimbers bija mūsu partijas organizācijas biedrs.

Pirmajā ziemsvētku vakarā, kad virsmežzinis ar sievu bija aizbraukuši ciemos pie radiem, mājas otrajā stāvā aiz aizklātiem logiem notika sapulce, kurā ieradās 40—50 cilvēku — partijas biedru un bezpartejisko no apkārtnes lauku mājām.

Par starptautisko stāvokli referēja Pēteris Krustiņš, kas bija ieradies pie mums no LSD Centrālās Komitejas. P. Krustiņš runāja par Sociālistisko revolūciju Krievijā. Uzzinājām, ka Oktobra revolūcijas rezultātā strādnieki un trūcīgie zemnieki pārņēmuši varu savās rokās kā centrā, tā arī uz vietām, ka revolūcija vērsās plašumā un Padomju vara nostiprinās. P. Krustiņš norādīja, ka galvenais uzdevums vācu okupācijas apstākļos ir nesaudzīgi cīnīties pret Vācijas imperiālismu, kas draud nožņaupt sociālistisko revolūciju Krievijā, kā arī pret latviešu nacionālo buržuāziju, kura pūlas atraut Latviju no Padomju Krievijas un ir gatava sadarboties ar Vāciju.

Pēc sapulces apspriedām ar P. Krustiņu jautājumu, kā tuvākajā laikā nodibināt ciešus sakarus ar partijas Centrālo Komiteju, un norunājām, kādu paroli lietot, ja pie mums ierastos kāds no Centrālās Komitejas.

1918. gada aprīļa mēneša beigās pie manis atnāca neliela auguma cilvēks, kas pēc apmainīšanās ar parolēm nosauca sevi par Ziedoni. Atnācējs bija partijas Centrālās Komitejas pārstāvis J. Ozols, kas atjaunoja Centrālās Komitejas sakarus ar partijas organizācijām Kurzemē. Norunājām uzturēt regulārus sakarus caur Tukumu un vienojāmies par paroli. Pēc tam Ziedonis atvadījās un aizgāja, lai turpinātu savu grūto, atbildīgo un bistamo darbu.

Jūnija sākumā agrā, saulainā rītā pie manis ieradās kāds jauns vīrietis, ģērbies tumši zilā, jau stipri apvalkātā uzvalkā. Viņam bija tumši mati, bāla seja un, apmainoties ar parolēm, viņš stādījās priekšā, nosaukdams sevi vārdā «Klints». Viņš man nodeva vairākus nelegālus uzsaukumus («Nost vācu imperiālismu!», «Lai dzīvo sociālistiskā revolūcija Krievijā!» u. c.). Bet pēc tam sāka izjautāt, vai pulciņā esot daudz partijas biedru un vai varētu ar kādiem no tiem satīties. Man šāda iztaujāšana likās ļoti aizdomīga, es viņam atbildēju, ka tā ir konspiratīva lieta un par to nerunā. Apmulsis svešais sāka stostīdamies taisnoties, ka viņš nekā ļauna neesot domājis, bet tā vien garāmējot apjautājies.

Sakarā ar aizdomām, kādas man bija radušās par «Klinti», saņemto literatūru nevarēja izmētāt pa ceļiem un ielām. Nolēmu literatūru izdalīt partijai biedriem, lai viņi to savukārt iedotu strādniekiem un lauku darbaļaudīm tieši darba vietās un lai neviena skrejlapīņa nenonāktu žandarmu rokās. Tā arī to izdarījām.

Pāris nedēļas vēlāk agrā rītā, kad mājās biju viens, pie manis ieradās divi vācu žandarmi no Tukuma apriņķa policijas. Iebraucot sētā, vecākais žandarms man vaicāja, vai es esot Augusts Blumfelds. Atbildēju, ka tas esmu. Ne vārda nesacīdams, žandarms pienāca pie manis un ieslēdza manas rokas dzelzs riņķos. Tad sākās kratīšana. Ilgi viņi vandījās pa dzīvokli, šķūni, klētiņu, apgriezdami un izsvaidīdami visu, kas gadījās pie rokas. Kad viss bija izvandīts, rūpīgi satina papīrā sienas skapītī atrastās manas māsas, skolnieces, vēstules.

Kad žandarmi izveda mani sētā, lai vestu uz policijas iecirkni, ienāca māte ar kartupeļu groziņu rokās. Ieraugot, ka manas rokas ieslēgtas dzelzs sprādzēs, mātei izkrita groziņš no rokām, un izbailu pilnām acīm viņa mēmi lūkojās mani. Tas bija viens acurmirklis, un es tikai paspēju viņai pasacīt pāris mierinošu vārdu. Tad žandarmi mani iestūma pajūgā, paši nosēzdamies pa labi un kreisi. Tā sākās mans ceļš uz cietumu. Pie Rumbu muižas kroga mani izsēdināja no pajūga un atstāja jaunākā žandarma apsardzībā, bet otrs žandarms aizbrauca uz Paķuļu mājām pēc brāļa Edvarda, kur viņš tobrīd strādāja pie šķūņa būves.

Kad atbrauca vecākais žandarms ar arestēto brāli, sāku pieprasīt, lai noņem roku dzelžus. Žandarms, mazliet padomājis, atbrīvoja manas rokas un piekodināja, ka, ja es domāšot bēgt, tad mani uz vietas nošaušot. Pastiprinot savus vārdus, viņš pabāza man zem deguna savu brauniņu.

Pievakarē iebraucām Tukumā un beidzot nokļuvām cietuma telpās vieninieku kamerās.

Pagāja vairāk nekā mēnesis. Tad kādu dienu jūlija beigās vai augusta sākumā mani izsauca uz nopratināšanu vācu slepenpolicijā, kura atradās šķērsieliņā blakus cietumam. Pratināšana turpinājās diezgan ilgi, bet nekā žandarmi nedevisa.

Kad cietumā dabūjām zināt par revolūciju Vācijā, visi politiskie ieslodzītie pieprasīja, lai tos atbrīvo. Cietuma administrācija tomēr mūs no cietuma neatbrīvoja, kaut gan bija pagājusi vairāk nekā nedēļa pēc revolūcijas. Pēc dažām dienām, kā par brīnumu, atslēdza visu politisko ieslodzīto kameras un ļāva mums brīvi

satikties. Satikšanās un iepazīšanās bija sirsnīga. Sevišķi man atmiņā palikusi iepazīšanās ar biedriem no Tukuma — J. Ūdri un Niedri, kas arī bija daudz pārcietuši cietumā izmeklēšanas laikā. Pa naktīm J. Ūdris bija sists un mocīts, viņa rokas nedēļām bija turējuši saslēgtas dzelzīs. Satiekoties pārrunājām agrāko dzīvi un nākotnes uzdevumus partijas darbā. Izsacījām arī bažas, ka vācieši, zinādami, ka esam boļševiki, mūs var kādu nakti izvest no cietuma un nošaut. Tādas bažas, kā vēlāk uzzinājām, nebija bez pamatā.

Atceros, tas bija trešdien, 1918. gada 27. novembrī. Kad cietumā, sastopot policijas žandarmu, jautāju, vai mūs drīz atbrīvos, tas smīnēdams atbildēja: «Ne ātrāk kā pirmdien.»

Vēlāk izrādījās, ka Dobeles vācu Kareivju padome, kurā bija arī jau agrāk minētais Johans, bija vairākas reizes telegrafiski pieprasījusi Tukuma žandarmu pārvaldei, lai mūs ar brāli nekavējoši atbrīvo. Cietumā atrazdamies, es par to neko nezināju un biju pārsteigts, kad mani un brāli jau trešajā dienā pēc manas sarunas ar vācu policijas žandarmu negaidīti atbrīvoja. Tas bija piektdien, 1918. gada 29. novembra pievakarē. Cietumā vācu slepenpolicijas leitnants izmeklētājs, kas paziņoja par mūsu atbrīvošanu, man piedraudēja: ja es vēlreiz nonāksot viņa rokās, tad bez vārda runas viņš mani noliksot «pie sienas». Sevī gan nodomāju, ka šādu «prieku» tas vairs nepiedzīvos! Tagad lai ejot. Mēs ar brāli tomēr atsacījāmies aiziet, pirms nebūs atbrīvoti arī pārējie 60 biedri. Līdz ar pēdējo ieslodzīto biedru atstājām ienīstās cietuma telpas. Mēs atstājām Tukumu, jau krēslai metoties, un, paredzēdami visādas varbūtības, pa aplinkus ceļiem devāmies Dobeles virzienā. Ceļā sāku sajūst negantas sāpes kāju un roku locītavās. Beidzot apsēdos ceļmalā, jo tālāk vairs nespēju aiz sāpēm kustēties. Saprātu, ka tās ir cietumā pārdzīvoto mocību sekas. Brālim nācās mani nest uz muguras līdz kādām mājām, kuru saimnieks iedeva mumš pajūgu. Vēlā vakarā ieradāmies mājās, kaut ārkārtīgi noguruši un izmocījušies, bet ar jaunām cerībām un jaunu cīņas sparū.

Svētdien, 1. decembrī, mani uzaicināja ierasties Dobelē vācu Kareivju padomē, kurai es biju parādā pateicību par savu un daudzu citu biedru atbrīvošanu. Cerēju, ka tā būs revolucionāra padome, bet, jau pārkāpjot sliekšni, ieraudzīju tās pašas vīzdegunīgās un augstprātīgās vācu virsnieku sejas, kaut gan daži runāja, ka virsnieku vidū arī esot sociāldemokrāti. Ja arī tādi bija, tad tie bija Seidemaņa—Noskes tipa ļaudis. Dabiski, mani pār-

ņēma šaubas un neuzticība un sapratu, ka vaļširdīgs ar šiem vīriem nevaru būt, kaut gan ārēji uzņemšana bija laipna.

Viens no virsniekiem jautāja, kā pret mani esot izturējušies cietumā. Atbildēju, ka sevišķu laipnību nebiju cerējis tur sagaidīt. Parunājies šo to par maznozīmīgām lietām, atvadījos un izgāju. Gaitenī mani panāca vācu kareivis Johans, kas pastāstīja, ka Padomes locekļi kareivji esot piespieduši Padomi iejaukties manā un mana brāļa atbrīvošanā, jo mums esot draudējusi izrēķināšanās. Johans interesējās, vai atbrīvoti visi apcietinātie. Pēc tam īsumā tam pastāstīju par cietuma režīmu, par spīdzināšanām. Johans, klausoties manā stāstā, bija ļoti uztraukts, un redzēju, ka pirksti tam savelkas dūrē. Viņš teica, ka vislabāk tagad dotos uz mājām, uz Berlīni, lai iekļautos tur vācu proletariāta revolucionārajā cīņā. Runājām par to, cik būtu labi, ja vācu proletariāts apvienotos revolucionārajā cīņā ar Krievijas proletariātu. Vācu virsnieku parādīšanās gaitenī spieda mūs sarunu izbeigt un atvadīties.

Tas, ka revolūcijas saviļņotās vācu kareivju masas negribēja karot pret Padomju Krieviju, lielā mērā sekmēja vecās vācu armijas sabrukumu. Radās apstākļi, kad latviešu darbaļaudis varēja izvirzīt Padomju varas nodibināšanu par savu tiešo uzdevumu.

Padomju varas nodibināšana un sociālisma celtniecības pirmie soļi Dobeles rajonā

Pēc Latvijas buržuāziskās Pagaidu valdības nodibināšanās 1918. g. novembra otrajā pusē Latvijā sāka organizēties pagastos vietējie varas organi — tā saucamās «zemnieku un bezzemnieku padomes». Latvijas Pagaidu valdība izsludināja brīvprātīgo vervēšanu «neatkarīgās» Latvijas armijā, bet tā nerada darbaļaužu vidū ne mazākās atsaucības. Reizē arī iesākās brīvprātīgo vācu karaspēka daļu jeb t. s. dzelzs divīzijas organizēšana. Dzelzs divīzijā iestājās vācu virsnieki, jefreitori un kareivji, kurus bija iekārdinājusi piesolītā lielā alga par cīņu pret boļševikiem un kuri cerēja pēc kara iegūt apsolīto zemi Latvijā.

Šādos apstākļos dziļā pagrīdē mēs, partijas biedri, attīstījām enerģisku revolucionāro darbu, lai panāktu Padomju varas nodibināšanu Dobelē un tās apkārtnē.

1918. gada 5. decembrī Bērzbēķes pagasta skolā sanāca masu

sapulce, lai ievēlētu Bērzbeķes pagasta Zemnieku un bezzemnieku padomi. Šajā sapulcē bezzemnieki mani ievēlēja par Padomes locekli. Pēc vēlēšanām saimnieku pārstāvji iesniedza priekšlikumu nosūtīt apsveikuma telegramu Pagaidu valdībai, bet par to balsoja tikai pelēkie baroni. Runājot šai sapulcē, starp citu teicu, ka buržuāziskā Pagaidu valdība nevar būt mūsu — bezzemnieku un sīkzemnieku aizstāve, ka mūsu intereses varēs aizstāvēt tikai Padomju vara. Par to kāds reakcionāri noskaņots sīkzemnieks piedraudēja man ar cietumu, bet mani dedzīgi atbalstīja sapulces vairākums.

Kādā saulainā, samērā siltā rudens dienā ierados Dobelē, lai satiktos ar tur dzīvojošajiem partijas biedriem. Ap pulksten trijiem sasniedzu Dobeles tirgus laukumu, kur ieraudzīju nelielu ļaužu pūli, dažus vācu virsniekus un 10—15 vācu kareivjus ar šautenēm. Atskanēja sieviešu kliegzieni un virsnieka komanda — «izklīst!». Pūļa vidū atradās partijas biedrs J. Siliņš, kuru sapulcējušies mēģināja aizstāvēt pret izraidīšanu no Dobeles. Galu galā vācu kareivji piespieda cilvēkus izklīst, bet J. Siliņu iesēdināja ratos un žandarmu apsardzībā aizveda Krimūnu stacijas virzienā.

Vēlāk noskaidrojās, ka J. Siliņš, tikko iebraucis Dobelē no Rīgas, nezinot vietējos apstākļus un bez partijas organizācijas ziņas, bija uzsācis agitēt par Padomju varu, par ko aizturēts. Partijas biedri atzina J. Siliņa rīcību par pārstēdzīgu, tomēr šis notikums mums skaidri parādīja masu revolucionāro noskaņojumu, parādīja, ka vairums iedzīvotāju ir par Padomju varu.

Pagaidu valdības laika padomes, kuru sastāvā bija kā strādnieku, tā arī buržuāzijas pārstāvji, praktiski bija darba nespējīgas. Strādnieku deputāti tajās nevarēja panākt, lai tiktu aizstāvētas darbaļaužu intereses, jo aiz padomju locekļu mugurām atradās vācu okupantu šautenju durkļi. To redzēdami, vairāki Dobeles Padomes locekļi — strādnieku pārstāvji (A. Beika, A. Zvejnieks, T. Pēkainis un K. Verners) atsacījās tajā darboties.

1918. gada 11. decembrī Dobeles nomalē, Beiku mājiņā, saņāca nelegāla partijas biedru sapulce, kurā apsprieda svarīgu jautājumu par vietējās pagaidu varas likvidēšanu. Vācu karaspēka daļas, kuras atradās Dobelē, bija steidzoši aizsūtītas cīņā pret Sarkano Armiju, kas jau bija iesākusi Latvijas atbrīvošanu. Sapulce vienprātīgi nolēma decembra mēneša vidū sasaukt Dobeles Padomes ārkārtējo sēdi bez dienas kārtības iepriekšējas izsludināšanas.

Beiku mājiņa Dobelē, kur no 1905. līdz 1919. gadam notika daudzas LKP vietējās organizācijas apspriedes un sapulces. Uzņemta 1957. gadā

Dobeles Padome sanāca pēc strādnieku frakcijas pieprasījuma uz ārkārtēju sēdi svētdienā, 1918. gada 29. decembrī, pagasta namā Lielajā (tagad Brīvības) ielā. Sēde bija īsa, bet saturīga. K. Verners Dobeles Pagaidu revolucionārās komitejas vārdā pasludināja, ka no šās dienas Dobelē un apkārtējos pagastos visa vara pāriet Dobeles Pagaidu revolucionārās komitejas rokās. Revolucionārās komitejas rīkojumi obligāti jāizpilda visām sabiedriskajām organizācijām un iedzīvotājiem. Vietējo varasviru sejās bija lasāms liels izbrīns. Noklausījušies paziņojumu, viņi piecēlās un atstāja sēdi.

Dobeles rajona Pagaidu revolucionārā komiteja nosprieda, ka tuvākajās dienās jāsasauca vēlēšanu sapulce, lai ievēlētu strādnieku un bezzemnieku deputātu padomi. Nolēmām to sasaukt 1919. gada 5. janvārī Dobelē Janševica zālē (tagad Padomju laukumā 2).

Nākamajās dienās Pagaidu revolucionārajai komitejai, kuras loceklis biju arī es, bija pilnas rokas darba. Izstrādājām plašu apkārtrakstu, kurā Revolucionārā komiteja paziņoja par Pagaidu valdības varas likvidēšanu Dobelē un ieteica darbaļaudim — strādniekiem un laukstrādniekiem nekavējoties ievēlēt pagastu strādnieku un bezzemnieku deputātu padomes. Isā laikā nodibinājām Dobelē un apkārtējos pagastos tautas miliciju, kurā brīvprātīgi iestājās kā pilsētas, tā arī lauku strādnieku jaunieši. Grūtāk gāja ar milicijas apbruņošanu, jo trūka ieroču.

Toreiz es dzīvoju uz laukiem kādus 6—7 kilometrus ārpus Dobeles. Bija saulains svētdienas rīts, kad kopā ar vienu no mūsu miličiem, kuram bija šautene pār plecu, ieradās Dobelē uz vēlēšanu sapulci. Iegājuši Dobelē, bijām visai pārsteigti, ieraudzidami, ka visur pa ielām staigā un rosās vācieši un latviešu baltgvardi.

Izrādījās, ka agri no rīta Dobelē bija ienākušas atkāpjošās latviešu baltgvardu un vācu dzelzs divīzijas daļas. Varēja gaidīt izrēķināšanos ar vietējiem boļševikiem.

Kopā ar K. Verneru, T. Pēkaini un E. Blumfeldu devāmies uz zāli. Ieejot redzējām, ka zāle bāztin piebāzta cilvēkiem. To vidū daudz baltgvardu ar šautenēm, un bruņoti vīri nostājušies pie durvīm. Šādos apstākļos nebija domājams noturēt strādnieku un bezzemnieku deputātu vēlēšanu sapulci. Uzkāpu uz skatuves un paziņoju, ka sapulce tiek atcelta uz nenoteiktu laiku, bet par nākamās sapulces laiku un vietu tiks paziņots atsevišķi.

Zāle savilņojās, un daudzi no bruņotajiem vīriem devās uz skatuves pusi, lauždamies cauri pūlim. Vienā acumirkli mēs jau atradāmies aiz skatuves, pa apaļajām dzelzs vītņveida trepītēm noskrējām mājas pagalmā un no turienes devāmies uz A. Beikas mājiņu pilsētiņas nomalē. Seit mūs kā vienmēr sirsnīgi uzņēma Beiku māmuļa Grieta Beika, kas par mums, nelegālistiem, vienmēr rūpējās kā par pašas bērniem. Kā zināms, viņas dēli Dāvids un Jānis un meita Anna bija labi pazīstami revolucionārās kustības dalībnieki.

Nolēmām līdz Sarkanās Armijas ienākšanai pāriet pagrīdē, jo bija skaidri redzams un saprotams: ja mūs noķers, tad arests neizbēgams. Pievakarē, tumsai iestājoties, pa vienam atstājām Beiku mājiņu un pa aplinkus ceļiem devāmies katrs uz savu pusi. Līdz Sarkanās Armijas ienākšanai slēpos mežā un pie uzticamiem cilvēkiem Paķuļos. Mājās dzīvot bija bīstami, jo atkāpjošās vācu un latviešu baltgvardu karaspēka daļas rikoja

boļševiku meklēšanu. Dažas dienas Dobelē vēl saimniekoja okupanti un vecā Padome.

Naktī no 8. uz 9. janvāri Dobeli atstāja pēdējās kontrrevolucionārā karaspēka daļas. Dobeles iedzīvotāji ar lielu sajūsmu gatavojās sagaidīt savus atbrīvotājus — Sarkanās Armijas karavīrus. Uz Jelgavas ceļa pie Dobeles tika uzcelti sarkanām lentām rotāti godavārti. Drīz Dobelē, sarkaniem karogiem plīvojot, iesoļoja 2. latviešu strēlnieku pulks. Bija auksta janvāra diena, bet dobelnieki sagaidīja strēlniekus ar dzīvām, istabās audzētām puķēm. Atbrīvotājus sagaidīja ar patiesu prieku un sajūsmu.

Dobelē ieradās Padomju Latvijas Iekšlietu komisariāta pārstāvis A. Mucenieks un LSD Jelgavas organizācijas pārstāvis E. Hermanis, lai palīdzētu organizatoriskajā darbā.

1919. gada 12. janvārī Dobelē notika partijas biedru pilnsapulce, kurā piedalījās vairāk nekā 30 biedru. Sapulce noklausījās A. Mucenika ziņojumu par pašreizējo momentu. Referents raksturoja Komunistiskās partijas mērķus un tuvākos uzdevumus cīņā par strādnieku šķiras atbrīvošanu, kā arī apskatīja starptautisko stāvokli. Sapulce pieņēma A. Mucenika priekšlikumu oficiāli noformēt Dobeles rajona Revolucionāro komiteju. Dobeles rajona Revolucionārajā komitejā ievēlēja A. Beiku, A. Blumfeldu, E. Blumfeldu, M. Bušu, T. Pēkaini, Ž. Šteinertu, E. Siliņu, K. Verneru un A. Zvejnieku. Pēc tam ievēlēja Latvijas Sociāldemokratijas (komunistu) Dobeles rajona komiteju šādā sastāvā: M. Buša, A. Beika, K. Verners, Ž. Šteinerts un A. Zvejnieks.

Tajā pašā dienā notika Dobeles rajona Revolucionārās komitejas pirmā sēde. Par Dobeles rajona Revolucionārās komitejas priekšsēdētāju ievēlēja Ž. Šteinertu, viņa vietnieku — A. Zvejnieku, sekretāru — K. Verneru. Revolucionārā komiteja paziņoja, ka tās darbība attieksies uz Dobeles miestu, kā arī Dobeles, Šķibes, Auru, Naudītes-Sesavas un Sīpeles-Bērmuižas pagastiem. Vēlāk Dobeles rajonā iekļāvās arī Jēkabnieku, Mežmuižas, Džūkstes-Pienavas, Kalnamuižas (Tērvetes), Līvberzes, Bukaišu un Zaļenieku pagasti. Dobeles rajona Revolucionārajai komitejai vajadzēja šajā plašajā rajonā vadīt jaunās padomju dzīves veidošanas darbu.

Viens no steidzamākajiem uzdevumiem bija pagasta bezzemieku padomju organizēšana un ievadīšana darbā. Partijas biedri ar lielu revolucionārā darba entuziasmu izpildīja šo uzdevumu,

un drīz visos rajona pagastos bezzemnieku padomes uzsāka darboties.

Viens no visgrūtākajiem un svarīgākajiem jautājumiem bija pārtikas problēmas atrisināšana, ko apsprieda jau Revolucionārās komitejas pirmajā sēdē. Vācu okupanti bija visu apkārtni tā izlaupījuši, ka Dobeles rajona darbaļaudis, sevišķi Dobeles miesta iedzīvotāji, bija nokļuvuši ārkārtīgi grūtā stāvoklī. Revolucionārā komiteja uzdeva pagastu bezzemnieku padomēm reģistrēt visus labības krājumus, paziņojot par reģistrācijas rezultātiem komitejai.

26. janvārī Dobeles rajona Revolucionārā komiteja sasauca Dobelē pagastu padomju pārstāvju sapulci. Sapulcē piedalījās pārstāvji no Līvberzes, Jaunesavas, Bukaišu, Lielberķenes, Zaļenieku, Šķibes, Naudītes, Dobeles, Jēkabnieku, Sīpeles, Mežmuižas, Kalnamuižas (Tērvetes) un Džūkstes pagasta, kā arī no Dobeles miesta.

Dobeles pārstāvis ziņoja, ka Dobelē nekādu labības krājumu nav, bet iedzīvotāju patēriņam nepieciešams 250 mēru mēnesī. No Mežmuižas pagasta ziņoja, ka pirmie reģistrācijas akti nepilnīgi un pagastā vēl ir lielsaimnieku noslēpti labības krājumi; Kalnamuižas — ka ar maizi cerot iztikt, bet sēklas pavasara sējai trūkstot; Līvberzes — maize esot izdota līdz februārim un krājumu ne maizei, ne sēklai neesot. Tomēr daži pagasti, piemēram, Džūkstes, Pienavas, Šķibes, Jēkabnieku, Zaļenieku un Sīpeles ar maizi un sēklu bija pilnīgi apgādāti un solīja pārpalikumu dot Dobeles iedzīvotāju apgādei, kā arī palīdzēt citiem pagastiem ar maizi un sēklu.

Sapulcē apsprieda arī skolu, algu, agrāro, apsardzības, satiksmes un citus jautājumus. Apspriežot agrāro jautājumu, sapulces dalībnieki vienojās, ka galvenais ir panākt augstu lauksaimniecības produktivitāti un pakāpeniski, kur vien tas iespējams, veidot sociālistiskās lielsaimniecības.

Rezolūcijā par skolu darbību sapulce norādīja, ka skolas jāpārvērš par darba skolām, jāizveido sešklasīgu pamatskolu tīkls, iekārtojot pie skolām internātus. Trūcīgajiem bērniem jāgādā brīvs uzturs un apģērbs, kā arī mācību līdzekļi.

Sapulce nolēma pastiprināt pagastos apsardzību, apbruņojot ne vien miliciju, bet arī bezzemnieku padomju locekļus un partijas organizāciju biedrus.

Komunisti, vadot saimniecisko un kultūras darbu rajonā, lielu vērību veltīja arī partijas iekšējam darbam, partijas pulciņū

izveidošanai un nostiprināšanai. Ne visi cilvēki, kas bija iesaistījušies partijas darbā, bija oficiāli uzņemti partijā. Vajadzēja šo jautājumu nokārtot. Tā, piemēram, partijas Dobeles rajona komiteja 16. janvāra sēdē apstiprināja par partijas biedriem 26, par kandidātiem 14 cilvēkus. Tika noorganizēti partijas pulciņi Šķības, Kalnamuižas (Tērvetes) un citos pagastos. Kā rajona partijas organizācijas pilnās biedru sapulcēs, tā arī komitejas sēdēs tika apspriesti padomju organu uzdevumi un kontrolēta šo uzdevumu izpilde. Tagadējā P. Stučkas ielā iekārtoja partijas klubu ar biblioteku un lasītavu.

Kad frontes līnija bija aizvirzījusies tālu aiz Dobeles līdz Ventas upes krastiem un iekšējais stāvoklis Dobeles rajonā zināmā mērā nostabilizējies, bija iespējams organizēt Dobeles miesta un pagasta Strādnieku un bezzemnieku deputātu padomes vēlēšanas.

LSD Dobeles rajona partijas biedru pilnsapulce, kas notika 1919. gada 25. janvārī Dobelē A. Mucenicka vadībā, starp citu apsprieda kandidātu sarakstu strādnieku un bezzemnieku deputātu padomes vēlēšanām. Apspriedusi katru kandidatūru, sapulce ar balsu vairākumu nolēma LSD (komunistu) kandidātu sarakstā ierakstīt 15 cilvēkus, to vidū A. Beiku, K. Verneru, A. Blumfeldu, M. Bušu, A. Zvejnieku, E. Blumfeldu, Almu Dzeni, Alfredu Dzeni, L. Blumfeldi un citus.

Dobelē ieradās LSD Jelgavas komitejas un Jelgavas apriņķa Strādnieku un bezzemnieku deputātu padomes pārstāvis E. Klidziņš, kas piedalījās vēlēšanu sapulces sagatavošanā. Sapulce notika 6. februārī Dobeles baznīcā. E. Klidziņš vienkāršos vārdos pastāstīja par padomes uzdevumiem un aicināja balsot par kandidātiem, kurus ieteikusi vienīgā patiesā strādnieku šķiras interešu aizstāve — Komunistiskā partija. Tad nolasīja Komunistiskās partijas ieteikto deputātu kandidātu sarakstu. Nekādi citi saraksti nebija iesniegti. Komunistu ieteiktos kandidātus sapulce vienbalsīgi ievēlēja Dobeles Strādnieku un bezzemnieku deputātu padomē.

Otrā vai trešajā dienā sanāca Padomes pirmā sēde, kas ievēlēja Izpildu komiteju. Par Izpildu komitejas priekšsēdētāju un pārtikas nodaļas vadītāju ievēlēja K. Verneru, par viņa vietnieku, satiksmes un rūpniecības elektrifikācijas nodaļas vadītāju — A. Zvejnieku, par Izpildu komitejas sekretāru, izglītības un tautas veselības aizsardzības nodaļas vadītāju — T. Pēkaini. Man uzdeva zemes (agrārās) nodaļas vadību.

Nams Dobelē, Padomju (agrāk Tirgus) laukumā 4, kur 1919. gadā strādāja Dobeles Strādnieku deputātu padomes Izpildu komiteja. Uzņemts 1957. gadā

Dobeles rajona Revolucionārā komiteja, veikusi savus uzdevumus, 8. februāra sēdē nolēma izbeigt savu darbību ar 9. februāri un nodot visas lietas Jelgavas apriņķa Strādnieku un bezzemnieku padomei.

Sākās spraigs un sarežģīts Padomju varas nostiprināšanas un sociālisma celtniecības darbs. Vispirms bija jāatrisina kadru jautājums, lai Izpildu komiteja būtu spējīga veikt savu uzdevumu. Padomju darbā tika pieaicināti kā partijas biedri, tā arī Padomju varai uzticamākie cilvēki no vietējo strādnieku un inteliģences vidus. Sevišķa uzmanība tika veltīta apsardzības jautājumam. Vairāk nekā puse no milicijas sastāva bija komunisti. Kā jau atzīmēts, lielas grūtības radīja pārtikas jautājuma nokārtošana, bet beidzot to izdevās atrisināt apmierinoši, regulāri izdalot iedzīvotājiem noteiktas pārtikas devas. Lai atrisinātu izglītības un skolu jautājumu, tika pārkārtots viss skolu tīkls. Izde-

vās noorganizēt internātu ar bezmaksas uzturu trūcīgo iedzīvotāju bērniem utt. Normālās sliedēs ievirzījās skolas darbs, tika uzsākta analfabētu apmācība. Uzsāka nopietnu cīņu pret infekcijas un citām slimībām, nodibināja Dobeles slimnīcu. Slimnīcu organizēja un vadīja ārsts Edgars Francmanis, kuram par nopelniem tautas veselības aizsardzības darbā daudzus gadus vēlāk piešķīra Latvijas PSR Nopelniem bagātā ārsta nosaukumu.

1919. gada 11. februārī Padomju Latvijas valdība izdeva dekrētu par visas zemes nacionalizāciju, tās lietošanu un pārvaldīšanu. Uz šī dekrēta pamata Jelgavas apriņķa Izpildu komitejas agrārā nodaļa izsūtīja dažādus rīkojumus, kuros uzdeva nekavējoties dibināt kopsaimniecības (komūnas) visās muižās, apvienot tajās arī laukstrādnieku personīgos lopus un viņu rīcībā esošos zemes gabaliņus un nepieļaut nekur muižu zemes dalīšanu.

Jau pirms Strādnieku un bezzemnieku deputātu padomes ievēlēšanas bijām uzskaitījuši Dobeles pagasta muižu dzīvo un nedzīvo inventāru, nodibinājuši muižu vietā padomju saimniecības un iecēluši to vadītājus no bijušo muižu kalpu vidus. Bet tagad uz jauno rīkojumu pamata mums vajadzēja noorganizēt lauksaimniecības komūnas, apvienojot kopējā saimniecībā arī muižu kalpu dzīvo un nedzīvo inventāru. Izpildu komiteja uzdeva man un A. Zvejniekam sasaukt Bērzbekes muižā kalpu sapulci, lai nodibinātu kopsaimniecību saskaņā ar Jelgavas apriņķa Izpildu komitejas agrārās nodaļas norādījumiem. Kādu vakaru marta pirmajā pusē kopā ar A. Zvejnieku ieradās Bērzbekes muižā. Sasaucām visus muižas strādniekus uz sapulci muižas pils telpās. Isumā noskaidroju Padomju Latvijas Valdības dekrētu par zemes nacionalizāciju, izmantošanu un pārvaldīšanu. Kad runāju par muižas strādnieku dzīvā inventāra nodošanu lauksaimniecības komūnas īpašumā un par to, ka strādnieki par savu darbu dabūs attiecīgu atalgojumu, sacēlās milzīgs troksnis un protesta balsis. Kāda no muižas kalpu sievietēm ļoti saniknotā balsī sāka runāt, ka muižas strādnieki esot gaidījuši no Padomju varas savas grūti sūrās dzīves uzlabošanu, bet tagad viņiem viss tiekot atņemts un esot jāšaubās, vai strādnieki no komūnas saņemšot to, ko tagad saņemot no savām divām gotiņām un dārziņa. Citi sapulces dalībnieki runātāju atbalstīja, viens no tiem izteica arī domu, ka vajagot muižas zemi sadalīt. Kad bijušo muižas kalpu domas bija izteiktas, viņi gaidīja mūsu — vietējās Padomju varas pārstāvju — atbildi. A. Zvejnieks savā runā, noskaidrodams Padomju Valdības nostāju agrārajā jautājumā, teica, ka sociālis-

tiskās celtniecības darbā visizdevīgākā ir nevis zemes sasmalcināšana, bet gan sīko saimniecību apvienošana lielās kopsaimniecībās, kuras ekonomiskā ziņā daudz ienesīgākas. Tagad nav runa par sīkzemnieku saimniecību apvienošanu, bet gan muižu pārveidošanu kopsaimniecībās, kur koncentrēts viss nepieciešamais dzīvais un nedzīvais inventārs.

Pēc šiem A. Zvejnieka vārdiem atkal sacēlās troksnis. Bija skaidri redzams, ka A. Zvejniekam nebija izdevies muižas strādniekus pārliecināt. Laukstrādnieki visumā gan bija ar mieru iet darbā padomju saimniecībā, bet kategoriski pretojās personīgo lopu un dārzu apvienošanai. Nācās sapulci slēgt. Tikai vienojāmies, ka muižas apsaimniekošana turpināsies agrākajā kārtībā līdz jautājuma galīgai izlemšanai. Atstājām sapulci diezgan sadrūmušā garastāvoklī. Norunājām nākamajā dienā par sapulces rezultātiem ziņot Jelgavas apriņķa agrārās nodaļas vadītājam R. Valdmanim.

Otrā dienā es piezvanīju pa telefonu uz Jelgavu R. Valdmanim. Isumā pastāstīju par sapulci Bērzbeķes muižā. R. Valdmanis izteica domas, ka mēs neesot pratuši strādniekiem ieskaidrot komunistiskās saimniecības nozīmi un tāpēc esot cietuši neveiksmi. Es viņam pateicu savu priekšlikumu, kas bija apmēram šāds: muižas dzīvais un nedzīvais inventārs jāatstāj valsts īpašumā, bet strādniekiem piederošās divas govīs, četras aitas un viņiem iedalītie dārziņi nav jāiekļauj kopējā saimniecībā. Jānodibina saimniecības pārvalde, ko ievēlētu paši strādnieki no sava vidus. Visi saimniecības ienākumi, izņemot strādnieku atalgojumu un viņu personīgo lopu uzturēšanas izdevumus, iepļūstu valsts kasē, bet raža — valsts apcirkņos.

Izsakot šādas domas, ņēmu vērā, ka strādnieku nemiers bija vērstis galvenokārt pret personīgo lopu un dārziņu apvienošanu, bet viņi bija ar mieru kopīgi apstrādāt laukus un apkopt lopus, kas agrāk piederēja muižai. R. Valdmanis apsoliya sazināties ar Rīgu un pēc tam dot atbildi mūsu priekšlikumam.

Beif drīz vien apstākļi sāka mainīties sakarā ar frontes stāvokli. Marta sākumā ģenerāļa Golca vadītais vācu karaspēks pārgāja uzbrukumā. Ienaidniekam bija liels spēku pārsvars. Iesākās Sarkanās Armijas atkāpšanās. Vajadzēja domāt par aizsardzības pastiprināšanu, vispirms — apbruņot partijas biedrus un padomju darbiniekus. Mani nosūtīja uz Jelgavu pēc ieročiem.

Jelgavas Izpildu komitejas iekšlietu nodaļas vadītājs E. Hermanis man izsniedza ap 50 kara šauteņu, vienu ložmetēju un

attiecīgu daudzumu patronu. Pārrunās, starp citu, E. Hermanis ieminējās, ka viņiem esot izdevies arestēt kādu provokatoru ar pieņemtu vārdu «Klints», kas 1918. gadā iegāzis daudzus Kurzemes partijas organizāciju biedrus. Jelgavas tribunāls esot viņu tiesājis un piespriedis pelnīto sodu. Pateicu E. Hermanim, ka arī es esmu viens no tiem, ko kādreiz nodevis šis nelietis.

Pārbraucis Dobelē, nodevu ieroču vezumu milicijas priekšniekam J. Matisonam, kas sadalīja ieročus partijas biedriem un padomju darbiniekiem.

Frontei tuvojoties, bija jāsāk domāt par evakuāciju. Vispirms vajadzēja evakuēt padomju saimniecību (agrāko muižu) lopus un labību. Ar lielām pūlēm izdevās sadabūt pajūgus labības nogādāšanai Jelgavā, jo saimnieki ne labprāt vēlējās piedalīties evakuācijas darbā. Sakarā ar frontes tuvošanos bija novērojama aktīva budžu aģitācija pret Padomju varu.

Mobilizējām kaujas gatavībā visu partijas organizāciju, jo klīda baumas, ka vācieši jau esot pie Jelgavas. 17. martā Izpildu komitejā pienāca negaidīta ziņa, ka vācieši esot pamanīti kilometrus trīs no Dobeles uz Naudītes lielceļa. Pusstundas laikā pēc kaujas signāla mēs visi — partijas biedri, padomju darbinieki un milicija — devāmies ceļā pretī ienaidniekam, lai aizstāvētu dzimto Dobeli un Padomju varu. Trīs kilometrus aiz Dobeles pie Tismeru mājām mums notika pirmā sadursme ar vācu jātnieku izlūkiem. Pēc tam vācu jātnieku grupa pazuda Naudītes virzienā. Atgriezušies Dobelē un norikojuši uz ceļiem milicijas sargpostņus, turpinājām sagatavoties evakuācijai.

Otrā dienā, 1919. gada 18. martā, saņēmām ziņas, ka vācieši jau esot sasnieguši Jelgavu. Kaut gan šīs ziņas apšaubījām, tās izrādījās patiesas: 18. marta pēcpusdienā ienaidnieks ielauzās Jelgavā. Vācieši pēc 17. marta sadursmes vai nu neuzdrošinājās mums vairs tuvojties, vai arī cerēja Dobeli ielenkt un saņemt mūs gūstā. 19. marta rītā, kad saņēmām noteiktas ziņas par Jelgavas krišanu, bijām spiesti atstāt Dobeli un ap trīsdesmit pajūgos caur Krimūnu staciju devāmies Bauskas virzienā, lai turpinātu cīņu par Padomju Latviju. Visiem mums dega krūtīs pārliecība, ka reiz atkal atgriezīsimies dzimtajā novadā, lai turpinātu iesāktu socialistiskās celtniecības darbu.

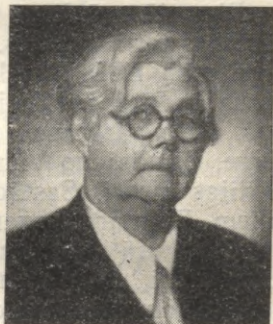
E. Spēlmane

CIŅA PAR PADOMJU VARU IECAVĀ UN TĀS APKĀRTNĒ

1917. gada vasarā imperiālistiskās Vācijas karaspēks ieņēma Rīgu un frontes līnija vairs nešķīra mūs no Kurzemes, kuru bijām atstājuši 1915. gadā, dodamies bēgļu gaitās.

Pēc Rīgas krišanas partijas biedriem vajadzēja atgriezties vecajās dzīves vietās, lai organizētu tautu jaunām ciņām. Tāds bija Latvijas Sociāldemokrātijas Centrālās Komitejas lēmums. Es kopā ar vecākiem un biedreni E. Zvēru-Zvejnieci (Žagatu, Ansīti) atgriezās Bauskas apriņķa Grienvāldes pagasta Putnukalnos. Tēva mājiņa bija nopostīta, atradām tikai kūtiņu un gubenīti.

Atgriezušos bēgļu materiālais stāvoklis bija ļoti grūts. Nebija darba, nebija maizes. Saimnieki, kuri visu okupācijas laiku bija palikuši savās mājās, sadarbojušies ar vāciešiem un saimniekojuši pa vairākām saimniecībām, par «krievu naudu» neko nepārdeva, bet vācu marku bēgļiem nebija. Ja kādam pārbraucējam bija audumi, apavi vai citas rūpniecības preces, tad izdevās samainīt kaut ko pret produktiem. Vācu komandantūra, kas atradās Iecavā, kā «palīdzību» — zināms, pret maksu, — maizes vietā izsniedza pa septiņiem kilogramiem auzu un dažus kilogramus kāļu un lopu biešu.

Apmetāmieš Putnukalnos pie vecas radniecības, kuras mājiņa bija blakus mūsu bijušai mājiņai. Cilvēku apkārtnē bija palicis ļoti mazs.

Sākām domāt par pagrīdes darbu. Bija jāmeklē un jāorganizē biedri. Apmēram nedēļu pēc mūsu atgriešanās kādu vakaru atnāca Jānis Sīlis (Akmens, Āmurs), apaudzis ar lielu, melnu bārdu. Viņš pastāstīja, ka apkārtnē vēl palikuši biedri Kārlis Rādiņš (Priede, Straume) un Jēkabs Spalva (Saimnieks, Bērziņš). Pēc tam ieradās J. Spalva, kas arī kaut kā bija dabūjis zināt par mūsu atgriešanos. Biedri, kas, okupantiem ienākot, bija palikuši uz vietas, nekādu lielu darbu iedzīvotāju vidū nebija veikuši. K. Rādiņš ar kāda vācu kareivja, spartakiēša, starpniecību bija nodibinājis sakarus ar spartakiēšiem Vācijā un tā pa retam saņēmis kaut cik nelegālās literatūras.

Pirmajā svētdienā sasaucām partijas sapulci. Tas bija mūsu darbības pirmais solis. Kāds no agrākajiem partijas biedriem atnesa man LSD Bauskas (Dzintara) organizācijas zīmogu. Sakarus ar Rīgu palīdzēja uzturēt Jānis Grikevics un Pēteris Krustiņš. Drīz pārbrauca partijas biedrs Edvards Melķizedeks (Atspere, Cīrulis) no Vidus Spradžu mājām. Nu mēs jau bijām seši partijas biedri. Sastādījām darba plānu. Uzņēmām sakarus ar citiem Dzintara organizācijas pulciņiem — Bērsteles-Svītenes pulciņu, kurā darbojās Līne Valdbaha (Trīnīte), J. Puķītis un vēl daži biedri, un Vecumnieku pulciņu, kurā bija Mārtiņš Retenais, vecais Vanagtēvs un citi.

Reizēm pie mums no Rīgas ieradās Jānis Ozols-Ziedonis un Augusts Pess. Darbs sāka virzīties uz priekšu.

Uz Rīgu pēc literatūras bija jāiet kājām pa meža takām, jo pa šoseju nedrīkstēja iet: lai šķērsotu apriņķa robežu, vajadzēja īpašas atļaujas, kuras mums nebija. Bez tam — ar mūsu nesamo pa lielo ceļu iet bija neiespējami, jo daudzās vietās stāvēja žandarmu posteņi. Tā četrdesmit piecu kilometru vietā nācās nosolīt pāri piecdesmitiem.

Visu 1917. gada rudeni meklējām vecos biedrus un ceļus partijas organizācijas nostiprināšanai. Par Oktobra revolūciju dabūjām zināt no Rīgas biedriem, kad saņēmām uzsaukumus, kas bija adresēti, ja nemaldos, «Latvijas darba tautai» vai «Latvijas proletariātam». Tur bija rakstīts par notikumiem Petrogradā, par sociālistisko revolūciju un par Padomju Valdības nodibināšanu V. I. Leņina vadībā.

Vēl un vēlreiz studējām V. I. Leņina Aprīļa tezes, vēl un vēl-

reiz pārdomājām mūsu uzdevumus un ar jo lielāku sparū ķērā-
mies pie aģitācijas, propagandas un organizatoriskā darba.

1918. gads mūsu organizācijai bija lielu cīņu un pārbaudī-
jumu gads. Cīņa par ikdienas uzturu bija ļoti grūta. Nebija darba,
nebija maizes. Par katru mazāko nepaklausību draudēja aizve-
šana uz Vāciju. Vācu komandantūra, kas atradās Iecavā, dzina
vietējos iedzīvotājus pie darba. Bija jāstrādā lauku darbos no
sešiem rītā līdz sešiem vakarā ar stundu pusdienas pārtraukuma;
par to maksāja pusmarkas. Viens labums tomēr bija — piedaloties
sējas darbos, varēju veikt aģitācijas darbu laukstrādnieku
vidū. Strādāja galvenokārt sievietes. Mūs uzraudzīja vācu ka-
reivji, kas ar šauteni plecos staigāja pa lauku. Smagais darbs,
niecīgā alga, bet it sevišķi uzraugu nicīgā izturēšanās radīja
īgnumu un neapmierinātību. Reiz kulšanas laikā pat pārtraucām
darbu un prasījām izsniegt mums dažus kilogramus zirņu, zi-
nāms, pret samaksu. Bija grūti aizstāvēt šo niecīgo prasību, jo
strādnieces ļoti baidījās. Galu galā mūsu prasību tomēr izpil-
dīja. Mani kā organizētāju sievas neizdeva, kaut arī vācu virs-
nieks daudz prašņāja, pūloties atrast streika ierosinātāju.

Jūlijā notika LSD Dzintara organizācijas sapulce. Sapulci no-
turējām Putnukalnos siena gubenītī. Piedalījās kādi 13 vai 14
Dzintara organizācijas biedri no Svitenes-Bērsteles, Vecumnieku
un Iecavas-Grienvaldes pulciņiem. Dalībnieku vidū bija J. Silis,
E. Spēlmane, E. Stūrīte, K. Rādiņš, J. Spalva, L. Pūpols, E. Mel-
ķizedeks, L. Valdbaha, V. Baumanis, viņa sieva Anna un vēl daži
citi. LSD CK pārstāvji bija J. Ozols-Ziedonis un Augusts Pess.
Par pašreizējo stāvokli un partijas organizācijas uzdevumiem re-
ferēja J. Ozols-Ziedonis. Es nolasiņu referātu «Darbs starp vie-
tējiem iedzīvotājiem un dažādi šā darba veidi». Sapulce ap-
sprieda arī dažus kārtējā darba jautājumus. Debates bija ļoti
dzīvas. Tikai vēlu vakarā sapulces dalībnieki izklīda. Protokolu
J. Ozols-Ziedonis paņēma līdzi, lai nodotu Centrālajai Komitejai.

Augusta sākumā notika Dzintara organizācijas konference,
uz kuru arī mūsu (Iecavas-Grienvaldes) pulciņš izvēlēja divus
delegātus; viens no viņiem bija K. Rādiņš, otrs, liekas, J. Spalva.

Pienāca 1918. gada rudens. Novembrī uzzinājām, ka Vācijā
notikusi revolūcija. Vāciešu vidū bija manāma stipra nervozī-
tāte. Vietējās vācu karaspēka grupas sāka bieži mainīties.

Iecavas stacijā saveda lopus un labību sūtīšanai uz Vāciju.
Gribējām to aizkavēt. Tas nebija viegli, tomēr beigās aitu un
teļu izvešanu izdevās apturēt. Panācām, ka šos lopus sāka

pārdot vietējiem iedzīvotājiem. Iecavas muižā, kur bija izsludināta aitu pārdošana, sabrauca daudz cilvēku. Izmantojot šo gadījumu, noorganizējām mītiņu. Tā bija mūsu pirmā atklātā uzstāšanās 1918. gadā. Pagalmā aiz bruža izvēlām mucu, kur uzkāpt runātājam. Atklājot mītiņu, uzaicināju klātesošos klausīties un devu vārdu J. Sīlim, kas bija noskuvis savu lielo, melno bārdu, tā ka daudzi viņu nemaz vairs nepazīna. Viņš pastāstīja par revolūciju Krievijā un Vācijā, aicināja nepieļaut tautas saražotās mantas izvazāšanu un krāt spēkus cīņai par labāku nākotni. Daži lielsaimnieki man uzbruka, ka es musinot ļaudis, esot jau pazīstama kā dumpiniece no «trakajiem» 1905. gada laikiem.

18. un 19. novembrī Rīgā notika LSD XVII konference. Mēs uz šo konferenci komandējām J. Sīli. Kad viņš pēc dažām dienām atgriezās, sasaucām aktīva sapulci Kalna Brauļu mājās, kurās J. Sīlis dzīvoja. Kaut gan ledus kārtā Iecavas upē bija plāna, mēs ar E. Zvēru (Ansīti), lai saīsinātu ceļu, devāmies pāri ledum un dabūjām krietni izpeldēties aukstajā upes ūdenī. Sapulcē uzzinājām, ka Sarkanā Armija virzās uz Latvijas robežām. Šī ziņa visiem uzlaboja garastāvokli. Nolēmām norīkot sakarniekus sakaru uzturēšanai ar Sarkano Armiju.

Darbs mums bija jāveic vēl slepeni, un tā organizēšanai izvirzījām štābu, kurā bija J. Sīlis, E. Spēlmane un E. Melķizedeks. Par sakarniekiem izraudzījām L. Pūpolu un vecāko no brāļiem Baumaņiem. Izlūku pienākumus uzņēmas E. Zvēra (Ansīte) un E. Stūrīte (Saša). Šīs meitenes nenogurstoši veica savus uzdevumus, nebaidīdamās nekādu briesmu. Propagandas darbu uzticējām K. Radiņam un J. Spalvam; šie puisi prata vācu valodu, un viņu uzdevums bija arī veikt noskaidrošanas darbu vācu karēivju vidū. Bija jādabū kaut kur dzīvoklis, no kura varētu uzturēt sakarus ar citiem pulciņiem, kā arī ar Rīgas biedriem. Noīrējām Iecavā Sproģa māju, kas kara laikā bija pa daļai izdemolēta. Šo māju savedām kaut cik kārtībā, un te ar tējnīcas nosaukumu sāka strādāt mūsu štābs. Tējnīcas iekārtojuma gan mums nebija, izņemot vienu trumuli, kurā vārijām ūdeni, lai ar tēju pacienātu biedrus, kas pie mums iegriezās.

Decembra sākumā ievēlējām Grienvaldes pagasta Bezzemnieku un sīkzemnieku padomi. Atminos pirmo šīs padomes sēdi. Sēdi sasaucām Iecavas mācītāja muižas telpās, jo tur neviens nedzīvoja. Mani ievēlēja par sēdes vadītāju. Pieredzes nebija nekādas, norādījumu arī nekādu. Vienīgais, ko atceros, bija strīds ar Plostnieku Mārtiņu, bijušo saimnieka dēlu, vēlāko bezzem-

nieku, kuram 1905. gadā bezzemnieku vidū bija diezgan liela ietekme. Plostnieks, starp citu, neatzina šķiru cīņu, teikdams, ka mēs esot maza tautiņa un mums jāluroties visiem kopā. Es viņam atbildēju: «Saimniekam ir īpašums, 20—30 govīs, pie viņa strādā kalps, kuram nav cita īpašuma kā vien viņa divas rokas. Kā tad mēs varam būt ar saimnieku līdzīgi?»

Savā štābā — «tējnicā» koncentrējām organizatorisko darbu. Sākām organizēt partizāņu grupu. Viens no pirmajiem pie mums atnāca Mārtiņš Arķins, bezzemnieka dēls, kuru drīz arī uzņēmām partijā un kurš atdeva sevi visu mūsu lielajam darbam. Ieroču mums sākumā nebija nemaz. Pirmos ieročus dabūjām no zemniekiem, kas kara laikā bija salasījuši kareivju pamestās šautenes un patronas, ietinuši tās lupatās un ierakuši zemē. Kāds zemnieks man atnesa divus maisus patronu. Patronas un šautenes bija mitras. Lai ieročus un patronas kaut cik izžāvētu, mēs ar E. Melķizedeku iekūrām blakus istabā krāsni, uz krāsns sabērām patronas un sākām žāvēt. Nemaz neiedomājāmies, ka ar visām patronām varam uzsprāgt gaisā. Par laimi krāsns nebija pārāk karsta, un šautenes, kā arī patronas zināmā mērā apžuva. Beigās gan sapratām, kāda ir bijusi mūsu pārdrošība, tā rikojoties, turklāt vēl aizmirstot, ka esam ienaidnieka tuvā aizmugurē.

Pie mums bieži sāka iegriezties jaunieši. Bija jūtams, ka darbaļaudis atsaucīgi uzņem mūsu aicinājumus. Mēs pieņēmām jaunos biedrus partizāņos, protams, tikai ar mums zināmu cilvēku ieteikumu. Pēc pārbaudes un pārrunām E. Melķizedeks jaunus nogādāja uz mežu, kur siena šķūņos bija iekārtota nometne. Tur viņus sagaidīja J. Sīlis un M. Arķins. L. Pūpols apmācīja rīkoties ar ieročiem.

Reiz vēlu vakarā «tējnicā» ienāca divi jaunieši, kas teica, ka viņiem neesot darba. Viņi esot dzirdējuši, ka tējnicas saimnieki apgādādot ar darbu. Pēc dažām sarunām devu padomu iet cīņā par labāku nākotni, par maizi, par brīvību, kuras viņiem kā kalpu bērniem nekad nebija bijis. Aicināju viņus iestāties partizāņu grupā. Viens no viņiem, Ķezers, kas bija audzis bez tēva un mātes, atbildēja: «Ja vajadzēs, es atdošu savu dzīvību, jo man ko zaudēt nav, bet mērķis, par ko jācīnās, ir dārgāks par zeltu.» Un tiešām, šis dedzīgais jauneklis vēlāk atdeva savu dzīvību par labāku cilvēces nākotni: viņš krita kaujās pilsoņu kara laikā pie Perekopa.

Pie mums bieži ieradās biedri no Rīgas: E. Viksniņš, H. Vilks (Indulis), J. Rācenis (Atoms) u. c. Sarikojām dažas bezpartejisko

sapulces, kurās runāja no Rīgas atbraukušie biedri. Uz šīm sapulcēm iedzīvotāji nāca labprāt un runātājus klausījās uzmanīgi.

Vietējā vācu valdība bija aizbēgusi, bet mēs tomēr vēl bijām ienaidnieka aizmugurē. Frontē turpinājās kaujas, bet aizmugurē mudžēja dažādi spiegi. Uz aizmuguri bēga vācu baroni, bēga ierēdņi, spiegi, nodevēji, kas baidījās no Sarkanās Armijas tuvošanās. 1919. g. 1. vai 2. janvārī noķērām vācu baronu, kas, pārgērbies par vienkāršu zemnieku ar postalām kājās un kurvīti uz rokas, gribēja tikt cauri Iecavai. Baronu atmaskoja viņa lauzītā latviešu valoda. LSD CK pārstāvis J. Rāčenis ierosināja organizēt tribunālu barona sodīšanai. Tā arī izdarījām. Tribunāls, kas sastāvēja no trim biedriem, piesprieda baronam nāves sodu nošaujot.

Mūsu partizāņu grupa bija izaugusi jau līdz 100 cilvēku. Gaidījām norādījumus, ko darīt. Arvien tuvāk nāca izšķirošais brīdis — satikšanās ar ienaidnieka karaspēku. 2. vai 3. janvāra naktī no Jelgavas pie mums ieradās E. Viksniņš (Vainovskis), J. Pečors un vēl daži biedri.

3. janvāra rītā divi vācu sakarnieki ar miroņgalvas nozīmēm pie cepures divzīrgu pajūgā gribēja izbraukt cauri Iecavai uz frontes pusi. Viņus pārsteidzām, atbrūņojām un ievietojām kamerā, kur agrāk pristavs ieslodzīja revolucionārus. Līdz ar gūstekņiem ieguvām šautenes, revolverus, sakaru aparātus un pāris labu zirgu ar pajūgu.

Saņēmuši rīkojumu sūtīt partizāņu grupu Lambartes-Barbales virzienā, izraudzījāmies šim uzdevumam biedrus ar vislabākajiem ieročiem. Lielākā daļa no mums aizgāja izpildīt minēto uzdevumu, bet uz vietas palikām cilvēku divdesmit, to skaitā L. Pūpols, E. Spēlmane, M. Arķins, J. Renebušs, E. Melķizedeks, J. Spalva, kā arī pie mums atbraukušie E. Viksniņš (Vainovskis), J. Rāčenis, J. Pečors un citi.

Bija 6. janvāris — auksta, skaidra ziemas diena. Stāvoklis bija sasprindzināts. Divi mūsu grupas biedri apsargāja sagūstītos vāciešus. Divas meitenes bija aizgājušas izlūkos. Tuvojās pievakare. Te pēkšņi pie Iecavas skolas un pie muižas kalpu mājām Cēsniekiem parādījās vācu jātnieku grupa. Redzējām, ka jātnieki apstājas un tad pagriež zirgus uz Baldones pusi. Sapratām, ka tie ir atejošās vācu karaspēka daļas izlūki. Nekavējoties apspriedāmies, ko darīt — pieņemt kauju vai mierīgi palaist ienaidnieku garām. Pie manis šai laikā atradās partijas

dokumenti, zīmogs un nauda. Apspriede nolēma, ka man jānostājas ēnā pie aptiekas sētas un briesmu gadījumā jādodas tālāk pa grāvjiem un krūmājiem, lai nodotu ziņas biedriem. Mans apbruņojums bija maza vācu granāta «ciekuritis». Pārējiem biedriem bija kapsētā jātagaida vācu karaspēka daļa, kas atkāpdamās nāca no Vecumniekiem. Biedri apzinājās ienaidnieka pārspēku un stāvokļa nopietnību, spieda viens otram rokas un deva zvērestu drīzāk mirt, bet neatkāpties. Gaidījām. Tuvojās vakara krēsla. Domājām par to, ka Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas uzvaras karogs jau plīvo pār Rīgu, ka mums jāatbrīvo arī mūsu dzimtie pagasti; priekšā ir cīņa, kurā mums jāuzvar. Drīz iestājās nakts. Sala. Spožajā mēnesnīcā varēja tālu pārrēdēt apkārtni. Visi atradāmies savās vietās. No Iecavas muižas puses atskanēja balsis, bija dzirdama zirgu pakavu klaboņa, parādījās pirmie jātnieki, kas jāja pa priekšu un gar malām pajūgu rindai. Kad tikai daži soļi šķīra tos no kapsētas, viens no mūsu biedriem, Pūpols, skaļi iesaucās: «Metiet ieročus nost, padodieties!» Pārsteigto ienaidnieku pārņēma panika. Mūsējie izskrēja no paslēptuves un atbrūvoja vācu kareivjus citu pēc cita. Gūstekņi stāvēja, rokas pacēlušī. Viņu ieroči drīz gulēja zemē. Sadzinām gūstekņus kapsētā. Uz ceļa vairs neviena nebija. Ap kapsētas augsto mūra sētu stāvēja mūsu sardze. Sanesām ieročus savā štābā. Bijām ieguvuši vienu ložmetēju, 150 šauteņu, 30 dažādu sistēmu revolveru un patronu somas. Mūsu rokās nonāca arī ap 15 zirgu. Izrādījās, ka gūstekņu bija 106 cilvēki, to skaitā viens virsnieks. Daļa virsnieku tomēr bija aizbēguši pa lauku uz Jelgavas pusi.

Gūstekņus ievietojam vecajā kroga mājā. Es tūliņ ziņoju par notikušo uz Rīgu. Pēc pāris dienām, kad ienāca Sarkanā Armija, gūstekņus nosūtīja uz Rīgu.

Pie mums sāka plūst Iecavas un apkārtējie iedzīvotāji; katrs gribēja kaut ko darīt, kaut ko palīdzēt. Atnāca arī Jēkabs Zvejnieks, partijas biedrs no 1917. gada, kas bija demobilizējies no vecās armijas un pārnācis mājās, bet līdz šim izturējies tikai kā novērotājs. Vienīgi lielsaimnieki — budži un viņu atvasītes ievilkās savās alās.

Dienu vēlāk noorganizējam Iecavā pirmo padomju izpildu organu — Izpildu komiteju trīs cilvēku sastāvā: priekšsēdētāja — E. Spēlmane, milicijas priekšnieks — J. Zvejnieks, partijas lietu pārzinis — J. Renebušs. Tie bija pirmie soļi mūsu legālajā darbā.

No Bauskas (Leišmaliešiem) ieradās biedrs Švitiņš un lūdza palīdzību cīņai pret bandītiem. Astoņi no mūsu partizāņiem brīvprātīgi aizgāja cīnīties pret bandītiem E. Melķizedeka vadībā. Divi no viņiem krita. Tos atveda uz Iecavu, vienu apglabāja pie Iecavas baznīcas, otru Jaunedžu kapos.

Kādā janvāra ritā, ja nemaldos, 7. I, ienāca Sarkanā Armija. Iedzīvotāji sarkanarmiešus silti sagaidīja, un daļa mūsu partizāņu grupas tūlīt iestājās Sarkanajā Armijā 2. latviešu strēlnieku pulkā.

Mums bija jāveic darbs divos lielos pagastos — Iecavas un Grienvaldes, kurus apvienoja; bija jāpalīdz arī tiem kaimiņu pagastiem, kur vēl nebija Padomju varas. Tika no jauna pārorganizēta Izpildu komiteja. Tās sastāvs bija šāds: E. Spēlmane (partijas biedre no 1906. g.) — priekšsēdētāja, J. Zvejnieks (partijas biedrs no 1917. g.) — priekšsēdētāja vietnieks un milicijas priekšnieks, K. Rudiņš (partijas biedrs no 1914. g.) — sekretārs un izglītības nodaļas vadītājs, E. Stūrīte (partijas biedre no 1914. g.) — veselības aizsardzības nodaļas vadītāja, E. Zvēra (partijas biedre no 1914. g.) — sakaru nodaļas vadītāja, M. Arķins (partijas biedrs no 1918. g.) — agrārās nodaļas vadītājs, J. Renebušs (bezpartejiskais) — pārtikas lietu nodaļas vadītājs. Daļa mūsu partijas organizācijas biedru tika nosūtīti uz Bausku strādāt apriņķa organizācijās. To starpā bija J. Sīlis, J. Spalva, E. Melķizedeks, L. Pūpols, A. Bundurs u. c. Viņiem līdzī darbā uz Bausku aizbrauca arī daži bezpartejiskie.

Pieredzes, kā strādāt Izpildu komitejā, mums nebija; nebija arī, kam prasīt padomu. Mācījāties strādāt paši un mācījām citus. Strādājām pēc savas labākās apziņas, darījām visu iespējamo. Dienā veicām Izpildu komitejas darbu, naktīs apsargājām tiltus un ceļus, ķērām spekulantus un spieģus.

Es biju uz tilta sardzē naktī, kad noķērām kādu spieģu, kas, ieraudzījis uz tilta sargu, gribēja pārbrist upi zem tilta. Izrādījās, ka šis vīrelis, kas ar kurvīti uz rokas teicās ejot bērniem pārtiku meklēt, ir ievērojams spieģis. Viņš bija ievācis ziņas par mūsu karaspēka daļām, lai nodotu tās pretinieka armijai. Mēs viņu nogādājām armijas štābā.

Ļoti lielas grūtības bija ar pārtiku, pie tam bija jāapgādā kā vietējie iedzīvotāji, tā arī armija. Vajadzēja gaļas, vajadzēja kartupeļu. Daļai saimnieku, kas okupācijas laikā bija palikuši pie vāciešiem un ar tiem sadarbojušies, bija diezgan daudz lopu, sevišķi govju. Šie gudrinieki vienu daļu lopu bija norakstī-

juši uz tādu cilvēku vārda, kuriem lopu nebija, gribēdami tā izvairīties no lopu nodošanas armijai. Tam, kas ļāva pārrakstīt govī uz sava vārda, īstais īpašnieks deva pāris litru piena nedēļā. Bet mēs izdarījām sīku pārbaudi un likām govīs patiešām arī nodot tiem, uz kuru vārda tās bija norakstītas. Tā dažs labs ieguva gotiņu. Gadījās arī, ka viens otrs atteicās no govīm, jo tā neesot viņa un viņam neesot ar ko to barot; tādos gadījumos govī rekvizējām un nodevām armijai. Šādu gadījumu bija ļoti daudz. Budži vai traki palika, bet nekā nevarēja darīt. Saimnieki, kuri nebija paspējuši vācu laikā lopus pārrakstīt uz cita vārda, gribēja izdarīt to tagad, bet nu tas bija jānoformē Izpildu komitejā, kas nelikumīgus darījumus nepieļāva.

Uz padomju kongresu Rīgā 1919. gada janvārī mēs komandējām M. Arķinu, kas pārbraucis pastāstīja par kongresa gaitu un uzdevumiem, kādi mums jāveic. Viņš stāstīja, ka kongresā klausījies arī J. M. Sverdlovu.

Notika gatavošanās uz Krievijas Komunistiskās partijas VIII kongresu un Latvijas Komunistiskās partijas VI kongresu. LSD Dzintara organizācijas (Bauskas apriņķa) konference 25. februārī ievēlēja par LKP sestā kongresa delegātiem J. Sili, E. Melķizedeku, L. Pūpolu, E. Spēlmani, K. Radiņu un K. Snorī. Lielākā daļa delegātu, sevišķi no mūsu apriņķa organizācijas, partijas kongresā piedalījās pirmo reizi. Kongresā ļoti daudz mācījāmies: kongress atrisināja daudzus jautājumus, kuri mums toreiz vēl nebija skaidri.

Mājās pārbraukuši, par kongresa gaitu ziņojām saviem biedriem. Jūtām, ka esam vairāk nobrieduši nekā pirms kongresa.

Iecavas-Grienvaldes Izpildu komitejas locekļi 1919. gadā. No kreisās sēž: J. Renebušs un M. Arķins. Stāv: J. Zvejnieks, E. Spēlmane, K. Radiņš, E. Zoers-Zvejniece un E. Stūrte

Viss, ko dzirdējām kongresā, palīdzēja mums uzlabot masu politiskās audzināšanas darbu, palielināt un nostiprināt partijas organizāciju.

Par partijas autoritātes nostiprināšanos liecināja tas, ka izveidojās spēcīgs bezpartejisko darbinieku aktīvs. Vairāk nekā septiņdesmit bezpartejisko lūdza uzņemt viņus partijā. Iepazīnušies ar viņiem tuvāk, atzinām par iespējamu lielāko daļu lūgumu apmierināt, un partijas organizācija papildinājās ar jauniem biedriem un kandidātiem.

Lai sistemātiski veiktu politisko audzināšanu partijas biedru un bezpartejisko aktīva vidū, noorganizējām vairākus pulciņus, kuru nodarbības notika regulāri. Man nācās vadīt Iecavas-Grienvaldes padomes darbinieku pulciņu un miliču pulciņu; divus pulciņus vadīja arī K. Radiņš. Pārrunājām galvenokārt aktuālos politiskos jautājumus, kā arī jautājumus par šķiru cīņu un Lielo Oktobra sociālistisko revolūciju, kas izraisīja sevišķu interesi. Apspriedām arī agrāro jautājumu, lai parādītu, ka darbaļaužu interesēs ir izveidot lielas saimniecības, nevis cīnīties par «savu kaktiņu, savu stūrīti zemes». Literatūras sagādāšanā mums daudz palīdzēja P. Krustiņš.

Notika arī vairāki masu mītiņi. Divas masu sapulces partijas mērķu un darba noskaidrošanai tika sasauktas Iecavas baznīcā, kuras atslēgas mācītājs bija nodevis mums. Sapulces bija ļoti labi apmeklētas, cilvēki daudz ko gribēja dzirdēt, uzzināt, noskaidrot.

Padome strādāja regulāri saskaņā ar izstrādāto plānu, bet bieži notika arī ārkārtējas sēdes. Bija gadījumi, kad padomju darbā tiecās iekļūt vietējie saimnieki, tomēr mēs centāmies iztikt bez viņiem.

Noorganizējām skolu, kas Iecavā nebija darbojusies ilgāku laiku. Ļoti grūti bija sagādāt nepieciešamo inventāru un mācību līdzekļus. Mūsu miliči brīvajā laikā laboja kaut kur sadabūtos vecos skolas solus un taisīja jaunus. Janvāra beigās vai februāra sākumā, neraugoties uz visām grūtībām, izdevās skolā uzsākt darbu.

Normāli darbu turpināja Iecavas slimnīca, kur slimnieku skaits stipri palielinājās sakarā ar tīfa epidēmiju un ievainotajiem, kurus atveda no frontes. Panācām, ka slimnīca tika pietiekami apgādāta ar pārtiku.

19. marta rītā Iecavā pēkšņi ieradās daži padomju darbinieki no Jelgavas, to vidū Jelgavas-Dobeles apriņķa Izpildu komite-

jas priekšsēdētājs E. Klidziņš un izglītības nodaļas vadītājs A. Linde. Viņi paziņoja, ka Jelgavā iebrucis ienaidnieks. Tai pašā dienā piezvanīja no Bauskas partijas biedrs Vilciņš, kas dežurēja pie tālruņa. Viņš teica, ka visapkārt dārdot šāvieni, bet Bauska vēl esot mūsu rokās. Kad nākamās dienas rītā ap septiņiem zvaniju uz Bausku, man teica, ka aiz Mūsas esot parādījušies baltie un vajagot gatavoties uz evakuēšanos. Tā bija mūsu pēdējā saruna ar Bausku, kur drīz pēc tam ielauzās ienaidnieks.

Pāris dienas vēlāk vietējo karaspēka daļu vadība ieteica arī mums evakuēties, jo fronte bija pienākusi ļoti tuvu un mūsu bruņotie spēki šeit bija skaitliski mazi. Mūs nodarbināja jautājums — ko darīt ar maizes un sēklas labību. Saņēmām rīkojumu izvest visu, ko vien var. Sakrāvuši daļu labības vezumos, bet pārējo izdalījuši strādniekiem, devāmies caur Stelpi uz Jaunjelgavu. Jaunjelgavā apstājāmies un mazliet atpūtāmies, te satikām arī biedrus, kas bija atbraukuši no Bauskas. Tālāk mūsu ceļš veda pāri Daugavai līdz Krapei, kur nodevām līdzpaņemtos labības krājumus. Saņēmām rīkojumu braukt atpakaļ uz Iecavu, jo bija izdevies apturēt ienaidnieka uzbrukumu un nostabilizēt fronti.

Iecavā turpinājām sākt darbu. Aprīļa mēnesī mūsu saimnieciskā darba centrā bija gatavošanās pavasara sējai. Mēs pilnīgi sapratām šā uzdevuma lielo nozīmi un gatavojāmies sējai ar lielu atbildības sajūtu. Uzskaitījām visus labības krājumus. Liel-saimniekus piespiedām atdot labību un kartupeļu pārpalikumu sējas fondam. Tā mums izdevās kaut cik apgādāt ar sēklu bijušās muižas un sīkzemniekus. Iecavas muižā un citās apkārtnēs muižās palikušie kalpi uzņēmās apstrādāt un apsēt cik iespējams daudz zemes. Muižu apsaimniekošanu Padome paturēja savās rokās. Par muižu zemes dalīšanu toreiz nebija runas, nelauzījām galvu arī par to, kā sadalīsim ražu rudenī.

Aprīļa beigās ar tīfu saslima un nomira mūsu Padomes partikas nodaļas vadītājs J. Renebušs, ko 30. aprīli paglabājām Grienvaldes Raņķu kapsētā. Bēres bija ļoti plašas, daudz ļaužu no plašas apkārtnes sanāca pavadīt mirušo biedru.

Pienāca visu darbaļaužu svētku diena — Pirmais Maijs. Darbaļaužu gājiens devās cauri Iecavai. Pāri galvām plīvoja no 1905. gada cīņu laika saglabātais sarkanais karogs un tam blakus pavisam jauns karogs ar uzrakstiem «Visu zemju proletārieši, savienojieties!» un «Iecavas-Grienvaldes partijas

organizācija». Divās vietās notika mītiņi — tā saucamajā «dieva dārzā» Iecavas upes krastā un pie kapsētas, kur bija apglabāti 1905. gada cīnītāji. Mītiņos teica runas vairāki biedri. K. Rādiņš runāja par Pirmā Maija svētku nozīmi. Runāja arī mans tēvs M. Špēlmanis, atcerēdamies 1905. gada cīņas un pieminēdams savu kritušo dēlu. Vēl ilgi pēc mītiņiem biedri neizklīda, bet dalījās atmiņās par agrākajām cīņām un nākotnes uzdevumiem.

Ap desmito maiju aizbraucu uz Rīgu, kur man bija jāpiedalās kādā padomju darbinieku sanāksmē. Biju Rīgā arī vēl 12. maijā, kad notika partijas darbinieku F. Roziņa un A. Pennesa pavadīšana pēdējā gaitā uz Brāļu kapiem. Bēru gājienu apšaudīja ienaidnieka lidmašīnas, un mēs meklējām patvērumu aiz kādas augstas sētas. Kapsētā, kur bija sapulcējies ļoti daudz pavadītāju, runāja P. Stučka, S. Bergis un citi vadošie partijas darbinieki.

Kad atgriezos Iecavā, tur pilnā sparā ritēja pavasara sējas darbi. Rūpējāties, lai arī daudzo bez saimniekiem palikušo māju lauki tiktu apsēti. Kaut gan fronte bija ļoti tuvu, darba rosme nemazinājās. 19. maija rītā mums paziņoja, ka mežā atrasta kāda tvaika lokomobile. Mūsu padomes agrārās nodaļas vadītājs tūlīt sarunāja dažus miličus un kopā ar viņiem atveda lokomobilu uz Iecavu. Bijām pārliecināti, ka tā mums būs vajadzīga rudenī, novācot ražu. Kāda strēlnieku grupa, kas bija ielauzies pretinieka aizmugurē pie Mežotnes, atdzina mums no turienes daudz govju.

21. maija vakarā aizgāju uz Putnukalniem un pēdējo reizi tikos ar vecākiem. Otrā dienā, 22. maijā, ap desmitiem vai vienpadsmitiem no rīta Padomes Izpildu komitejā ienāca trīs sarkanarmieši un paziņoja, ka frontes pārrāvuma dēļ mūsu karaspēks atkāpjas. Pēcpusdienā, uzzinājuši, ka mums draud briesmas tikt ielenktiem, nolēmām atstāt Iecavu. Aizgājām līdz ar pēdējo mūsu karaspēka bruņu mašīnu, kas atšaudīdamās sedza atejošo karaspēka daļu aizmuguri. Paspējām evakuēt arī lopus, lai tie nenokļūtu ienaidnieka rokās. Mūsu ricībā bija divi pājūgi. Tos izmantojām mantu vešanai, bet paši gājām kājām. Bija jau nakts, kad nokļuvām Baldonē. Tur mazliet atpūtāmies, un tālāk mūsu ceļš veda uz Rēzekni.

Darbs, ko paspējām veikt Padomju varas pirmajos mēnešos Iecavā un apkārtnē, nebija veltiģs. Ap komunistiem, kas bija daudzus gadus rūdījušies nelegālajā darbā un cīņās pret tautas

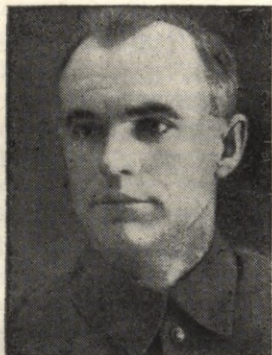
apspiedējiem, saliedējās strādnieki un bezzemnieki. Iekļaudamies sociālistiskās celtniecības darbā, viņi dziļi un nešaubīgi uzticējās savam priekšpulkam — Komunistiskajai partijai, kas apvienoja savās rindās labākos darba tautas dēlus un meitas. Mēs zinājām, ka sociālisma sēkla mūsu dzimtajā novadā nebija kaisīta velti. Zinājām, ka reiz atgriezīsimies, lai sāktu darbu turpinātu.

K. Rūtmanis

JĒKABPILS PROLETARIĀTA DIKTATŪRAS LAIKĀ¹

Laikā no 1915. gada vasaras līdz 1917. gada rudenim no Jēkabpils fronte atradās 10—15 kilometru attālumā. 1915. gadā no Jēkabpils uz Krieviju evakuējās abas lielākās fabrikas — Kugrena un Laša, kas nodarbināja vairāk kā 2500 strādniekus pie balalaiku, ģitāru un mandolinu izgatavošanas. Reizē ar šo fabriku evakuēšanu uz Krieviju aizbrauca gandrīz visi šo fabriku strādnieki. Laukstrādnieki savā vairumā palika uz vietas un strādāja piefrontes joslā pie nocietinājumu darbiem un ceļu taisīšanas. Uz vietas palika vairums Jēkabpils mājpašnieku un tirgotāju, kuru veikali 1915. un 1916. gadā deva lielus ienākumus. Pilsētā atradās daudz kareivju un kara iestāžu, pieprasījums pēc dažādām precēm bija ļoti liels. Tirgotāji un spekulanti iepirka par zemām cenām dažādus produktus no armijas intendantiem, kas tos neredzētos apmēros zaga kareivjiem, t. i., kareivji nesaņēma to produktu un drēbju normu, kuru viņiem pienācās saņemt.

1917. gada rudenī vācieši ieņēma Jēkabpili un nostiprinājās Daugavas kreisajā krastā, krievu karaspēks — labajā krastā.

¹ Atmiņas uzrakstītas trīsdesmitajos gados. *Red.*

Lielāko daļu uz vietas palikušo iedzīvotāju vācieši izsūtīja uz tuvāko aizmuguri. Pilsētā vācu karaspēka virspavēlniecība atstāja tikai tos tirgotājus, kurus viņa uzskatīja par uzticamiem, — pēc tautības vairums viņu bija vācieši.

Frontes joslā gandrīz visas lauku mājas bija nopostītas. Laukus, pļavas, dārzus klāja ierakumi, drāšu žogi, blindāžas, tie bija lielgabalu lādiņu un mīnu izārdīti. Neredzētos apmēros tika nopostīti un izcirsti arī meži. Lielāko un labāko Jēkabpils daļu bija sagrāvusi artilērija. 1918. gada sākumā Jēkabpils ar viņas plašo apkārtni piederēja pie tās Latvijas daļas, kura visvairāk bija cietusi no kara.

1918. gadā, pēc visas Latvijas nokļūšanas vācu okupācijā, Jēkabpilī pamazām sāka atgriezties bēgļi, visvairāk mantīgie. Atgriezās arī lauksaimnieki un sāka celt mājas, un iekārtot laukus. Strādnieki sāka atgriezties Jēkabpilī tikai 1918. gada beigās, nodibinoties Latvijā Padomju varai.

Kā visā Latvijā, tā arī Jēkabpilī okupācijas laikā valdīja vācu junkuru karātavu režīms — zvēriskas patvarības un drakoniski izņēmuma likumi, vērsti pret Latvijas darba tautu. Imperiālistiskie bendes un inkvizitori šos drakoniskos likumus centās realizēt visā pilnībā: viņi kāra, šāva, spīdzināja, mērdēja koncentrācijas nometnēs. Cietumi bija pārpildīti. Daudzus Jēkabpils un apkārtnes strādniekus, kurus turēja aizdomās par līdzjušanu Padomju Krievijai, aizsūtīja uz Vāciju «darbos», no kuriem tie vairs neatgriezās.

Jēkabpils un tās apkārtnes darbaļaužu ekonomiskais stāvoklis bija šausmīgs. Trūka pārtikas. Ja kādi pārtikas produkti parādījās tirgū, tad cenas bija tik augstas, ka reti kāds spēja tos nopirkt. Kara nopostītajā apvidū nekas netika ražots, bet nenopostītajos pagastos vācu karaspēks paņēma zemniekiem lauksaimniecības ražojumus par stingri noteiktām valsts cenām un neatļāva tos izvest ārpus pagasta robežām. Šos ierobežojumus tirgū zemniecība centās plēsonīgi izmantot, «saskrūvējot» produktu cenas. Pilsētā dažreiz izdeva maizi uz kartītēm — vienu piekto vai astoto daļu mārčiņas dienā uz cilvēka. 1918. gada vasarā pilsētas iedzīvotājiem dažas reizes izdeva uz kartītēm sprāgušu vai sakropļotu zirgu gaļu. Liellopu un cūkas gaļa netika izsniegta. Jēkabpils strādnieku galvenā barība bija nātres, skābenes, kāpostu un biešu lapas.

Pilsētā bija liels bezdarbs. Vācu okupācijas laikā Jēkabpilī nedarbojās neviens lielāks rūpniecības uzņēmums. Lielākais

uzņēmums, kas darbojās, bija galdnieku darbnīca. Tā atradās vācu karaspēka rīcībā, tajā strādāja ap 10 galdnieku. Darba alga bija zema. Vairums laukstrādnieku strādāja pie lielsaimniekiem tikai par niecīgu uzturu. Trūkumam un badam sekoja epidēmijas. Gandrīz visi pilsētas iedzīvotāji 1918. gada vasarā izslimoja dizentēriju, daudzi slimoja arī ar tifu. Epidēmija plāva trūcīgos ļaudis.

Vairums iedzīvotāju bija naidīgi noskaņoti pret vācu okupantiem, muižniekiem un arī pret tautisko buržuāziju, bet aiz politikajiem žņaugiem un zvēriskā terora nespēja aktīvi uzstāties pret okupācijas režīmu. Bez tam Jēkabpilī un apkārtnē nebija arī organizējošā un vadošā spēka, nebija revolucionārās Latvijas Sociāldemokratijas organizācijas. Pirmais partijas biedrs, kas atgriezās no Krievijas Jēkabpilī, bija šo atmiņu autors. 1918. gada aprīlī pārgāju fronti, bet tūlīt mani apcietināja vācu žandarmērija un ievietoja Zilupes koncentrācijas nometnē. Pēc mēneša noturēšanas nometnē pa etapu nosūtīja uz Jēkabpili noskaidrot personību. Te man izdevās izvairīties no nometnes.

1918. gada vasarā noorganizēju Jēkabpilī Latvijas Sociāldemokratijas biedru šūniņu, kurā sastāvēja šūniņas organizētājs un vadītājs būvstrādnieks Kārlis Rūtmanis, partijas biedrs no 1914. gada, 1918. gada vasarā no Krievijas iebraukušais fabrikas strādnieks Kārlis Liepiņš, partijas biedrs no 1918. gada, 1918. gada vasarā Jēkabpilī iebraukušais bijušais krievu armijas virsnieks Geidāns, partijas biedrs no 1918. gada, Jēkabpils kalējs Krišjānis Dāboliņš, plostnieks Buitviks, kantorists Krastiņš un koku brāķeris Lejiņš. Pēdējie četri tika uzņemti partijā 1918. gadā mūsu šūniņā. Rudenī no vācu gūstniecības atgriezās fabrikas strādnieks Kārlis Minkevičs, partijas biedrs no 1918. gada.

1918. gada rudenī Jēkabpils boļševiku organizācijā jau bija ap 20 biedru. Ievēlējām partijas pilsētas komiteju. Komitejas priekšsēdētājs bija Rūtmanis, locekļi — Dāboliņš, Liepiņš, Minkevičs. Organizācijai izdevās uzņemt sakarus ar boļševiku šūniņām Biržu pagastā, Ādažu miestā un ar atsevišķiem biedriem citos pagastos.

Latvijas Sociāldemokratijas Jēkabpils šūniņa jau pašā darbības sākumā centās noorganizēt līdzjutēju grupu, uz kuras varētu balstīties savā darbā. 1918. gada rudenī līdzjutēju grupā bija ap 20 cilvēku, galvenokārt jaunieši. Kā aktivākie minami strādnieks Eduards Šomka, kas 1922. gadā iestājās Latvijas Komunistiskajā partijā; Roberts Rūtmanis, arī 1922. gadā iestājās Latvijas Ko-

munistiskajā partijā, vairākkārt sēdēja buržuāziskās Latvijas cietumos; strādnieks Rubenis, pēc Padomju varas nodibināšanās Latvijā brīvprātīgi iestājies Sarkanajā Armijā, bet, kad baltie ieņēma Rīgu, kritis gūstā un vēlāk ticis ieskaitīts baltās Latvijas armijā, visu laiku atradies frontē pret Bermontu, 1925. gadā pakārts par divu virsnieku nošaušanu; fabrikas strādnieks Roberts Večels, pēc Padomju varas nodibināšanas Jēkabpilī dienējis apriņķa jātnieku milicijā, pēc Rīgas krišanas brīvprātīgi iestājies Jēkabpils komunistiskajā nodaļā, pēc tās izformēšanas iestājies Sarkanajā Armijā, kur sabijis līdz Latviešu strēlnieku divīzijas likvidēšanai; strādnieks Kārlis Vilciņš, Padomju laikā Latvijā dienējis Jēkabpils komunistiskajā nodaļā un vēlāk Sarkanajā Armijā, 1920. gada janvārī ticis smagi ievainots kaujā pret baltās Latvijas armiju un nomiris kara slimnīcā Pēterpilī.

Jēkabpils boļševiku šūniņa savā propagandas un aģitācijas darbā sastapa lielas grūtības. Pirmkārt, līdz 1918. gada rudenim neizdevās uzņemt sakarus ar LSD Centrālo Komiteju Rīgā, tāpēc nebija iespējams saņemt partijas literatūru, uzsaukumus un informāciju par partijas lēmumiem un rīkojumiem. Otrkārt, šūniņā nebija neviena teorētiski pietiekami izglītota biedra. Sākumā nebija arī sava šapirografa uzsaukumu izgatavošanai. Tomēr Jēkabpils biedri veica samērā plašu propagandas un aģitācijas darbu, kas deva labus rezultātus. Jēkabpils strādniecības lielākais vairums un daļa sīkpilsonības 1918. gada rudenī atradās revolucionārās Latvijas Sociāldemokratijas ietekmē, par ko sevišķi spilgti liecināja pilsētas domes vēlēšanas pēc novembra revolūcijas Vācijā. Pilsētas domē boļševiki ieguva balsu vairākumu. Pirms domes vēlēšanām Jēkabpils boļševiki izlaida pirmo iespiesto uzsaukumu vairāk nekā 100 eksemplāros, kas tika rūpīgi izlīmēts pa visu pilsētu. Uzsaukumā iedzīvotājus uzaicinājām balsot par Sociāldemokratijas kandidātiem un nesaudzīgi cīnīties pret tautisko buržuāziju, kas pēc revolūcijas Vācijā dēvēja sevi par vācu junkuru naidnieci, kura cīnoties par brīvu, neatkarīgu Latviju, bet patiesībā centās apmuļkot strādniecību, nodibināt savu diktatūru un vienotā frontē ar starptautisko kontrrevolūciju cīnīties pret proletariāta diktatūru. Pirms domes vēlēšanām Jēkabpils boļševiki sarīkoja arī masu sapulces.

Pirmā masu sapulce notika novembra beigās. Par sapulces dienu un vietu paziņojām uzsaukumā, ko izplatījām nelegāli. Sapulci nolēmām sasaukt Salas pagasta biedrības namā. Apmēram divas stundas pirms sapulces sākuma galvenajā ielā, kur atradās

biedrības nams, sāka pulcēties strādnieku un sīkpilsoņu masas. Pa ielu staigāja arī vācu žandarmu virsnieki un daudz kareivju. Pirms pašas sapulces vācu virsnieki un žandarmi pamazām no ielas nozuda. Pienāca sapulces atklāšanas laiks. Cilvēki drūzmējās uz ielas, bet biedrības namā negāja, jo baidījās vācu žandarmērijas uzbrukuma un arestu. Beidzot, partijas biedru un līdzjutēju uzmundrināti, strādnieki sāka iet iekšā, viņiem sekoja sīkpilsoņi. Zāle pienāca pilna ļaužu, arī ārpusē palika liels pūlis. Tā kā varēja gaidīt vācu žandarmērijas uzbrukumu, tad vairāki partijas biedri un līdzjutēji ieradās sapulcē ar rokas granātām un citiem ieročiem un apsargāja ieejas. Sapulcē bija ieradies no Rīgas arī kāds meņševiku propagandists. Viņa runu strādnieki uzņēma ļoti vēsi un ar asām piezīmēm. Pēc tam labi sagatavotu un pārdomātu runu teica boļševiks Minkevičs, kam strādnieki vētraiņi aplaudēja. Vācu žandarmērija neuzdrošinājās sapulci izjaukt, un tā noritēja bez starpgadījumiem.

Otrajā masu sapulcē notika strādnieku deputātu vēlēšanas pilsētas domei. Strādnieki vēlēja atsevišķi un pilsoņi atsevišķi. Strādnieki savā sapulcē ievēlēja 15 deputātus, pilsoņi tikpat daudz. Strādnieku ievēlētie deputāti vairumā bija revolucionārās LSD biedri vai līdzjutēji. No partijas biedriem ievēlēja Minkeviču, Geidānu, Lejiņu, Buitviku u. c.

Jēkabpils boļševiki aģitēja arī vācu armijā. Šinī virzienā visvairāk strādāja Geidāns, kas zināja vācu valodu un labi prata atrast kopīgu valodu ar kareivjiem. Izdevās uzņemt sakarus arī ar dažiem spartakiešiem, bet, tā kā garnizonus bieži mainīja, tad nodibināt kara organizāciju armijā neizdevās.

Gatavojām arī bruņotu sacelšanos. Jēkabpils boļševiku organizācijā nebija skaidras izpratnes vairākos jautājumos, piemēram, par attieksmi pret Latvijas meņševikiem, kurus vairāki biedri uzskatīja par revolucionāriem, kaut ar rupjām oportunistiskām kļūdām. Bet jautājumā par bruņotas sacelšanās nepieciešamību bija pilnīga vienprātība. Jautājumu apspriedām vairākās partijas biedru un līdzjutēju sapulcēs, un nekad tas neizraisīja domstarpības.

Vācu-krievu pozīcijas Jēkabpils apvidū dažās vietās gāja pa lieliem, grūti pieejamiem mežiem un purviem. Kad vācu armija 1917. gada rudenī pārgāja uzbrukumā, tā nepaspēja paņemt līdzī visus tos bagātos kara materiālus, kas atradās tās nocietinājumos. Karaspēka daļas no šīm pozīcijām aizgāja līdz Daugavai, pēc tam tika pārsvietas uz citām frontēm. Jaunās karaspēka da-

las, kas nāca veco vietā, nezināja, kādi kara materiāli ir palikuši atstātajās pozīcijās, tāpēc tie tur palika līdz 1918. gada pavasarim, kad vērtīgākos no tiem sāka pievākt vietējie iedzīvotāji. Mums, partijas šūniņai, izdevās savākt daudz rokas granātu, bumbmetēju un mazā svara mīnu. Gandrīz visi partijas biedri un līdzjutēji 1918. gada vasarā tika pamatīgi apmācīti rokas granātu mešanā, bumbu un mīnu spridzināšanā. Partijas biedru un līdzjutēju rīcībā bija arī šautenes, revolveri, zobeni. Bijām apbruņoti, apmācīti un sagatavoti, lai sāktu bruņotu sacelšanos.

Meņševiku organizācijas Jēkabpilī nebija, tikai atsevišķas personas propagandēja meņševistiskus ieskatus. Šie meņševistiski noskaņotie elementi aģitēja pret bruņotu sacelšanos un centās iebaidīt strādniekus ar vācu armijas milzu pārspēku, tās neželību un gatavību iznīcināt visus, kas uzdrošinātos uzstāties ar varas līdzekļiem pret pastāvošo iekārtu.

Vācijas armijas virsnieki, bez šaubām, nojauta, ka daļai iedzīvotāju ir ieroči, ka boļševiki organizē bruņotus spēkus. Notika daudzas kratīšanas, pamatīgi izkratīja arī to māju, kurā dzīvoja mani vecāki, bet kratīšanas nekādus rezultātus nedeva. Mežos, purvos, pie upēm bieži bija dzirdami granātu un bumbu sprādzieni — tur jaunieši tika apmācīti kara mākslā. Zandarmiem neko neizdevās te atrast, bet gan dažkārt nācās bēgt, jo daudzi no tiem, kuru rokās atradās granātas, bija gatavi laist tās darbā pret negaidītajiem viesiem.

Faktiski partijas biedru un līdzjutēju bruņotā nodaļā bija ap 20 cilvēku, uz kuriem varēja pilnīgi paļauties un kuri bija samērā labi sagatavoti atklātām bruņotām cīņām. Jēkabpilī un tās tuvākajā apkārtnē dažādi ieroči bija vēl 200—300 strādniekiem, galvenokārt jauniešiem. Bet šī masa nebija pietiekami norūdīta un disciplinēta, to partijas organizācija varēja izmantot tikai labvēlīgos apstākļos.

Jaunievelētā pilsētas dome visos svarīgākajos jautājumos pieņēma boļševiku frakcijas priekšlikumus. Tā, piemēram, decembra sākumā dome nolēma organizēt tautas miliciju un pieņemt par milīciem tikai strādnieciskus elementus. Nolēma arī pārņemt domes rīcībā visu pilsētas saimniecību. Vācu armijas pavēlniecība negribēja pilsētas saimniecību nodot domes rīcībā, bet bija spiesta piekāpties, jo vācu virsnieki nevarēja vairs paļauties uz saviem kareivjiem. Varēja gadīties, ka kareivji negriezīs savus durkļus

pret Latvijas revolucionāro strādniecību, bet gan pret kontrrevolucionāro pavēlniecību. Vācu kareivji arvien atklātāk sāka izteikties pret smago režimu armijā, pret kontrrevolucionārajiem virsniekiem, auga nemiers arī pret armijas slikto apgādi. Daudzi vācu kareivji simpatizēja spartakiēšiem un arvien atklātāk sāka izteikties pret karu. Neraugoties uz arestiem un pieaugošajiem disciplinārajiem sodiem, nemiers vācu kareivjos arvien vairāk sāka lauzties uz āru.

Pilsētas domē bija atsevišķi meņševistiski noskaņoti deputāti. Viņu un citu svārstīgo elementu dēļ mums neizdevās par pilsētas galvu ievēlēt boļševiku. Tomēr par pilsētas galvas palīgu ievēlēja biedru Minkeviču; viņš arī vadīja domes boļševistisko frakciju.

Arī pēc revolūcijas Vācijā kontrrevolucionārie vācu junkuri varu Jēkabpilī un tās apkārtnē turēja savās rokās. Šo varu vajadzēja viņiem ar spēku atņemt. Tā kā pilsētā bija diezgan lielas vācu karaspēka daļas, tad mums vajadzēja būt ļoti uzmanīgiem. Pilsētas dome nolēma pieprasīt apriņķa priekšniekam nodot tās rīcībā pilsētas kasī, dažas noliktavas ar pārtikas vielām un rūpniecības precēm, atbrīvojot dažas telpas domes vajadzībām, nodot pilsētai galdnieku darbnīcu utt. Apriņķa priekšnieks atteicās šīs prasības izpildīt.

Partijas komiteja sasauca plašu masu sapulci, kura nolēma, ka, ja vāci nepiekāpsies, tad ar varu jāatņem tiem visas noliktavas un citi pilsētas īpašumi. Kad 10. vai 12. decembrī Minkevičs un strādnieku pārstāvji ultimātīvi pieprasīja izpildīt tautas lēmumu, apriņķa priekšnieks nobijās un pieprasījumu izpildīja.

Pilsētas dome pieprasīja arī likvidēt vācu policiju un nodot ieročus, ar ko apbruņot pilsētas miliciju. Zem masu spiediena decembra vidū apriņķa priekšnieks daļēji izpildīja arī šo pieprasījumu. Pilsētā sāka organizēties milicija boļševiku vadībā. Milicijā uzņēma galvenokārt strādniekus, kas bija kalpojuši Krievijas armijā un apmācīti kara mākslā. Viens no milicijas organizētājiem bija biedrs Belevičs (Padomju Latvijas laikā viņš kalpoja jātnieku milicijā). No pirmajiem Jēkabpils milīciem mināmi Vičels, Voičevskis un Gūtmanis. Voičevskis vēlāk bija viens no varonīgākajiem ložmetējniekiem 15. armijas sevišķu uzdevumu pulkā, Gūtmanis 1920. gadā krita, komandējot vadu poļu frontē.

Decembra vidū vācu virsnieki sāka pārdot tirgotājiem noliktavās esošo pārtiku un rūpniecības preces. Partijas komiteja nosūtīja turp vairākus biedrus ar rokas granātām. Kopā ar domes

pārstāvjiem, strādnieku atbalstīti, viņi pieprasīja vācu virsniekiem, lai mantas no vezumiem tiktu novietotas atpakaļ noliktavā un atslēgas nodotas domes rīcībā. Vācu virsnieki gribēja pretoties, bet, redzēdami, ka ielenkti, padevās. Tā pilsētas domes rokās nonāca daļa vācu karaspēka transporta un auzu noliktava.

Decembra vidū partijas pilsētas komiteja pieprasīja domei nodot komitejas rīcībā namu ar visu iekārtu un kancelejas piederumiem. Pilsētas galva sākumā ar partijas pārstāvjiem Rūtmani un Dāboliņu par to pat runāt negribēja, bet, kad viņam piedraudēja ar varas pielietošanu, — pieprasījumu izpildīja. Izlaidam uzsaukumu, ka boļševiku organizācija sāk darboties legāli. Uzsaukumā paziņojām arī pilsētas komitejas adresi. Kamēr pilsētā atradās vācu karaspēks, komitejas telpās dežurēja tikai viens pilnvarotais, lai vācu žandarmērija nevarētu komitejas locekļus apcietināt. Pie dežurējošā biedra nāca strādnieki ar visādiem jautājumiem, še arī noformēja iestāšanos partijas kandidātos, kuru skaits strauji auga.

Nelegālajās biedru apspriedēs un revolucionāri noskaņotu strādnieku sapulcēs vairāk reižu tika apspriests jautājums, kā izturēties pret vācu karaspēku. Vairums bija tanīs domās, ka, ja karaspēks nesāks bruņotu cīņu, tad ļaut viņam mierīgi atstāt pilsētu, jo partijas organizācijas rīcībā nebija tāda spēka, lai vāciešus atbruņotu.

Kad Sarkanā Armija iegāja Latgalē, vācu karaspēks decembra otrajā pusē atstāja Jēkabpili. Pilsētas buržuāziju pārņēma nāves bailes. Vēl pirms vācu karaspēka aiziešanas vairāki buržuāziskie pilsētas domnieki, to skaitā arī pilsētas galva, bija žēlojušies partijas pilsētas komitejai, ka strādniecības naids pret viņiem esot nepelnīts. Viņi nebūt negribot cīnīties pret Padomju varu, lai tikai viņus neaizskarot. Kad vācu karaspēks aizgāja, padzinām pilsētas domi un decembra trešajā dekādē ievēlējām aprīņa Revolucionāro komiteju, kas visu varu saņēma savās rokās. Revolucionārajā komitejā bija Minkevičs, Jurcēns, Rūtmanis, Geidāns, Dāboliņš un citi biedri. Sarkanā Armija atradās netālu no Jēkabpils. Pilsētas komitejas pārstāvji uzņēma sakarus ar to, sniedza ziņojumus par stāvokli Jēkabpils apvidū, saņēma literatūru un plakātus. Jēkabpili Sarkanā Armija ienāca apmēram 10 dienas pēc Revolucionārās komitejas nodibināšanās.

Revolucionārā komiteja darbojās no 1918. gada 20. decembra līdz 1919. gada 3. janvārim, kad sanāca pirmā aprīņa (faktiski divu — Jēkabpils un Ilūkstes aprīņu) padomju konference.

Pirms padomju konferences sasaukšanas Revolucionārā komiteja veica lielu darbu Padomju varas organizēšanā uz vietām. Tās pārstāvji apbraukāja gandrīz visus pagastus un vadīja padomju vēlēšanas, pārbaudīja jau ievēlētās padomes, iepazīnās ar partijas biedriem, noformēja partijas šūniņas, organizēja partijas kandidātu uzņemšanu utt. Pagastos, kur nebija kaut cik stipru partijas šūniņu vai arī to nebija nemaz, padomēs nereti ievēlēja lielsaimniekus vai viņu interešu aizstāvjus no inteligences vidus. Šādi pagasti bija Bēzses, Aknīstes, Sunākstes, Seces u. c. Atklāti uzstāties pret Padomju varu lielgruntnieki baidījās, viņi bieži vien izlikās par Padomju varas piekritējiem, bet paklusām cīnījās pret to.

Aprīņa padomju konference ievēlēja Jēkabpils aprīņa Padomi un tās Izpildu komiteju. Par Izpildu komitejas priekšsēdētāju ievēlēja Kārli Minkeviču. Vēlāk, 1919. gada otrajā pusē, viņš strādāja Latgalē par Ludzas aprīņa Izpildu komitejas priekšsēdētāju, pēc Latgales atstāšanas — Padomju Krievijas dienvidos dažādos atbildīgos padomju un saimnieciskos amatos. Izpildu komitejas locekļi bija Jurcēns — vecs partijas biedrs, bijušais Neretas skolotājs, Jēkabpils revolucionārā tribunāla loceklis, aprīņa politiskās nodaļas organizētājs, vēlāk Latgalē strādāja par Ludzas aprīņa Izpildu komitejas locekli, Padomju Krievijā — Komunistiskās partijas Centrālās Kontroles komisijas loceklis, sūtnis Somijā utt.; Lejiņš — pārtikas nodaļas vadītājs; Glindziņš — finansu nodaļas vadītājs; Mucelāns — rūpniecības un tirdzniecības nodaļas vadītājs, vēlāk Padomju Krievijā atbildīgs saimnieciskais darbinieks; Dāboliņš (ne Krišjānis Dāboliņš, kas bija tribunāla loceklis) — viens no enerģiskākajiem un labākajiem politiskās nodaļas vadošiem darbiniekiem; Rūtmanis — sociālās apgādes nodaļas vadītājs un tribunāla loceklis; Geidāns — darba nodaļas vadītājs, vēlāk Sarkanās Armijas komandieris; Kļaviņš — juridiskās nodaļas vadītājs un milicijas priekšnieks; Zadovskis — politiskās nodaļas vadītājs; Urbucēns — informācijas nodaļas vadītājs un propagandists, vecs LSD Rīgas organizācijas Aleksandra vārtu rajona biedrs, atkomandēts darbā uz Jēkabpili.

Partijas aprīņa komitejā ievēlēja Jurcēnu, Minkeviču, Rūtmani, Urbucēnu, Krišjāni Dāboliņu, Mucelānu un Pilmani — vecu partijas biedru, Krustpils Izpildu komitejas priekšsēdētāju.

Jēkabpils aprīņa Padomei nācās pārvarēt ārkārtīgi lielas grūtības savā darbā. Viens no vissāpīgākajiem un visgrūtāk at-

risināmiem jautājumiem bija pārtikas jautājums. Strādnieku vajums cieta badu. Jau Revolucionārā komiteja bija sākusi izsniegt uz kartītēm nelielu produktu normu, vispirms miltus. Rudzu miltu bija ļoti maz, visvairāk izsniedzām auzu miltus. Kaut arī norma bija niecīga, tomēr tas bija jūtams pabalsts strādniekiem. Taču vāciešiem atņemtie krājumi drīz izsīka. Divus transportus labības izdevās iepirkt Lietuvā, bet arī šīs labības ilgi nepietika. Lietuvā bija iespējams par «Nikolaja» un Vācijas ostrubļiem vai markām iepirkt lielākus labības krājumus, bet šīs naudas mums bija maz un «kerenkas» tur neņēma. Bez tam bija lielas grūtības arī transporta ziņā, jo pēc maizes uz Lietuvu vajadzēja braukt ar zirgiem ap 100 kilometru tālu.

Apkārtnieji pagasti bija izpostīti. To iedzīvotāji paši cieta lielu trūkumu. Attālākajos pagastos lielsaimniekiem bija labības krājumi, bet viņi tos slēpa. Šos krājumus Izpildu komiteja neprata un nespēja paņemt. Bez tam lielākā daļa labības, ko izdevās savākt aprīnķī, bija jādod armijai. No centra — Rīgas saņēmām ievērojamu atbalstu naudā, bet pārtikas vielas centrs nevarēja dot, — arī Rīgā un citās pilsētās to bija ļoti maz.

Lai kaut cik mazinātu pārtikas krīzi, Izpildu komiteja izdeva atļauju strādniekiem un kalpotājiem ievest maizi savām vajadzībām no Lietuvas.

Visu Padomju varas pastāvēšanas laiku Jēkabpili bija lielas grūtības pārtikas ziņā, tomēr darbaļaužu stāvoklis šīnī ziņā bija nesalīdzināmi labāks nekā vācu okupācijas laikā.

Grūti atrisināma problēma bija arī sociālā apgāde. Okupācijas laikā kā posta un bada sekas plašos apmēros izplatījās epidēmijas. Daudzās ģimenēs visi ģimenes locekļi slimoja. Tūlīt pēc Padomju varas nodibināšanās sociālās apgādes nodaļai vajadzēja šos cilvēkus apgādāt ar pārtiku, rūpēties par medicīnisku palīdzību, slimo apkopšanu utt.

Ļoti liels Jēkabpils iedzīvotāju procents bija darba nespējīgi — kara invalīdi un bērni bez vecākiem. Sociālās apgādes nodaļai vajadzēja rūpēties arī par tiem. Vispirms ierīkojām pilsētā virtuvi, kur izsniedza pusdienas pilsētas nespējniekiem. Tiem, kas nevarēja paši atnākt pēc pusdienām, izsniedza produktus.

Bijušā pristava mājā ierīkoja nespējnieku namu, kur ievietojām tos aprīnķa nespējniekus, kam nebija piederīgo.

Daugavas krastā izremontējām kādu lielu buržuju māju ar plašu augļu dārzu un skaistu parku. Tajā ierīkojām priekšzīmīgu

bērnu namu. Tur uzņēma bērnus, kam nebija vecāku, un tādus, kurus vecāki nespēja uzturēt.

Nespējnieku un bērnu nama ierīkošana prasīja milzu pūles. Grūti bija sameklēt attiecīgas mēbeles, virtuves piederumus, gultas veļu, bet vēl grūtāk nācās sagādāt apģērbu. Nelielu daudzumu bērnu apavu un drēbju izdevās nopirkt Rīgā, bet lielāko daļu nācās pagatavot uz vietas. Veikalos piemērotu apavu un drēbju nebija, nevarēja dabūt arī audumus. Tāpēc bija jāpāršuj konfiscētie muižnieku un buržuju apģērbi.

No Vācijas caur Jēkabpili plūda daudz Krievijas vecās armijas karavīru, kas bija krituši gūstā. Arī šos noskrandušos, izsalkušos, nosalušos un bieži vien slimos imperiālistiskā kara upurus vajadzēja cilvēcīgi uzņemt un apgādāt ar visnepieciešamāko. Bijušajiem gūstekņiem ierīkojām kopmītņi un devām uzturu, kā arī sniedzām medicīnisko palīdzību.

Tādu sociālo apgādību, kādu sniedza Padomju vara, Jēkabpils nebija piedzīvojusi. Pēc buržuāzijas diktatūras nodibināšanās Latvijā Jēkabpils bērnu nams, nespējnieku nams, pilsētas virtuve un visa sociālā apgāde tika likvidēta. Visi darba nespējīgie strādnieki, kas savā mūžā bija radījuši daudz vērtību, atkal tika lemti bada nāvei. Šie cilvēki, kurus Padomju vara bija glābusi no bada nāves visgrūtākajos apstākļos, līdz kapam neaizmirsa Padomju varu.

Grūti atrisināms bija arī dzīvokļu jautājums. Nebija telpu padomju un sabiedriskajām iestādēm, daudziem padomju darbiniekiem nebija kur dzīvot. Izremontējām vairākus pusizpostītus namus, ierīkojām kopmītnes. Pēc Padomju varas nodibināšanās Latvijā sāka atgriezties daudzi bēgļi no Padomju Krievijas, kuru dzīvokļi bija izpostīti. Arī viņiem vajadzēja palīdzēt atjaunot dzīvokļus. Remonti prasīja daudz būvmateriālu, bet to krājumi bija niecīgi. Būvkomisija, kuras priekšgalā bija biedrs Buitviks, vēlāk atbildīgs būvorganizāciju darbinieks Ļeņingradā, enerģiski ķērās pie kokmateriālu sagatavošanas, galdaņķu darbnīcas paplašināšanas, kaļķu un ķieģeļu ražošanas utt. Šie uzņēmumi deva arī darbu pāri par 200 strādniekiem.

Līdz 1915. gadam Jēkabpili bija darbojušās lielas, labi mehānizētas dzirnavas, vilnas apstrādāšanas darbnīcas un koku apstrādāšanas darbnīca. Viens no svarīgākajiem būvkomisijas uzdevumiem bija šī kara laikā galīgi izpostītā kombināta atjaunošana. Šo darbu galīgi pabeigt mums neizdevās.

Arī padomju iestāžu aparāta organizēšana radīja lielas grūti-

bas, sevišķi tādēļ, ka trūka tehnisko darbinieku — sekretāru, darbežu, mašīnrakstītāju.

Visus Padomju varas pasākumus nācās veikt ļoti asos šķiru cīņas apstākļos.

Proletariāta diktatūras nodibināšanas laikā Latvijā nacionālā buržuāzija pārgāja no atklātas cīņas uz aizklātu. Šajā laikā Jēkabpils apvidū bija tikai viens gadījums, kad buržuāzija mēģināja organizēt atklātu cīņu. Aknistes miesta katoļu priesteris, tirgotāju un lielsaimnieku atbalstīts, noorganizēja no bijušajiem cara armijas virsniekiem un pelēko baronu dēliem 20—30 cilvēku lielu bruņotu bandu cīņai ar padomēm. Bet, Sarkanajai Armijai tuvojoties, tā izklīda. Pēc Padomju varas nodibināšanās Jēkabpils Revolucionārais tribunāls notiesāja šo priesteri uz nāvi.

Pilsētu un lauku buržuāzija sāka piekopt slepenu kontrrevolucionāru aģitāciju, veikli izmantojot mūsu kļūdas un trūkumus, kuru bija ne mazums. Buržuāzijas piekritēji katrā izdevīgā gadījumā un vietā ņirgājās par katru mūsu neveiksmi, iztēlodami tās par neprasmī valdīt un saimniekot. Viņi izplatīja baumas par Padomju varas it kā nedrošo iekšējo un starptautisko stāvokli un neizbēgamu krahu. Buržuāzija ar sevišķu enerģiju cīnījās par sīkburžuāzijas, pirmām kārtām vidējās zemniecības, un atpalikušo strādnieku piesaistīšanu savā pusē, jo labi saprata, ka bez šīm masām tai nebūs iespējams nodibināt buržuāzisko diktatūru.

Komunistiskā organizācija nenovērtēja ienaidnieka spēkus un neizmantoja visas savas iespējas cīņai pret buržuāziju. Samērā plašā propaganda un aģitācija bija zemā līmenī. Sarīkojām ne mazumu mītiņu un sapulču, kuros partijas propagandisti un aģitatori teica slikti sagatavotas, seklas un nepārliciecināšas runas, kas radīja masās apātiju pret sapulcēm. Samērā vāji bija organizēta arī propaganda un aģitācija iespiestā veidā. Partijas organizācija neprata atmaskot ienaidnieka cīņas metodes un formas, mobilizēt plašas darbaļaužu masas cīņai pret visādu sugu Padomju varas ienaidniekiem, dot iznīcinošu triecienu katram ienaidnieka uzbrukumam mēģinājumam.

Partijas organizācijas trūkumi propagandā un aģitācijā izskaidrojami, pirmkārt, ar to, ka teorētiski labāk sagatavotie biedri bija ļoti aizņemti organizatoriskā darbā un tika ļoti maz izmantoti propagandas darbā. Otrkārt, mums nebija teorētiskās literatūras. Pietiekoši bija dažādu brošūru par kārtējiem politiskajiem jautājumiem, bet mūsu rīcībā nebija ne Marksa, ne Engelsa, ne Ļeņina, ne pat Stučkas darbu. Treškārt, partijas

organizācija bija aizrāvusies ar padomju darbu un masu darbam neveltīja vajadzīgo uzmanību.

Pasliktinoties stāvoklim Padomju Latvijas armijas frontēs, buržuāzija palika arvien aktīvāka un sita mūs visvārīgākās vietās. Vienu no tādām mūsu vārigām vietām bija nepareizi izšķirtais agrārais jautājums. Lai gan Jēkabpils apriņķim pievienotajos Latgales pagastos iedzīvotāju vairākums bija sīkzemnieki un būdnieki, kas ilgojās iegūt no Padomju varas viņu eksistēšanai nepieciešamo zemes platību, tāpat arī daļā laukstrādnieku nebūt vēl nebija izdzīvotas «sava kaktiņa, sava zemes stūrīša» ilūzijas, Jēkabpils komunistiskā organizācija noteikti bija pret zemes dalīšanu. Visās muižās, kuru apriņķī bija samērā daudz, ierīkoja padomju saimniecības un komūnas.

Padomju saimniecībās un komūnās strādāja bijušie muižnieka kalpi un daļa apkārtējo laukstrādnieku. Šīm saimniecībām, ar nelieliem izņēmumiem, nebija nepieciešamo ražošanas līdzekļu — lauksaimniecības inventāra, lopu, sēklas un produktu strādnieku uzturam. Strādnieku personīgās intereses netika saskaņotas ar sabiedriskajām interesēm, — strādniekiem neatļāva turēt ģimenes vajadzībām govī, cūkas, putnus, ierīkot sakņu dārziņus. Strādnieku govīs tika apvienotas ar padomju saimniecību lopiem, izmaksājot strādniekam govīs vērtību naudā. Tai pašā laikā padomju saimniecības vēl nevarēja apmierināt ar produktiem strādnieku ģimenes.

Tie, kas ilgojās pēc sava zemes stūrīša, pēc savas patstāvīgas saimniecības, bija par muižu zemes dalīšanu, kaut gan reti kāds runāja par to atklāti, jo Latvijas Komunistiskā partija aģitēja pret zemes dalīšanu.

Sunākstes pagastā pie Piksteres kroņa muižas atradās līdz 100 «zaldātu» mājiņu. Cara valdība bija iedalījusi izdienējušiem karavīriem nelielus zemes gabaliņus, lielākoties 3 pūrvietas. Šie būdnieki nevarēja eksistēt no savas zemes stūrīša, tāpēc viņi kļuva pa visu apkārtni kā sezonas strādnieki muižās, pie saimniekiem un meža darbos. Protams, ka šāda dzīve viņus neapmierināja, savas dzīves smagumu viņi izskaidroja ar to, ka tiem maz zemes. Jau 1905.—1907. gada revolūcijā viņi bija cerējuši, ka sadalīs Piksteres muižu. No šīs muižas viņiem savā laikā bija iedalīta zeme, un muižai piederošā zeme viņus ieslēdza no visām pusēm. Padomju varai nodibinoties Latvijā, šie būdnieki atklāti prasīja piegriezt no Piksteres muižas katram būdniekam 15—20 pūrvietas. Mēs to nedarijām un līdz ar to atstūmām no sevis šo

sīkzemnieku masu. Piksteres nolaistajā, noplicinātajā un nekultūralajā muižā ierīkojām padomju saimniecību, kas nevarēja kļūt par priekšzīmi apkārtējiem zemniekiem. Apmēram tāds pats slāvkļis bija dažās citās muižās.

Jēkabpils apriņķi gan centrā, gan bieži vien arī pagastos vieni un tie paši cilvēki atradās partijas organizācijas un padomju priekšgalā. So apstākli izmantoja buržuāzija un centās pierādīt, ka nepastāv nekāda proletariāta diktatūra, bet gan partijas diktatūra, ka vara pieder nevis padomēm, bet gan 250 apriņķa komunistiem un viņu līdzjutējiem, kas tad arī nosakot šā apriņķa likteni, nerēķinoties ar tautas gribu un vēlēšanos. Tā kā partijas organizācija neprata šo buržuāzijas demagoģiju apgāzt un pierādīt darbaļaužu masām, ka tai nav nekā kopēja ar patiesību, tad ienaidnieka aģitācijai bija zināmas sekmes.

Kļūdas pielaidām arī pārtikas jautājumā. Katastrofiskajos apstākļos, kad trūka pārtikas, vajadzēja veikt ārkārtīgus pasākumus. Pirmkārt, vajadzēja racionāli izmantot tos pārtikas krājumus, kādi bija padomju rokās. To arī darījām. Pārliku izdevām uz kartītēm un neļāvām izvest produktus no viena apvidus uz otru. Bet te pielaidām rupju izkropļojumu. Piemēram, neatļāvām vest vai nest produktus pāri Daugavai. Kreisajā Daugavas krastā atrodas Jēkabpils, bet labajā — Krustpils, kas bija pievienota Jēkabpils apriņķim. Tā kā parasti Jēkabpili sveda vairāk lauksaimniecības produktu nekā Krustpili, tad Krustpils iedzīvotāji nāca tos iepirkt uz Jēkabpili. Bija arī gadījumi, kad Jēkabpils iedzīvotāji iepirka produktus Krustpili. Sākumā milicija atņēma produktus privātpersonām, ja tos nesa vai veda lielākā vairumā pāri Daugavai. Bet drīz vien sāka atņemt piena pudeles, nedaudz mārciņu maizes vai sakņu. Šī visbargāk nosodāmā rīcība, kura drīz arī tika pārtraukta, sacēla nemieru pat strādniekos, nerunājot jau par sīkburžuāziju. Arī šo izkropļojumu veikli izmantoja Padomju varas naidnieki savā aģitācijā.

Otrkārt, padomēm vajadzēja organizēt produktu pārpalikumu atņemšanu lielsaimniekiem un arī vidējo zemnieku saimniecībām, nepieciešamības gadījumos ar bruņotu strādnieku pārtikas nodaļu palīdzību, kuras būtu atbalstījuši sīkzemnieki vai būdnieki. Partijas Jēkabpils organizācija nesaprata, ka tanis apstākļos cīņa par maizi bija cīņa par sociālismu. Tā gan iesāka produktu pārpalikumu rekvizīciju, bet nenoveda šo pasākumu līdz galam.

Treškārt, visstingrākā kārtā vajadzēja atņemt lauksaimniecības un rūpniecības produktu pārpalikumus pilsētas buržuāzijai.

Bet arī tas netika izdarīts līdz galam. Izkratījām vairākus buržuju dzīvokļus. Pie kāda tirgotāja atradām slepenu noliktavu, kurā bija vairāk nekā divi vagoni produktu, pa daļai jau bojātu. Bet tas, ko izdevās atņemt buržuāzijai, bija tikai niecīga daļa no tā, ko varēja no viņas ņemt. Buržuāzijai uzlikām ievērojamas kontribūcijas naudā, bet ar naudu maz ko varējām iepirkt.

Cesvaines-Krustpils rajona lielsaimnieki, kuru vidū bija daudz cara armijas virsnieku un apakšvirsnieku, noorganizēja «zaļo armiju», kas sastāvēja no vairāk desmitiem bandītu, un sāka bruņotu cīņu ar Padomju varu. Jēkabpils komunistiskā nodaļa kopā ar strēlniekiem Midzeņu māju rajonā izšķirošā kaujā «zaļos» pamatīgi sakāva — 5 bandīti kaujā krita, vairākus ievainoja un sagūstīja. Dziļi Cesvaines muižas mežos siena šķūnī, kur barons bija turējis sienu stīrnām un briežiem, atradām lielu pārtikas un ieroču noliktavu. «Zaļajiem» bija arī sakari ar balto armiju Rīgas frontē.

Pēc tam nācās karot ar «zaļajiem» Ungurmuižas rajonā, Zasu un Neretas pagastos. Kaujās krita vairāk nekā 10 «zaļo», starp kuriem bija viens virsnieks — vācu barons. Šīs «zaļo» bandas nebija lielas, pa 18—20 cilvēku katrā, bet tās atbalstīja vietējie pelēkie baroni.

1919. gada pavasarī kontrrevolucionārie pelēkie baroni palika ļoti aktīvi un pat pārdroši cīņā pret Padomju varu. Viņu pret-padomju aģitācija un Padomju varas likumu boikotēšana kļuva aizvien atklātāka. Viņi izplatīja iedzīvotājos dažādas provokatoriskas baumas par balto «uzvarām» frontēs, par visādu produktu bagātībām balto aizmugurē, par padomju darbinieku it kā nelikumīgo rīcību utt.

Tanī pašā laikā mūsu stāvoklis frontē pasliktinājās. Vācu dzelzs divīzija un latviešu-lietuviešu baltgvardi pārrāva fronti Jēkabpils virzienā. Jēkabpils Izpildu komiteja saņēma rīkojumu būt gatavai evakuēties. Drīz fronte nostabilizējās, bet stāvoklis aprīnķī bija tāds, ka vajadzēja mobilizēt visus spēkus cīņai pret augošo pelēko baronu kontrrevolūciju. Jēkabpils Izpildu komiteja izsūtīja savus emisārus uz attālākajiem pagastiem. To uzdevums bija mobilizēt, organizēt un vadīt cīņā pret kontrrevolūciju visus revolucionāros spēkus uz vietām.

Pēc Rīgas krišanas partijas Jēkabpils komiteja papildināja ar kaujiniekiem, pirmām kārtām miličiem, un apbruņojumu komunistisko nodaļu, kas sastāvēja no partijas biedriem un Komunistiskās partijas līdzjutējiem. Nodaļā bija vairāk nekā 200 kau-

jinieku. Tā ņēma savā apsardzībā Jēkabpili, Krustpili un Krustpils-Zilānu dzelzceļa līniju, kuru apdraudēja «zaļie».

Dažas dienas pirms Jēkabpils evakuēšanas te ieradās rezervē viena strēlnieku rota, kurā liels procents bija pelēko baronu dēlu. Jau pirms Rīgas krišanas bija zināms, ka šī rota ir politiski neuzticama, ka tās komplektēšanā ir pielaista kļūda. Bet šī kļūda netika izlabota, — rotu neatbrūņoja un neizformēja. Pēc Rīgas krišanas kļuva zināms, ka šī rota kopā ar Jēkabpils buržuāziju gatavojusies uz bruņotu sacelšanos un padomju darbinieku slepkavošanu. Nolēmām rotu ielenkt un atbrūņot. To uzzināja rotas komandieris, bijušais cara armijas virsnieks. Komandieris bija licis strēlniekiem ar ieročiem izklīst pa visu pilsētu un noslēpties pie pazīstamiem buržuāziskiem elementiem vai arī atstāt pilsētu. Rota kādā vakarā pazuda, izņemot strēlniekus — strādnieciskos elementus. Komunistiskā nodaļa ar visu partijas biedru un milicijas palīdzību ielenca pilsētu un visu nakti izdarīja kratīšanas buržuju dzīvokļos. Daļu rotas sastāva izdevās apcietināt, bet lielākajai daļai bija izdevies aizbēgt.

Kad Jēkabpils virzienā vācu dzelzs divīzijas daļas pārrāva fronti un Sarkanās Armijas daļas atkāpās, radās draudošs stāvoklis. Ienaidniekam bija atklāts ceļš uz Jēkabpili un Krustpili, kuras ieņemot viņš varēja nogriezt galveno atkāpšanās ceļu Sarkanajai Armijai un bēgļiem no Rīgas. Komunistiskā nodaļa aizbrauca uz fronti, atstājot Jēkabpili un Krustpili milicijas nodaļu, grupu komunistu ar evakuācijas komisiju priekšgalā. Jēkabpils komunistu nodaļa, ko pa ceļam uz fronti ievērojami papildināja komunisti un līdzjutēji no pagastiem, aizgāja ienaidnieka aizmugurē un Neretas muižas rajonā sakāva vācu dzelzs divīzijas bataljonu. Bataljona komandieris kaujā krita, bataljons atkāpās. Sāds gluži negaidīts trieciens uz galvenā ceļa, kas veda uz Jēkabpili, radīja zināmu apjukumu balto armijā, — tās uzbrukums šinī virzienā tika apturēts uz divām dienām. Kad vācu dzelzs divīzija uzzināja, cik liela ir mūsu nodaļa, un sakoncentrēja pret to lielākus spēkus, nodaļa bija spiesta atkāpties, nepieņemot kauju, bet iznīcinot šaursliežu dzelzceļu. Kaut gan Sarkanā Armija no Neretas muižas bija atkāpusies jau pirms vairākām dienām, ceļš no Neretas uz Jēkabpili, apmēram 60 kilometru, bija brīvs. Te atradās tikai Jēkabpils komunistiskā nodaļa. Baltie virzījās uz priekšu ļoti lēni un uzmanīgi.

Kad komunistiskā nodaļa ieradās Jēkabpili, atkāpšanās no Rīgas jau tuvojās beigām. Arī Jēkabpils apriņķa padomju

evakuācija gāja uz beigām. Izvedām ne tikai padomju iestāžu lietas, bet arī visus kara materiālus, pārtiku. No padomju saimniecībā aizdzinām arī lopus. Komunistiskā nodaļa ieņēma pozīcijas netālu no Jēkabpils Vidus salā, kur palika, līdz atkāpās visa armija no Rīgas, līdz beidzās Jēkabpils evakuācija un tika aizdedzināts tilts pār Daugavu. Pēc tam nodaļa pārcēlās ar laivām pāri Daugavai un ar pēdējo bruņoto vilcienu aizbrauca no Krustpils, aiz sevis uzspridzinot visus lielākos dzelzceļa tiltus. Sarkanā Armija ieņēma pozīcijas netālu no Līvāniem, kur arī apstājās Jēkabpils komunistiskā nodaļa.

M. Krustiņšone

PIRMS ČETRDESMIT GADIEM

Nodibinoties Latvijā Padomju varai, aktuāls bija jautājums par vadošajiem darbiniekiem. Vajadzēja panākt, lai ikkatrā iestādē un uzņēmumā būtu kaut neliels kodols komunistu ar zināmu pieredzi padomju iekārtas celtniecības darbā. Saskaņoti ar Krievijas Komunistiskās Partijas Centrālo Komiteju, Latvijas Sociāldemokratijas Centrālās Komitejas Krievijas Birojs, sākot jau ar 1918. g. novembra otro pusi, veica lielu darbu partijas biedru — latviešu sūtīšanā uz Latviju. Šāda darba organizēšanai un veikšanai no Maskavas uz Petrogradu tika nosūtīts Krievijas Biroja loceklis K. Pečaks. Maskavā ar šo jautājumu nodarbojās galvenokārt K. Gailis, kas palika Maskavā kā LSD CK pārstāvis arī pēc Krievijas Biroja likvidēšanas (kas notika 1919. g. 19. janvārī) un turpināja biedru sūtīšanu uz Latviju.

Es tajā laikā strādāju par izmeklētāju Maskavas Revolucionārajā tribunālā. Tikai 1919. g. janvāra vidū mani kopā ar lielu grupu biedru aizkomandēja uz Rīgu.

Braucām mēs atsevišķā vagonā, tā saucamā «Mūrnieka vāgī». Maskavas centrālās iestādes bija nodevušas Padomju Latvijas Valdības rīcībā darbinieku pārvešanai vienu pasažieru vagonu. Šā vagona komandants bija biedrs Mūrnieks. Vagons bija

bezglala pārpildīts, brauciens ļoti grūts. Daudzi brauca ar bērniem. Ceļā bijām vairākas dienas. Tāpēc bija jo sevišķi liels prieks, kad vilciens apstājās Rīgas stacijā.

Atmiņā uzaust viena ainava pēc otras par mūsu tā laika apstākļiem, dzīvi, darbu, biedriem. Pie tām arī gribu pakavēties.

Organizēt jaunu dzīvi bija patiešām ļoti grūti. Rīga, kā arī visa Latvija bija okupantu izpostīta un izlaupīta līdz beidzamam. Rūpniecības uzņēmumu bija ļoti maz, un tie reti kāds darbojās. Tāpēc sākumā bija daudz bezdarbnieku. Līdz 1. februārim darba biržā bija reģistrēti pāri par 10 000 bezdarbnieku, lai gan iedzīvotāju skaits Rīgā, salīdzinot ar 1913. g., bija samazinājies vairāk nekā divas reizes. Ja 1913. g. Rīgā bija 507 635 iedzīvotāji, tad Padomju laikā izdarītajā iedzīvotāju skaitīšanā reģistrēja tikai 212 000 iedzīvotājus.¹ Tas, kā zināms, bija pirmā imperiālistiskā kara un vācu okupācijas rezultāts.

Dzīvojamās mājas un iestādes netika apkurinātas. Pārtikas jautājums bija katras sapulces un konferences dienas kārtībā. Pēc pārtikas kartītēm varēja saņemt maz, piemēram, putraimus bieži nevarēja dabūt tāpēc, ka dzirnavas nepaspēja tos samalt. Lielu pabalstu iedzīvotājiem sniedza sabiedriskā ēdināšana — virtuves, kurās ēdienu izsniedza pēc speciāliem taloniem. Visās virtuvēs — kā kara, tā pilsoņu — izsniedza vienādas pusdienas, tas ir, zupu. Sākot ar 20. janvāri, zupu izsniedza tikai puslitru uz cilvēka. Toties pēc kaloriju daudzuma tā tika krietni vien uzlabota. Četras reizes nedēļā izsniedza gaļas zupu. Bērniem un slimiem pēc ārstu receptēm deva pienu, sviestu, gaļu, marmelādi. Pēc Rīgas Izpildu komitejas 28. janvāra lēmuma sevišķi trūcīgiem bezdarbniekiem zupu un maizi izsniedza bez maksas.

Partijas un padomju aktīva virtuve atradās valdības namā — Bruņinieku pilī. Atceros lielu, garu galdu, pie kura ēda visi. Šeit varēja satikt valdības galvu P. Stučku, kā arī valdības biroja kurjeri, iekšlietu komisāru J. Lencmani un komisariāta sekretāri A. Auziņu. Visi ēda vienu un to pašu. Pusdienas laiks bija 2—3 stundas, — vieni nāca, otri gāja, turpat pie galda apmainījās domām par daudziem darba jautājumiem, uz «karstām pēdām» nokārtoja dažas neatliekamas darīšanas. Te skanēja arī smieklī, joki. Jautrība vienmēr bija tur, kur sēdēja Roziņš, Lencmanis, Zeibots — viņi bija asprātīgākie biedri. Faktiski mēs visi diendienā pārtikām tikai no šīm pusdienām, jo pārtikas kartītes

¹ Sk. «Cīņa», 30. nr., 1919. g. 13. februārī. *Red.*

nodēvām ēdnīcā. Bet neviens šīs grūtības neievēroja. Visi bijām cīņas spara pilni un pārliecināti, ka drīz vien sociālisms uzvarēs visā pasaulē, ka grūtības ir tikai neizbēgama islaicīga epizode.

Sākumā Padomju Valdībai nekādu pārtikas rezervju nebija. Atrisināt pārtikas jautājumu, tāpat kā visus citus galvenos uzdevumus, tikai ar saviem spēkiem Latvijā nevarēja. Novērst draudošo badu palīdzēja Padomju Krievija.

Frontes tuvums bija jūtams uz katra soļa. Ne vienreiz vien vācu aeroplāni uzlidoja Rīgai, šāva uz iedzīvotājiem, meta bumbas uz dzelzceļiem.

13. aprīlī Rīgā notika lielas bēres — Meža kapos glabāja frontē kritušos biedrus. Bēru gājiens sākās no 1. pilsētas slimnīcas. Tajā piedalījās vairāk nekā 10 000 pavadītāju. Uz Miera ielas gājienu apšaudīja vācu aeroplāns. Gājienu izklīdināt baltajiem tomēr neizdevās, kaut gan vairāki no pavadītājiem tika ievainoti. Partijas Rīgas organizācijas 1. rajona biedru sapulce kā atbildi uz balto zvēribām pieprasīja, lai valdība pastiprinātu represijas pret kontrrevolucionāriem.

Nerimās arī iekšējā kontrrevolūcija. Nereti uz ielām atskanēja provokatoriski šāvieni. Rīgā bija aplenkuma stāvoklis. Aizliegta bija kustība uz ielām no 9 vakarā līdz 6 rītā. Daudz laika un spēka bija jāziedo kārtības saglabāšanai. Partijas biedri visi bija mobilizēti, daudzi no viņiem nedēļām ilgi izpildīja garnizona sardzes uzdevumus kā dienā, tā naktī, nomainot viens otru. Sevišķi pēc Jelgavas krišanas (18. martā), kad pat miliciju aizsūtīja uz fronti, iekšējās sardzes uzdevumi bija jāpilda galvenokārt komunistiem.

Šīs dienas bija ļoti trauksmainas. Partija darīja visu, lai mobilizētu masas Rīgas aizstāvēšanai. Piemēram, 19. martā visiem 1. rajona biedriem bija jāierodas apbruņotiem, daudzus no viņiem aizsūtīja apsargāt Jelgavas šoseju. Tāpat bija arī citos rajonos.

Viens pēc otra notika plaši tautas mītiņi: 20. martā — «Par tagadējo momentu un Rīgas bruņotu aizsardzību»; 23. martā par tematu «Kam valdīt Latvijā?»; 30. martā — «Starptautiskā revolūcija un sarkanās Latvijas aizsardzība».

«Revolucionārā Rīga briesmās!», «Pie ieročiem, strādnieki!» — šādi partijas un valdības uzsaukumi mobilizēja Rīgas strādniekus darīt visu frontes nostiprināšanai. Pieteicās daudz brīvprātīgo.

Dienā darbā, naktī ar šauteni rokās kaut kur pie noliktavas, stacijas, rūpnīcas vai iestādes — tā ritēja laiks. Sardzē bija daudz

sieviešu. Stāvējām vai patrulējām pa 2 vai 3 biedri kopā. Katru, kas parādījās uz ielas naktī bez atļaujas, katru aizdomīgu personu nekavējoties nogādāja tuvākajā milicijas iecirknī. Cik daudz naktis šādi pavadīja Alma Pesa, Māle Druģis, Emīlija Krustiņšone, Ruperte (Gundega) un daudzas daudzas citas biedrenes.

Frontei tuvojoties, arvien nekaunīgāki un drošāki kļuva iekšējie kontrevolucionārie elementi. Centrālajās ielās no logiem sāka šaut uz mierīgiem iedzīvotājiem. Lai novērstu nevēlamus ekscesus pilsētas centrā, Rīgas rajona Apsardzības komiteja, kuras sastāvā bija Lenčmanis, Beika un Tomaševičs, 25. martā izdeva rīkojumu par pilsētas centra izlīrīšanu no buržuāziskiem elementiem, kuriem pavēlēja noteiktā laikā pārcelties uz Zaķu salu, Kundziņsalu vai Sarkandaugavu.

Liela uzmanība tika veltīta partijas biedru militārai apmācīšanai. Visiem komunistiem obligāti bija jāiziet militārā apmācība un jāzina arī sanitārais minimums. Apmācības notika visos rajonos. Mūsu, 1. rajonā līdz 17. martam apmācības notika 2 reizes nedēļā, pēc 17. marta — 3 reizes nedēļā, rītos, no pulksten 8 līdz 10. Apmācības notika nelielās grupās vairākās vietās, piemēram, pie Bastejkalna kanāla malā, pie Vērmanes (tagad Kirova) parka, pie Rīgas Padomes ēkas (tagad Augstākās tiesas nama), Jaunā teātra (tagad Raiņa Dailes teātra) telpās. Sarkandaugavieši tika apmācīti «Pavasara» biedrības telpās (tagad tautas nams «Draudzība») u. c.

Cik apzinīga attieksme pret kara apmācībām bija partijas biedriem, raksturo šāds gadījums. 26. janvārī Bolderājā partijas sapulcē kāds biedrs iesniedza priekšlikumu, ka sievietes jāatsvabina no obligātās kara apmācības. Klātesošās biedrenes sacēla veselu protesta vētru un ar lielu sašutumu noraidīja šo priekšlikumu, motivēdamas, starp citu, ar sieviešu vienlīdzīgām tiesībām.

Lielākai daļai biedru bija šautenes, ar kurām stāvējām sardzē un kuras glabājām kā acuraugu. Kad 22. maijā, starptautisko imperiālistu pārspēka spiestiem, mums pēkšņi bija jāatstāj Rīga, es līdzī paņēmu vienā rokā šauteni, otrā vijoli. Jaunībā man bija liela vēlēšanās mācīties muziku. Nodibinoties Padomju Latvijai, cerēju šo vēlēšanos sākt realizēt. Bet tālāk par vijoles iegādāšanos netiku. Arī tā lielajā atkāpšanās kņadā Rēzeknē pazuda. Ar šādu pašu «bagāžu» kaut kur šaipus Gaisa tilta atkāpšanās dienā satiku savu māsu Emīliju Krustiņšoni. Starpība tikai tā, ka vijoles vietā viņai uz otras rokas bija gaļu veca meitenīte. Gājām kopā ar atkāpjošos karaspēku un jutāmies tā sastāvdaļa.

Turpināšu pārtraukto stāstu.

Visā Padomju varas pastāvēšanas laikā Latvijā mums, komunistiem, nebija nevienas atpūtas dienas. Svētdienās parasti notika visādas sēdes, sapulces, mīliņi, piemēram, Rīgas komitejas propagandistu kolēģijas sēdes, rajona biedru pilnsapulces utt. Valdības sēdes notika regulāri 2 reizes nedēļā: trešdienās no pulksten 3 un svētdienās no pulksten 10 dienā. 16. martā no rīta līdz vakaram notika visu Rīgas bruņoto komunistu manevri.

Savās atmiņās nedomāju sniegt pilnīgas ziņas par partijas Rīgas organizācijas toreizējo dzīvi un darbību. Daži momenti tomēr tik dzīvi uzglabājušies atmiņā, ka nerunāt par tiem nevaru.

Sākumā zemākā partijas organizācija bija rajons. Rīgā bija 4 rajoni: 1. — pilsētas centrs, sākot no Daugavmalas līdz Juglai, 2. — Pārdaugava, 3. — Sarkandaugava, 4. — Milgrāvis. Februārī izveidoja 5. rajonu — Maskavas priekšpilsētu, mazliet vēlāk — 6. rajonu — dzelzceļniekus. Darba vietās bija komunistiskās frakcijas, bet tām nebija partijas pirmorganizāciju funkcijas. Kā zināms, LKP VI kongress, kas sanāca 1919. gada 1. martā, pieņēma lēmumu atkal izveidot partijas pulciņus darba vietās ar partijas pirmorganizāciju funkcijām. Uz šā lēmuma pamata Rīgas komiteja aprīlī pieņēma lēmumu par komunistisko frakciju pārorganizēšanu par partijas pirmorganizācijām.

1. rajons bija vislielākais un apvienoja gandrīz visu centrālo iestāžu komunistus. Atceros pirmo rajona biedru sapulci, kurā piedalījies drīz pēc ierašanās Rīgā. Sapulce notika svētdienā, 19. janvārī, Pētera baznīcā. Spilgti atmiņā uzglabājusies priecīgā satikšanās ar daudziem biedriem no pagrīdes laikiem, ar kuriem savā laikā mūs izšķīra cietums un trimda. Tagad mēs bijām atgriezušies, lai celtu Padomju Latviju. Šajā sapulcē noklausījāmies ziņojumu par valdības un Centrālās Komitejas darbību. Runāja, ja nemaldos, P. Stučka. Pēc tam runāja vēl vairāki biedri. Tieši kādus jautājumus apsprieda, neatceros, bet atminos, ka šī sapulce radīja manī skaidrāku ainu par turpmākajiem uzdevumiem.

Toreiz visās sapulcēs — kā partijas, tā masu — tika apskatīts jautājums, kuru parasti formulēja ar vienu vārdu — «Moments». Referents parasti bija kāds Centrālās Komitejas vai valdības loceklis. Debatēs vienmēr pieteicās daudz runātāju. Runāja par fronti, par partiju, par valdības iestāžu darbu, par rūpniecību, par pārtiku utt., vārdu sakot, — par visu.

Partijā bija tradīcija, ka partijas biedru masām jāzina viss un jāatbild par visu. Sapulcēs biedri tika informēti par Centrālās Komitejas, valdības un Rīgas komitejas darbību, par galvenajiem lēmumiem. Ne jau viss un vienmēr ritēja gludi un bez strīdiem. Par dažiem jautājumiem bija lielas domstarpības. Kā vienu no tādiem atceros jautājumu par attiecībām pret sīkburžuāziju. Daži biedri, it sevišķi «amerikāņi» (tā sauca biedrus, kas nesen bija atgriezušies no emigrācijas Amerikā, kā D. Beika, Sīmanis Bergis, Penness (Onkulītis) u. c.), uzstājās pret proletariāta jebkādu sadarbību ar sīkburžuāziju, mētājās ar skaļām frazēm, piemēram, izvirzot lozungu «Nost ar kompromisu!». Šo «ultrā kreiso» nostāju asi kritizēja lielākā daļa CK locekļu — Stučka, Lencmanis, Krūmiņš-Pilāts, Pečaks u. c.

Nesen, pāršķirstot tā laika «Cīņu», 7. maija numurā pārlasīju K. Pečaka rakstu, kurā viņš ļoti asi kritizē «fražu varoņus», norādīdams, ka viņi nesaprot Ļeņina mācību par proletariāta attiecībām pret vidējo zemniecību, ka «kreiso» nostāja ir revolūcijai kaitīga, jo dzen svārstošās masas ienaidnieka nometnē. Biedru vairākums neatbalstīja «kreiso» nostāju, vismaz es neatceros gadījuma, kad kādā sapulcē šīnī jautājumā tiktu pieņemta «kreiso» rezolūcija.

Otrs strīdīgs jautājums ar šo pašu biedru grupu bija — jautājums par partijas vadošo organu kompetenci. Viņi pieprasīja, lai visi principiālie jautājumi tiktu izšķirti ar vispārēju biedru balsošanu, tā saucamo referendumu. Par šo jautājumu daudzkārt nācās runāt. Tā, piemēram, 1. rajona biedru sapulcē 27. februārī kāds no «kreisajiem» aizstāvēja domu, ka «referendums ir partijas augstākā instance». Sapulces vairākums noraidīja šo domu, asi kritizēja un norādīja uz tās kaitīgumu, — darba un noteiktu lēmumu vietā iznāktu spriedelēšana, mīdīšanās uz vietas, kas tikai kaitētu revolūcijai. Arī LKP VI kongresā par šo jautājumu sprieda, arī šē referenduma aizstāvju bija maz.

Raksturīgs partijas darbā šajā laikā, man liekas, bija tas, ka visi partijas dzīves jautājumi, kā praktiskie, tā teorētiskie, tika darīti zināmi plašām masām.

Ne tikai «Cīņa» rakstīja par visiem šiem jautājumiem, bet par tiem stāstīja arī mītiņos un sapulcēs, kur runāja valdības un Centrālās Komitejas locekļi, kā arī daudzi citi vadošie darbinieki. Bija vajadzīgs daudz propagandistu. Jau janvāra sākumā nodibināja Rīgas propagandistu kolēģiju. Iebraukusi Rīgā, tūlīt sāku piedalīties propagandistu kolēģijas sēdēs. Sākumā propa-

gandistu kolēģijai bija atsevišķs birojs, kas organizēja un vadīja kolēģijas darbu. Biroja priekšsēdētājs bija Otto Kārklīš. Kolēģijas locekļus-propagandistus, atklāti balsojot, uzņēma tieši kolēģijas sēdēs. Maija sākumā pieņēma lēmumu par propagandistu kolēģijas reorganizēšanu: biroju likvidēt; visu organizatoriško darbu veic tieši Rīgas komitejas aparāts; Rīgas komiteja pieņem kolēģijā jaunus propagandistus. Kolēģijas sēdēs parasti noklausījāmieš un apspriedām referātus par visiem aktuāliem jautājumiem, lai pēc tam paši runātu sapulcēs un mītiņos. Kolēģijas sēdēs ieradāmieš, jau iepriekš sagatavojušies, tāpēc debātes vienmēr bija ļoti rosīgas. Instruktiuos referātus kolēģijā nolasīja partijas stiprākie teorētiskie spēki. Piemēram, gatavojoties 1. Maija svētkiem, kolēģijas sēdē noklausījāmieš P. Stučkas referātu «1. Maijs un Komunistiskā Internacionāle».

Sākumā kolēģijā piedalījās 35—45 propagandisti, bet maija sākumā to jau bija pāri par simtu. Nosaukšu kaut daļu no kolēģijas locekļiem: P. Stučka, J. Lencmanis, J. Daniševskis, O. Kārklīš, K. Pečaks, R. Eihe, R. Kārklīš, P. Allens, N. Allens, Sīmanis Bergis, D. Beika, R. Endrups, F. Linde, R. Bauze, J. Bērziņš-Andersons, J. Krūmiņš-Pilāts, J. Šilfs-Jaunzems, A. Bērce, Fr. Roziņš-Āzis, Pāvuls Bērziņš, J. Bērziņš-Ziemeļis, E. Krustiņšone, A. Zeibots, O. Dzenis, A. Mieziš, Hermanis Vilks, K. Kauliņš, K. Pētersons, Augusts Pess, A. Auziņa-Taiga, A. Ozoliņš-Bālais, J. Martinsons, J. Rācenis, J. Mirāms, J. Mežiņš, E. Eferts-Klusais u. c. No šī sastāva vien var spriest, kāda teorētiska skola mums visiem bija kolēģijas sēdes, kuras notika reizi nedēļā.

Bez parastajām sapulcēm un mītiņiem darba vietās, kur nācās runāt propagandistu kolēģijas locekļiem, tika organizēti lieli masu mītiņi rajonos. Par tiem plaši publicēja presē, piemēram, «Ciņā», pat pirmajā lappusē. Šādi mītiņi parasti notika baznīcās: Doma, Pētera, Trīsvienības, Pāvila, Jaunās Ģertrūdes, Mārtiņa u. c., kā arī teātru telpās un Latviešu biedrības namā. Presē publicēja arī runātāju vārdus. Mītiņos uzstājās 2 vai 3 runātāji. Temati bija dažādi: par proletariāta diktatūru, 1905. gada 9. un 13. janvāri, Sarkano Armiju, Parīzes Komūnas pieņemšanas dienu utt. Martā notika daudzi mītiņi sakarā ar Rīgas aizstāvēšanu. Propagandistu kolēģijas locekļi izbrauca arī uz lauku rajoniem, kur arī regulāri tika sasaukti masu mītiņi.

Tā kā nekādas rakstītas tezes, nedz referāta tekstu mums nebija, katrs mītiņos un sapulcēs runājām no visas sirds un

tādiem vārdiem, kādi katram bija. Tas deva iespēju spilgti izpausties katra runātāja personīgām īpatnībām. Piemēram, Stučka nebūt nebija labs runātājs. Viņam bija, kā toreiz teicām, viegla spalva un smaga mēle. Nekā āriņi efektīva viņa runā nebija. Un tomēr visi klausījās Stučku ar lielāko uzmanību. Kas viņa runā saistīja? Domu bagātība un dziļums, liela iekšēja loģika, izteiksmes vienkāršība. Viņš kā reti kāds mācēja maz vārdos ietvert daudz satura. Allaž kūsājoša dzīves prieka pilnie Roziņš, Lencmanis, Bērce aizrāva ar spraigu asprātību, sevišķu optimismu un humoru, Pečaks — ar daudziem piemēriem un salīdzinājumiem, ar asiem secinājumiem, Beika un Šimānis Bergis — ar lielu temperamentu. Krūmiņam-Pilātam bija sevišķas spējas popularizēt vissarežģītākos jautājumus, izskaidrot tos piemēroti katrai auditorijai. Bez tam viņš bija bezgala jauks cilvēks un sevišķi izraisīja klausītāju simpatijas. Viens no visvairāk iecienītiem, visspilgtākiem oratoriem ar labām runas dāvanām un izkoptu valodu bija Daniševskis.

Masu mītiņi un sapulces vienmēr bija kupli apmeklētas, jo katram gribējās redzēt un dzirdēt plaši pazīstamos partijas un valdības darbiniekus, kā arī noklausīties dzīvu, saturīgu referātu par aktuāliem jautājumiem.

Sakarā ar masu mītiņiem atceros šādu jautru gadījumu. 1. Maija mītiņā man nācās runāt Sarkandaugavā, Trīsvienības baznīcā. Otrs runātājs bija kāds puisis. Mītiņš notika pievakarē, pēc Maija demonstrācijas. Kad tuvojāties baznīcai, bijām pārsteigti par lielo ļaužu jūru. Viss pakalns ap baznīcu bija cilvēku pilns, arī baznīca kā piebāzta. Brīnījāmies, kāpēc tik daudz klausītāju, kas viņus pievilcis? Taču ne mūsu, propagandistu vārdi, kas pavisam maz zināmi. Nopriecājāmies, ka apmeklētāju vidū ļoti daudz sieviešu. Mītiņš norita labi. Runājām par Padomju Krievijas varonīgajām cīņām pilsoņu karā, par Padomju Latvijas aizsargāšanu, par visas pasaules apspiesto šķiru kopīgiem mērķiem, par sociālistiskās revolūcijas neizbēgamo uzvaru visā pasaulē. Kā parasts, mītiņš beidzās ar «Internacionāli».

Pacilātā garastāvoklī soļojām mājup. Dažas dienas vēlāk uzzinājām, ka mītiņā sevišķi daudz bijis vecmīlgrāviešu. Lieta tā, ka Vecmīlgrāvī labi pazina mana vīra Kārļa Pečaka tēvu un māti, kuri tur bija dzīvojuši līdz 1919. gadam. Nezin kā vecmīlgrāvieši uzzinājuši, ka Trīsvienības baznīcā 1. Maijā runāšot Pečaka vedekla. Pret šādu sensāciju sieviešu sirdis nav varējušas palikt vienaldzīgas. Sak, jāpaskatās, kāda šī ir. Vēlāk teikušas:

«Nav jau nekāda skaistā, bet droša gan ir, nekautrējas pat kancelē kāpt.»

Lielu agitācijas darbu plašās masās partija veica ar partijas klubu palīdzību, kurus saucām par strādnieku klubiem. Tie tika organizēti kā pilsētās, tā uz laukiem. Klubos rikoja lekcijas, koncertmitiņus, jautājumu vakarus, atvēra lasītavas, turpat darbojās arī jaunatnes pulciņi. Rīgas 1. rajona klubu sauca Rozas Luksemburgas vārdā, kas tika tam piešķirts pēc Luksemburgas zvēriskās noslepkavošanas. Klubs atradās Iekšrīgā, Ķēniņa (tagad Komunālā) ielā Nr. 30. Klubā pēc kārtas dežurēja rajona komitejas locekļi un propagandisti. Interesanti arī tas, ka šeit notika plaša masu kontrole pār cilvēkiem, kas vēlējās iestāties partijā. Klubā kārtīgi izkāra vispārējai apskatei to cilvēku sarakstus, kas iesniedza lūgumu par uzņemšanu partijā. Blakus sarakstiem atradās rajona komitejas uzaicinājums iesniegt par sarakstā minētajām personām iebildumus vai norādījumus, ja tādi kādam būtu.

Dzīve tajā laikā bija tik drudžaina, visādu lielu un «mazu» darbu pilna, ka toreizējais partijas, sabiedriskais un dienesta darbs tagad atmiņā saplūst kopā. Un patiešām, revolūcijas laikā tie gandrīz nav šķirami, — viens darbs pārvēršas otrā. Gribu tomēr kaut vispārējos vilcienos pastāstīt par darbu «savā» iestādē.

Nekādi nevaru atcerēties, kā tas iznāca, ka mana pirmā darba vieta bija «visgarlaicīgākā» iestāde, proti, Statistikas komisariāts, kur strādāju par komisariāta sekretāri. Komisārs bija Arvids Zeibots. Komisariāts atradās Rīgas pili. A. Zeibotam bija atsevišķs kabinets, sekretārei — neliela istabiņa, pārējie darbinieki visi strādāja lielās istabās. Telpas, kā visur, neapkurināja.

Kādi ir pārtikas resursi, cik ir pavisam rūpniecības uzņēmumu un cik darbojas, cik iedzīvotāju, kāda transporta jauda, cik liela apstrādātās zemes platība utt. — par to nebija nekādu drošu ziņu. Bet vai var iesākt visas dzīves pārkārtošanu uz plānveidīgiem pamatiem, ja nezina, kas un cik ir, kādas ir vajadzības? Statistikas komisariāta pirmais un svarīgākais uzdevums bija visāda veida uzskaites organizēšana. Jau janvāra beigās un februārī tika veikta iedzīvotāju, pārtikas un lauksaimniecības resursu uzskaitē, februārī un martā — rūpniecības uzņēmumu statistika.

Sākām strādnieku budžeta pētīšanas darbu. Sakarā ar to man uzdeva uzrakstīt uzsaukumu par šī pasākuma svarīgumu. Ar vispārpolitisko daļu tiku viegli galā. Kas attiecās tieši uz statis-

tisko pusi, tad komisāram Zeibotam krietni vien nācās manu darbu pārlabot, jo sevišķi sākumā biju pilnīga nevēga statistikā. Šajā uzsaukumā norādījām, ka strādnieku budžeta izpētīšana dos iespēju Padomju Valdībai pareizi noteikt darba algas minimumu, saskaņot darba algas tarifu ar dzīves dārdzību, dos iespēju iepazīties ar strādnieku dzīves apstākļiem utt. Tā tiks iegūts materiāls pasākumiem strādnieku materiālā stāvokļa uzlabošanai. Uzsaukumu publicēja avīzēs 7. martā. Tika arī izstrādāta attiecīga anketas forma. Praktisko darbu veikt šajā Padomju varas pastāvēšanas laikā par nožēlošanu neizdevās.

Komisariāta darbībai bija tā īpatnība, ka mūžīgi bija darīšanas ar visādām veidlapām — blankām, anketām, kartītēm. Tās bija jāsastāda, jāsaskaņo attiecīgos komisariātos, piemēram, pārtikas lietās ar Pārtikas komisariātu, lauksaimniecības — ar Zemkopības komisariātu utt. Pēc visu šo formu apstiprināšanas tās bija jāsgatavo vajadzīgajā daudzumā un jāizplata. Par iespiešanu tipografijā nebija ko domāt, rakstīja ar roku, uz mašīnas, pavairoja ar hektografu. Tāpēc īpatnējs bija darbinieku sastāvs — vairākums zīmētāju, statistiķu, mašīnrakstītāju, kurjeru.

Uzskaites darba veikšanai vajadzēja iesaistīt veselu armiju skaitītāju. Piemēram, iedzīvotāju skaitīšanā piedalījās ap 1500 skaitītāju. Visus viņus vajadzēja apmācīt, instruēt. Rīgā skaitītāju sapulci sasaucām Doma baznīcā. Baznīca bija pārpildīta. Zeibots sīki stāstīja ne tikai par to, kā jāizpilda anketas, bet arī mācīja skaitītājus, kā viņiem jāizturas, lai «neblamētu» padomju iekārtu. Instruēt darbiniekus uz vietām, palīdzēt organizēt darbu apriņķos vairākas reizes izbrauca uz laukiem ministrijas darbinieki, arī Zeibots. Brauca, protams, ar vilcienu, pie tam nerēli vajadzēja pielietot akrobāta veiklību, lai tiktu iekšā pārpildītajos vagonos.

24. janvārī apstiprināja nolikumu par komisariāta kompetencēm un struktūru. Komisariātam bija desmit nodaļas jeb sekcijas. Kolēģijas balsstiesīgie locekļi bija komisārs, viņa biedrs (šo vietu izpildīja kādas nodaļas vadītājs, viņa vārdu neatceros), komisariāta sekretārs, nodaļu vadītāji un Rīgas Statistikas biroja vadītājs. Kolēģija apsprieda vispārējus organizatoriskus jautājumus, nodaļu darbības plānus, dažādas instrukcijas un darbības veidus.

Apriņķu padomju izpildu komitejās darbojās statistikas biroji, kas veica darbu uz vietām pēc komisariāta rīkojumiem. Biroji

bija šādos apriņķos: Jēkabmiesta, Tukuma, Bauskas, Rīgas, Rēzeknes, Valmieras, Jelgavas, Cēsu, Ilūkstes, Malienas, Daugavpils, Valkas, Ludzas un Jaunjelgavas. Komisariāts bija saistīts ar žurnāliem «Tautsaimniecība» un «Arodnieks». Žurnālos diezgan bieži parādījās raksti, kas apgaismoja komisariāta darbību. Žurnāla «Tautsaimniecība» redakcijā bija komisariāta pārstāvis — lauksaimniecības nodaļas vadītājs Ulpis.

Partijas biedru Statistikas komisariātā bija ļoti maz, bet Rīgas Statistikas birojā — neviena. Labi atceros komisāru Arvidu Zeibotu, partijas biedru no 1912. gada. Viņš bija beidzis Petrogradas universitātes fizikas-matemātikas fakultāti. 1917. gada rudenī okupētajā Latvijā arestēts un ieslodzīts koncentrācijas nometnē. Atsvabināts pēc Brestas miera noslēgšanas. 1918. g. novembrī Zeibots Valkā kopā ar A. Bērci rediģēja boļševiku avīzi «Sarkanais Karogs». No 1919. g. maija līdz pilsoņu kara beigām Zeibots atradās frontē, bija viens no 15. armijas vadošajiem darbiniekiem. Līdz 1924. gadam strādāja Maskavā Sarkanās Armijas štābā, pēc tam 5 gadus diplomātiskā darbā. No 1929. g. līdz nāvei (1934. g.) Zeibots strādāja dažādās valsts iestādēs Maskavā, ilgāku laiku bija Tautas Komisāru Padomes priekšsēdētāja vietnieka Jāņa Rudzutaka palīgs.

Raksturīgākā Zeibota īpašība bija — neizsikstoša enerģija un dzirkstošs humors. Vienmēr jautrs, viņš arī citiem neļāva «nokārt degunu». Strādāt ar Zeibotu bija viegli. No viņa nekad nedzirdējām tāda pamācoša toņa, kas var aizvainot cilvēku. Pateikt Zeibotam, ka «es to nezinu», nebija ne kauns, ne bailes, — viņš par to nezobojās, bet, gluži vienkārši, biedriski deva paskaidrojumu. Ja bija kāds sarežģījums darbā vai nepatīkšanas, Zeibots vienmēr mācēja saskatīt arī to komisko pusi un tādejādi uzturēja vienmēr možu garastāvokli. Atceros, ka katru rītu viņš smaidīdams aptaujājās: «Kā klājas šodien sekretāriņam?» Nu, un pēc šādas uzrunas vai tad var kāds vispār slikti justies? Zeibots labi pārzināja savu darbu, un komisariātā viņam bija pelnīta autoritāte.

Izglītības statistikas nodaļā par sekretāri strādāja Anna Zaprovska, partijas biedre no 1917. gada. Pēc manas pāriešanas darbā partijas Centrālās Komitejas Birojā Zaprovska kļuva par komisariāta sekretāri. No komisariāta darbiniekiem varu vēl pastāstīt par plaši pazīstamo aktieri Voldemāru Švarcu, kura aktiera gaitas sākās jau 1906. gadā. 1919. gadā, kad dramatisks teātris regulāri nedarbojās, V. Švarcs iestājās darbā Statis-

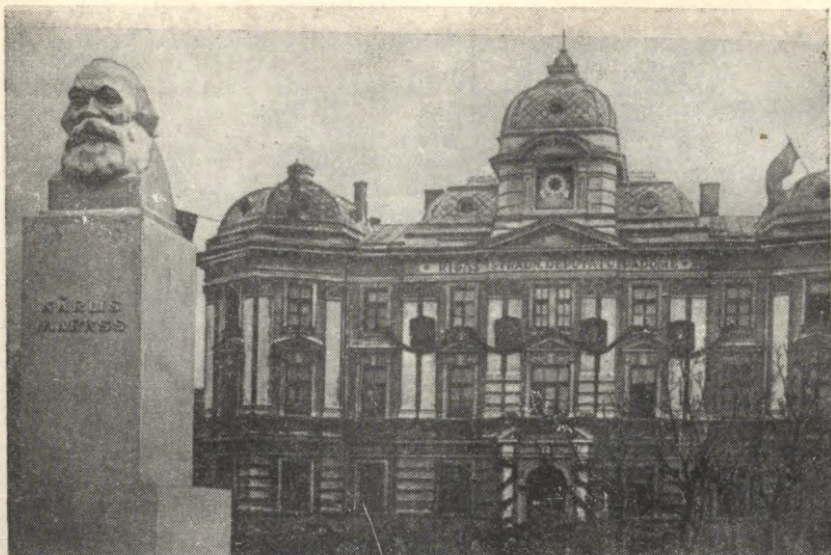
tikas komisariātā par saimnieciskās apakšnodaļas vadītāju. Pēc Rīgas krišanas Svarcs aizgājis uz savu bijušo darba vietu — Statistikas komisariātu. Te nu viņu sagrābuši divi vācu slepenpolicisti, noturēdami par Zeibotu. Slepenpolicijā viņam gribējuši ar varu uztriept, ka viņš esot Zeibots. Dzīvība karājusies mata galā, jo ko gān citu kā nāvi varēja lemt iebrukušie bandīti padomju komisāram. 11 dienas Svarcs noturēts Citadelē, līdz kamēr ar lielām grūtībām ar savu biedru aktieru palīdzību pierādījis savu personību, pēc tam no cietuma atsvabināts.¹

Komisariātā strādājošie partijas biedri bija apvienoti komunistiskajā frakcijā. Frakcijas birojā bija ievēlēti Zeibots, Neimane un Krustiņšone. Priekšsēdētāja bija Krustiņšone, Neimane — sekretāre, Zeibots — kasieris. Jāsaka, ka biroja rīcībā naudas nebija ne kapeikas. Kārtējiem izdevumiem, kā zīmoga izgatavošanai, naudu savācām, uzliekot komisariāta komunistiem vienreizēju nodokli, laikam 5 rubļu apmērā. Šā «nodokļa» ievākšana bija Zeibota kā frakcijas biroja kasiera pirmais darbs.

Kā mēs toreiz izpratām komunistiskās frakcijas uzdevumus? Komisariāta frakcijas 17. februāra sapulces lēmumā tās uzdevumi formulēti šādi: kalpotāju pieņemšana un atlaišana; komisariāta darbības principiālās līnijas kontrole; komisariāta iekšējās dzīves noteicēja.

Es šeit neizvirzu sev uzdevumu dot novērtējumu — pareiza vai nepareiza bija mūsu frakcijas nostāja, bet tikai pastāstu, kā tas bija. Šāda pati nostāja bija visās citās frakcijās. Tikai aprīlī, kad frakcijas pārorganizējās par partijas šūniņām, mainījās arī uzdevumi. Mūsu komisariāta frakcijas sapulces notika reizi nedēļā. Šajās sapulcēs parasti noklausījāmies vienu teorētisku referātu. Atceros šādus referātus: par pašreizējo momentu, par proletariāta diktatūru, par partijas programmu. Bez tam apspriedām iekšējās dzīves jautājumus: par partijas biedru kara apmācībām, par biedru pašmācību, par teorētiskā pulciņa dibināšanu u. c. Reiz pieņēma lēmumu, ka visiem biedriem regulāri jālasa avīzes un aktīvi jāpiedalās jautājumu apspriešanā sapulcēs. Notika vairākas visa komisariāta darbinieku sapulces, kur vienmēr viens no apspriežamajiem jautājumiem bija — pašreizējais moments. Debatēs runāja visvairāk par pārtikas

¹ Tagad, Padomju Latvijā Svarcs bija Akadēmiskā drāmas teātra aktieris. Viņam bija piešķirts Nopelniem bagātā skatuves mākslinieka nosaukums. Miris 1957. gadā. *Red.*

LPSR Augstākās Tiesas nams Rīgā, Pēteris Stučkas ielā. 1919. gadā te darbojās Rīgas Strādnieku deputātu padome, LKP Rīgas komiteja un partijās Centrālās Komitejas Birojs. Uzņemts 1919. gadā

problēmu, par ēdienu virtuvi, arī jautājums par ģimenes dārziņiem iekļāvās pašreizējā momentā. Februārī noorganizējās arī kalpotāju komiteja 5 locekļu sastāvā, no kuriem 3 bija komunisti.

Mans darbs Statistikas komisariātā izbeidzās martā. Aprīlī jau strādāju par partijas CK Biroja sekretāri. Līdz tam par Biroja sekretāri bija strādājusi Anna Bērce (Vilnis). CK Birojs atradās Tērbatas ielā 1 dz. 17. CK Biroja sekretāra darbu pēc tagadējās uzbūves varētu salīdzināt ar sekretariāta pārziņa uzdevumiem. Viss Biroja aparāts sastāvēja no 3 cilvēkiem: sekretāra, mašīnrakstītājas un darbveža. Birojs ieņēma 3 istabas: pirmajā, lielākajā strādāja mašīnrakstītāja un darbvedis, tā bija arī uzgaidāmā istaba. No šīs istabas vienas durvis veda Biroja sekretāra istabā, otras — nelielā istabiņā, kur bija iekārtota neliela biblioteka. Tur bez grāmatu skapja atradās rakstāmgalds arī CK sekretāram, kad viņš atnāca. Bibliotekāra darbu izpildīja Biroja sekretārs.

Latvijas Padomju Valdības priekšsēdētājs P. Stučka un Valdības locekļi J. Daniševskis, K. Pētersons, J. Silfs, O. Kārklīšs, J. Lencmanis un D. Beika pie Valdības (bij. Bruņinieku) nama Rīgā. Uzņemts 1919. gadā

LKP VI kongresā partijas Centrālajā Komitejā ievēlēja Stučku, Roziņu, Lencmani, Daniševski, O. Kārklīņu, K. Kauliņu, Bērci, Pečaku, Krūmiņu-Pilātu, Beiku, Bērziņu-Ziemeļi un Silfu-Jaunzemu. CK priekšsēdētājs bija Stučka, kurš arī vadīja CK sēdes.

Pirmais Latvijas padomju kongress ievēlēja Latvijas Centrālo Izpildu Komiteju: Stučku, Daniševski, Lencmani, Roziņu, Bērziņu-Ziemeļi, Beiku, Endrupu, Silfu-Jaunzemu, O. Kārklīņu un K. Pētersonu. Valdībai konstitūējoties, Stučku ievēlēja par priekšsēdētāju, Daniševski un Lencmani par vietniekiem. Valdības biroja sastāvā bija arī valdības sekretārs. Laikā no 1919. g. janvāra līdz maijam sekretāri bieži mainījās; par sekretāru bija Silfs-Jaunzems, Bērce, Kauliņš (visi CK locekļi). Gluži dabiski iznāca, ka visus rīkojumus mēs saņēmām vai nu tieši no Stučkas, vai valdības sekretāra, kas tādējādi faktiski bija arī CK sekretārs.

Sis sekretārs bija tik aizņemts, ka ne katru dienu ieradās CK Birojā un reti kad tur uzturējās ilgāku laiku. Satikties ar Stučku vai sekretāru nācās katru dienu tieši valdības biroja telpās, tur parasti saņēmu norādījumus par steidzamāko darbu. Norādījumus parasti deva mutvārdiem. Es tos tūlīt pierakstīju piezīmju grāmatiņā. Dažu reizi tie bija uzrakstīti uz zīmītes, ko saņēmu no kāda valdības biroja darbinieka, dažreiz pat pie pusdienu galda.

Daudz norādījumu un paskaidrojumu saņēmu pa tālruni. Par visiem principiāla rakstura jautājumiem, kas radās kārtējā darbā, tūlīt ziņoju sekretāram un saņēmu no viņa attiecīgos norādījumus.

Valdības biroja tehniskajā aparātā toreiz strādāja darbvedis J. Goba un mašīnrakstītājas Natālija Zeibote un Milda Kārkliņa. Pārējos neatceros. Biedra Stučkas personīgā sekretāra vietu izpildīja Dora Stučka. Šeit nebūs lieki pieminēt, ka šī brīnišķīgā, gudrā sieviete bija bezgala jauks, nosvērts cilvēks. Viņa prata 7 valodas un bija Stučkam liels palīgs visā viņa daudzpusīgajā darbā līdz pat viņa mūža beigām.

CK Biroja galvenais darba saturs bija: darīt zināmus CK lēmumus attiecīgajām komitejām, iestādēm, atsevišķām personām. Daudz laika aizņēma sīkās kārtējās lietas. Kādi tik jautājumi gan bija jārisina! Viens no svarīgākajiem uzdevumiem bija — iebraukšo partijas biedru uzskaitē un viņu sadalīšana darbā. Tā kā cilvēku iebrauca ļoti daudz, tad Biroja telpas vienmēr bija ļaužu pilnas. Tikai uz aprīļa beigām un maijā palika mazliet mazāk. Kārtība bija šāda: no Krievijas iebraukušos biedrus reģistrējām tikai tad, ja viņiem bija partijas komandējuma apliecība. Reģistrējot atzīmēja biedra specialitāti, darba pieredzi utt. un atkarībā no tā biedru nozīmēja attiecīgā darbā. Bez komandējuma atbraukušie netika reģistrēti, jo uzskatīja, ka tie dezertējuši no līdzšinējā darba. Šādu gadījumu bija diezgan daudz, un tie radīja daudz nervozitātes un trokšņa. Ne tik viegli bija tikt galā ar tādiem iebraucējiem.

Birojā reģistrēja arī iestāžu un uzņēmumu darbinieku bezgala daudzus pieprasījumus. Pieprasīja galvenokārt komunistus speciālistus: finansu darbiniekus, grāmatvežus, juristus, lietpratējus dažādās rūpniecības nozarēs, mehāniķus, mašīnistus, telegrafistus utt. Norīkot darbā labu speciālistu bija viegli, bet grūti bija ar nespeciālistiem. Rīgas iestādēm nozīmētos darbiniekus sūtījām Rīgas komitejas rīcībā, uz apriņķiem nozīmētos — uz attiecīgām partijas apriņķu komitejām.

Birojā mūžīgi skanēja tālruņa zvans: kāds nevar dabūt sarkano drēbi karogam, citam vajadzīga literatūra; tur kāds uztraucies, ka ēdienu virtuvei nav laikā pievesta malka; dažs nevar dabūt atļauju izbraukt uz laukiem. Daudz bija jānodarbojas ar iestādēm nepieciešamo darbinieku atsvabināšanu no mobilizācijas (par šo jautājumu bija speciāls CK lēmums, ko pieņēma 6. februārī). Ar Rīgas komitejas vadošajiem darbiniekiem lielāko daļu jautājumu noskaidrojām tikai pa tālruni.

Ciešus sakarus vienmēr nācās uzturēt ar preses kontraģentūru (tā saucās literatūras apgādes un izplatīšanas iestāde), kas atradās Elizabetes ielā Nr. 63. Literatūras toreiz bija nepietiekoši, tāpēc to izplatīja caur partijas komitejām, kuras savus pieprasījumus iesniedza CK Birojā. Skatoties pēc literatūras daudzuma un asortimenta, CK Birojs deva kontraģentūrai norādījumus, cik un kas katram dodams. Grūtā brīdī kontraģentūra vienmēr griezās pie CK Biroja pēc palīdzības. Piemēram, lielas grūtības bija ar 1. Maija literatūras iespiešanu. Lai to savlaicīgi veiktu, burtličiem vajadzēja strādāt dienu un nakti. Ar CK Biroja palīdzību no Rīgas Izpildu komitejas izdevās dabūt 50 burtličiem papildu produktus un tabaku. Tas tā pacēla burtliču garastāvokli, ka visi darbi tika laikā veikti.

No kontraģentūras darbiniekiem labi atceros vadītāju Augustu Ozoliņu (Bālo), Aleksandru Mozertu, M. Druģi (Māli), E. Krustiņsoni (Emīlu). Kontraģentūras literatūras noliktava atradās Tērbatas un Elizabetes ielas stūrī, kur tagad atrodas parakstāmās literatūras veikals. Tur vienmēr kustējās divi noputējuši stāvi — Māle un Emīls. Viņas nenogurstoši staigāja iekšā un ārā ar lielām literatūras pakām. Nesa iekšā atvesto jauno literatūru, šķiroja un novietoja plauktos, tad pēc sarakstiem sadalīja, iesaiņoja un sadalīja organizācijām. Lai cik smags un nogurdinošs arī bija šis darbs, bieži vien noliktavā skanēja smiekli un klusa dziedāšana.

Neilgu laiku man nācās darboties kopā ar Māli Druģi partijas 1. rajona izmeklēšanas komisijā. Par šīs komisijas darbu nekā konkrēta neatceros, bet par Māli gribu dažus vārdus teikt.

Kurš gan no 4. rajona biedriem nepazīna Māli 1912. gadā un vēlāk? Vai tā bija streika organizēšana kādā fabrikā, vai streiklaužu padzišana, vai proklamāciju izkaisīšana, vai sarkanā karoga izgatavošana un uzvilksana — visur viņa ņēma visaktīvāko līdzdalību. Cik reizes viņa netika arestēta! Pastāvīgā darbā iekārtoties nekur nevarēja, jo sen jau bija ieslēgta

«melnajos sarakstos». Ja arī palaimējās kur nebūt darbu dabūt, tad ilgāk par 1—2 nedēļām nekur viņu neturēja, jo Māle vienmēr «lēca saimniekam acīs», neciezdama nekādas netaisnības, vienmēr pirmā aizstāvēja katru nievāto. Dzīvoja viņa bezgala nabadzīgi: vienmēr vieni un tie paši svārciņi un blūzīte, ziemā un vasarā tās pašas salāpītās kurpītes kājās, mājās salmu maisiņš, šķībs galdiņš un koka soliņš. Badojās. Arī mums visiem pirmskara un kara gados maizes šķēlīte bija plāna, bet centāmie Māli pēc iespējas biežāk uzaicināt «pusdienās», kuras mūsu komūnā lielākoties sastāvēja no rupjas maizes ar vāju pavalgu. Māle bija pārāk lepna, lai kādam teiktu, ka nav visu dienu ēdusi, daudzreiz tikai drudzainais acu spožums nodeva viņas lielo izsalkumu. Tomēr neviens neredzēja Māli sadrūmušu. Vienmēr dzīves prieka un enerģijas pilna, jautra, ciņas alkstoša, — tādu vēl šodien redzu viņu savu acu priekšā. Šo pašai dziedzīgo partijas darba rūķi nošāva baltie 1919. gada beigās, kad viņa partijas uzdevumā pārgāja fronti.

Viens no vissāpīgākajiem jautājumiem partijas darbā 1919. gadā bija vājie sakari ar organizācijām uz vietām. Lai kaut cik uzlabotu sakarus, CK nolēma 23. maijā sasaukt Rīgā visu apriņķu komiteju pārstāvju apspriedi. Darba kārtībā bija paredzēti CK, valdības un vietējo organizāciju ziņojumi, organizatoriski jautājumi, aģitācija un propaganda, priekšlikumi un pieprasījumi.

Apspriedes sagatavošanai tika veltīts daudz uzmanības; cerēja, ka tā palīdzēs nostiprināt sakarus un uzlabot turpmāko darbību. Lai atvieglotu apriņķu organizācijām iepriekš sagatavot savus ziņojumus, izstrādājām un nosūtījām uz vietām jautājumus — pavisam 17, par kuriem katrā ziņā vajadzēja dot skaidras ziņas. Tur ietilpa jautājumi par organizācijas biedru skaitu un sastāvu, par komiteju sastāvu, par attiecībām starp partijas komiteju un padomes izpildu komiteju, par propagandistiem utt.

Un tieši šīs sanāksmes priekšvakarā mums bija jāatstāj Rīga. Zēl gan bija, ka šī sanāksme nenotika jeb, pareizāk sakot, tika atlikta uz nezināmu laiku. Mierināja ticība, ka drīz atgriezīsimies un tad šādu apspriedi organizēsim jau pirmajās dienās.

22. maijā ap pulksten 3 pēcpusdienā, nākot no valdības nama uz CK Biroju, dzirdēju lidmašīnu rukoņu un šāvienu troksni, bet pie visa tā bija pierasts un neviens tam jau sen neveltīja nekādu uzmanību. Pēc pulksten 4 pēkšņi kāds biedrs piezvanīja:

«Vācieši jau šaipus Daugavas. Nekavējoties iznīciniet, ko varat, un dodieties Gaisa tilta virzienā.» Ja nemaldos, CK Birojā mēs bijām tikai abi ar darbvedi Rudzīti. Viņam kabatā bija sērkokciņi. Par laimi Birojā lielu arhīva krājumu nebija. Visas uzskaites kartītes, protokolus un citas Biroja lietas iebāzām divās podiņu krāsnīs un sadedzinājām. Vēlreiz ātrumā pārbaudījām visus galdus un skapi, vai nav kas palicis. Zvanījām uz Rīgas komiteju, bet telefonu stacija neizrādīja nekādas dzīvības zīmes, tikai ārā viss dārdēja un logu rūtis drebēja no šāvienu trokšņa. Pārgriezām telefona vadu, noraisījām no kāta CK karogu, salocījām, un Rudzītis to aizbāza aiz vestes, zīmogu iebāza kabatā. Tas bija viss, ko mēs iznesām no CK Biroja telpām. Biedrs Rudzītis noglabāja pie sevis šīs lietas tāpēc, kā viņš tieši devās uz Gaisa tiltu. Man vēl vajadzēja nokļūt dzīvoklī, jo tur bija daži dokumenti un mana šautene. Pie durvīm atvadījāties un aizsteidzāties katrs uz savu pusi. Kad gāju pāri Esplanādes laukumam, lodes sīca kā bites.

Pa Aleksandra ielu uz Gaisa tilta pusi nerimstošā straumē virzījās gan karaspēks, gan privātie, gan kājām, gan braukšus. Aizmugurē arvien pieauga kara troksnis, no logiem šāva kontr-revolucionāri. Tāda bija atkāpšanās aina. Šajā straumē iekļuvu arī es. Ap pulksten 6 jau biju pie Gaisa tilta.

Darbu CK Birojā turpināju Rēzeknē. Starp citu jāsaka, ka no Rīgas iznesto karogu un zīmogu biedrs Rudzītis bija godam saglabājis un Rēzeknē nodeva CK. Rēzeknē saplūda arvien vairāk cilvēku. Valdības un CK sēdes tagad notika kopīgi un katru dienu. Jau 26. maijā tika nolemts samazināt valdības sastāvu, apvienojot vairākus komisariātus un atstājot to vadīšanai tikai pilnvarotos. Tika ievēlēts partijas Centrālās Komitejas Birojs 3 biedru sastāvā. Biroja faktiskais vadītājs bija K. Kauļiņš. Jūnija sākumā mani komandēja uz Kijevu, kur strādāju par Padomju Latvijas pārstāvniecības sekretāri.

R. Legzdīņš

CIŅĀ PRET IEKŠĒJO UN ĀRĒJO KONTRREVOLŪCIJU

1918. gadā, vācu okupācijas kara spēkam ierodoties Rēvelē, es aizbēgu uz Padomju Krieviju. Rēvelē strādāju jūras mīnu darbnīcā. Kopā ar dažiem matrožiem nelegāli pārgāju okupācijas robežu Narvas pilsētas tuvumā un ieradās Jaroslavā.

Jaroslavā darbojās Krievijas Komunistiskās partijas latviešu sekcija, kas drīz uzņēma mani partijā. Latviešu sekcijā sastāvēja ap 25—30 biedru. To vidū bija veci pagrīdnieki — S. Bergis, P. Irklis, J. Freimanis, Kadeks u. c. Sekcijas vadītājs bija I. Zaķis.

Sekcija veica ievērojamu politisku darbu Jaroslavā dzīvojošo latviešu bēgļu vidū. Bieži notika politiska satura referāti, darbojās dramatiskais un dziedāšanas pulciņš, tika rīkoti vakari ar teātra izrādēm, deklamācijām utt. Visi šie pasākumi tuvināja latviešu bēgļu masas Komunistiskajai partijai. Baltgvardu sacelšanās laikā Jaroslavā 1918. gada vasarā neviens latviešu bēglis nepārgāja dumpinieku pusē. Partijas biedri mācījās politisko zinātņu pulciņā, kurā nodarbības vadīja propagandisti Freimanis, Kadeks u. c. Nodarbības pulciņā mums, jaunajiem komunistiem, deva ļoti daudz. Ar pateicību atceros propagandistu Freimani, savu pirmo politisko skolotāju.

Pēc 1918. gada Novembra revolūcijas Vācijā un Brestas miera līguma anulēšanas radās priekšnoteikumi Padomju varas atjaunošanai Latvijā. Tas priecīgi saviļņoja arī Jaroslavā dzīvojošos latviešus, jo pavērās ceļš atpakaļ uz dzimteni.

Partijas Centrālā Komiteja steidzīgi izsauca no Jaroslavas biedru Bergi, Irkli un Freimaņi un nosūtīja tos uz Latviju vadošā darbā. Biedrs Bergis tika ievēlēts par Rīgas Strādnieku deputātu padomes priekšsēdētāju, biedrs Irklis vadīja Rīgas Padomes politisko apakšnodaļu.

Pienāca arī mana kārta braukt uz Latviju. Februāra beigās vai marta sākumā ieradās Rīgā. Partijas Rīgas komiteja norīkoja mani darbā Rīgas Padomes politiskajā apakšnodaļā par tiesas izmeklētāju. Minētā apakšnodaļa atradās Elizabetes (tagad Kirova) ielā Nr. 23.

Savās atmiņās par darbību Latvijas Komūnā, kā 1919. gadā biedri mēdza saukt Padomju Latviju, pakavēšos galvenokārt pie Rīgas politiskās apakšnodaļas un Rīgas komunistiskā bataljona darbības. Jāpiezīmē gan, ka 40 gadu ilgajā laikā daudz kas no atmiņas izgājis, it sevišķi līdzgaitnieku vārdi.

Politiskā apakšnodaļa jau bija noorganizēta un strādāja ar pilnu jaudu. Padomju Latvijā nenodibinājās ārkārtējās komisijas cīņai ar kontrrevolūciju, sabotāžu un spekulāciju, kā tas bija Padomju Krievijā, šīs funkcijas veica politiskās apakšnodaļas, kuras bija pakļautas strādnieku deputātu padomju izpildu komitejām. Bez tam politiskajām apakšnodaļām nebija piešķirtas tiesu, bet tikai izmeklēšanas funkcijas. Lietas, kuru izmeklēšana bija pabeigta, nodeva tiesāšanai revolucionārajam tribunālam.

Man, tāpat kā citiem izmeklētājiem, trūka pieredzes izmeklēšanas darbā. Izmeklēšanas daļas aparāts nebija liels. Tā priekšgalā atradās biedrs Kiseļevs, kas labi pārzināja izmeklēšanas darbu un palīdzēja mums, mazāk pieredzējušiem, jo drīzi to apgūt.

Sakarā ar Padomju Latvijas ārkārtīgi grūtajiem ārējiem un iekšējiem apstākļiem, kādos tā atradās jau no savas pastāvēšanas pirmajām dienām, te uzzēla dažāda veida kontrrevolūcija.

Imperiālistiskā kara un vācu okupācijas laikā Latvija bija izpostīta un izlaupīta. Sevišķi smags bija pārtikas stāvoklis. Pilsētas strādnieki cieta badu. Kaut arī Padomju Krievija un Ukraina sniedza mums palīdzību, tomēr Latvijas pilsētām un armijai pārtikas nepietika. Pārtikas produktu trūkums radīja nepieredzētu spekulāciju ar tiem un produktu slēpšanu. Daudz puļu

prasīja šī veida kontrrevolūcijas apkarošana. Atklājām vairākas slepenas produktu noliktavas Rīgā. Atrastos produktus nodevām Pārtikas komisariātam, bet slēpējus — Revolucionārajam Tribunālam.

Ne uz mirkli nepārtrauca kontrrevolucionāru darbību sensenie latviešu tautas ienaidnieki — vācu baroni.

Martā stāvoklis Rīgas frontē saasinājās. Krita Jelgava. Ieņēmusi Jelgavu, fon der Golca vadītā armija sarīkoja tur asinsdzīres, šausmīgi izrēķinādamās ar viņu rokās kritušajiem komunistiem, revolucionārajiem strādniekiem un zemniekiem. Pirmajā dienā vien Jelgavā baltie nošāva vairākus simtus cilvēku.

Sakarā ar Jelgavas krišanu Rīga pārdzīvoja trauksmainas dienas. Sākām gatavoties Rīgu atstāt. Atceros, ka vienā no šīm trauksmes pilnajām dienām arī politiskā apakšnodaļa saņēma rīkojumu gatavoties uz evakuēšanos. Drīz šo rīkojumu atcēla.

13. martā Latvijas Komunistiskās partijas Centrālā Komiteja griezās pie visiem partijas biedriem ar aicinājumu — būt gataviem pēc pirmā sauciena slāties ar ieroci rokās revolūcijas aizstāvju rindās. Visus kaujas spējīgos komunistus, kā vīriešus, tā sievietes, mobilizēja fronteī vai Rīgas apsargāšanas dienestam. Nodibināja Rīgas Apsardzības komiteju, kurā bija Lencmanis, Beika un Tomaševičs.

20. martā Rīgas Apsardzības komiteja izlaida aicinājumu strādniekiem — stāties pie ieročiem, jo revolucionārajai Rīgai draud briesmas. Sakarā ar uzsaukumu pilsētā notika mītiņi visās lielākajās telpās. Valdības locekļi un vadošie partijas darbinieki runāja mītiņos par pašreizējo momentu un Rīgas bruņotu aizsardzību.

Jāsaka, ka 1919. gadā tautas mītiņi notika ļoti bieži. Mītiņos runāja galvenokārt valdības un partijas vadošie darbinieki — Stučka, Daniševskis, Lencmanis, Bergis u. c. Šiem mītiņiem bija liela nozīme masu politiskā audzināšanā un mobilizēšanā. Neaugoties uz grūto materiālo stāvokli, strādnieki bija revolucionāri noskaņoti un moži. Visus valdības pasākumus Rīgas strādnieki uzņēma ar lielu atsaucību.

Rīgā saformējās divi strādnieku pulki un komunistiskais bataljons, kuri 30. martā izbrauca uz fronti. Par komunistiskā bataljona komisāru uz fronti aizbrauca Rīgas Strādnieku deputātu padomes priekšsēdētājs S. Bergis.

Rīgas frontē ienaidnieks pielietoja ķīmiskus lādījumus. Tā 12. aprīlī frontes joslā, kur stāvēja komunistiskais bataljons, —

Cenas muižas un Iecavas upītes rajonā — baltgvardi apšaudīja bataljonu ar ķīmiskiem lādiņiem. Tika saindēti un nogalināti vairāki cilvēki. Apšaudīšana ar ķīmiskiem lādiņiem notika pēc Cenas muižas īpašnieka — vācu barona pavēles. Pašā muižā, kur atradās bataljona jātnieku izlūku komanda, apšaudīšana bija tik nīkna, ka nepaspēja pat zirgus izvest no stalliem, kad tie jau tika nošauti.

Ienaidnieks uzbruka arī mierīgiem iedzīvotājiem. Kad 13. aprīlī Rīgas darbaļaudis, pavadījuši uz Meža kapiem frontē kritušos cīnītājus, atgriezās no bērū gājiena, vācu lidmašīna ar ložmetējiem apšaudīja viņus. Bija krituši un smagi ievainoti.

Viss tas radīja vēl lielāku masu sašutumu pret ienaidnieku. Tauta mītiņos prasīja, lai valdība ļoti asi vērstos pret ienaidnieku, sevišķi pret vācu muižniekiem.

20. aprīlī Padomju Latvijas Valdības galva biedrs P. Stučka nodeva raidījumu vācu karaspēka pavēlniecībai Kurzemē, kurā bija norādīts uz visām tām nežēlībām, ko vācu karaspēks dara frontē un ieņemtajā teritorijā, un ka Padomju Valdība izdarīs savus secinājumus. Ja vācu lidotāji arī turpmāk vēl apšaudīs Rīgu, tad nošaus ne mazāk kā 25 vācu muižnieku piederīgos. Tikpat asi valdība reaģēs arī uz to, ja vācu karaspēks frontē pielietos ķīmiskos lādiņus.

25. aprīlī pasludināja Valdības dekrētu par Baltijas muižniecības cilšu piederīgo izraidīšanu no Latvijas uz visiem laikiem. Pagaidām tie tika paturēti kā ķīlnieki. Uz dzīvi Latvijā atstāja tikai tos no vācu muižnieku kārtas, kas savu lojālo izturēšanos bija pierādījuši darbiem un pelnījuši tautas atzinību. Tādu, protams, bija maz. Tiklab strādnieki, kā zemnieki dekrētu par vācu muižnieku izraidīšanu uzņēma ar dziļu gandarījumu.

Šī dekrēta sekas arī bija tās, ka Rīgas darbaļaužu Pirmā Maija demonstrācija varēja noritēt mierīgi. Kāda vācu lidmašīna gan izrāvās virs Rīgas, taču bumbas nemeta, kā arī neizdarīja apšaudīšanu. Demonstrācija noritēja ļoti svinīgi, tani piedalījās tūkstošiem Rīgas darbaļaužu, kā arī karaspēka daļas. Daudz strādnieku izgāja demonstrācijā ar šautenēm plecos. Kolonas bija rotātas sarkaniem cīņas karogiem un transparentiem ar aicinājumiem: «Lai dzīvo vispasaules proletariāta diktatūra!», «Lai dzīvo sarkanais masu terors!», «Ko neveiks komunistiskā ideja, to veiks komunāru ieroči!» u. tml.

Svētku gājiens sākās pie Grīziņkalna (tagad 1905. gada parks) un virzījās pa pilsētas ielām uz Esplanādes laukumu. De-

monstrantus apsveica un uzrunāja partijas Centrālās Komitejas un Valdības locekļi.

Bruņoto strādnieku rindas un kaujinieciskie lozungi liecināja par darbaļaužu ciešo apņēmību nesaudzīgi cīnīties par ārējā un iekšējā ienaidnieka sagraušānu.

Asos šķiru cīņas momentos, kad runā ieroči, nevar pielaist mikstsirdību pret ienaidnieku. Sakarā ar lēmumu par baronu izraidīšanu no Latvijas vairāki šā odžu dzimuma pārstāvji ar dažādām viltībām mēģināja piedabūt zemniekus vai strādniekus, lai tie galvo par «savu» baronu kā humānu cilvēku. Ar šādu gadījumu sastapos, izmeklējot barona fon Hartviga — Bolderājas dzijas vērpšanas īpašnieka lietu. Mēs bijām saņēmuši daudzu vērpšanas strādnieku parakstītu apliecinājumu, ka Hartvigs ir Padomju varai lojāls cilvēks un strādnieku labdaris. Kad noskaidrojām šī raksta izcelšanos, izrādījās, ka tā iniciators un parakstu organizētājs ir viens no Hartviga fabrikas meistariem — Andrejs Ozols, kas ar viltu un draudiem bija savācis mazākāpzinīgo strādnieku parakstus.

Bija vēl citi tamlīdzīgi gadījumi.

Veikt līdz galam baronu izraidīšanu no Padomju Latvijas teritorijas toreiz nepaspējām, Rīgas krišana pārtrauca šo darbu. Tomēr jāatzīmē, ka tas bija viens no svarīgākajiem Padomju Valdības aktiem kontrrevolūcijas apkarošanā. Tā realizēšana bija uzdots politikajām apakšnodalām.

Pirmajās maija dienās Rīgā satiku S. Bergi, kas vervēja partijas biedrus komunistiskā bataljona papildināšanai. Viņš uzaicināja arī mani doties uz fronti. Piekritu un 5. maijā kopā ar daudziem citiem biedriem izbraucu uz fronti, lai aizstāvētu Rīgu.

Komunistiskajā bataljonā ietilpa trīs rotas, pa 200 cilvēku katrā, bez tam vēl ložmetējnieku, jātnieku, sakaru un saimniecības komandas, kopskaitā ap 500 cilvēku. Mēs, pēc 1. maija atbraukušie, skaitā ap 70 cilvēku, bijām jau trešais papildinājums. Mani iedalīja otrajā rotā par strēlnieku. Bataljons ieņēma pozīcijas gar Iecavas upi no Cenas muižas līdz Garozes stacijai. Bataljonu komandēja Boriss Kazaks, viņa palīgs bija Ansis Seniņš, komisārs — Sīmanis Bergis, bataljona adjutants — Ozoliņš.

Gar upes malu atradās ierakumi. Vai ierakumi bija izveidoti visā frontes garumā vai tikai vietām, nezinu. Rajonā, kur stāvēja otrā rota, ierakumi bija.

Bataljona komandējošais sastāvs lielāko daļu bija komunisti, pie tam jau ar kara pieredzi. Arī strēlnieku vidū vairākums

bija «apšaudīti» kara veterāni. Protams, netrūka arī tādu, kas frontē bija nokļuvuši pirmo reizi, to vidū arī es. Mana priekšrocība bija tā, ka pratu rīkoties ar ieročiem. Bez tam eseru dumpja laikā Jaroslavā kādas divi nedēļas atrados «ugunī».

Bataljons bija uzticams politiski un arī kaujas spējīgs. Strēlnieku un komandējošā sastāva noskaņojums — kaujiniecisks. Zināmu nospiestību radīja bataljona stāvēšana uz vietas un pārtikas trūkums. Daudzreiz vienīgais uzturs bija «debesu manna», tas ir — bija jāiztiek neēdušiem. Pārtiku mums varēja piegādāt tikai pa Jelgavas šoseju, kas atradās zem vācu lielgabalu un ložmetēju uguns. Lauku virtuves varēja piebraukt pie mūsu pozīcijām tikai naktīs, un tad bieži vien daļa ēdiena bija izlijusi, braucot pa meža ceļiem. Strēlnieki klaiņoja pa pamestajām mājām, meklējot kartupeļus, bietes vai citas saknes. Tomēr kurnēšanu nedzirdēja, jo visi apzinājās, kāds stāvoklis ar pārtiku bija Rīgā.

Pat atrazdamies ierakumos, strēlnieki bija atzīmējuši Pirmā Maija svētkus, uzceļot sarkanos karogus un dziedot «Internacionāli». Jautrības dēļ kokos jau iepriekš bijuši uzstādīti zvani, kas, strēlnieku raustīti, zvanījuši. Pirmajā brīdī tas izraisījis stipru apjukumu vācu landesvērīstos, bet, kad tie attapušies, tad sākuši raidīt spēcīgu bumbmetēju un lielgabalu uguni.

Laikā no manas ierašanās bataljonā līdz 15. maijam, kad mūs pārcēla uz jaunu cīņas rajonu, ne viena, ne otra puse liela mēroga uzbrukumus neuzsāka, lai gan ienaidnieks bija aktīvāks. Sevišķi aktīvs ienaidnieks kļuva pēc 10. maija, kad trīs dienas no vietas uzbruka mūsu bataljonam. Visus uzbrukumus atsitām.

Atmiņā dzīvi palicis 13. maija pēdējais uzbrukums, kad lielāki landesvērīstu spēki mums uzbruka naktī Cenas muižas rajonā. Vācieši devās «psihiskajā» uzbrukumā ar mežonīgiem teitoņu kaucieniem. Taču tas strēlniekus nenobiedēja, uzbrucējiem nācās atkāpties.

Mūsu apbruņojums bija stipri raibs — krievu, vācu un japāņu sistēmu šautenes. Tāpat arī ložmetēji, pie tam to lielākā daļa bija jau stipri nolietoti, bija pat gadījumi, kad šaujot stobri plīsa. Daudzsistēmu šautenes apgrūtināja patronu piegādi. Patronas vienmēr bija jātaupa.

Pa dzelzceļu virzienā Rīga—Jelgava kursēja mūsu bruņu vilciens, kuru droši vien bija izgatavojuši Rīgas strādnieki, jo tas sastāvēja no vienkāršām bruņu plātņu un smilšu maisiņu aiz-

sargātām platformām, apbruņots dažiem lielgabaliem un ložmetējiem.

Bruņu vilciens bija arī vāciešiem, tikai speciāli būvēts. Izbraucis no Jelgavas, tas apšaudīja mūsu ierakumus un ceļus. Vāciešiem bija arī lidmašīnas. Atmiņā palicis viens no šiem «putniem», ko strēlnieki sauca par «melno», jo viņš bija tumšā krāsā. Tas lidoja ļoti zemu, apšaudīdams mūsu ierakumus. No mūsu apšaudes «melnais» vienmēr palika gluži neskarts un otrā dienā no jauna parādījās virs mūsu galvām.

Stāvot sargpostēšos, naktīs strēlnieki «veda sarunas» ar pretējo pusi. Tur kādu laiku atradās landesvēra daļa, pēc tam dzelzs divīzijas daļas. «Sarunas» parasti beidzās lamu vārdiem, sevišķi no vācu puses. Vācu valoda ļaucās ar latviešu, — vai nu tur bija ulmanieši, vai Baltijas vācieši, to neizdevās noskaidrot. Kādā frontes iecirknī bija norunāta pat satikšanās, kas beidzās ar mūsējo saņemšanu gūstā un, cik noprātām, nogalināšanu. Pēc šī gadījuma tamlīdzīgas sarunas un satikšanās tika stingri nolietas.

Bataljona komunistu frakcijā bija vairāk nekā 100 biedru. Frakciju vadīja biedrs Bergis. Bez jau minētajiem biedriem — Kazaka un Šeniņa vēl atceros komunistus: Jēkabu Mūrnieku — jātnieku izlūku komandas komandieri; Jēkabu Dombrovski — jātnieku vada komandieri; Reihmani — bataljona apgādes daļas priekšnieku; Naumani — arī no apgādes daļas; Reinholdu Bullīti — partijas biedru no 1905. gada; Borisu Zvaigzni no ložmetēju komandas, partijas biedru no 1907. gada, vēlāko Dienvidu frontes 5. pulka komisāru.

Bataljonā bija arī sievietes komunistes, kas parasti kalpoja pārsiešanas punktā par sanitārēm un māsām, bet bija arī sievietes strēlnieces, pat ložmetēju komandā. Mūsu rotā bija strēlniece, saukta Otilija, Rīgas strādniece, komuniste, kas brīvprātīgi bija devusies uz fronti. Pārējo komunistu uzvārdi jau izgaisuši no atmiņas. Kas attiecas uz minēto biedru tālāko likteni, zinu, ka Šeniņš kritis Dienvidu frontē 1920. gadā un Reihmanis gājis bojā nelaimes gadījumā frontes apstākļos. Boriss Zvaigzne bija Perekopa vārdā nosauktās 51. divīzijas komisārs, pēc tam strādāja Maskavā atbildīgā darbā vienā no augstākajiem kara resoriem. Bataljona adjutants Ozoliņš, vēlāk 5. pulka adjutanta palīgs, krita 1920. g. pie Perekopa.

Masveidīgu politisku darbu veikt neļāva mūsu frontes apstākļi. Viss politiskais darbs tika veikts individuāli. To galveno-

kārt darīja biedrs Bergis. Liels iespaids strēlnieku vidū bija komunistiem, jo tie bija priekšzīmīgi kaujās un ar savu pārliecību un drošsirdību prata uzturēt bataljonā možu garastāvokli.

Bez komunistu frakcijas bataljonā bija arī biedru tiesa, kuru vadīja, ja nemaldos, Boriss Zvaigzne. Tiesas uzdevums bija izskatīt disciplīnas pārkāpumu gadījumus bataljonā.

17. maijā atstājām Jelgavas iecirkni. Mūs steidzīgi izsauca uz Rīgu un no turienes pārcēla uz Bauskas fronti. Sini rajonā pretinieks draudēja apiet Rīgas grupu. Te komunistisko bataljonu pārdevēja par 5. latviešu strēlnieku pulka trešo bataljonu un tas tika pakļauts 2. latviešu divīzijas 3. brigādes komandierim Fridriham Kalniņam.

No Rīgas bataljons izgāja kājām. Piektajā dienā salikāmies ar pretinieka spēkiem. Pirmā ievērojamā kauja notika pie Ceraukstes muižas, Spēcīgā uzbrukumā izsitām vācu jātniekus un kājniekus no šīs muižas. Pretinieks, panikā bēgdams, pat zirgus bija atstājis staļļos, un tie, skaitā ap 20, krita mūsu rokās. Ieguvām vēl dažus ložmetējus un citas trofejas. Vēlāk, kaujoties ar Deņikina un Vrangeļa armijām Dienvidu frontē, mūsu komandieri un jātnieku komanda lepojās ar šiem Ceraukstes trofeju zirgiem. Tie bija lieli un spēcīgi zirgi, pie tam labi apmācīti, vārdu sakot, īsti kavalēristu zirgi.

Atļaušos pakavēties pie šādas epizodes no Ceraukstes kaujas.

Muižas strādnieki uzrādīja mums vācu daļas štāba mitekli. Mēs, grupa strēlnieku 5 cilvēku sastāvā, saņēmām pavēli pārmeklēt telpas. Jau sviešanai sagatavotām rokas granātām rokās iegājām telpā, kur bija mitinājies vācu štābs. Uz galda atradās pamesti vācu tālskati, virsnieku lauku somas un turpat blakus klāts pusdienu galds, uz kura netrūka arī stirnas cepeša. Pēkšņi izdzirdām zīmīgo, tik labi pazīstamo rokas granātas šņākoņu. Tikko paspēju uzkleigt: «Gar zemi!» — kad granāta jau sprāga.

Izrādījās, ka viens no strēlniekiem, ieraudzījis vilinošās trofejas, bija nekavējoties ķēries tām klāt, pilnīgi aizmirdams savas granātas stāvokli. Granāta sprāga. Sprādziens notika loga tuvumā, tika ievainots pats vainīgais un tie, kas tanī brīdī atradās aiz loga, arī viena no mūsu labākajām drošsirdīgajām sanitārēm.

Šo gadījumu pieminu arī tādēļ, ka S. Bergis savā literārajā rakstā «Nāciet drīz atpakaļ»¹ nepamatoti apvaino strēlniekus,

¹ Sk. «Vēcie latviešu strēlnieki», Rīgā, 1957. g., 291. lpp.

it kā tie būtu uz savu roku «iesteigušies muižu apčamdīt un pannašot». Strēlnieki iegāja muižas mājā ar biedra Seniņa pavēli pārmeklēt telpas, vai tur nav paslēpušies vācieši. Un tikai viens no pieciem strēlniekiem, trofeju vilināts, bija aizmirsis savu tiešo uzdevumu. Mēs, atlikušie četri, bijām jau iegājuši blakus telpā vai paspējuši nogulties, tādēļ arī palikām neskarti.

Nākamajā ritā mums vajadzēja no Ceraukstes uzsākt uzbrukumu Bauskai, bet naktī gluži negaidīti saņēmām pavēli atkāpties. Vēlāk noskaidrojās, ka šāda pavēle dota tādēļ, ka bija zuduši sakari ar citām karaspēka daļām un ka tanī dienā bija kritusi Rīga.

Ziņas par Rīgas krišanu ārkārtīgi satrauca strēlniekus, un tie pieprasīja, lai bataljonu sūta atpakaļ uz Rīgu cīnīties par tās atbrīvošanu. Komisāram biedram Bergim bija ne mazums jāpūlas, lai nomierinātu strēlniekus un tiktu izpildīta pavēle, kas bija vienīgi pareizā pašreizējā stāvoklī, kad atkāpās visas pārējās karaspēka daļas un sakari ar tām visā frontes joslā bija pārtraukti.

Atkāpjoties bataljons virzījās uz Jaunjelgavu. Vācu dzelzsdivīzijnieki sekoja pa pēdām. Sīva sadursme ar pretinieku notika pie Taurkalnes, kur pretinieks gribēja bataljonu aplenkt un sagūstīt, bet tas viņam neizdevās. Bataljons vēl joprojām bija kaujas spējīgs, lai gan strēlnieki bija stipri noguruši. Sākot no Ceraukstes muižas, pretinieks mums nemitīgi sekoja, mūs vajāja arī vairākas vācu lidmašīnas, kas dienā neļāva bataljonam izlietot atklātus ceļus. Bija gadījumi, kad vienā reizē uzbruka 10 līdz 15 lidmašīnas. Vācu dzelzsdivīzijnieki kaujā pie Taurkalnes pielietoja tā saucamās «dum-dum» — sprāgstošās lodes. Sasniedzot mērķi, šīs lodes sprāgst un rada briesmīgas brūces. Par atbildi uz šīm nekrietnībām mūsu strēlnieki raidīja lodes ar nokniebtām galviņām, kas arī spēja radīt smagas brūces. Šo strēlnieku «izgudrojumu» komandējošais sastāvs nezināja un, izdarot vāciešu liķu apskati, bija stipri pārsteigts par šo aizliegto ložu pielietošanu. Taču vācieši gluži mierīgi pārkāpa starptautiskos likumus, karojot pret sarkanajiem strēlniekiem. Pie Taurkalnes gūstā kritušie vācu kareivji stāslīja, ka viņi mūsu lodes, kas lidojot radīja nejdzīgu skaņu, noturējuši par liela kalibra lodēm.

Pie Jaunjelgavas pārcelties pār Daugavu nebija iespējams,

tādēļ bataljonam vajadzēja iet caur Daudzevu uz Jēkabpili, kuru sasniedzām 2. jūnijā.

Ceļš no Ceraukstes līdz Jēkabpilij bija noiets 10 dienās bez atpūtas un apgādes, pie tam nemītīgās sadursmēs ar pretinieka spēkiem. Tas nelabvēlīgi ietekmēja vienu otru jauno strēlnieku. Jau Seses apkārtnē daži sāka «atpalikt». Kad nonācām Jēkabpilī, bataljona rindas bija jūtami saplakušas. Kaujas spējīgs palika bataljona kodols — komunisti un brīvprātīgie Rīgas strādnieki.

1940. gadā, kad pēc vairāk nekā 20 gadu ilgas prombūtnes atgriezos Latvijā, man gadījās sastapties ar kādu no mūsu bataljona «atpalikušajiem» strēlniekiem. Viņš stāstīja, ka «atpalikušo» liktenis bijis drausmīgs. Dzelzsdivīzijnieku rokās kritušie tikuši šausmīgi mocīti, — tiem iegrieztas piecstūru zvaigznes uz muguras u. tml.

Ienācis Jēkabpilī, bataljons vienu dienu atpūtās. Sasauca bataljona kopsapulci; to pieprasīja strēlnieki vispārējā stāvokļa noskaidrošanai. Sapulcē runāja biedrs S. Bergis un kāds no valdības locekļiem, ja nemaldos, biedrs Lencmanis, kas pastāstīja par Rīgas krišanas iemesliem un par tiem briesmu darbiem, ko vācieši Rīgā pastrādājuši.

Gribu minēt šeit par tām baltgvardu negēlībām, ko viņi pēc Rīgas krišanas pastrādāja Bolderājā, par ko vēlāk uzzināju no Bolderājas biedriem.

Baloža kokzāgētavas direktora Langes vadībā landesvēristi aplenkuši Bolderāju un arestējuši ap 30 cilvēku. No arestētajiem 10 cilvēkus nošāvuši Bolderājas kāpās iepretī tagadējai fabrikai «Lignums». Starp šiem nošautajiem bijis Bolderājas Izpildu komitejas loceklis Miķelis Jēkabsons un sekretārs Vilis Ozols.

4. jūnijā mūsu bataljons pārgāja Daugavu un ieņēma pozīcijas pie Līvāniem, cerēdams drīz doties atpakaļ uz Rīgas fronti. Šeit, Latgales frontes rajonā, pie Līvāniem un Varakļāniem nostāvējām līdz septembra beigām. Sevišķi ievērojamu kaujas notikumu šīnī periodā nebija, izņemot mūsu 24. jūnija uzbrukumu Turku ciemam, kur pirmo reizi sadūrāmies ar baltlatviešu karaspēka daļām. Uzbrukuma nolūks bija — pretinieka spēku izlūkošana. Tas bija sekmīgs. Saņērnām ap 40 gūstekņu un kara trofejas. Mūsu zaudējumi bija — 3 ievainotie. Pretinieks zaudēja ap 20 cilvēku, neieskaitot gūstā kritušos. Turku ciemā atradās Ulmaņa 1. Valmieras pulka daļas, ļoti vāji apbruņotas un slikti ap-

ģērbtas. Lielākā daļa kareivju bija civilās drebēs. Lai atšķirtos no ciema iedzīvotājiem, viņi nēsāja uz piedurknes baltu audekla vai papīra apsēju.

Gūstekņi visi kā viens apliecināja, ka viņi piespiesti karot ar Sarkano Armiju. Daži pat lūdzās tos pieņemt mūsu dienestā, lai varētu karot pret baltajiem. Ulmaņa armijas stāvoklis radija strēlniekos izbrīnu un jautājumu, kāpēc mēs stāvam uz vietas, kāpēc netiek organizēts gājiens atpakaļ uz Rīgu.

Atmiņā palikusi vēl kāda frontes epizode. Tas bija jūlijā vai augustā. Latgales frontē, Varakļānu rajonā pie Lubānas ezera, mēs uzzinājām, ka pretinieka joslā atrodas baltlatviešu pulkvedis Balodis. Mūsu 30 cilvēku lielā jātnieku un kājnieku komanda — izlūki nolēma viņu «apciemot». Izlūki izgāja pusnaktī. Ceļu rādīja kāds vietējais zemnieks, kas labi pārzināja apkārtni un slepenās takas purvainajā apgabalā. Zemnieks aizveda izlūkus ap 15 kilometru pretinieka aizmugurē. Ar rītausmu sākās uzbrukums ciematam (nosaukumu neatceros), kur atradās Balodis. Negaidītā uzbrukuma pārsteigti, ciematā novietotie pretinieki izskrēja no mājām un, kauju nepieņēmuši, noslēpās rudzu laukā. Mūsu izlūki, Balodi neatraduši, saņēma vairākus gūstekņus un atgriezās savās pozīcijās. Pēc gūstekņu nostāstiem, Balodis varkā aizbraucis uz citu frontes joslu.

Jāmin vēl, ka Latgales frontē bataljonam nācās satīties arī ar «zaļo armiju» jeb, kā viņi paši sevi dēvēja, ar — «Ziemeļlatvijas partizāņu pulku», kas operēja Latgales mežos mūsu aizmugurē. Viņi galvenokārt uzbruka mūsu aizmugurē vezumniekiem, atsevišķiem kareivjiem vai padomju iestādēm. Lai darītu galu «zaļo» bandu uzbrukumiem, bataljonam bija dots rikožums izlīrīt aizmuguri. Lielākā daļa «zaļo» bandu izklīda bez pretošanās, bet gadījās sastapties arī ar lielākām grupām, kas mēģināja pretoties. «Zaļie» sastāvēja no dezertieriem un lauku budžiem.

Jau jūlijā mūsu bataljons tika nodots 1. latviešu divīzijas rīcībā un pārformēts par 5. latviešu strēlnieku pulku. Nozīmēja jaunu pulka vadību, no vecajiem palika biedrs Šeniņš par otrā bataljona komandieri un biedrs Kazaks par pirmā bataljona komandieri. Mani nozīmēja par otrā vada komandiera palīgu. Par pulka komisāru visa pulka strēlnieku sapulcē ievēlēja Mārtiņu Cini. Viņš bija viens no pēdējiem komisāriem, kas vēl tika vēlēts latviešu strēlnieku pulkos.

Rīgas komunistiskais bataljons bija domāts Rīgas aizstāvēšanai. Pēc Rīgas krišanas un bataljona pārformēšanas par

5. latviešu strēlnieku pulku 1919. gada jūlijā izbeidzās šā bataljona patstāvīgas pastāvēšanas vēsture. 5. strēlnieku pulka kods — Rīgas komunisti un strādnieki Sarkanās Armijas rindās izstaigāja daudzas pilsoņu kara frontes, piedalījās kaujās pret Deņikina armiju pie Orlas, Kromiem, Kurskas, Harkovas, pret barona Vrangaļa armiju pie Kahovkas, Perekopa un citur.

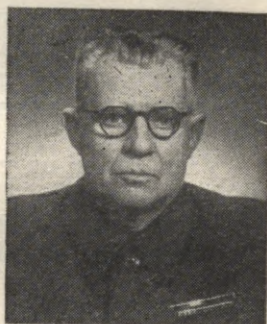

A. Mucenieks

DARBĀ UN CĪŅĀ PAR PADOMJU LATVIJU

Atkal Latvijā

1918. gadā pēc atkāpšanās no Latvijas latviešu strēlnieku pulki turpināja cīņu par Padomju varu vairākās Padomju Krievijas pilsoņu kara frontēs. Latviešu strēlnieku pulku apvienotās deputātu padomes Izpildu komiteja — Iskolastrels pārcēlās uz Maskavu, kur samazināja savu sastāvu un reorganizējās atbilstoši jaunajiem darbības apstākļiem un uzdevumiem Sarkanajā Armijā.

Daļu no mums, vecajiem Iskolastreļa locekļiem, nosūtīja Maskavas kara apgabala rīcībā un izvietoja dažādos amatos. Man nācās strādāt par Maskavas-Baltijas dzelzceļa mezgla kara komisāru, bet vēlāk speciālā armijas darbā, kas bija saistīts ar mūsu paredzamo atgriešanos Latvijā.

Sajā periodā notika Sarkanās Armijas organizēšana un nostiprināšana. Bija paredzēts, ka viena no divīzijām, kas šai laikā formējās Maskavā, līdz ar latviešu strēlnieku pulkiem piedalīsies Latvijas un Lietuvas atbrīvošanā. Vēlāk šo divīziju nosauca par Internacionālo divīziju.

Kā visos Padomju varas pasākumos, tā arī bruņoto spēku organizēšanā līdz ar buržuāziju mūsu galvenie ienaidnieki bija sociālnodevēji — meņševiki un eseri. Vienā no minētās divīzijas pulkiem šiem kontrrevolucionāriem bija diezgan stipri spēki

un viņi periodiski katrā rotā organizēja kareivju atteikšanos no kara apmācībām, iesakot, lai kareivji izvērza dažādas, toreiz neizpildāmas prasības. Paši kūdītāji bija labi organizēti un darbojās ļoti konspiratīvi.

Lai iztīrītu pulku no šiem elementiem, Maskavas kara apgabala vadība tur aizsūtīja bijušos iskolastreliešus — veco Rīgas pagrārdnieku K. Krūzi un mani par ierindas strēlniekiem.

Atrodoties tieši starp pulka strēlniekiem, mums triju nedēļu laikā sekmīgi izdevās atmaskot galvenos buržuāzijas aģentus. Tika uzlabots arī politiskās audzināšanas darbs strēlnieku vidū, un rezultātā šis pulks vēlāk bija viens no labākajiem Internacionālajā divīzijā. Divīzijas štābā tika noorganizēta politiskā nodaļa, ko vadīja J. Zariņš. Arī es strādāju šajā nodaļā.

1918. gada novembrī, kad Vācijā bija notikusi revolūcija un Padomju Krievija bija atbrīvojusies no Brestas miera līguma smagajiem noteikumiem, Internacionālo divīziju steidzīgi nosūtīja uz fronti rajonā Ludza-Rēzekne. Vācu okupanti atkāpās ļoti steidzīgi.

Vācu baroni un viņu atbalstītāji no latviešu buržuāzijas vidus nebija paredzējuši, ka mēs tik strauji virzīsimies uz priekšu. Veckalsnavas mācītājs Andrievs Niedra kopā ar vāciešiem bija aizbēdzis tikai stundu pirms mūsu ierašanās viņa muižā. Muižā redzējām pat klātu galdu ar vēl sillām pusdienām. Madonas apkārtnē saņēmām gūstā divus vācu baronus, kas tikko bija sagatavojušies «atkāpties».

Reizē ar cīņu pret tautas ienaidniekiem mēs, politiskās nodaļas darbinieki, daudz darījām vietējo padomju organizēšanā Madonas apkārtnes pagastos. Pašā Madonas pilsētā jau bija noorganizēti Padomju varas organi ar Mastiņu un Kalniņu priekšgalā. Vietējie iedzīvotāji ar lielu sajūsmu sagaidīja Sarkano Armiju. Tie jo kuplā skaitā nāca uz sapulcēm, kuras organizējām pagastos strādnieku un bezzemnieku padomju vēlēšanām.

Pelēči un to aģenti aktīvi darbojās, izplatīdami dažādas provokatoriskas baumas, lai iebiedētu un atturētu darbaļaudis no darbības padomēs. Tika stāstīts, ka Liepājas un Rīgas ostas esot pilnas ar angļu kara kuģiem, ka pēc vāciešu aiziešanas angļi nepielaidīšot boļševiku varu Latvijā un tos, kas tagad strādāšot padomēs, sodīšot daudz stingrāk nekā 1917. gada padomju darbiniekus, t. i., ne tikai iznīcināšot viņus pašus, bet arī viņu ģimenes. Šādai aģitācijai bija zināmas sekmes, jo, kā atminos, dažos pagastos sapulcēs daži no izvīrītajiem kan-

didātiem negribēja, ka tos ievēl par deputātiem pagastu padomēs. Nācās veikt plašu izskaidrošanas darbu, un bieži vien sapulces ieilga līdz naktij. Buržuāzijas pūles izjaukt padomju vēlēšanas galu galā nedeva panākumus.

Nostrādājis kādu laiku organizatoriskajā un propagandas darbā Madonā un Rīgas apkārtnes pagastos, ierados Rīgā, kur mani izsauca darbā Padomju Latvijas Iekšlietu komisariātā. Jau otrā dienā saņēmu komisāra J. Lencmaņa rīkojumu nekavējoties izbraukt uz Dobeli un palīdzēt tur Padomju varas organu radīšanā. Bija 1919. gada janvāra pirmās dienas. Dobelē vēl atradās vācu okupanti, tomēr nekavējoties devos ceļā. Līdz Džūkstes miestīņam braucām divatā ar Iekšlietu komisariāta pārstāvi J. Priedi. Džūkstē sarunāju kādu zemnieku, kas mani apsolīja vest tālāk uz Dobeli.

Pa ceļam mēģināju no pretimbraucējiem uzzināt, vai Dobeles atbrīvota no okupantiem. Izrādījās, ka no rīta tur vēl bijusi vācu komandantūra un neliela karaspēka daļa. Tomēr nolēmu iebraukt pilsētiņā tūlīt, kaut gan tas bija diezgan riskanti; sevišķi pārbijies bija mans vedējs.

Dobelē iebraucām ap pulksten diviem dienā. Tā izskatījās kā izmirusi, ielās nebija redzams neviens cilvēks. Apstājamies tukšajā tirgus laukumā. Samaksāju par vešanu un apdomāju, ko iesākt tālāk.

Vērojot apkārtni, ieraudzīju pie kādas divstāvu mājas izliktu sarkanu karodziņu. Devos turp. Izrādījās, ka karodziņu izkārusi vēl Ulmaņa Pagaidu valdības varas laikā vēlēta pilsētas padome. Padomes telpās vispirms satiku padomes priekšsēdētāju E. Siliņu. Ieraugot mani, E. Siliņš ļoti priecējās; noskaidrojās, ka vācu okupanti tiešām tikai ap pusdienas laiku atstājuši Dobeli un apmetušies Annasmuižā, ap 15 km no Dobeles uz Saldus pusi. Ienaidnieka izlūki vēl nesen redzēti pie Dobeles, tomēr pilsētiņā ienākt nav iedrošinājušies.

E. Siliņš zināja man nosaukt dažus partijas biedrus — pagrīdniekus — Annu Beiku, brāļus Blumfeldus un citus, ar kuriem es nekavējoties uzņēmu sakarus. Noskaidrojās, ka pilsētas padomē daļa deputātu bija namsaimnieki un veikalnieki — īsti buržuji. Ja tos atbrīvotu no deputātu pienākumiem, tad padome varētu pagaidām sekmīgi turpināt savu darbību. Tās pašas dienas vakarā mēs sasaucām padomes sēdi. Priekšsēdētājs E. Siliņš ziņoja, ka dod vārdu Padomju Valdības pārstāvim no Rīgas, kurš došot norādījumus par pilsētas padomes turpmāko darbību.

Nams Dobeļē, Brīvības (toreiz Lielajā) ielā 19, kur 1919. gada janvārī notika Dobeles Revolucionārās komitejas pirmā sēde. Uzņemts 1957. gadā

Isos vārdos paskaidroju, ka pašreiz Dobeles pilsētā ir Padomju vara, ka lielāko namu un veikalu īpašniekiem un tamlīdzīgiem ekspluatatoriem vairs nav tiesību būt darbaļaužu padomju deputātiem. Ieteicu atbrīvot tādas personas no deputātu pienākumiem. Pēc tam priekšsēdētājs nolasīja attiecīgo personu sarakstu un aicināja balsot par šo personu izslēgšanu no padomes. Kad priekšlikumu pieņēma, tad apmēram četri vai seši dalībnieki klusēdami atstāja sēdi. Darbaļaužu deputāti bija dziļi apmierināti par šādu viņu padomes iztīrīšanu. Turpinot sēdi, deputāti nolēma pastiprināt pilsētas pašapsardzību.

Tomēr bija nepieciešams radīt varas organu arī plašākai Dobeles apkārtnē, jo Jelgavas padomju iestādes vēl nespēja apkalpot arī šo rajonu. Šo darbu uzdevām Dobeles Revolucionārajai komitejai, par kuras priekšsēdētāju ievēlēja veco Šķības

pagasta boļševiku, bijušo politisko katordznieku Žani Šteinertu, par sekretāru — K. Verneru.

Revolucionārā komiteja darbojās Dobelē un 12 apkārtējos pagastos. Sākumā Komitejas rīkojumus rakstīja ar roku un izlika zināšanai sabiedriskās vietās.

Komitejas rīcībā nebija nekādu naudas vai citu materiālu līdzekļu, bet izdevumi ar katru dienu palielinājās. Vajadzēja ne tikai apmierināt vietējās vajadzības, bet arī apgādāt 2. latviešu strēlnieku pulku, kas gāja caur Dobeli uz fronti. Nolēmām, ka līdzekļi jāsavāc no vietējās buržuāzijas, it sevišķi no lielajiem lauku pelēciem un vispirms — tautas ienaidniekiem, kas jau 1905. gadā bija vajājuši revolucionārus. Tika sastādīts saraksts par personām, kurām vajadzēja iemaksāt Revolucionārās komitejas kasē no 500 līdz 1000 vācu ostrubļu. Visas iekasējamās summas tika stingri uzskaitītas kases grāmatā un ļoti ekonomiski izlietas.

Jelgavas padomju darbinieki iesniedza sūdzību Iekšlietu komisariātam, ka dobelnieki it kā nelikumīgi piespiežot iedzīvotājus maksāt kontribūcijas. Pārbaudot šo sūdzību, komisariāts atzina mūsu rīcību par pareizu un nolēma, ka iekasētās summas uzskatāmas par piespiedu aizņēmumu, kas atmaksājams no valsts kases. Tas arī tika izdarīts.

Daudz darijām partijas organizācijas nostiprināšanā un plašānā. Vietējā partijas organizācijā darbojās vecie pagrīdnieki A. Beika, brāļi Blumfeldi, Ž. Šteinerts, K. Verners un citi. Partijā iestājās diezgan liela grupa jaunu biedru, apmēram 30 cilvēku. No jaunajiem biedriem sevišķi jāatzīmē enerģiskā Milda Buša, kas vēlāk bija LKP CK daļas vadītāja, un T. Pēkainis. Dobelē tika nodibināts partijas klubs.

Dobeles darbaļaudis uzticējās Padomju varai un dedzīgi atbalstīja visus tās pasākumus. Viņi aktīvi apmeklēja mītiņus, kurus rīkojām Dobeles baznīcā, jo vienīgajā sarīkojumu zālē visi nevarēja saiet. Pirmajā mītiņā, starp citu, runāja par to, kas ir Komunistiskā partija, un par baznīcas šķiršanu no valsts. Atceros, ka, ejot uz sapulci, vecā paaudze no sākuma ar lielu godbijību kāpa pār baznīcas sliekšni, bet sapulces gaitā daži pat sāka pīpēt, un tos nācās saukt pie kārtības. Runātājus sapulces dalībnieki uzņēma ar lielu atsaucību.

1919. g. janvāra mēneša beigās Iekšlietu komisariāts deva rīkojumu Dobeles rajonu pievienot Jelgavas apriņķim. Revolu-

cionārā komiteja, veikusi grūtu un nopietnu darbu, 8. februārī likvidējās.

Pēc Jelgavas-Dobeles apriņķa iestāžu noorganizēšanas es pārgāju strādāt apriņķa Izpildu komitejā.

Padomju darbā Jelgavā

Sakarā ar revolūciju Vācijā 1918. g. beigās Jelgavā, tāpat kā citos lielākajos okupētās Latvijas rūpniecības centros, stipri pieauga revolucionārā kustība. Novembra beigās tika ievēlēta Jelgavas Strādnieku deputātu padome. Tās pagaidu Izpildu komitejas sastāvā bija no LSD (boļševikiem): A. Linde, J. Pečors, E. Viksniņš (Vainovskis) un Grasmanis. No meņševikiem Izpildu komitejā bija Caunītis un Vajadzība. 30. decembrī vācu okupanti ar vietējo zēlbrāļu organizācijas palīdzību gribēja arestēt Izpildu komitejas locekļus — boļševikus, bet ieradās Izpildu komitejas sēdes vietā par vēlu. Ap to pašu laiku nodibinājās Jelgavas un Kurzemes Kara revolucionārā komiteja, kas izlaida uzsaukumu, kurā paziņoja darbaļaudīm, ka uzņemas bruņotas sacelšanās vadību. Tātad partijas darba galvenais saturs decembrī bija — organizēt varas pārņemšanu padomju rokās.

Viss tas deva iespēju tūlīt pēc okupantu izdzīšanas sekmīgi nostiprināt Padomju varu un attīstīt tās darbību Jelgavā.

1919. g. 29. un 30. janvārī notika Jelgavas-Dobeles apriņķa pirmā legālā komunistisko grupu konference, kurā piedalījās 43 delegāti, kas pārstāvēja 297 biedrus. Delegāti bija ieradušies no partijas grupām, kas darbojās Jelgavā un Dobelē, kā arī Kroņviravas, Vilces, Vecsvirlaukas, Emburgas, Lielsesavas, Jaunsvirlaukas, Tetelmīdes, Džūkstes-Pienavas, Jaunpils, Penkules un Līvberzes pagastos. Konferencē piedalījās arī delegāti no 3. latviešu strēlnieku pulka partijas organizācijas.

Konference noklausījās ziņojumus no vietām un centra, apsprieda pašreizējo momentu un galvenos uzdevumus partijas darbā. Sevišķa uzmanība tika veltīta jautājumam par aģitācijas un propagandas darbu un Jelgavas-Dobeles apriņķa strādnieku un bezzemnieku kongresa sasaukšanu. Par Centrālās Komitejas darbu ziņoja J. Krūmiņš-Pilāts. Šajā konferencē par partijas apriņķa komitejas locekļiem ievēlēja K. Saulīti, E. Klidziņu, T. Namiņu, A. Lindi, E. Hermani, J. Pečoru, A. Mucenieku. Revīzijas

komisijā ievēlēja A. Beiku, M. Bušu, K. Verneru. Par aprīņa komitejas sekretāru ievēlēja K. Saulīti.

Partijas iekšējā darbā LSD Jelgavas komiteja sevišķu vērību veltīja disciplīnas nostiprināšanai partijā. Katram partijas biedram vajadzēja veikt noteiktu partijas uzdevumu. Visās pirmorganizācijās tika lasīti un apspriesti referāti par biedru tiesībām un pienākumiem. Lai iepazītos ar partijas pirmorganizāciju dzīvi un darbu pagastos un palīdzētu tām, partijas aprīņa komitejas locekļiem un citiem aprīņa un pilsētas vadošajiem darbiniekiem — komunistiem, kas izbrauca uz masu sapulcēm pagastos, uzdeva tur piedalīties vietējo partijas pulciņu sēdēs.

Aprīņa partijas organizācija intensīvi gatavojās Latvijas Sociāldemokratijas sestajam kongresam. LSD Jelgavas organizāciju sadalīja sešos rajonos. Piemēram, Dobeles rajonā ietilpa Dobele, Šķības, Jaunesavas, Auru un Dobeles pagasti, Jelgavas rajonā — Jelgava, Ozolnieku, Pēternieku, Garozes un Emburgas pagasti. Katrā rajonā bija ap 50 biedru. No katra rajona tieši vēlēja vienu delegātu uz kongresu. Jelgavas rajona kopsapulce 1919. g. 12. februārī apsprieda organizācijas un statūtu jautājumu, ko bija paredzēts izlemt kongresā. Sapulce nolēma kongresā aizstāvēt priekšlikumus, lai partijas organizācijas tiktu veidotas uz demokrātiskā centrālisma pamatiem un lai tiktu pagarināts partijas kandidāta stāžs līdzšinējā divnedēļu stāža vietā. Par kongresa delegātu ievēlēja K. Saulīti.

Bija nepieciešams steidzīgi organizēt jaunatni un uzsākt politiskās un kulturālās audzināšanas darbu jauniešu vidū. Šo uzdevumu veikšanai nodibinājās darba jaunatnes pulciņi. Jelgavā intensīvi darbojās K. Libknehta vārdā nosauktais pulciņš.

Ko iespējams veikt vietējo Padomju varas organu izveidošanā un nostiprināšanā?

1919. g. 7. februārī sanāca Jelgavas-Dobeles aprīņa Strādnieku un bezzemnieku deputātu padomes pirmais kongress. Padomju Latvijas Valdības uzdevumā ziņojumu nolasīja J. Lencmanis (Kēncis). J. Lencmanis jo plaši iztirzāja padomju darba organizēšanu un uzlabošanu.

Padome veltīja sevišķu uzmanību apsardzības jautājumam un nolēma papildināt strēlnieku pulku ar brīvprātīgajiem. Par vienu no svarīgākajiem uzdevumiem Padome uzskatīja arī tautas izglītības darba plašu izvēršanu.

Aprīņa padomes Izpildu komitejā ievēlēja biedrus E. Kližņu, K. Saulīti, A. Lindi, J. Pečoru, R. Valdmani, E. Hermani,

Nams Jelgavā, kur 1919. gadā darbojās Jelgavas apriņķa Strādnieku un bezzemnieku deputātu padomes Izpildu komiteja

turējās pret darbaļaudīm, kas nāca kārtot dažādus jautājumus padomju iestādēs. Sakarā ar to apriņķa Izpildu komiteja un partijas komiteja saņēma daudz sūdzību un avizē «Jelgavas Komunisti» periodiski tika publicētas asas protesta korespondences. Pieņemtie darbinieki netika nopietni kontrolēti, tādēļ cīņa pret šo ļaunumu padomju aparātā vēl bija diezgan vāja.

Padomju iestādēm, sevišķi pagastos, trūka zināšanu, lai tūlīt atrastu pareizo pieeju visu jautājumu risināšanai. Apriņķa Izpildu komitejas informācijas un orginstruktoru nodaļa darīja visu, ko spēja, lai uzlabotu padomju darbu apriņķī. Man kā šīs nodaļas vadītājam nācās ierasties visās pagastu padomēs, dodot nepieciešamos norādījumus un padomus. Vairākkārt rakstīju presē par padomju darba uzlabošanu. Padomju nostiprināšanā ļoti aktīvi darbojās J. Eškins.

Strādājot Jelgavā, man neilgu laiku nācās vadīt apriņķa Izpildu komitejas satiksmes un ceļu nodaļu. Toreizējos apstākļos tai bija ļoti plašs darba lauks, jo minētā nodaļa pārzināja

Grasmani, T. Namnieku un A. Mucenieku. Par Izpildu komitejas priekšsēdētāju ievēlēja E. Klidziņu, par viņa vietnieku R. Valdmani. Par nodaļu vadītājiem ievēlēja T. Namnieku (apsardzības nodaļā), J. Pečoru (rūpniecības nodaļā), R. Valdmani (agrārārajā nodaļā), E. Hermani (iekšlietu nodaļā), A. Lindi (izglītības nodaļā), J. Dīcmani (pārtikas nodaļā), M. Pečoru (finansu nodaļā), A. Pumpuru (tieslietu nodaļā), A. Mucenieku (informācijas un orginstruktoru, vēlāk satiksmes un ceļu nodaļā).

Daudz svarīga darba bija jāveic padomēm. Pārvarot visdažādākās grūtības, tika pielaistas arī kļūdas, jo trūka pieredzes; padomēs bija salīduši arī nevēlami elementi. Šie elementi visādi kompromitēja Padomju varu, birokrātiski un naidīgi iz-

telefonu tīklu, telegrafa līnijas, dzelzceļus, zemes ceļus, ormaņus, ezeros un upēs esošās laivas un kuģišus. Pirmkārt, bija jāizdara reģistrācija, lai zinātu, kādi objekti katrā nozarē ir mūsu rīcībā, tālāk — to nacionalizācija. Šo darbu palīdzēja veikt pagastu bezzemnieku padomes, nozaru pārziņi un vadītāji. Sākām izstrādāt jaunus pagaidu noteikumus nozaru darbībai. Satiksmes un ceļu nodaļai vajadzēja daudz palīdzēt fronteī.

Vadot atsevišķu Izpildu komitejas nodaļu darbu, daudz laika un uzmanības nācās veltīt arī citiem jautājumiem, it sevišķi lauksaimniecībai, pārtikas un izglītības jautājumiem.

Izglītības nodaļa panāca, ka skolās bērni saņēma siltas brokastis, trūcīgie arī apavus un drēbes. Līdz ar to izdevās iesaistīt mācībās lielāko daļu skolas vecuma bērnu. Uzsāka arī bērnu namu organizēšanu tiem bērniem, kas bija palikuši bez apgādniekiem.

Jelgavas apriņķī tautas īpašumā pārgāja diezgan daudz muižu ar ēkām, inventāru, lopiem un labību, kā arī aizbēgušo pilsoņu īpašumi. Visas šīs bagātības bija pilnīgi un pareizi jāuzskaita. Šo darbu veica speciālas komisijas. Bija stingri jālūkojas, lai sabiedriskā manta netiktu izlaupīta. Uzdevumus sabiedriskā īpašuma aizsardzībā sistemātiski noskaidroja savās lappusēs avīze «Jelgavas Komunisti», kuras atbildīgais redaktors bija F. Markus.

Gandrīz visi pagasti kara laikā bija stipri izpostīti. Visus kara gadus tur bija saimniekojuši vācu okupanti, paņemot sev visu iespējamo un atstājot iedzīvotājiem bada normas. Daudz labākās aramzemes vācieši bija aizlaiduši atmatā, ierīkojot savus poligonus. Lai pārvarētu pārtikas krīzi, visos pagastos noorganizējām pārtikas komisijas, cenšoties sastādīt tās no vislabākajiem darbiniekiem. Pārtikas komisijas reģistrēja visus produktus un lopus. Produktu daudzumus, kas pārsniedza noteiktas normas, rekvizēja, produktu slēpējus bargi sodīja. Produktu izdalīšana tika stingri kontrolēta. Nabadzīgajiem iedzīvotājiem un bezdarbniekiem pārtiku izsniedza bez maksas. Zināmu daudzumu pārtikas apriņķim bija jānodod arī Rīgas iedzīvotājiem. Tā kā pārtikas sagādes organi strādāja enerģiski, pārtikas krīzi apriņķī pilnīgi likvidējām ap 10. februāri. Pārtikas lietu sekmīgā nokārtošanā sevišķi nopelnī bija jaunajam partijas biedram, talantīgajam un nenogurstošajam apriņķa pārtikas nodaļas vadītājam J. Dīcmanim.

Runājot par svarīgākajiem uzdevumiem, kas bija jāveic Padomju varas organiem, nevar atstāt neminētu cīņu pret kontrrevolūciju.

Kā zināms, Jelgavā jau no 1905. gada revolūcijas pastāvēja tāda kontrrevolucionāru organizācija kā «zelbstšucnieki». Okupācijas laikā «zelbstšucnieki» būtībā bija vācu aizmugures ohranka un okupantu varas balsts, kas sevišķi organizēja savus spēkus un centās sevi parādīt tad, kad vācu okupantu vara Jelgavā sāka grūt: tad tie mēģināja apspiest strādnieku sacelšanos. Revolucionārais tribunāls Vilka (Šmita) vadībā dažus desmitus šo baltgvardu tiesāja un vairumam no tiem piesprieda nāves sodu, tomēr Jelgavā joprojām bija vērojama aktīva kontrrevolucionāru darbība.

Ienaidnieks ar savu aģitāciju traucēja gatavošanos pavasara sējai, un mums vajadzēja šim jautājumam veltīt sevišķu uzmanību. Lai dezorganizētu finanses, ienaidnieks plaši praktizēja sīknaudas uzpirkšanu un slēpšanu. Pagastos ienaidnieka iemīļota metode bija padomju darbinieku apmelošana. Masu sapulcēs bieži vien mums nācās šo ienaidnieka metodi publiski atmestot un izteikt apmelotajiem stingru brīdinājumu.

Pelēkie baroni nekādi nevarēja apmierināties ar to, ka tiem nebija tiesību piedalīties pagasta sapulcēs, vēlēšanās un citos pasākumos. Tāpēc katra sapulce vispirms bija «jāiztīra» no pelēciem.

Pēc partijas un Padomju Valdības organu konstruēšanas darbs aprīņķi visās dzīves nozarēs sāka ritēt normāli un nemitīgi uzlabojās. Jāievēro, ka, ja Vidzemē un Latgalē jau 1917. gadā padomju darbā bija radusies zināma pieredze, tad Kurzemē tādas nebija. Sevišķu vērību mēs veltījām politiskajam darbam masās strādnieku un bezzemnieku šķiras apziņas celšanai, noskaidrojot darbaļaudīm jautājumus: kas ir komunisti un par ko viņi cīnās, Padomju varas mērķus un uzdevumus, par darbaļaužu piedalīšanos padomju organizāciju darbā u. c. «Jelgavas Komunisti» publicēja P. Stučkas vēsturisko apskatu «Latvijas komunisti un to priekšteči». Katru svētdienu visos pagastos tika organizētas plašas masu sapulces, parasti baznīcās. Aprīņķa partijas komitejā pastāvēja propagandistu kolēģija 50 cilvēku sastāvā; kolēģijā darbojās visi aprīņķa vadošie darbinieki, un tiem obligāti bija jābrauc uz pagastu masu sapulcēm, lai nolasītu tur referātus par pašreizējo momentu un citiem jautājumiem.

Jelgavā sapulcēm plaši izmantoja bijušā bruņniecības nama telpas. Šo namu tagad pārdēvēja par Strādnieku pili. Tajā uzsāka darbu strādnieku vakara kursi, bieži notika publiskas lekcijas par aktuāliem jautājumiem. 1919. g. 15. martā atklāja Jelgavas strādnieku teātri. Uzņēmumos un iestādēs noorganizējās strādnieku un kalpotāju klubi. Dažos pagastos (Vecsvirlaukas u. c.) bezzemnieku padomes piespieda visus pelēcus abonēt «Cīņu» un «Jelgavas Komunistu» saviem laukstrādniekiem un laukstrādniecēm.

1919. g. februāra sākumā kādā savā numurā laikraksts «Cīņa» ļoti augsti novērtēja Jelgavas strādniecību, izsacīdamies, ka gandrīz visi strādnieki Jelgavā ir apzinīgi boļševiki. Aktīvi darbojās arodbiedrības. Jelgavā un apriņķī arodbiedrībās bija ap 1000 biedru. Metalistu, drēbnieku, šuvēju un citu arodbiedrību darbu vadīja Jelgavas pilsētas un apriņķa arodbiedrību Centrālais birojs. Apmēram reizi nedēļā birojs noturēja savas sēdes, kurās jo plaši piedalījās vēlētie pārstāvji no arodbiedrībām, uzņēmumiem.

Kopā ar apriņķa Izpildu komiteju arodbiedrību Birojs daudz darīja bezdarba likvidēšanā. Daudzi bezdarbnieki tika iesaistīti meža un citos darbos, kādus bija iespējams organizēt īsajā Padomju varas pastāvēšanas periodā. Ap 80% bezdarbnieku dabūja darbu. Arodbiedrības nemitīgi rūpējās arī par strādnieku politiskās apziņas celšanu, par kultūras un izglītības darbu.

Februāra mēneša vidū ienaidnieks ieņēma Kuldīgu. Pēc pilsētas ieņemšanas baltie zvēriski noslepkavoja vairākus simtus Kuldīgas strādnieku. Arī citos rajonos, kur iebruka fon der Golca karaspēks un latviešu baltgvardi, trakoja baltais terors. Raksturīgi ir tas, ka Latvijas sociālnodevēju vadība — F. Menders, P. Kalniņš un citi tajā laikā atradās Liepājā kopā ar latviešu darba tautas slepkavām un mierīgi atbalstīja balto teroru.

1919. g. 9. martā partijas Jelgavas-Dobeles apriņķa komiteja izdarīja partijas biedru mobilizāciju, noorganizēja kaujas pulciņus un pastāvīgas dežūras. 13. martā LKP Centrālā Komiteja pasludināja Padomju Latviju par ienaidnieka apdraudētu.

Jelgavas un Rīgas frontēs

Ap 10. martu Jelgavā ieradās Latvijas Padomju Valdības priekšsēdētāja vietnieks J. Daniševskis un Padomju Latvijas kara komisārs K. Pētersons. Viņi piedalījās partijas apriņķa

komitejas sēdē un ziņoja par stāvokļa nopietnību frontēs. Šajā sēdē pieņēma vairākus svarīgus lēmumus par steidzīgu palīdzības sniegšanu fronteī.

Starp citu, K. Pētersons ieteica izvirzīt vienu no aprīņa komitejas locekļiem pirmās latviešu strēlnieku divīzijas pirmās brigādes kara komisāra amatā. Pēc nelielām debatēm šajā darbā vienbalsīgi izvirzīja mani. Tūlīt pēc sēdes J. Daniševskis un K. Pētersons izrakstīja man nepieciešamos dokumentus, un jau otrā dienā devos uz pirmās brigādes štābu, kas tobrīd atradās Jelgavā.

Brigāde sastāvēja no 1., 2., 3. strēlnieku pulka un latviešu kavalērijas pulka. Minētie pulki bija izvietoti frontes līnijā, kas sniedzās no Baltijas jūras līdz Lietuvas robežai.

Brigādes štāba vadošo darbinieku vidū bija tā saucamie kara «speci» — bijušie cara un Kerenska virsnieki. Jauna komisāra ierašanās šiem speciem, kā bija redzams, pavisam nepatika. Pēc īsas iepazīšanās ar darbu štābā steidzīgi apmeklēju brigādes pulkus, jo stāvoklis ar katru stundu kļuva draudošāks.

Visos strēlnieku pulkos bija stipras partijas organizācijas, radušās jau tūlīt pēc 1917. g. Februāra revolūcijas. Strēlnieku partijas organizācijās enerģiski darbojās vairākas sievietes — bijušās pagridnieces. Ar partijas organizācijām cieši sadarbojās pulku komisāri. Tā kopīgi tika veikts gan politiskais, gan organizatoriskais darbs strēlnieku vidū. Ilggadējās cīņas bija strēlniekus norūdījušas un disciplinējušas. Tie pilnīgi uzticējās saviem komandieriem, kas kopā ar viņiem bija cīnījušies dažādās frontēs pret kontrrevolūciju. Liela autoritāte bija K. Stuckam, F. Riekstam un citiem pulku komandieriem.

Galvenie pretinieka spēki bija vācieši — fon der Golca karaspēks, salīdzinot ar kuru, Baloža vadītās latviešu baltgvardu bandas bija pavisam niecīgs spēks. Fon der Golca korpuss bija kaujas spējīga vienība, to ar Anglijas un Francijas imperiālistu piekrišanu saformēja no vācu militāristiem cīņai pret boļševikiem. Līdz ar labu atalgojumu vācu brīvprātīgajiem — sagrautās ķeizara Vilhelma armijas apakšvirsniekiem un jefreitoriem pēc uzvaras Latvijā bija apsolīta zeme. Tikodami iegūt šos nākotnes labumus, tie gāja kaujā pret mums ar noteiktu uzvaras gribu un zvēriski izturējās pret sarkanarmiešiem. Kad pie Jelgavas krita gūstā daži 10. latviešu strēlnieku pulka kareivji, vācieši tos svieda gaisā un meta zemē tikmēr, kamēr nelaimīgie šausmīgās mokās nomira.

Pretniekam bija liels pārspēks gan durkļu skaita ziņā, gan it īpaši tehnikā. Pielietojot koncentrētus triecienus un apiešanas taktiku, tam uzbrukuma gaitā izdevās pārraut mūsu rotu ķēdes un tās apiet, tā ieņēma punktu pēc punkta un pastāvīgi virzoties uz priekšu. Mūsu pretestība izpaudās pretsitienos ar manevrēšanu; te galvenā nozīme bija kavalērijas pulkam, ko komandēja J. Krišjānis. Neskatoties uz pretinieka pārsvaru un mūsu neveiksmēm, strēlniekiem bija labs garastāvoklis un krietnas kaujas spējas; mūsu pretuzbrukumi gandrīz katreiz bija sekmīgi. Bet, tā kā mūsu spēki, salīdzinot ar ienaidnieku, bija nelieli un trūka jebkādu rezervju, — mūsu atsevišķo pretuzbrukumu sekmēm nebija lielas nozīmes.

Frontes līnija arvien vairāk tuvojās Jelgavai. Pretinieks centās par katru cenu ieņemt Kurzemes administratīvo centru un līdz ar to nostiprināties Lielupes krastā, gatavojot tālāko uzbrukumu Rīgai. Jāatzīmē, ka Jelgavas vadošās padomju iestādes pārāk maz darija, lai organizētu pilsētas aizstāvēšanai spējīgas kaujas vienības, kas varētu palīdzēt regulārajām Sarkanās Armijas daļām. Tika saformēta viena vai divas Jelgavas strādnieku un iestāžu darbinieku rotas, kas, nokļuvušas pozīcijās, tūlīt arī izklīda sliktas vadības dēļ. Tajā ziņā daudz labāku paraugu rādīja Dobeles, kur noorganizējās kaujas spējīga grupa, kas varonīgi cīnījās un atsita vairākus vācu uzbrukumus. Galvenais spēks Jelgavas aizstāvēšanā bija kavalērijas pulks. Kavalēristi cīnījās pašreizējā, taču beidzot vāciešiem izdevās atspiest kavalērijas daļas. Mēs, daži brigādes štāba darbinieki, un neliela strēlnieku grupa, atšaudoties, zem ienaidnieka ložu krusas 18. marta pēcpusdienā pēdējie atstājām pilsētu.

Pirmās brigādes štābs — 25 apbruņoti vīri ieņēma pozīcijas Jelgavas—Rīgas šosejas 7. kilometrā. Šis grupiņas galvenais atbalsts bija spēcīgs bruņu vilciens, kas matroža Kolotina vadībā reizē ar mums atstāja Jelgavu.

Baltie, ieņēmuši Jelgavu 18. marta vakarā, neiedrošinājās tūlīt virzīties tālāk. Tikai 19. marta rītā pretinieks, pārliecināts, ka pie Jelgavas mums nekādu bruņotu spēku nav, ar apmēram 500 vīru kolonu un vezumniekiem mierīgi sāka soļot no Jelgavas uz Rīgu. Šo kolonu pielaidām diezgan tuvu. Tad mūsu bruņu vilciena artilērija un ložmetēji vienā acumirkli to burtiski sajauca ar zemi. Pēc šādas pirts vācu iebrucēji vairs nemēģināja soļot uz Rīgu, bet ārkārtīgās dusmās apmēram divas stundas nepārtraukti raidīja artilērijas uguni uz mūsu «pozīcijām» un jo

sevišķi uz dzelzceļa līniju. Ieņēmis Jelgavu, pretinieks, kā redzams, nespēja tūlīt turpināt uzbrukumu Rīgai; tas tika apturēts uz līnijas Jelgava—Kalnciems—Sloka. Šeit pirmajai brigādei piekomandēja palīgā vēl 10. Saratovas latviešu strēlnieku pulku, kā arī vienu Rīgas strādnieku pulku, ko komandēja J. Beika un kura komisārs bija Šimanis Bergis. Pa kreisi uz Iecavas pusi aiz 10. latviešu strēlnieku pulka stāvēja viens Maskavas pulks. Bez tam pirmās brigādes pulki saņēma dažu simtu cilvēku lielu papildinājumu no ciņām pavisam nesagatavotiem mobilizētajiem, kuru vidū bija daudzi Padomju varai naidīgi noskaņoti saimniekdēli.

Tikko armijā iesaukto kareivju vidū bija iekļuvuši ienaidnieku aģitatori, kas sāka atklāti aģitēt pret kara turpināšanu. Sākumā viņiem tiešām izdevās radīt zināmu nemieru jaunmobilizēto vidū. Tādēļ mums vajadzēja veltīt sevišķu uzmanību ciņai pret ienaidnieka aģitāciju un kareivju politiskajai audzināšanai.

Kādu dienu, kad es pusdienas laikā ierados 2. pulka pozīcijās, daļa strēlnieku, galvenokārt tikko mobilizētie, nāca pie manis ar saviem zupas katliņiem, salika tos zemē un jautāja: «Nu, komisār, mēģini pats, — vai var, šādu zupu ēdot, karot?» Mums, stāvot Olaines-Babītes mežos un purvos, pārtikas stāvoklis tiešām bija smags. Maize bija ļoti melna un sēnalaina, pat salmaina. Kareivji runāja, ka šis «rupucis» esot jātur tālāk no uguns, citādi tūlīt aizdegšoties. Zupa bija tik šķidra, ka, kā saka, putraims putraimu dzenāja.

Paskaidroju strēlniekiem mūsu grūtību īstos cēloņus un aicināju viņus būt pacietīgiem.

Brigādes štābā sasaucām pulku komisāru un partijas biedru apspriedi. Pēc tam mobilizējām visus partijas spēkus un ar nopietnu politisku darbu panācām, ka ienaidnieka aģitatori un saimniekdēli vairs neuzdrošinājās atklāti pret mums uzstāties. Slepūs tie tomēr turpināja savu naidīgo darbu jaunmobilizēto vidū. Kad vācieši pārnāca uzbrukumā, daļa no tiem, kas bija uzklāusījuši ienaidnieka aģitāciju, baltos sagaidīja ar paceltām rokām. Gūsta vietā viņi saņēma štikus vēderos. Pēc kaujām strēlnieki stāstīja: «Mēs dzirdējām šo vīru blāvienus, kad vācieši tos dūra.»

Pēc Jelgavas krišanas pēc mana pieprasījuma tika nomainīts pirmās brigādes komandieris Dūdiņš par sliktu kara operāciju vadību Jelgavas frontē. Viņa vietā iecēla A. Janovski, bijušo kavalērijas vahtmistru, partijas biedru. Nostiprinājām brigādes

štābu vēl ar dažiem partijas biedriem, piemēram, štāba operatīvās daļas vadītāju Esbahu, sakaru rotas komandieri Puriņu un citiem.

Reiz fronti Jelgavas rajonā apmeklēja P. Stučka D. Beikas pavadībā. Par godu Latvijas Padomju Valdības priekšsēdētājam mēs no visām baterijām raidījām uz ienaidnieku artilērijas zalves.

Apmēram nedēļu pirms frontes pārraušanas pie Jelgavas mūsu armijas vadība bija nolēmusi gatavot uzbrukumu, dodot galveno triecienu Kalnciema rajonā. Brigādes štābu pārvietoja uz Piņķu muižu, kur tagad atrodas padomju saimniecība «Salliena». Ar izstrādātu uzbrukuma pavēli pie mums ieradās Padomju Latvijas armijas Kurzemes-Vidzemes grupas komandieris bijušais cara pulkvedis Mangulis un grupas komisārs A. Daudmanis. Pēc plāna uzbrukums bija jāuzsāk pie Kalnciema 2. strēlnieku pulkam; tā labo spārnu jāatbalsta 1. pulkam Slokas-Jūrmalas rajonā, bet kreiso — 3. un 10. pulkam, kuri stāvēja pozīcijās Jelgavas šosejas virzienā. Aizbraucot no mums, Mangulis, bārdā smīnēdams, novēlēja labas sekmes un noteica, ka pēc uzbrukuma tas gaidīšot no mums labu vācu vīnu — tas apmēram viss, ko konkrēti darīja grupas vadība šī uzbrukuma sagatavošanā.

1919. g. 19. maijā vēl tumsā sākām uzbrukumu. Izrādījās, ka vācieši, pilnīgi sagatavoti, sagaidīja mūs ar stipru artilērijas un ložmetēju uguni. Iesākās ļoti sīva un neatlaidīga kauja, kas turpinājās arī dienā. Lai gan mūsu strēlnieki bija kaujas spējīgi un pilni gribas uzvarēt, uzbrukums bija nesekmīgs. No Rīgas saņēmām Manguļa pavēli — nākamo nakti uzbrukumu atkārtot, kaut gan bija skaidrs, ka sekmes nebūs. Šo pavēli atkārtoja arī trešajā dienā, kad mūsu karaspēka daļas divu dienu nesekmīgās kaujās bija nogurušas. Bez svaigiem papildspēkiem uzbrukumu turpināt bija ārprāts.

Ienaidnieks, pārgrupējis spēkus, 22. maija rītā apmēram 10—15 km platā frontē ap Jelgavas šoseju sāka negaidītu pretuzbrukumu, kura mērķis bija pārraut mūsu fronti un ar zibenīgu triecienu ieņemt Rīgu. So uzdevumu vajadzēja veikt 2—3 tūkstoši vīru lielai trieciena grupai, labi apbruņotai ar bruņotiem automobiļiem, artilēriju, ložmetējiem. Sākumā vācu uzbrukums tika vērsts galvenokārt pret pirmās brigādes 3. pulku un strādnieku pulku, bet pa daļai tas skāra arī 2. un 10. strēlnieku pulku. 22. maijā ap pulksten pieciem no rīta 3. pulka komandieris

K. Stucka brigādes štābam ziņoja, ka baltie uzsākuši 3. pulka rajonā stipru pretuzbrukumu, bet ap pulksten sešiem sekoja ziņojums, ka 3. pulks spiests atkāpties, pulka štābā tiek noņemti telefona aparāti un sakarus ar brigādes štābu pulks pārtrauc.

Par pēkšņo un straujo balto uzbrukumu, par sakaru pārtraukšanu ar pulkiem mēs no brigādes štāba nekavējoties ziņojām uz Rīgu armijas grupas štābam, kurā mūsu informācijas pieņēma dežurants. No centra nekādas noteiktas atbildes vai norādījumus nesaņēmām. Notikumi frontē attīstījās ļoti strauji. Ap pulksten deviņiem rītā vācu kavalērija negaidīti uzbruka no Rīgas puses pirmās brigādes štābam — Piņķu muižai. Sastādot ķēdes no štāba un sakaru rotas strēlniekiem, šo ienaidnieka uzbrukumu atsitām. Brigādes štābā sāka grupēties mūsu pulku daļas, starp tām vienas ungāru baterijas artilēristi, kas ieradās zirgos, jo bija cīnījušies līdz pēdējai iespējai un, lai nekristu gūstā, pārgriezuši lielgabalu sajūgu streņģes, paņēmuši zirgus un izbēguši no ielenkuma.

Tikai ap pulksten vienpadsmitiem dienā Kurzemes-Vidzemes grupas vadība — Mangulis un citi kara «speci» ieradās savā štābā un sāka ar brigādes štābu sarunas. Šo sarunu rezultātā brigādes komandieris A. Janovskis saņēma šifrētu lakonisku telefonogramu-pavēli: «Pavēlu atjaunot agrāko stāvokli frontē, saņemsiet palīgspēkus. Mangulis.»

Pirmās brigādes vadība izvietoja brigādi pusloka līnijā — no Piņķu muižas gar Babites ezera lejas galu līdz 1. pulka Slokas-Jūrmalas pozīcijām. Brigādes štābu pārcēlām uz Rīgas-Slokas dzelzceļa līniju pie Lielupes. Mūsu frontē iestājās pilnīgs klusums, tikai tālumā no Rīgas-Olaines puses bija dzirdami reti lielgabala šāvieni. No Jelgavas uz Rīgas pusi pa laikam lidoja dažas lidmašīnas. Ap pulksten 12—13 dienā ieradās solītie «palīgspēki» — ap 25 cilvēki, slikti apbruņoti Rīgas strādnieki.

Nekādas skaidrības par to, kas notiek Jelgavas šosejas rajonā, mēs nevarējām dabūt. Steidzīgi sasaucām pie štāba mežā apspriedi, kurā piedalījās brigādes komandieris A. Janovskis, es kā brigādes komisārs, brigādes komisāra sekretārs Elferts, štāba priekšnieks Kaufelds, tā operatīvās daļas vietnieks Esbahs, 1. pulka komandieris Dumpītis, 2. pulka komandieris Rieksts, daži bataljonu un bateriju komandieri, kuru uzvārds vairs neatceros. Spriedām, ko darīt tālāk. Izvirzījās divi galvenie priekšlikumi: Janovska, Kaufelda un vēl citu — stāvēt ieņemtajās pozi-

cijās un gaidīt tālākos notikumus, mans, Rieksta un vēl dažu — steidzīgi atvilkt 1. pulku ar visu artilēriju no Slokas pozīcijām uz Lielupes labo krastu, lai tādējādi šīs daļas netiktu atgrieztas un ielenktas aiz Lielupes, bet, atrodoties upes labajā krastā, varētu manevrēt. Izcēlās asas debates. Janovskis sacīja, ka pēc mana priekšlikuma pieņemšanas viņam varot noņemt galvu. Mēs atbildējām — lai labāk krit viena galva nekā vesela pulka galvas. Galu galā apspriede nolēma, ka jāatkāpjas no Slokas pozīcijām uz Lielupes labo krastu. Nekavējoties ķērāmies pie šī plāna izpildes, kas noritēja mierīgi, jo pretinieks mūs netraucēja.

Par to, ka baltie jau pie Rīgas vai pat Rīgā, ne prātā nenāca, par to arī mums neviens neziņoja. Ap trijiem pēc pusdienas ar Rīgu vairs nevarējām sazināties. Par 3. pulka un citu brigādei piedalīto daļu likteni arī nekādu ziņu mums nebija. Tāpēc ap pulksten sešiem vakarā nolēmām braukt caur Rīgu pa Jelgavas šoseju meklēt no mums atgrieztās karaspēka daļas. Atstājuši sev vietniekus (Kaufeldu un Elfertu), mēs izbraucām uz Rīgu ar automašīnu «Fiat» šādā sastāvā: A. Janovskis, es, štāba priekšnieka divi palīgi Esbahs un Voskresenskis, brigādes apgādes priekšnieks, pēc tautības vācietis, ko štābs tikko bija iecēlis šajā amatā, un divi šoferi.

Kad iebraucām Rīgā pa Slokas ielu, mūs pārsteidza, ka neredzējām nevienas dzīvas dvēseles; ielās gulēja daži liķi armijas ietērpā. Nodomājām, ka tie ir lidmašīnu upuri, tomēr sākām braukt ļoti lēni. Kad nogriezāmies no Slokas uz Kalnciema ielu, no Daugavas puses mums pretim jāja 15 cilvēku liela jātnieku grupa. Tuvāk piebraucot, redzējām, ka tie ir pelēkos uzvalkos ar nāvēs galvām pie cepurēm — tātad vācu jātnieku patruļa! Apstājušies un izlēkuši no mašīnas, ieraudzījām, ka no otras puses mums skriešus tuvojas vācu kājnieku patruļa ar lielajiem «parabeluma» revolveriem rokās. Ieraudzījušas Sarkanās Armijas vīrsniekus, abas vācu patruļas par katru cenu gribēja mūs saņemt gūstā, un jau atskanēja saucieni, lai mēs slāvoļ uz vietas!

Ko darīt? Bijām apbruņoti tikai ar «naganiem», tādēļ sākt cīņu nebija ko domāt. Otrā pusē ielai atradās liels nams ar izdegušām durvīm un logiem. Pamanījuši, ka kāpnes namā veselas, uzskrējām pa tām. Dzirdējām, ka vācieši kliegdami dzenas pakal. Trešajā stāvā pārskrējām uz sētas kāpnēm, noskrējām lejā sētā, no turienes pāri žogam iekļuvām lielā dārzā. Tālāk bija vēl citi dārzi, un mums izdevās attālināties no balto patruļām, kas drīz izbeidza mūs gūstīt. Šai laikā no mums bija atšķīries štāba

priekšnieka palīgs Voskresenskis. Devāmies uz nelielu namiņu, kas bija redzams kādā dārza stūrī. Tā īpašnieks vācietis, atverot durvis, no mums ārkārtīgi pārbijās. Uz jautājumu, kas notiek Rīgā, tas drebēdams dievojās, ka nekā nezino, jo šodien neesot uz ielas bijis.

Šajā mājiņā mēs pēc iespējas pārgērbāmies un likvidējam savus dokumentus. Izgājām uz ielas, sadalījāmies divās grupās un lēnām sākām virzīties uz dzelzceļa tilta pusi, lai tiktu pāri Daugavai, jo nekādi nevarējām iedomāties, ka aiz Daugavas arī būtu baltie. Pa ceļam redzējām vācu patruļas pārejam ielu krustojumus. Pie dzelzs tilta sastapāmies ar divām vācu bruņu automašīnām, tad devāmies gar Daugavmalu uz augšu, bet, tuvojoties Rīgas nomalei, sastapām ienaidnieku kājnieku ķēdi un kavalerijas grupas, kas gaidīja varbūtēju sarkanarmiešu uzbrukumu Rīgai no Bauskas puses, kā arī nelaida nevienu no Rīgas laukā. Mums bija jāiet atkal atpakaļ. Nokļuvām Zaķu salā. No turienes ar vecas laivas palīdzību zem ienaidnieka lodēm ar lielām pūlēm pārcēlāmies pāri Daugavu. Pārcēlušies sākām iet uz Rīgas centra pusi. Ceļā satikām Rīgas rezerves pulka daļas, kas atkāpās uz Lubānas šosejas pusi. Strēlnieki mums stāstīja, ka pilsētu jau ieņēmuši baltie. Rezerves pulka vīri esot atvēruši noliktavas, lai iedzīvotāji varētu ņemt produktus, cik vēlas, bet paši atkāpjoties. Mūsu garnizons acīm redzot vēl turējās Daugavgrīvā, raidot šāvienus uz ienaidnieka ieņemto pilsētu, bet tas vairs stāvokli daudz nevarēja labot. Šajā burzmā no mums atšķīrās brigādes sagādes priekšnieks. Esbahs gāja izlūkot, kas notiek Iekšrīgā. Mēs ar A. Janovski gājām uz rezerves pulka štābu.

Rezerves pulka štābā mūs sirsnīgi uzņēma, pacienāja ar vakariņām. Pulks bija saņēmis pavēli ieņemt pozīcijas Dreiliņu-Juglas rajonā. Uzzinājuši no pulka komandiera Tupes, ka Latvijas armijas Vidzemes-Kurzemes grupas štābs atrodas Ropažos, mēs pēc neilgas atpūtas devāmies pa meža ceļiem uz Ropažu staciju. Garastāvoklis bija šausmīgs: Rīga atdota ienaidniekam, mūsu brigāde palikusi balto aizmugurē pie Lielupes, un nav zināms, kāds būs viņas tālākais liktenis!

Ejot nakti pa mežiem, nomaldījāmies un tikai otrā dienā ap pusdienas laiku sasniedzām Ropažu staciju. Netālu no štāba vilciena mežā stāvēja vieglās automašīnas. Pieejot tuvāk, pamaniju kādu «fiatu». Parādīju to Janovskim, piezīmēdams: «Skatieties, tā it kā mūsu vakardienas mašīna!» Kāds bija mums brī-

nums, kad izrādījās, ka tas tiešām tā! Uzmodinātais šoferis arī neticēja savām acīm, mūs ieraudzījis.

Izrādījās, ka mūsu šoferi bija izmantojuši brīdī, kad vācieši mūs gūstīja un nepievērsa mašīnai uzmanību, un pilnā jaudā devušies atpakaļ Slokas virzienā uz brigādes štābu. Par mūsu mašīnas atgriešanos un brigādes tālākajām gaitām Kaufelds mums pastāstīja apmēram sekojošo:

«Ap pulksten astoņiem vakarā milzīgā ātrumā atgriezās brigādes komandiera «fiats». Šoferis meta ar roku, lai es ejot pie mašīnas. Kad piegāju, tas čukstošā balsī man stāstīja, ka Rīgā baltie ielenkuši mūsu mašīnu, ka brigādes komandieris, komisārs un citi štāba darbinieki saķerti un turpat uz vietas nogalināti, bet viņi (t. i., šoferi) laimīgi izbēguši. Piegāju pie telefona aparāta, izsaucu Rīgu — grupas štābu, bet no turienes man kāds smiedamies jautāja: «Nu, kā klājas jums tur pie Lielupes?» Tad es galīgi sapratu, ka Rīgā tiešām ienaidnieks. Steidzīgi sasaucu virsnieku apspriedi. Tajā atkārtāju šofera ziņojumu un teicu, ka no grupas štāba jau atklāti atbild baltie. Spriedām, ko darīt tālāk. Vieni ieteica atkāpties Bauskas virzienā, otri — iet uzbrukumā Rīgai, trešie — iet uz Bolderājas cietoksni. Pieņemām pēdējo priekšlikumu. Iestājoties tumsai, apmēram pusotra pulka sastāvā ar visiem vezumiem devāmies tiešā maršā uz Bolderāju, kur ieradāmies uz rīta pusi. No baltajiem tur vēl nebija ne vēsts. Ar cietokšņa priekšniecības palīdzību sameklējuši pārceļšanās līdzekļus (buksierus, baržas, kuģišus u. c.), tūlīt sākām celties pāri Daugavas grīvai. Pārceļšanos neviens netraucēja.

Ap pusdienas laiku Daugavas labajā krastā jau bija pārcelti visi ļaudis, tehnika, vezumi, un mēs ar brigādes komandiera «fiatu» ieradāmies armijas grupas štābā ātrāk nekā jūs, kājām iedami.»

Neizsakāms bija mūsu prieks par brigādes iziešanu no ap- lenkuma! Par savu ierašanos mēs ar A. Janovski tūlīt ziņojām armijas grupas štābam. Štāba vagonā A. Daumanis, mūs ieraudzījis, atkāpās dažus soļus un, acis ieplētis, iesaucās: «Kā, vai jūs dzīvi?» Bet mums abiem bija tāda nejauka sajūta un naidis pret grupas štābu, ka sākumā nevarējām atbildēt neviena vārda. Turpat uz divāna sēdēja nodevējs Mangulis¹, kas jau bija atstādīnāts no grupas komandiera posteņa. Mēs ar to pat nesasveicinājāmies. Protams, Rīga krita ienaidnieka militārā pārspēka

¹ Nodevējs Mangulis vēlāk no Rēzeknes pārbēga ienaidnieka pusē.

dēļ, bet, ja mūsu štābā nebūtu iekļuvis nodevējs, Rīgas atstāšana nebūtu bijusi tik pēkšņa, nesagatavota. Uzticēšanās vecajiem kara «speciem» izrādījās kļūda. Šo «specu» vidū bija ienaidnieki, kas dezorganizēja Rīgas aizsardzību, it sevišķi maija dienās, kad Rīgā neatradās ne P. Stučka, ne iekšlietu komisārs J. Lencmanis, ne kara komisārs K. Pētersons.

Rīgā traģoja kontrrevolucionārais terors. Divu triju dienu laikā iebrucēji — Golca un Baloža bandas noslepkavoja vairāk nekā četrus tūkstošus Rīgas iedzīvotāju. Bija ierakstīta viena no vistraģiskākajām lappusēm Latvijas vēsturē.

Otrā dienā pēc ierašanās štābā mēs saņēmām pavēli — pulcināt kopā pirmo brigādi, vest to uz Rēzekni un tur atkal saformēties kaujas gatavībā. Tas bija nepieciešams, lai izvestu armiju no Vidzemes maisa.

Kad vācieši bija pārrāvuši fronti pie Jelgavas šosejas, 3. un 10. strēlnieku pulks atgāja Iecavas virzienā. Apmēram Krustpils rajonā šie pulki pārcēlās pār Daugavu. Kad Rēzeknē satiku 10. Sarātovas latviešu strēlnieku pulka komisāru b. Tinti, to vairs nevarēja pazīt. Vienā diennaktī jautrais, melnmataināis puisis bija kļuvis galīgi sirms!

No Ropažu stacijas izgājām uz Lubānas šoseju un virzījāmies uz Rēzekni. Sakarā ar Rīgas krišanu un nelabvēlīgo stāvokli Valmieras, Valkas, Alūksnes un Daugavpils frontes rajonos Vidzemes un Latgales apriņķos aktivizējās iekšējie kontrrevolūcijas spēki — tā saucamie «zaļie». Tie komplektējās galvenokārt no Sarkanās Armijas dezertieriem un nesen mobilizētajiem. Līdz ar armijas atkāpšanos steidzīgi evakuējās arī padomju iestādes un organizācijas no pagastiem un pilsētām. «Zaļo» bandas sāka sistemātiski aplaupīt šīs organizācijas, atņemot tām pajūgus, produktus un pat noslepkavojot padomju darbiniekus.

Novērojuši pirmās brigādes pulku virzīšanās ceļu, «zaļie» aizdedzināja mežus, un mums divas vai trīs reizes nācās iet vairākus kilometrus cauri degošiem mežiem. Reiz ceļā saņēmām ziņas, ka netālu no lielceļa mežā atrodies «zaļo» nometne. Izsūtītā izlūku nodaļa precīzi noskaidroja šīs nometnes atrašanās vietu; izrādījās, ka tajā bija pat nocietinājumi.

Mums nācās organizēt pret «zaļajiem» istu uzbrukumu pēc visām kara taktikas prasībām. Šo operāciju izdarīja 2. pulks Rieksta vadībā. Pēc apmēram divu stundu kaujas nometni ieņēmām, iegūstot bagātas trofejas: ap 300 zirgu un pajūgu, kā arī lielus miltu krājumus un citus produktus, ko «zaļie» bija nolau-

pījuši padomju organizācijām. Atbrīvojām no gūsta prāvu skaitu padomju darbinieku. Dzīvi palikušie bandīti izbēguļoja pa apkārtnē esošajām budžu mājām. Ieejot kādā budža mājā, grupa strēlnieku ieraudzīja pie galda sēžam saimnieku ar diviem dēliem un lasām bībeli. Pēc nelielas izmeklēšanas noskaidrojās, ka abi šie spēcīgie puisi nesen izbēguši no savas «zaļo» nometnes; protams, viņi saņēma pelnīto sodu.

Nonākuši Rēzeknē, sākām savest kaujas kārtībā pirmo brigādi. Pulkos iestājās daudz brīvprātīgo cīnītāju. Pārformēšanas darbs ilga apmēram 3 nedēļas. Pēc tam brigāde pilnā sastāvā ieņēma pozīcijas Preiļu rajonā.

Kādu dienu izlūki ziņoja, ka baltgvardi tuvojoties mums lielās kolonās. Tiešām, tie bija pieraduši pēc Rīgas krišanas un nelielajām cīņām pie Juglas upes «atbrīvot» Latviju triumfa gājienā. Pielaiduši baltos tuvāk, sadevām tiem tādu pirti, ka pēc tam dienas divas tie vezumiem vien veda liķus no kaujas lauka. Līdz ar to viņu virzīšanās uz priekšu izbeidzās. Tā faktiski arī bija pēdējā 1. brigādes kauja ar baltajiem Padomju Latvijā 1919. gadā. Sākās miera sarunas un līdz ar to pamiers frontē. 1. brigāde saņēma jaunus uzdevumus mūsu sociālistiskās dzimtenes aizstāvēšanā pilsoņu kara frontēs.

V. Stinkulis

9. LATVIEŠU STRĒLNIEKU PULKĀ

9. latviešu strēlnieku pulks 1918. gada novembrī atradās frontē Donas apgabalā un cīnījās pret baltgvardu ģenerāļa Krasnova tā saukto «brīvprātīgo armiju». Bijām izcīnījuši šajā frontē ne vienu vien savu kauju, kad pienāca ziņas par revolūciju Vācijā. Zaudēja savu

spēku smagais Brestas miera līgums. Mums, latviešu strēlniekiem, izvirzījās uzdevums — doties uz dzimto Latviju un izdzīt no turienes vācu okupantus.

Tas izraisīja strēlniekos prieku un pacilātību, vēl jo vairāk tādēļ, ka gandrīz katram no mums tālajā Dzimtenē okupantu varā atradās piederīgie — vecāki un citi ģimenes locekļi, par kuru likteni mums nebija nekādu ziņu.

Tomēr no vietējās frontes dienvidos tik vienkārši šķirties nevarējām, aiziešanu vajadzēja pienācīgi atzīmēt. Saņēmām uzdevumu — ieņemt dzelzceļa staciju Aleksikovu.

Kādas apmākušās dienas pievakarē bez mazākā trokšņa devāmies uzbrukumā balto pozīcijām. Ienaidnieka ierakumu priekšā atradās dzeloņdrāšu žogi, aiz kuriem tas jutās pilnīgi drošs. Viņi nebija turējuši par vajadzīgu pat norīkot sargposteņus.

Bijām jau gandrīz visi izkļuvuši cauri žogiem, kad pēkšņi vīrs balto ierakumiem parādījās kāda galva, pārsteigumā mirkli

noraudzījās uz mums, tad zibeņātrumā ierāvās atpakaļ, un tūdaļ tur atskanēja gari stiepts negants blāviens. Nākamā mirkli no ierakumiem izlēca balto kareivji un kā neprātīgi metās bēgt... Raidījām viņiem pakaļ pienācīgu uguni. Daļa balto palika uz vietas guļam, daļai izdevās aizbēgt. Turpinājām virzīties uz priekšu līdztekus dzelzceļam. Pēkšņi parādījās balto bruņotais vilciens un netālu mūsu ķēdes priekšā apstājās, atklāja uz mums liēlgabalu un ložmetēju uguni. Uguns mūs apturēja un piespieda steigā ierakties. Drīz «ierunājās» arī mūsu baterija, un tās pirmais lādiņš nokrita blakus bruņu vilciena lokomotīvei. Vilciens strauji devās atpakaļ un pazuda tālumā.

Virzījāmies uz priekšu un ar kauju ieņēmām staciju. Bet baltie steigšus bija pievilkuši prāvus spēkus un, kā izrādījās, naktī mūs ielenkuši. Balto rokās bija krituši arī mūsu aizmugures vezumnieki. Mums atlika vienīgi virzīties atpakaļ, izlaužoties no ielenkuma.

Agrs rīts. Kaujas kārtībā izejam stepē. Še skaidri redzam, ka esam pilnīgi ielenkti. Visapkārt balto kazaku kavalērija. Piķus un zobenus vicinot, pie tam nejauki blāujot, kazaki frontāli drāžas mums virsū. Tiklīdz tie nokļūst pa tiešam šāvienam, atklājam uz viņiem šauteņu un ložmetēju uguni. Tādu saņemšanu, kā redzams, baltie nebija gaidījuši. Pametot kritušos, viņi trakā steigā metas atpakaļ. Izkluvuši no uguns joslas, tie savu nākamo uzbrukumu vērs pret mums no labā flanga. Savlaicīgi izvīrām tiem pretim strēlnieku ķēdi ar dažiem ložmetējiem, un šis balto uzbrukums beidzas tāpat kā iepriekšējais.

Pēc tam baltie atkārtoja uzbrukumu mums no aizmugures, bet arī tam nebija panākumu. Beidzot baltie vēlreiz atkārtoja frontālo uzbrukumu, kuru pavadīja artilērijas uguns, bet arī šis uzbrukums sašķīda pret mūsu rindu izturību.

Niknā, nerimstošā kaujā pagāja visa diena. Beidzot vakara saulrietā balto loks bija pārrauts, un mēs izkluvām no tā.

Ar atzinību jāmin pulka komandiera biedra Rundala aukstasiņīgā rīcība kauju vadīšanā un uzbrukumu atsišanā.

1920. gada 7. jūnijā biedrs Rundals krita kaujā pie Perekopa.

*

Atradāmies ceļā uz Latviju. Strēlniekiem pacilāts garastāvoklis. Cīnīsimies par Padomju Latviju, atbrīvosim to no vācu iebrucējiem!

Mūsu pulkam iznāca cīnīties Ziemeļlatvijā pret igauņu baltgvardiem. Viena no pirmajām kaujām notika pie Tervas stacijas, kuru ieņēmām tuvciņā. Se tika ievainots mūsu ložmetēju vada komandieris biedrs Rozītis. Tas viņa kauju bilancē bija piektais ievainojums.

Tālākās cīņas risinājās gandrīz nepārtraukti Valkas—Pik-saru—Kārķu—Rūjienas un Ērgemes rajonā. Tā kā frontes līnija bija gara, mūsu pulks bija sadalīts pa atsevišķām vienībām, un tālab varu pastāstīt tikai savas vienības dažas cīņu epizodes.

1919. gada janvārī Rūjienas apkārtņē atrados ar savu ložmetējnieku nodaļu kādā lauku viensētā.

Bija agrs, auksts rīts. Apkārtne tīta dūmakā. Stāvēju sardzē ar ložmetēju, kas nomaskēts pie salmu kaudzēm. Pēkšņi pamanīju lielā, sirmā zirgā tuvojamies kādu apbruņotu jātnieku. Pie-laidu to pilnīgi klāt, tad pastiepu tam pretim savu karabīnes stobru un pavēlēju nokāpt no zirga. Jātnieks bija galīgi pārsteigts. Piesteidzās citi strēlnieki. Uz mūsu jautājumiem jātnieks atbildēja vienīgi «emoista» — nesaprotu. Gadījās kāds strēlnieks — igauņu valodas pratējs. Tagad igaunis bija spiests runāt. Meloja, ka esot sūtīts paziņot balto igauņu karaspēka daļām pavēli par atkāpšanos. Nogādājām viņu štābā. Tur atklājās, ka baltigaunis ļoti labi prot arī krievu valodu un ka mums ir gadījies pamatīgs «ķēriens».

Pagāja pāris stundas, un no tuvējā meža puses parādījās prāva grupa balto izlūku, kas ļoti uzmanīgi tuvojās. Nolēmām arī tos saņemt dzīvus. Apmēram pusceļā no mums, laikam pamanījuši kaut ko aizdomīgu, tie apstājās, tad apsviedās un strauji devās atpakaļ. Vairs nebija ko kavēties, atklājām uguni. Daži krita, pārējie pazuda mežā.

Vēl pēc dažām stundām pa labi tālumā parādījās kareivju ķēde — ap 200 cilvēku. Kad ķēde nonāca mūsu apšaudes lokā, atklājām uguni. Pretinieka rindās tūdaļ radās juceklis. Nekārtīgi atšaudīdamās, ķēde izjuka, kareivji bēgot izklīda. Daudzi krita.

Pienācis vakars. Pamanījām, ka mums tuvojas baltigauni no divām pusēm. Acīm redzot tie nolēmuši mūs ielenkt. Apsvēruši radušos stāvokli, nolēmām salāist baltigaunus pašus «ragos». Izmantojot mūsu aizmugurē atrodošos krūmiem aizaugušo gra-viņu, ienaidnieka nepamanīti, atgājām atpakaļ no viensētas uz tuvējo krūmu pauguru, no kurienes vērojām baltos. Viņu ķēdes

vienu no otras sedza viensētas daudzās ēkas un dārzs. Pēkšņi ķēdes sāka viena otru neganti apšaudīt. Šaudišanās ilga kādu stundu. Pēc tam, pamanijuši savu kļūdu un attapušies, baltie šaušanu pārtrauca. Tagad savukārt mēs tos apsveicām ar flangu uguni, kas viņos tūdaļ radīja jucekli.

Nakts tumsā kauja izbeidzās. Viensēta pagaidām palika balto rokās.

Drīz saņēmām pavēli baltos no turienes padzīt. Izstrādājām uzbrukuma plānu. Spēku sastāvs mums tas pats — strēlnieku vads un mana ložmetējnieku nodaļa. Mans uzdevums — nokļūt balto aizmugurē un traucēt viņu atkāpšanos. Norunātajā stundā un minūtē bijām savās vietās. Strēlnieki atklāja uguni. Uz to atbildot, baltie uzsāka nekārtīgu šaudišanos, kas ilga ap stundu. Tad šāvieni no balto puses kļuva arvien retāki un beidzot pavisam apklusa.

Strēlnieki devās triecienā, un te notika kaut kas negaidīts: pretošanās vietā baltigauņi bez šāviena metās bēgt. Izrādījās, ka tie bija paguvuši izšaut visu savu municiju un bēga ar tukšām šautenēm. Viņi skrēja gar mana ložmetēja stobru, man atlika tikai sakurināt tiem istu pirti. Gandrīz visiem viņiem uz muguras milzīgi maisi, piebāzti ar salaupītām mantām; no mūsu uguns tie krīta ar visām nastām. Apķērīgākie skrejot nastas nometa, lai būtu ērtāk bēgt. Uz tik vājiem karotājiem bija neērti šaut, bet karš paliek karš.

Pēc balto sakaušanas paaugstinājāmies par pamesto nastu saturu. Likās, ka mums ir bijusi darīšana drīzāk ar kaut kādiem lūžņu vācējiem, nevis ar karotājiem: maisos atradām čuguna katlus, māla piena podus, durvju rokturus, zirgu grožus un dažādas citas lauku mājlietas. Vienā maisā bija pat ragavu ilksim ņemti dzelzs uzgaļi.

Kāds pretstats starp balto kareivjiem un mūsu cīnītājiem! Mūsu somās tikai visnepieciešamākais. Esam ar mieru atteikties pat maizi ņemt līdzī, bet nekādā gadījumā neiziet bez municijas pietiekošā daudzumā. Ierocis un municija taču kareivim pats galvenais. Še krasi izpaudās mūsu un balto kareivju atšķirība. Mēs nesaudzīgi ziedojām sevi cīņai par Padomju varu, par darbaļaužu brīvību un labklājību. Turpretim balto tieksme — raut priekš sevis visu, ko tik vien var dabūt, kaut aplaupot tādus pašus zemniekus kā viņi.

Dažas dienas vēlāk uzbrukām kādām mājām, kurās bija nocietinājušies baltie. Sākās nikna apšaudišanās. No balto puses,

laikam šāvienu trokšņa sabaidīties, izauļoja stalts melnis, iejūgts ratos, kas bija piekrauti ar salaupītiem pārtikas produktiem, drēbēm un citām zemnieku mantām. Zirgs drāzās uz mūsu pusi. Pusceļā no mums tam riteņos iekļuva groži. Zirgs nevarēja tālāk tikt. Lai tas nenokļūtu mūsu rokās, baltie ņēmās zirgu apšaudīt. Drīz mēs triecienā padzinām baltos no šīm mājām. Par lielu brīnumu melnis, atrazdamies visu laiku zem uguns, nebija dabūjis ne skrambas. Nolēmām ieskaitīt melni mūsu vada «štatū sarakstā» — pie ložmetēja pajūga. Zirdziņš tiešām izrādījās tāds, it kā viņu kāds sargātu. Tas kopā ar mums izgāja visas ciņas Padomju Latvijā, tad Baltkrievijā un beidzot Ukrainā pret Deņikina un Vrangeļa armijām. Laba kopēja braucēja rokās, kāds bija biedrs Staļmakovs, melnis tiešām bija brīnišķīgs lopiņš. Ansis, kā mēs viņu iesaucām, ne vienreiz vien kaujas brīžos izrādījās mums neatsverams palīgs. Nēreti kauju laikā viņš ložmetēja pajūgā atradās tieši uguns līnijā, zem sprāgstošiem šāvienu un svilpojošām lodēm. Tādās reizēs tas stāvēja it kā uz adatām — ausis saspicējis, pie tam viss ķermenis viņam raustījās sikās trīsās. Ja tādā brīdī pēkšņi radās vajadzība pārvietoties, tad tikai vajadzēja uzsaukt: «Ansit, laid!» — un viņš tūdaļ uzņēma gaitu pilnos auļos.

Pēc ciņām Padomju Latvijā 1919. g. jūlijā — augustā atradāmies baltpoļu frontē pie Berezinas upes. Skaita ziņā mūsu spēki, salīdzinot ar baltpoļu spēkiem, bija ļoti nīcīgi. Lai maldinātu pretinieku par mūsu skaitlisko sastāvu, pielietojām viltību: savā frontes rajonā izlaidām ložmetēju kārtu vienā vietā, tad ar to pašu Ansi pilnos auļos pārvietojamies gabalu tālāk, kur atkārtojām to pašu, tad vēl un vēl reizi. To protams darījām tā, lai ienaidniekam mūsu ložmetēja pajūga pārvietošanās paliktu apslēpta.

Kādu nakti mūsu ložmetējnieku nodaļu ielenca baltpoļi ar lielu pārspēku un atspieda pie Berezinas upes. Tikai pateicoties Anša straujuma, mēs paguvām izkļūt no šā ielenkuma.

Dienvīdu frontē pie Perekopa 1920. gada 7. jūnija agrā rītā mūsu pulku ielenca balto kavalērija un gandrīz pilnīgi iznīcināja. Pateicoties atkal Ansim, taisnību sakot, — šoreiz viņam blakus bija iejūgts vēl otrs zirgs, — manai ložmetējnieku nodaļai izdevās izrauties no ielenkuma. Sekojot mūsu pajūgam, no ielenkuma izrāvās vēl viens ložmetēja pajūgs. Ar savu uguni mēs izglābām no pakaļauļojošās balto kavalērijas kādu mūsu smago bateriju ar 2 lielgabaliem.

*

Ziemeļvidzemē baltie lauzās uz priekšu. Nemitīgi notika kaujas.

Atrados ar ložmetēju uz meža ceļa, kas veda no Ērgemes uz Vārnu. Mans uzdevums bija apsargāt strēlnieku parcelšanos pār Sedas upi. Pēkšņi izdzirdu motora troksni, kas arvien tuvojās. Aiz muguras no balto puses parādījās bruņu mašīna ar diviem ložmetējiem. Mans ložmetējs bija novietots uz krituša koka stumbra. Sākās mana un bruņu mašīnas ložmetēju divkauja. Piepalīdzēja strēlnieki ar karabinēm. Balto lodes kapāja koku stumbrus, zarus un skuju. Man līdzās, plecā trāpīts, iestēnējās strēlnieks Sprinģis. Biedri nogādāja viņu drošībā. Labu brīdi turpinājās šī nevienādo spēku divkauja, līdz beidzot bruņu mašīna neizturēja un, kāpdamās atpakaļ, pazuda aiz uzkalna. Pavadijām to ar «urā» saucieniem.

Pēc brīža izdzirdām šāvienus mums pa kreisi, aizmugurē. Devāmies turp. Izgājuši mežmalā, ieraudzījām uz lauka vācu ložmetēju, kas šaudīja pa mūsu aizmuguri. Ar dažām mūsu ložmetēju kārtām to apklusinājām. Izrādījās, ka kāda mūsu nesena saformētā rota bija atstājusi savu kaujas iecirkni, tādējādi atklājot ienaidniekam mūsu kreiso flangu.

Vēlāk sastapām šo rotu pie pārejas pār Sedu. Tās komandieris, pēc izskata spriežot, vecās cara armijas virsnieks, naganu gaisā vicinādams, teatrāli skaļi lādējās. Roka neviļus sažņaudza karabini, tā vien gribējās viņam «krāmēt».

*

Atradāmies Sedas krastā. Pretējā pusē baltie. Diendienā šie notika parastā apšaudīšanās. Upe nebija plata, varējām ar baltajiem pat sarunāties.

Vienīgais sarunu temats — par ko katrs karojam. Mūsu atbilde bija skaidra: mēs cīnāmies par Padomju, tas ir — par pašu darbaļaužu varu. Cīnāmies pret muižniekiem un kapitālistiem, pret zilajiem vācu un arī pelēkajiem tautiskajiem baroniem, par īsti un patiesi demokratisku iekārtu. Baltie operēja ar parastajām, sen nodrāztajām melnsimtnieciski kontrrevolucionārajām frazēm: mūs esot uzpirkuši žīdi, komunisti utt. Sarunu tonis kļuva arvien asāks un skaļāks, līdz baltie sāka lamāties un draudēt. Nepalikām parādā arī mēs. Šādas sarunas beidzās ar uguns

atklāšanu. Sākumā uguns bija sevišķi nikna, pamazām tā kļuva vājāka, līdz beidzot apklusa. Tad sarunas sākās no jauna. Vispirms jānoskaidro, kura puse pirmā sākusi šaut — mēs vai baltie. Tad sarunas pieņēma iepriekšējo formu un saturu, pamazām atkal kļuva asākas un skaļākas, līdz beidzot no jauna tika atklāta uguns. Tā tas notika diendienā.

No balto puses sarunu vedēji, bez šaubām, bija viņu komandieri vai arī speciāli aģitatori. No mūsu puses varēja runāt katrs, kas prata krievu, igauņu vai somu valodu. Sarunas, bez šaubām, uzvedināja uz pārdomām vienu otru balto kareivi . . .

*

Arvien drūmākas vēstis pienāca no Kurzemes frontes, kur aizvien aktīvāka kļuva vācu dzelzs divīzija un baltlatvieši Sakarā ar to arī mūsu Ziemeļu frontē aktivizējās igauņu-somu un latviešu daļas, kas gan vēl bija niecīgas.

Pienāca ziņa, ka kritusi Rīga. Tas nospiedoši ietekmēja strēlniekus. Saņēmām pavēli atkāpties.

Atkāpšanās notika stingrā kārtībā. Mums līdzī devās arī padomju darbinieki un aktivisti. No Rīgas mūsu pulkā ieradās biedrs Rozītis. Viņš stipri kliboja, gāja ar spieķa palīdzību — nebija paguvis, kā nākas, izārstēties. Viņam tomēr gribējās būt kopā ar vecajiem cīņu biedriem. Biju ložmetējnieku nodaļas komandiera vietnieks. Kādā mežmalā mēs divatā ar biedru Rozīti palikām novērot baltigauņu pārvietošanos. Priekšā plaša pļava. Pēc brīža pretējā pusē parādījās prāva balto grupa. Atskanēja komanda, tūdaļ noribēja šauteņu zalve, un biedrs Rozītis, lodes trāpīts gurnā, saņima man blakus. Ar lielām pūlēm izdevās nogādāt viņu drošībā. Tas bija biedram Rozītim sestais un arī pēdējais ievainojums. 1920. gada pavasarī viņš mira ar tifu Ukrainā.

Atkāpšanās laikā mūsu gājiena virzienā līdztekus ceļiem dega meži, gan tikai šaurās joslās. Tas, neapšaubāmi, bija balto bandītu jeb, kā viņi sevi dēvēja, — «zaļo» roku darbs. To viņi darija, lai apgrūtinātu mūsu atkāpšanos un lai naktīs uguns blāzmas gaismā varētu mūs apšaudīt.

No Padomju karaspēka daļām mēs no Valmieras aizgājām pēdējie. Devāmies uz Raunu—Jaunpiebalgu—Cesvaini—Madonu un tālāk uz Latgali. Kādu nakti Raunas tuvumā no ložmetējnieku nodaļas dezertēja divi strēlnieki. Aumeisteru pagastā viņu vecākiem lielas mājas. Ar šiem diviem strēlniekiem nereti iznāca asi

politiski strīdi, sevišķi jautājumā par Padomju varas attieksmi pret bagāto zemniecību. Labāk lai tādu nav mūsu vidū. Toties palikušie bijām lauku un pilsētu strādnieki, smagā darbā un kaujās norūdijušies, kopīgu ideju un mērķu saliedēti. Katrā laikā un vietā varējām viens uz otru paļauties, viens otram uzticēties.

Netālu no Cesvaines iznāca sadursme ar baltajiem, kas mēģināja nogriezt nūms atiešanas ceļu. Virzijāmies gar meža puduri, kas atradās ap 200 soļus no ceļa. Pēkšņi no tā atskanēja stipra šauteņu zalve. Lodes kapāja ceļu, saceldamas puteklus. Lai vieglāk būtu iet, biju novietojis savu karabīni pajūgā. Ātrumā paķēru no pajūga pirmo pa rokai gadījušos šauteni, metos ceļa grāvī un šāvu uz meža puduri. Pēc piektā šāviena šautene tukša. Man kabatā bija aptvere ar piecām patronām, kuras turēju klāt katram gadījumam, jo biju cieši apņēmies dzīvs nekad baltajiem rokās nedoties. Šoreiz izšāvu arī tās, un atkal šautene tukša. Pavēros apkārt: uz ceļa stāvēja daži mūsu pajūgi ar kritušiem zirgiem. Strēlnieki, pēkšņās uguns pārsteigti, pajukuši kur kurais. Dažus redzēju pazūdam tālumā. Tur bija redzami arī aizauļojošie pajūgi.

Blakus sev grāvī ieraudzīju savas nodaļas strēlnieku Šperlingu — jaunu puisi no pēdējā papildinājuma. Viņš, kā biju novērojis, kauju brīžos vienmēr turējās manā tuvumā. Šperlings jautājoši vērās mani. Tani brīdī no meža iznāca balto ķēde. Abi izlēcām no grāvja un, cik jaudas, devāmies uz apmēram 300 soļus attālo mežu pretējā pusē. Bija jāskrien pret kalnu un pa klaju lauku. Baltie mūs pamanija, kāds skaļi nokomandēja: «Rota, plī!» Norībēja zalve. Pēc pirmās zalves norībēja otrā, trešā, ceturtā... Meža mala vairs tikai dažus soļus, kad norībēja vēl viena zalve. Smiltis noputēja gar kājām. Nokļuvis mežā, pēc dažiem soļiem pakritu sūnās un brīdī cīnījos pēc elpas. Skrējiena laikā Šperlings man turējās cieši blakus. Dažus mēnešus vēlāk poļu frontē pie Berezinas strēlnieks Šperlings pazuda bez vēsts.

Pēc kādas stundas mūsu daļa salasījās kopā. Strēlnieks Čaba bija ievainots abās delnās, strēlnieks Gruškevičs — pazudis bez vēsts.

Pie Ļaudonas pārgājām pār Aivieksti un pa Teiču purvu noklūvām Latgalē, kur pulks ieņēma kaujas līniju Varakļānu-Stīrnienes rajonā, Teiču purva malā. Te 1919. gada jūnijā notika galvenokārt izlūkošana, nelielas sadursmes ar ienaidnieku un apšaudīšanās.

Piecos mēnešos, kopš 9. latviešu strēlnieku pulks cīnījās Padomju Latvijas frontēs, tā sastāvs bija stipri mainījies. Neredzē-

jām vairs vienu otru veco strēlnieku. Tie bija krituši cīņās vai arī tikuši ievainoti. Turpretim bija nākuši klāt daudz jaunu, kas ne mazāk pašreizdzīgi turpināja cīnīties par Padomju varu ārpus dzimtās Latvijas robežām.

*

Jūlijā mūsu pulku pārvietoja uz Minskas rajonu, kur nācās izcīnīt niknas kaujas pret skaitliski daudzkārt lielākiem baltpoļu spēkiem. No turienes sakarā ar Deņikina armijas draudošo virzīšanos uz Maskavu pulks septembrī kopā ar visu latviešu strēlnieku divīziju nokļuva Dienvidu frontē, kur tam kā trieciena grupai nācās izturēt nepārtrauktas, sīvas cīņas, kas 1920. gada novembrī beidzās ar Perekopa sturmēšanu un Vrangeļa sakāvi.

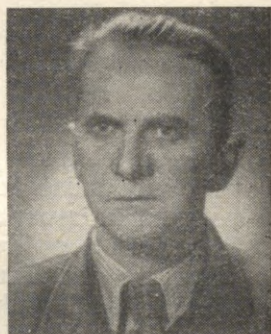

A. Baidiņš

10. LATVIEŠU STRĒLNIĒKU PULKS

1918. gada aprīlī Sarātovā sāka formēties jauna Sarkanās Armijas kara spēka daļa — 4. Sarātovas latviešu strēlnieku pulks. Pulks komplektējās tikai no brīvprātīgajiem, lielākoties no bijušajiem latviešu strēlniekiem. Es iestājos pulkā 1918. gada vasarā. Šinī laikā pulka oficiālais nosaukums jau bija — Sevišķo uzdevumu latviešu strēlnieku pulks.

Skaitliskā ziņā neliels — tikai 4 rotas, ar izlūku, ložmetējnieku u. c. speciālām komandām, pavisam ap 600—700 cilvēku — pulks izcēlās ar savu saliedētību, kaujas gatavību, stingro disciplīnu, politisko apzinīgumu un uzticību Komunistiskajai partijai un Padomju varai.

Par pulka komisāru 1918. gadā bija biedrs J. Beika, kas vēlāk, 1919. gada sākumā, bija Padomju Latvijas armijas virsnieku skolas komisārs. Tā paša gada 22. maijā biedrs Beika krita pie Rīgas tiltiem cīņā pret landesvēra un vācu dzelzs divīzijas triecengrupām. Pulku komandēja biedrs Matisons, imperiālistiskā kara laika virsnieks. Vēlāk, 1919. gadā, viņš komandēja vienu no padomju strēlnieku brigādēm. Buržuāziskajā Latvijā biedrs Matisons sēdēja cietumā, Lielajā Tēvijas karā 1944. gada rudenī viņš krita pie Pļaviņām kaujā pret vācu fašistiem.

Pulka komandieris Matisons un komisārs Beika ar savu personīgo drošsirdību, aukstasinību un vienkāršību ieguva pelnītu cieņu strēlnieku vidū.

1918. gada vasarā pulks sekmīgi piedalījās kaujās pret dumņiniekiem baltgvardiem Sarātovas un Tambovas guberņās, pie Caricinas (Staņgradas), bet, sākot ar 1918. gada septembri, — frontē pie Povorinas pret Donas baltkazakiem. 1918. gada decembra beigās mūsu pulku no Donas frontes pārcēla uz Latviju. Ceļā jau ešelonā mani norīkoja komandējumā uz Maskavu, tādēļ ierados Latvijā tikai 1919. gada janvārī, jau pēc Rīgas atbrīvošanas un Padomju Latvijas nodibināšanas.

Padomju Latvijā

Rīgā iebraucu janvāra vidū. Te kara komandantūrā sastapu vēl vienu mūsu pulka strēlnieku. Viņš Donas frontē bija ievainots, tagad izvesēlojies un meklēja pulku. Izrādījās, ka pulka ešelons tālāk par Krustpili nebija ticis. Tur pulks saņēmis pavēli pārcelties pār Daugavu un iet uzbrukumā Jelgavas-Auces virzienā. Pašlaik pulks atradās « kaut kur aiz Jelgavas ».

Ar savu jauno ceļā biedru nolēmām par katru cenu sameklēt pulku, kaut ejot kājām. Mēģinājām nokļūt līdz Jelgavai ar kuģīti, bet velti — Lielupe aizsalusi. Arī ar vilcienu nevarējām aizbraukt, jo dzelzceļa posms Rīga—Jelgava vēl nebija pārbūvēts pēc Krievijas standarta, bet vācu ripojošo sastāvu friči un landesvērs bija aizdzinuši.

Skūtniekus arī Rīgā nevarējām dabūt, — jāiet vien bija kājām. Ceļu līdz Jelgavai veicām divās dienās. Pārnakšņojām kādā zemnieku mājiņā Rīgas—Jelgavas šosejas malā aiz Olaines. Saimnieki — sīkie rentnieki uzņēma mūs ļoti viesmīgi. Sūdzējās par vācu okupantiem, ļoti interesējās, kā būšot ar zemi. Paskaidrojām, ka zemi atņems muižniekiem uz visiem laikiem un nodos lietošanā darbarūkiem. Bet kā, kādā veidā tas notiks, — paši nezinājām. Varējām viņiem pastāstīt vienīgi to, kā zemes jautājums izšķirts Padomju Krievijā.

Otrā dienā nokļuvām Jelgavā. Kara komisariātā mums pateica, ka pulks pēc Auces atbrīvošanas ir aizgājis tālāk, kaut kur uz Ventas pusi. Bija jūtams, ka sakari starp karaspēka daļām ir vāji. Un tā tas bija visā Padomju Latvijas armijā Kurzemes

frontes pastāvēšanas laikā. Tā bija viena no lielākajām nelaīmēm frontē.

Jelgavā mūs brīdināja — apkārtņē klaiņojot atsevišķas nelielas landesvēra bandas. Bijām bez ieročiem, lūdzām izsniegt mums pāris šauteņu ar patronām. Tās mums nēdeva, jo nevarot to darīt bez atļaujas no Rīgas, ieroči esot vajadzīgi jaunajām armijas daļām. Galu galā tomēr mums katram iedeva pa divām rokas granātām: gadijumā, ja vajadzēs, — vienu landesvēristiem, otru — sev. Bijām apmierināti arī ar to.

Tālākais ceļojums jau bija ērtāks. Pēc Kara komisariāta rīkojuma mums deva šķūtniekus braukšanai no viena pagasta līdz otram. Vedēji bija dažādi ļaudis — lielākoties no trūcīgajiem, bet gadījās arī «pelēkais barons». Pirmajiem galvenie jautājumi bija — kā dzīvosim turpmāk, kā būs ar zemi, kā ar nodevām. Atbildējam, kā pratām. «Pelēkais» interesējās tikai par nodevām, nodokliem un: «Kā biedri domā, — vai viņiem izdosies vāciešus sakaut?»

Ceļā, netālu no Auces, sastapām pajaunu zemnieku ar labības vezumu. Izrādījās, ka viņš ir mūsu pulka strēlnieks, pie tam no tās pašas 2. rotas, no kuras bija arī mans ceļa biedrs. No viņa uzzinājām, ka no katras rotas daļa strēlnieku atlaista atvaļinājumā uz 3—5 dienām kārtot mājas darīšanas, ka šeit, Kurzemē, strēlniekos iestājušies daudz jaunu brīvprātīgo, bet viņi, diemžēl, karot vēl neprotot. Pats stāstītājs arī nebija apmierināts ar to, ka katru dienu zemniekiem no savām mājām jāvedot pagastam labība un cita pārtika, un, ja tā turpināšoties ilgi, tad izputināšot...

Šķirāmies no viņa ne visai sajūsmināti. Mans ceļa biedrs stāstīja, ka šis strēlnieks Krievijā esot bijis liels pārtikas repartīcijas aizstāvis, bet tagad, kad paša tēvam jāpalīdz strādnieku valstij, sācis dziedāt citā meldiņā. Esot no turīgajiem.

Tikai 25. janvārī vēlā vakarā panācām pulku. Pulks tai dienā pēc īsas kaujas bija ieņēmis viņpus Ventas Nigrandes muižu. Braucām turp, pārliecināti, ka mūs apturēs pulka sargposteni, bet tie mūs palaida garām. «Tādā sniegunī taču neviens fricis nerādīs degunu!» taisnojās jaunie sardzes vīri. Bijām neapmierināti: «Ko tad domā vecie «strelķi» par tādām nekārtībām?»... Bet viņi par šādiem «sīkumiem» negribēja pat runāt. Esot svarīgākas darīšanas... «Baltie tagad bēg kā zaķpastalas pēc pirmiem šāvieniem. Pēc pāris dienām būsim Liepājā. Nav daudz ko uztraukties.»

Strēlnieki stāstīja, ka Padomju Latvijas armijā būšot 2 divīzijas un mūsu pulks jau esot 10. latviešu strēlnieku pulks. Pulka komisārs Beika esot atsaukts, viņu nozīmējot augstākā postenī. Tāpat arī pulka komandieris Matisons. Bet visvairāk strēlnieku sarunas grozījās ap mājas lietām: runāja par tuviniekiem, par jauno dzīvi brīvajā Padomju Latvijā, dažiem prātā zeltenītes. Par karu negriboties nevienam vairs domāt...

Pulkā nebiju bijis tikai trīs nedēļas, bet man likās, ka kaut kas stipri izmainījies. Un ne uz labo pusi... Kurp tas var novest? — Ar tādām domām aizmigu.

Nākamajā rītā, 26. janvārī, vēl krēslā mūs uzmodināja granātu sprādzieni un ložmetēju kārtas. Tikko paspējām apģērbties un izskriet laukā. Mūsu strēlnieku ķēdes atkāpās lielā steigā. Vācu dzelzs divīzijas algotņi, saņēmuši papildspēkus, tumsā bija pārsteiguši mūsu sargposterus un tagad ar lieliem spēkiem devās uzbrukumā. Sevišķi sāpīgi jūtams bija viņu ložmetēju skaitliskais pārsvars. Spiesti, lielā steigā gājām pāri Ventai.

Tas bija stiprs un negaidīts trieciens mūsu pulka «urā» noskaņām.

Februāra pirmajā pusē mūsu pulks pie Ventas, Ezeres muižas apvidū, nomainīja 3. latviešu strēlnieku pulku. Nedēļu stāvējām rezervē Aucē. Notika jauno strēlnieku apmācības. Pēc tam mūs pārvietoja uz ziemeļiem, uz Rendas muižu, netālu no Kuldīgas.

Strēlnieki jau bija nopietnāk noskaņoti, sardzē stāvod, vairs neviens negulēja. Tomēr mūsu jaunie «īleni», — tā vecie strēlnieki bija nosaukuši brīvprātīgos Kurzemes kalpus un trūcīgos, — vēl nebija pietiekoši apmācīti un norūdīti kaujās. Jauno «īlenu» pulkā bija diezgan daudz — apmēram ceturtdaļa. Strēlnieku kopskaits pulkā februārī sniedzās pāri par 800 cilvēkiem.

Pulka jaunais pagaidu komandieris (uzvārdu, diemžēl, neateros) — bijušais poručīks likās esam ļoti korekts un laipns, bet savā rīcībā ne visai drošs. Matisona un Beikas atsaukšanu vecie strēlnieki stipri izjuta.

Sardzes dienests drusciņ uzlabojās, bet to vēl nevarēja teikt par izlūku darbību. Lielu palīdzību šinī ziņā sniedza vietējie trūcīgie iedzīvotāji. Taču ar to nepietika. Mūsu ienaidnieki landesvēristi un vācu dzelzs divīzijas algotņi steidzīgi vāca jaunus spēkus. Viņiem talkā nāca visreakcionārākie starptautiskie spēki

ar lielu militāru pieredzi. Ienaidnieks tika neierobežotā vairumā apgādāts ar modernākajiem ieročiem un municiju.

27. februārī pienāca pavēle: nākamajā dienā agri no rīta iztriekt landesvēristus no Kuldīgas. Naktī uz 28. februāri bijām jau ceļā. Stipri sala, debesis rotājās asins sarkani ziemeļblāzmas stari. Daži mānticīgie «īleni» sāka kunkstēt — nebūšot labi... Vecie strēlnieki viņus aprāva un izzoboja.

Un tomēr kā par spīti veselajam saprātam — mums tiešām neveicās. Nejausais uzbrukums pilsētai neizdevās — landesvēristi bija mūs laikā pamanījuši. Sāka darboties viņu ložmetēji. Kuldīgas apkārtni nepārtraukti apgaismoja ienaidnieka raķetes. Ložu krusa piespieda strēlniekus pieplakt pie zemes. Apklusināt balto ložmetējus ar mūsu artilērijas uguni neizdevās. Mūsu pulkam piekomandētā baterija sastāvēja tikai no diviem veciem japāņu 120 mm lielgabaliem. Lādiņu ļoti maz. Lielgabalu stobri izdiluši, šauj neprecīzi. Neviens lādiņš netrāpīja pilsētā, tie krita Ventā...

4. rotas komandieris Kinstlers — drošsirdīgs jauns cilvēks, visas rotas mīlulis, bijušais latviešu bataljonu praporščīks — gribēja ar personīgo piemēru pacelt savu rotu durkļu triecienam. Tas viņam neizdevās. Pašu smagi ievainoja, un viņš izgāja no ierindas.¹

Mūsu atkārtotie, bet nesekmīgie uzbrukumi Kuldīgai turpinājās līdz 2. martam. Tad baltajiem pienāca jauni papildspēki, un mums bija jāatkāpjas.

Pusotras nedēļas no vietas stāvējām Rendas muižā. Aktīvizējās izlūku darbība. Vienu rītu pulka izlūki kādā piemuižas plavā notvēra divus bruņotus jātniekus landesvēristus. Viens izrādījās Rendas muižas bijušais pārvaldnieks, otrs — vietējais mācītājs. Baznīcas tēvs ar lielo mauzeri pie sāniem — groteska satīra par kristīgo baznīcas morāli... Puiši jautāja «jēru» ganam: «Kā savienot mauzeri ar bausli — «Tev nebūs nokaut?»», bet mācītājs klusēja, tikai viņa acis nemierīgi šaudījās kā peles slazdā...

Ko nozīmēja šo divu «godājamo» viesu ierašanās? Neko citu kā tikai to, ka viņiem šeit, muižā, bija savējie. Tagad visiem likās saprotams, kāpēc pulks bija cietis neveiksmi pie Kuldīgas.

¹ Vēlāk buržuāziskajā Latvijā Kinstleru visādi tramdīja, vairākas reizes sēdināja cietumā. Lielā Tēvijas kara laikā, 1942. gada vasarā, Kinstlers apmācīja 1. Latvijas rezerves pulkā jaunos kareivjus.

Bijām gan miegamices! Un pulka komisāra arī mums arvien vēl nebija, tāpat arī regulāru sakaru ar kaimiņu strēlnieku pulkiem, kā arī ar Kurzemes armijas grupas štābu. Tā visa sekas pilnā mērā izjutām jau tuvākajās dienās. Starp atsevišķiem mūsu strēlnieku pulkiem stiepās desmitiem kilometru neapsargātas joslas. Landesvēra izlūki tur varēja operēt pēc patikas.

13. martā pienāca ziņas, ka landesvērs, kura rindās šīnī laikā bija jau pāri par 5000 labi apbruņotu kareivju, gatavojas pāriet vispārējā uzbrukumā. Ventspili viņi jau ieņēmuši, un tagad mums draudēja ielenkums.

Tā paša 13. marta pēcpusdienā pulka komandieris deva pavēli pulkam bez kaujas atiet uz Sabili. Sabilē nonācām jau tumsā. Pēc nelielas atpūtas virzījāmies tālāk uz austrumiem, uz Zemītes muižas pusi. Bet landesvēristi mums bija sekojuši pa pēdām: pēkšņi viņu raķetes apžilbināja acis. Sākās negants kaujas troksnis. Vācu ātršāvēju mazkalibra lielgabalu, mīnmetēju un ložmetēju koncentrētā uguns pilnīgi pārtrauca mūsu kustību pāri Abavas tiltam. Tiem, kas nebija paspējuši tiltu pāriet, tagad atlika tikai viens ceļš — doties Abavas ledainajos ūdeņos. Ledus sega bija plāna un neizturēja cilvēka svaru. Cik dziļa šeit upe — neviens nezināja. Neliels apmulsums... Tad pirmais līdz pleciem ledainā ūdenī pārgāja Abavu un izgāja otrā krastā mūsu ciņas biedrs — strēlnieks no Sarātovas laikiem — Edgars Bīrzītis¹. Viņam sekoja citi.

Bijām cauri slapji. Ūdens ledains, gaisa temperatūra —17°. Vienīgais mūsu glābiņš — auļot. Landesvēristi neuzdrošinājās tumsā mums sekot.

Tikai uz rīta pusi apžāvējāmies kādās zemnieku mājās. Trūcīgie zemnieki saprata, ka atkāpjāmies. «Kādēļ, dēliņi, jūs atstājat mūs?» Šis jautājums kā pārmetums atskanēja gandrīz katrā mājā. «Drīz drīz būsīm atkal klāt,» sekoja mūsu šķietami bezbēdīgā atbilde. Neviens nedomājām, ka tikai nedaudzi atkal redzēs šīs vietas atbrīvotas, ar padomju sarkanā karoga plīvām un arī tikai pēc vairāk nekā 20 gadiem...

Naktī no 14. uz 15. martu apmetāmies Zemītes muižā. Pulka štābs atradās netālu no muižas centra — mācītāja muižā. Pēc trauksmainās iepriekšējās nakts visi gulēja cietā miegā. Bet arī šeit mūs pēkšņi uzmodināja granātu sprādzieni un ložmetēju

¹ Lielā Tēvijas kara laikā Bīrzītis bija Latviešu strēlnieku divīzijas komisārs un 1941. gada decembrī krita kaujā pie Narofominskas.

tarkšķēšana. Naktī landesvēristi ielenkuši pulku no visām pusēm. Izrādījās, ka baltajiem ir slēpotāji, tie ar ložmetējiem aizgājuši pa meža ceļiem pulkam priekšā. Mūsu štābs gandrīz krita gūstā. Stābisti izlēca pa logiem pusapģērbusies.

Nelielā panika ātri norima. Visdrosmīgākie no vecajiem strēlniekiem pārņēma kaujas iniciatīvu savās rokās. 4. rotas komandu uzņēmās bijušais nodaļas komandieris no Sarātovas laikiem — rīdzinieks Pūravs, pēc amata būvtehniķis. Viņš bija smagi ievainots labajā rokā, bet uzmundrināja «strelķus», un rota prasmīgi atsita uzbrucējus. Rotas pagaidu komandieris, vēl pavisam jauniņš, tikai pāris nedēļas kā beidzis sarkano komandieru kursus, bez kaujas pieredzes, apjuka un nespēja komandēt. Tās bija viņa pirmās «ugunskristības»...

Bataljona komandiera — vecā sarātovieša J. Adamsona enerģiskās rīcības rezultātā vācu slēpotājus ložmetējniekus ātri iznīcināja, ceļu atbrīvoja. Gaismai austot, steidzīgā maršā devāmies uz priekšu. Vajadzēja ātrāk nokļūt līdz Tukuma—Jelgavas lielceļam. Nekādu ziņu par kaimiņu daļām nebija, tāpat arī sakaru ar armijas štābu. Ceļā vēl notika nelielas apšaudīšanās. Baltos neredzējām, bet viņu lielgabalu lādiņi vairākas reizes sprāga virs mūsu kolonas. Pulka vadība nervozēja, nervozēja arī strēlnieki.

Vakarā sasniedzām kādu krogu pie Tukuma—Jelgavas lielceļa. Pulkā bija diezgan prāvs skaits smagi ievainotu strēlnieku, daži ceļā jau miruši, daži pie miršanas. Jāizšķiras, ko darīt: doties uz Jelgavu vai uz Kalncienu. Nosargāt vienlaicīgi abus ceļus pret landesvēra uzbrukumiem pulkam nebija pa spēkam. Sardzes priekšnieks ziņoja, ka tikko pa lielceļu no Tukuma uz Jelgavu aizbraukusi liela, melna automašīna bez ugunīm. Kas tajā braucis, tumsā nevarējuši saskatīt. Sardzē bijuši jauni zēni, viņi izbijušies un noslēpušies aiz žoga, mašīnu nav mēģinājuši apturēt. Vietējie iedzīvotāji stāstīja, ka landesvērs dienā ieņēmis Tukumu, tātad mašīna vareja piederēt baltajiem.

Saņēmām pulka vadības pavēli — doties uz Kalncienu un nosargāt tur ceļu uz Rīgu. Tas atviegloja ienaidnieka virzīšanos uz Jelgavu, Jelgavas ieņemšanu... Un tomēr, kā vēlāk noskaidrojās, šai pavēlei bija pozitīva nozīme. Landesvēra operatīvā direktīva paredzējusi, ka gadījumā, ja firsta Līvena jātnieku grupai izdosies sagrābt ceļu pāri Lielupei pie Kalnciema, tad visiem landesvēra spēkiem steidzīgi jādodas taisnā ceļā uz Rīgu pāri aizsalušajam Tīreļa purvam.

Bet ienaidnieka nodoms izjaukts. Jau 16. marta agrā rītā mūsu 10. pulka sapieri saspridzināja Lielupes ledus segu pie Kalnciema. Kad Līvena baltgvardi mēģināja aulekšos forsēt upi, tas viņiem neizdevās. Divas diennaktis nerima saniknotā ienaidnieka uzbrukumī, bet velti — pāri Lielupei tas netika.

Aktīvām operācijām mūsu pulkam nepietika spēku, artilērijai nebija lādiņu. Jelgavas aizstāvjiem līdzēt nevarējām. 18. martā Jelgava krita landesvēra bandītu rokās. Viņi šausmīgi izrēķinājās ar mūsu cilvēkiem: saņēmuši Jelgavas stacijā gūstā ešelonu ar pāris simtiem smagi ievainotu sarkanarmiešu, landesvēristi bija visus turpat nobendējuši.

Līdz marta beigām stāvējām turpat uz vietas. Neveiksmes nospieda strēlnieku garastāvokli, sevišķi tas, ka imperiālistu algotņiem bija kara tehnikas un munīcijas pārsvars: viņiem lielgabalu un ložmetēju daudzkārt vairāk, munīcija neierobežotā vairumā; viņiem bija mīnmetēji, snaiperu šautenes ar optiskām tēmēšanas ierīcēm, aviācija. Mums nekā no tā nebija. Neizdevās mūsu mēģinājums aktivizēt nakts operācijas — baltajiem bija neierobežotā skaitā apgaismošanas raķetes.

Aprīlī 10. pulku pārcēla uz Rīgas—Jelgavas šosejas sektoru netālu no Cenas muižas, pirmā pasaules kara pozīcijās. Šeit mūsu pretinieks bija dzelzs divīzija. Tās rīcībā vēl varenāka kara tehnika, arī dzīvais spēks skaitliskā ziņā stipri pārsniedza mūsējo. Mēs saņēmām papildinājumu, bet tajā bija no laukiem mobilizētie, iesaukti bez kādas sociālas izlases, daļa budžu dēliņu, daudz budžu piebalsotāju. Vecie kadru strēlnieki tagad bija tikai neliela daļa, tie pazuda mobilizēto vidū. Mobilizētie turējās atsevišķi no vecajiem strēlniekiem, trūka kopīgas valodas. Likt lielas cerības uz papildinājumu nevarēja.

Vairāki mūsu uzbrukumū mēģinājumi beidzās nesekmīgi. Dzelzs divīzijas algotņi izrādījās noteikti revolūcijas ienaidnieki. Cik mēs viņiem naktīs nepiegādājām «Spartaka» uzsaukumus vācu valodā, bet neviens no dzelzsdivīzijniekiem nepārnāca mūsu pusē.

Sākot ar maiju, frontē iestājās tā kā klusums. Pastiprinājās tikai izlūku darbība. Skaidrā laikā dienas desmit no Jelgavas puses debesīs rēgojās vācu gaisa balons («desa»). Vecie, piedzīvojušie strēlnieki izteicās, ka artilērijai vajadzētu gatavot rezerves pozīcijas, jo, kā redzams, vācieši gatavojoties ģenerāluzbrukumam.

Un tad nāca nelaimīgais 22. maijs. Pēdējās divās trijās die-

nās frontē nedzirdēja neviena lielgabala šāviena — klusums pirms vētras. 22. maija rītausmā baltie piepeši atklāja vēl nepie-redzētu viesuļuguni. Pusstundas laikā tika pilnīgi apklusinātas visas mūsu baterijas, iznīcināta lielākā daļa ložmetēju ligzdu. Vācu «desa» nebija velti karājusies gaisā virs mūsu pozīcijām.

Mūsu mobilizētie atstāja ierakumus jau viesuļuguns sākumā un aizlavījās mežā. Veco strēlnieku kodols izkaisīts, nav apvienots. Komandieri izlaiduši no rokām vadību. Kad no ienaidnieka pozīcijām tuvojās zaļpelēkās algotņu ķēdes, 10. pulks saira galīgi. Veltas bija atsevišķu komandieru un veco strēlnieku pūles noturēties Olaines pozīcijās. Flangi nebija nosargāti, kaimiņu pulks jau sen aizgājis. Strēlnieki izklīda sīkām grupām, katra uz savu pusi: uz Ķekavu, Ikšķili, Rīgu. Soseju nepārtraukti apšaudīja un bombardēja ienaidnieka aviācija. Skaidri bija redzami ne tikai melnie krusti uz lidmašīnu spārniem, bet pat pilotu roku kustības, kad viņi meta bumbas.

Landesvērs jau bija iebrucis Rīgā no Šampētera puses un auļoja pilnā sparā uz pontonu tiltu. Tikko paspējām tikt pāri Daugavai, kad baltie jau klāt. Sākās pēdējā izmisuma pilnā cīņa krastmalā. Turpmākās 22. maija stundas pagāja kā asiņainā miglā.

Pievakarē mūsu pulka izklīdušie strēlnieki pulcējās pie Juglas tilta kopā ar daudzām citām tādām pašām sairušām karaspēka daļām. Mēģinājums organizēt pretuzbrukumu beidzās ar neveiksmi. Un tad pienāca ziņas no Ziemeļvidzemes, ka igauņu baltgvardi un zemitānieši šodien reizē ar vāciešiem arī pārgājuši ģenerālužbrukumā. Mūsu 2. un 3. latviešu strēlnieku brigāde cietusi neveiksmi un tagad atkāpjoties. Gaisa cerības uz palīdzību no ziemeļiem. Saņēmām pavēli: atiet uz austrumiem Ērgļu—Krustpils virzienā.

Vēlreiz no Baložu kroga pakalna atskatījāmies uz Rīgu. Diena bija karsta un saulaina, tagad pilsētu klāja dūmaka. No Rīgas puses bija dzirdami nekārtīgi šāvieni un sprādzieni. Sapratām bez vārdiem, ko tas nozīmē... Bezspēcībā sakodām zobus un sākām virzīties uz austrumiem.

Ceļā pamazām, pa vienam, vēl pievienojās mūsu pulka strēlnieki, cits no Doles, cits no Ikšķiles, — kā nu katrs pratis izlauzies no Tīreļa purva. Lielākā daļa — vecie kadru strēlnieki no Sarātovas laikiem, daudz Kurzemes brīvprātīgo «īlenu». No mobilizētajiem gandrīz neviena.

Mūsu kolonu vadīja 10. pulka štāba priekšnieks — Dēlands,

vecs strēlnieks. Kolonai ceļā pievienojās vietējie padomju un lauksaimniecības komūnu aktīvisti. Komunāri dzina līdzī saimniecību lopus. No malas kolona izskatījās ļoti iespaidīga, bet kaujinieku, tā sakot, «durkļu» bija gaužām maz.

Aktīvisti stāstīja, ka mežos slēpjoties «zaļie» — bruņoti budžu dēlīņi dezertieri, kas terorizējot un slepkavojot komunistus un komunārus. Pie Ērgļiem arī mūsu kolonai uzmācās viena «zaļo» banda. No tuvējā meža atskanēja šāvienu. Kad nostājāmies ķēdē, šāvienu aplusa. «Zaļie» neuzdrošinājās sākt atklātu kauju.

Ērgļos pie pašas baznīcas redzējām 5 nošautus «zaļos». Pirms mums šeit bija gājis 3. latviešu strēlnieku pulks, tam uzbrukuši «zaļie». Strēlnieki nošāvuši 5 banditus un liķus nolikuši pie baznīcas. Viens no nošautajiem esot vietējais skolotājs. Jā, cīņā pret strādnieku varu «tautiskā» buržuāzija un viņas inteliģence gāja kopsoli ar vācu baroniem.

Tā daudzas dienas turpinājās mūsu ceļš uz austrumiem. Neizdzēšami iespiedusies atmiņā kāda nejauša tikšanās ar diviem Baltijas kara flotes jūrniekiem pie Krustpils.

Sēdējām pievakarē pie ugunsкура, kad pienāca divi krievu jūrnieki:

«Sveiki, latviešu strēlnieki!»

«Sveiki! No kurienes?»

«No bruņu vilciena!»

«Kur tad tas ir?»

Jūrnieki pamāja uz rietumiem: «Tur palika, bet mēs viņiem, nolādētiem desiniekiem, vēl parādisim!»

Visu skaisto jūnija nakti jūrnieki nosēdēja pie mūsu ugunsкура un stāstīja par savu dienestu cara kara flotē, arī bezgala daudz jautru tautas nostāstu. Stāstīja tik aizrautīgi un bezbēdīgi, ka arī mums palika vieglāk ap sirdi. No rīta šķīrāmies kā veci draugi. Un atvadīdamies viņi vēlreiz atgādināja:

«Zēni latvieši — galvas nenokārt! Mēs visi vēl atgriezīsimies ar daudz labākiem bruņu vilcieniem un parādisim nolādētajiem buržujiem, ko nozīmē proletariāta dūre!»

Mūsu kolonas pārgājiena gala punkts bija Preiļi. Pulkam nozīmēts jauns komandieris, mobilizēts kara speciālists, vecās armijas kapteinis Simanovs no Petrogradas. Īsā laikā pulka atliekas — 500 cilvēki — kļuva atkal kaujas spējīgas. Pulkā tagad $\frac{2}{3}$ veco «sarātoviešu» un $\frac{1}{3}$ brīvprātīgo «ilenu». Tos neviens nepierunās atstāt sarkano Padomju karogu. Frontē pret mums tagad stāvēja latviešu baltgvardi.

Padomju Latvijas armijas 10. latviešu strēlnieku pulka ložmetējnieku vads ar pulka karogu. 1919. gada maijs

1919. gada jūlijā izformēja 10. latviešu strēlnieku pulku. Lielāko daļu strēlnieku pievienoja 3. latviešu strēlnieku pulkam. Nelielu daļu, arī mani, nozīmēja 1. latviešu strēlnieku brigādes pārvaldes rīcībā.

Brigādē bija stipra, ietekmīga partijas organizācija ar brigādes komisāru biedru Ozolu priekšgalā. Brigādē nebija cilvēka, kas nepazītu Ozolu. Ozols, sarunājoties ar strēlniekiem, katram atrada tuvus, vienkāršus vārdus («sirds atslēgu», kā teica puisi). Tāds viņš bija sapulcēs, tāds arī kaujās. Tagad mums bieži lasīja referātus par iekšējo un starptautisko stāvokli. 10. pulkā Kurzemē netikām dzirdējuši nevienu tādu referātu.

Liekas, lai kādas grūtības arī vēl būtu, bet mēs tās pārvarēsīm. Un grūtības bija lielas: trūka pārtikas un munīcijas. Trīs nedēļas pēc kārtas strēlnieki saņēma tikai 60 gramu melnu sausiņu dienā. Katrai šautenei izsniedza tikai 60 patronas un brīdināja,

ka ātrāk par mēnesi nevienu patronu vairāk nedabūs. Un tomēr noskaņojums bija labs.

Kādā dienā no frontes atveda uz brigādes štābu divus, kā sargi pavadoņi teica, «šaubīgus spieģus — pārbēdzējus». «Spieģi» izrādījās Komunistiskās Internacionāles pirmā kongresa delegāti no ārzemēm, runāja tikai angļiski. No brigādes štāba viņus ar cieņu pavadīja uz divīzijas politisko nodaļu. Jā, mēs nebijām vieni! Mūsu pusē bija vispasaules revolucionārais proletariāts!

Drīz, septembrī, mums paziņoja: pēc biedra Ļeņina rīkojuma visiem latviešu strēlniekiem jādodas uz citu, svarīgāku Padomju republikas frontes sektoru. Antonopoles stacijā 1. latviešu strēlnieku brigāde atvadījās no Latvijas. Sarkanie latviešu strēlnieki uzsāka savu karagājienu pilsoņu kara frontē — no Orlas līdz Perekopam.

T. Draudiņš

PADOMJU LATVIJAS ARMIJAS AVIZES

1918. gada beigās bija bagātas ar svarīgiem politiskiem notikumiem. Novembra sākumā notika revolūcija Vācijā. Hohencolernu dinastija tika gāzta, un Vilhelmam II vajadzēja bēgt uz Holandi. Sagruva vēl viens ķeizara tronis. Padomju Krievija saplēsa tai varmācīgi uzspiesto Brestas miera līgumu. Visos okupētajos apgabalos un arī Latvijā cēlās darbaļaudis, lai revolucionārā atbrīvošanās kaujā nokratītu nolādēto okupācijas jūgu un atjaunotu Padomju varu Latvijā.

Tajā laikā Maskavā atradās liels skaits latviešu komunistu, partijas biedru, kas bija atstājuši Latviju gada sākumā, kad vācieši ieņēma visu Baltiju. Tagad šie biedri rāvās atpakaļ uz Latviju, jo katram gribējās arī savu roku pielikt, lai jo ātrāk atbrīvotu savu dzimto stūrīti. Tomēr tik viegli atbrīvoties no partijas, padomju un sabiedriskajiem uzdevumiem Maskavā nebija iespējams.

Tikai 1919. gada janvārī, kad Rīgā jau bija pacelts padomju sarkanais karogs, dabūju partijas komandējumu uz Rīgu — LKP Centrālās Komitejas rīcībā.

Latviju 1919. gadā no visām pusēm apņēma ienaidnieki. No ziemeļiem pret Latviju vērsās baltigauņu armija. Šo armiju

Ja labākā britu lībiešu nodrošināšana
ir Tūlīt strādāšana rokās!

Visu sēmu izdevuma
sawernotiekas!

Sarkanais Strēlnieks

Padomju Latvijas Armijas Revolucionārā Kara Padomes orgāns.

Izdevs katru ceturksni nedēļā — svaigdomā, ceturksni un turpināšanā

Stādītājam raksturo: 3 rub. par ceturksni pabalstā punktā	Redakcijas adre: Rīga, ruc. Nespēna, nr. 15 Kamora un caap. adre: R. Krasna, ruc. Pēterpils.	Raksturoties raksturo: 3 rub. par ceturksni 3 rub. par ceturksni 3 rub.
--	---	--

1919. g. (8.) Zeturtleem; 13. februārī 1919. g. Num. 30 kupa

Konferenču un VI. kongresa...
 1919. g. februārī notika VI. kongress...
 1919. g. februārī notika VI. kongress...
 1919. g. februārī notika VI. kongress...

Atkal „robeschu” ietvājums...
 Latviešu „Krasnaja Armija” ir...
 Latviešu „Krasnaja Armija” ir...
 Latviešu „Krasnaja Armija” ir...

Konferenču un VI. kongresa...
 1919. g. februārī notika VI. kongress...
 1919. g. februārī notika VI. kongress...
 1919. g. februārī notika VI. kongress...

Latviešu „Krasnaja Armija” ir...
 Latviešu „Krasnaja Armija” ir...
 Latviešu „Krasnaja Armija” ir...

«Sarkanais Strēlnieks», Padomju Latvijas armijas Revolucionārās kara padomes orgāns

angļi bagātīgi apgādāja ar kara materiāliem, ieročiem, apģērbu un pārtiku. No rietumiem draudēja 6. vācu korpuss ar landesvēru, kura sastāvā bija arī dažas latviešu virsnieku un studentu rotas pulkveža Kalpaka, pēc tam Baloža vadībā. Liepāja bija vāciešu rokās. No Viļņas uz Daugavpili spiedās Pilsudska leģionāri. Baltijas jūru un Rīgas jūras līci pārvaldīja Anglijas jūras eskadra admirāļa Sink'era vadībā. Padomju Latvija bija visvairāk uz rietumiem izvirzījies Padomju varas rajons. Padomju Latvijas armija atradās kā maisā, ienaidnieka apņemta no visām pusēm. Imperiālisti visiem līdzekļiem centās likvidēt kā Padomju Latviju, tā arī tās armiju.

Mazā Latvija viena pati nevarēja izturēt lielo ciņu pret visu zemju imperiālistiem, jo Padomju Krievija tajā laikā nevarēja dot Latvijai palīgspēkus, noņemt tos no citām frontēm, nedz arī pietiekoši palīdzēt ar pārtiku. Šo sarežģīto politisko un stratēģisko stāvokli vajadzēja ievērot Padomju Latvijas armijas preses darbiniekiem.

Armijas štābs un Kara revolucionārā padome atradās Dau-

gavpilī. Tur atradās arī armijas avīzes «Sarkanais Strēlnieks» redakcija un tipografija. Avīzi rediģēja Pēteris Celmiņš un armijas Kara revolucionārās padomes loceklis Ansis Daumanis. P. Celmiņš bija latviešu «kreisais komunist», tā sauktās «Petrogradas grupas» piekritējs, un daudzos jautājumos izvirzīja «viskreisākās» tezes, neievērojot reālās iespējamības. A. Daumanis bija stipri aizņemts Padomē un nevarēja avīzei veltīt vajadzīgo uzmanību.

LKP Centrālā Komiteja marta vidū nozīmēja avīzei «Sarkanais Strēlnieks» jaunu redakcijas kolēģiju, patiesībā — agrākā «Brīvā Strēlnieka» redakcijas sastāvu: Robertu Bauzi, kas bija Padomju Latvijas armijas Kara revolucionārās padomes loceklis un armijas politiskās nodaļas priekšnieks; Kārli Ozoliņu-Tomasu un mani — T. Draudiņu. K. Ozoliņš vēl nebija atbraucis no Maskavas, bet Roberts Bauze bija stipri vien aizņemts kara Padomē. P. Celmiņš drīz aizbrauca uz Petrogradu, kur viņu uzaicināja strādāt Petrogradas latviešu «Komunista» redakcijā. «Sarkanā Strēlnieka» redakcijas darbā mums palīdzēja J. Liepiņš — Rīgas pagrīdnieks¹, Jūlijs Juliāns (J. Balodis)², kas jau 1917. gadā, būdams 5. pulka strēlnieks, ņēma dzīvu dalību avīzē «Brīvais Strēlnieks»; Valdis Dāvids palīdzēja mums telegramu tulkošanā.

Salīdzinot ar tagadējiem avīžu redakciju štatiem, strēlnieku avīzē tie toreiz bija pavisam niecīgi.

Lai gan darbinieku skaits bija niecīgs, mēs noorganizējām arī avīzes literāro pielikumu. Tā radišanā un sastādišanā galvenie nopelni bija dzejniekam Edvardam Šilleram, kura satīriskās dzejas ar parakstu «Sprunguļu Juris» strēlnieki bija ļoti iecienījuši. Izdevām arī kādus 6—8 numurus kara pielikuma, kuru organizēju es un J. Liepiņš. Tajā publicējām dažādus kara zinātnes rakstus, protams, strēlnieku sapratnes līmenī, un rakstus par atsevišķu latviešu strēlnieku pulku vēsturi. Sevišķi vērtīgi bija partijas biedru — pulku komisāru Tupiņa un Bāles raksti par 2. un 9. strēlnieku pulku. Abi šie biedri jau sen nav starp dzīvājiem.

«Sarkanā Strēlnieka» redakcijas sekretāra amatu izpildīja Valdis Dāvids. Mašīnrakstītājas mums nebija — salikšanai visi

¹ 1919. gadā viņš nelaimes gadījumā zaudēja redzi, tagad personālais pensionārs, dzīvo Maskavā.

² Tagad dzīvo Pļaviņu rajonā, pensionārs.

manuskripti tika nodoti rokrakstā. Burtličiem vajadzēja būt virtuoziem dažādu rokrakstu lasīšanā.

Mums, redaktoriem, bija jāpilda arī partijas uzdevumi: bieži vien vajadzēja nolasīt politiskus referātus karaspēka daļās, kā arī piedalīties dažādu iestāžu un komisiju sēdēs.

Kad tagad, vecuma dienās, atskatos atpakaļ, tad nesaprotu, kā toreiz varējām veikt tik daudz uzdevumu un dažādu darbu.

Pirmajā avīzes «Sarkanais Strēlnieks» numurā, kas iznāca jaunās redakcijas vadībā, bija ievietots Padomju Latvijas Kara revolucionārās padomes priekšsēdētāja J. Daniševska raksts «Kats savā sargvietā». Šajā rakstā tika analizēts stratēģiskais stāvoklis Latvijā: «Latvijas, Lietuvas un Igaunijas frontē tiek izcīnītas cīņas, kurām pasaules notikumu raksturs un nozīme. Mūsu strēlniekiem un apbruņotai strādniecībai jāsit ne vien Baltijas baronokrātija, bet arī Vācijas kontrrevolūcijas organizatori. Pret latviešu strēlniekiem un strādniekiem kaujās iet ne vien latviešu kungu dēliņi un vācu junkuri, bet arī Somijas, Zviedrijas un pat Dānijas buržuāzijas dēli — avantūristi.»¹

18. martā ģenerāļa fon der Golca baltgvardi ieņēma Jelgavu. Pāris dienas agrāk bija ieņemts Tukums un Bauska. Cīņa saasinājās.

26. martā Padomju Latvijas armijas Kara revolucionārā padome, kuras sēdē piedalījās valdības priekšsēdētājs P. Stučka, kā arī valdības locekļi J. Daniševskis, J. Lenčmanis, J. Bērziņš-Ziemelis, O. Kārklīšs un citi, apsprieda armijas stāvokli sakarā ar ģenerāļa Golca uzbrukumu. Šajā sēdē armijas komandiera Slavēna vietnieks Avens, kas tieši komandēja Bauskas-Tukuma grupu, ziņoja, ka no Liepājas uz Rīgu virzās Vācijas regulārā karaspēka daļa, apvienota 6. korpusā. Bauskas-Tukuma rajonā šie spēki sniedzās pie 30 tūkstošiem kājnieku un 3000 kavalēristu. Viņu rīcībā ap 300 ložmetēju un 80 lielgabalu.

Padomju Latvijas armijas Bauskas-Jelgavas-Tukuma grupas komandieris Avens, kas vēlāk pārgāja Latvijas buržuāziskās valdības pusē, izteica domas, ka Rīgu aizstāvēt nav iespējams un labāk Rīgu vajagot atdot bez kaujas.

Turpretim P. Stučka, J. Daniševskis, J. Lenčmanis un citi izteicās par Rīgas aizstāvēšanu līdz pēdējai iespējai, tādas arī bija Latvijas Komunistiskās partijas domas.

Avīzei «Sarkanais Strēlnieks» šo partijas uzskatu vajadzēja

¹ «Sarkanais Strēlnieks», 18. (24.) nr., 1919. g.

Latvijas Komūnas

STRĒLNIEKS

Latvijas Komūnas
1921. gada 22. maijs
Nr. 28
Cena 10 centi
Izdevums 144

Abonējuma cena
1 mēn. 1.00
3 mēn. 2.50
6 mēn. 4.50
1 gads 8.00
Ar pabalstiem
1.00
2.00
3.00
4.00
5.00
6.00
7.00
8.00
9.00
10.00
11.00
12.00
13.00
14.00
15.00
16.00
17.00
18.00
19.00
20.00
21.00
22.00
23.00
24.00
25.00
26.00
27.00
28.00
29.00
30.00

Izdevums iznācis, izņemot pirmās dienas

Padomju Latvijas Armijas Revolucionārās Kara Padomes un Latvijas Padomju Rep. Armijas Komunistiskās Organizācijas Komitejas orgāns

Zeturideen, 22. maijs

Sarkanā fronte

Latvijas Komūnas
1921. gada 22. maijs
Nr. 28
Cena 10 centi
Izdevums 144

Latvijas Komūnas
1921. gada 22. maijs
Nr. 28
Cena 10 centi
Izdevums 144

Latvijas Komūnas
1921. gada 22. maijs
Nr. 28
Cena 10 centi
Izdevums 144

Latvijas Komūnas
1921. gada 22. maijs
Nr. 28
Cena 10 centi
Izdevums 144

«Latvijas Komūnas Strēlnieks», Padomju Latvijas armijas Revolucionārās kara padomes un armijas Komunistiskās organizācijas komitejas orgāns

izteikt savās slejās un propagandēt Rīgas aizstāvēšanas svarīgumu.

Avīzes 21. (27.) numurā 28. martā tika ievietots redakcijas raksts «Rīga — revolūcijas lepnums». Tajā bija pasvitrots, ka sarkanā Rīga kļūst par kara noņemni. «Rīgas proletariāts zin, ka viņam jāiet cīņā uz dzīvību vai nāvi. Mums ir uzbrucis starptautiskais imperiālisms. Citas izejas nav kā stāties kapitālistiskajiem razbainiekiem pretim, noslaucot viņus no zemes visas...»

Padomju Latvija pārdzīvoja grūtus brīžus. Vienā otrā frontes rajonā strēlnieki bija spiesti atkāpties. Pār Padomju Latviju un sarkano Rīgu jau karājās imperiālisma asiņainais šķēps...

«Tikai nepagurt cīņā!» aicināja «Sarkanais Strēlnieks».

Šajā atbildīgajā brīdī strēlnieku avīzei daudz palīdzēja ar saviem kvēlajiem rakstiem J. Daniševskis, R. Bauze, J. Krūmiņš-Pilāts, A. Dižbite, D. Lubušs, F. Markuss, J. Liepiņš. Pārdrūkājām arī no «Cīņas» P. Stučkas rakstus. Sākot ar 1. maiju, «Sarkanais Strēlnieks» saucās «Latvijas Komūnas Strēlnieks».

Pēc Jelgavas krišanas vēl divus mēnešus Latvijas darba-

ļaudis ar lielu pašai dziedību nosargāja Rīgu. Bet 22. maijā Rīga krita. Lai nepaliktu baltgvardu maisā, Padomju Latvijas armija bija spiesta atstāt Kurzemi un Vidzemi.

«Latvijas Komūnas Strēlnieks» aicināja būt aukstasinīgiem un drosmīgiem: «Rīga ir kritusi — lai dzīvo sarkanā Rīgal!», «Ieročus — tikai strādnieku šķirai!», «Kauja nav zaudēta, cīņa ir tikai pusceļā!». Avīze norādīja, ka Latvijas proletariāts un strēlnieki cīņā par savas dzimtenes brīvību ir cieši saistīti ar Krievijas proletariāta cīņām, ka latviešu strēlnieki nevar un nedrīkst atdalīt savu likteni no visas Krievijas likteņa.

Pēc Rīgas krišanas Padomju Latvijas armijas štābs gatavojās pāriet no Daugavpils uz citu pilsētu, jo pret Daugavpili vērsās Pilsudska leģionāri. «Latvijas Komūnas Strēlnieks» pārvietojās «uz sliedēm». Kādā pulmaņa preču vagonā ierīkojām spiestuvi. Tam blakus stāvēja pasažieru vagoni, no kura pusi nodalījām avīzes redakcijai, bet otru pusi — ekspedīcijai. Turpat iekārtojāmies arī naktsguļai. Bet ne vienmēr nakts bija mūsu rīcībā. Sakarā ar vispārējo frontes stāvokli mēs, redakcijas locekļi, tāpat kā visi partijas biedri, bijām padoti mobilizācijām. Atceros, ka vairākkārt gājām Daugavpils apkārtnē uz izlūkošanu, gatavi katru brīdi dot pretsparu balto poļu bandām, kuras klaiņāja jau Daugavpils rajonā.

Tieši šajā laikā, kad strādājām un dzīvojām vagonos, «Latvijas Komūnas Strēlnieka» redakcijas kolektīvam piebiedrojās asprātīgais mākslinieks zīmētājs Zeberinš, kas ar savām asajām karikatūrām papildināja avīzes slejas. Šīm karikatūrām strēlniekos bija liela piekrišana.

*

Padomju Krievijas stāvoklis 1919. gada otrajā pusē bija ārkārtīgi grūts — baltgvardu virsnieku pulki laužās uz Maskavu. Septembrī Deņikina baltā armija ieņēma Kursku. Drīz krita arī Orla. Apdraudēta bija Tula, Padomju Krievijas arsenāls. Un revolūcijas vadonis V. I. Ļeņins cīņai pret Deņikinu bija izraudzījis arī latviešu strēlnieku pulkus. Pulki tika pārformēti trijās brigādēs un apvienoti latviešu strēlnieku divīzijā.

1919. gada oktobra sākumā latviešu strēlnieku divīzija pēc boļševiku partijas Centrālās Komitejas plēnuma lēmuma tika pārsviesta Orlas virzienā. V. I. Ļeņins personīgi sekoja latviešu strēlnieku pārvietošanai uz Deņikina fronti. Un latviešu strēl-

nieki attaisnoja partijas un Ļeņina uzticību. 10 dienu ilgajās kaujās latviešu strēlnieku divīzija kopā ar sarkanajiem kazakiem Primakova vadībā pie Kromiem un Orlas satrieca Deņikina labākos virsnieku pulkus: korņiloviešus, drozdoviešus, aleksejeviešus, markoviešus un citus. Deņikina armijai bija dots nāves trieciens. Latviešu strēlnieki savām asinīm bija ierakstījuši vienu no pilsoņu kara slavenākajām lappusēm.

«Latvijas Komūnas Strēlnieks» bija beidzis savu gaitu. Dienvidu frontē partijas propagandas darbu strēlnieku vidū turpināja latviešu padomju strēlnieku divīzijas kaujinieciskais laikraksts «Cīņas Balss», kuras redakcijā strādāja K. Jokums, R. Ķīsis un R. Apinis. Ar «Cīņas Balsi» noslēdzās rinda latviešu strēlnieku kaujiniecisko avīžu, kurām bija liels nopelns strēlnieku masu politiskajā audzināšanā.

S A T U R S

Priekšvārds	5
K. Eglītis. Vācu okupācijas varā	9
P. Allens. Boļševiku nelegālā darbība Rīgā 1918. gadā	18
J. Mirāms. LSD Rīgas komitejas tipogrāfija «Spartaks»	30
A. Pesa-Mirāma. Revolūcijas ierindā pagrīdes darbā	43
E. Ozoliņš. Cīņā par Padomju varas atjaunošanu	58
K. Skranda. Cīņa turpinās	66
F. Sneideris (Indriķis). Rīgas strādnieku bruņotā sacelšanās	97
O. Dzenis (Rūķītis). 1919. gada 3. janvāris	116
J. Krūmiņš-Pilāts. Janvāra dienas Rīgā	129
J. Birkenfelds. Partijas darbs 1918. gadā Vidzemē	132
H. Leimanis (Ergs). Ziemeļvidzeme vācu okupācijas laikā 1918. gadā	154
A. Samsons. Padomju vara 1919. gadā Alūksnes apriņķī	164
A. Fekters. 1919. gads Stukmaņu apriņķī	175
E. Vārpiņa. Valmieras Strādnieku padomē	187
L. Eihmanis. Vēsturisko cīņu dienas Jelgavā	197
J. Vitols (Pakalniņš). Revolucionārā kustība Liepājā 1918. un 1919. gadā	206
J. Jūrmalnieks. Partijas un padomju darbā Kurzemē	220
K. Saulītis. Partijas darbā Liepājā	230
J. Peterss. No seno dienu atcerēm	239
J. Reimanis. Revolucionārie notikumi Ventspilī	254
E. Karpovics. Padomju vara Ventspils apriņķī	267
G. Irbiņš. Revolucionārā Dundaga	275
L. Smilga. Cīņa par Padomju varu un kontrrevolucionārais terors Kuldīgā	282
A. Blumfelds. Partijas un padomju darbā Dobeles rajonā	292

<i>E. Spēlmane.</i> Cīņa par Padomju varu Iecavā un tās apkārtnē	311
<i>K. Rūtmanis.</i> Jēkabpils proletariāta diktatūras laikā	324
<i>M. Krustiņšone.</i> Pirms četrdesmit gadiem	341
<i>R. Legzdīņš.</i> Cīņā pret iekšējo un ārējo kontrrevolūciju	359
<i>A. Mucenieks.</i> Darbā un cīņā par Padomju Latviju	371
<i>V. Stinkulis.</i> 9. latviešu strēlnieku pulkā	392
<i>A. Baidiņš.</i> 10. latviešu strēlnieku pulks	401
<i>T. Draudiņš.</i> Padomju Latvijas armijas avīzes	413

ЗА СОВЕТСКУЮ ЛАТВИЮ
Воспоминания борцов

1918—1919

1 ч.

Латвийское государственное издательство

На латышском языке

PAR PADOMJU LATVIJU
(*Cīnītāju atmiņas*)

Redaktore Z. Valle. Mākslinieciskais redaktors H. Purviņš. Mākslinieka M. Vitoliņa noformējums. Tehniskā redaktore L. Engere. Korektore B. Liepiņa.

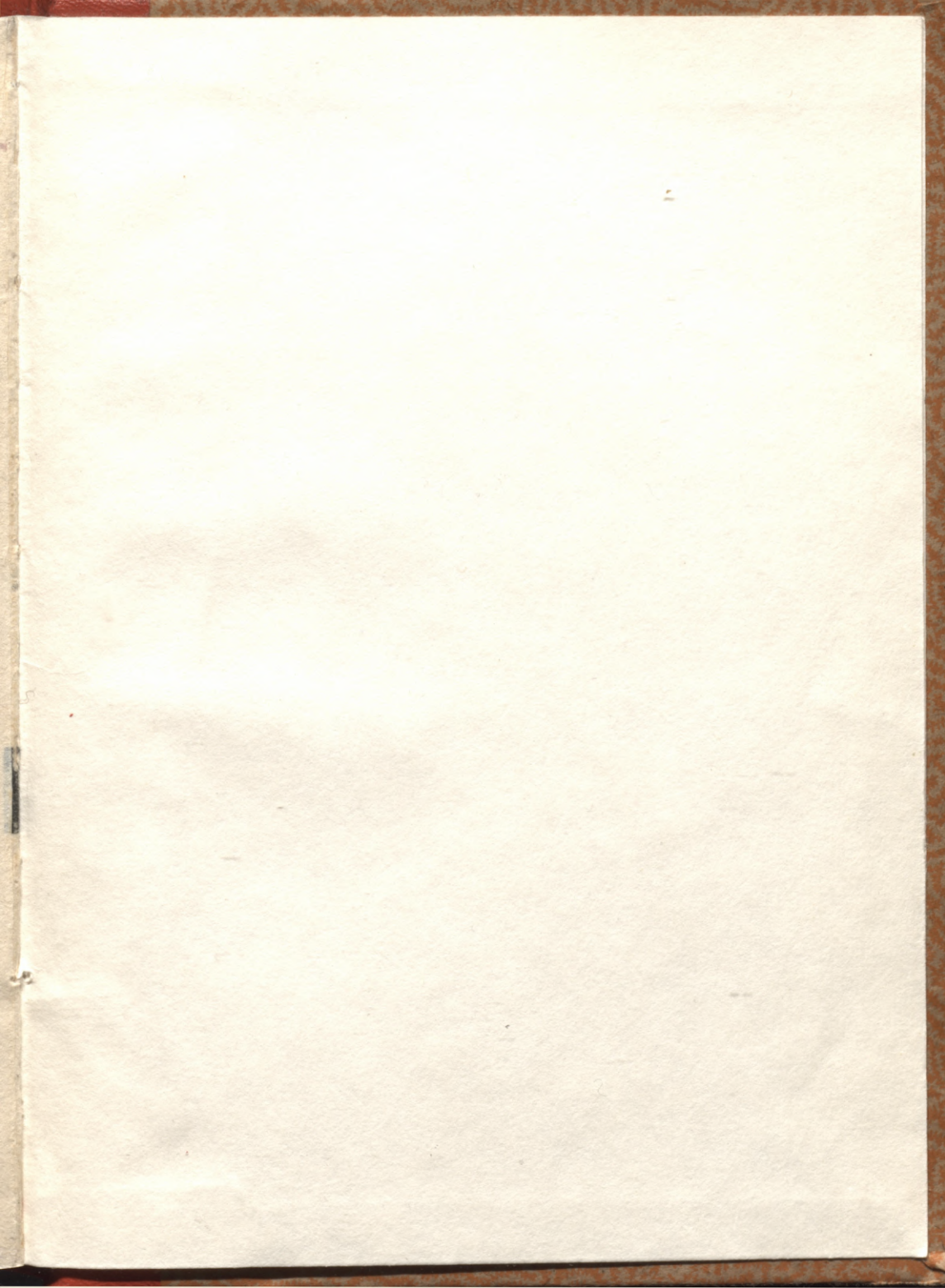
Nodota salikšanai 1958. g. 2. augustā. Parakstīta iespiešanai 1958. g. 6. novembrī. Papīra formāts 61×86/16. 26,5 fiz. iespiedl.; 26,5 uzsk. iespiedl.; 24,64 izdevn. l. Metiens 5000 eks. JT 20699. Maksā 7 rbļ. 15 kap.

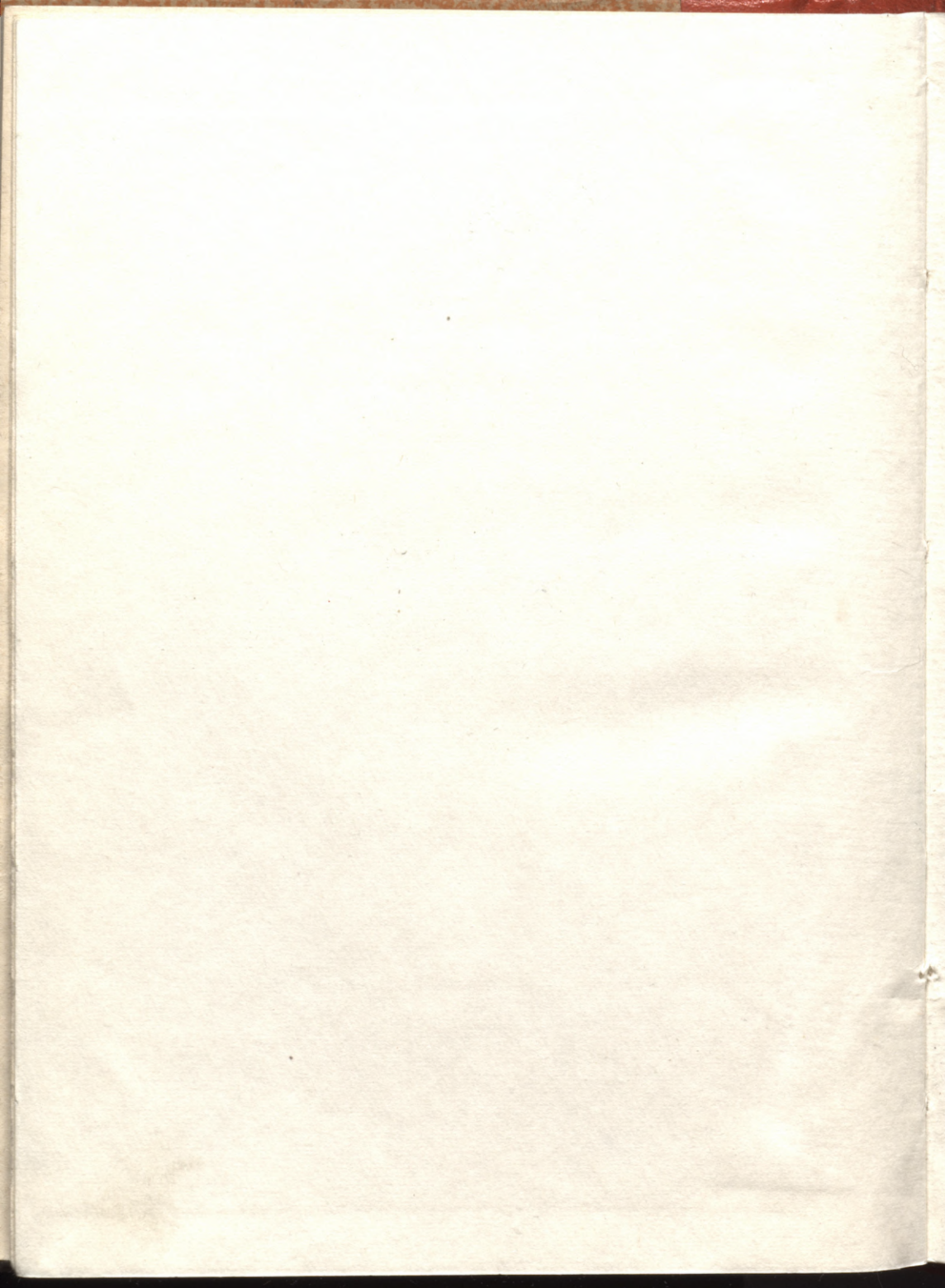
Latvijas Valsts izdevniecība Rīgā, Padomju bulv. 24. Izdevn. Nr. 10992-P470. Iespies: a Izdevniecību, poligrafiskās rūpniecības un grāmatu tirdzniecības galvenās pārvaldes Paraugtipografijā Rīgā, Puškina ielā Nr. 12. Pasūt. Nr. 1148.

PAR PANDUAN KATA

(Kata-kata)

Redaksi: ...
Jumlah: ...
Kategori: ...
Tahun: ...
Halaman: ...
Judul: ...
Penyusun: ...
Penerbit: ...
Tahun: ...

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309054533